

د علماء، طلباء، مقررینو او عامو مسلمانانو دپاره په مختلفو موضوعاتو باندې
د تقریرونو یوه مفصله، معتمده، علمي، او تحقیقي ذخیره:

پنجم
جلد

أَبُو الشَّامِسِ مَوْلَانَا فُؤَادُ الْهَدْيِ عَفِي عَنْهُ
مَدْرَسَ دَارِ الْعُلُومِ فَيْضُ الْقُرْآنِ الْكَافِي كَالُونِي، مَرْدَانِ

مکتبہ اعجازیہ
پشاور

کفایت اللہ امانی
0344-9995990

جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

﴿ کفایت دینی کتب خانہ ﴾

پہ دی چینل کی دتلیگرام کتابونہ نشرکیری

دحنفی مذهب پہ رناکی

لکه تفاسیر شریف

اوفقہ شریفہ

اوفتاوی؟

د درجوں کتابونہ

اوداسی نور کتابونہ لکه.

صرف اونحو

اومنطق

اوعقائد

نوهیلہ لرم چی دالینک دثواب پہ خاطر نشر کڑی

<https://t.me/kafayat2395>

کفایت اللہ واٹس ایپ نمبر 03052488551

د دا کتاب pdf کول خاص د اللہ تعالیٰ د رضا د پارہ دی

د ٹولو لوستونکو او فایده اخستونکو

د دعا پہ هیله

دُعُماؤُ ، طُلباؤُ ، مُقَرَّرِینو او عامو مسلمانانو د پاره په مختلفو موضوع کالو بالدي
د تقریرونو یوه مُفضله ، مُعتبده ، علمي ، او تحقیقي ذخیره :

إِصْلَاحِي مُدَلَّلُ تَقْرِيرُونِه

جلد ۱۵

تاليف

أَبُو الشَّامِسِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِيَ عَنْهُ

فاصلې جامعہ امداد العلوم پشاور صدر ، وفاق المدارس العربیة ملتان

ایم اے مہدولی خان یونید س رداں

حالا : مُدَرِّس دَاوُ الْعِلْمِ فِی الْقُرْآنِ اکاخیل کالونی ، مردان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب نوم

إِصْلَاحِي مُدَلَّل تَقْرِيرُونه جلد ۱۵

مؤلف

أَبُو الشَّمْسِ مولانا نُورُالْهُدَى عَفِي عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالْعُلُومِ فِيضُ الْقُرْآنِ اكاخيل كالونی مردان
فون نمبر ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴

کمپوزر

مؤلف پخپله

د چاپ کال

۱۴۱۱هـ ق ، ۱۳۹۸ هـ ش، مطابق ۲۰۲۰ ع

زیر اہتمام

کفایت اللہ ارماني ۰۳۴۴-۹۹۹۵۹۹۰

نوٲ : د کتاب ٲول حقوق د مکتبه اعزازیه سره محفوظ دي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سريزه (د پنځلسم جلد)

تَحْمَدُهُ وَنُصَلِّي عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ . آمَنَّا بَعْدَ

الْحَمْدُ لِلَّهِ . اَلشُّكْرُ لِلَّهِ . ددې کتاب پنځلسم جلد هم د الله ﷻ په فضل و کرم سره پوره شو ، په دې کې مې هم اهمې موضوع گانې را جمع کړي .

خوشخبري: (د تقریرونو دویمه سلسله)

ددې پنځلسم (۱۵) جلد نه پس به د تقریرونو دا سلسله په یو بل نوم باندې شروع کوم ، ځکه که په همدې نوم باندې دا سلسله مخکې بوځم نو بیا دا موجوده کتاب ډیر غټیږي ، د اقتصادي مشکلاتو په وجه یې بیا کمزورې کس نشي اخیستی . خو بل طرف ته تر اوسه هم ډیر اهمې موضوع گانې د لیکلو نه پاتې دي ، د یوولسم جلد په آخر کې مې چې په کومو موضوع گانو باندې د لیکلو وعده کړې وه یا کومو علماؤ چې راته په تېلفون باندې په ځنې موضوع گانو باندې د لیکلو مشوره راکړې ده هغه ټولې موضوع گانې به اِنْ شَاءَ اللهُ په راتلونکي سلسله کې شاملوم ، په هغې کې به هم په همدغه انداز باندې جامع تقریرونه وي . ددې پنځلسم جلد نه پس چې د تقریرونو کومه سلسله شروع کوم د هغې نوم به وي :

“ د تقریرونو مُدَلِّکُ ذَخیره ”

په دې آئنده سلسله کې چې په کومو موضوع گانو باندې لیکل کوم هغه دادي :
د تواضع فضائل او د نبي ﷺ د تواضع واقعات ، تقوی ، غصه برداشت کول ، د نظر حفاظت ، په ښځه باندې د خاوند حقوق ، په خاوند باندې د ښځې حقوق ، د زنا نه و د پاره د شرعي پردې اهمیت ، د بې پردګۍ سزاګانې او نقصانات ، په میراث کې د زنا نه و حقوق ، د گاونډي حقوق ، د یو مسلمان په بل باندې حقوق ،

د بچو صحیح تربیت کول ، د ژوند تیرولو اسلامي آداب ، د معاشرې غلط رښمونه او رواجونه ، د بدعاتو رد ، د نبی علیه السلام سیرت ، ختم نبوت ، د خلفائې راشدینو فضائل او کارنامې ، د جنت نعمتونه او ددې د حاصلولو طریقې ، د جهنم عذابونه او ددینه د بچ کیدلو طریقې ، د قیامت نخې ، د غیر مسلمو د اتباع نه ځان ساتل ، د الله ﷻ د گرفت نه ویریدل ، د الله ﷻ نه پره او امید لرل ، په هر حالت کې الله ﷻ طرف ته رجوع کول او په الله ﷻ باندې توکل کول ، په تقدیر باندې راضي کیدل ، خپل نفس کنترول کول ، د دنیا حقیقت او ددې د محبت نه ځان ساتل ، د دین د سرلنډۍ د پاره تکلیفونه برداشت کول (استقامت) ، اسلامي غیرت ، د آخرت د پاره تیاري کول ، د الله ﷻ او رسول ﷺ سره رېښینې محبت کول ، الله ﷻ ته محبوب اعمال ، د نفس تزکیه ، د نېکانو خلقو د صحبت ښه اثرات ، قیمتي وخت فضول نه ضائع کول ، د اسلامي نظام د نفاذ د پاره کوشش کول ، د جمهوریت حقیقت ، د تقلید حقیقت ، د برکت اسباب ، د مؤمن فراست ، د کونډو او یتیمانو سره مدد کول ، امر بالمعروف او نهی عن المنکر ، د ذکر فضائل ، د نیکو اعمالو کولو فضائل .

په هره کبیره گناه باندې به مستقل تقریر لیکم ، مثلاً :

وعدۀ خلافی ، غلا ، د هوکه ، رشوت ، بغض ، زنا ، لواطت ، ظلم ، صله رحمي کت کول ، په ناحقه قتل کول ، د مسلمان جاسوسي کول ، جگړې کول ، فحش او بې هوډه خبرې کول ، په مسلمان بدگمانی کول ، په بل چا بهتان لېول ، سندرې ویل او اوریدل ، بې ځایه قسمونه کول ، د مسلمان سپکاوي ، د مخلوقاتو نه طمع ساتل ، د الله ﷻ نه ناامیده کیدل ، فضول خرچي او اسراف .

همدارنگې په هر ښه صفت باندې به هم مستقل تقریر لیکم ، مثلاً :
 امانت داري حیاء ، وفاء ، انصاف ، شجاعت ، قناعت ، په یو بل مهربانه کیدل .

همدارنگې " د ټول کال د هرې مياشتې مناسب تقرير " به هم ليکم چې په هغې کې به د هغه مياشتې فضائل او اهم واقعات ذکر وي .

د وخت او موقعې مناسب به ان شاء الله په دې کې نورې ضروري موضوع گانې هم اضافه کوم ، او کومو خلکو چې راته په تېلفون باندې په ځنې موضوع گانو باندې د ليکلو مشوره راکړې وه هغه به هم په کې شاملوم . هر تقرير به جامع او مدلل وي .

دُعا : په آخر کې دا خبره کوم چې که يو مؤلف هر شومره د بڼه استعداد واله وي خو چې دده سره د تاليف د پاره ضروري وسائل (لکه د هرې موضوع متعلق د کتابونو معتمده ذخيره ، او د ليکلو د پاره ضروري وسائل) نه وي نو دا په آسانه باندې دا خدمت سرته نشي رسولى .

بل طرف ته الله ﷻ په معاشره کې داسې مُخلصه کسان هم پيدا کړي چې هغوی د خبر په کارونو کې پوره حصه اخلي ، زمونږ يو مُخلص ملگرې دی دريانه د بېچ کيدو په خاطر يې نوم نه اخلم ، خو الله ﷻ ورته ډير بنائسته اخلاق ورکړي ، عاجز طبيعته شخصيت دی ، ډير ديني کارونه کوي ، تمنا يې دا وي چې دا کارونه زما د پاره صدقه جاريه او گرځي نو په همدې خاطر يې د ماسره د دې پنځلسم جلد په ضروري وسائلو برابرولو پوره مرسته کړې ، الله تعالى دې د دوی دا اخلاص په خپل دربار عاليه کې قبول او منظور کړي ، او پروردگار عالم دې دا ټول کتابونه زمونږ سره دده د پاره هم صدقه جاريه او گرځوي ، او الله تعالى دې مونږ او دوی ټولو ته نور هم د دين د خدمت توفيق راکړي .

همدارنگې زه د خپل والد صاحب محترم " الحاج حضرت مولانا اول شاه حسيني صاحب دَامَتْ بَرَکَاتُهُمُ الْعَالِيَةُ " ، خپلې والدي صاحبې ، اوييا خاصکر د خپل مشر ورور " الحاج حضرت مولانا عبدالباقي حقاني صاحب دَامَتْ بَرَکَاتُهُمُ الْعَالِيَةُ " ډيره شکر په آداء کوم ، او دا دُعا ورته کوم چې الله تعالى دا کتابونه د دوی د پاره هم تر قيامته پوې صدقه جاريه او گرځوي ؛

حُکمه دا څه د دین خدمت چې تاسو گوري دا د همدوی د مقبولو دُعایانو ، ښه
 تربیت او راهنمایی نتیجه ده .
 پروردگارِ عالم دې د دوی د شفقت دا سوري زمونږ په سرونو باندې قائم لري ،
 اوربِ کریم دې دوی ته د دواړو جهانو سعادت او خوشحالي ورنصیبه کړي .
 یا اَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ ! دا ټول کتابونه د معاشرې د اصلاح ، او د اُمتِ مسلمه د
 پاره د مغفرت او نجات ذریعه او گرځوه .

آمِینَ یا رَبَّ الْعَالَمِینَ .
 رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ

نویټ : که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې ۵۴۴۷۱۷۴ ۰۳۰۶ .

نمبر راسره رابطه کولې شی .

ابوالشمس نُورُالهدی عفی عنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اجمالي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سريزه	۵
۲.	۱. د حسد سزاگاني او د دينه د بچ کيدو طريقې	۱
۳.	۲. د خوش اخلاقي فضائل او د نبي عليه السلام د خوش اخلاقي واقعات	۶۰
۴.	۳. د بد اخلاقي سزاگاني او نقصانات	۱۴۸
۵.	۴. د نرمۍ فضائل او فوائد	۱۷۲
۶.	۵. د معافۍ فضائل او فوائد	۲۲۸
۷.	په عربي کي جامع	۲۸۰
۸.	په پښتو ژبه کي جامع دُعا	۳۲۳
۹.	د وعظ او نصيحت نه ډک اشعار	۳۳۳
۱۰.	خوشخبري	

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تفصيلي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سريره	ت
۱.	د حسد سزاگاني او ددينه د بچ کيدو طريقې	۱
۲.	تمهيدې خبره	۳
۳.	د حسد اصطلاحي تعريف	۳
۴.	د حسد بدترين قسم	۵
۵.	د غبطې تعريف	۵
۶.	په حسد او غبطه کې فرق	۵
۷.	د حسد حکم	۸
۸.	د حسد کوونکي د شر نه پناه غوښتل	۸
۹.	په قرآن کریم کې د حسد مذمت	۱۰
۱۰.	نبي عليه السلام د حسد نه منع کړی	۱۱
۱۱.	حسد نيکۍ خوري (او ختموي)	۱۱
۱۲.	په حسد سره د نيکۍ ختميدو وجه	۱۲
۱۳.	حسد او بغض د دين بنياد (او جرړه) ختموي	۱۲
۱۴.	د بنده په زړه کې ايمان او حسد نه جمع کيږي	۱۳
۱۵.	د ښو کافرانو د حسد په وجه ايمان نه قبلولو	۱۳
۱۶.	قاييل خپل ورور د حسد په وجه قتل کړو	۱۵
۱۷.	په آسمان او زمکه کې د اولنۍ گناه سبب "حسد" و	۱۵
۱۸.	د حسد کوونکي د عا نه قبلېږي	۱۶

۱۶	حسد کوونکی د الله ﷻ د نِعْمَتُونو سره دُشمنی کوونکې دی	۱۹
۱۷	حسد کوونکی د الله تعالیٰ په تقسیم باندې راضي نه وي	۲۱
۱۸	حسد کوونکی گویا د الله ﷻ سره جگړه کوي	۲۲
۱۸	په چا کې چې قناعت وي په هغه کې حسد هیڅ کله نه راځي	۲۳
۱۹	حسد کوونکې په هر ځای کې نقصاني دی	۲۴
۱۹	حسد خطرناکه روحاني بیماری ده	۲۵
۲۰	د حسد نقصان اول حسد کوونکي ته رسیږي	۲۶
۲۱	د حسد په آور باندې انسان په خپله سوزي	۲۷
۲۲	د حسد کوونکي مثال	۲۸
۲۳	د بل سره د حسد کولو خطرناکه نتیجه	۲۹
۲۶	حاسد صرف په دې خوشحالیږي چې د بل نه نعمت ختم شي	۳۰
۲۷	د هر نعمت د پاره حسد کوونکې شته	۳۱
۲۹	حاسدین آخر هم رسوا کیږي	۳۲
۳۰	الله تعالیٰ د خپلو اولیاءو بدله په خپله اخلي	۳۳
۳۱	د هیچا سره حسد په کارندی	۳۴
۳۲	د حسد او حرص په وجه شیطان انسان ته ډیر نقصان رسوي	۳۵
۳۳	علماء به د حسد په وجه د حساب نه مخکې جهنم ته داخلېږي	۳۶
۳۴	د حسد ضررونه	۳۷
۳۶	حسد نه کوونکي خلق کامیاب دي	۳۸
۳۶	حسد نه کوونکې بهترین کس دی	۳۹
۳۷	حسد نه ځان بچ کوونکي د پاره د جنت زېږي	۴۰
۴۰	د حسد نه بچ کیدو په وجه د الله ﷻ مُقَرَّب جوړیدل	۴۱
۴۱	د حسد اسباب	۴۲
۴۵	په مقصد کې شریکو خلقو په مینځ کې حسد زیات وي	۴۳

۴۶	د حسد علاج	۴۴
۴۶	۱. د حسد ختمولو د پاره علمي علاج	۴۵
۴۸	تفصیل: د حسد په وجه د حسد کوونکي دین ته ضرر رسيدل	۴۶
۴۸	د حسد په وجه د حسد کوونکي د دنیا ته ضرر رسيدل	۴۷
۴۹	د حسد په وجه محسود ته هيڅ ضرر نه رسي	۴۸
	که د حسد په وجه د بل چا نه څه نعمت زائل کیدی نو اول به دده نه ټول نعمتونه زائل شوي وو	۴۹
۴۹		
۵۰	د حسد په وجه محسود ته د دین او دنیا دواړو فائده رسي	۵۰
۵۲	۲. د حسد ختمولو د پاره عملي علاج	۵۱
۵۳	په دنیاوي معاملاتو کې د ځان نه ښکته کس ته کتل په کار دي	۵۲
۵۳	د غریبانو سره اوسیدو په وجه راحت ملاویدل	۵۳
۵۳	که د حسد په وجه حقوق العباد ضائع شوي وي نو د هغه نه به معافي غواړي	۵۴
۵۴	د حسد کوونکي شر د ځان نه په لسو (۱۰) اسبابو سره دفع کول	۵۵
۵۷	چې چاته د حسد په وجه څه ضرر رسيدلې وي د هغې علاج	۵۶
۵۷	چې د کوم حاسد د حسد په وجه بل ته ضرر رسي د هغه د پاره تدبير	۵۷
۵۸	د غوندې تقرير خلاصه	۵۷
۵۹	دعا	۵۸

۲. د خوش اخلاقی فضائل

۶۰	او د نبي عليه السلام د خوش اخلاقی واقعات	
۶۳	تمهیدي خبره	۵۹
۶۳	د خوش اخلاقی تعریف	۶۰
۶۴	الله ﷻ د نبي عليه السلام صفت په خوش اخلاقی سره کړی	۶۱
۶۴	د رسول الله ﷺ اخلاق "په قرآن کریم باندې عمل کول" وو	۶۲

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۶۳	په خوش اخلاقي سره د الله ﷻ د حُکم تابعداري راځي	۶۶
۶۴	نبي عليه السلام د ښه اخلاقو د تکميل د پاره رالپړلې شوې و	۶۷
۶۵	د خوش اخلاقي په وجه د الله ﷻ محبوب جوړېدل	۶۷
۶۶	د ښه اخلاقو واله کس به د قيامت په ورځ نبي ﷺ ته محبوب او مُقرب وي	۶۸
۶۷	خوش اخلاقه مسلمان په خلقو کې بهترين کس دی	۷۰
۶۸	چې د چا اخلاق ښه وي د هغه ايمان کامل وي	۷۱
۶۹	د دين تکميل او اصلاح په خوش اخلاقي سره کيږي	۷۳
۷۰	خوش اخلاقي د کامل مؤمن صفت دی	۷۳
۷۱	خوش اخلاقي به د قيامت په ورځ په تله د ميزان کې وزن دار عمل وي	۷۴
۷۲	د خوش اخلاقي په وجه د تهجدو او نفلي روږو ثواب حاصلول	۷۵
۷۳	د خوش اخلاقي په وجه او چټې درجې حاصلول	۷۶
۷۴	خوش اخلاقه کس د پاره نبي ﷺ د جنت په مينځ کې د کور ضمانت کړی	۷۷
۷۵	جنت ته ډير بوتلونکې خيز تقوی او خوش اخلاقي ده	۷۷
۷۵	چې چاته خوش اخلاقي ورکړې شوه نو هغه ته بهترين نعمت ورکړې شو	۷۸
۷۶	حضرت معاذ رضی الله عنه ته د خوش اخلاقي وصيت	۷۸
۷۷	حضرت ابوذر رضی الله عنه ته د خوش اخلاقي حُکم	۷۹
۷۸	د خلقو سره په خوش اخلاقي باندې د خبرو کولو حُکم	۸۰
۷۹	په ښو اخلاقو سره انسان نور خلق د حُمان نه خوشحالولې شي	۸۰
۸۰	د خوش اخلاقه سړي دوستان زيات او دُشمنان يې کم وي	۸۱
۸۱	د خوش اخلاقي په وجه خپل مينځي محبت پيدا کيږي	۸۱
۸۲	په خوش اخلاقي سره په علم کې زياتد راځي	۸۲
۸۳	په خوش اخلاقي سره رزق فراخه کيږي	۸۳
۸۴	چې چاته الله ﷻ د خپل اراده او کړي نوبه اخلاق ورکړي	۸۳
۸۵	د انسان شرافت په خوش اخلاقي کې دی	۸۴

۸۵	خوش اخلاقه انسان نېک بڅخه وي	۸۶
۸۵	غټه نيکي خوش اخلاقي ده	۸۷
۸۸	د نبي عليه السلام بنائسته اخلاق	۸۸
۸۸	په لس (۱۰) کاله کې اف يا سخته خبره نه کول	۸۹
۸۹	د حضرت انس <small>رضي الله عنه</small> سره خوش اخلاقي	۹۰
۹۰	د نبي <small>ﷺ</small> په شونډو مبارکو به اکثر تبسم و	۹۱
۹۱	د باندېچي د سختۍ باوجود بيا هم ورسره خوش اخلاقي کول	۹۲
۹۲	د يو کس په نامناسب خبره اوريدو باندې صبر کول	۹۳
۹۳	نبي عليه السلام د چانه ذاتي بدل نه و اخيستی	۹۴
۹۴	نبي عليه السلام هيڅ کله خپله بي بي او خادم ندې وهلی	۹۵
۹۵	جهاد او حدود جاري کول د خوش اخلاقي خلاف ندي	۹۶
۹۶	نبي عليه السلام فحش خبرې کوونکي نه و	۹۷
۹۸	يهودي عالم د نبي <small>ﷺ</small> خوش اخلاقي کتلو سره ايمان راوړو	۹۸
۱۰۱	حضرت ثمامه <small>رضي الله عنه</small> د نبي <small>ﷺ</small> د خوش اخلاقي په وجه ايمان راوړو	۹۹
۱۰۵	نبي <small>ﷺ</small> ابو عمير ماشوم ته د مرغۍ په مړه کيدو تسلي ورکړه	۱۰۰
۱۰۶	نبي عليه السلام به په خوراک کې عېب نه راويستلو	۱۰۱
۱۰۷	د مصافحي په وخت او مجلس کې د نبي عليه السلام خوش اخلاقي	۱۰۲
۱۰۹	د حضرت عائشي <small>رضي الله عنها</small> سره منډه وهل	۱۰۴
۱۰۹	په حضرت عائشي <small>رضي الله عنها</small> باندې د نېزه بازی تماشه کتل	۱۰۵
۱۱۰	په حضرت عائشي <small>رضي الله عنها</small> باندې د يوې حبشې زړانه لوبه کتل	۱۰۶
۱۱۲	د حضرت عائشي <small>رضي الله عنها</small> سره د نبي عليه السلام مينه	۱۰۷
۱۱۴	د بشخي او خاوند په مينځ کې کله کله تاو تريخوالي هم راځي	۱۰۸
۱۱۵	د بي بي خبرې برداشت کول په کار دي	۱۰۹

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۱۰	حضرت عمر <small>رضي الله عنه</small> د خپلې بي بي خبرې برداشت کولی	۱۱۷
۱۱۱	مرزا مظفر جان جاناڼ ته غټه مرتبه د خپلې بي بي د خبرو برداشت کولو په وجه ملاؤ شوې وه	۱۱۸
۱۱۲	ابوالحسن خرقاني ته لوي مقام د بي بي خبرو برداشت کولو په وجه ملاؤ شو	۱۱۸
۱۱۳	د بي بي معاف کولو په وجه مغفرت	۱۲۰
۱۱۴	د خادمانو (غلامانو او وينځو) سره د نبي عليه السلام خوش اخلاقي	۱۲۲
۱۱۵	نبي عليه السلام به د صحابه کرامو سره خوش طبعي او خوش اخلاقي کوله	۱۲۳
۱۱۶	۱. حضرت زاهر <small>رضي الله عنه</small> سره خوش طبعي او خوش اخلاقي	۱۲۳
۱۱۷	۲. د سورلي غوښتونکي کس سره خوش طبعي او خوش اخلاقي	۱۲۴
۱۱۸	۳. د بودي ښځې سره خوش طبعي او خوش اخلاقي	۱۲۵
۱۱۹	نبي <small>صلى الله عليه وسلم</small> به په ښائسته صورت او ښائسته اخلاقو باندې د الله <small>تعالى</small> شکر په اداء کوله	۱۲۸
۱۲۰	نبي عليه السلام به د ښائسته اخلاقو دُعا کوله	۱۲۸
۱۲۱	د نورو بزرگانو د خوش اخلاقي واقعات	۱۳۰
۱۲۲	د ابو عثمان حيري <small>رحمه الله</small> خوش اخلاقي	۱۳۰
۱۲۳	د اويس قرني <small>رحمه الله</small> خوش اخلاقي	۱۳۱
۱۲۴	د مالک بن دینار <small>رحمه الله</small> اخلاق	۱۳۲
۱۲۵	د يو غلام اخلاق : (د ميړي لحاظ ساتل)	۱۳۲
۱۲۶	د اسلامي اخلاقو نه کافران هم متاثره کيږي	۱۳۳
۱۲۷	د يو بزرگ د خوش اخلاقي په وجه کافرت ته ايمان نصيب کيدل	۱۳۴
۱۲۸	د خواجه نظام الدين اولياء <small>رحمه الله</small> د خوش اخلاقي په وجه کافر غل ايمان راوړو	۱۳۴
۱۲۹	د خوش اخلاقي اجمالي فوائد	۱۳۶
۱۳۰	د کامياب اجتماعي ژوند دپاره ښه اخلاق ضروري دي	۱۳۹

۱۴۰	په ځان کې شرعي اخلاق پیدا کول په کار دي	۱۳۱
۱۴۱	د خوش اخلاقۍ په باره کې نور اقوال	۱۳۲
۱۴۳	د خوش اخلاقۍ آرکان	۱۳۳
۱۴۴	د خوش اخلاقۍ علامات	۱۳۴
۱۴۵	د خوش اخلاقۍ پیدا کولو طریقې	۱۳۵
۱۴۷	خلاصه	۱۳۶
۱۴۷	دعا	۱۳۷

۳. د بد اخلاقۍ سزاګانې او نقصانات

۱۴۸		
۱۴۹	نوت	۱۳۸
۱۵۰	د بد اخلاقۍ مذمت	۱۳۹
۱۵۱	د بد اخلاقۍ تعريف	۱۴۰
۱۵۲	انسان د بد اخلاقۍ نه منع شوی	۱۴۱
۱۵۳	بد اخلاقه انسان به جنت ته نه داخلېږي	۱۴۲
۱۵۳	د ژبې د ضرر او بد اخلاقۍ په وجه د جهنم مستحق کيدل	۱۴۳
۱۵۳	د بد اخلاقۍ په وجه د جهنم ښکته کندی ته رسيدل	۱۴۴
۱۵۵	بد اخلاقه انسان به د قيامت په ورځ نبي ﷺ ته ډير مبغوض او د دوی د مجلس نه ډير لرې وي	۱۴۵
۱۵۶	په کامل مؤمن کې بخل او بد اخلاقي نه جمع کېږي	۱۴۶
۱۵۷	بد اخلاقي سپيره والې دی	۱۴۷
۱۵۷	نبي عليه السلام د بد اخلاقۍ نه د بچ کيدو د دعا غوښته	۱۴۸
۱۵۸	بد اخلاقي بدترينه بيماري ده	۱۴۹
۱۵۸	بد اخلاقۍ سره ښک اعمال پوره فائده نه کوي	۱۵۰
۱۵۸	د بد اخلاقه عايد نه خوش اخلاقه فاجر سره ملګرتيا ښه ده	۱۵۱

۱۵۹	بد اخلاقه کس په خپله هم په عذاب کې وي ، او نور خلق هم ورنه په تکليف کې وي	۱۵۲
۱۶۱	د بد اخلاقي په وجه رزق تنگ وي	۱۵۳
۱۶۱	د بد اخلاقه سړي وعظ و نصيحت ته خلق غوږ نه نيسي اگر چې دا حق وايي	۱۵۴
۱۶۲	د بد اخلاقي آرکان	۱۵۵
۱۶۲	بعضې وخت د ځنې اسبابو په وجه خوش اخلاقي په بد اخلاقي بدلېږي	۱۵۶
۱۶۲	د بد اخلاقي علامات	۱۵۷
۱۶۵	د بد اخلاقي نقصانات	۱۵۸
۱۶۷	د خپلو عیبونو پيژندلو طريقې	۱۵۹
۱۶۸	جهاد کول او حدود جاري کول بد اخلاقي نده	۱۶۰
۱۷۰	خلاصه	۱۶۱
۱۷۱	دعا	۱۶۲
۱۷۱		
۱۷۲	د نړمۍ فضائل او فوائد	۱۶۳
۱۷۴	تمهیدي خبره	۱۶۴
۱۷۴	د نړمۍ تعريف	۱۶۵
۱۷۵	نبي عليه السلام ته د نړمۍ حکم	۱۶۶
۱۷۶	الله ﷻ حضرت موسیٰ ﷺ او هارون ﷺ ته هم د نړمۍ حکم کړې ؤ	۱۶۷
۱۷۷	بل ته د دين دعوت ورکولو په وخت نړمي په کار ده	۱۶۸
۱۷۷	الله تعالیٰ په هر کار کې نړمي خوښوي	۱۶۹
۱۷۸	الله ﷻ چې د چا سره محبت کوي نو هغه ته نړمي ورکړي	۱۷۰
۱۷۹	الله تعالیٰ په نړمۍ باندې ډیر څه ورکوي	۱۷۱
۱۸۰	هر عمل په نړمۍ سره ښائسته کیږي او سختۍ سره عیب جن کیږي	۱۷۲

۱۷۳	چاتہ چہی د نر می شد حصہ ور کر ی شوہ نو ہفتہ تہ د دنیا او آخرت خبر ور کر ی شو
۱۸۰	
۱۷۴	کوم کور والہ تہ چہی اللہ ﷻ د خبر ارادہ او کر ی نو ہفتوی تہ نر می ور کر ی
۱۸۱	
۱۷۵	اللہ تعالیٰ چہی کوم کور والہ تہ نر می ور کر ی نو ہفتوی تہ پدہی نفع رسوی
۱۸۲	
۱۷۶	شو ک چہی د نر می نہ محروم شو نو ہفتہ د ہر خبر نہ محروم شو
۱۸۲	
۱۷۷	پہ نرم خو یہ کس باند ی د جہنم اور حرام دی
۱۸۳	
۱۷۸	د آسانی او نر می حکم
۱۸۴	
۱۷۹	د نر می پہ وجہ د جنت مستحق کیدل
۱۸۵	
۱۸۰	د نبی علیہ السلام نر می
۱۸۷	
۱۸۱	د یهودو د بد اخلاقی باوجود نر می کول
۱۸۷	
۱۸۲	نبی علیہ السلام بہ پہ نر می او نبی طریقہ سرہ خلق پوہہ کول
۱۸۹	
۱۸۳	۱. پہ جمات کي تشہی متیاز ی کوونکي اعرابی پہ بنہ طریقہ سرہ پوہہ کول
۱۸۹	
۱۸۴	۲. د زنا اجازت غوہنتونکي کس پہ بنہ طریقہ سرہ پوہہ کول
۱۹۱	
۱۸۵	۳. نبی ﷺ ہفتہ ہلک پہ نر می طریقہ سرہ پوہہ کرو چہی پردی قجوری
۱۹۴	یہ راشو کولی
۱۸۶	۴. نبی ﷺ ہفتہ کس پہ نر می باند ی پوہہ کرو چہی پہ مانخہ کي یی د
۱۹۵	پرنجی جواب ور کرو
۱۹۶	یتیمانو سرہ د نبی علیہ السلام نر می
۱۹۷	ماشومانو سرہ د نبی علیہ السلام نر می
۱۸۸	
۱۸۹	لورانو سرہ د احسان او نر می کولو پہ وجہ د جنت مستحق کیدل
۱۹۹	
۱۹۰	غلامامو سرہ د نر می حکم
۲۰۱	
۱۹۲	یو اعرابی سرہ د شفقت او نر می معاملہ
۲۰۳	
۱۹۳	خاتہ د ضرورت باوجود بل کس تہ خادر ور کول
۲۰۴	
۱۹۴	خلقو سرہ د نر می کولو پہ وجہ مغفرت
۲۰۶	

۲۰۸	چې څوک د خلقو سره نرمي کوي نو الله تعالیٰ به پدېده نرمي اوکړي	۱۹۵
۲۰۹	حضرت عبدالله بن مسعود <small>رضي الله عنه</small> غل ته دُعا اوکړه	۱۹۶
۲۱۰	ربيع بن خثيم <small>رحمه الله</small> غل ته دُعا اوکړه	۱۹۷
۲۱۱	د سرزخمي کيدو باوجود دُعا کول	۱۹۸
۲۱۱	مؤمنان به نرم ځويه وي	۱۹۹
۲۱۲	د بدې جواب په نرمۍ سره په کار دی	۲۰۰
۲۱۲	انبیاء کرامو به د سختۍ جواب په نرمۍ سره ورکولو	۲۰۱
۲۱۴	چې د چا سره څه وي هماغه خرچ کوي	۲۰۲
۲۱۵	په نرمۍ کې برکت دی ، او سختۍ کې سپيره والې دی	۲۰۳
۲۱۵	په معيشت کې نرمي د انسان د هوبنيارتيا علامه ده	۲۰۴
۲۱۵	نرمي کوونکي ته د نبي <small>صلی الله علیه و آله</small> دُعا ، او سختي کوونکي ته خبرې	۲۰۵
۲۱۶	په عباداتو کې هم د نرمۍ او تخفيف حکم راغلی	۲۰۶
۲۱۷	نبي عليه السلام به مختصر او کامل مونځ کولو	۲۰۷
۲۱۸	ځانله کس اوږد مونځ کولې شي	۲۰۸
۲۱۸	اوږده جَمعه کوونکي ته د نبي عليه السلام تنبيه	۲۰۹
۲۱۹	حضرت معاذ <small>رضي الله عنه</small> ته د اوږد مونځ کولو په وجه د نبي عليه السلام تنبيه	۲۱۰
۲۲۰	د فقهاء کرامو قول	۲۱۱
۲۲۱	انسان به ځان ته په زوره دين نه گرانوي	۲۱۲
۲۲۴	بنده لره خپل ځان په مشقت کې اچولو نه الله <small>تعالی</small> به نیازه دی	۲۱۳
۲۲۵	نرمي به د شريعت په حدودو کې دتنه وي	۲۱۴
۲۲۶	د غونډ تقرير خلاصه	۲۱۵

ه. د معافۍ فضائل او فوائد

٢٣٠	د عَفْوِي لغوي او اصطلاحی معنی	٢١٧
٢٣١	الله تعالی ډیر عَفْوَه کوونکي دی	٢١٨
٢٣٢	د معافي حکم	٢١٩
٢٣٣	معافي کول د متقيانو صفت دی	٢٢٠
٢٣٣	معافي د تقوی سبب دی	٢٢١
٢٣٣	معافي کول د لوي همت کار دی	٢٢٢
٢٣٣	د معافي اړخ د رڼو کولو په وجه مغفرت	٢٢٣
٢٣٤	د آخرت نعمتونه د معافي کوونکو د پاره دي	٢٢٣
٢٣٤	معافي کوونکو د پاره د الله ﷻ د طرفه اجر	٢٢٤
٢٣٤	په معافي سره د انسان عزت نور هم زیاتوي	٢٢٥
٢٣٨	د قدرت باوجود معافي کوونکي د الله ﷻ په نزد ډیر مُعَزَّز دی	٢٢٦
٢٣٨	معافي کوونکي په ټولو خلقو کې مُعَزَّز کس دی	٢٢٧
٢٣٩	د عَفْوَه کوونکي د پاره د قیامت په ورځ پوره بدله	٢٢٨
٢٣٩	د معافي په وجه د قیامت په ورځ حساب آسانیدل او د جنت مستحق کیدل	٢٣٠
٢٤٢	معاف کوونکي ته الله ﷻ معافي کوي	٢٣١
٢٤٢	بل ته معافي کول الله ﷻ ته محبوب عمل دی	٢٣٢
٢٤٣	د ورځې آویا (٧٠) کَرْت خادِم ته معافي کول	٢٣٣
٢٤٤	نبي عليه السلام ډیر معافي کوونکی ؤ	٢٣٤
٢٤٥	نبي ﷺ هغه آعرابي معاف کړو چې د دوی پسې یې توره راویستې وه	٢٣٥
٢٤٨	نبي عليه السلام د طائف خلق معاف کړل	٢٣٦
٢٤٩	د فتح مکه په وخت د معافي اعلان	٢٣٧
٢٥٠	ابوسفیان ﷺ ته معافي	٢٣٨
٢٥٠	نبي عليه السلام هنده معاف کړه	٢٣٩

نمبر شمار	موضوع	صفحه
٢٤٠	نبي عليه السلام حضرت وحشي <small>عليه السلام</small> هم معاف ڪړو	٢٥١
٢٤١	نبي <small>عليه السلام</small> عُمير بن وهب او صفوان بن أمية معاف ڪړل	٢٥٢
٢٤٢	عكرمة <small>عليها السلام</small> بن ابي جهل ته معافي	٢٥٦
٢٤٣	نبي <small>عليه السلام</small> هغه زنانه د خپل حق نه معاف ڪړه چې دوى ته يې په خوراك كې زهر اچولي وو	٢٥٧
٢٤٤	نبي <small>عليه السلام</small> هغه يهودي ته هيڅ او نه ويل چې په دوى يې سحر كړې ؤ	٢٥٩
٢٤٥	نبي عليه السلام د غائبونو مبارك شهيدان كيدو باوجود خبرې اونكړې	٢٦١
٢٤٦	حضرت يوسف عليه السلام خپل وروڼه معاف ڪړل	٢٦٣
٢٤٧	حضرت عمر <small>عليه السلام</small> هغه كس معاف نړو چې ده ته يې بدرد وويل	٢٦٤
٢٤٨	بل ته معمولي څو زار ور كولو سره ټول كال غمجن كيدل	٢٦٦
٢٤٩	د معاف كولو له روستو ورسره احسان كول	٢٦٦
٢٥٠	١. حضرت صفية <small>رضي الله عنها</small> هغه وينځه آزاده ڪړه چې ددې شيطان ته يې حضرت عمر <small>عليه السلام</small> ته كړې ؤ	٢٦٧
٢٥١	٢. حضرت ابن عباس <small>رضي الله عنهما</small> كنځل كوونكي سره احسان او كړو	٢٦٨
٢٥٢	٣. علي بن حسين <small>رضي الله عنهما</small> كنځل كوونكي ته چغه وركړه	٢٦٨
٢٥٣	٤. قيس بن عاصم <small>رضي الله عنه</small> هغه وينځه آزاده ڪړه چې په خطايي كې يې دده بچي مړ كړو	٢٦٨
٢٥٤	معصب بن زبير <small>رضي الله عنه</small> د خپل پلار قاتل معاف كړو	٢٦٩
٢٥٥	قيس بن عاصم <small>رضي الله عنه</small> د خپل ځوي قاتل معاف كړو	٢٧٠
٢٥٦	د امام ابو حنيفه <small>رضي الله عنه</small> معافي	٢٧٠
٢٥٧	د امام مالك <small>رضي الله عنه</small> معافي	٢٧١
٢٥٨	د امام احمد بن حنبل <small>رضي الله عنه</small> معافي	٢٧١
٢٥٩	د ابراهيم بن آدهم <small>رضي الله عنه</small> معافي	٢٧١

۲۷۲	د بکر بن عبد الله مزني رَحْمَةُ اللَّهِ معافي	۲۶۰
۲۷۲	د شاه اسماعیل شهید رَحْمَةُ اللَّهِ معافي او اخلاق	۲۶۱
۲۷۳	د مولانا اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللَّهِ معافي او اخلاق	۲۶۲
۲۷۴	د درې بزرگانو مختلف احوال	۲۶۳
۲۷۵	بزرگان چې د چانه بدل اخلي په دې کې هم ددې کس خبروي	۲۶۴
۲۷۶	په معافي کولو سره جنگونه ختمیږي	۲۶۵
۲۷۷	د عَفْوې متعلق د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ اشعار	۲۶۶
۲۷۸	د غونډه تقرير خلاصه	۲۶۷
۲۷۹	دعا	۲۶۸
۲۸۰	په عربي کې جامع	۲۶۹
۲۸۱	تمهیدي خبره	۲۷۰
۲۸۱	په قرآن کریم کې ذکر شوې بعضې دُعَاگانې	۲۷۱
۲۸۲	په قرآن کریم د جَمْعې په صیغو سره ذکر شوې دُعَاگانې	۲۷۲
۲۸۴	په قرآن کریم کې د مفرد په صیغو سره ذکر شوې دُعَاگانې	۲۷۳
۲۸۶	د قرآن د آیتونو نه مُستفاد شوې دُعَاگانې	۲۷۴
۲۸۷	په احادیثو کې ذکر شوې بعضې دُعَاگانې	۲۷۵
۲۸۷	د الله ﷻ حمد و ثناء	۲۷۶
۲۸۸	په نبی علیه السلام باندې درود شریف	۲۷۷
۲۸۸	په احادیثو کې د جَمْعې په صیغو سره ذکر شوې دُعَاگانې	۲۷۸
۲۹۳	په احادیثو کې د مفرد په صیغو سره ذکر شوې دُعَاگانې	۲۷۹
۳۱۲	په احادیثو کې د ذکر شوو دُعَاگانو نه مستفاد شوې دُعَاگانې	۲۸۰
۳۱۴	هغه آیتونه او دُعَاگانې چې په هغې کې اسمِ اعظم دی	۲۸۱

صفحہ	موضوع	صفحہ
------	-------	------

۲۲۳	پہ پُستو ژبه کې جامع دُعا	۲۸۲
۲۲۴	د گناهونو د مغفرت دُعا	۲۸۳
۲۲۴	بیمارانو ته د صحت دُعا	۲۸۴
۲۲۵	د مشکلاتو نه د محفوظ کیدو دُعا	۲۸۵
۲۲۶	د حوائجو پوره کیدو دُعا	۲۸۶
۲۲۶	د حج او عمرې د پاره دُعا	۲۸۷
۲۲۷	د اتفاق و اتحاد دُعا	۲۸۸
۲۲۷	د رزق فراخیدو دُعا	۲۸۹
۲۲۷	د حفاظت دُعا	۲۹۰
۲۲۸	د نارینه اولاد د پاره دُعا	۲۹۱
۲۲۹	مسلمانانو مړو ته د مغفرت دُعا	۲۹۲
۲۲۹	مجاهدینو ته د کامیابیدو دُعا	۲۹۳
۲۳۰	په شریعت باندې د عمل کولو او استقامت دُعا	۲۹۴
۲۳۱	د عباداتو قبلیدو دُعا	۲۹۵
۲۳۱	په قیامت کې د کامیابیدو دُعا	۲۹۶
۲۳۲	د دُعا قبلیدو دُعا	۲۹۷
۲۳۳	د وعظ او نصیحت نه ډک اشعار	۲۹۸
۲۳۳	د عبدالرحمن بابا اشعار	۲۹۹
۲۳۹	د حافظ الپوري رحمه الله اشعار	۳۰۰
۲۴۰	د شاعر عبدالوهاب اشعار	۳۰۱
۲۴۱	د نورو شاعرانو اشعار	۳۰۲
۲۴۲	خوشخبري	۳۰۳
	ددې (اِصْلَاحِي مَدَلَّل تَقْرِيرُونه) ټول کتاب اجمالي فهرست	۳۰۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ أَمْرٌ يُخْشِدُونَ النَّاسَ عَلَى مَآلِهِمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ﴾

النساء آیه ۵۴ .

د حسد سزاگانی او د دینه د بچ کیدو طریقې

أَبُو الشَّيْخِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ فَيْضُ الْقُرْآنِ اكاخيل كالولی مردان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د حسد سزاگانی او د دینه د بچ کیدو طریقې

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَلَوْ مِنْ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ . وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ
الْأَفْسَسَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضِلِّهِ فَلَا هَادِيَ لَهُ . وَنَشْهَدُ أَنْ لَا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .
أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيدِ :

﴿ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ﴾ . (١)

وَقَالَ تَعَالَى : ..... ﴿ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴾ . (٢)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : .... لَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَكُونُوا

عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا . (٣)

(١) النساء آية ٥٤ .

(٢) الفلق آية ٥ .

(٣) صحيح البخاري كتاب الأدب باب ما يُنْفَى عَنِ النَّحَاسِدِ وَالتَّدَابُرِ رقم الحديث ٦٠٦٦ ، صحيح مسلم كتاب تزيير
وَالضُّيُوفِ وَالْأَدَابِ باب تَخْرِيمِ الظَّنِّ وَالتَّجَسُّسِ وَالتَّنَافُسِ وَالتَّنَاجُشِ وَتَحْوِهَا رقم الحديث ٢٨ (٢٥٦٣) . سنن ابن ماجه باب
الدعاء بالعرفو والعالية رقم الحديث ٣٨٤٩

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ
الْحَطَبَ . أَوْ قَالَ : الْعُشْبَ . سنن أبي داود كتاب الأدب باب في الحسد رقم الحديث ٤٩٠٣ ، مشكاة المصابيح
باب ما يُنْفَى عَنْهُ مِنَ الشَّهَائِرِ وَالتَّقَاتِيعِ وَاتِّبَاعِ الْعَوْرَاتِ الْقَفْصُ الثَّانِي رقم الحديث ٥٠٤٠ (١٤) ، رياض الصالحين باب
تحريم الحسد رقم الحديث ٢٧٠ ، الآداب للبيهقي باب ترك الحسد والأمر بالاستعاذه من شر حاسد إذا حسد رقم الحديث
١١٥ ، الترغيب والترهيب للمناذري رقم الحديث ٣٣٧٧ ، الترهيب من الحسد وفضل سلامة الصدر ، بلوغ المرام من أدلة
الاحكام رقم الحديث ١٣٩٣ باب الرهب من مساوي الأخلاق ، الزواجر عن الفرائد الكبار ٨٩/١ ، كنز العمال رقم
الحديث ٧٣٤٢ الحسد ، رد المحتار (حاشية ابن عابدين الشامي) ج ١ ص ٢٢ مقدمة .

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَتَحَاسَدُوا . (۱)
صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ .

تمهیدي خبره

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو وروڼو ! په قرآن کریم او احادیثو مبارکه و
کې چې د کومو بدو صفتونو ذکر شوی او انسان د هغې نه منع شوی نو په هغې کې یو
حسد هم دی ، خو د ټولو نه اول درته د حسد تعریف کوم ، بیا به درته د قرآن کریم او
احادیثو په رڼا کې د حسد سزاګانې او نقصانات ذکر کوم ، همدارنګې ورسره به د حسد نه
د ځان ساتلو فضائل ، د حسد اسباب ، د حسد علاج ، او د حسد کوونکي د شر نه د ځان
ساتلو طریقې هم ان شاء الله بیانوم .

د حسد اصلاحي تعریف

۱. امام غزالي په " احياء العلوم " کې د حسد اصلاحي تعریف داسې کړی :

كَرَاهَةُ النِّعْمَةِ وَحُبُّ زَوَالِهَا عَنِ الْمُنْعَمِ عَلَيْهِ . (۲)

په چا باندې چې الله تعالی څه نعمت کړې وي د هغه دا نعمت بد ګڼل ، او د هغه نه ددې
نعمت زائل کیدل خوښ ګڼل .

یعنې کله چې الله تعالی ستا په یو مسلمان ورور باندې څه نعمت کړې وي او ته دا نعمت
بد ګڼې او دادي خواهش وي چې د هغه نه دا نعمت ختم شي نو دپته حسد وایي . (۳)

(۱) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۸۱۵۷ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۸۸۷ (۳) الترهيب من
الحسد وفضل سلامة الصدر ، مجمع الزوائد ومنبع الفوائد باب ما جاء في الحسد والظن رقم الحديث ۱۳۰۴۵ ، وقال
المهشي : رواه الطبراني ، ورجاله ثقات .

(۲) احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۹ كتاب ذم الغضب والحقد والحسد بيان حقيقة الحسد وحكمه والسامه ومراجه .

(۳) اعلم انه لا حسد الا على نعمة فإذا أنعم الله على أخيك بنعمة فلك فيها حالتان : إحداها أن تكره تلك
النعمة وتحب زوالها . وهذه الحالة تسمى حسداً .... احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۹ بيان حقيقة الحسد وحكمه
والسامه ومراجه .

مثلا الله تعالى هغه ته مال ورکړې وي يا يې ښه صحت ورکړې وي ، يا يې شهرت ورکړې وي ، يا يې علم او عزت ورکړې وي او ستا په زړه کې دا خيال راځي چې الله تعالى هغه ته دا نعمت ولې ورکړې دی ؟ که د هغه نه دا نعمت واخيستل شي نو دا به ښه وي . او که په هغه باندې څه تکليف راشي نو ته پرې خوشحاليږي نو دا حسد دی .

٢ . علامه جرجاني رحمه الله د حسد تعريف داسې کړی :

الْحَسَدُ : تَمَنِّي زَوَالِ نِعْمَةِ الْمَحْسُودِ إِلَى الْحَاسِدِ . (١)

حسد د پته وايي چې انسان دا آرزو کوي چې د محسود (يعنی د چا سره چې حسد کولې شي د هغه) نه دا نعمت زائل شي او حاسد (يعنی ده) ته ملاو شي .
علماؤ د حسد نور تعريفونه هم کړي . (٢)

(١) التعريفات ص ٨٧ باب الحاء ، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية ج ٢ ص ٣٦٥ . تاج العروس ٢٥٨/٨ .

(٢) **الْحَسَدُ لُغَةً** : الْحَسَدُ مَصْدَرُ قَوْلِهِمْ : حَسَدَ يَحْسُدُ وَيَحْسُدُ - يَكْسِرُ السِّينَ وَضَمًّا - وَأَصْلُهُ انْقَشَرُ وَهُوَ مَا خُذَ مِنَ الْحَسَدِ وَهُوَ الْقَرَادُ ، قَالَ حَسَدٌ يَفْشِرُ الْقَلْبَ ، كَمَا تَفْشِرُ الْقَرَادُ الْجِلْدَ فَتَنْتَضِ ذَمًّا .
وَقَالَ ابْنُ مَنْظُورٍ : الْحَسَدُ أَنْ تَتَمَنَّى زَوَالِ نِعْمَةِ الْمَحْسُودِ . وَحَسَدَهُ يَحْسُدُهُ وَيَحْسُدُهُ حَسَدًا وَحَسَدَهُ إِذَا تَنَقَّى أَنْ تَتَحَوَّلَ إِلَيْهِ نِعْمَتُهُ وَقَضَيْتُهُ أَوْ يُسَلَبَتْهَا . بضره النعيم في مكارم اخلاق الرسول الكريم صلى الله عليه وسلم ج ١٠ ص ٣٣١٧ الحسد .

الْحَسَدُ يَفْتَحِ السِّينَ أَكْثَرُ مِنْ سُؤْلِهَا مَصْدَرُ حَسَدَ ، وَمَعْنَاهُ فِي اللَّفْظِ أَنْ يَتَمَنَّى الْحَاسِدُ زَوَالِ نِعْمَةِ الْمَحْسُودِ . الظر الصحاح والقاموس واللسان والمصباح مادة : "حسد" . الموسوعة الفقهية الكويتية ج ١٧ ص ٢٦٩ الحسد .
الحسد اصطلاحاً : قَالَ التَّهَاجُظُ : الْحَسَدُ : هُوَ التَّأَلُّمُ بِمَا يَرَاهُ الْإِنْسَانُ لِغَيْرِهِ وَمَا يَجِدُهُ فِيهِ مِنَ الْقَضَائِلِ ، وَالِإِجْتِهَادُ فِي إِعْدَامِ ذَلِكَ الْغَيْرِ مَا هُوَ لَهُ ، وَهُوَ خُلُقٌ مَكْرُوهٌ وَقَبِيحٌ بِكُنْ أَحَدٍ . بهلب الاعلاق ص ٣٣ .
وَقَالَ التَّوَوُّدِيُّ : حَقِيقَةُ الْحَسَدِ شِدَّةُ الْأَسَى عَلَى الْخَيْرَاتِ تَكُونُ لِلنَّاسِ الْأَقَابِلِ وَهُوَ غَرَضُ الْمُتَنَافَسَةِ . ادب الدنيا والدين ص ٢٧٠ الْقَضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُتَنَافَسَةِ

وَقَالَ الْمُتَوَوُّدِيُّ : الْحَسَدُ : تَمَنِّي زَوَالِ نِعْمَةٍ عَنْ مُسْتَحِقِّ لَهَا . وَقِيلَ : هُوَ ظَلَمٌ دِي النِّعَةِ بِتَمَنِّي زَوَالِهَا عَنْهُ وَصَبْرٌ زَوَالِهَا إِلَى الْحَاسِدِ . الوكيل على مهمات التعريف ص ١٣٩ باب الحاء .
← ← ← ← ← ← ←

د حَسَد بَدْتَرِين قِسْم : امام غزالي رحمه الله د حَسَد ثَلُور مَرَاتِب ذَكَر كړي ، په ټولو كې بَدْتَرِين قِسْم دادی چې انسان د بل سره نِعْمَت او گوري او دا يې خَوْبَنه وي چې د هغه نه د نِعْمَت زائِل شي كه ماته ملاؤ شي او كه نه . (١)

د غِبْطې تعريف

علامه كفوي رحمه الله د غِبْطې تعريف داسې كړی :

الْغِبْطَةُ : تَمَنِّي الْإِنْسَانِ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلَ الَّذِي لِيَغْنِيهِ مِنْ غَيْرِ إِرَادَةٍ إِذْ هَابَ مَا لِيَغْنِيهِ . (٢)
غِبْطه (رَشْك) د پته وايي چې انسان دا آرزو او كړي چې دې بل كس ته الله تعالى كوم نِعْمَت ور كړی داسې ماله هم را كړي ، او د هغه نه د دې نِعْمَت زائله كيدو اراده (خواهش) هم نه لري .

په حَسَد او غِبْطه كې فرق :

نو په حَسَد او غِبْطه كې دا فرق شو چې په حَسَد كې د هغه كس نه د نِعْمَت زائله كيدلو خواهش وي او په غِبْطه كې د هغه نه د نِعْمَت زائله كيدلو خواهش نه وي ، غِبْطه د مؤمن صفت دی ، او حَسَد د منافق صفت دی . (٣)

←←← وَقَالَ الْكُفَوِيُّ : " الْحَسَدُ : اخْتِلَافُ الْقُلُوبِ عَلَى النَّاسِ لِكَثْرَةِ الْأَمْوَالِ وَالْأَمْلاكِ . الْكَلِمَاتُ لِلْكُفَوِيِّ ص ٦٧٢ ، ٣٠٨ .

وَقَالَ الرَّاعِبُ : " الْحَسَدُ تَمَنِّي زَوَالِ نِعْمَةٍ مِنْ مُسْتَحِقِّ لَهَا ، وَرُبَّمَا كَانَ مَعَ ذَلِكَ سَعْيٌ فِي إِزَالَتِهَا . نَصْرَةُ النِّعَمِ فِي مَكَارِمِ اخْلَاقِ الرَّسُولِ الْكَرِيمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ج ١٠ ص ٢٤١٧ الحسد .

(١) أَلْتَسْأَلُهُ الثَّالِثَةَ : فِي مَرَاتِبِ الْحَسَدِ . قَالَ الْغَزَالِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ هِيَ أَرْبَعَةٌ : الْأُولَى : أَنْ يُحِبَّ زَوَالُ نِعْمَتِكَ الْغِبْطَةُ وَإِنْ كَانَ ذَلِكَ لَا يَخْصُلُ لَهُ وَهَذَا غَايَةُ الْحَسَدِ ..... التفسير الكبير (تفسير الرازي) ٦٤٧/٣ سورة البقرة في تفسير آية ١٠٩ ، احياء علوم الدين ج ٣ ص ١٩٢ بيان حقيقة الحسد وحكمه والسامه وموابه ، الموسوعة الفقهية الكويتية ج ١٧ ص ٢٧٢ حسد .

(٢) الْكَلِمَاتُ معجم في المصطلحات والفروق اللغوية ص ٦٧٢ فصل القَيْن .

(٣) ... أَمَّا الْحَسَدُ فَهُوَ إِرَادَةُ زَوَالِ نِعْمَةِ الْغَيْرِ ، ثُمَّ إِنَّ الْغِبْطَةَ صِفَةُ الْمُؤْمِنِ ، وَالْحَسَدَ صِفَةُ الْمُتَافِي . المفردات للراغب (١١٧) . نَصْرَةُ النِّعَمِ فِي مَكَارِمِ اخْلَاقِ الرَّسُولِ الْكَرِيمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ج ١٠ ص ٢٤١٨ الحسد .

غِبْطِي تَه مُنَافَسَةٌ هَمْ وَايِي ، داپه عباداتو کې محمود (بهتر) ده . (١)

غِبْطِي تَه مجازًا حسد هم وايي . (٢)

په احاديثو مبارکه و کې هم د غِبْطِي (رشک) جواز شته ، مثلاً يو کس بل کس په عبادت ، د قرآن په تلاوت ، يا صدقه ورکولو باندې اوگوري او دا هم دا تمنا او کپي چې

(١) قَالَ الامام غزالي: وَأَمَّا الْمُنَافَسَةُ فَلَيْسَتْ بِحَرَامٍ بَلْ هِيَ إِمَّا وَاجِبَةٌ وَإِمَّا مَنُودِيَّةٌ وَإِمَّا مَبَاحَةٌ . وَقَدْ يَسْتَعْمَلُ لَفْظَ الْحَسَدِ بَدَلَ الْمُنَافَسَةِ . وَالْمُنَافَسَةُ بَدَلُ الْحَسَدِ ..... وَالْمُنَافَسَةُ فِي اللُّغَةِ مُشْتَقَّةٌ مِنَ التَّنَافُسِ وَالَّذِي يَدُلُّ عَلَى إِبَاحَةِ الْمُنَافَسَةِ قَوْلُهُ تَعَالَى {وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ} . وَقَالَ تَعَالَى {سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ} . إحياء علوم الدين ج ٣ ص ١٩٠ بيان حقيقة الحسد وحكمه وإقسامه ومراتبه .

قال ملا علي قاري: (وَلَا تَحَاسَدُوا) أَيُّ: لَا يَتَمَتَّعُ بَعْضُكُمْ زَوَالِ نِعْمَةٍ بَعْضُ سَوَاءٍ أَرَادَهَا لِنَفْسِهِ أَوْ لَا. قَالَ تَعَالَى: {وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ} [النساء آية ٣٢] إِلَى أَنْ قَالَ: "وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ" [النساء آية ٣٢] "أَيُّ مِثْلِ تِلْكَ النِّعْمَةِ أَوْ أَمَثَلٍ مِنْهَا. وَهَذِهِ الْحَسَدُ الْمُخَوِّدُ الْمُسْقُطُ بِالْغِبْطَةِ. كَمَا تَقْدَرُ فِي

حَدِيثٍ "لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ" الْحَدِيثُ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ٨ ص ٣١٤٨ .

الْغِبْطَةُ فِي اللُّغَةِ: أَيُّ أَنْ يَتَمَتَّعَ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلُ مَا لِبَعْضِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَزُولَ عَنْهُ. وَالْجُزْءُ عَلَى هَذَا يُسْقُطُ مُتَنَافَسَةً. فَإِنْ كَانَ فِي الطَّاعَةِ فَهُوَ مَخْخُودٌ، وَإِنْ كَانَ فِي الْمَغْصِيَةِ فَهُوَ مَذْمُومٌ. وَإِنْ كَانَ فِي الْجَائِزَاتِ فَهُوَ مُبَاحٌ. الموسوعة الفقهية الكويتية ج ١٧ ص ٢٧١ حـد . فتح الباري ١/ ١٦٧ ط الرياض ، والنظر ما جاء في صحيح مسلم بشرح النووي ٩٧/ ٦ ط المصرية ، والمنثور ١/ ٢٠٣ ط الأولى ، والصرىفات للجرجاني ٢٠٧ ط العربي .

أَمَّا إِذَا كَانَ الْحَسَدُ مَجَازِيًا ، أَيُّ بِمَعْنَى الْغِبْطَةِ فَإِنَّهُ مَخْخُودٌ فِي الطَّاعَةِ، وَمَذْمُومٌ فِي الْمَغْصِيَةِ. وَمُبَاحٌ فِي الْجَائِزَاتِ. وَمِنْهُ قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٍ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَتْلُوهُ آثَاءَ اللَّيْلِ وَآثَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٍ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آثَاءَ اللَّيْلِ وَآثَاءَ النَّهَارِ" . أَيُّ كَأَنَّهُ قَالَ: لَا غِبْطَةَ أَكْثَرُ أَوْ أَفْضَلُ مِنَ الْغِبْطَةِ فِي هَذَيْنِ الْأُمُورَيْنِ . الموسوعة الفقهية الكويتية ج ١٧ ص ٢٧٢ حـد ، فتح الباري ١/ ١٦٧ ط الرياض ، صحيح مسلم بشرح النووي ٩٧/ ٦ ط المصرية .

(٢) ذَكَرَ النَّوَوِيُّ فِي شَرْحِ مُسْلِمٍ: أَنَّ الْحَسَدَ قِسْمَانِ: أَحَدُهُمَا حَقِيقِيٌّ: وَهُوَ أَنْ يَتَمَتَّعَ زَوَالِ النِّعْمَةِ عَنْ صَاحِبِهَا. وَالثَّانِي مَجَازِيٌّ: وَهُوَ أَنْ يَتَمَتَّعَ بِمِثْلِ النِّعْمَةِ الَّتِي عِنْدَ غَيْرِهِ مِنْ غَيْرِ زَوَالِهَا عَنْ صَاحِبِهَا وَهُوَ الْمُسْقُطُ بِالْغِبْطَةِ. صحيح مسلم بشرح النووي ٩٧/ ٦ ط المصرية . الموسوعة الفقهية الكويتية ج ١٧ ص ٢٧٢ حـد .

ماته هم الله تعالی دا توفیق راکړي چې زه هم دا کارونه او کړم ، نو دا غېبطه جائز ده .

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

لَا حَسَدَ إِلَّا فِي الثَّنَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَهُ عَلَى هَكَاتِهِ فِي الْحَقِّ. وَ رَجُلٍ آتَاهُ اللَّهُ حِكْمَةً فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعْلِمُهَا. (۱)

حسد (یعنی غېبطه) صحیح نده مګر په دوه خصلتونو کې (یا د دوه کسانو سره) صحیح ده : یو هغه کس چې هغه ته الله تعالی ډیر (حلال) مال ورکړې وي او په حق ځایونو کې یې ورته د خرچ کولو توفیق هم ورکړې وي . دویم هغه کس چې هغه ته الله تعالی حکمت (علم او د دین په احکاماتو باندې پوهه) ورکړې وي او هغه په دې حکمت باندې فیصلې کوي ، او نورو ته یې هم ښائي .

(یعنی په خپل علم باندې عمل کوي ، نورو ته یې هم ښائي ، او د خپلې دیني پوهې په وجه د خلقو په مینځ کې صحیح فیصلې کوي) .

فائده : په دې حدیث کې د حسد نه مراد غېبطه یعنی رشک دی . لهذا که څوک د چا

سره خد نعت او گوري او داد الله ﷻ نه دا دعا او غواړي چې :

” یا الله ! لکه څرنگې چې تاده ته دا نعت ورکړی نو همدغه شان یې ماته هم راکړه ، یا هغه ته دې د عبادت کولو توفیق ورکړی ماته یې هم راکړه “ نو دا غېبطه ده او دا جائز ده او که څوک دا سوال او کړي چې ” یا الله ! د هغه نه دا نعت واخله او ماله یې راکړه ، یا که ماله یې راکوی او که نه خود هغه نه یې واخله “ نو دا حسد دی دانا جائز دی . (۲)

(۱) صحیح البخاري رقم الحديث ۱۴۰۹ کتاب الزکاة باب إلقاء المال في حقهِ ، و رقم الحديث ۷۱۴۱ کتاب الأحکام باب آخر من قضي بالحنّة ، صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین وقصرها باب فطيل من يقوم بالقراءة ويؤتيه ، وقيل من تعلم حنّة من يقو . أو غيره فعمل بها وعلمها رقم الحديث ۲۶۸ (۸۱۶) .

(۲) (لَا حَسَدَ إِلَّا فِي الثَّنَيْنِ ....) يَغْنِي أَنْ يَجْتَهِدَ حَتَّى يَفْعَلَ مِثْلَ فِعْلِهِ فِي قِيَامِ اللَّيْلِ وَفِي الصَّدَقَةِ . فَمَهَذَا الْحَسَدُ مَحْمُودٌ . فَأَمَّا إِذَا حَسَدَهُ فِي ذَلِكَ يُرِيدُ زَوَالَهُ عَنْهُ . فَهُوَ مَذْمُومٌ . وَهَكَذَا فِي كُلِّ شَيْءٍ إِذَا رَأَى الْإِنْسَانُ مَالًا أَوْ شَيْئًا يُعْجِبُهُ فَيَتَمَنَّى أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ الشَّيْءُ لَهُ فَهُوَ مَذْمُومٌ . وَإِنْ تَمَنَّى أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلُهُ . فَهُوَ غَيْرُ مَذْمُومٍ . وَهَذَا مَعْلَى قَوْلِهِ تَعَالَى : { وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ } [النساء آية ۳۲] ← ← ← ← ←

د حسد حکم

د حسد حکم دادی چې دا بالاتفاق حرام دی ، ددې حرمت په کتاب الله ، سُنّت رسول ، اِجْماعُ اُلمّة او عقل سره ثابت دی ، ځکه حسد کوونکې په حقیقت کې په الله تعالی باندې دا اعتراض کوي چې هغه کس ته یې دا نعمت ولې ورکړې دی ؟ (او ماته یې ولې ندې راکړې ؟) ، او په الله تعالی باندې اعتراض کول خو حرام دي ، (ځکه په الله ﷻ باندې اعتراض کول په خپل مُحسِن او مُنعم باندې اعتراض کول دي) . (۱)

لهذا حسد خطرناکه بیماری ده ددې لرې کول فرض دي .

البته که فاجر او فاسق سره یو نعمت وي او هغه ددې نعمت په وجه په خلقو کې فتنه او فساد پیدا کوي او یا خلقو ته پرې ضرر رسوي نو بیا د هغه نه ددې نعمت زائل کیدلو خواش کول جائز دی ، ځکه اوس دا نعمت د هغه په حق کې د فساد نړولو ذریعه ده . (۲)

د حسد کوونکي د شر نه پناه غوښتل

حسد داسې بدترین صفت دی چې دا د انسان بدن او دین دواړو ته نقصان رسوي ، تردې

← ← ← ← إلی أن قال: {وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ} [النساء آیه ۳۲] ، وَهَكَذَا يُنْبَغِي لِلْمُسْلِمِ أَنْ لَا يَتَتَّقِيَ قُضْلَ غَيْرِهِ لِنَفْسِهِ، وَيُنْبَغِي أَنْ يَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُعْطِيَهُ مِثْلَ ذَلِكَ. تنبيه الغالين بأحاديث سيد الأنبياء والمرسلين ص ۱۸۰ بَابُ الْحَسَدِ.

(۱) الْحُكْمُ التَّكْلِيفِيُّ: الْحَسَدُ إِنْ كَانَ حَقِيقِيًّا، أَيْ يَمْتَنِعُ تَكْفِي زَوَالِ النِّعْمَةِ عَنِ الْغَيْرِ فَهُوَ حَرَامٌ بِإِجْمَاعِ الْأُمَّةِ، لِأَنَّهُ اغْتِرَاضٌ عَلَى الْحَقِّ، وَمُعَاكَدَةٌ لَهُ، وَمُخَاوَلَةٌ لِنَقْضِ مَا فَعَلَهُ، وَإِزَالَةُ فَضْلِ اللَّهِ عَنْ أَهْلَهُ لَهُ، وَالْأَصْلُ فِي تَحْرِيمِهِ الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ وَالْمَعْقُولُ. الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۱۷ ص ۲۷۳ حسد.

(۲) فَأَمَّا الْأَوَّلُ (أَيِ الْحَسَدِ) فَهُوَ حَرَامٌ بِكُلِّ حَالٍ إِلَّا نِعْمَةً أَصَابَهَا فَاجِرٌ أَوْ كَاذِبٌ وَهُوَ يَسْتَعِينُ بِهَا عَلَى تَهْدِيجِ الْفِتْنَةِ وَالْفَسَادِ ذَاتِ الْبَيْنِ وَإِذَا لَمْ يَضُرَّكَ كِرَاهَتُكَ لَهَا وَمَحَبَّتُكَ لَزْوَالِهَا فَإِنَّكَ لَا تَحِبُّ زَوَالَهَا مِنْ حَيْثُ هِيَ لَعْمَةٌ بَلْ مِنْ حَيْثُ هِيَ آلَةُ الْفَسَادِ ، وَلَوْ أَمْنَتْ فَسَادُهُ لَمْ يَغْنَمْ بِنِعْمَتِهِ . إحياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۹ بیان حقیقه الحسد و حکم و اسامه و مراتبه .

وَيُسْتَلْتَمَى مِنَ تَحْرِيمِ الْحَسَدِ مَا إِذَا كَانَتِ النِّعْمَةُ الَّتِي يَمْتَنِعُ الْحَاسِدُ زَوَالَهَا عِنْدَ كَاذِبٍ أَوْ فَاسِقٍ يَسْتَعِينُ بِهَا عَلَى مَعَاصِي اللَّهِ تَعَالَى. فتح الباري ۱/ ۱۶۷ ط الرياض. الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۱۷ ص ۲۷۴ حسد.

چې د قرآن كريم په سورة الفلق كې په خصوصيت سره د حسد كوونكي د شر نه د پناه غوښتلو حكم شوى ، الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ (۱) مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ (۲) وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝ (۳) وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ۝ (۴) وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝ (۵) ﴾ (۱)

ترجمه : ته اووايه : زه پناه غواړم په رب د صبا سره . د شر د هغه څه نه چې ده پيدا كړي دي (يعنې د شر د مخلوقاتو نه) . او د شر د تيارې د شپې نه كله چې دا راخوړه شي . او د شر د پوك و هوڼكو ښځو نه (كومې چې پوكې وهي او چف اچوي) په غوتو (د سحر) كې . او د شر د حسد كوونكي نه كله چې هغه حسد كوي .

تفريخ : په دې سورة كې په ” مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ “ سره د ټولو مخلوقاتو د شر نه د پناه غوښتلو حكم شوى خو بيا هم په خصوصيت سره د درې (۳) شيانو د شر نه د پناه غوښتلو حكم شوى :

اول : د شپې چې كله تياره راخوړه شي ؛ ځكه چې د شپې په تياره كې د پيريانو ، شيطانانو ، مؤذي ځناورو ، د زمكې دننه په سوړو كې د خطرناكو زهريله شيانو ، د غلو ، ډاكوانو او دشمنانو خطر زياته وي ، نو ځكه په خصوصيت سره د تيارې د شر نه د پناه غوښتلو حكم شوى .

دويم : د جادوگرو ښځو او جادوگرو سړو د شر نه په خصوصيت سره د پناه غوښتلو حكم شوى ؛ ځكه د جادو ضرر زيات وي ، انسان خبر هم نه وي او په ده باندې جادو شوې وي ، دا دوايانې استعمالوي خوفائده ورته نه وركوي .

درېم : په خصوصيت سره د حسد كوونكو د شر نه پناه غوښتل شوى ځكه حسد كوونكي په آرام نه كيني ، هروخت دا كوشش كوي چې دې بل كس ته ضرر اُورسوي . (۲)

(۱) سورة الفلق آيه ۱ ۵ .

(۲) معارف القرآن لمولانا مفتي محمد طه رحمة الله سورة الفلق .

التَّاسِعَةُ هَذِهِ سُورَةُ دَالَّةٌ عَلَى أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ، وَأَمَرَ لِبَيْتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَعَوَّذَ مِنْ جَمِيعِ الشَّرِّ . فَقَالَ : مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ . وَجَعَلَ خَاتِمَةَ ذَلِكَ الْحَسَدِ ، تَلْبِيسُهَا
← ← ← ← ← ←

د حسد د بدوالي د پاره همدا خبره کافي ده چې الله تعالی مسلمانانو ته د حسد کوونکي د شر نه د پناه غوښتلو حکم کړی. (۱)

حضرت جبریل علیه السلام چې نبي علیه السلام ته د بیماری په وخت کومه دُعا خودلې وه په هغې کې هم د حسد کوونکي د شر نه پناه غوښتل شوې وه. (۲)

په قرآن کریم کې د حسد مذمت

حسد کوونکی چې د چا سره حسد کوي که هغه ته الله تعالی څه نعمتونه ورکوي نو دا حاسِد ورباندې غمجن کیږي ، او که په هغه باندې څه تکلیفونه راځي نو دا ورباندې خوشحالیږي ، حالانکه په قرآن کریم کې د حسد مذمت بیان شوی ، الله تعالی فرمایي :

﴿ أَمْرٌ يُحْسِدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ﴾ (۳)

← ← ← عَلَى عَقِبِهِ، وَكَثْرَةُ ضَرَرِهِ . الجامع لأحكام القرآن (تفسیر القرطبي) ۲۵۹/۲۰ سورة الفلق .

{ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ } فَقَدْ أَمَرَنَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى بِالِاسْتِعَاذَةِ مِنْ شَرِّ الْحَاسِدِ، وَشَرِّ كَشِدِّ، فَيَنْهَ مَا هُوَ غَيْرُ مُكْتَسَبٍ وَهُوَ إِيصَابَةُ الْعَيْنِ، وَمِنْهُ مَا هُوَ مُكْتَسَبٌ كَسَعْيِهِ فِي تَغْطِيلِ الْخَيْرِ عَنْهُ وَتَنْقِصِهِ عِنْدَ النَّاسِ، وَرَبَّنَا دَعَا عَلَيْهِ أَوْ بَطَشَ بِهِ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ. الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۱۷ ص ۲۷۳ حسد .

(۱) قَالَ الْمَاوَزِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِعْلَمْ أَنَّ الْحَسَدَ خُلِقَ دَمِيمٌ مَعَ إِضْرَارِهِ بِالْبَدَنِ وَفَسَادِهِ لِلدِّينِ، حَقٌّ لَقَدْ أَمَرَ اللَّهُ بِالِاسْتِعَاذَةِ مِنْ شَرِّهِ، فَقَالَ تَعَالَى: { وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ } [الفلق آیه ۵] وَنَاهَيْكَ بِحَالٍ ذَلِكَ شَرًّا. ادب الدُّبَا وَالدين ۲۶۹/۱ الْقَضَاءُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَاقَسَةِ .

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ إِذَا اشْتَكَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَقَاةَ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: « بِأَسْمِ اللَّهِ يُبْرِئُكَ، وَمِنْ كُلِّ دَاءٍ يَشْفِيكَ، وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ، وَهَرَزَ كُلَّ دَنِي عَيْنٍ ». صحيح مسلم كتاب السلام باب الطب والترويض والرؤى رقم الحديث (۲۱۸۵)۳۹ .

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ اشْتَكَيتَ؟ فَقَالَ: « كَعَم » قَالَ: « بِأَسْمِ اللَّهِ أَرْفِيكَ، وَمِنْ كُلِّ هَيْءٍ يُؤْذِيكَ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ بِأَسْمِ اللَّهِ أَرْفِيكَ ». صحيح مسلم كتاب السلام باب الطب والترويض والرؤى رقم الحديث (۲۱۸۶)۴۰ .

ترجمه: آيا دوى د خلقو سره په هغه څه باندې حسد كوي كوم چې الله تعالى دوى ته د

خپل فضل نه ورکړي دي ؟

نبي عليه السلام د حسد نه منع کړی

د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

.... لَا تَحَاسِدُوا ، وَلَا تَبَاغَضُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا . (۱)

تاسو د يو بل سره حسد مه کوئ ، د يو بل سره بغض مه کوئ ، يو بل ته شا ګرځولو سره
تعلقات مه ختموئ (يا : د يو بل غيبت مه کوئ (۲)) ، او ټول مسلمانان د الله ﷻ بندګان
او د يو بل وروڼه شئ .

حسد نيکي خوري (او ختموي)

د ابو داود شريف او مشڪوة شريف حديث دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ . (۳)

تاسو ځان بچ کړئ د حسد نه ځکه حسد نيکي داسې خوري لکه څنګه چې اور لرګي
خوري .

(۱) صحيح البخاري كتاب الأدب باب ما ينهى عن النعاس والنداب . رقم الحديث ۶۰۶۶ ، صحيح مسلم كتاب الزجر والعتق والآداب باب تعزير المؤمن والنجس والتفليس والتناجس وكفرها . رقم الحديث ۲۸ (۲۵۶۳) ، سنن ابن ماجه باب الدعاء بالطور العالية رقم الحديث ۳۸۲۹ .

(۲) (وَلَا تَدَابَرُوا) أي: لَا تَقَاطَعُوا ، وَلَا تَوَلُّوا ظُهُورَكُمْ عَنْ إِخْوَانِكُمْ ، وَلَا تُعْرِضُوا عَنْهُمْ ، مَا خُوذَ مِنَ الدُّبُرِ . لِأَنَّ كُلَّ مِنَ الْمُتَقَاتِعِينَ يُولِي دُبُرَهُ صَاحِبَهُ . وَقِيلَ مَعْنَاهُ لَا تَفْتَخَرُوا . مرقاة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۲۸ .

(۳) سنن ابی داود کتاب الأدب باب فی الحسد رقم الحديث ۴۹۰۳ ، مشکوة المصابيح باب ما یلحق غله من القهاجر والتفاحع والابتاع العورات الفضل المالکي رقم الحديث ۵۰۴۰ (۱۴) ، رياض الصالحين باب تحريم الحسد رقم الحديث ۲۷۰ ، الآداب للبيهقي باب ترک الحسد والأمر بالإسعاذه من شره إذا حسد رقم الحديث ۱۱۵ ، الرغبة والرهبة للنسفي رقم الحديث ۳۳۷۷ ، الرهب من الحسد ولعل سلامة الصدر ، بلوغ المرام من أدلة الأحكام رقم الحديث ۱۴۹۳ باب الرهب من مساوی الأخلاق ، الزواجر عن اقتراف الكبائر ۸۹/۱ ، كنز العمال رقم الحديث ۷۴۴۲ الحسد ، رد المحتار (حاشية ابن عابدين الشامي) ج ۱ ص ۲۲ ملزمة .

(یعنی لکه څرنګې چې اور لرګي سوزوي او مکمل یې ختموي نو همدغه شان حسد هم د انسان نیکۍ ختموي).

د اور دوه قسمونه دي: یو قسم هغه دی چې ډیر زیات وي او په یو ځل باندې هر څه اوسوزوي. او دویم قسم هغه اوردی چې په ظاهره باندې ډیر نه معلومېږي خو په قلاړ قلاړ هر څه ختموي، حسد هم همدغه شان دی چې انسان پرې خبر نه وي خو دده ټول نېک اعمال ختموي.

په حسد سره د نیکۍ ختمیدو وجه: په حسد سره د نیکو ختمیدو وجه داده چې په چا کې حسد وي نو دا ددې په وجه د هغه بل کس غیبت کوي او دا ښکاره خبره ده چې د غیبت په وجه دده نیک اعمال ختمېږي او د هغه چا په عمل نامه کې جمع کیږي چې د چا غیبت یې کړې وي. همدارنګې د حسد په وجه کله حسد کوونکی دې اندازې ته اوسي چې د محسود جان و مال او عزت ته نقصان اوسي نو په دې سره خو خامخا دده نېک اعمال ختمېږي او د محسود په عمل نامه کې جمع کیږي. (۱)

حسد او بغض د دین بڼیاد (او جرړه) ختموي

د ترمذي شریف او مشکوٰۃ شریف حدیث دی، رسول الله ﷺ فرمایي:

دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ، هِيَ الْحَالِقَةُ، لَا أَقُولُ تَخْلُقُ الشَّعْرَ وَلَكِنْ تَخْلُقُ الدِّينَ. (۲)

(۱) (قَبْلَ الْحَسَدِ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ): أَنِّي يُفْنِي وَيَذْهَبُ طَاعَاتِ الْحَاسِدِ (كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ). لِأَنَّ الْحَسَدَ يُفْنِي بِصَاحِبِهِ إِلَى اغْتِيَابِ الْمُحْسُودِ وَتَحْوِيهِ، فَيَذْهَبُ حَسَنَاتِهِ فِي عَرْضِ ذَلِكَ الْمُحْسُودِ، فَيَزِيدُ الْمُحْسُودُ نِعْمَةً عَلَى نِعْمَةٍ، وَالْحَاسِدُ حَسْرَةً عَلَى حَسْرَةٍ، فَهُوَ كَمَا قَالَ تَعَالَى: {حَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ} [الحج آیه ۱۱]. مراده المصالح شرح مشکاة المصابيح ۳۱۵۵/۸ فی تشریح حدیث ۵۰۳۹.

(۲) سنن الترمذي أبواب صفة القيامة والرقائق والورع رقم الحديث ۲۵۱۰ قال الالباني: حسن، مشکوة المصابيح باب ما يُلغى عنه من التهاجر والتفاح والجناب العورات الفصل الثاني رقم الحديث ۵۰۳۹ (۱۳)، مسند احمد رقم الحديث ۱۴۳۰، مسند أبي داود الطيالسي رقم الحديث ۱۹۰، الأدب للبيهقي رقم الحديث ۱۱۶، شعب الإيمان رقم الحديث ۶۱۸۹، شرح السنة للبهقي رقم ۳۳۰۱، الترهيب والترهيب للمنذري رقم ۴۳۸۲.

په تاسو کې د مخکیني امتونو بیماری سرایت کړې دی (یعنی په پټه درکې راغلې ده) او هغه بیماری حسد او بغض دی، چې دا خړوونکې ده (بیا نبي علیه السلام او فرمايل: زه دانه وایم چې دا بیماری وینستان خړوي بلکه دا د انسان دین خړوي).

یعنی حسد او بغض دومره خطرناک خصلتونه دي چې ددې په وجه د انسان دین بربادېږي، او لکه څرنګې چې په تېره چاره (او پټري) سره وینستان د بیخ نه ختمیږي نو همدغه شان په حسد او بغض سره د انسان دین د جړې نه ختمیږي. (۱)

د بنده په زړه کې ایمان او حسد نه جمع کیږي

د نسائي شریف حدیث دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

... لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ الْإِيمَانُ وَالْحَسَدُ. (۲)

د بنده په زړه کې ایمان او حسد نه جمع کیږي.

ډیرو کافرانو د حسد په وجه ایمان نه قبلولو

ډیرو کافرانو ته به حق معلوم شو او دا به ورته واضحه شوه چې دا یقیني پیغمبر دی خو بیا به یې هم د حسد په وجه ایمان نه راوړو، او ددې ډیرې نمونې موجود دي:

۱. قارون ته ښه معلومه وه چې حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ برحق پیغمبر دی خو چې بیا یې هم ایمان نه راوړو او د دوی خلاف یې سازشونه جوړول نو دا صرف د حسد په وجه وو.

۲. د نبي علیه السلام د پیغمبرۍ نه مخکې به چې یهودو د نورو قومونو سره جنگونه کول نو دا د دعا به یې غوښته:

(۱) (الْحَالِقَةُ): أَيُّ الْقَاطِعَةِ لِلْمَحَبَّةِ وَالْأَلْفَةِ وَالصَّلَةِ وَالْإِيمَانِ، وَالْفَضْلَةُ الْأُولَى هِيَ الْمُؤَدِّيَةُ إِلَى الثَّانِيَةِ. وَلِذَا قُدِّمَتْ (لَا أَقُولُ: تَخْلُقُ الشَّعْرَ) أَيْ: تَقْطَعُ قَاطِعَ الْبَدَنِ، فَإِنَّهُ أَمْرٌ سَهْلٌ (وَلَكِنْ تَخْلُقُ الَّذِينَ) وَصَرُّهُ عَظِيمٌ فِي الدَّلِيلِ وَالْآخِرَةِ. قَالَ الطَّبْرِيُّ: أَيُّ الْبَغْضَاءِ كَذَلِكَ بِالَّذِينَ كَانُوا يَكُونُونَ كَذَلِكَ بِالشَّعْرِ. مِرَاةُ الْمَصَالِحِ فَرَحِ مَشْكَاهِ الْمَصَالِحِ ۳۱۵۴/۸ فی شرح حدیث ۵۰۳۸.

(۲) سنن النسائي كتاب الجهاد لفظ من عبد في سبيل الله على كذا في روى الحديث ۳۱۰۹ قال الابناني: حسن، كثر العناد كتاب الجهاد الترغيب فيه روى الحديث ۱۰۵۶۶، نظره النعم ج ۱ ص ۴۲۲۲.

”یا الله! مونږ د تانده هغه آخري پیغمبر په وسیله باندې سوال کوو کوم چې به ته مونږ ته رالېږي، او د هغه آخري کتاب په وجه درنه سوال کوو چې ته به یې راناښتلی چې ته زموږ مدد او کره“ نو الله تعالی به د دوی مدد او کره.

خو کله چې نبي علیه السلام راغی نو دې یهودو ښه پیژندلو چې دا آخري نبي دی خو بیا یې هم د حسد په وجه انکار او کره، په قرآن کریم کې هم ددې بیان شته. (۱)

۳. ابوجهل، ابولهب، عتبّه، شبیه او نورو کافرانو ته ښه معلومه وه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم رښتیني پیغمبر دی خو چې بیا یې هم ایمان نه راوړو نو د حسد او تکبر په وجه.

دوی به د نبي علیه السلام په باره کې دا ویل چې: دا خو یتیم او غریب هلک و نوده ته څنگه پیغمبري ملاؤ شوی او مونږ خود قوم سرداران او مالدار یو نو مونږ ته ولې پیغمبري ملاؤ نه شوه؟ نو ددې حسد په وجه ورته ایمان نصیب نه شو. (۲)

بلکه ډیر کافران (لکه ابوجهل، اخنس وغیره) داسې وو چې نبي علیه السلام به کله د شپې په مانځه کې د قرآن کریم تلاوت کولو نو دوی به ورته په پټه غوږ نیولې و او ښه ورته معلومه وه چې دا یقیني پیغمبر دی خو د حسد په وجه یې ورباندې ایمان نه راوړو. (۳)

(۱) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: كَانَتْ الْيَهُودُ قَبْلَ مَبْعَثِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا قَاتَلُوا قَوْمًا قَالُوا: نَسْأَلُكَ بِالنَّبِيِّ الَّذِي وَعَدْتَنَا أَنْ تُرْسِلَهُ وَبِالْكِتَابِ الَّذِي تُنْزِلُهُ إِلَّا تَنْصُرُونَا. فَكَانُوا يُنْصَرُونَ. فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ عَزَافُوا وَكَفَرُوا بِهِ بَعْدَ مَعْرِفَتِهِمْ إِيَّاهُ. فَقَالَ تَعَالَى: وَكَانُوا مِنْ قَبْلِ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا [البقرة آیه ۸۹] إِلَى قَوْلِهِ: أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا [البقرة آیه ۹۰] أَيْ حَسَدًا. تفسیر الرازي (تفسیر کبیر) ج ۳ ص ۶۳۶ سورة البقرة فی تفسیر آیه ۱۰۹، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۹۰.

(۲) قَالَتْ صَدِيقَةُ بِنْتُ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لِلنَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: جَاءَ أَبِي وَعَتِي مِنْ عِنْدِكَ فَقَالَ أَبِي لِعَتِي: مَا تَقُولُ فِيهِ؟ قَالَ: أَقُولُ: إِنَّهُ النَّبِيُّ الَّذِي بَشَّرَ بِهِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ. قَالَ: فَمَا تَكْرِي؟ قَالَ: أَرَى مُعَادَاةَ أَيَّامِ الْحَيَاةِ. تفسیر کبیر ۶۳۶/۳ سورة البقرة فی تفسیر آیه ۱۰۹.

(۳) دا پوره واقعہ ددې (اصلاحي مدلل تقريرونه) کتاب په پنځم جلد ص ۲۲۰ کې ذکرده، هلته یې اوږدیزه ابرالشمس علي هه

قابيل خپل ورور د حسد په وجه قتل كړو

په مخ د زمكه اولنۍ گناه د حضرت آدم عليه السلام مخي " قابيل " كړې وه چې خپل ورور " هابيل " يې په ناحقه قتل كړو ، او ددې قتلولو سبب هم حسد و ، چې قابيل د خپل ورور سره حسد او كړو نو قتل يې كړو . (۱)

په آسمان او زمكه كې د اولنۍ گناه سبب " حسد " و

امام ماوردي رحمه الله د بعضي اسلافو دا خبره را نقل كړې :

الْحَسَدُ أَوَّلُ ذَلْبِ عَصِي اللَّهِ بِهِ فِي السَّمَاءِ ، يَعْنِي حَسَدَ إِبْلِيسَ لِآدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَأَوَّلُ ذَلْبِ عَصِي اللَّهِ بِهِ فِي الْأَرْضِ ، يَعْنِي حَسَدَ ابْنِ آدَمَ لِأَخِيهِ حَتَّى قَتَلَهُ . (۲)

حسد اولنۍ گناه ده چې ددې په وجه په آسمان كې د الله تعالى نافرمانې اوشوه يعنى ابليس چې د تكبر په وجه حضرت آدم عليه السلام ته سجده اونكړه نو ددې سبب هم حسد و ، او حسد اولنۍ گناه ده چې ددې په وجه په زمكه كې د الله تعالى نافرمانې اوشوه يعنى قابيل د خپل ورور هابيل سره حسد او كړو او هغه يې د حسد په وجه قتل كړو .

(۱) وَعَكَ بَعْضُ الْأَئِمَّةِ بَعْضَ الْأَمْرَاءِ فَقَالَ: إِيَّاكَ وَالْكِبْرَ فَإِنَّهُ أَوَّلُ ذَلْبِ عَصِي اللَّهِ تَعَالَى بِهِ. ثُمَّ قَرَأَ: (وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ) [البقرة آية ۳۴] الْأئِمَّةُ. وَإِيَّاكَ وَالْجَوْصَ فَإِنَّهُ أَخْرَجَ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ أَسْكَنَهُ اللَّهُ جَنَّةً عَزَّهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ يَأْكُلُ فِيهَا إِلَّا شَجَرَةً وَاحِدَةً نَهَا عَنْهَا فَمِنْ جَزْمِهِ أَكَلَ مِنْهَا فَأُخْرِجَهُ اللَّهُ مِنَ الْجَنَّةِ. ثُمَّ قَرَأَ: {قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا} [طه آية ۱۲۳] الْأئِمَّةُ. وَإِيَّاكَ وَالْحَسَدَ فَإِنَّهُ الَّذِي حَمَلَ ابْنُ آدَمَ عَلَى أَنْ قَتَلَ أَخَاهُ حِينَ حَسَدَهُ ثُمَّ قَرَأَ: (وَاتُّلَّ عَلَيْهِمْ كَيْبًا ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) [المائدة آية ۲۷] .

وَقِيلَ: كَانَ السَّبَبُ أَنَّهُمَا فِي قَتْلِهِ لَه أَنْ زَوْجَتَهُ أَحْتِ الْقَابِلِ كَانَتْ أَجْمَلُ مِنْ زَوْجَةِ الْقَابِلِ أَحْتِ الْمُتَقُولِ لِأَنَّ حَوَاءَ وَلَدَتْ لِآدَمَ غَيْرَ ثَمَنٍ بَطْنًا فِي كُلِّ بَطْنٍ اثْنَيْنِ ذَكَرًا وَأُنْثَى. فَكَانَ آدَمُ صَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمَ عَلَى نَبِيَّتِنَا وَعَلَيْهِ يُرْوَجُ أُنْثَى كُلِّ بَطْنٍ لِذَكَرٍ بَطْنٍ آخَرٍ لَا يَلْكَرُ بَطْنُهَا. فَلَمَّا رَأَى الْقَابِلُ أَنَّ زَوْجَتَهُ أُخِيَرُ هَابِيلَ أَجْمَلُ حَسَدَهُ عَلَيْهَا حَتَّى قَتَلَهُ. الزَّوْجَرُ مِنَ الْعَرَالِ الْكَبِيرُ ج ۱ ص ۹۷ الْكَلِمَةُ الْمَالِكَةُ الْقَتْلُ بِالْبَاطِلِ .

(۲) ادب الدنيا والدين ص ۲۶۹ الْقَفْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْثَنَاءِ . نَصْرَةُ النِّصَمِ ج ۱ ص ۲۲۷ الْحَد .

همدا خبره فقيه ابواللیث سمرقندي رحمه الله او نورو علماؤ هم رانقل کړی . (۱)

د حسد کوونکي دُعا نه قبلېږي

په " تفسیر قرطبي " کې دا حدیث ذکر دی ، نبی علیه السلام فرمایي :

ثَلَاثَةٌ لَا يُسْتَجَابُ دُعَاؤُهُمْ: أَكْلُ الْحَرَامِ، وَكُثْرُ الْغِيْبَةِ، وَمَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ غِلٌّ أَوْ حَسَدٌ

لِلْمُسْلِمِينَ . (۲)

درې (۳) کسان داسې دي چې د دوی دُعا نشي قبلولی : ۱ . حرام خور ، ۲ . ډیر

غیبت کوونکی ، ۳ . او د چاپه زړه کې چې د مسلمانانو سره بغض او حسد وي .

حسد کوونکي د الله ﷻ د نعمتونو سره دُشمني کوونکي دي

رسول الله ﷺ او فرمايل : إِنَّ لِنَعْمِ اللَّهِ أَعْدَاءً .

بیشکه د الله تعالی د نعمتونو دشمنان شته .

د نبی علیه السلام نه پوښتنه اوشوه چې دا څوک دي ؟

دوی ورته او فرمايل :

الَّذِينَ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ .

دا هغه خلق دي چې دوی د هغه خلقو سره حسد کوي کومو ته چې الله تعالی په خپل

(۱) په تنبيه الغافلین کې دا خبره په دې انداز ذکر ده : قَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ : إِنَّا كُفْرٌ وَالْحَسَدُ . فَإِنَّ الْحَسَدَ أَوَّلُ

ذَلْبٍ عُصِيَّ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ فِي السَّمَاءِ . وَأَوَّلُ ذَلْبٍ عُصِيَّ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ فِي الْأَرْضِ . وَإِنَّمَا أَوَادَ يَقُولُهُ أَوَّلُ ذَلْبٍ عُصِيَّ

اللَّهُ تَعَالَى بِهِ فِي السَّمَاءِ يَعْنِي إبْلِيسَ جِئِنَ أَلَى أَنْ يَسْجُدَ لِآدَمَ . وَقَالَ : { خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ }

[الأعراف آیه ۱۲] فَحَسَدَهُ فَلَعَنَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِذَلِكَ . وَأَمَّا الَّذِي عُصِيَّ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ فِي الْأَرْضِ فَهُوَ قَابِلُ بْنُ آدَمَ

جِئِنَ قَتَلَ أَخَاهُ هَابِيلَ حَسَدًا . وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى : { وَائْتَلَّ عَلَيْهِمْ كُتُبًا ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ

أَحَدِهِمَا وَكَمْ يُتَقَبَّلُ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَا أَقْبَلُكَ قَالَ إِنَّمَا يُتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ } [المائدة آیه ۲۷] . تنبيه الغافلین

بأحاديث سيد الأبياء والمرسلين من ۱۶۸ باب الحسد . مكدل في تفسير القرطبي ج ۲۰ ص ۲۵۹ سورة الفلق في تشریح آیه ۵ . تفسير كبير ج ۳ ص ۶۳۵ ، الزواجر ص ۹۲ .

(۳) الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبي) ۲۰/۲۶۰ سورة الفلق في تفسير آیه ۵ ، تنبيه الغافلین ص ۱۷۹ باب الحسد .

فضل سره نعمتونه ورکړي دي. (۱)

حسد کوونکی د الله تعالی په تقسیم باندې راضي نه وي

حسد په حقیقت کې د الله تعالی په فیصله او د هغه په حکمت باندې اعتراض کول دي

(چې الله ﷻ هغه کس ته دا نعمت ولې ورکړی او ماته یې ولې ندې را کړی؟)

حضرت زکریا علیه السلام فرمایي چې الله تعالی فرمایلي دي:

الْحَاسِدُ عَدُوٌّ لِنِعْمَتِي، مُتَسَخِّطٌ لِقَضَائِي، غَدُورٌ رَاضٍ بِقِسْمَتِي الَّتِي قَسَمْتُ بَيْنَ عِبَادِي. (۲)

حسد کوونکی زما د نعمتونو د شمن وي، زما په فیصله ناراضه وي، ما چې د بندگانو

په مینځ کې کوم تقسیم کړی په هغې راضي نه وي. (۳)

(۱) قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ لِنِعْمِ اللَّهِ أَعْدَاءَ، قِيلَ: وَمَا أُولَئِكَ؟ قَالَ: الَّذِينَ يَحْسَدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ

اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ. تفسیر الرازي (تفسیر کبير) ۳/ ۶۴۵ سورة البقرة في تفسیر آية ۱۰۹، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۸۸ باب ذم الحسد، نبيه الغالین ص ۱۷۸ باب الحسد.

وفي رواية: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِأَهْلِ النِّعَمِ حُسَادًا.

فَأَخَذَ زَوْجُهُمُ. المعجم الاوسط رقم الحديث ۷۲۷۷، مجمع الزوائد باب كتمان الحوارج رقم الحديث ۱۳۷۴۸.

په تفسیر قرطبي کې هم ذکر دي: الْحَاسِدُ عَدُوٌّ لِنِعْمَةِ اللَّهِ. حسد کوونکی د الله ﷻ د نعمتونو د شمن دی.

تفسیر القرطبي ۲۰/ ۲۶۰ سورة الفلق في تفسیر آية ۵.

(۲) الزواجر عن اقتراف الكبائر ج ۱ ص ۹۱ الْكِبْرَةُ الثَّانِيَةُ الْقَصَبُ بِالْبَاطِلِ. شعب الايمان رقم الحديث ۶۲۱۳، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۸۸ باب ذم الحسد، تفسیر القرطبي ج ۵ ص ۲۵۱ سورة النساء في تفسیر آية ۵۴، الترمذی فی

التفسير بالمأثور ج ۸ ص ۶۹۲ سورة الفلق في تفسیر آية ۵.

(۳) يوشاعزوايي: أَلَا قُلْ لِيَعْنِ قُلٌّ لِي حَاسِدًا * أَكْذِرِي عَلَى مَنْ أَسَأْتَ الْأَدَبَ

أَسَأْتَ عَلَى اللَّهِ فِي حُكْمِهِ * إِذَا أَلْتَ لَمْ تَرْضَ لِي مَا وَهَبَ. تفسیر القرطبي ج ۵ ص ۲۵۱.

دا اشعار داسې هم نقل دي: يَا حَاسِدُ إِنِّي عَلَى نِعْمَتِي * أَكْذِرِي عَلَى مَنْ أَسَأْتَ الْأَدَبَ؟

أَسَأْتَ عَلَى اللَّهِ فِي حُكْمِهِ * لِأَنَّكَ لَمْ تَرْضَ لِي مَا وَهَبَ

فَأَخْذَاكَ بِي بَأْسٍ زَادَنِي * وَسَدَّ عَلَيَّكَ وَجْهَ الْكَلْبِ. نعمة النعم ج ۱۰ ص ۲۴۲۸ الحسد

همدا سې اشعار په تفسیر القرطبي ج ۵ ص ۲۵۱ کې هم شته.

حسد کوونکی گویا د الله ﷻ سره جګړه کوي

په تفسیر قرطبي او تنبیہ الغافلین کې ذکر دي: بعضې علماء فرمایي:

بَارَزَ الْحَاسِدُ رَبَّهُ مِنْ خَسَّةٍ أَوْجُهُ.

حسد کوونکی انسان د خپل رب سره په پنځه طریقو باندې جګړه کوي:

اول: الله تعالیٰ چې نورو خلقو ته کوم نعمت ورکړی او په هغوی دا نعمت ظاهر شي نو دا ورسره حسد کوي.

دویم: دا د خپل رب په تقسیم باندې راضي نه وي. گویا دا خپل رب ته داسې وایي:

لِمَ قَسَمْتَ هَذِهِ الْقِسْمَةَ؟ تا داسې تقسیم ولې کړی؟ (یعني هغه فلانکې ته دې دا نعمت ولې ورکړی؟ نو دا په الله تعالیٰ باندې اعتراض کول هم دي).

دریم: دا د الله ﷻ په فضل باندې بخل کوونکی وي. یعنی الله تعالیٰ چې چاته او غواړي نو خپل فضل ورکوي خو حسد کوونکی د الله تعالیٰ په فضل باندې بخل کوي.

خلورم: دا د الله تعالیٰ دوستان رسوا کوي، یا د دوی د رسوا کولو اراده لري، حکه حسد کوونکی دا تمنا کوي چې د الله ﷻ د دوستانو نه دا نعمت زائل شي.

پنځم: دا په دې حسد سره د خپل دشمن (شیطان) مدد کوي. (۱)

په چا کې چې قناعت وي په هغه کې حسد هیڅ کله نه راکځي

د بعضې حکماؤ خبره ده:

مَنْ رَظِيَ بِقَضَاءِ اللَّهِ تَعَالَى لَمْ يَسْخَطْهُ أَحَدٌ. وَمَنْ قَنَعَ بِعَطَائِهِ لَمْ يَدْخُلْهُ حَسَدٌ. (۲)

(۱) قَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ: بَارَزَ الْحَاسِدُ رَبَّهُ مِنْ خَسَّةٍ أَوْجُهُ. أَحَدُهَا: أَنَّهُ أَبْغَضَ كُلَّ نِعْمَةٍ ظَهَرَتْ عَلَى غَيْرِهِ. وَثَانِيهَا: أَنَّهُ سَاخَطَ لِقِسْمَةِ رَبِّهِ. كَأَنَّهُ يَقُولُ: لِمَ قَسَمْتَ هَذِهِ الْقِسْمَةَ؟ وَثَالِثُهَا: أَنَّهُ صَادَفَ فِعْلَ اللَّهِ. أَيْ إِنَّ فَضْلَ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ يَبْخُلُ بِفَضْلِ اللَّهِ. وَرَابِعُهَا: أَنَّهُ خَذَلَ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ. أَوْ يُرِيدُ خَذْلَ لَهُمْ وَزَوَالَ النِّعْمَةِ عَنْهُمْ. وَخَامِسُهَا أَنَّهُ أَعَانَ عَدُوَّهُ. إِبْلِيسَ. الْجَامِعُ لِأَحْكَامِ الرَّأْيِ (تفسير القرطبي) ۲۶۰/۲۰ سورة البقرة.

تنبيه الغافلین، ج ۱، ص ۱۸۲ باب الحسد، البرسعة اللهبة، ج ۱۷، ص ۲۷۳ حسد.

(۲) ادب الدنيا والدين ص ۲۶۹. الْقُضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَافَقَةِ، لُغَةُ النِّعَمِ ج ۱۰، ص ۴۲۲۷ الحسد.

څوک چې د الله ﷻ په فيصله باندې راضي وي نو هيڅوک به ده لره ناراضه (غصه) نکړي، او څوک چې د الله ﷻ په ورکړه باندې قناعت (صبر) کوي نو په ده کې به هيڅ کله حسد داخل نشي.

حسد کوونکې په هر ځای کې نقصاني دی

علماء ليکي: **الْحَاسِدُ لَا يَنَالُ فِي الْمَجَالِسِ إِلَّا كَدَامَةً، وَلَا يَنَالُ عِنْدَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا لَعْنَةً وَبَغْضَاءً، وَلَا يَنَالُ فِي الْخَلْوَةِ إِلَّا جُرْعًا وَغَمًّا، وَلَا يَنَالُ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا حُرْقًا وَاحْتِرَاقًا، وَلَا يَنَالُ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا وَمَقْتًا.** (۱)

حسد کوونکې د خپلو په مجلسونو کې صرف پښیماتیا (او ذلت) حاصلوي، د فرښتو د طرفه صرف لعنت او بغض حاصلوي، ځان له چې ناست وي نو صرف جُزعه (فرياد) او غم حاصلوي، په آخرت کې به صرف خفګان او د جهنم په اور سوزیدل حاصلوي، او د الله ﷻ د طرفه صرف د هغه د رحمت نه لرې کیدل او د هغه غضب حاصلوي. (یعنی حسد کوونکې به په هر ځای کې د ذلت، رسوائی، د فرښتو د لعنت او د الله تعالی د غضب سره مخامخ کیږي).

حسد خطرناکه روحاني بيماري ده

علامه ابن معتز رحمه الله فرمايي:

الْحَسَدُ دَاءُ الْجَسَدِ. (۲) حسد د بدن بيماري ده.

بعضي حکماء فرمايي: **الْحَسَدُ جُرْحٌ لَا يَبْرِأُ.** (۳)

حسد داسې زخم دی چې دانه جوړېږي.

(۱) تفسیر القرطبي ۲۰/۲۶۰ سورة الفلق، تفسیر الرازي ج ۳ ص ۶۴۶ سورة البقرة لي تفسیر آیه ۱۰۹، تبه الفالین ج ۱ ص ۱۸۲ باب الحسد، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۹ بيان دم الحسد، الزواجر عن اقوال الكبائر ج ۱ ص ۹۳، لغيره النعم ج ۱۰ ص ۴۴۲۷ الحسد، الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۱۷ ص ۲۷۴ حسد.

(۲) ادب الدنيا والدين ص ۲۷۳ الْقَفْضُ الشَّامِلُ فِي الْحَسَدِ وَالْثَنَاءِ، لغيره النعم ج ۱۰ ص ۴۴۲۷ الحسد

(۳) احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۹ كتاب دم الغضب والحقد والحسد، لغيره النعم ج ۱۰ ص ۴۴۲۷ الحسد

د حسد نقصان اول حسد کوونکي ته رسيږي

حسد داسې خطرناکه بيماري ده چې ددې نقصان اول حسد کوونکي ته رسي، چې د چا سره حسد کولې شي هغه اکثر خبر هم نه وي او حاسد د حسد په وجه خپل زړه خوري.

۱. حضرت معاويه رضي الله عنه فرمايي:

لَيْسَ فِي خِصَالِ الشَّرِّ أَغْدَلُ مِنَ الْحَسَدِ يَقْتُلُ الْحَاسِدَ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى الْمَحْسُودِ (۱)
په بدترینو صفتونو کې د حسد په شان برابر بل خراب صفت نشته ځکه محسود ته د ضرر رسیدلو نه مخکې دا حسد کوونکی قتلوي.

۲. فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله فرمايي چې د حسد نه خطرناک بل څيز نشته ځکه محسود ته د څه تکليف رسیدلو نه مخکې پخپله حاسد ته پنځه (۵) سزاګانې رسيږي:
اول: حسد کوونکی په داسې غم کې مبتلا کېږي چې بیا نه ختمیږي.
دویم: په داسې مصیبت کې اخته کېږي چې هیڅ اجر ورته پرې نه ملاوېږي.
دریم: د داسې مذمت مستحق کېږي چې هیڅوک په دې سره دده صفت نه کوي.
څلورم: الله تعالی ورته ناراضه وي.

پنځم: په دده باندې د توفیق دروازې بندولې شي (۲).

(۱) ادب الدنيا والدين ص ۲۷۰ الْفَضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُتَأَسُّرِ.

وفي رواية: عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ لِإِبْنِهِ: يَا بُنَيَّ! إِيَّاكَ وَالْحَسَدَ فَإِنَّهُ يَكْبِتُنْ فِيكَ قَبْلَ أَنْ يَكْبِتُنْ فِي عَدُوِّكَ. تنبيه الغالين ج ۱ ص ۱۷۷ باب الحسد.

حضرت معاويه رضي الله عنه خپل ځوي ته او فرمايل: اي پچه! خپل ځان د حسد نه اوساته ځکه دا ستا دشمن ته د ضرر رسولو نه مخکې تاته ضرر رسوي.

(۲) لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الشَّرِّ أَغْدَرُ مِنَ الْحَسَدِ، لِأَنَّهُ يَصِلُ إِلَى الْحَاسِدِ خَسْرَ عَقُوبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى الْمَحْسُودِ مَكْرُوهٌ: أَوَّلُهَا: هَمٌّ لَا يَلْقَطُحُ. وَالثَّانِي: مُصِيبَةٌ لَا يُلَاحِظُ عَلَيْهَا. وَالثَّالِثُ: مَذْمَةٌ لَا يُحَمِّدُ بِهَا. وَالرَّابِعُ: يَسْخَطُ عَلَيْهِ الرَّبُّ. وَالثَّامِسُ: تُغْلَقُ عَلَيْهِ أَبْوَابُ التَّوْفِيقِ. تنبيه الغالين باحاديث سيد الانبياء والمرسلين ج ۱ ص ۱۷۷ باب الحسد.

۳. د یو حکیم ویناده: **يَكْفِيكَ مِنَ الْحَاسِدِ أَنَّهُ يَغْتَمُّ فِي وَقْتِ سُرُورِكَ** . (۱)
- ستا د پاره د حاسد نه همدا خبره کافي ده چې هغه ستا د خوشحالي په وخت باندې غمجن وي .
- (یعنی تاته چې الله تعالیٰ څه انعام درکړي نو ته خوشحاله یی او هغه د خپل حسد په وجه غمجن وي چې ده ته ولې دا انعام ورکړې شو؟) .
۴. حسد کوونکی په حقیقت کې په خپل ځان باندې ظلم کوونکی وي ، ځکه د حسد په وجه دا همیشه په غم کې مبتلا وي . (۲)

د حسد په اور باندې انسان په خپله سوزي

د حسد مثال د اور په شان دی ، او د اور خاصیت دادی چې کله دیته بل څیز (لرګي وغیره) ملاو شي نو هغه سوزوي ، خو چې کله ورته بل څیز ملاو شي نو بیا د اور یوه حصه خپله بله حصه سوزول شروع کړي تردې چې دا اور هم ختم شي .

همدغه شان د حسد مثال هم دی چې اول خو حاسد دا کوشش کوي چې د بل نه نعمت واخیستل شي او هغه ته ضرر اوسي ، خو چې کله په دې کې کامیاب نشي نو بیا په خپله د حسد په اور کې سوزي او دنیا و آخرت دواړه یې تباه شي . (۳)

(۱) وَقَالَ رَجُلٌ لِشَرِيحِ الْقَاضِي: إِنِّي لَأَحْسُدُكَ عَلَى مَا أَرَى مِنْ صَبْرِكَ عَلَى الْخُصُومِ، وَوُقُوفِكَ عَلَى غَايِضِ الْحُكْمِ. فَقَالَ: مَا نَفَعَكَ اللَّهُ بِذَلِكَ وَلَا ضَرَّرَنِي. ادب الدنيا والدين ص ۲۷۰. الْفَضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَاقَسَةِ.

(۲) قَالَ بَعْضُ الْأُدْبَاءِ: مَا رَأَيْتُ قَلَامًا أَهْبَهُ بِمُظْلَمٍ مِنَ الْحَسُودِ نَفْسٍ دَائِمٌ، وَهَمْ لَازِمٌ، وَقَلْبٌ هَائِمٌ.

فَأَخَذَهُ بَعْضُ الشُّعْرَاءِ فَقَالَ: إِنَّ الْحَسُودَ الظَّلُومَ فِي كُزْبٍ * يَخَالُهُ مَنْ يَرَاهُ مُظْلُومًا

ذَا نَفْسٍ دَائِمٍ عَلَى نَفْسٍ * يُظْهِرُ مِنْهَا مَا كَانَ مَكْتُومًا. ادب الدنيا والدين ص ۲۶۹ ، نضرة النعم ج ۱ ص

۲۲۷. الحسد، تنبيه الغالين ص ۱۷۹. باب الحسد.

وَقَالَ آخَرَانِ: مَا رَأَيْتُ قَلَامًا أَهْبَهُ بِمُظْلَمٍ مِنْ حَاسِدٍ، إِنَّهُ يَرَى النِّعْمَةَ عَلَيْكَ نِقْمَةً عَلَيْهِ. الروايع ج ۱ ص ۹۳

(۳) وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُعْتَرِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: إِصْبِرْ عَلَى كَيْدِ الْحَسُودِ * وَفِيَّانَ صَبْرِكَ قَاتِلُهُ

قَاتِلًا وَكُلُّ بَعْضُهَا * إِنْ لَمْ تَجِدْ مَا تَأْكُلُهُ. ادب الدنيا والدين ص ۲۷۰. الْفَضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَاقَسَةِ.

د حسد کوونکي مثال

امام غزالي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي چې د حسد کوونکي مثال د هغه چا په شان دی چې هغه د دشمن ویشتلو دپاره هغه طرف ته کانړې اوولي لیکن دشمن په کانړې او نه لږې ، دا کانړې واپس راشي دده څي سترګه ورباندې اولږې او سترګه یې ړنده شي ، دې کس ته نوره هم غصه ورشي او دوباره په زوره باندې هغه طرف ته کانړې وړ اوولي خو په دې کانړې باندې هم هغه او نه لږې واپس راشي او دده چپ طرف سترګه ورباندې اولږې ، ړنده شي .

بیا بل کانړې راواخلي ، دشمن طرف ته یې اوولي خو هغه هم واپس راشي او دده سر ورباندې اولږې او مات شي ، همدا شان دا کس په دشمن باندې کانړې وړ اوولي خو دا کانړې واپس راځي او همدا پرې زخمی کیږي ، دشمن یې صحیح سلامت وي ، هغه ده ته ګوري او خاندی . همدغه شان حال د حسد کوونکي هم دی چې دا د چا سره حسد کوي هغه اکثر خبر هم نه وي او دا په دې حسد سره په خپله سوږي ، بیا خاصکر چې کله د حسد په وجه دا د هغه غیبت شروع کړي یا ورپسې دروغ او وایي یا هغه ته په لاس وغیره ضرر اوردوي نو په دې سره خو بیا ده ته نور هم ډیر نقصان رسي ځکه دده د عملنامې نه ښک اعمال د هغه بل کس عملنامې ته ورځي . (۱)

همدا سې خبره امام رازي رحمه الله په " تفسیر کبیر " کې هم ذکر کړې . (۲)

(۱) کیمیای سعادت للغزالي الحسد .

(۲) وَقَدْ فَهَرَمَ مِنْ هَذِهِ الْوُجُوهِ أَيُّهَا الْحَاسِدُ أَنَّكَ بِتَكَاثُرِ مَنْ يَزِمُ حَجَرَ إِلَى عَدُوٍّ يُصِيبُ بِهِ مَقْتَلَهُ فَلَا يُصِيبُهُ . بَلْ يَرْجِعُ إِلَى حَدِّقَتِهِ الْيُمْنَى فَيَقْلَعُهَا فَيَرْدَادُ غَضَبُهُ فَيَعُوذُ وَيَزِمُهُ تَائِبًا أَشَدَّ مِنَ الْأَوَّلِ فَيَرْجِعُ الْحَجَرُ عَلَى عَيْنِهِ الْأُخْرَى فَيُعْصِبُهُ فَيَرْدَادُ غَيْظُهُ وَيَعُوذُ تَائِبًا فَيَعُوذُ عَلَى رَأْسِهِ فَيَشْجُهُ وَعَدُوُّهُ سَالِمٌ فِي كُلِّ الْأَحْوَالِ . وَالْوَبَالُ رَاجِعٌ إِلَيْهِ دَائِمًا وَأَعْدَاؤُهُ حَوَالِيَهُ يَفْرَحُونَ بِهِ وَيَضْحَكُونَ عَلَيْهِ . بَلْ حَالُ الْحَاسِدِ أَكْبَحُ مِنْ هَذَا لِأَنَّ الْحَجَرَ الْعَائِدَ لَمْ يَفُوتْ إِلَّا الْعَيْنُ وَلَوْ بَقِيَتْ لَكَاتٌ بِالْمَوْتِ . وَأَمَّا حَسَدُهُ فَإِنَّهُ يَسُوقُ إِلَى غَضَبِ اللَّهِ وَإِلَى النَّارِ . فَلَأَنْ كَلَّهَبَ عَيْنُهُ فِي الدُّلْيَا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَبْقَى لَهُ عَيْنٌ وَيَدْخُلَ بِهَا النَّارَ قَالَ لَوْ كُنْتُ التَّقَمَّ اللَّهُ مِنَ الْحَاسِدِ إِذَا أَرَادَ زَوَالَ الْبَغْضَةِ عَنِ الْمَحْسُودِ قَمَا أَرَاكُمَا عَنْهُ لَمْ أَرَا لِيغْنَهُ الْحَاسِدُ كَصِدْقًا لِقَوْلِهِ تَعَالَى : ﴿ وَلَا يَجِدُكَ النَّارُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ﴾ [طه آية ۲۳] . تفسیر کبیر ج ۳ ص ۶۳۶ سورة البقرة فی تفسیر آية ۱۰۹ .

د بل سره د حسد کولو خطرناکه نتيجه

د حسد سزا حسد کوونکي ته په خپله رسي:

علامه ابن حجر رَحِمَهُ اللهُ په "الزَّوْجِر" کې، او امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ په "احياء العلوم" کې دا واقعۀ رانقل کړې چې يو ټپک سړی به (په هره ورځ) د بادشاه سره په څنگ کې ناست و، او بادشاه ته به يې دا نصيحت کولو:

أَحْسِنَ إِلَى الْمُحْسِنِ بِإِحْسَانِهِ فَإِنَّ الْمُسِيءَ سَتَكْفِيهِ إِسَاءَتُهُ.

نيکي کوونکي سره د هغه د نيکۍ په وجه احسان کوه ځکه بدکردار ته د هغه بدکرداري کافي ده.

يو جاهل کس چې دا اوليد چې دا ټپک کس بادشاه ته دیر مُقَرَّب دی نو حسد يې ورسره اوکړو، او دده د قتلولو د پاره يې حيله جوړه کړه، نو بادشاه ته يې دا شیطاني (چُغَل خوري) اوکړه چې دا تاته کوم کس نصيحت کوي هغه دا وايي چې:

"د بادشاه د ځلې نه ګنده بوی ځي".

(بادشاه ورته وويل: ماته به څنگه دا معلومه شي چې ته په دې خبره کې رېښتيني يی؟ ده ورته وويل: د دې علامه داده چې ته کله هغه ته ورنزدې شی نو هغه به په خپله پوزه باندې خپل لاس کېږدي د دې د پاره چې ستا د ځلې بدبوئي محسوس نکړي.

بادشاه ده ته وويل: ته اوس لاړشه زه به د دې تحقيق اوکړم.

بيا دا جاهل (حسد کوونکی) کس چې کله د بادشاه د دربار نه راووت نو دې ټپک سړي ته راغی او د خوراک دعوت يې ورته ورکړو، کله يې چې کور ته د خوراک د پاره بوتللو نو په خوراک کې يې ورباندې دیره اوگه اوخوړله، دا ټپک سړی چې د خوراک نه فارغه شو او بهر راووت (بادشاه دا خپل مجلس ته راوغوښت)، نو دا بادشاه ته ورغی، او هماغه مخکينۍ خبره يې بيا اوکړه:

أَحْسِنَ إِلَى الْمُحْسِنِ بِإِحْسَانِهِ فَإِنَّ الْمُسِيءَ سَتَكْفِيهِ إِسَاءَتُهُ.

نيکي کوونکي سره د هغه د نيکۍ په وجه احسان کوه ځکه بدکردار ته د هغه بدې کافي ده.

بادشاه ده ته وويل: اَذُنْ مِثْنِي. ماته رانزدې شه.

دا چې كله بادشاه ته ورنزدې شو نو ده په خپله پوزه باندې لاس كيښود ددې د پاره چې بادشاه ته د اوگې بدبوئي ورنشي.

بادشاه چې دده دا حرکت اوليد نو د ځان سره يې په زړه کې وويل: ماته چې هغه فلانکي کس دده په باره کې کومه خبره کړې وه هغه ريښتيا ويلي وو. ددې بادشاه دا عادت ؤ چې ده به د چا د پاره څه خط اوليکل نو په هغې کې به يې د هغه کس د پاره ډير انعام او روپۍ ليکلي وي.

نو بادشاه دده د پاره يو خط اوليکل، په دې خط کې بادشاه خپل يو عامل ته (پټ) ليکلي وو:

إِذَا أَتَاكَ صَاحِبُ كِتَابِي هَذَا فَادْبَحْهُ وَأَسْلُخْهُ وَأَخْشِ جِلْدَهُ تَبْنَأْ وَأَبْعَثْ بِهِ إِلَيَّ.

چې كله تاته ددې خط واله کس درشي نو سرورنه کټ کړه، پوستکې ورنه اوباسه، بيا يې پوستکې د بوسونه ډک کړه او ماته يې رااوليږه.

بادشاه دا خط مهرب کړو او ده ته يې ورکړو او ورته وې ويل: دا زما فلانکي عامل ته وروره. كله چې دې ښک سړي دا خط راواخيست او د بادشاه د دربار نه راووت نو دغه حسد کوونکی ورسره مخامخ شو، پوښتنه يې ورنه اوکړه:

دا خط د څه شي دی؟ ده ورته وويل: دا بادشاه زما د پاره انعام اوليکل.

هغه ورته وويل: دا مالدارا کړه (ځکه دې حسد کوونکي ته پته وه چې بادشاه چاته هم خط ورکړی نو په دې کې ددې کس د پاره انعام ليکلي وي نو ځکه يې ورنه اوغوښت)، دې ښک کس دا خط ده ته ورکړو.

دې حاسد دا خط واخيست او هغه عامل ته ورغی (ددې د پاره چې انعام راکړي)، عامل چې خط کلاو کړو او وې کتلو نو ده ته يې وويل:

ستا په دې خط کې دا ليکلي دي چې زه تا قتل کړم او ستا څرمن د بوسونه ډکه کړم.

ده ورته وويل: دا خط زما په باره کې ندى، ته زما په باره کې د الله ﷻ نه اوريږه، ماته

مهلت راکړه چې زه بادشاه ته ورشم (او د هغه نه پوښتنه اوکړم).

عامِل ورته وویل : د بادشاه په خط کې واپس کول نشته . نو عامِل همدا قتل کړو ،
 خرمن یې ورنه او ویسته ، د بوسو نه یې ډکه کړه او بادشاه ته یې وړاویله .
 دا نېک سړی په صبا باندې د خپل عادت موافق بیا د بادشاه دربار ته ورغی ، او د
 مخکې په شان خبره یې ورته اوکړه :

أَحْسِنَ إِلَى الْمُحْسِنِ بِإِحْسَانِهِ فَإِنَّ الْمُسِيءَ سَتَكُفِّيهِ إِسَاءَتُهُ .

نیکي کوونکي سره د هغه د نیکۍ په وجه احسان کوه . ځکه بدکردار ته د هغه بدې
 کافي ده .

بادشاه چې دا روغ اولید نو تعجب یې اوکړو او پوښتنه یې ورنه اوکړه : په هغه خط دې
 څه اوکړل ؟ ده ورته وویل : (کله چې زه ستا د دربار نه اووتم نو) ما سره هغه فلانکی کس
 ملاؤ شو هغه د مانه هغه خط او غوښت نو ما ورله ورکړو . بادشاه دده نه پوښتنه اوکړه :

إِنَّهُ ذَكَرَ لِي أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنِّي أَبْخَرُ .

هغه ماته دا خبره کړې وه چې ته زما په باره کې دا گمان کوی چې زما د ځلې نه بدبوئي ځي .
 ده ورته وویل : ما دا خبره هیڅ کله نده کړې .

بادشاه ورته وویل : بیا په هغه ورځ (چې ما درته وویل چې رانزدې شه نو) تا ولې په
 خپله پوزه او ځله باندې لاس کیښود ؟ ده ورته وویل : هغه په ما باندې اوگه خوړلې وه
 نو ما دا بده او گنړله چې ته د اوگې بوئی محسوس کړې .

بادشاه ورته وویل : صَدَقْتَ إِذْ جِئْتَ إِلَى مَكَانِكَ فَقَدْ كَفَى الْمُسِيءَ إِسَاءَتُهُ .

تاریبستیا وویل ، ته خپل کور ته (په امان) لاړ شه ، او بدکردار ته خپله بدې کافي شوه
 (یعنی تا چې به په هره ورځ کومه خبره کوله چې " بدکردار ته خپله بدې کافي ده " نو
 همداسې اوشو) . (۱)

(۱) كَانَ بَعْضُ الصُّلَحَاءِ يَجْلِسُ بِحَاوِيٍّ مَلِكٍ يَنْصَحُهُ وَيَقُولُ لَهُ : أَحْسِنَ إِلَى الْمُحْسِنِ بِإِحْسَانِهِ فَإِنَّ الْمُسِيءَ
 سَتَكُفِّيهِ إِسَاءَتُهُ . فَحَسَدَهُ عَلَى قُرْبِهِ مِنَ الْمَلِكِ بَعْضُ الْجَهْلَةِ وَأَعْتَلَّ الْحِيَلَةَ عَلَى قَتْلِهِ . فَسَقَى بِهِ لِلْمَلِكِ فَقَالَ
 لَهُ : إِنَّهُ يَزْعُمُ أَنَّكَ أَبْخَرُ . وَأَمَّا ذَلِكَ أَلَّا إِذَا قُرْبَتْ مِنْهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى أَلْفِهِ لِيَأْخُذَ رَاحَةَ الْبَخْرِ . فَقَالَ لَهُ
 الْمَصْرِي حَتَّى أَلْفَرُ . فَخَرَجَ لَدَى الرَّجُلِ لِيَتَوَلَّاهُ وَأَطْعَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ عِنْدِهِ ← ← ← ← ←

حاسد صرف په دې خوشحالیږي چې د بل نه نعمت ختم شي

۱. حضرت معاوية رضی اللہ عنہ فرمایي :

كُلُّ النَّاسِ أَقْدَرُ عَلَى رِضَاهِ إِلَّا حَاسِدٌ يَغْتَبِ فِائِلَهُ لَا يُرْضِيهِ إِلَّا زَوَالُهَا. (۱)

زه د هر سړي په رضا کولو باندې قادر یم مګر کوم کس چې د نعمت په وجه حسد کوي د هغه په رضا کولو باندې قادر نه یم ځکه دا حسد کوونکی صرف په دې باندې خوشحالیږي چې دا نعمت د دې بل کس نه زائل شي.

۲. یو شاعروایي :

كُلُّ الْعَدَاوَةِ قَدْ يُزِيلُ إِذَا زَالَتْهَا ☆ إِلَّا عَدَاوَةً مِنْ عَادَاكَ مِنْ حَسَدٍ

← ← ← وَجَاءَ لِلْمَلِكِ وَقَالَ لَهُ مِثْلُ قَوْلِهِ السَّابِقِ: أَحْسِنَ لِلْمُحْسِنِ كَعَادَتِهِ. فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: أَدُنْ مِنِّي. قَدَنَا مِنْهُ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى أُنْفِهِ مَخَافَةً أَنْ يَشُمَّ الْمَلِكُ مِنْهُ رَائِحَةَ الْغُورِ. فَقَالَ الْمَلِكُ فِي نَفْسِهِ: مَا أَرَى فُلَانًا إِلَّا قَدْ صَدَقَ. وَكَانَ الْمَلِكُ لَا يَكْتُبُ بِحَظِّهِ إِلَّا بِجَائِزَةٍ أَوْ صَلَوةٍ فَكَتَبَ لَهُ بِحَظِّهِ لِبَعْضِ عُمَّالِهِ: إِذَا أَتَاكَ صَاحِبُ كِتَابِي هَذَا فَادْبَحْهُ وَأَسْلُخْهُ وَأَحْشِ جِلْدَهُ تَبْنًا وَابْعَثْ بِهِ إِلَيَّ. فَأَخَذَ الْكِتَابَ وَخَرَجَ فَلَقِيَهُ الَّذِي سَأَى بِهِ فَقَالَ: مَا هَذَا الْكِتَابُ؟ فَقَالَ: حَظُّ الْمَلِكِ بِي بِصَلَاةٍ. فَقَالَ: هَبْ مِنِّي فَقَالَ: هُوَ لَكَ فَأَخَذَهُ وَمَضَى إِلَى الْعَامِلِ. فَقَالَ الْعَامِلُ فِي كِتَابِكَ أَنْ أَذْبَحَكَ وَأَسْلُخَكَ. فَقَالَ: إِنَّ الْكِتَابَ لَيْسَ هُوَ بِي. اللَّهُ اللَّهُ فِي أَمْرِي حَتَّى أُرَاجِعَ الْمَلِكَ. قَالَ: لَيْسَ لِكِتَابِ الْمَلِكِ مُرَاجَعَةٌ. قَدْ بَحَثْنَا جِلْدَهُ وَحَقَّقْنَا جِلْدَهُ تَبْنًا وَبَعَثْتُ بِهِ. ثُمَّ عَادَ الرَّجُلُ إِلَى الْمَلِكِ كَعَادَتِهِ وَقَالَ مِثْلُ قَوْلِهِ. فَعَجِبَ الْمَلِكُ وَقَالَ: مَا فَعَلَ الْكِتَابُ؟ فَقَالَ: لَقِيْتَنِي فُلَانٌ فَاسْتَوْهَبَنِي مِنِّي قَدْ فَعَلْتَهُ لَهُ. فَقَالَ الْمَلِكُ: إِنَّهُ ذَكَرَنِي أَنَّكَ تَرَعُمُ أَنِّي أَبْخَرُ. قَالَ: مَا قُلْتُ ذَلِكَ. قَالَ: فَلِمَ وَهَعْتَ يَدَكَ عَلَى أُنْفِكَ وَفِيكَ؟ قَالَ: أَطْعَمَنِي ثَوْمًا فَكَرِهْتُ أَنْ تَشُمَّهُ. قَالَ: صَدَقْتَ إِزْجِعْ إِلَى مَكَانِكَ فَقَدْ كَفَى الْمُسِيءَةَ إِسَاءَتُهُ. فَتَأَمَّلْ رَحِمَكَ اللَّهُ شَوْمَ الْحَسَدِ وَمَا جَزَا لِيهِ تَعَلَّمُ سِرَّ قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحَدِيثِ السَّابِقِ: «لَا تُظْهِرِ الشَّمَاةَ لِأَخِيكَ فَيَعَاوِيَهُ اللَّهُ وَيَبْتَلِيَكَ». الزَّوْجَرُ عَنْ الْعَرَاكِ الْكَبَارِ ج ۱ ص ۹۲ الْكَلْبَةُ الثَّانِيَةُ الْقِسْمُ الْبَاطِلُ ، اِخْبَاءُ عُلُومِ الدِّينِ ج ۳ ص ۱۸۸

بِإِذْنِ الْحَسَدِ ، لَعْنَةُ النِّعَمِ ج ۱۰ ص ۳۲۶ الْحَسَدُ .
(۱) الزَّوْجَرُ عَنْ الْعَرَاكِ الْكَبَارِ ج ۱ ص ۹۳ الْكَلْبَةُ الثَّانِيَةُ الْقِسْمُ الْبَاطِلُ ، اِخْبَاءُ عُلُومِ الدِّينِ ج ۳ ص ۱۸۹ بِإِذْنِ الْحَسَدِ ، لَعْنَةُ النِّعَمِ ج ۱۰ ص ۳۲۶ الْحَسَدُ ، تَلْسِرُ الرَّازِي ج ۳ ص ۶۲۶ سُورَةُ الْبَقَرَةِ فِي تَفْسِيرِ آيَةِ ۱۰۹ .

د هرې دُشمْنۍ ختميدو و اُميد شته مگر كومه دُشمْنۍ چې د حسد په وجه پيدا شوې وي نو ددې د ختميدو اُميد نشته. (۱)

۳. عبد الحميد رحمه الله فرمايي:

الْحَسَدُ مِنَ الْهَمِّ كَسَاقِي الشَّمِّ، فَإِنْ سَرَى سُنُّهُ زَالَ عَنْهُ نَعْمُهُ. (۲)

كوم كس چې د حسد په وجه غمجن وي دده مثال د هغه كس په شان دى چې هغه په بل چا باندې زهر او خكي، پس كه دده زهر اثر او كړي (او هغه كس پرې مر شي) نو دده غم ختم شي (همدغه شان د حسد كوونكي غم هله ختمېږي چې ددې بل كس نه دا نعمت ختم شي).

د هر نعمت د پاره حسد كوونكي شته

۱. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

اسْتَعِينُوا عَلَى الْبَحَالِ الْخَوَائِجِ بِالْكِتْمَانِ، فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ. (۳)

تاسو د حاجتونو په كاميابولو كې د پټ والي په ذريعه مدد حاصل كړئ (يعنى كه دا غواړئ چې په خپلو حوائجو كې كامياب شئ نو دا پټ ساتئ، هر چاته يې اظهار مه كوئ)

(۱) مرآة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۵۶ في تشرح حديث ۵۰۳۹، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۹ بيان ذم الحسد، نظرة النعيم ج ۱۰ ص ۴۲۲۶ الحسد، شعب الإيمان ج ۹ ص ۲۸.

وَقَالَ مَحْسُودُ الْوَرَأَى: أَعْطَيْتُ كُلَّ النَّاسِ مِنْ لَفْسِي الرِّضَى * إِلَّا الْحَسَدَ فَإِنَّهُ أَعْيَانِي

مَا إِنِّي ذَلْبًا إِلَيْهِ عَلَيْهِ * إِلَّا كَقَلْبِ رِيْعَةِ الرَّحْلِ

وَأَنِّي قَبَائِدُ بِهِ إِلَّا ذَلْبِي * وَذَهَابَ أَمْوَالِي وَقُطِعَ لِسَانِي. ادب الدنيا والدين ص ۲۷۴.

(۲) ادب الدنيا والدين ص ۲۷۱ الْقَبْضُ السَّوْسُ فِي الْحَسَدِ وَالْبُكَاسَةِ.

(۳) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۱۸۳، المعجم الاوسط رقم الحديث ۱۶۸۰۰.

وفي رواية: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَعِينُوا عَلَى قَضَاءِ حَوَائِجِكُمْ بِالْكِتْمَانِ، فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ. مجمع الزوائد كِتَابُ الْبُكَاسَةِ وَالْوَلَاةِ بَابُ كِتْمَانِ الْحَوَائِجِ. احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۸ بيان ذم الحسد.

وفي رواية: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَعِينُوا عَلَى نَجَاحِ الْحَوَائِجِ بِالْكِتْمَانِ لَهَا فَإِنَّ كُلَّ ذِي نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ. شعب الإيمان رقم الحديث ۶۲۲۸ الحديث على ترك الغل والحسد.

حُکمه د هر نِعْمت واله سره حسد کولې شي (نو که ستا نِعْمت حاسد او گوري نو بیا به در سره حسد کوي).

٢. حضرت عُمَر رضی الله عنه فرمایي :

مَا كَانَتْ نِعْمَةُ اللَّهِ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا وَجَدَ لَهَا حَاسِدًا . (١)

په چا باندې چې هم الله تعالیٰ شته نِعْمت او کړي نو دا به دې نِعْمت سره حسد کوونکی اومومي . (یعنی د هر نِعْمت د پاره حسد کوونکی شته) .

دا ښکاره خبره ده چې شومره په یو انسان کې کمال زیات وي او نِعْمتونه ورباندې ډیر وي نو همدومره به دده سره حسد کوونکي هم زیات وي ، او چې کمال په کې کم وي او یا نِعْمتونه ورسره کم وي نو حسد کوونکي به یې هم کم وي .

او چې د چا سره حسد کولې شي نو دا په دې دلالت کوي چې دا سړی د کمال او فضیلت واله دی ، او چې څوک حسد کوونکی وي نو دده دا حسد په دې دلالت کوي چې دا حاسد د ښکته مرتبې واله کس دی . (٢)

مخکيني د علم او فضل واله خلقو سره هم حسد کړې شوې دی ، یو شاعر وایي :

إِنْ يَحْسُدُونِي فَاِنِّي غَيْرُ لَايِيهِمْ * قَبْلِي مِنَ النَّاسِ أَهْلُ الْفَضْلِ قَدْ حُسِدُوا . (٣)

که دوی د ما سره حسد کوي نو زه دوی نه ملا مته کوم . حُکمه د ما نه مخکې د فضل (بزرگۍ) واله خلقو سره هم حسد کړې شوې ؤ .

(١) ادب الدنيا والدين ص ٢٧١ الْفَضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَاقَسَةِ .

(٢) بِحَسَبِ فَضْلِ الْإِنْسَانِ وَظُهُورِ النِّعْمَةِ عَلَيْهِ يَكُونُ حَسَدُ النَّاسِ لَهُ . فَإِنْ كَثُرَ فَضْلُهُ كَثُرَ حُسَادُهُ . وَإِنْ قَلَّ قَلَّ ؛ لِأَنَّ ظُهُورَ الْفَضْلِ يُشِيرُ الْحَسَدَ ، وَخُدُوتُ النِّعْمَةِ يُضَاعِفُ الْكَمَدَ . .... وَرُبَّمَا كَانَ الْحَسَدُ مُنْتَبِهَاً عَلَى فَضْلِ الْمَحْسُودِ وَنَقْصِ الْحَسُودِ ، كَمَا قَالَ أَبُو تَائِبٍ الطَّائِي :

وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ كُفْرَ فَضِيلَةٍ * طَوَيْتَ أَتَّاحَ لَهَا لِسَانَ حَسُودٍ

لَوْلَا اِشْتِعَالُ النَّارِ لَمِنَّا جَاوِرَتْ * مَا كَانَ يُعْرِفُ طَيْبَ عَرَبِ الْعُودِ

لَوْلَا التَّخَوُّفُ لِلْعَوَاقِبِ لَمْ يَزَلْ * لِلْحَاسِدِ النُّغْلُ عَلَى الْمَحْسُودِ

ادب الدنيا والدين ص ٢٧١ الْفَضْلُ السَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَاقَسَةِ .

(٣) وراهنی- مرجع .

حاسدین آخر هم رسوا کیږي

په امام اعظم ابوحنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ كې چونكه كمال زيات و نو حاسدين يې هم زيات وو ، دوى به كوشش كولو چې په امام صاحب باندې داسې څه تهمت اولېږوي چې خلق ورباندې بدگمانه شي ، نو حاسدانو د يوې ښځې سره خبره وكړه چې : ته په څه بهانه باندې امام صاحب خپل كور ته داخل كړه مونږ به تاته ددې په عوض كې ډيرې روپۍ دركړو .

ښځه د هوكه شوه او خبره يې اومنله (ځكه ښځې په خپله هم زر د هوكه كيږي او نور خلق هم دوى ته په آسانه د هوكه وركولې شي) ، ددې زنانه كور په لاره كې و ، يوه شپه امام صاحب خپل كور ته تللو ، دا ښځه په پرده كې بهر راووته او امام صاحب ته يې وويل : زما خاوند وفات كيږي او څه وصيت كول غواړي خو زه پرې نه پوهيږم چې هغه څه وايي ؟ زه تاته د الله ﷻ واسطه دركوم چې تهراشه او هغه وصيت واوړه .

امام صاحب كور ته ورننوت ، دې زنانه د كور دروازه بنده كړه ، په كمرو كې چې كوم حاسدان پټ ناست وو هغوى راووتل ، نو دوى امام صاحب او دا ښځه اونيول او پوليس ته يې حواله كړل ، د وخت بادشاه ته خبره اورسيده ، هغه ورته وويل :

تاسويې اوس په جېل كې واچوئ صبا به ورسره زه گورم .

نو امام صاحب او دا ښځه يې په يوه تياره كمږه كې بند كړل ، چونكه په دې وخت كې د امام صاحب اودس و نو په نوافلو باندې اودريد او ډير وخت په نوافلو كې مشغول و ، دې ښځې ته د خپلې غلطۍ احساس او شو چې ما خوپه يو پاك دامن كس باندې بهتان اولېږولو . كله چې امام صاحب سلام او گرځول نو دې ښځې ورنه معافي او غوښته او ټوله واقعہ يې ورته بيان كړه .

امام صاحب ورته وويل چې څه اوشو نو هغه اوشو ، اوس زه تاته يو تدبير ښاييم چې په دې سره به مونږ ددې مصيبت نه خلاص شو ، هغه دا چې ته ددې جېل پهره دار ته اووايه چې ” دې خلقو زه ناخپه اونيوم او دلته يې راوستم زه كور ته د يو ضروري كار پسې تلل غواړم تهراسره د كوره پورې لار شه زه به هغه كار وكړم او واپس به درسره راشم “ كله چې پهره دار ستا دا خبره اومني نو ته زما كور ته لاړه شه هلته زما بي بي ته دا واقعہ بيان

کړه ، بیا خپله بُر قع هغې ته ورکړه ، ته هلته پاتې شه او زما بې بې به ستا په دې بُر قعه کې د پېره دار سره راشي .

همداسې اوشو ، دې زَنانه پېره دار ته دیرې زاری او کړی ، آخر هغه ورسره لاړ ، دا زَنانه د امام صاحب کور ته لاړه ، د هغې طرفه په همدې بُر قعه کې د امام صاحب بې بې راغله او جېل ته ننوته .

چې صبا شو نو حاکم امام صاحب او دا زَنانه محالته را او غوښتل ، دیر خلق راجمع وو ، ټول حاسدان هم راجمع شوي وو (زړونه یې ښه وو چې اوس به په امام صاحب باندې تهمت اُلړي او حاکم به سزا ورکړي) .

کله چې د حاکم مخې ته دواړه پیش شو نو حاکم د امام صاحب نه پوښتنه او کړه :

امام صاحب ! ته دومره لوي عالم یی او بیا هم گناه کبیره کوی ؟

امام صاحب ورته وویل : دا ته څه وایی ؟

هغه ورته وویل : ته د شپې یواځې ددې پردې زَنانه سره په کور کې لیدل شوې یی .

امام صاحب ورته وویل : دا خوزما خپله بې بې ده او که ستا په زړه کې شک وي نو زما

د سَخَر (د ښځې پلار) نه پوښتنه او کړه چې دا ښځه څوک ده ؟

سَخَر یې راغی او دا زَنانه یې اُو کتله نو وې ویل : دا خوزما لور ده او مام صاحب ته مې

په نکاح باندې ورکړې ده .

نو حاکم دواړه پرېځودل ، او حاسدین رَسَوا شول . (۱)

الله تعالی د خپلو اولیاء بدله په خپله اخلي

حدیث قدسي دی ، الله تعالی فرمایي :

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (۲)

څوک چې زما ديو وکي سره دُشمني کوي نو زه هغه ته اعلان جنگ کوم .

(۱) ال دِل کے تِو پادینے والے واقعات ج ۲ ص ۲۴۴ .

(۲) صحيح البخاري كِتَابُ الزُّكَاي نَابُ التَّوَالِيْعِ رقم الحديث ۶۵۰۲ ، مشكاة المصابيح باب ذكر الله عز وجل والطرب

اليه الفصل الاول رقم الحديث ۲۲۶۶ (۶) .

او څوک چې اولياءُ الله و ته ضرر رسوي نو د داسې کس نه الله تعالیٰ په خپله بدله اخلي .
يو کس امام اعظم ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ تَه راغی او دده د گستاخي او بې ادبۍ په نيت يې
دده نه پوښتنه او کړه :

امام صاحب ! زه خبر شوي يم چې ستا پلار وفات شوی .
ده ورته وويل : آو ، هغه وفات شوی .

هغه بيا پوښتنه او کړه : ستا مور ژوندۍ ده ؟ ده ورته وويل : آو ، ژوندۍ ده .
هغه د بې ادبۍ په اراده وويل : ما اوریدلي دي چې ستا مور ډيره بښاښته ده ، لهذا زه
راغلې يم چې ته د هغې نکاح د ماسره او کړی (د امام صاحب مور ډيره بوډۍ وه ، د نکاح نه
وه خو ددې سړي مقصد د امام صاحب گستاخي وه) .

امام صاحب د صبر او استقامت نه کار واخيست ، او ورته وې ويل : زما مور خو عاقله ،
بالغه ښځه ده ، د نکاح اختيار خو دهغې سره دی ، زه خويي په زوره تاته په نکاح نه شم
درکولی ، البته زه به ورته پوښتنه وکړم .

نو امام صاحب کور ته روان شو چې د هغې نه پوښتنه او کړي ، چې څه لږ مخکې لاړ او
شاطر ته يې راؤکتل نو وې ليدل چې ناڅاپه دا سړی راؤغورځيد او مړ شو ، پوښتنه
اوشوه چې دا چا اووژل ؟ جواب راغی چې دا د امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ صبر قتل کړو .
يو شاعر وايي :

بچ قوے را خدا رسوا نہ کرد ☆ تا دے صاحب دے نامہ بدرد

هيڅ يو قوم تر هغه وخته پورې الله ﷻ نه دی رسوا کړی تر څو چې دوی د يو ولي الله
زړه ته درد نه وي رسولی . (کله چې دوی يو ولي الله ته تکليف اورسوي نو الله تعالیٰ دغه
قوم بيا رسوا کوي) .

د هيچا سره حسد په کار ندی

۱ . حسن بصري رَحْمَةُ اللهِ فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ لِمَ تَحْسُدُ أَخَاكَ ؟ فَإِنْ كَانَ الَّذِي أُعْطَاهُ لِكِرَامَتِهِ عَلَيْهِ فَلِمَ تَحْسُدُ مَنْ أَكْرَمَهُ
اللَّهُ ؟ وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلِمَ تَحْسُدُ مَنْ مَصِيبُهُ إِلَى النَّارِ .

ای د آدم خویه! ته د خپل ورور سره (د نعمت په وجه) ولې حسد کوی؟ که چیرته الله تعالی ده ته دا نعمت دده د عزت د وجې نه ورکړې وي نو بیا ته د هغه چا سره ولې حسد کوی چې هغه ته الله ﷻ عزت ورکړی؟ او که دده د عزت د وجې یې ده ته دا نعمت نه وي ورکړی (بلکه کافر یا گناهگار وي) نو بیا ته د هغه چا سره ولې حسد کوی چې د هغه تلل جهنم ته دي. (۱)

۲. علامه ابن سیرین رَحْمَةُ اللهِ فرمایي:

مَا حَسَدْتُ أَحَدًا عَلَى شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا لِأَنَّهُ إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَيْفَ أَحْسَدُهُ عَلَى الدُّنْيَا وَهِيَ حَقِيقَةٌ فِي الْجَنَّةِ ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَكَيْفَ أَحْسَدُهُ عَلَى أَمْرِ الدُّنْيَا وَهُوَ يَصِيرُ إِلَى النَّارِ. (۲)

ما د دُنیا په څه شي باندې د هیچا سره حسد ندې کړی ځکه که دا کس جنتي وي نو زه ورسره څنګه په دُنیا کې حسد او کرم حالانکه (ده ته چې په جنت کې کوم نعمتونه ملاوېږي) دا دُنیا د جنت د نعمتونو په مقابله کې حقیره (سپکه) ده، او که دا کس جهنمي وي نو بیا زه څه له دده سره د دُنیا په څه شي باندې حسد او کرم حالانکه دا هسې هم جهنم ته تلونکی دی.

د حسد او حرص په وجه شیطان انسان ته ډیر نقصان رسوي

کله چې حضرت نوح علیه السلام د خپلو امتیانو سره په کشتۍ کې کیناست نو په دې کشتۍ کې یې یو بُود او لید چې هیچا نه پیژندو، چونکه حضرت نوح ﷺ په کشتۍ کې د هر څیز جوړه جوړه کینوله او دا ځانله ناست و نو خلقو دا اونیولو، حضرت نوح علیه السلام ورته پوښتنه او کړه: ته څوک یی؟ هغه وویل: زه شیطان یم. دوی ورته وویل: د دوی د دواړو چالاک او بدمعاش یی چې کشتۍ ته هم راختلې یی؟

(۱) احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۸۹ بیان ذکر الحسد، لضره النعم ج ۱۰ ص ۴۴۲۶ الحسد، تنبيه الغالین ج ۱ ص ۱۷۹ باب الحسد.

(۲) الزواجر عن اقوال الکفار ج ۱ ص ۹۳ الکیمیة الثانیة القصب والبایل، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۸۹ بیان ذکر الحسد، تفسیر الرازي ج ۳ ص ۶۴۶ سورة البقرة فی تفسیر آیه ۱۰۹، لضره النعم ج ۱۰ ص ۴۴۲۶ الحسد، تنبيه الغالین ج ۱ ص ۱۷۹ باب الحسد.

شیطان ورته وویل : مانه غلطې اوشوه ، ما معاف کړئ . حضرت نوح علیه السلام ورته وویل : مونږ تا داسې نه پرېږدو . اول ته مونږ ته هغه چل اوبنایه چې ته پرې خلقو ته ډیر نقصان رسوی . شیطان ورته وویل : زه به ریښتیا ریښتیا اووایم خو تا سو به هم راسره دا وعده کوی چې ما به پرېږدی . دوی ورته وویل : صحیح ده .

شیطان وویل : زه په دوه څیزونو باندې انسان ته ډیر نقصان رسوم : اول حسد ، او دویم حرص ؛ ځکه حسد داسې څیز دی چې ددې په وجه زه په خپله هم بریاد شوم ، او د حرص په وجه حضرت آدم علیه السلام د جنت نه زمکې ته راښکته کړې شو ، نو په دې دوه شیانو باندې زه انسان ته زیات نقصان رسوم . (۱)

واقعي چې دا دواړه بیماری ډیرې خطرناکې دي او د ټولو روحاني بیماریانو جرړې دي ، زیاتې جگړې د حسد او حرص په وجه پیدا کیږي .

علماء به د حسد په وجه د حساب نه مخکې جهنم ته داخليږي

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

سِتَّةٌ يَدْخُلُونَ النَّارَ قَبْلَ الْحِسَابِ : الْأَمْزَاءُ بِالْجَوْرِ ، وَالْعَرَبُ بِالْعَصِيَّةِ ، وَالذَّهَاقِيُّ بِالتَّكْبُرِ ، وَالتَّجَارُ بِالْخِيَانَةِ ، وَأَهْلُ الرُّسْتَقِ بِالْجَهَالَةِ ، وَالْعُلَمَاءُ بِالْحَسَدِ . (۲)

شپږ (۶) قِسْمه خلق به (د خپلو گناهونو په وجه) د حساب نه مخکې جهنم ته داخلېږي : ۱ . حاکمان به د ظلم په وجه ۲ . عرب به د عَصِيَّت په وجه ۳ . مالدار به د تکبر په وجه ۴ . تاجران به د خیانت په وجه ۵ . د خېمو واله (بانډچیان) به د جهالت په وجه ۶ . او علماء به د حسد په وجه .

یعنی کوم علماء چې علم د دنیا گټلو د پاره اوکړي نو په دوی کې بیا بعضي د بعضو نورو سره حسد کوي نو ددې په وجه د جهنم مستحق اوگرځي .

(۱) افضل الحکایات لمولانا محمد یونس پالنپوري ص ۲۱۶ .

(۲) تفسیر الرازي (تفسیر کبیر) ج ۳ ص ۶۲۵ سورة البقرة في تفسیر آية ۱۰۹ ، کنز العمال رقم الحديث ۴۴۰۳۰ ، غرائب القرآن و رغائب الفرقان (تفسیر النيسابوري) ج ۱ ص ۳۶۳ سورة البقرة في تفسیر آية ۱۰۹ ، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۸۸ بیان ذکر الحسد . تنبيه الغافلین ج ۱ ص ۱۷۸ باب الحسد . جامع المساليد والمنن ج ۸ ص ۲۴۳ ،

او کوم علماء چې خالص د الله ﷻ د رِضا د پاره علم حاصل کړي نو دا بیا د نورو سره حسد نه کوي ، لهذا علماؤ ته په کار دي چې علم خالص د الله تعالی د رِضا د پاره حاصل کړي او د حسد نه ځان اوساتي . (۱)

همدارنگې قاریانو ته هم په کار دي چې د یو بل سره حسد اونکړي ځکه په قاریانو کې هم د یو بل سره حسد زیات وي . (۲)

د حسد ضررونه

په چا کې چې حسد پیدا شي نو داسې کس په څلورو غټو ضررونو (او مذمتونو) کې مبتلا کیږي :

اول : (د بل چا سره نعمت کتلو په وجه) بې انتهائي خفگان ورته پیدا کیږي ، او وجود یې بیمارېږي ، ځکه حسد د وجود د پاره خطرناکه بیماری ده .
دویم : د خلقو په نزد دده مرتبه ښکته شي او خلق دده نه نفرت کوي ، مشهوره خبره ده :

اَلْحَسُوْدُ لَا يَسُوْدُ . حسد کوونکی سرې سردار نه جوړیږي .
دریم : ټول خلق دده سره بغض او دشمني کوي ، په خلقو کې څوک دده دوست نه وي ، او چې کله انسان دې مرتبې ته اُورسي نو په احادیثو کې داسې کس ته بدترین کس ویل شوی .

- (۱) يَغْنِي الْعُلَمَاءُ الَّذِينَ يَطْلُبُونَ الدُّنْيَا ، يَحْسُدُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا ، فَيَنْبَغِي لِلْعَالِمِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِيَطْلُبَ بِهِ الْآخِرَةَ . فَإِذَا كَانَ الْعَالِمُ يَطْلُبُ بِعِلْمِهِ الْآخِرَةَ فَإِنَّهُ لَا يَحْسُدُ أَحَدًا وَلَا يَحْسَدُهُ أَحَدٌ . وَإِذَا تَعَلَّمَ لِيَطْلُبَ الدُّنْيَا فَإِنَّهُ يَحْسُدُ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ عُلَمَاءِ الْيَهُودِ : { أَمْرٌ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ } [النساء آه ۵۳] . يَغْنِي أَنْ يَهُودًا كَانُوا يَحْسُدُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ ، فَكَانُوا يَقُولُونَ : لَوْ كَانَ هُوَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَشَغَلَهُ ذَلِكَ عَنْ كَثْرَةِ النِّسَاءِ ، قَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى : { أَمْرٌ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَشَغَلَهُ ذَلِكَ عَنْ كَثْرَةِ النِّسَاءِ } . يَغْنِي النَّبُوَّةَ وَكَثْرَةَ النِّسَاءِ . تَبَيَّنَ الْفَالِاحُ ج ۱ ص ۱۷۸ باب الحسد .
- (۲) وَرُوِيَ عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ رَحِمَهُ اللَّهُ ، أَنَّهُ قَالَ : إِنْ أُجِيزُ شَهَادَةُ الْقُرْآنِ عَلَى جَمِيعِ الْخَلْقِ وَلَا أُجِيزُ شَهَادَةَ الْقُرْآنِ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ لَأَتِيَّ وَجَدْتُهُمْ حَسَادًا . يَغْنِي أَنْ أَكْثَرَ الْحَسَدِ فِي الْقُرْآنِ . تَبَيَّنَ الْفَالِاحُ ج ۱ ص ۱۷۸ باب الحسد .

خلورم : د حسد كوونكي نه الله تعالى ناراضه وي ځكه دا د الله ﷻ په فيصله باندې راضي نه وي ، خلقو ته چې الله تعالى كوم نعمتونه وركړي دي ده ته غصه وركوي چې دا خلق خوددې نعمتونو حقدار نه وو نو الله تعالى ورته ولې وركړي دي ؟ نو دا ګويا په الله ﷻ باندې اعتراض كوي او د هغه فيصله د عدل واله نه ګنړي نو ځكه د الله ﷻ د غضب مستحق ګرځي . (۱)

د حسد نور ضررونه دا دي چې ددې په وجه د انسان نه موجوده نعمتونه اخيستلې شي .
حسد د ټولو غټو شرونو چينه (جرړه) ده ، او د بډيو چاڼي ده .
حسد په زړه کې كينه او بغض پيدا كوي .
حسد د حسد كوونكي په بد اخلاقي او رذالت باندې دلالت كوي . (۲)

(۱) قال الماوردي رحمه الله : وَإِنْ صَدَّتْهُ الشَّهْوَةُ عَنْ مَرَاثِدِهِ ، وَأَصْلَهُ الْجُزْأَنُ عَنْ مَقَاصِدِهِ ، فَالْعَادِلُ لِلظَّنِّعِ اللَّئِيمِ ، وَغَلَبَ عَلَيْهِ الْخُلُقُ الدَّائِمُ ، حَتَّى ظَهَرَ حَسَدُهُ وَاشْتَدَّ كَمَدُهُ ، فَقَدْ بَاءَ بِأَرْبَعٍ مَذَامٍ :
إِحْدَاهُنَّ : حَسْرَاتُ الْحَسَدِ وَسَقَامُ الْجَسَدِ ، ثُمَّ لَا يَجِدُ لِحَسْرَتِهِ انْتِهَاءً ، وَلَا يُؤْمَلُ لِسَقَامِهِ شِفَاءً . وَقَالَ ابْنُ الْمُعْتَزِّ : أَلْحَسَدُ دَاءُ الْجَسَدِ .
وَالثَّانِيَةُ : إِخْفَاضُ الْمَنْزِلَةِ وَالْحِفَاطُ الْمَرْكُوبَةُ لِإِجْرَافِ النَّاسِ عَنْهُ ، وَتُفْزِرُهُمْ مِنْهُ ، وَقَدْ قِيلَ فِي مَنْشُورِ الْحَكَمِ : أَلْحَسَدُ لَا يَسُوذُ .
وَالثَّالِثَةُ : مَقَاتُ النَّاسِ لَهُ حَتَّى لَا يَجِدَ فِيهِمْ مُجِبًّا ، وَعَدَاوَتُهُمْ لَهُ حَتَّى لَا يَرَى فِيهِمْ وَلِيًّا ، فَيَتَصَدَّدُ بِالْعَدَاوَةِ مَا تُؤْزِرُهُ ، وَبِالْمَقَاتِ مَرَجُورًا . وَلِذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « شَرُّ النَّاسِ مَنْ يُبْغِضُ النَّاسَ وَيُبْغِضُهُ » .
وَالرَّابِعَةُ : إِسْخَاطُ اللَّهِ تَعَالَى فِي مُعَارَضَتِهِ ، وَاجْتِنَاءُ الْأَوْزَارِ فِي مُخَالَفَتِهِ ، إِذْ لَيْسَ يَرَى قَضَاءَ اللَّهِ عَدْلًا ، وَلَا لِيَعْبُوهُ مِنْ النَّاسِ أَهْلًا . وَلِذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَلْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ » .
ادب الدنيا والدين ص ۲۷۴ أَلْفُضُ الشَّادِسُ فِي الْحَسَدِ وَالْمُنَاقَسَةِ .

(۲) أَلْحَسَدُ يَجْلِبُ الْبَقَمَ وَيُزِيلُ النِّعَمَ . مَنَّبَعُ الشُّرُورِ الْعَظِيمَةِ وَمِفْتَاحُ الْعَوَاقِبِ الْوَحِيئَةِ . يُورِثُ الْحَقْدَ وَالضَّغِينَةَ فِي الْقَلْبِ . مِعْوَلٌ هَدَمٌ فِي الْمُجْتَمَعِ . دَلِيلٌ عَلَى سُفُولِ الْخُلُقِ وَدَنَاءَةِ النَّفْسِ . لُصْرَةُ النِّعَمِ فِي مَكَارِمِ أَخْلَاقِ الرَّسُولِ الْكَرِيمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ج ۱۰ ص ۲۲۹ الحسد .

حسد نه کوونکي خلق کامیاب دي

څوک چې حسد نه کوي هغه خلق کامیاب دي ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَتَحَاسَدُوا . (۱)

خلق به تر هغې پورې همیشه په خیر (او کامیاب) وي ترڅو پورې چې دوی د یو بل سره حسد او نکرې .

حسد نه کوونکي بهترین کس دی

د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه اوشوه :

أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ ؟ په خلقو کې افضل کس څوک دی ؟

دوی ورته وفرمایي : كُلُّ مَخْمُومٍ الْقَلْبِ ، صَدُوقِ اللِّسَانِ .

(په خلقو کې افضل) هر هغه کس دی چې مَخْمُومُ الْقَلْبِ (یعنی سلیم القلب) وي ، او

صَدُوقُ اللِّسَانِ (یعنی رښتینې ژبې واله) وي .

صحابه کرامو رضي الله عنهم وفرمایي : صَدُوقُ اللِّسَانِ خُوْمُونُ پيژنو خو دا مَخْمُومُ

الْقَلْبِ څوک دی ؟

نبي ﷺ ورته وفرمایي : هُوَ التَّقِيُّ النَّفْسِ ، لَا لِمَ فِيهِ ، وَلَا بَغْيٍ ، وَلَا غِلٍّ ، وَلَا حَسَدٍ . (۲)

(۱) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۸۱۵۷ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۸۸۷ (۳) الترهيب من الحسد وفضل سلامة الصدر ، مجمع الزوائد ومنبع الفوائد باب ما جاء في الحسد والظن رقم الحديث ۱۳۰۳۵ ، وذل الميثمي : زوائد القبراني ، ورجالته ثقات .

(۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . قَالَ : قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ : « كُلُّ مَخْمُومٍ الْقَلْبِ ، صَدُوقِ اللِّسَانِ » . قَالُوا : صَدُوقُ اللِّسَانِ كَعْرِفُهُ ، فَمَا مَخْمُومُ الْقَلْبِ ؟ قَالَ : « هُوَ التَّقِيُّ النَّفْسِ ، لَا لِمَ فِيهِ ، وَلَا بَغْيٍ ، وَلَا غِلٍّ ، وَلَا حَسَدٍ » . سنن ابن ماجه كتاب الوحد باب الورع والنموى رقم الحديث ۴۲۱۶ قال الالباني : صحيح . مشكاة المصابيح كتاب الرقاق القفل الثالث رقم الحديث ۵۲۲۱ (۶۷) ، الترغيب والترهيب للملري رقم الحديث ۳۳۸۶ الترهيب من الحسد وفضل سلامة الصدر ، ورواه البيهقي في شعب الایمان .

دا (مَخْمُومُ الْقَلْبِ) هغه کس دی چې ځان د گناهونو نه ساتي، صفا زړه واله وي، گناه هم په کې نه وي، په خلقو ظلم هم نه کوي، په زړه کې یې بغض (کینه) او حسد هم نه وي.

حسد نه ځان بچ کوونکي د پاره د جنت زېږې

په مسند احمد، مجمع الزوائد او نور وديرو کتابونو کې دا واقعه ذکرده:

حضرت انس رضي الله عنه فرمايي چې مونږ (صحابه کرام) د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره (په مجلس کې) ناست وو، نبي عليه السلام او فرمايل:

يُطْلَعُ عَلَيْكُمُ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

اوس به تاسو ته يو جنتي سړی راننوخې.

نو د انصارو يو کس راننوت چې د گيرې نه يې د اودس اوبه څښيدی او دواړه خپلې يې په خپل چپ (گس) لاس کې زوړندې وې، (سلام يې واچول او په مجلس کې کيناست).

په صبا باندې (مونږ بيا د نبي عليه السلام سره په مجلس کې ناست وو نو) رسول الله صلى الله عليه وسلم هماغه شان خبره اوکړه

(يُطْلَعُ عَلَيْكُمُ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. اوس به تاسو ته يو جنتي سړی راننوخې.)

نو همدغه کس بيا د مخکيني حالت په شان راننوت.

په دريمه ورځ بيا نبي عليه السلام همدغه شان خبره اوکړه نو همدغه کس بيا په هماغه مخکيني حالت باندې راننوت (يعنی د گيرې نه يې د اودس اوبه څښيدی او خپلې يې په

چپ لاس کې نيولې وې)، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم (د مجلس نه) پاڅيد، نو

عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه ددې کس پسې ورغی او ورته وې ويل:

زما او د خپل پلار په مينځ کې څه تېزې خبرې راغلي دي نو ما قسم کړی چې زه به درې

(۳) ورځې کور ته نه ځم نو که ستا خوښه وي زه به دا درې ورځې د تاسره تېرې کړم (چې قسم مې پوره شي)، هغه ورته وويل: صحيح ده (ماسره لار شه).

حضرت انس رضي الله عنه فرمايي چې حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه د هغه کس سره درې (۳)

ورځې تېرې کړې، دا کس به د شپې تهجد و ته بالکل نه پاڅيدو، البته چې کله به د شپې د

خوب نه راوینځ شو او په بل طرف به اوريدلو نو د الله ﷻ ذکر به یې کولو او تکبیر به یې ویل، همدغه شان به یې شپه تېره کړه تردې چې د سهر مانځه ته به راپاشید. (چې کله به یې اودس کولو نو پوره اودس به یې کولو او پوره مونځ به یې کولو، د ورځې به یې نفلي روژه هم نه نیوله).

حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه فرمایي (ما درې ورځې د هغه اعمالو ته په پوره غور سره او کتل، د دینه زیاتې څه بل عمل یې نه کولو، خو) ما د هغه نه صرف د خبر خبره اوريدله (یعنی فضول خبرې یې نه کولې، او چې کله به یې خبرې کولې نو د خبر خبرې به وې). کله چې درې ورځې تېرې شوی نو قریبه وه چې ما دده دا عمل وړوکې ګنرلې وې (چې دا خو ډیر کم نېک اعمال کوي) نو ما دې کس ته وویل:

ای د الله بنده! زما او د خپل پلار په مینځ کې هیڅ غصه او تعلقات پریخودل نه وو خو ما درې پېرې ستاسو په باره کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلي وو چې دا یې فرمایي: **يُظْلَعُ عَلَيْكُمُ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ**.

اوس به په تاسو باندې یو جنتي سړی راداخل شي.

او په درې واړو پېرو کې تاسو راداخل شوي وې، نو ما دا اراده او کړه چې تاسره درې ورځې پاتې شم چې زه دا او ګورم چې ستا څه عمل دی؟ چې زه هم بیا هماغه شان عمل او کړم، خو ته ما په ډیر نېک عمل کولو باندې او نه لیدی، پس ته دې مرتبې ته په کوم نېک عمل اوریسیدی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ستا په باره کې د جنتي کیدو خبر درکړو؟ هغه کس وویل: زما عمل خو همدغه دی چې تا اولید.

حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه فرمایي: کله چې زه ورنه واپس راروان شوم نو ماته یې آواز او کړو (چې زه ورغلم) نوراته وې ویل:

مَا هُوَ إِلَّا مَا رَأَيْتَ غَدَّ أَتَنِي لَا أَحِذُ فِي لَفْسِي لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ غَشًّا، وَلَا أَحْصُدُ أَحَدًا عَلَى خَيْرٍ أَعْطَاهُ اللَّهُ إِيَّاهُ.

زما عمل خو همدغه دی کوم چې تا اولید البته زه په خپل زړه کې د هیڅ مسلمان سره د هوکده نه لرم، او د هیچا سره په هغه نعمت باندې حسد نه کوم کوم چې ورته الله ﷻ

ورکړې وي .

حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه او فرمايل :

هَذِهِ الْيَقِيْ بَلَّغْتَ بِكَ وَهِيَ الْيَقِيْ لَا تُطِيْعُ .

دا هغه صفات دي چې ته يې دې مرتبې ته رسولې يی (چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ستا په باره کې د جنتي کيدو خبر ورکړی) او د دې صفاتو مونږ طاقت نه لرو . (١)

د احاديثو په ځنې کتابونو کې د دې کس نوم " سعد رضي الله عنه " ذکر شوی (يعنی نبی عليه

(١) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : « يَطْلُعُ عَلَيْكُمُ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ » فَطَلَعَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ ، تَنْطِفُ بِخِيْتِهِ مِنْ وَضُوئِهِ ، قَدْ تَعَلَّقَ نَعْلَاهُ فِي يَدِهِ الْفِصَالِ ، فَلَمَّا كَانَ الْعَدُو . قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ ، فَطَلَعَ ذَلِكَ الرَّجُلُ مِثْلَ الْمَرْءِ الْأَوَّلِ . فَلَمَّا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ أَيْضًا ، فَطَلَعَ ذَلِكَ الرَّجُلُ عَلَى مِثْلِ حَالِهِ الْأَوَّلِ ، فَلَمَّا قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبِعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رضي الله عنه فَقَالَ : إِنِّي لَا حَيْثُ أَبِي فَأَقْسَمْتُ أَنْ لَا أَدْخُلَ عَلَيْهِ ثَلَاثًا ، فَإِنْ رَأَيْتُ أَنْ تُؤْوِيَنِي إِلَيْكَ حَتَّى تَنْصِبَنِي فَعَلْتُ ؟ قَالَ : نَعَمْ . قَالَ أَنَسُ رضي الله عنه : وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُحَدِّثُ أَنَّهُ بَاتَ مَعَهُ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثَ فَلَمْ يَرَوْهُ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا تَعَارَى وَتَقَلَّبَ عَلَى فِرَاشِهِ ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَكَبَّرَ ، حَتَّى يَقُومَ لِصَلَاةِ الْفَجْرِ . قَالَ عَبْدُ اللَّهِ رضي الله عنه غَيْرَ أَنِّي لَمْ أَسْتَعِهِ يَقُولُ إِلَّا خَيْرًا ، فَلَمَّا مَضَتْ الثَّلَاثَ لَيَالٍ وَكَذْتُ أَنْ أَحْقِرَ عَمَلَهُ . قُلْتُ : يَا عَبْدَ اللَّهِ ! إِنِّي لَمْ يَكُنْ بَنِيْنِي وَبَنِيْنِ أَبِي غَضَبٌ وَلَا هَجْوٌ لَمْ . وَلَكِنْ سَبِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَكَ ثَلَاثَ مَرَارٍ : « يَطْلُعُ عَلَيْكُمُ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ » فَطَلَعْتَ أَنْتَ الثَّلَاثَ مَرَارٍ ، فَأَرَدْتُ أَنْ آوِيَنَّ إِلَيْكَ لِأَنْظُرَ مَا عَمَلُكَ فَأَقْتَدَيْتُ بِهِ فَلَمْ أَرُكَ تَعْمَلُ كَثِيرًا عَمَلًا ، فَمَا الَّذِي بَلَغَ بِكَ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقَالَ : مَا هُوَ إِلَّا مَا رَأَيْتُ . قَالَ : فَلَمَّا وَلَيْتُ دَعَانِي ، فَقَالَ : مَا هُوَ إِلَّا مَا رَأَيْتُ غَيْرَ أَنِّي لَا أُجِدُ فِي نَفْسِي لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عِشًا ، وَلَا أَحْسُدُ أَحَدًا عَلَى خَيْرٍ أَعْطَاهُ اللَّهُ إِيَّاهُ . فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ : هَذِهِ الْيَقِيْ بَلَّغْتَ بِكَ وَهِيَ الْيَقِيْ لَا تُطِيْعُ . مسند احمد معرجا رقم الحديث ١٢٦٩٧ ، مجمع الزوائد كتاب الأدب باب في سلامة

الصدور من الوباء والحمى رقم الحديث ١٣٠٢٨ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ١٠٦٣٣ ، الترغيب والترهيب للعلزلي رقم الحديث ٢٣٨٢ ، الترغيب من الحسد وفعل سلامة الصدر ، شرح السنة للبهقي رقم الحديث ٣٥٣٥ ، الترغيب والترهيب للروام السنة رقم الحديث ١١٣٥ ، تفسير كبير ج ٣ ص ٦٢٥ سورة البقرة في تفسير آية ١٠٩ ، احياء علوم الدين ج ٣ ص ١٨٧ بيان ذم الحسد ، الزواجر ج ١ ص ٩٠ ، تنبيه الغافلين ص ١٨١ باب الحسد .

السلام د حضرت سعد بن عقیقہ پہ بارہ کپی د جنتی کیدو خوشخبری ورکپی وہ (۱)۔

د حسد نہ بچ کیدو پہ وجہ د الله ﷻ مقرب جو پیدل

عمر بن ميمون رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ فرمائی چي کله حضرت موسى عليه السلام په جلتی سره خپل رب ته ورغی نو د عرش لاندې يې يو کس اوليد ، حضرت موسى ﷺ د هغه په دې مرتبې باندې غيظه او کړه ، او وې فرمايل : دا سړي خپل رب ته ډير معزز دی . نو ده د خپل رب نه سوال او کړو چي ددغه کس نوم راته اوبښايه . الله تعالی ورته ددې کس نوم او نه خود ، خو ورته وې فرمايل : (اې موسى !) زه به تاته ددې کس د عمل په باره کي خبر درکړم ، چي په ده کي درې خصلتونه وو :

۱. کَانَ لَا يَحْسُدُ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ .

الله تعالی چي خلقو ته په خپل فضل سره کوم نعمتونه ورکړي وو ده به د خلقو سره په دې باندې حسد نه کولو .

(۱) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمًا لِأَصْحَابِهِ: يَدْخُلُ مِنْ هَاهُنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. قَالَ مَعْمَرُ بْنُ حَدِيثِهِ: تَنْطَلِقُ بِغَيْثِهِ مَاءً مِنْ وَضْؤِهِ تَوَضَّأُ. مُعَلِّقٌ تَغْلِيهِ. فَدَخَلَ سَعْدُ بْنُ عَدِيٍّ. قَالَ ذِيكُ مَرَّتَيْنِ كُلُّ ذِيكٍ يَأْتِي سَعْدَ بْنَ عَدِيٍّ. فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: فَقَالَ يَا عَدِيٍّ إِنَّهُ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَدِيٍّ بَعْضُ الْقَوْلِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَبَيِّنَ عِنْدَكَ. قَالَ: نَعَمْ يَا بَنِي أَخِي. فَبَيَّنَ عَبْدُ اللَّهِ عِنْدَهُ وَبَيَّنَّ سَعْدُ بْنُ عَدِيٍّ تَابِعًا. فَإِذَا تَعَارَى مِنَ اللَّيْلِ ذَكَرَ اللَّهُ. فَلَمَّا أَصْبَحَ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَرَكَعَ رَكَعَتَيْنِ. ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ فَصَنَعَ ذَلِكَ ثَلَاثَ لَيَالٍ لَا يَزِيدُ عَلَى ذَلِكَ فَلَمَّا أَصْبَحَ مِنَ الْيَوْمِ الثَّالِثِ قَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَدِيٍّ إِلَّا خُفٌّ. وَلَكِنْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَكَ: يَدْخُلُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَأَخْبَيْتُ أَنْ أَغْلَمَ مَا عَمَلَهُ؟ فَقَالَ لَهُ سَعْدُ بْنُ عَدِيٍّ: مَا هُوَ إِلَّا مَا رَأَيْتَ يَا بَنِي أَخِي إِلَّا أَنِّي لَمْ أَبَيِّنْ صَاحِبًا عَلَى مُسْلِمٍ. أَوْ كَيْفَ تَخَوَّفَا مِنْهُ الزَّوَارُ الْمَشْهُورَ بِاسْمِ الْبَحْرِ الزُّحَارِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ۶۳۰۸. مَعَ الزَّوَارِ كَيْفَ الْأَدَبِ بَلَّغِي سَلَامَةً أَوْ كَيْفَ تَخَوَّفَا مِنْهُ الزَّوَارُ الْمَشْهُورَ بِاسْمِ الْبَحْرِ الزُّحَارِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ۶۳۰۸. مَعَ الزَّوَارِ كَيْفَ الْأَدَبِ بَلَّغِي سَلَامَةً

۲. وَكَانَ لَا يَعْزُقُ وَالِدَيْهِ . د خپل مور او پلار نافرمانۍ به یې نه کوله .

۳. وَلَا يَنْشِيْ بِالْثَنِيَّةِ . او چغل خوري به یې نه کوله . (۱)

د حسد اسباب

امام غزالي رَحْمَةُ اللهِ په "احياء العلوم" کې او امام رازي رَحْمَةُ اللهِ په "تفسير كبيد" کې د حسد اووه (۷) اسباب ذکر کړي ، زه درته د هغې خلاصه په خپلو الفاظو کې رانقل کوم :

اول سبب : " عداوت او بغض " : دا د حسد په اسبابو کې غټ قسم دی (اکثر حسد د همدې په وجه پيدا كيږي) .

په عداوت او بغض سره حسد ځکه پيدا كيږي چې څوک ده ته ضرر اُرسوي نو دا په زړه کې د هغه سره بغض کوي او په هغه باندې غصه وي ، بيا ددې غصې نه کينه پيدا كيږي او ددې په وجه انسان دا غواړي چې د هغه بل نه بدل واخلي او خپل زړه ورباندې ښخ کړي ، که په خپله ورنه بدل نشي اخيستی نو بيا انتظار کوي چې کله د وخت په تيريدلو په هغه باندې څه مصيبت راشي نو دا پرې خوشحاليږي ، او که څه نعمت ورته ملاو شي نو دا پرې خفه كيږي ، نو ددې بغض او عداوت په وجه په ده کې حسد پيدا شي .
دا قسمه حسد په کافرانو کې ډير و چې د مؤمنانو سره به یې کولو .

دويم سبب : " خپل ځان معزز گڼل " : يعنی خپل ځان داسې معزز گڼل چې بل څوک دده نه په مرتبه کې اوچت نشي .

(۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ رَحِمَهُ اللهُ قَالَ : لَمَّا تَعَجَّلَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى رَبِّهِ رَأَى تَحْتَ الْعَرْشِ رَجُلًا قَبِيظَةً يَمْكَاوِيهِ . وَقَالَ : إِنَّ هَذَا الْكَرِيمُ عَلَى رَبِّهِ . فَسَأَلَ رَبَّهُ أَنْ يُخْبِرَهُ بِاسْمِهِ . فَلَمْ يُخْبِرْهُ . فَقَالَ : أَحْزَنَ لَكَ مِنْ أَمْرِهِ يَخْلَاثُ : كَانَ لَا يَخْشُدُ النَّاسُ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ . وَكَانَ لَا يَعْزُقُ وَالِدَيْهِ . وَلَا يَنْشِي بِالْثَنِيَّةِ . الصمت واداب اللسان لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۱۵۸ باب ذر الثيمية . لغزرة النعم في مكارم اخلاق الرسول الكريم - صلى الله عليه وسلم ج ۱۱ ص ۵۶۷۱ النعمة ، مساوىء الاخلاق للخرطقي ص ۹۴ . تفسير كبير ج ۳ ص ۶۲۵ سورة البقرة في تفسير آية ۱۰۹ ، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۸ بيان ملزمة الحسد ، الزواجر ج ۱ ص ۹۱ .

او دا حسد په انسان کې هغه وخت پيدا کېږي چې کله دده همزولي کس ته څه اوچته مرتبه (علم، يا مال، يا بله غټه مرتبه) ملاؤ شي او هغه په ده باندې تکبر کوي نو دا د هغه تکبر نشي برداشت کولی، نو د هغه نه ددې نعمت زائله کولو خواهش کوي.

درېم سبب : **تکبر** : چې د چا په طبيعت کې تکبر وي (نور خلق ورته سپک ښکاري او خپل ځان ورته اوچت معلومېږي) نو داسې کس غواړي چې دا نور خلق دې هميشه زما تابع وي او زما تکبر دې برداشت کوي.

اوس که دې نورو خلقو ته څه نعمت ملاؤ شي نو دا مُتکبر ورسره حسد کوي چې د هغوی نه دا نعمت زائل شي، ځکه دا ويرېږي چې ددې نعمت په وجه به هغوی د ما سره برابر شي يا به په ما تکبر او کړي، نو بيا خوزما تکبر نه برداشت کوي.

دا قسمه حسد په کافرانو کې و چې دوی دا نه برداشت کوله چې پيغمبر عليه السلام ته څنگه پيغمبري ملاؤ شوه حالانکه دا خويتم دی.

څلورم سبب : **”تعجب“** : يعنی چې کله يو چا ته څه نعمت ملاؤ شي نو دا تعجب او کړي چې ده ته دا نعمت څنگه ملاؤ شو؟ (او ولې ورته ملاؤ شو؟) نو ددې په وجه هم په ده کې د هغه سره حسد پيدا کېږي. په مخکيني امتونو کې دا حسد زيات و.

پنځم سبب : **د مقاصدو فوت کېدو یره** : يعنی چې کله دوه (۲) کسان د يو نعمت په وجه ځان يو مقصود ته رسول غواړي او دا نعمت دده هغه بل ملګري ته دده نه مخکې ملاؤ شي نو دده سره دا یره پيدا شي چې دا به هغه مقصود ته د ما نه مخکې اُورسي نو دا د هغه سره په دې نعمت باندې حسد کوي.

دا حسد اکثر په دوه ښو (د يو خاوند په دوه ښځو) کې وي، ځکه هره يوه دا کوشش کوي چې خاوند ته ځان نژدې کړي.

همدارنگې دا حسد اکثر په دوه وروڼو کې هم وي ځکه هريو دا کوشش کوي چې پلار ته ځان مُقَرَّب کړي چې مال وغيره ورنه حاصل کړي.

همدارنگې دا حسد په هغه دوه علماؤ کې هم وي کوم چې په خپل وعظ سره د يو قوم نه د مال حاصلولو کوشش کوي.

سبب د اوچتي مرتبي سبب : يعنی چې كله يو كس په يو فن يا يو صفت كې مشهور وي مثلاً په شجاعت، علم، تقوى، او مالدارۍ كې، او دده دا خوښه وي چې د ما سره په دې صفت كې بل هيڅوك شريك نه وي ځكه ده د خلقو نه د خپل ځان ډير تعريفونه اوريدلي وي، اوس كه چيرته بل چاته هم دا صفت ملاؤ شي او دا ورباندې خبر شي نو دا د هغه سره حسد كوي او دا تمنا كوي چې كاش هغه كس مې شي يا د هغه نه دا نعمت واخيستل شي ددې د پاره چې څوك زما برابر پيدان شي.

اووم سبب باطني خباثت او د الله تعالى په نعمتونو باندې بخل كول

يعنی چې كله د يو چا باطن خبيث وي او دا د الله ﷻ په نعمتونو باندې بخیل وي نو چې كله دده د وړاندې د يو چا د ښه حالت يا په هغه باندې د نعمتونو تذكره كولې شي نو په ده باندې دا سخته بده لري، او چې د چا د بد حالت تذكره كولې شي نو دا ورباندې ښه لري، حالانكه دده او د هغه په مينځ كې هيڅ عداوت نه وي خو چونكه دده په باطن كې خباثت وي ددې په وجه د خلقو سره حسد كوي، نو ځكه د هغوی په نعمتونو خفه كيږي او د هغوی په بدۍ خوشحاليږي.

د حسد دا قسم ډير خطرناک دی ځكه د حسد دا مخکيني شپږ اسباب چې د کوم سبب په وجه پيدا شوي وو د هغې سبب په لړۍ کولو حسد ختميدې شو ليکن دا اووم قسم ختمول ډير سخت دی، ځكه دا قسم حسد د طبيعت د خباثت په وجه پيدا شوې وي او په طبعي (جېلي او خلقي) صفاتو کې تبديلي ډيره سخته ده.

خلاصه دا چې حسد اکثره د همدې اووه اسبابو په وجه پيدا كيږي، په چا کې دا ټول اسباب جمع وي او په چا کې يو يا دوه وغيره جمع وي. (۱)

(۱) احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۹۲ بیان اسباب الحسد والمغالفة، الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۱۷ ص ۲۷۱ حسد.

امام رازي رحمه الله په "تفسير كبير" کې د "احیاء العلوم" په حواله دا اسباب داسې ذکر کړي:

ذَكَرَ الشَّيْخُ الْغَزَالِيُّ وَحَمَدُ اللَّهِ عَلَيْهِ لِحَسَدٍ سَبْعَةَ أَسْبَابٍ: السَّبَبُ الْأَوَّلُ: الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ، فَإِنَّ مَنْ آذَاهُ الْإِنْسَانُ أَبْغَضَهُ قَلْبُهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ، وَذَلِكَ الْقَطْبُ يُولِدُ الْحِقْدَ وَالْحِقْدُ يَفْتَتِي الشَّقِيَّ وَالْإِيتِقَامَ، فَإِنَّ عَجَرَ النَّبِيضِ عَنِ الشَّقِيَّ بِتَفْسِيهِ أَحَبُّ أَنْ يَتَشَفَّى مِنْهُ الرِّمَانُ، فَمَهْمَا أَصَابَ عَذْوَةُ آفَةٍ وَبَلَاءٌ قَرِيعَ، وَمَهْمَا أَصَابَتْهُ رِيحٌ

← ← ← ساءتُهُ. وَلِذَلِكَ لَا يَكُنْهُ ضِدُّ مُرَادِهِ. فَالْحَسَدُ مِنْ تَوَارِيرِ الْبَغْضِ وَالْعَدَاوَةِ وَلَا يَفَارِقُهَا. وَأَقْصَى الْإِمْكَانِ فِي هَذَا الْبَابِ أَنْ لَا يَظْهَرُ تِلْكَ الْعَدَاوَةُ مِنْ نَفْسِهِ وَأَنْ يَكُونَ تِلْكَ الْحَالَةُ مِنْ نَفْسِهِ. فَأَمَّا أَنْ يَبْغِضَ الْإِنْسَانُ لَمْ تَسْتَوِ عِنْدَهُ مَسَرَّتُهُ وَمَسَاءَتُهُ فَهَذَا غَرُّ مُبْهِمٌ. وَهَذَا النَّوعُ مِنَ الْحَسَدِ هُوَ الَّذِي وَصَفَ اللَّهُ الْكُفَّارَ بِهِ. إِذْ قَالَ: وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُؤْمِنُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ. إِنْ تَنَسَّكُمُ حَسَنَةً تَسْؤُهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا [آل عمران آية ١١٩، ١٢٠] وَكَذَا قَالَ: وَذُؤَا مَا عَيْتُمْ قَدْ بَدَتْ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ [آل عمران آية ١١٨]. وَاعْلَمْ أَنَّ الْحَسَدَ وَبَنَى أَفْضَى إِلَى التَّنَازُعِ وَالنِّقَاتِلِ.

السَّبَبُ الثَّانِي: التَّعَرُّؤُ. فَإِنَّ وَاحِدًا مِنْ أَمْثَالِهِ إِذَا نَالَ مَنْصِبًا عَالِيًا تَرَفَّعَ عَلَيْهِ وَهُوَ لَا يُمْكِنُهُ تَحَنُّلُ ذَلِكَ. فَيُرِيدُ زَوَالَ ذَلِكَ الْمَنْصِبِ عَنْهُ وَلَيْسَ مِنْ غَرَضِهِ أَنْ يَتَكَبَّرَ. بَلْ غَرَضُهُ أَنْ يَذْفَعَ كِبَرَهُ فَإِنَّهُ قَدْ يَزْهِي بِمَسَاوَاتِهِ وَلَكِنَّهُ لَا يَزْهِي بِتَرْفَعِهِ عَلَيْهِ. السَّبَبُ الثَّالِثُ: أَنْ يَكُونَ فِي طَبِيعَتِهِ أَنْ يَسْتَحْدِمَ غَوْرَةَ قَبْرِيذٍ زَوَالَ النِّعْمَةِ مِنْ ذَلِكَ الْغَوْرِ لِيَقْدِرَ عَلَى ذَلِكَ الْغَرَضِ. وَمِنْ هَذَا الْبَابِ كَانَ حَسَدُ أَكْثَرِ الْكُفَّارِ لِلرُّسُولِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِذْ قَالُوا: كَيْفَ يَتَقَدَّمُ عَلَيْنَا غُلَامٌ يَتِيمٌ وَكَيْفَ نُسَاطِطُ لَهُ رُؤُوسَنَا؟ فَقَالُوا: لَوْلَا نَزَلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرَيْتَيْنِ عَظِيمِ [الرَّخَرَفِ آية ٣١] وَقَالَ تَعَالَى يَصِفُ قَوْلَ قُرَيْشٍ: أَهْؤُلَاءِ مَنِ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا [الْأَنعَامِ آية ٥٣] كَالَّذِي نَسْتَحْقِرَ بِهِمْ وَالْآنْفَةَ مِنْهُمْ.

السَّبَبُ الرَّابِعُ: التَّعَجُّبُ كَمَا أَخْبَرَ اللَّهُ عَنِ الْأُمَمِ الْمَاضِيَةِ إِذْ قَالُوا: مَا أَتَيْتُمْ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا [إِبْرَاهِيمَ آية ١٠]. وَقَالُوا: أَأَنْتُمْ مِنْ بَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ [الْمُؤْمِنُونَ آية ٢٧]. وَلَيْسَ أَطْعَمْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذَا لَخَائِرُونَ [الْمُؤْمِنُونَ آية ٣٢] وَقَالُوا مُتَّعِجِينَ: أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا [الْإِسْرَاءِ آية ٩٤] قَالُوا: لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْنَا الْبَيِّنَاتُ [الْفُرْقَانِ آية ٢١] وَقَالَ: أَوْعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِثْلِكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ [الْأَعْرَافِ آية ٦٣، ٦٩].

السَّبَبُ الْخَامِسُ: الْخَوْفُ مِنْ قُوَّةِ الْمَقَاصِدِ وَذَلِكَ يَخْتَصُّ بِالْمُتَزَاجِيَيْنِ عَلَى مَقْصُودٍ وَاحِدٍ. فَإِنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَحْسُدُ صَاحِبَهُ فِي كُلِّ يَغْتَمُّ كَوْنَهُ عَوْنًا لَهُ فِي الْإِلْهَادِ بِمَقْصُودِهِ. وَمِنْ هَذَا الْبَابِ تَحَاشَدَ الصُّرَاتِ فِي التَّرَاحُمِ عَلَى مَقَاصِدِ الرُّوْحَانِيَّةِ. وَتَحَاشَدَ الْإِخْوَةِ فِي التَّرَاحُمِ عَلَى لَيْلِ التَّنَزُّلِ فِي قُلُوبِ الْأَبْرَارِ لِلتَّوَسُّلِ إِلَى مَقَاصِدِ السَّالِ وَالْقَبُولِ وَالْكَرَامَةِ. وَكَذَلِكَ تَحَاشَدَ الْوَاعِلِينَ الْمُتَزَاجِيَيْنِ عَلَى أَهْلِ بَلَدَةٍ وَاحِدَةٍ. إِذَا كَانَ غَرَضُهُمَا لَيْلِ السَّالِ وَالْقَبُولِ عِنْدَهُمْ. السَّبَبُ السَّادِسُ: حُبُّ الرِّيَاسَةِ وَطَلَبُ الْجَوِّ لِنَفْسِهِ مِنْ غَيْرِ تَوَسُّلٍ بِهِ إِلَى مَقْصُودِهِ. وَذَلِكَ كَالرَّجُلِ الَّذِي يُرِيدُ أَنْ يَكُونَ عَيْنَهُ الْبَاطِنِ فِي قَلْبٍ مِنَ الْعُنُوفِ. فَإِنَّهُ لَوْ سَمِعَ بِطَلَبِهِ لَهُ فِي أَقْصَى الْعَالَمِ سَاءَةً ذَلِكَ وَأَحَبَّ مَوْتَهُ وَزَوَالَ النِّعْمَةِ الَّتِي بِهَا يُخَارِكُهُ فِي التَّنَزُّلِ مِنْ هَجَاعَةِ أَوْ عِلْمٍ أَوْ زُهْدٍ أَوْ كَرَمَةٍ وَبَدَأَ بِسَبَبِ تَقَرُّدِهِ. السَّبَبُ السَّابِعُ: هُجُ

النَّفْسِ بِالْخَبَرِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ. فَإِنَّكَ تَجِدُ مَنْ لَا يَسْتَعِيزُ بِرِّيَاسَةٍ وَلَا بِكِبَرٍ وَلَا بِطَلَبٍ مَالٍ ← ← ← ← ←

امام ماوردي رحمه الله په ادب الدنيا والدين كې د حسد د پاره درې اسباب ذكر كړي:

۱. چې د چا سره حسد كولې شي د هغه سره بغض كول.
۲. خپل ځان په نورو باندې اوچت كړل، او نور خاقي د ځان نه په مرتبه كې اوچت نه برداشت كول.
۳. د الله جل و علا په نعمتونو باندې بخل كول. (۱)

په مقصد كې شريكو خلقو په مينځ كې حسد زيات وي

حسد اكثره په هغه خلقو كې زيات وي په كومو كې چې مذكوره اسباب شريك وي، يا په يو ځای كې او سببي او مقصدي شريك وي.

لكه عالم د عالم سره حسد كوي، عابد د عابد سره، تاجر د تاجر سره، او دوه ښي (د

← ← ← إِذَا وَصَفَ عِنْدَهُ حَسَنُ حَالٍ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ شَقِيَ عَلَيْهِ ذَلِكَ، وَإِذَا وَصَفَ اضْطِرَّابَ أُمُورِ النَّاسِ وَإِذَا بَارَهُمْ وَتَنَفَّضَ عَيْشَهُمْ فَرِحَ بِهِ فَهُوَ أَبَدًا يُحِبُّ الْإِدْبَارَ لِفَعْلِهِ وَيَبْخُلُ بِنِعْمَةِ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ، كَأَنَّهُمْ يَأْخُذُونَ ذَلِكَ مِنْ يَدِهِ وَخِزَانَتِهِ. وَيُقَالُ: الْبَخِيلُ مَنْ بَخَلَ بِنَالٍ غَيْرِهِ، فَهَذَا يَبْخُلُ بِنِعْمَةِ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ لَيْسَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُ لَا عَدَاوَةٌ وَلَا رَابِطَةٌ، وَهَذَا لَيْسَ لَهُ سَبَبٌ فَاهِرٌ إِلَّا خُبْتُ النَّفْسُ وَرَدَّالَهُ جِيلَتِهِ فِي الطَّعْنِ، لِأَنَّهُ سَائِرُ أَنْوَاعِ الْحَسَدِ يُرَى زَوَالُهُ لِإِزَالَةِ سَبَبِهِ، وَهَذَا خُبْتُ فِي الْجِيلَةِ لَا عَنْ سَبَبٍ غَارِضٍ فَتَغْشَى إِزَالَتُهُ. فَهَذِهِ هِيَ أَشْبَابُ الْحَسَدِ، وَقَدْ يَجْتَمِعُ بَعْضُ هَذِهِ الْأَشْبَابِ أَوْ أَكْثَرُهَا أَوْ جَمِيعُهَا فِي شَخْصٍ وَاحِدٍ فَيُعْظَمُ فِيهِ الْحَسَدُ... تفسیر کبیر ج ۳ ص ۶۴۷ سورة العنبر فی تفسیر آیه ۱۰۹.

(۱) اعْلَمْ أَنَّ دَوَاعِيَ الْحَسَدِ ثَلَاثَةٌ: أَحَدُهَا: بُغْضُ الْمُحْسُودِ فَيَأْسَى عَلَيْهِ بِفَضِيلَةٍ تَلْهُوُ، أَوْ مُنْعَبَةٍ تُشْكُرُ. فَيُحْسَدُ حَسَدًا أَقْدَ خَامَرٍ بُغْضًا. وَهَذَا النَّوعُ لَا يَكُونُ عَامًّا وَإِنْ كَانَ أَهْرَاقًا، لِأَنَّهُ لَيْسَ يُبْغِضُ كُلُّ النَّاسِ. وَالثَّانِي: أَنْ يَلْظَهَرَ مِنَ الْمُحْسُودِ فَضْلٌ يَفْجُرُ عَنْهُ فَيَكْرَهُ تَقَدُّمَهُ فِيهِ وَاحْتِصَاصَهُ بِهِ. فَيُحْسَدُ ذَلِكَ حَسَدًا لَوْلَاهُ لَكُفَّ عَنْهُ. وَهَذَا أَوْسَطُهَا، لِأَنَّهُ لَا يَحْسَدُ الْأَلْفَاءُ مِنْ دَنَا، وَإِنَّمَا يَلْتَمِشُ بِحَسَدٍ مِنْ عَلَا. وَقَدْ يَمْتَرِجُ بِهَذَا النَّوعِ هَرَبٌ مِنَ الْمُتَنَاقِضَةِ وَلَكِنَّهَا مَعَ عَجْرِ فَلْيَدْلِكَ صَارَتْ حَسَدًا. وَالثَّالِثُ: أَنْ يَكُونَ فِي الْحَاسِدِ شُحٌّ بِالْفَضَائِلِ، وَهَلْ بِالنِّعَمِ وَلَيْسَتْ إِلَيْهِ فَيَسْتَفْزِجُ مِنْهَا، وَلَا يَتَذَكَّرُ فَيَنْدَفِعَ عَنْهَا، لِأَنَّهَا مَوَاقِبُ قَدْ مَنَحَهَا اللَّهُ مَنْ شَاءَ فَيَسْخَطُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي قَضَائِهِ، وَيَحْسَدُ عَلَى مَا مَنَحَ مِنْ عَطَائِهِ، وَإِنْ كَانَتْ بَعْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عِلْدَةً أَلْمَزَ، وَمِنَعَهُ عَلَيْهِ أَظْهَرَ. وَهَذَا النَّوعُ مِنَ الْحَسَدِ أَعْمُهَا وَأَحَبُّهَا إِلَى لَيْسَ لِصَاحِبِهِ رَاحَةً، وَلَا لِرِضَاةِ هَاطِلَةٍ، لِأَنَّ الْفُتُونَ بِغَيْرِ وَقْدٍ كَانَ بُؤْرًا وَابْتِغَامًا، وَإِنْ صَادَقَ عَجْرًا وَمَهَالَةً كَانَ كَمَدًا وَشَقَامًا. ادب الدنيا والدين ص ۲۷۰ الفصل الشاوش في الحسد والمتناقضة.

يو خاوند دوه يسيانې (سره په خپل مينځ کې حسد کوي ، بيا خاصکر د خپل تره ځوي سره او د خپل ورور سره هم حسد زيات کولې شي . لهدا د حسد نه ځان ساتل په کار دي . (۱)

د حسد علاج

امام رازي رَحْمَةُ اللهِ پِه "تفسير كبير" کې او امام غزالي رَحْمَةُ اللهِ پِه "احياء العلوم" کې د حسد تفصيلي علاج ذکر کړی ، زه يې درته خلاصه رانقل کوم :

حسد د زړه بيماري ده او د زړه بيماري علاج په علم او عمل دواړو سره کيږي :

۱. د حسد ختمولو د پاره علمي علاج

چې کله انسان د الله ﷻ په فيصله باندې راضي شي ، دا ورته معلومه شي چې په مخلوقاتو کې دا نعمتونه الله تعالی تقسيم کړي دي او زما په حسد سره د چانه نعمت نه

(۱) اعْلَمْ أَنَّ الْحَسَدَ إِنَّمَا يَكْثُرُ بَيْنَ قَوْمٍ تَكْثُرُ فِيهِمُ الْأَسْبَابُ الَّتِي ذَكَرْنَاهَا، إِذَا الشَّخْصُ الْوَاحِدُ يَجُوزُ أَنْ يَحْسُدَ لِأَنَّهُ يَمْتَنِعُ مِنْ قَوْلِ الْمُتَكَبِّرِ وَلَا أَنَّهُ يَتَكَبَّرُ وَلَا أَنَّهُ عَدُوٌّ لِغَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْأَسْبَابِ . وَهَذِهِ الْأَسْبَابُ إِنَّمَا تَكْثُرُ بَيْنَ قَوْمٍ تَجْمَعُهُمْ رَوَائِطُ يَجْتَمِعُونَ بِسَبَبِهَا فِي مَجَالِسِ الْمَخَاطَبَاتِ وَيَتَوَارَدُونَ عَلَى الْأَغْرَاضِ ، وَالْمُنَازَعَةِ مَهْلِكَةِ الْمُتَافَرَةِ . وَالْمُنَافَرَةُ مُؤَدِيَةٌ إِلَى الْحَسَدِ فَحَيْثُ لَا مُخَالَفَةَ فَلَيْسَ هُنَاكَ مُحَاسَدَةً . وَلَمَّا لَمْ تَوْجِدِ انْزَابَةً بَيْنَ شَخْصَيْنِ فِي بَلَدَيْنِ لَا جَرَمَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا مُحَاسَدَةٌ . فَلِذَلِكَ تَرَى الْعَالِمَ يَحْسُدُ الْعَالِمَ دُونَ الْعَابِدِ . وَالْعَابِدُ يَحْسُدُ الْعَابِدَ دُونَ الْعَالِمِ ، وَالْقَاجِرُ يَحْسُدُ الْقَاجِرَ . بَلِ الْإِسْكَانُ يَحْسُدُ الْإِسْكَانَ وَلَا يَحْسُدُ الْبَرَّازَ . وَيَحْسُدُ الرَّجُلُ أَخَاهُ وَابْنَ عَمِّهِ أَكْثَرَ مِمَّا يَحْسُدُ الْأَجَائِبَ ، وَالْمَرْأَةُ تَحْسُدُ مَرْكَهَا وَسُرِّيَّةَ زَوْجِهَا أَكْثَرَ مِمَّا تَحْسُدُ أُمَّ الرَّوْجِ وَابْنَتَهُ . لِأَنَّ مَقْصِدَ الْبَرَّازِ غَيْرُ مَقْصِدِ الْإِسْكَانِ فَلَا يَتَرَاخَوْنَ عَلَى الْمَقَاصِدِ . لَمْ مَرَاخَتَهُ الْبَرَّازِ الْمَجَاورِ لَهُ أَكْثَرَ مِنْ مَرَاخَتِهِ الْبَعِيدِ عَنْهُ إِلَى طَرَفِ السُّوقِ . وَبِالْجُنْكَةِ فَأَصْلُ الْحَسَدِ الْعَدَاوَةُ وَأَصْلُ الْعَدَاوَةِ التَّوَادُّعُ عَلَى غَرَضٍ وَاحِدٍ . وَالْفَرَسُ الْوَاحِدُ لَا يَجْمَعُ مُكْبَاعِدِينَ بَلْ لَا يَجْمَعُ إِلَّا مُتَنَاسِبِينَ . فَلِذَلِكَ يَكْثُرُ الْحَسَدُ بَيْنَهُمْ . كَعَمَلٍ مِنَ الْمُتَدَبِّرِ عَلَى الْجَاهِ الْعَرِضِ وَالصَّغِيرِ فِي أَطْرَافِ الْعَالَمِ لِأَنَّهُ يَحْسُدُ كُلَّ مَنْ فِي الْعَالَمِ وَمَنْ يُفَارِكُهُ فِي الْخُصْلَةِ الَّتِي يَتَفَاحَرُ بِهَا .

احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۹۲ بيان الحسد والمناصاة.

اخیستل کیږي نو داسې کس به د هیچا سره حسد او نکړي .

(((یعنی چې کله انسان دا سوچ او کړي چې الله تعالی دا ټول عالم پیدا کړی ، بیا یې د خپل حکمت او مصلحت په پناه خلقو ته مختلف قسمه نعمتونه ورکړي :

چاته یې د مال و دولت نعمت ورکړی ، چاته یې د ښه صحت نعمت ورکړی ، چاته یې د علم نعمت ورکړی ، او چاته یې نور خاص نعمتونه ورکړي ، دا ټول د تقدیر فیصلې دي ، په دې باندې ناراضه کیدل ندي په کار ، ځکه د الله ﷻ په فیصله باندې ناراضه کیدل په هغه باندې اعتراض کول دي ، نو چې کله انسان دا سوچ او کړي نو دا به د هیچا سره حسد او نکړي بل دا چې الله تعالی چې ده ته دا بعضې نعمتونه ندي ورکړي نو کیدې شي په دې کې هم دده خبروي ځکه که دا بعضې نعمتونه یې ده ته هم ورکړي وی نو کیدې شي چې ددې په وجه دا په فساد کې اخته شوې وی ، ځکه خو الله تعالی فرمایي :

﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ ۖ ﴾ (۱)

ترجمه : او الله تعالی چې په تاسو کې یو له په بل باندې کوم فضیلت ورکړی تاسو د هغې تمنا مه کوئ .

په هر انسان باندې هم الله ﷻ ېې شماره نعمتونه کړي که انسان دا ځان ته رامستحضر کړي نو بیا به هیڅ کله د بل چا په نعمتونو باندې حسد او نکړي (((.

بل دا چې کله حسد کوونکي ته دا خبره یقیني معلومه شي چې ددې حسد په وجه زما دین او دُنیا دواړو ته نقصان رسي ، اوزه چې د چا سره حسد کوم د هغه دین او دُنیا ته هیڅ نقصان نه رسي بلکه آله هغه ته پرې فائده رسي ، او دا حسد کوونکې د خپل ځان دشمن هم نه وي نو داسې کس به هیڅ کله د چا سره حسد او نکړي . (۲)

(۱) النساء آیه ۳۲ .

(۲) امام رازی رحمه الله په " تفسیر کبیر " کې د حسد علاج داسې ذکر کړی : الْمَسْأَلَةُ السَّادِسَةُ : فِي الدَّوَاءِ الْمُنْزِلِ لِلْحَسَدِ ، وَهُوَ امْرَانِ : الْعِلْمُ وَالْعَمَلُ . أَمَّا الْعِلْمُ فَعَيْنُهُ مَقَامَانِ : إِبْتِغَاءُ وَتَفْصِيلُ . أَمَّا الْإِبْتِغَاءُ فَهُوَ أَنْ يَخْلَعَهُ أَنْ كُلَّ مَا دَخَلَ فِي الْوُجُودِ فَقَدْ كَانَ ذَلِكَ مِنْ لَوَائِمِ قَضَاءِ اللَّهِ وَكُدْرِهِ . لِأَنَّ الْمُتَكِنَ مَا لَمْ يَلْتَوِ إِلَى الْوَاجِبِ لَمْ يَقِفْ ، وَمَتَى كَانَ كَذَلِكَ فَلَا قَائِدَ فِي التَّفَرُّعِ عَنْهُ ، وَإِذَا حَصَلَ الرِّضَا بِالْقَضَاءِ ← ← ← ← ← ← ←

ددې آخري خبرې لږ تفصیل درته بیانوم چې پوره واضحه شي :

تفصیل : د حسد په وجه د حسد کوونکي دین ته ضرر رسيدل

د حسد په وجه د انسان دین ته ځکه نقصان رسي چې حسد کوونکی د الله تعالی فیصله بده ګنړي ، او الله ﷻ چې په خلقو کې د نعمتونو کوم تقسیم کړی دا په هغې باندې راضي نه وي ، بلکه د الله ﷻ په تقسیم باندې اعتراض کوي چې فلانکي ته یې دا نعمت ولې ورکړی ؟ او د الله ﷻ په تقسیم باندې اعتراض کول د انسان د ایمان د پاره سخته نقصاني خبره ده .

دویم دا چې څوک د یو مسلمان سره حسد کوي نو دا په دې سره د الله ﷻ د دوستانو نه لرې کیږي ، ابلیس او نورو کافرانو ته نزدې کیږي ، ځکه د الله ﷻ د دوستان دا خوښوي چې مسلمانانو ته نعمتونه ملاؤ شي ، او ابلیس او کافران دا خوښوي چې د مسلمانانو نه نعمتونه زائل شي او مصیبتونه ورباندې راشي . نو حسد کوونکی په خپل حسد سره د الله ﷻ دوستانو نه لرې کیږي ، ابلیس او کافرانو ته نزدې کیږي .

دریم دا چې د حسد په وجه انسان د آخرت د سختو عذابونو مستحق ګرځي .
څلورم دا چې حسد د انسان نېک اعمال داسې ختموي لکه اور چې لرګي ختموي .

د حسد په وجه د حسد کوونکي دُنیا ته ضرر رسيدل

د حسد په وجه د حسد کوونکي دُنیا ته هم ضرر رسي ځکه حاسِد هر وخت په غم او خفګان کې مبتلا وي ، دا چې کله د بل چا نعمتونه ګوري نو همداسې د حسد په اور باندې

← ← ← زَالَ الْحَسَدُ . تفسیر کبیر ج ۳ ص ۶۳۹ سورة البقرة فی تفسیر آیه ۱۰۹ .

امام غزالي رحمه الله فرمايي : اَعْلَمُ أَنَّ الْحَسَدَ مِنَ الْأَمْرَاضِ الْعَظِيمَةِ لِلْقُلُوبِ وَلَا تُدَاوَى أَمْرَاضُ الْقُلُوبِ إِلَّا بِالْعِلْمِ وَالْعَمَلِ . وَالْجِلْمُ النَّافِعُ لِمَرَضِ الْحَسَدِ هُوَ أَنْ تَعْرِفَ تَخْقِيقًا أَنَّ الْحَسَدَ صَرَّرَ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَنَّكَ لَا تَصَرَّرُ فِيهِ عَلَى التَّخَسُّدِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ بَلْ يَنْتَفِعُ بِهِ فِيهِمَا ، وَمَهْمَا عَرَفْتَ هَذَا عَنْ بَصِيرَةٍ وَلَمْ تَكُنْ عَبْدًا لِنَفْسِكَ وَصَدِيقًا عَدُوًّا فَارَفَّتِ الْحَسَدَ لَا مَحَالَةَ . احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۹۶ بَيَانُ الدَّوَاءِ الَّذِي يَنْفَعُ مَرَضَ الْحَسَدِ عَنِ الْقَلْبِ .

سوزي ، تردې چې د ډير خفگان په وجه يې وجود هم بيمار شي ، وسوسې يې هم زياتې شي ، سينه يې تنگه شي ، د خوراک او ځکاک خوند يې هم ختم شي .

د حسد په وجه محسود ته هيڅ ضرر نه رسي

د حسد په وجه محسود (يعنې چا سره چې حسد کولې شي ، هغه) ته هيڅ ضرر نه رسي ، د هغه نه نعمتونه نه زائله کيږي ، ځکه الله تعالی چې د هغه د پاره په تقدير کې دا نعمتونه د هر څومره وخت د پاره ليکلي وي تر هماغې وخته پورې به ورسره وي ، دده د حسد په وجه ور نه نه زائله کيږي . (۱)

که د حسد په وجه د بل چا نه څه نعمت زائل کیدی نو اول به دده نه ټول نعمتونه زائل شوي وو

که يو کس دا تمنا کوي چې زما د حسد په وجه دې د هغه بل کس نه دا نعمتونه زائل شي

(۱) امام رازي رحمه الله فرمايي : وَأَمَّا التَّفْصِيلُ فَهُوَ أَنَّ تَعَلَّمَ أَنَّ الْحَسَدَ ضَرُّو عَلَى الدِّينِ وَالْدُّنْيَا ، وَأَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ عَلَى الْمُحْسُودِ ضَرُّو فِي الدِّينِ وَالْدُّنْيَا ، بَلْ يَنْتَفِعُ بِهِ فِي الدِّينِ وَالْدُّنْيَا ، أَمَّا أَنَّهُ ضَرُّو عَلَى الدِّينِ فَمِنْ وَجْهَيْنِ : أَحَدُهُمَا : أَنَّكَ بِالْحَسَدِ كَرِهْتَ حُكْمَ اللَّهِ وَكَارَغْتَهُ فِي قَسْبِهِ الْبُغْيَ قَسْبَهَا لِعِبَادِهِ وَعَذْلَهُ الَّذِي أَقَامَهُ فِي خَلْقِهِ بِخِفَتِي حُكْمِهِ ، وَهَذِهِ جَنَاحُهُ عَلَى حَدِّقَةِ التَّوْحِيدِ وَقَدْ بَيَّنَّ فِي عَيْنِ الْإِيمَانِ . وَثَانِيهَا : أَنَّكَ إِنْ غَشَشْتَ رَجُلًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قَارَفَتْ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ فِي حُبِّهِمُ الْخَيْرَ لِعِبَادِ اللَّهِ وَشَارَكْتَ إِبْلِيسَ وَسَائِرَ الْكَفَّارِ فِي مَحَبَّتِهِمْ لِلْمُؤْمِنِينَ الْبَلَاءِ . وَثَالِثُهَا : الْعِقَابُ الْعَظِيمُ الْمُرْتَبِّ عَلَيْهِ فِي الْآخِرَةِ . وَأَمَّا كَوْنُهُ ضَرًّا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ أَنَّكَ بِسَبَبِ الْحَسَدِ لَا تَكُونُ فِي الْقَمَرِ وَالْكَمَدِ وَأَعْدَاؤُكَ لَا يُخَلِّقُهُمُ اللَّهُ مِنْ أُلُوعِ النِّعَمِ فَلَا تَكُونُ تَتَعَدَّبُ بِكُلِّ نِعْمَةٍ تَرَاهَا وَتَتَأَلَّمُ بِكُلِّ بَلِيَّةٍ تَنْصَرِفُ عَنْهُمْ فَتَكُنْ أَبَدًا مَغْنُومًا مَغْنُومًا ، فَقَدْ حَصَلَ لَكَ مَا أَرَدْتَ حُصُولُهُ لِأَعْدَائِكَ وَآرَادَ أَخْذَاؤُكَ حُصُولُهُ لَكَ فَقَدْ كُنْتَ تُرِيدُ الْيُخْنَةَ لِعَدُوِّكَ فَتَسْعِيَتْ فِي تَحْصِيلِ الْيُخْنَةِ لِنَفْسِكَ . ثُمَّ إِنَّ ذَلِكَ الْقَمَرُ إِذَا اسْتَوْلَى عَلَيْكَ أَمْرُهُ بِدَلِّكَ وَأَزَالَ الصِّحَّةَ عَنْكَ وَأَوْقَعَكَ فِي الْوَسَاوِسِ وَنَقَصَ عَلَيْكَ لَدَا الْمَنْظَمِ وَالْمَشْرَبِ . وَأَمَّا أَنَّهُ لَا ضَرَرُ عَلَى الْمُحْسُودِ فِي دِينِهِ وَدُنْيَاهُ فَوَاضِحٌ لِأَنَّ النِّفْمَةَ لَا تَكُونُ عَنْهُ بِحَسَدِكَ ، بَلْ مَا قَدَّرَهُ اللَّهُ مِنْ إِقْبَالٍ وَنِعْمَةٍ فَلَا بُدَّ وَأَنْ يَدُومَ إِلَى أَجَلٍ قَدَّرَهُ اللَّهُ ، فَإِنْ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ مِنْ عِنْدِهِ بِعُقْدَارٍ وَلَكِنْ أَجَلٌ رِكَابٌ ، وَمَهْمَا لَمْ تَزَلِ النِّفْمَةُ بِالْحَسَدِ لَمْ يَكُنْ عَلَى الْمُحْسُودِ ضَرُّو فِي الدُّنْيَا وَلَا عَلَيْهِ إِثْمٌ فِي الْآخِرَةِ طسركم ج ۳ ص ۶۳۹ سورة البقرة في تفسير آية ۱۰۹ ، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۹۶ بيان الدوايد الذي يُلْغِي مَرَضَ الْحَسَدِ عَنِ الْقَلْبِ .

نودا غټ جهالت دی ، ځکه که د حسد په وجه د بل چا نه نعمتونه زائل کیدی نو بیا خو په کار ده چې دده نه هم ټول نعمتونه زائل شوي وي ځکه دده د نعمتونو سره به هم خامخا څوک حسد کوونکی وي ، نودا خو بیا دده د پاره هم نقصاني ده .

همدارنگې په کار ده چې دده نه ایمان هم زائل شوې وي ځکه کافران د مسلمانانو سره د ایمان په وجه حسد کوي . (۱)

او که یو کس دا وایي چې زه د چا سره حسد کوم د هغه نه دې نعمتونه زائل شي او د ماسره چې څوک حسد کوي د مانه دې نعمتونه زائل نشي نو داسې کس هم غټ جاهل دی ، ځکه هر حسد کوونکی همدا غواړي ، څوک چې دده سره حسد کوي هغه هم همدا غواړي . نو په کار ده چې د هغه د حسد په وجه دده نه دا نعمتونه زائل شي . (۲)

د حسد په وجه محسود ته د دین او دنیا دواړو فائده رسي

د حسد په وجه محسود (یعنی د چا سره چې حسد کولې شي ، هغه) ته د دین او دنیا دواړو فائده رسي :

د دین فائده ورته دا رسي چې کله هغه سره حسد کولې شي نو هغه مظلوم شو ، بیا خاصکر چې د محسود غیبت او کرې شي ، یا ورپسې بدې خبرې او کرې شي ، یا د هغه بې عزتي او کرې شي نو په دې سره د حاسد د عملنامې نه نېک اعمال ځي او د هغه په عملنامه کې جمع کیږي ، بیا که دده سره نېک اعمال ختم شي نو د هغه گناهونه دده عملنامې ته

(۱) الله تعالی فرمایي : ﴿ وَذَكِّرْهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُدْذَوْنَكُمْ مِنْ بَغْيِهِمْ وَإِيَّاكُمْ كُفَّارًا ۚ ﴾ حسدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَغْيٍ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ . البقرة آیه ۱۰۹ .

(۲) امام رازي رحمه الله فرمایي : وَلَعَلَّكَ تَقُولُ : لَيْتَ النِّعْمَةُ كَانَتْ لِي وَتُرْوَلُ عَنِ الْحَسُودِ بِحَسَدِي . وَهَذَا غَايَةُ الْجَهْلِ فَإِنَّهُ بَلَاءٌ تَشْتَهِيهِ أَوْلَا لِنَفْسِكَ فَإِنَّكَ أَيْضًا لَا تَخْلُو عَنْ عَدُوٍّ يَحْسُدُكَ ، فَلَوْ زَالَتِ النِّعْمَةُ بِالْحَسَدِ لَمْ يَبْقَ لِلَّهِ عَلَيْكَ نِعْمَةٌ لَا فِي الدِّينِ وَلَا فِي الدُّنْيَا ، وَإِنْ اشتهيتُ أَنْ تُرْوَلَ النِّعْمَةُ عَنِ الْخَلْقِ بِحَسَدِكَ وَلَا تُرْوَلَ عَنْكَ بِحَسَدِ غَيْرِكَ فَهَذَا أَيْضًا جَهْلٌ . فَإِنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْ حَقِّقِ الْحَسَادِ يَشْتَهِي أَنْ يَخْتَسَّ بِهَذِهِ الْخَاصِيَّةِ . وَكُنْتُ أَوَّلِي بِذَلِكَ مِنَ الْغَفِيرِ . فَيَنْعَمُ اللَّهُ عَلَيْكَ فِي أَنْ لَمْ يَزَلِ النِّعْمَةُ بِالْحَسَدِ مِمَّا يَجِبُ شُكْرُهَا عَلَيْكَ وَأَنْتَ بِجَهْلِكَ تَكْزُهَا . تفسیر کبیر ج ۳ ص ۶۵۰ سورة البقرة فی تفسیر آیه ۱۰۹ ، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۹۶ بیان الذَّوَاءِ الَّذِي يَنْفِي مَرَضَ الْحَسَدِ عَنِ الْقَلْبِ .

راځي، نو په دې کې د محسود دیني فائده ده، او د حاسد په کې نقصان دی. د حسد په وجه محسود ته د نويي فائده دارسي چې کله هغه خبر شي چې فلانکی کس د ماسره حسد کوي او زما د نعمتونو په وجه سوزي نو محسود خوشحالیږي چې پرېږده چې حاسد د خپل حسد په اور کې نور هم اوسوزي نو ښه ده.

دویم دا چې حسد کوونکی د حسد په وجه د نورو خلقو هم بدې شي او د الله ﷻ د طرفه پرې هم لعنت راوړېږي، نو محسود چې حاسد داسې ذلیل او ګوري نو پرې خوشحالیږي. نو چې کله یو هوښیار کس د حسد دا نقصانات خاتمه رامنځ ته کړي نو دا به هیڅ کله د چا سره د څه نعمت په وجه حسد او نکړي. (۱)

(۱) امام رازي رحمه الله فرمایي: وَأَمَّا أَنَّ الْمَحْسُودَ يَنْتَفِعُ بِهِ فِي الدِّينِ وَالْدُّنْيَا فَوَاضِحٌ. أَمَّا مَنْفَعَتُهُ فِي الدِّينِ فَهُوَ أَنَّهُ مَظْلُومٌ مِنْ جِهَتِكَ، لَا سَبِيلَ إِذَا أُخْرِجْتَ الْحَسَدَ إِلَى الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ بِالْعِزَّةِ وَالْقُدْرَةِ فِيهِ وَهَتَكَ سِتْرَهُ وَذَكَرَ مَسَاوِيهِ، فَبِهِ هَدَايَا يُهْدِيهَا اللَّهُ إِلَيْهِ، أَعْنِي أَنَّكَ تُهْدِي إِلَيْهِ حَسَنَاتِكَ فَإِنَّكَ كَلَّمَا ذَكَرْتَهُ بِسُوءٍ نَقَلَ إِلَى دِيَوَانِهِ حَسَنَاتِكَ وَازْدَادَتْ سَيِّئَاتُكَ. فَكَأَنَّكَ أَشْتَهَيْتَ زَوَالَ نِعَمِ اللَّهِ عَنْهُ إِنَّكَ فَأَرَيْتَ نِعَمَ اللَّهِ عَنْكَ إِلَيْهِ، وَلَمْ تَزَلْ فِي كُلِّ جَنِينٍ وَأَوَانٍ تَرْدَادُ شَقَاوَةً. وَأَمَّا مَنْفَعَتُهُ فِي الدُّنْيَا فَمِنْ وَجْهِهِ: الْأَوَّلُ: أَنَّ أَهْمَ أَعْرَاضِ الْخَلْقِ مَسَاءَةُ الْأَعْدَاءِ وَكَوْنُهُمْ مَغْلُوبِينَ مُعَذِّبِينَ وَلَا عَذَابَ أَكْثَرُ مِنْ أَلَمِ الْحَسَدِ. بَلِ الْعَاقِلُ لَا يَشْتَبِي مَوْتَ عَدُوِّهِ بَلْ يُرِيدُ طَوْلَ حَيَاتِهِ لِيَكُونَ فِي عَذَابِ الْحَسَدِ لِيَنْظُرَ فِي كُلِّ جَنِينٍ وَأَوَانٍ إِلَى نِعَمِ اللَّهِ عَلَيْهِ فَيَتَقَطَّعَ قَلْبُهُ بِذَلِكَ، وَلِلَّذَلِكَ هَيْئٌ: لَا مَاتَ أَعْدَاؤُكَ بَلْ خُلِدُوا * حَقٌّ يَرَوْنِكَ الَّذِي يُكِيدُ لَأَزِلَّكَ مَحْسُودًا عَلَى نِعْمَةٍ * فَإِنَّمَا الْكَامِلُ مَنْ يُحْسَدُ

الثَّانِي: أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ أَنَّ الْمَحْسُودَ لَا بُدَّ وَأَنْ يَكُونَ ذَا نِعْمَةٍ فَيَسْتَعْدِلُونَ بِحَسَدِ الْحَاسِدِ عَلَى كَوْنِهِ مَخْصُوصًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ بِأَنْوَاعِ الْقَضَائِلِ وَالْمَنَاقِبِ. وَأَعْظَمُ الْقَضَائِلِ مِمَّا لَا يُسْتَطَاعُ دَفْعُهُ وَهُوَ الَّذِي يُورِثُ الْحَسَدَ فَصَارَ الْحَسَدُ مِنْ أَقْوَى الدَّلَائِلِ عَلَى انْتِصَابِ الْمَحْسُودِ بِأَنْوَاعِ الْقَضَائِلِ وَالْمَنَاقِبِ. الثَّلَاثُ: أَنَّ الْحَاسِدَ يَصْنَعُ مَذْمُومًا بَيْنَ الْخَلْقِ مَلْعُونًا عِنْدَ الْخَالِقِ، وَهَذَا مِنْ أَكْثَرِ الْمَقَاصِدِ لِلْمَحْسُودِ. الرَّابِعُ: وَهُوَ أَنَّهُ سَبَبٌ لِإِزْدِيَادِ مَسْرَةِ إِبْلِيسَ وَذَلِكَ لِأَنَّ الْحَاسِدَ لَمَّا خَلَا عَنِ الْقَضَائِلِ الَّتِي اخْتَصَّ الْمَحْسُودُ بِهَا فَإِنْ رَضِيَ بِذَلِكَ اسْتَوْجَبَ الثَّوَابَ الْعَظِيمَ فَخَانَ إِبْلِيسَ مِنْ أَنْ يَرْضَى بِذَلِكَ فَيَصْنَعُ مُسْتَوْجِبًا لِذَلِكَ الثَّوَابِ، فَلَمَّا لَمْ يَرْضَ بِهِ بَلْ أَظْهَرَ الْحَسَدَ فَكَانَ ذَلِكَ الثَّوَابَ وَاسْتَوْجَبَ الْعِقَابَ فَيَصْنَعُ ذَلِكَ سَبَبًا لِفَرَحِ إِبْلِيسَ وَغَضَبِ اللَّهِ تَعَالَى... ههـ

کبر ج ۳ ص ۶۵۰، احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۱۹۷ بیان الدواؤی الی الی مرقس الحسد عن القلب.

۲. د حَسَد ختمولو د پاره عملي علاج

د حَسَد ختمولو د پاره عملي علاج دادی چې د حَسَد په وجه د انسان نه کوم کارونه پیدا شوي وي هغه ختم کړي: که د حَسَد په وجه دده د مَحْسُود غیبت کولو، یا یې د هغه پسې بدې خبرې کولی نو ددې علاج دادی چې خپله ژبه دې د هغه پسې د غیبت او بدو خبرو کولو نه کنترول کړي، او د هغه صفت دې شروع کړي.

که په ده کې د تکبر په وجه د هغه سره حَسَد پیدا شوې وي نو په ځان کې دې تواضع پیدا کړي. که د حَسَد په وجه دده د هغه سره احسان نه کولو نو د هغه سره دې احسان شروع کړي. نو چې کله دا د هغه صفت شروع کړي، د هغه د وړاندې تواضع کوي، او د هغه سره احسان کول شروع کړي نو خامخا هغه به هم دده سره محبت کول شروع کړي، نو دده د زړه نه به د هغه سره حَسَد ختم شي.

اگر چې په اول کې به ده ته دا کارونه کول سخت معلومېږي خو ددې فائده به په آخر کې په خپله او گوري، او چې دا سختي برداشت نکړي نو د هغه محبت نشي حاصلولی. مشهوره خبره ده چې: څوک د ترخې دوا په خوړلو باندې صبر او نکړي نو دا به د شفاء خوږوالي او نه گوري. (۱)

(۱) امام رازي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايي: وَأَمَّا الْعَمَلُ النَّافِعُ فَهُوَ أَنْ يَأْتِيَ بِالْأَفْعَالِ الْمُضَادَّةِ لِمُقْتَضَيَاتِ الْحَسَدِ، فَإِنْ بَعَثَهُ الْحَسَدُ عَلَى الْقَدْحِ فِيهِ كَلَّفَ لِسَانَهُ الْمَدْحَ لَهُ، وَإِنْ حَكَمَهُ عَلَى التَّكْبُرِ عَلَيْهِ كَلَّفَ نَفْسَهُ التَّوَاضُّعَ لَهُ. وَإِنْ حَكَمَهُ عَلَى قَطْعِ أَسْبَابِ الْخَيْرِ عَنْهُ كَلَّفَ نَفْسَهُ السَّغْيَ فِي إِحْصَالِ الْخَيْرَاتِ إِلَيْهِ، فَمَهْمَا عَرَفَ الْمُحْسُودَ ذَلِكَ حَابٍ قَلْبُهُ وَأَحَبَّ الْحَاسِدَ، وَذَلِكَ يُفْضِي آخِرَ الْأَمْرِ إِلَى زَوَالِ الْحَسَدِ مِنْ وَجْهَيْنِ: الْأَوَّلُ: أَنَّ الْمُحْسُودَ إِذَا أَحَبَّ الْحَاسِدَ فَعَلَّ مَا يُجِبُّهُ الْحَاسِدُ فَجِيئَتْهُ بِصِنْدُ الْحَاسِدِ مُجِبًّا لِلْمُحْسُودِ وَيَزُولُ الْحَسَدُ جِيئَتْهُ. الثَّانِي: أَنَّ الْحَاسِدَ إِذَا أَتَى بِصِنْدٍ مُوجِبَاتِ الْحَسَدِ عَلَى سَبِيلِ التَّكْلِيفِ بِصِنْدٍ ذَلِكَ بِالْآخِرَةِ طَبَعًا لَهُ فَيَزُولُ الْحَسَدُ عَنْهُ. طبرس کمر ج ۳ ص ۶۵۱ سورة البقرة في تفسير آية ۱۰۹.

امام غزالي رَحْمَةُ اللَّهِ د حَسَد علاج ذکر کولو په آخر کې فرمايي: فَهَذِهِ هِيَ أَدْوِيَةُ الْحَسَدِ وَهِيَ كَأَفْعَةٍ جِدًّا إِلَّا أَنَّهَا مُرَّةٌ عَلَى الْقُلُوبِ جِدًّا وَلَكِنَّ النَّفْعَ فِي الدَّوَاءِ الْمَرِّ، فَمَنْ لَمْ يَضْمَرْ عَلَى مَرَارَةِ الدَّوَاءِ لَمْ يَنْلِ خَلَاوَةَ الشِّقَاءِ. وَ إِنَّمَا كُنْزُ مَرَارَةِ هَذَا الدَّوَاءِ أَغْنِي التَّوَاضُّعَ لِلْأَعْدَاءِ وَالتَّقَرُّبَ إِلَيْهِمْ بِالنَّدْحِ وَالتَّنَائُبِ بِقُوَّةِ الْعِلْمِ بِالْمَعْنَى الَّتِي ذَكَرْنَاهَا وَقُوَّةِ الرِّغْبَةِ فِي كَوَافِ الزُّطَا بِقَضَاءِ الْمَوْتَعَالِ ... احساء علوم الدين ج ۳ ص ۱۹۷.

مرګ یادولو سره هم حسد ختمیږي

حضرت ابوذر داء رضی اللہ عنہ فرمایي:

مَا أَكْثَرَ عَبْدٌ ذَكَرَ الْمَوْتَ إِلَّا قَلَّ فَرْحُهُ، وَقَلَّ حَسَدُهُ. (۱)

کوم بنده چې مرګ ډیر یادوي نو دده (د تکبر) خوشحالي به کمه وي، او حسد به یې هم کم وي.

په دُنياوي معاملاتو کې د ځان نه ښکته کس ته کتل په کار دي

په هر انسان باندې الله تعالی بې شماره نعمتونه کړي دي، اوس چې انسان خپلو نعمتونو ته نه گوري بلکه د نورو خلقو نعمتونو ته گوري نو ضرور به په ده کې حسد پیدا کیږي. لهذا انسان ته په کار دي چې په دُنياوي معاملاتو کې همیشه د ځان نه کم کس ته او گوري نو په دې سره به په ده کې حسد نه پیدا کیږي.

البتة په دیني معاملاتو همیشه د ځان نه پورته کس ته په کار دي نو بیا به کامیاب وي.

د غریبانو سره اوسیدو په وجه راحت ملایدل

عبدالله بن مبارک رحمه الله فرمایي چې زه ډیره زمانه د مالدارو خلقو په محله کې اوسیدم او د هغوی سره به په مجلس کې کیناستم نو په دغه وخت کې به همیشه زه غمجن ووم، ځکه چې کله به ما د هغوی ښې کپړې، ښې سورلۍ او ښه کورونه کتل نو ما به په خپل زړه کې ویل چې "دوی ته دا نعمتونه ملاؤ شوي او ما ته ندي ملاؤ شوي" نوز به اکثر خفه ووم. بیا ما د غریبانو محلې ته کور رانقل کړو نو زه به بیا هر وخت خوشحال ووم، ځکه ما به چې دې خپلو نعمتونو ته کتل نو ما به دا د نورو نه بهتر گڼل نو زه به خوشحال ووم.

که د حسد په وجه حقوق العباد ضائع شوي وي نو د هغه نه به معافي غواړي

که د حسد په وجه چا د هغه بل کس غیبت هم کړې وي، یا یې د هغه پسې بدې خبرې هم کړي وي، یا یې د هغه نه د نعمت ختمولو د پاره څه عملي اقدام هم کړې وي نو بیا چونکه

(۱) الزواجر عن الثراف الکبار ج ۱ ص ۹۳، حلیة الاولیاء و طبقات الأصفياء ج ۱ ص ۲۲۰، احیاء علوم الدین ج ۳

ص ۱۸۹ بیان ملقة الحسد.

په دې کې حقوق العباد هم ضائع شوي دي نو دډینه د توبې طریقه داده چې د هغه کس نه به معافي غواړي .

او که د حسد په وجه دده نه دا کارونه نه وي صادر شوي صرف په خپل زړه کې یې د هغه سره حسد کړې وي نو بیا ددې تعلق د حقوق الله سره دی ، صرف توبه به اوباسي د هغه نه د معافي غوښتلو ضرورت نشته .

د حسد کوونکي شر د ځان نه په لسو (۱۰) اسبابو سره دفع کول

(په قرآن کریم کې د حسد کوونکي د شر نه د پناه غوښتلو حکم شوی (۱))
علامه ابن قیم رَحِمَهُ اللهُ فرمایي چې د حسد کوونکي شر د محسود نه په لسو (۱۰) اسبابو سره دفع کیږي :

اول سبب : په الله ﷻ سره د حسد کوونکي د شر نه پناه غوښتل ، او د الله ﷻ په حفاظت کې خپل ځان داخلول .

دویم سبب : د الله ﷻ نه ویریدل ، هغه چې د کومو کارونو حکم کړی هغه منل ، او د کومو کارونو نه یې چې منع کړی د هغې نه ځان ساتل ، ځکه څوک چې د الله ﷻ نه ویريږي نو الله ﷻ د هغه د حفاظت ذمه واري اخلي او نورو ته یې نه سپاري .

درېیم سبب : د دُشمن (یعنی حسد کوونکي) په حسد باندې صبر کول ، د هغه سره جگړې نه کول ، او هغه ته شکایتونه نه کول .

څلورم سبب : په الله ﷻ باندې توکل کول ، ځکه څوک چې په الله تعالی باندې توکل او کړي نو الله ﷻ د هغه د پاره کافي کیږي .

پنځم سبب : د حسد کوونکي د حسد هیڅ پرواه نه کول ، د هغه نه هیڅ یره نه کول ، بلکه خپل زړه د فکرونو او سوچونو نه فارغ ساتل .

شپږم سبب : الله ﷻ طرف ته متوجه کیدل ، هر عمل د هغه درضا د پاره په اخلاص

(۱) ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْقَلْبِ .... وَمِنْ هَؤُلَاءِ إِذَا عَسَدَ﴾ . سورة الفلق آیه ۱ و ۵ .

ترجمه : ته ووايه : زه پناه غواړم په رب د صبا سره .... او د شر د حسد کوونکي نه کله چې هغه حسد کوي .

باندې کول، او په خپل زړه کې د هغه سره محبت کول.

اووم سبب: د ټولو گناهونو نه توبه ویستل، بیا خاصکر د هغه گناهونو نه توبه ویستل چې د هغې په وجه په انسان باندې الله ﷻ دُشمن مسلط کوي، ځکه بعضې مصیبتونه په انسان باندې د خپلو بدو اعمالو په وجه راضي.

اتم سبب: صدقه او احسان کول. ځکه د بلاګانو دفع کولو، د بدنظر او حاسدانو شر دفع کولو د پاره صدقه ډیر بهترین او مؤثر علاج دی.

همدارنگې د خپلو نعمتونو شکریه اداء کول هم په کار دي ځکه په ناشکری سره دا نعمتونه زائل کېږي.

نهم سبب: د حسد کوونکي سره احسان کول، هغه ته نصیحت کول، او په هغه باندې مهربانه کیدل، دا کار اگر چې نفس ته ډیر گران دی خو چې د چا مرتبه د الله ﷻ په نزد اوچته وي هغه ته دا کار آسان دی، په دې سره به د حسد کوونکي دده سره محبت پیدا شي، او د هغه د شر نه به بچ شي.

لسم سبب: دا سبب د مخکیني ټولو اسبابو د پاره جامع دی، او دا د الله ﷻ وحدانیت منل او دا عقیده ساتل دي چې دا هر څه د الله ﷻ په قدرت کې دي، د الله ﷻ د حکم نه بغیر هیڅ شی انسان ته نفع او نقصان نشي رسولی. (۱)

(۱) قَالَ ابْنُ الْقَيِّمِ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَيُنْدَفِعُ هُوَ الْحَاسِدُ عَنِ التَّحْسُدِ بِعَشْرَةِ أَسْبَابٍ: السَّبَبُ الْأَوَّلُ: التَّوَكُّلُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهِ، وَالتَّحَصُّنُ بِهِ وَاللُّجُوءُ إِلَيْهِ. السَّبَبُ الثَّانِي: تَقْوَى اللَّهِ، وَحِفْظُهُ عِنْدَ أَمْرِهِ وَنَهْيِهِ. فَمَنْ اتَّقَى اللَّهَ تَوَقَّى اللَّهَ حِفْظَهُ، وَلَمْ يَكِلْهُ إِلَى غَيْرِهِ. السَّبَبُ الثَّالِثُ: الصَّبْرُ عَلَى عَذَابِهِ، وَأَنْ لَا يُقَاتِلَهُ وَلَا يَشْكُوهُ، وَلَا يُحَدِّثَ نَفْسَهُ بِأَذَاهُ أَضَلًا. فَمَا لَصِرَ عَلَى حَاسِدِهِ وَعَذُوهُ بِسُلِّ الصَّبْرِ عَلَيْهِ. السَّبَبُ الرَّابِعُ: التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ، فَمَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ، وَالتَّوَكُّلُ مِنْ أَقْوَى الْأَسْبَابِ الَّتِي يَنْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مَا لَا يُطِيقُ مِنْ أَدَى الْخَلْقِ وَطَلِبِهِمْ وَعَذَائِهِمْ. وَهُوَ مِنْ أَقْوَى الْأَسْبَابِ فِي ذَلِكَ، فَإِنَّ اللَّهَ حَسْبُهُ، أَمَّا كَلْبُهُ، وَمَنْ كَانَ اللَّهُ كَالْبِئْتِ وَوَاقِيَهُ فَلَا مَظْلَعَ فِيهِ لِعَدُوِّهِ. السَّبَبُ الْخَامِسُ: قَوْلُ الْقَلْبِ مِنَ الْإِهْتِمَالِ بِهِ وَالْفِكْرِ فِيهِ، وَأَنْ يَقْصِدَ أَنْ يَنْخَوَّهَ مِنْ بَارِهِ كُلَّمَا خَطَرَ لَهُ، فَلَا يَلْتَفِتْ إِلَيْهِ، وَلَا يَخَافُهُ، وَلَا يَمْلَأُ قَلْبَهُ بِالْفِكْرِ فِيهِ. وَهَذَا مِنْ أَلْفَعِ الْأَدْوِيَةِ ← ← ← ←

چې چاته د حسد په وجه څه ضرر رسېدلې وي دهغې علاج

چاته چې د حاسد د حسد په وجه څه ضرر رسېدلې وي نو ددې نبوي علاج دادی چې :
دا دې تعوذات ډیر لولي ، یعنی سورة الفلق ، سورة الناس ، سورة الفاتحة او آية
الکرسي دې ډیره وایي ، همدارنگې په احادیثو مبارکه و کې چې کوم تعوذات ذکر شوي
هغه دې هم وایي لکه :

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ .

همدارنگې په احادیثو مبارکه و کې چې کومې دُعاګانې ذکر شوي هغه دې هم وایي ،
لکه حضرت جبریل علیه السلام چې نبي علیه السلام ته کومه دُعا خودلې وه ، کومه چې په
مسلم شریف کې ذکر ده :

بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ ، اللَّهُ يَشْفِيكَ بِاسْمِ
اللَّهِ أَرْقِيكَ . (۱)

نوپه دې سره به د حسد ضرر ختم شي . (۲)

چې د کوم حاسد د حسد په وجه بل ته ضرر رسي دهغه د پاره تدبیر

که چاته دا معلومه شي چې زما د حسد په وجه بل ته ضرر رسي نو په احادیثو مبارکه و
کې دداسې کس د پاره دا تدبیر خودل شوی چې دا حاسد به د هغه بل کس د پاره د برکت دُعا

(۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه ، أَنَّ جَبْرِيلَ عليه السلام أَمَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ اهْتَكَيْتَ ؟ فَقَالَ :
لَعَمْرِي . قَالَ : بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ ، اللَّهُ يَشْفِيكَ بِاسْمِ اللَّهِ
أَرْقِيكَ . صحيح مسلم كتاب السلام باب التَّوَضُّعِ وَالْوُضْئِ رقم الحديث ۴۰ (۲۱۸۶) ، سنن ابن ماجه رقم الحديث
۳۵۲۳ ، سنن الترمذي رقم الحديث ۹۷۲ .

(۲) عِلَاجُ الْمَحْسُودِ مِمَّا لَحِقَ بِهِ مِنْ أَذَى سَبَبِ الْحَسَدِ : الْمَقْصُودُ بِالْعِلَاجِ هُنَا الْعِلَاجُ النَّبَوِيُّ لِتِلْكَ الْعِلَّةِ
وَهُوَ الْقَوْلُ : أَحَدَهَا : الْإِكْتَارُ مِنَ التَّعَوُّذِ ، وَمِنْ ذَلِكَ قِرَاءَةُ الْمُعَوِّذَاتَيْنِ ، وَقَارِئَةُ الْكِتَابِ ، وَآيَةُ الْكُرْسِيِّ .
وَالْتَعَوُّذَاتِ النَّبَوِيَّةُ ، كَقَوْلِهِ " أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ " . الْثَانِي : الْوُضْئُ : وَمِنْ أَمَلَاتِهَا رُقِيَّةُ
جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِي رَوَاهَا مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ وَهِيَ : بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ ....
الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۱۷ ص ۲۷۶ حسد .

کوي ، او چې د هغه نعمت ورته بنیاسته معلوم شي نو دا به ” مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ “
وایي ، نویا به دده د حسد په وجه بل ته ضرر نه رسی . (۱)

د غونډه تقریر خلاصه

د غوندې تقرير خلاصه دا رااووته چې حسد ډيره خطرناکه بيماري ده : په قرآن كريم كې د حسد كوونكي د شر نه د پناه غوښتلو حكم شوى ، نبي عليه السلام د حسد نه منع كړى ، د حسد په وجه د انسان نېك اعمال ختمېږي .

حسد د انسان دین او دُنیا دواړو ته نقصان رسوي ، د انسان په زړه کې ایمان او حسد نه جمع کیږي ، په آسمانونو او زمکه کې د اولنۍ گناه سبب همدا حسد ؤ .

د حسد کوونکي دُعا نه قبلېږي ، حسد کوونکی د الله ﷻ د نِعْمَتونو دُشمن دی ، دا د الله ﷻ په تقسیم باندې راضي نه وي ، او د هغه سره جگړه کوونکی وي .

حسد کوونکی هر خای د نقصان سره مخامخ کیږي ، حسد داسې خطرناکه بیماری ده چې ددې نقصان اول په خپله حسد کوونکي ته رسي ، او ددې ډیر ضررونه دي ، لهذا د هیچا سره حسد په کار ندي .

څوک چې د حسد نه بچ شو نو دا خلق کامیاب دي ، دوی ته په احادیثو کې د جنت زیرې ورکړې شوی ، دوی د الله ﷻ په نزد مُقَرَّب خلق دي .

(١) وَمَا يَنْدَقُ بِهِمْ مَرْءُ الْحَاسِدِ عَنْ غَمٍّ وَلَا دُعَاؤُهُ لِقَوْمِهِ بِالْبِرِّ كَوْنَهُ، وَقَوْلُهُ: مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. كُنَّا فِي قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ فِي الْحَدِيثِ الَّذِي رَوَاهُ أَبُو أُمَامَةَ عَنْ أَبِيهِ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مِنْ أَخِيهِ مَا يُحِبُّهُ فَلْيَنْزِلْهُ بِالْبِرِّ كَوْنَهُ. سنن ابن ماجه باب الغين رقم الحديث ٣٥٠٩، وصححه ابن حبان.

وَكَمَا فِي قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : مَنْ رَأَى هَيْئَتَنَا فَأَعْجَبَهُ فَقَالَ : مَا هَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. لَمْ يَضُرَّهُ . مسند البزار رقم الحديث ٧٣٣٩ ، شعب الإيمان ج ٦ ص ٢١٣ ، مجمع الزوائد ١٠٩/٥ .

وَرَوَى هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ إِذَا رَأَى هَيْئَتَهَا مُعْجِبُهُ، أَوْ دَخَلَ حَائِثَهَا مِنْ جَيْبَانِهِ قَالَ: مَا هَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. زاد المعاد ٣/ ١١٩، وتبيين الحقائق مع حاشية الشلبي ٦/ ١٦ - ١٧، وابن عابدين ٥/ ٢٢٢ - ٢٢٣. الموسوعة

نو انسان ته په کار دي چې د حسد د ټولو آسبابو نه ځان اوساتي ، او علماؤ چې د حسد کوم علاج خودلی هغه عملي کړي .

دُعا

الله تعالی دې زموږ د ټولو زړونه د حسد او نورو باطني بیماریو نه پاک کړي ، او ربِّ کائنات دې په موږ ټولو کې بهترین صفات پیدا کړي .

آمِنْ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَإِنَّكَ لَعَلَّ خُلِقْتَ عَظِيمٌ ﴿١﴾ الْقَلَمُ ابْدِ ٢

د خوش اخلاقی فضائل

او د نبی ﷺ د خوش اخلاقی واقعات

تالیف

أَبُو الشَّيْخِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَايِ عَفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ فِيضُ الْقُرْآنِ كَاخِيل كَالُونِي مُرْدَان

نوټ :

دا آئنده تقرير په دوه (۲) غټو عنواناتو باندې تقسيم دی :

۱ . د خوش اخلاقی فضائل او فوائد (صفحه ۶۲)

۲ . د نبي عليه السلام د خوش اخلاقی واقعات (صفحه ۸۸)

که د مقرر سره وخت زيات وي نو ټول تقرير په يوه جُمعه کې هم بيانولې شي ، خو
که وخت ورسره کم وي نو هر عنوان دې په ځانله ځانله جُمعه کې بيان کړي .

ابوالشمس عفي عنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
د خوش اخلاقي فضائل او فوائد

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ ، وَلَا رَسُولَ بَعْدَهُ ، وَهُوَ خَاكُمُ النَّبِيِّينَ ، وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ ، وَعَلَى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ .
أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيدِ : ﴿ وَأَنْتَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ (١) .
وَقَالَ تَعَالَى : ﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾ (٢) .
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا . (٣)
وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : إِنْ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا . (٤)
صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ .

(١) القلم آية ٤ .

(٢) البقرة آية ٨٣ .

(٣) صحيح البخاري كتاب أصحاب النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باب مناقب عبد الله بن مسعود رضي الله عنه رقم الحديث ٣٧٥٩ ، مشكاة المصابيح باب الزُفِّي والعتيَّاء وحسن الخُلُقِ الْفَضْلُ الْأَوَّلُ رقم الحديث ٥٠٧٣ (٧) ، المعجم الاوسط رقم الحديث ٧٦٩٧ ، شعب الايمان رقم الحديث ٧٦١٩ ، كنز العمال رقم الحديث ٥١٥٤ .

وفي رواية : عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنْ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا ..... سنن الترمذي أبواب البرِّ والفضيلة باب ما جاء في معالي الأخلاق رقم الحديث ٢٠١٨ قال الابناني : صحيح . مشكاة المصابيح باب البيان والشعر الفصل الثاني رقم الحديث ٤٧٩٨ (١٦) ، رياض الصالحين رقم الحديث ٦٣٠ ، الكفا للذهبي ج ١ ص ٢٢٤ الكبيرة السُّنَنُ الجَدَلُ والمرء والمُدد ، الزواجر ج ١ ص ١١٦ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ٢٦٦٢ (٢٤) ، ورقم الحديث ٢٨٩٧ (٨) .

(٤) صحيح البخاري كتاب المناقب باب صفة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٣٥٥٩ ، مشكاة المصابيح باب الزُفِّي والعتيَّاء وحسن الخُلُقِ الْفَضْلُ الْأَوَّلُ رقم الحديث ٥٠٧٥ (٨) ، الآداب للبيهقي رقم الحديث ١٥٢ ، شعب الايمان رقم الحديث ٧٦١٧ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ١٧٥٢٧ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم ٢٦٦٠ (٢) الترغيب في حسن الخلق وفضله .

تمهیدي خبره

عزت مندو مسلمانانو وروڼو ! په قرآن کریم او احادیثو مبارکه و کې چې د انسان کوم بهترین صفات ذکر شوي په هغې کې یو بهترین صفت "خوش اخلاقي" هم ده ، د خوش اخلاقي په وجه د مسلمانانو سره د دواړو جهانو د کامیابی و عده شوی ، خوش اخلاقي د دین حصه او بهترین عمل دی ، او دا د ټولو ښه صفاتو د پاره جامع صفت دی .

د خوش اخلاقي تعریف

علامه جرجاني: رَحِمَهُ اللهُ د خوش اخلاقي تعریف داسې کړی :
خوش اخلاقي د نفس داسې هیئت راسخه دی چې ددې په وجه دده نه ښائسته اخلاق په آسانی باندې صادريږي . (۱)

بعضې علماؤ د خوش اخلاقي تعریف داسې کړی :

التَّحَلِّي مِنَ الرَّدَائِلِ، وَالتَّحَلِّي بِالْفَضَائِلِ . (۲)

(۱) اَلْخُلُقُ فِي اللُّغَةِ : هو العادة ، والسجية ، والطبع ، والمروءة ، والدين . موسوعة الاخلاق ج ۱ ص ۲۱ الخراز .
قال ابن منظور : اَلْخُلُقُ بِضَمِّ اللّامِ وَسُكُونِهَا : وَهُوَ الدِّينُ وَالطَّبْعُ وَالسَّجِيَّةُ . لسان العرب ۸۶/۱۰ فصل الخاء .
و اصطلاحاً : قال الجرجاني : اَلْخُلُقُ : عِبَارَةٌ عَنْ هَيْئَةٍ لِلنَّفْسِ رَاسِخَةٍ تَصُدِّرُ عَنْهَا الْأَفْعَالُ بِسُهُوَةٍ وَيُسِرُّ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَى فِكْرٍ وَرَوِيَّةٍ . فَإِنْ كَانَتِ الْهَيْئَةُ بِحَيْثُ تَصُدِّرُ عَنْهَا الْأَفْعَالُ الْجَمِيلَةَ عَقْلاً وَشَرْعاً بِسُهُوَةٍ سُمِّيَتْ الْهَيْئَةُ " خُلُقًا حَسَنًا " . وَإِنْ كَانَ الصَّادِرُ مِنْهَا الْأَفْعَالُ الْقَبِيحَةَ سُمِّيَتْ الْهَيْئَةُ " خُلُقًا سَيِّئًا " .
وإنما قلنا : إنه هيئة راسخة ؛ لأن من يصدر منه بذل المال على الندور بحالة عارضة لا يقال : خلقه السخاء .
مأ لم يثبت ذلك في نفسه ، وكذلك من تكلف السكوت عند الغضب بجهد أو روية لا يقال : خلقه الحلم .
وليس الخلق عبارة عن الفعل ، فرب شخص خلقه السخاء ولا يبذل إما لفقد المال أو لمانع ، وربما يكون خلقه البخل وهو يبذل لباعث أو رياء . التعريفات للجرجاني ص ۱۰۱ باب الخاء .

وفي الاصطلاح يطلق إطلاقين أحدهما أعم من الثاني ، فيطلق على الصفة التي تقوم بالنفس على سبيل الترسوخ ويستحق الموصوف بها المدح أو الذم ، ويطلق على التمسك بأحكام الشرع وآدابه فعلاً وتركاً . من اخلاق الرسول الكريم صلى الله عليه وسلم ج ۱ ص ۳۹ اخلاقه صلى الله عليه وسلم .

(۲) مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين ج ۲ ص ۲۹۴ فضل الدين كله خلق . سوء الخلق ج ۱ ص ۹۷ .

خراب صفتونه د ځان نه لرې کول، او په ښه صفتونو باندې ځان ښائسته کول.
 علماؤ د خوش اخلاقي نور تعريفونه هم کړي. (۱)

الله ﷻ د نبي عليه السلام صفت په خوش اخلاقي سره کړی

خوش اخلاقي داسې بهترين صفت دی چې په قرآن مجيد کې د نبي عليه السلام صفت په خوش اخلاقي سره شوی، الله تعالى فرمايي: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (۲).
 ترجمه: او (اې پيغمبره!) يېشکه ته په اوچتو اخلاقو باندې (موصوف) یی.
فائده: د قرآن کریم سورة القلم په ابتدائي آيت کې الله تعالى قسم او کړو او بيا يې په څلورم آيت کې د نبي عليه السلام صفت دا ذکر کړو چې: اې پيغمبره! ته د اخلاقو په اوچته مرتبه باندې یی.

د رسول الله ﷺ اخلاق "په قرآن کریم باندې عمل کول" وو

۱. په مسلم شريف کې اوږد حديث ذکر دی، حضرت سعد بن هشام رضي الله عنه فرمايي....
 ما حضرت عائشي رضي الله عنها ته وويل:

(۱) وَقِيلَ: إِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ بِذَلِكَ النَّدَى، وَكَفُّ الْأَذَى، وَاجْتِنَاءُ الْأَذَى.

وَقِيلَ: حُسْنُ الْخُلُقِ: بِذَلِكَ الْجَمِيلِ، وَكَفُّ الْقَبِيحِ. مدارج السالكين ج ۲ ص ۲۹۴ فَضْلُ الزَّيْنِ كُلِّهِ خُلُقٌ.

قال الماوردي رحمه الله: وَحُسْنُ الْخُلُقِ أَنْ يَكُونَ سَهْلَ الْعَرِيكَ، كَيْفَ الْجَانِبِ، طَلِيقَ الرَّجُلِ، قَلِيلَ التَّفَوُّرِ.

كَلِمَاتُ الْكَلِمَةِ. ادب الدنيا والدين ص ۲۴۳ أَلْفُضْلُ الثَّانِي فِي حُسْنِ الْخُلُقِ

وقال الشيخ ابن سعدي رحمه الله في حسن الخلق: هو خلق فاضل عظيم، أساسه الصبر والحلم والرغبة في مكارم الأخلاق، وآثاره العفو والصفح عن السيئتين وإيصال المنافع إلى الخلق أجمعين، فهو احتمال الجنائيات، والعفو عن الزلات، ومقابلة السيئات بالحسنات، وقد جمع الله ذلك في آية واحدة وهي قوله: {خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ}. الرابض الناضرة لابن سعدي ص ۶۸. سوء الخلق ج ۱ ص ۸۰.

نوټ: څه نور تعريفونه روستو په صفحه ۱۴۱ باندې تفصيل سره راروان دي. ابوالمشرع عفي عنه

يَا أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ ! أَلْبَيْتُنِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .
 ای د مؤمنانو مور ! ماتہ در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د اخلاقو متعلق خبر راکرہ .
 نو حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا راتہ او فرمايل :
 أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ ؟ آیاتہ قرآن کریم نہ لولي ؟
 ما ورته وویل : کولم یی . هغی او فرمايل :
 فَإِنَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ الْقُرْآنَ .
 بیشکہ د نبی علیہ السلام اخلاق ” قرآن کریم “ وو . (۱)
 (یعنی د قرآن کریم پہ تولو احکاماتو باندی عمل کول وو) . (۲)

(۱) عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ..... فَقُلْتُ: يَا أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ ! أَلْبَيْتُنِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . قَالَتْ: « أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ ؟ » قُلْتُ: بَلَى . قَالَتْ: « فَإِنَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ الْقُرْآنَ » . صحيح مسلم . كِتَابُ صَلَاةِ السَّافِرِينَ وَقَصْرُهَا . بَابُ جَمَاعَةِ صَلَاةِ اللَّيْلِ . وَمَنْ نَامَ عَنْهُ أَوْ مَرَضَ . رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۳۹ (۷۴۶) ، من النسائي . باب قيام الليل . رقم الحديث ۱۶۰۱ ، المستدرک علی الصحيحین للحاکم . رقم الحديث ۲۲۲۲ ، صحيح ابن حبان . فصل في قيام الليل . رقم ۲۵۵۱ ، مشكوة المصابيح . باب الوتر . الفصل الاول . رقم ۱۲۵۷ (۴) .
 وفي رواية: عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . قَالَ: أَكَيْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا . فَقُلْتُ: يَا أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ ! أَخْبِرْنِي بِخُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . قَالَتْ: كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ . أَمَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ . قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: { وَإِنَّكَ لَعَلَّ خُلُقٍ عَظِيمٍ } . مسند احمد مخرجا . رقم الحديث ۲۴۶۰۱ ، و رقم الحديث ۲۵۳۰۲ .

(۲) (فَإِنَّ خُلُقَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ الْقُرْآنَ) . أي: كَانَ خُلُقُهُ جَمِيعَ مَا فَصِّلَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ . فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مُتَحَلِّيًا بِهِ . وَقِيلَ: تَعْنِي كَانَ خُلُقُهُ مَذْكُورًا فِي الْقُرْآنِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: { وَإِنَّكَ لَعَلَّ خُلُقٍ عَظِيمٍ } [الفلم آ۲۴] تَعْنِي أَنَّ الْعَظِيمَ إِذَا عَقَلَهُ أَمْرًا لَمْ يُقَدِّرْ أَحَدٌ قَدْرَهُ . وَلَمْ يَعْرِفْ أَحَدٌ كَوْرَهُ . وَقَالَ صَاحِبُ الْإِحْيَاءِ: أَرَادَتْ بِقَوْلِهَا كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ وَمِثْلَ قَوْلِهِ تَعَالَى: { خُذِ الْعَفْوَ } [الاعراف آ۲۱۹] وَقَوْلِهِ { إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ } [السحل آ۹۰] الْآيَةِ . وَقَوْلِهِ: { وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ } [اللسان آ۱۷] ، وَقَوْلِهِ تَعَالَى: { فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ } [المائدة آ۱۳] ، وَقَوْلِهِ تَعَالَى: { وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظُ } [العافين عَنِ النَّاسِ] [آل عمران آ۱۳۴] . وَقَوْلِهِ تَعَالَى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِمَّنَ الظَّنِّ } [الحجرات آ۱۲] مِنَ الْآيَاتِ الدَّالَّةِ عَلَى تَهْدِيهِ الْأَخْلَاقِ الدِّمِيَّةِ . وَتَحْصِيلِ الْأَخْلَاقِ الْحَمِيدَةِ . مرفاه المصباح شرح مشکاة المصابيح ج ۳ ص ۹۴۱ فی تشریح حدیث ۱۲۵۷ .

۲. په ځنې احاديثو کې داسې ذکر دي چې د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه د نبي عليه السلام د اخلاقو متعلق پوښتنه اوشوه، نو دې ورته وفرمايل: **كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ**.
 د رسول الله صلى الله عليه وسلم اخلاق په قرآن کریم باندې عمل کول وو. (۱)
 يعنی په قرآن کریم کې چې الله تعالی د کومو کارونو حکم کړی نبي عليه السلام به هغه کول، او د کومو کارونو نه یې چې منع کړی د هغې نه به یې ځان ساتل. (۲)
 او خوش اخلاقي همدې ته وايي چې انسان په ټولو هغه بهترينو صفاتو باندې عمل اوکړي چې په قرآن کریم کې ذکر شوي، او د ټولو بدو صفاتو نه ځان اوساتي.
په خوش اخلاقي سره د الله سُبْحَانَهُ د حکم تابعداري راځي

الله رب العزت فرمايي:

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾. (۳)

ترجمه: ته معافي کوه، د نېک کار حکم کوه، او د جاهلانو نه مخ واړوه.
 (يعنی د هغوی نه ډډه اوکره او پرواه یې مه کوه).

حضرت عبد الله بن زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې دا آيت د اخلاقو په باره کې نازل شوی. (۴)

(۱) عَنْ الْحَسَنِ قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَقَالَتْ: كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۵۸۱۳، شرح السنة للبغوي باب حسن الخلق ج ۱۳ ص ۷۶، صحيح

الادب المفرد رقم الحديث ۲۳۲/۳۰۸ باب مَنْ دَعَا اللَّهَ أَنْ يَحْسَنَ خُلُقَهُ.

(۲) ... وَلِذَا قَالَتِ الصِّدِّيقَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ. أَنَّى يَأْتِيُرُ بِنَا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ. وَيُنْتَهِي عَنَّا

كَهَى اللَّهُ عَنْهُ. مرقاة المفاتيح ج ۱ ص ۱۱۹ في تشرح حديث ۴۶.

(۳) الاعراف ۴۶: ۱۹۹.

(۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ ﴾ قَالَ: مَا أَلَزَلَ اللَّهُ إِلَّا فِي أَخْلَاقِ النَّاسِ. صحيح البخاري كتاب تفسير القرآن باب: خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ رقم الحديث ۴۶۲۳.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَمَرَ اللَّهُ كِبِيَّةَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَأْخُذَ الْعَفْوَ مِنْ أَخْلَاقِ النَّاسِ، أَوْ كَمَا قَالَ. صحيح البخاري كتاب تفسير القرآن باب: خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ رقم الحديث ۴۶۲۴.

نبي عليه السلام د ښه اخلاقو د تكميل د پاره راليرلې شوې ؤ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي :

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ. (۱)

يشكه زه ددې د پاره راليرلې شوې يم چې د ښو اخلاقو تكميل او كړم .
يعني د نيا ته زما د راتللو غټ مقصد دادې چې انساني ښائسته اخلاق بيان كړم ، او دا
درجه كمال ته اورسوم .

دا مذكوره حديث په نورو الفاظو سره هم بيان شوی . (۲)

د خوش اخلاقي په وجه د الله ﷻ محبوب جوړيدل

د خوش اخلاقي په وجه انسان د الله ﷻ محبوب جوړيږي ، ځكه ښائسته اخلاق اخلاق الله ﷻ ته ډير خوښ دي .

حضرت اسامه بن شريك رضي الله عنه فرمايي چې مونږ د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په مجلس كې داسې (په آدب باندې) ناست وو گويا چې زمونږ په سرونو باندې مرغۍ ناستې دي ، په مونږ كې هيچا خبرې نه كولى ، په دې وخت كې نبي عليه السلام ته څه خلق راغلل (هغوى د پيغمبر عليه السلام نه څه پوښتنې او كړې ، دوى ورته جواب ور كړو) ، هغوى دا پوښتنه

(۱) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۸۹۵۲ ، مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث ۳۱۷۷۳ ، الادب المفرد مخرجا رقم الحديث ۲۷۳ باب حسن الخلق ، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۴۲۲۱ وقال الحاكم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ . ووافقه الذهبي . السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۲۰۷۸۳ ، الآداب للبيهقي رقم الحديث ۱۵۳ ، شعب الايمان رقم الحديث ۷۶۰۹ ، شرح السنة للبرقي رقم الحديث ۳۶۲۲ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۳۶۸۳ باب مكارم الاخلاق .

(۲) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ . موطا الإمام مالك ۹۰۴/۲ كِتَابُ حُسْنِ الْخُلُقِ بَابُ مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ۸ ، مشكوة المصابيح باب الرفق والعناء وحسن الخلق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۰۹۶ (۲۹) ، كنز العمال رقم الحديث ۵۲۱۸ .

وفي رواية : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ . السنن الكبرى للبيهقي كِتَابُ الشَّهَادَاتِ بَابُ بَيَانِ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَمَقَالِيهَا ... رقم الحديث ۲۰۷۸۲ ، مسند البرار رقم الحديث ۸۹۴۹ ، شرح السنة للبرقي رقم الحديث ۳۶۲۲ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۲۱۷ .

هم او کړه : **فَمَنْ أَحَبَّ عِبَادَ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ؟**

د الله ﷻ په بندگانو کې الله ته محبوب کس څوک دی؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا . په دوی کې چې د چا اخلاق ډیر ښائسته وي . (۱)

بل دا چې په ښائسته اخلاقو کې ” دیو بل سره احسان کول ، صبر کول ، او عدل کول “
هم دي ، او الله تعالی ددې درې واړه قسمه خلقو سره محبت کوي .

الله ﷻ فرمایي : **﴿ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾** . (۲)

ترجمه : او احسان (نیکی) کوئ ، بیشکه الله تعالی نیکی کوونکي خلق خوښوي .

﴿ وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴾ . (۳)

ترجمه : او الله تعالی صابرين خوښوي .

﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴾ . (۴)

ترجمه : بیشکه الله تعالی انصاف کوونکي خوښوي .

د ښه اخلاقو واله کس به د قیامت په ورځ نبي ﷺ ته محبوب او مقرب وي

د چا اخلاق چې ښه وي نو داسې کس به د قیامت په ورځ رسول الله ﷺ ته
محبوب او مقرب وي :

۱ . د بخاري شریف حدیث دی ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

(۱) عَنْ أَسَمَةَ بْنِ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَلَى رُءُوسِنَا الظُّرَى . مَا يَتَكَلَّمُ مِنَّا مُتَكَلِّمٌ إِذْ جَاءَهُ أَتَانٌ ..... قَالُوا : فَمَنْ أَحَبَّ عِبَادَ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ : أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا . المعجم الكبير للطبراني باب الألف باب ما جاء في التداوي وتزويج الهيئة وحسن الملبى ولم يحدث ۴۷۱ ، وقال الهيثمي في المجمع

۸/۲۴ : رجاله رجال الصحيح . سره الخلق ج ۱ ص ۸۴ .

(۲) البقرة آية ۱۹۵ .

(۳) آل عمران آية ۱۳۶ .

(۴) المائدة آية ۳۲ .

إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا. (۱)

بیشکه په تاسو کې ماته ډیر محبوب هغه کس دی چې د چا اخلاق ډیر ښه وي. (۲)

۲. په ترمذي شریف او مشکوٰۃ شریف کې ددې حدیث سره نوره اضافه هم شته ، رسول الله ﷺ فرمایي :

إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسَا يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا ، وَإِنْ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسَا يَوْمِ الْقِيَامَةِ الشَّرَّاءُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفَيِّهُونَ .

بیشکه د قیامت په ورځ به په تاسو کې ماته ډیر محبوب او د مجلس په اعتبار سره ډیر مقرب هغه خلق وي چې په تاسو کې د چا اخلاق ډیر ښه وي ، او بیشکه د قیامت په ورځ به په تاسو کې ماته ډیر مبغوض او زما د مجلس نه ډیر لرې خلق هغه وي چې (د چا اخلاق خراب وي ، یعنی کوم چې) په ناحقه او تکلف سره ډیرې خبرې کوي ، بې احتیاطه په تکلف سره او ږدې خبرې کوي ، او تکبر کوي. (۳)

۳. حضرت عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم (د صحابه کرامو) په یو مجلس کې او فرمایي :

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسَا يَوْمِ الْقِيَامَةِ ؟

آیا زه تاسو ته د هغه کس په باره کې خبر درکړم چې هغه به په تاسو کې ماته د قیامت په

(۱) صحیح البخاري کتاب أصحاب النبي ﷺ باب مناقب عبد الله بن مسعود رضي الله عنه رقم الحديث ۳۷۵۹ ، مشكاة المصابيح باب الزفقي والحياء وحسن الخلق الفضل الأول رقم الحديث ۵۰۷۴ (۷) ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۷۶۹۷ ، شعب الایمان رقم الحديث ۷۶۱۹ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۵۴ .

(۲) (إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ) أي : أَكْثَرُكُمْ مَحَبَّةً لِي أَوْ أَغْلَبَكُمْ مَحَبُوبِيَّةً عِنْدِي (أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا) أي : شَمَائِلَ مَرْضِيَّةٍ مُوَافِقَةٍ فِيهَا خُذُودُ الرُّبُوبِيَّةِ وَالْعَبُودِيَّةِ . مראה المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۷۴ فی تشریح حدیث ۵۰۷۳ .

(۳) سنن الترمذي أبواب البيضة والخلوة باب ما جاء في تعالي الأخلاق رقم الحديث ۲۰۱۸ قال الالباني : صحيح . مشكاة المصابيح باب البان والشعر الفصل الثاني رقم الحديث ۴۷۹۸ (۱۶) ، رياض الصالحين رقم الحديث ۶۳۰ ، الكفاة للذهبي ج ۱ ص ۲۲۴ الكبيرة السـمـ الجدول والمراء واللدد ، الزواجر ج ۱ ص ۱۱۶ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۶۶۲ (۲۴) ، و رقم الحديث ۲۸۹۷ (۸) .

ورځ ډیر محبوب او د مجلس په اعتبار سره ډیر مقرب وي؟
 نبي عليه السلام درې (۳) کړت دا پوښتنه او کړه.
 صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فرمایي چې مونږ ورته وویل: ای د الله رسوله! د هغه په باره کې
 راته (ضرور) خبر راکړی. نو نبي عليه السلام او فرمايل: **أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا.**
 (د قیامت په ورځ به ماته ډیر محبوب او مقرب هغه کس وي) په تاسو کې چې د چا
 اخلاق ډیر ښه وي. (۱)

خوش اخلاقه مسلمان په خلقو کې بهترین کس دی

۱. د بخاري شریف حدیث دی، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي:
إِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا. (۲)
 بیشکه په تاسو کې بهترین کس هغه دی چې د هغه اخلاق ډیر ښاسته وي.
۲. په مسند احمد او مشکوٰۃ شریف کې دا حدیث ذکر دی: حضرت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
 فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (صحابه کرامو ته) او فرمايل:
أَلَا أُتِبْتُكُمْ بِخَيْرِكُمْ؟
 آیا زه تاسو ته خبر درکړم چې په تاسو کې بهترین کس څوک دی؟
 صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ورته او فرمايل: آو، ای د الله رسوله (ضرور) خبر راکړئ.

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي مَجْلِسٍ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ يَقُولُهَا. قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا».

صحيح ابن حبان مخرجا باب حُسن الخُلُقِ ذِكْرُ الْبَيِّنَاتِ بِأَنَّ مَنْ حَسَنَ خُلُقُهُ كَانَ فِي الْقِيَامَةِ مِثْنِ قُرْبِ مَجْلِسُهُ مِنَ التَّضَلُّقِ. صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۴۸۵، مسند احمد رقم الحديث ۶۷۳۵، الادب المفرد مخرجا رقم الحديث ۲۷۲، شعب الایمان رقم الحديث ۷۶۱۹.

(۲) صحيح البخاري كتاب التَّقْوَى باب صِفَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۳۵۵۹، مشکوٰۃ المصابيح باب الرِّفْقِ وَالْعَيَافِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ الْقِصْلُ الْأَوَّلُ رقم الحديث ۵۰۷۵ (۸)، الادب للبيهقي رقم الحديث ۱۵۲، شعب الایمان رقم الحديث ۷۶۱۷، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۷۵۴۷، صحيح الترغيب والترهيب رقم ۲۶۴۰ (۲) الترغيب في حُسْنِ الخُلُقِ وَفَضْلِهِ.

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

خِيَارُكُمْ أَطْوَلُكُمْ أَعْمَارًا، وَأَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا.

په تاسو کې بهترين کس هغه دی چې اوږد عمر يې وي ، او اخلاق يې ډير ښه وي . (۱)

فائده : دا يقيني خبره ده چې د چا اخلاق ښه وي او عمر يې هم زيات وي نو ده به خامخا عبادات هم ډير کړي وي چې ددې په نتيجه کې به ورته کمالات او فضائل هم ډير حاصل وي، نو ځکه داسې کس " بهترين کس " دی .

په نورو احاديثو کې هم دا مضمون ذکر شوی چې په مؤمنانو کې افضل ترين کس هغه دی چې اخلاق يې ښه وي . (۲)

چې د چا اخلاق ښه وي دهغه ايمان کامل وي

۱ . د ابوداؤد شريف حديث دی ، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي :

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَلَا أُتِيْتُكُمْ بِخِيَارِكُمْ ؟ » قَالُوا : بَلَى . يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ : « خِيَارُكُمْ أَطْوَلُكُمْ أَعْمَارًا ، وَأَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا . » مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۹۲۳۵ ، مشكوة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۱۰۰ (۳۳) ، مسند الزوار رقم الحديث ۸۵۵۹ ، صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث ۲۹۸۱ ، شعب الايمان رقم الحديث ۷۶۲۰ ، كنز العمال رقم ۵۳۸۵ .

وفي رواية : عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَلَا أُتِيْتُكُمْ بِخِيَارِكُمْ ؟ » قَالُوا : بَلَى . قَالَ : خِيَارُكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا . مسند الزوار رقم الحديث ۱۷۲۳ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۹۳۲۲ ، الحديث ۱۲۶۶۷ .

(۲) عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ : كُنْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا . فَقَالَ : كُنْتُ عَاشِرَ عَشْرَةٍ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَبُو بَكْرٍ ، وَعُمَرُ ، وَعُثْمَانُ ، وَعَلِيٌّ ، وَابْنُ مَسْعُودٍ ، وَابْنُ جَبَلٍ ، وَخُذِيفَةُ ، وَابْنُ عَوْفٍ ، وَابْنُ سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ ، وَأَنَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ . فَجَاءَ فَرَقٌ مِنَ الْأَنْصَارِ . فَسَلَّمَ . ثُمَّ جَلَسَ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَفْضَلُ ؟ فَقَالَ : « أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا » . قَالَ : فَأَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَكْرَمُ ؟ قَالَ : « أَكْثَرُهُمْ لَيْتُوتٍ ذِكْرًا ، وَأَحْسَنُهُمْ اسْتِغْفَادًا قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ بِهِ . أَوْ لَيْلِكَ هُمُ الْأَكْرَمُ » . المعجم الاوسط رقم الحديث ۴۶۷۱ ، المستدرک علی الصحیحین رقم الحديث ۷۶۲۳ قال اللهی : صحیح . مجمع الزوائد رقم الحديث ۹۶۱۵ ، مسند الزوار رقم الحديث ۶۱۷۵ .

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا. (۱)

په مؤمنانو کې د کامل ایمان واله خلق هغه دي چې د هغوی اخلاق ډیر ښه وي .

۳ . په ځنې احادیثو ورسره نوره اضافه هم شته ، رسول الله ﷺ فرمایي :

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ، وَخَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِبَنِيهِمْ. (۲)

د ایمان په اعتبار سره کامل مؤمنان هغه خلق دي چې د هغوی اخلاق ډیر ښه وي ، او (بیا خاصکر) په تاسو کې بهترین کس هغه دی چې هغه د خپل کور والو د پاره ښه وي .
(یعنی د خپلې بي بي سره په نرمۍ او خوش اخلاقي باندې ژوند تیروي ؛ ځکه زنانه کمزورې وي ، مستحق د رحمت وي ، نو خوش اخلاقي او نرمي ورسره په کار ده) .

۴ . په یو حدیث کې راځي چې رسول الله ﷺ نه پوښتنه اوشوه :

أَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَكْمَلُ إِيمَانًا ؟ په مؤمنانو کې د کامل ایمان واله کس څوک دی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمایل :

أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا . چې د چا اخلاق ډیر ښه وي . (۳)

۵ . امام غزالي رحمه الله په إحياء العلوم کې ذکر کړي :

إِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ هُوَ الْإِيمَانُ ، وَسُوءُ الْخُلُقِ هُوَ الْكُفْرَانُ .

(۱) من ابی داؤد کتاب السنّة باب الدلیل علی زیادة الإیمان ولقضاءه رقم الحديث ۴۶۸۲ قال الالبانی : صحیح . مشکوۃ المصابیح باب الرلق والحياء وحسن الخلق الفصل الثالث ۵۱۰۱ (۳۴) ، مصنف ابن ابی شیبہ رقم الحديث ۲۵۳۲۱ ، ورقم الحديث ۳۰۳۷۰ ، مسند احمد رقم الحديث ۱۰۸۱۷ ، سنن الدارمي رقم ۲۸۳۴ ، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۴۷۹ ، السنن الکبری للبيهقي رقم الحديث ۳۰۷۸۳ .

(۲) سنن الترمذي أبواب الرقاق باب ما جاء في حق الزوجة على زوجها رقم الحديث ۱۱۶۲ وقال الترمذي : هذا حديث حسن صحيح . ورقم الحديث ۲۶۱۲ أبواب الإیمان باب ما جاء في أشيكتال الإیمان وزیادته ولقضاءه . مشکوۃ المصابیح باب عشرة النساء وما لكل واحدة من الحقوق الفصل الثاني رقم ۳۲۶۴ (۲۷) ، مسند احمد رقم ۷۴۰۲ ، ورقم ۱۰۱۰۶ ، السنن الکبری للسلي رقم ۹۱۰۹ ، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۴۱۷۴ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۴۴۲۰ .

(۳) المعجم الاوسط رقم الحديث ۸۱۲۳ ، المعجم الکبير للطبرانی رقم الحديث ۱۰۳ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۹۳ ، ورقم الحديث ۳۶۴۳ ، الترغيب والترهيب للمندري رقم الحديث ۲۳۳۰/۳۱ .

بیشکه خوش اخلاقي ايمان دى ، او بَد اخلاقي منافقت دى . (۱)

د دين تکميل او اصلاح په خوش اخلاقي سره کيږي

۱ . رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى اخْتَارَ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَأَكْرَمُوهُ بِحُسْنِ الْخُلُقِ وَالسَّخَاءِ فَإِنَّهُ لَا يَكْمُلُ إِلَّا بِهِمَا . (۲)

بیشکه الله تعالى ستاسو د پاره د اسلام دين غوره کړې دى ، پس تاسو د دې دين اکرام په خوش اخلاقي او سخاوت سره اوکړئ ، ځکه د دې دين تکميل صرف په همدې دوه ځويونو سره کيږي .

۲ . په يو حديث کې ذکر دي ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ هَذَا الدِّينَ هُوَ الَّذِي ارْتَضَيْتُهُ لِنَفْسِي ، وَلَا يُصْلِحُهُ إِلَّا خَصْلَتَانِ : السَّخَاءُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ ، فَأَكْرَمُوهُ بِهِمَا مَا صَحِبْتُمُوهُ . (۳)

بیشکه دا (اسلام) هغه دين دى کوم چې ما د خپل ځان د پاره خوښ کړې دى ، او د دې اصلاح صرف په دوه ځويونو سره کيږي : يو سخاوت ، او دويم خوش اخلاقي ، پس ترڅو پورې چې تاسو دا دين خپل کړې وي نو په دې دوه ځويونو سره د دې اکرام کوئ .

خوش اخلاقي د کامل مؤمن صفت دى

خوش اخلاقي د کامل مؤمن صفت دى ، په منافق کې خوش اخلاقي نه راځي .

د ترمذي شريف او مشکوة شريف حديث دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

(۱) اسماء علوم الدين ج ۳ ص ۶۹ كِتَابُ رِيَاضَةِ النَّفْسِ وَتَهْلِيلِ الْأَخْلَاقِ وَمُعَالَجَةِ أَمْرَائِ الْقَلْبِ بيان علامت خُصِي الْخُلُقِي ، نَصْرَةُ النِّعَمِ ج ۱۰ ص ۳۶۵۰ سوء الخلق .

(۲) ادب الدنيا والدين للماوردي الْبَابُ الْقَاصِصُ أَدَبُ النَّفْسِ الْقَصْلُ الثَّالِي فِي حُسْنِ الْخُلُقِ ص ۲۴۲ ، التريه الإسلامية اصولها ونظورها في البلاد العربية ج ۱ ص ۳۵۲ آداب رِيَاضَةِ النَّفْسِ واستصلاحها .

(۳) تنبيه الغافلين بأحاديث سيد الأبياء والمرسلين للسمرقندي ص ۴۶۳ بَابُ قَسْطِ إِقْتِمَارِ الطَّعَامِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ .

خَصْلَتَانِ لَا تَجْتَمِعَانِ فِي مُتَافِقٍ : حُسْنُ سَمْتٍ ، وَلَا فِقْهٌ فِي الدِّينِ . (١)
دوه (٢) صفتونه په منافق کې نه جمع کېږي : (يو) خوش اخلاقي ، او (دويم) په دين کې پوهه .

د نبي عليه السلام مقصد دادی چې مؤمنان دې دا دوه صفتونه په ځان کې پيدا کړي .
خوش اخلاقي به د قيامت په ورځ په تله د ميزان کې وزن دار عمل وي

١ . رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي :

مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ ، وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ . (٢)

د قيامت په ورځ به د مؤمن سړي په تله (د ميزان) کې د خوش اخلاقي نه دروند بل هيڅ څيز نه وي (يعنی خوش اخلاقي به د ثواب په اعتبار سره وزن دار عمل وي) ، او بيشكه الله تعالى فحش ويونکی او يهوده خبرې کوونکی (بد اخلاقه) نه خوښوي .

٢ . رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت ابوذر رضي الله عنه ته او فرمايل :

يَا أَبَا ذَرٍّ ! أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى خَصْلَتَيْنِ هُمَا أَثْقَلُ عَلَى الظَّهْرِ وَأَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ ؟

(١) سنن الترمذي أبواب الولي باب مَا جَاءَ فِي فَتْلِ الْفَقْهِ عَلَى الْوَبَادِ رقم الحديث ٢٦٨٤ قال الالباني: صحيح . مشكوة المصابيح كتاب العلم الفصل الثاني رقم الحديث ٢١٩ (٢٢) ، المعجم الاوسط رقم الحديث ٨٠١٠ ، كنز العمال رقم الحديث ٢٨٧٧٧ ، حسن السم في الصمت ج ١ ص ٢١ .

(٢) سنن الترمذي أبواب البيزة والصلوة باب مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ٢٠٠٢ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ . مشكوة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الثاني رقم الحديث ٥٠٨ (١٤) ، كنز العمال رقم الحديث ٥١٨٥ كتاب الاخلاق ، صحيح الرغبة والرهيب رقم الحديث ٢٦٤١ (٣) الرغبة في الخلق الحسن والفضله ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ٤٨١ .

وفي رواية : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا مِنْ شَيْءٍ يُؤْخَذُ فِي الْمِيزَانِ أَثْقَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ ... سنن الترمذي أبواب البيزة والصلوة باب مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ٢٠٠٣ قال الالباني: صحيح . كنز العمال رقم الحديث ٥١٥٠ الاخلاق .

اې ابوذر ! آيا زه تاته داسې دوه عملونه اوسنئ چې هغه په شا (يا : ژبه) باندې ډير آسان دي ، ليکن (د قيامت په ورځ) په تله د ميزان کې ډير درانه دي .

حضرت ابوذر رضي الله عنه ورته او فرمايل : او (ضروريې اوسنئ) .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

كُلُّ الصَّوْتِ ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا عَمِلَ الْخَلَائِقُ بِمِثْلِهِمَا . (۱)

اوږده چوپتيا (يعنې ډير خاموش پاتې كيدل) ، او خوش اخلاقي ، قسم په هغه ذات چې د هغه په قبضه قدرت کې زما ساه ده . خلقو ددې دوه خصلتونو نه بهتر بل هېڅ عمل ندې كړی (يعنې ددې دوه ځويونو نه بهترين بل هېڅ عمل نشته) .

همداسې مضمون په نورو آحادينو کې هم ذكر شوی . (۲)

د خوش اخلاقي په وجه د تهجدو او نقلي روږو ثواب حاصلول

د ابوداؤد شريف حديث دی ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ .

بيشكه (كامل) مؤمن د خپلو ښو اخلاقو په وجه د روژه دار او شپې عبادت كووونكي

(۱) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « يَا أَبَا ذَرٍّ ! أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى خَصْلَتَيْنِ هُمَا أَحَقُّ عَلَى الظَّهْرِ وَأَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ ؟ » قَالَ : قُلْتُ : بَلَى . قَالَ : « كُلُّ الصَّوْتِ ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا عَمِلَ الْخَلَائِقُ بِمِثْلِهِمَا . » مشكوة المصابيح باب جلفظ اللسان والغيبة والشتم . الفصل الثالث رقم الحديث ۴۸۶۷ (۵۶) ، شعب الایمان رقم الحديث ۷۶۴۱ . قَالَ مِثْلُكَ لِقُلَّاعٍ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ : أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي الدُّنْيَا وَالْبَرَاءُ وَالْكَلْبَرَاءُ وَأَبُو يَحْيَى . وَرَوَاهُ ثِقَاتٌ . مرقاة ج ۷ ص ۳۰۵۴ .

(۲) وَرَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَرَوَاهُ أَبُو الشَّيْخِ ابْنُ جَبَّانٍ مِنْ حَدِيثِ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَلَا أُلِيْكَ بِأَمْرَيْنِ خَفِيفٌ أَمْرُهُمَا عَظِيمٌ أَجْرُهُمَا كَمْ تَلَقَّى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِمِثْلِهِمَا : كُلُّ الصَّوْتِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ . »

وَرَوَاهُ ابْنُ أَبِي الدُّنْيَا أَيْضًا عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ مُرْسَلًا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَلَا أُحِبُّكُمْ بِأَيْسَرِ الْعِبَادَةِ وَأَهْوَلِهَا عَلَى الْبَدَنِ ؟ الصَّوْتُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ . » مرقاة المصابيح ج ۷ ص ۳۰۵۴ باب جلفظ اللسان والغيبة والشتم . الفصل الثالث لم يشرع رقم الحديث ۴۸۶۷ (۵۶) .

درجه حاصلوي . (۱)

د خوش اخلاقی په وجه او چټي درجي حاصلول

۱ . رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعَبْدَ لَيَبْلُغُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ عَظِيمَ دَرَجَاتٍ الْآخِرَةِ ، وَشَرَفَ الْمَنَازِلِ وَ إِنَّهُ لَضَعِيفُ الْعِبَادَةِ ، وَإِنَّهُ لَيَبْلُغُ بِسُوءِ خُلُقِهِ أَسْفَلَ دَرَجَةٍ فِي جَهَنَّمَ . (۲)

بيشکه بنده د خپلو بنو اخلاقو په وجه د آخرت او چټو درجو او معزز مقام ته رسي اگر چې دده عبادات کمزوري وي ، او بيشکه بنده د بد اخلاقی په وجه د جهنم ښکته مرتبي ته رسي .

۲ . جنيد بغدادی رحمه الله فرمايي :

أَرْبَعٌ تَرْفَعُ الْعَبْدَ إِلَى أَعْلَى الدَّرَجَاتِ وَإِنْ قَلَّ عَمَلُهُ وَعِلْمُهُ : الْجِلْمُ وَالتَّوَاضُّعُ وَالسَّخَاءُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ ، وَهُوَ كَمَالُ الْإِيمَانِ . (۳)

څلور شيان انسان او چټو درجو ته رسوي اگر چې دده عمل او علم کم وي : حلم ، تواضع ، سخاوت ، او خوش اخلاقي ، او په دې خوش اخلاقی سره ايمان کامل کيږي .

(۱) سنن ابی داؤد کتاب الأدب باب في حسن الخلق رقم الحديث ۴۷۹۸ قال الالباني: صحيح . مشكوة المصابيح باب الفرق والحياء وحسن الخلق الفصل الثاني رقم الحديث ۵۰۸۲ (۱۵) ، الآداب للبيهقي باب في حسن الخلق رقم الحديث ۱۵۴ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۴۶ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۶۴۳ ، الترغيب والترهيب لغوام السنة رقم الحديث ۱۲۰۱ .

وفي رواية : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ..... وَإِنَّ صَاحِبَ حُسْنِ الْخُلُقِ لَيَبْلُغُ بِهِ دَرَجَةً صَاحِبِ الصُّومِ وَالصَّلَاةِ . سنن الترمذي أَبْوَابُ الْبِرِّ وَالْفَلَاحِ بَابُ مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ۲۰۰۳ قال الالباني: صحيح .

كنز العمال رقم الحديث ۵۱۵۰ الاخلاق .

(۲) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۷۵۴ ، مجمع الزوائد باب ماجاء في حسن الخلق رقم الحديث ۱۲۶۹۲ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۴۹ ، مكارم الاخلاق للخرطبي رقم الحديث ۶۱ ، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۵۱ ، الترغيب والترهيب للمنذري رقم ۳۰۰۸ ، الترغيب في الخلق الحسن وفضله ، لعمدة النعم ج ۱۰ ص ۳۶۴۷ سوء الخلق .

(۳) احياء علوم الدين ج ۳ ص ۵۲ بَيَانُ فَحِيلَةِ حُسْنِ الْخُلُقِ وَمَذْمُومَةِ سُوءِ الْخُلُقِ ، صلاح الامة ج ۷ ص ۱۴۷ علو الهمة في

خوش اخلاقه کس د پاره نبي ﷺ د جنت په مينځ کې د کور ضمانت کړی

د چا اخلاق چې ښه وي نو د داسې کس د پاره نبي عليه السلام د جنت په مينځ کې د کور ضمانت کړی ، د ابو داؤد شريف حديث دی ، رسول الله ﷺ فرمايي :

أَنَا رَعِيْمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبِيعِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا ، وَبَيْتٍ فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَلْبَ وَإِنْ كَانَ مَارِحًا ، وَبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ .

زه د هغه کس د پاره د جنت په اطرافو کې د کور ضامن يم چې هغه په حق باندې د کيدلو باوجود جگړه پرېږدي ، او د هغه چا د پاره د جنت په مينځ کې د کور ضامن يم چې هغه په توقو کې هم دروغ پرېږدي ، او د هغه چا د پاره په اعلى جنت کې د کور ضامن يم چې هغه خپل اخلاق ښائسته کړي . (۱)

جنت ته ډير بوټلونکې څيز تقوى او خوش اخلاقي ده

حضرت ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وشوه :

مَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ ؟

هغه کوم څيز دی چې هغه عام طور انسان جنت ته داخلوي ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

تَقْوَى اللَّهِ ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ . د الله ﷻ نه يره او ښائسته اخلاق .

تپوس کوونکي بيا عرض او کړو :

وَمَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّارَ ؟ هغه کوم څيز دی چې هغه اکثره انسان جهنم ته داخلوي ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

الْأَهْوَاكُنْ : الْفَمُ وَالْفَرْجُ .

(۱) سنن ابی داؤد کتاب الأدب باب فی حسن الخلق رقم الحديث ۴۸۰۰ قال الايبالي: حسن. المعجم الاوسط رقم

الحديث ۸۷۸ ، و رقم الحديث ۳۶۹۳ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۷۲۸۸ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم

الحديث ۲۱۱۷۶ ، شعب الایمان فصل فی المراح ، و رقم الحديث ۷۶۵۳ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۷۰۷ ،

کنز العمال رقم الحديث ۸۲۹۹ ، و رقم الحديث ۸۳۰۸ .

هغه دوه دده څيزونه دي : (يعنی) ځله او شرمگاه . (١)

چې چاته خوش اخلاقي ورکړې شوه نو هغه ته بهترين نعمت ورکړې شو

صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه او کړه :

يَا رَسُولَ اللَّهِ ! مَا خَيْرُ مَا أُعْطِيَ الْإِنْسَانُ ؟

اي د الله رسوله ! انسان ته چې څه (نعمتونه) ورکړل شوي په هغې کې بهترين څيز

کوم يودی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : اَلْخُلُقُ الْحَسَنُ . بنائسته اخلاق . (٢)

حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د خوش اخلاقي وصيت

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لره يَمَن ته د قاضي په حيثيت ليږلو ، نو د تللو په وخت يې ورته څه وصيتونه کړي وو ، په هغې کې آخري وصيت يې ورته د خوش اخلاقي

(١) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا أَكْثَرَ مَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ ؟ قَالَ : « تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ » . قَالَ : وَمَا أَكْثَرَ مَا يُدْخِلُ النَّارَ ؟ قَالَ : « الْأَجْوَقَانِ : الْفَمُ وَالْقَرْجُ » . الادب المفرد مخرجا للبخاري رقم الحديث ٢٩٩٣ بَابُ حُسْنِ الْخُلُقِ إِذَا قَعَمُوا .

وفي رواية : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرَ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ . فَقَالَ : « تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ » . وَسَمِعْتُ عَنْ أَكْثَرَ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ . فَقَالَ : « الْفَمُ وَالْقَرْجُ » . سنن الترمذي أَبْوَابُ الْبِرِّ وَالصَّيْلَةِ بَابُ مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ٢٠٠٤ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ . سنن ابن ماجه رقم الحديث ٢٢٢٦ ، مشكوة المصابيح بَابُ جَلِيزَةِ اللِّسَانِ وَاللُّبَّةِ وَالْفُتْمِ الْقُضْلُ الثَّانِي رقم الحديث ٢٨٣٢ ، المستدرک علی الصحيحین للحاکم رقم الحديث ٧٩١٩ وقال الحاکم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ إِسْنَادُهُ وَلَمْ يَكُنْ جَاهِدًا . والقه الذهبي . حسب الايمان رقم الحديث ٥٠٢٥ .

(٢) عَنْ رَجُلٍ مِنْ مُرَيْتَةِ قَالَ : قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! مَا خَيْرُ مَا أُعْطِيَ الْإِنْسَانُ ؟ قَالَ : اَلْخُلُقُ الْحَسَنُ . مشكوة المصابيح بَابُ الرِّفْقِ وَالْحَيَاءِ وَحَسَنِ الْخُلُقِ الْمَعْلُ الثَّانِي رقم الحديث ٥٠٧٨ (١١) ، حسب الايمان رقم الحديث ١٢٣٥ ، الادب المفرد مخرجا رقم الحديث ٢٩١ : المستدرک علی الصحيحین للحاکم رقم الحديث ٨٢٠٦ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ٣٦٧ ، المعجم الكبير رقم الحديث ٢٦٦ ، ورقم الحديث ٢٧٩ ، ورقم الحديث ٢٨٥ ، الترغيب والترهيب لقوام السنة رقم الحديث ١٢١٠ .

په باره کې کړې و .

په مشکوٰۃ شریف او نورو د احادیثو په کتابونو کې دا حدیث ذکر دی ، حضرت معاذ رضی الله عنه فرمایي :

كَانَ آخِرُ مَا وَصَّانِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وَضَعْتُ رِجْلِي فِي الْغَزَا أَنْ قَالَ :
يَا مُعَاذُ ! أَحْسِنْ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ .

آخري وصیت چې ماته رسول الله صلی الله علیه وسلم کړې و کله چې ما خپله خپه (د اوبښ) په رځ کې (پاتیدان) کې ایځې وه هغه دا و : ای معاذ ! ته د خلقو سره خپل اخلاق ښه کړه (یعنی خوش اخلاقي ورسره کوه) . (۱)

نبي علیه السلام حضرت معاذ رضی الله عنه ته د تللو په وخت دا هم ويلي و : ” ای معاذ ! کیدې شي ته بیا ما او نه گوري “ . بیا همداسې اوشوه حضرت معاذ رضی الله عنه په یمن کې و چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شو .

حضرت ابوذر رضی الله عنه ته د خوش اخلاقي حکم

د ترمذي شریف حدیث دی ، حضرت ابوذر رضی الله عنه فرمایي چې ماته رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل :

إَتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتَّبِعِ السَّبِيلَةَ الْحَسَنَةَ تَنْحُهَا. وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ . (۲)
ته چې هر چیرته یی د الله تعالی نه ویرېږه ، د بدې پسې نیکی کوه نو دا نیکی به دا بدې

(۱) مشکوٰۃ المصابیح باب الزُّوْلَى وَالْعِيَاءِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ الْقُضْلُ الثَّلَاثُ رقم الحديث ۵۰۹۵ (۲۸) ، موطا مالک ۹۰۲/۲ کتاب حُسْنِ الْخُلُقِ باب مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ۱ ، الترغيب والترهيب للمعزي رقم الحديث ۴۰۲۹ الترغيب في الخلق الحسن وفضله .

(۲) سنن الترمذي أبواب البر والصلة باب مَا جَاءَ فِي مُعَاشَرَةِ النَّاسِ رقم الحديث ۱۹۸۷ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ . مسند احمد رقم الحديث ۲۱۳۵۴ ، و رقم الحديث ۲۱۴۰۳ ، و رقم الحديث ۲۱۹۸۸ ، سنن الدارمي رقم الحديث ۲۸۳۳ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۳۷۷۹ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۲۹۶ ، و رقم الحديث ۲۹۷ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۱۷۸ وقال الحاکم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ . وَلَمْ يُعْرَفْ جَاهُ . ووافقه الذهبي ، مشکاة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الثاني رقم الحديث ۵۰۸۳ (۱۶) .

ختمه کړي، او د خلقو سره ښه اخلاق کوه (يعنی د خوش اخلاقي معامله ورسره کوه).

نبي عليه السلام به عامو صحابه کرامو ته هم د ښو اخلاقو حکم کولو. (۱)

د خلقو سره په خوش اخلاقي باندې د خبرو کولو حکم

الله رب العزت فرمايي: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾. (۲)

ترجمه: او خلقو ته ښه خبره کوئ.

(يعنی د خلقو سره په نرمۍ، روڼ تندي، او خوش اخلاقي باندې خبرې کوئ).

په ښو اخلاقو سره انسان نور خلق د ځان نه خوشحالولې شي

انسان په مال و دولت سره نور خلق د ځان نه دومره نشي خوشحالولی خو مره چې په ښو اخلاقو سره يې خوشحانولې شي، ځکه مال و دولت خو دومره ډير نه وي چې هر چاته اورسي، خو خوش اخلاقي انسان د هر چا سره کولې شي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَسْعَهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ. (۳)

ييشکه تاسو خلق په خپلو مالونو سره نشي خوشحالولی (يعنی د تاسو سره دومره ډير

(۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. قَالَ: لَمَّا بَلَغَ أَبَا ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَبْعَثُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ لِأَخِيهِ: اِرْكَبْ إِلَى هَذَا الْوَادِي فَإِنِّي قَاعَلَمُ لِي عِنْدَ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ. يَأْتِيهِ الْخَبَرُ مِنَ السَّمَاءِ. وَاسْتَعِ مِنْ قَوْلِهِ ثُمَّ انْتَبَيْ. فَأَنْطَلَقَ الْأَخَ حَتَّى قَدِمَهُ. وَسَمِعَ مِنْ قَوْلِهِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ لَهُ: رَأَيْتُهُ يَأْمُرُ بِكَارِمِ الْأَخْلَاقِ. وَكَلَامًا مَا هُوَ بِالشَّعْرِ... صحيح البخاري كتاب مناقب الأنصار باب إسلام أبي ذر الغفاري رضي الله عنه ولم يحدث ۳۸۶۱، وباب حسن الخلق والسقاء وما يكره من البخل. لم يحدث ۶۰۳۳، صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة رضي الله تعالى عنهم باب من فضائل أبي ذر رضي الله عنه. ولم يحدث ۱۳۳ (۲۴۷۴).

(۲) البقرة آية ۸۳.

(۳) صحيح الترمذي والترهيب. ولم يحدث ۲۶۶۱ (۲۳) الترمذي في الخلق الحسن وفضله والترهيب من الخلق السيء ودمه. وقال المنذري: رواه أبو يعلى والبخاري من طرق أحدها حسن جيد، مجمع الزوائد. ولم يحدث ۱۲۶۷۵ باب ما جاء في حسن الخلق، مسند البزار. ولم يحدث ۹۳۱۹، ولم يحدث ۹۶۵۱، ادب الدنيا والدين ص ۲۰۱، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۵۰، صفوة الصلوة ج ۱ ص ۸۰، تنبيه الغافلين ص ۴۶۲ باب فضل اطعام الطعام وحسن الخلق.

مال نشته چې هرچاته یې ورکړی او خوشحالی یې کړی (۱) ، بلکه دوی د تاسو نه د مخ په تازگی (روڼ تندی) او ښو اخلاقو سره خوشحالیږي .

د خوش اخلاقه سړي دوستان زیات او دشمنان یې کم وي

چې کله د انسان اخلاق ښه وي نو دده دوستان زیات وي ، خلق ورسره محبت کوي ، او دشمنان یې کم وي ، نوده ته سخت کارونه آسان وي ، او غضب ډاک زړونه ورته نرم وي . (۲)

د خوش اخلاقي په وجه خپل مینځي محبت پیدا کیږي

د خوش اخلاقي او نرمۍ په وجه د مسلمانانو په خپل مینځ کې محبت پیدا کیږي ، دشمني او نفرتونه ختمیږي .

اللّٰه ربّ العزت فرمایي :

﴿ وَلَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّیِّئَةُ ۚ اِذْ دَفَعَ بِالْیَمَنِ هِیْ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِیْ بَیْنَكَ وَبَیْنَهُ عَدَاوَةٌ کَاَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیْمٌ ۝ ﴾ (۳)

ترجمه : او نیکی او بدی برابر ندي ، ته (بدی) په داسې طریقې سره دفع (لري) کړه چې هغه ښه وي (یعنی د بدۍ جواب په نرمې طریقې سره ورکوه) نو فوراً به هغه کس چې ستا او د هغه په مینځ کې دشمني وي هغه به داسې (نرم) شي گویا هغه (ستا) گرم (مخلصه) دوست دی .

علامه ابن قیم رحمه الله فرمایي چې نبي عليه السلام اکثره د تقوی او خوش اخلاقي حکم

(۱) (اِنَّكُمْ لَنْ تَسْعَوْا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ) اي لا تسع أموالکم لعطائهم فوسعوا اخلاقکم لصحبتههم . شرح المشكاة للطبي ج ۶ ص ۲۰۰۸ .

(۲) فَإِذَا حَسَنْتَ أَخْلَاقَ الْإِنْسَانِ كَثُرَ مَصَافُوهُ ، وَكَلَّ مُعَادُوهُ ، فَكَتَسَهَلَتْ عَلَيْهِ الْأُمُورُ الصَّعَابُ ، وَلَئِنْ لَمْ يَلْقُ الْإِنْسَانُ الْإِنْسَانَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ . نضرة النعم ج ۵ ص ۱۵۸۲ حسن الخلق .

فَإِذَا حَسَنْتَ أَخْلَاقَ الْمُسْلِمِ كَثُرَ مَصَافُوهُ ، وَأَحَبَّهُ النَّاسُ . موسوعة الاعلام ج ۱ ص ۷۸ .

(۳) حم السجدة (لملت) آیه ۳۲ .

پوځای کړی . (۱)

دا ځکه چې د تقوی په وجه د بنده او الله ﷻ په مینځ کې ښه تعلق جوړیږي (یعنی د تقوی په وجه انسان د الله ﷻ محبوب جوړیږي) ، او د خوش اخلاقی په وجه د مسلمانانو په خپل مینځ کې محبت پیدا کیږي . (۲)

د خوش اخلاقی په وجه انسان ځان ته د نورو خلقو زړونه رامایل کولې شي ، بیا د هرې طبقې خلق دده سره محبت کوي او دده سره د کیناستلو مینه لري .
تر دې چې دده دښمنان هم دده سره محبت شروع کړي ، او دده په مجلس کې کیناستل خوښوي . (۳)

په خوش اخلاقی سره په علم کې زیادت راکځي

د خوش اخلاقی په وجه د انسان زړه صفا او مطمئن کیږي ، تواضع او آدب په کې پیدا

(۱) لکه په دې حدیث کې هم د تقوی او خوش اخلاقی حکم پوځای شوی :

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا أَكْثَرَ مَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ ؟ قَالَ : تَتَّقَى اللَّهَ ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ .... الادب المفرد مخرجا للبخاري رقم الحديث ۲۹۴ بَابُ حُسْنِ الْخُلُقِ إِذَا قَفَّوْا .

(۲) جَمَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ ، لِأَنَّ تَقْوَى اللَّهِ يُضِلُّ مَا بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ رَبِّهِ ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ يُضِلُّ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ . فَتَقْوَى اللَّهِ تُوجِبُ لَهُ مَحَبَّةَ اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى مَحَبَّتِهِ . الفوائد لابن القيم ص ۵۴ .

(۳) فحسن الخلق من أعظم الأسباب الداعية لكسب القلوب، فهو يحبب صاحبه للبعيد والقريب، وبه ينقلب العدو صديقا، ويصبح البغيض حبيباً، ويصير البعيد قريباً. وبحسن الخلق يتقرب المرء للناس، ويتمكن من إرضائهم على اختلاف مشاربهم، وطبقاتهم، فكل من جالس حسن الخلق أحبه، ورغب في مجلسه. سوء الخلق ص ۸۳ البحث الثاني: فضائل حسن الخلق .

الخلق الحسن يحبب المسلم الى الناس جميعاً حتى أعدائه ، ويتمكن بذلك من إرضاء الناس على اختلاف طبقاتهم ، وكل من جالسه او خالطه أحبه ، وبهذا يسهل على الداعية إدراك مطالبه السامية بإذن الله تعالى لأن الدعاة إلى الله عز وجل لا يسعون الناس بأموالهم ولكن ببسط الوجه وحسن الخلق . الخلق الحسن في ضوء الكتاب والسنة ج ۱ ص ۱۱ .

کېږي ، او دا خبره یقیني ده چې کله په انسان کې آدب وي او په علمي مجلس کې شرکت کوي نو په دې سره دده په علم کې اضافه کېږي . (۱)

په خوش اخلاقی سره رزق فراخه کېږي

یحییٰ بن معاذ رَحِمَهُ اللهُ فرمایي : فِي سَعَةِ الْأَخْلَاقِ كُنُوزُ الْأَرْزَاقِ . (۲)
په خوش اخلاقی کې د رزق خزانې دي .

چې چاته الله تبارک و تعالی د خبر اراده او کړي . یا ورسره محبت کول او غواړي نو ښه اخلاق ورکړي

۱ . رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :
إِنَّ هَذِهِ الْأَخْلَاقَ مِنَ اللَّهِ . فَمَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا مَنَعَهُ خُلُقًا حَسَنًا . وَمَنْ أَرَادَ بِهِ سُوءًا مَنَعَهُ سَيِّئًا . (۳)
بیشکه دا اخلاق د الله تبارک و تعالی د طرفه دي ، پس چاته چې الله تعالی د خبر اراده او کړي نو هغه ته ښائسته اخلاق ورکړي ، او چاته چې بده اراده او کړي نو بد اخلاق ورکړي .

(۱) فبالخلق الحسن يصفو القلب، وتطمئن النفس، وذلك مدعاة لأن يتمكن المرء من معرفة العلوم التي يسعى لإدراكها، والمعارف التي يروم تحصيلها. ثم إن حسن الخلق يدعو صاحبه للتواضع، والتأدب في مجالس العلم. وهذا ما يزيد العلم، ويقوي الإدراك. سوء الخلق من ۸۶ المبحث الثاني: فضائل حسن الخلق.

(۲) إحياء علوم الدين ج ۳ ص ۵۲ بَيَانُ فَضِيلَةِ حُسْنِ الْخُلُقِ وَمَذَمَّةِ سُوءِ الْخُلُقِ . صلاح الأمة في علو الهمة ج ۷ ص ۱۴۷ علو الهمة في حسن الخلق .

(۳) المعجم الاوسط للطبراني رقم الحديث ۸۶۲۱ ، الترغيب والترهيب للمنذري رقم الحديث ۴۰۳۹ الترغيب في الخلق الحسن وفضله ، مجمع الزوائد باب ما جاء في حسن الخلق رقم الحديث ۱۲۶۶۱ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۵۶ ، الدر المنثور في التفسير بالمأثور ج ۲ ص ۳۲۳ ، مرآة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۷۴ في تشریح حدیث ۵۰۷۳ ، و ص ۴۲۶۱ في تشریح حدیث ۵۲۰۸ .

وفي رواية : إِنَّ هَذِهِ الْأَخْلَاقَ مَنَالِحٌ يَمْنَحُهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ . فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِعَبْدٍ خَيْرًا مَنَعَهُ مِنْهَا خُلُقًا صَالِحًا . مكارم الأخلاق لابن أبي الدنيا ج ۱ ص ۲۶ رقم ۳۴ ، مرآة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۷۴ في تشریح حدیث ۵۰۷۳ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۵۳ الكتاب الثالث في الاخلاق .

۲. په یو حدیث کې ذکر دي، رسول الله ﷺ فرمایي:

إِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطَوْا شَيْئًا خَيْرًا مِنْ خُلُقِي حَسَنٍ. (۱)

یېشکه خلقو ته د خوش اخلاقي نه بهترین بل هیڅ څیز ندې ورکړې شوی.

د انسان شرافت په خوش اخلاقي کې دی

۱. رسول الله ﷺ فرمایي:

كَرَمُ الْمُؤْمِنِ دِينُهُ، وَمُرُوَّةُ عَقْلُهُ، وَحَسَبُهُ خُلُقُهُ. (۲)

د مؤمن عزت دده دین دی، دده مروّت دده عقل دی، او دده شرافت دده اخلاق دي.

(یعنی د انسان شرافت دده په اخلاقو سره دی).

۲. په یو بل حدیث کې راځي: رسول الله ﷺ حضرت ابوذر رضی الله عنه ته وصیت

کولو سره او فرمایي:

يَا أَبَا ذَرٍّ لَا عَقْلَ كَالْتَذَبِيرِ، وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ، وَلَا حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ. (۳)

(۱)... قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَمَا خَيْرٌ مَّا أُعْطِيَ النَّاسُ؟ فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطَوْا شَيْئًا خَيْرًا مِنْ خُلُقِي حَسَنٍ.

المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۴۶۳، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۵۱، صلاح الامة في علو الهمة ج ۷ ص ۱۴۳. وفي رواية: قَالُوا: مَا خَيْرٌ مَّا أُعْطِيَ النَّاسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: خُلُقِي حَسَنٌ. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۸۴۵۴. سنن ابن ماجه رقم الحديث ۳۴۳۶ كِتَابُ الْبَيْتِ بَابُ مَا أَلْزَمَ اللَّهُ دَأَى إِلَّا أَلْزَمَ لَهُ شِقَاءً.

(۲) المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۸۷۷۴، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۴۸۳، المعجم الاوسط للطبراني وَكُلُّ شَيْءٍ. والفقہ الذهبي. مسند احمد رقم الحديث ۴۲۵ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ. وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ

رقم الحديث ۶۶۸۶، مكارم الاخلاق للطبراني رقم الحديث ۲۸، تبيين الغالين ص ۴۶۲، سنن الدار لطني رقم الحديث ۳۸۰۴، ورقم الحديث ۳۸۰۷، الادب للبيهقي رقم ۱۶۴، السنن الكبرى للبيهقي رقم ۱۳۷۷۷، ورقم ۲۰۸۱۰، شعب

الايمان رقم ۴۳۳۵، الرغبة والترهب للمندري رقم ۴۰۱۱، معجم ابن عساكر رقم ۸۰۶.

(۳) صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ۳۶۱، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۲۶۸۸، سنن ابن ماجه باب الووع

والنظري رقم الحديث ۴۲۱۸، مكارم الاخلاق للخرطقي رقم الحديث ۴۸، مكارم الاخلاق للطبراني رقم الحديث ۱، شعب الايمان رقم الحديث ۴۳۲۵، ورقم ۴۳۲۶، الرغبة والترهب لقوام السنة رقم الحديث ۱۲۰۷، الرغبة والترهب

للمندري رقم ۳۳۷۸، ورقم ۴۰۱۲، مجمع الزوائد رقم الحديث ۷۱۱۳، ورقم الحديث ۱۸۰۳۸، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۳۶، ورقم الحديث ۸۷۳۳، مشكوة المصابيح باب الحذر الثاني في الامور الفصل الثالث رقم الحديث ۵۰۶۶ (۱۴).

ای ابوذر ! د تدبیر په شان هیڅ عقل نشته ، د گناهونو نه د بچ کیدو په شان هیڅ پرهیزگاري نشته ، او د ښو اخلاقو په شان هیڅ شرافت نشته .

(یعنی یو کس چې د هر کار په باره کې تدبیر کوي او د هغې انجام ته گوري نو ددې په شان بهرین عقل بل نشته ، او څوک چې ځان د حرامو او شبهاتو نه ساتي نو ددې په شان بله هیڅ پرهیزگاري نشته ، او د خوش اخلاقي په شان بل عزت او شرافت نشته) . (۱)

خوش اخلاقه انسان ښک بخته وي

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ حُسْنُ الْخُلُقِ ، وَمِنْ شِقْوَتِهِ سُوءُ الْخُلُقِ . (۲)

د انسان د ښک بختیا علامه دا ده چې دده اخلاق به ښه وي ، او دده د بد بختیا علامه داده چې دده اخلاق به خراب وي .

غټه نیکی خوش اخلاقي ده

۱ . د مسلم شریف حدیث دی ، حضرت نواس بن سَمْعَانَ رضی الله عنه فرمایي چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه د ښکۍ او بدۍ متعلق پوښتنه او کړه (چې دا چاته وایي ؟) ، نو دوی راته او فرمایي :

الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ ، وَالْإِلْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ .

(۱) (لَا عَقْلَ كَالْتَذَبِيرِ) ... قَالَ لَعْنَى لَا عَقْلَ كَعَقْلِ التَّذَبِيرِ أَي كَالْعَقْلِ الذِّي يَضَحِبُهُ التَّذَبِيرُ ، وَهُوَ الذِّي يَنْظُرُ فِي ذُبُرِ الْأَمْرِ وَعَاقِبَتِهِ وَيَتَجَرَّ مَا يُخْتَمَدُ وَيُدْمَرُ فِي الْآخِرَةِ . وَلَا هَلْكَ أَنْ مَدَارَةَ عَلَى الْعَقْلِ الْمُسْتَوْع (وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ) أَي وَلَا تَوَرَّعَ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ وَالشُّبُهَاتِ مِثْلَ الْكَيْفِ عَنِ الْمُعَامَلَاتِ وَتَرْكُ الْمُبَاحَاتِ لَا الضَّرُورِيَّاتِ (وَلَا حَسَبَ) أَي : لَا مَكْرَمَةَ وَهَرَفَ (كَحُسْنِ الْخُلُقِ) أَي كَمَدَارَةِ الْخُلُقِ مَعَ مُوَاعَاةِ الْحَقِّ . مראה المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۸ ص ۳۱۶۸ فی تشریح حدیث ۵۰۶۵ .

(وَلَا حَسَبَ) أَي لَا هَرَفَ لِلنَّفْسِ وَمِثْلَ الشَّرَفِ الْحَاصِلِ بِحُسْنِ الْخُلُقِ . شرح محمد فواد عبد الباقی علی سنن ابن ماجه فی تشریح حدیث ۴۲۱۸ .

(۲) حسب الامان رالم الحديث ۷۶۷۹ ، كنز العمال رالم الحديث ۵۲۴۳ ، المنقى من كتاب مكارم الاخلاق ومعالها رالم الحديث ۲۲ ، مكارم الاخلاق للخرالطى .

غټه نیکي خوش اخلاقي ده (یعنی د نېکۍ بڼه صورت خوش اخلاقي ده)، او گناه هغه کار دی چې هغه ستا په زړه کې ترډډ پیدا کوي، او ته دا خبره بده گنځي چې خلق په دې کار باندې خبر شي. (۱)

فائده: په دې حدیث کې رسول الله ﷺ د نېکۍ تفسیر په خوش اخلاقي سره او کړو، یعنی چې یو کس بڼه اخلاق کاروي نو همدا د نېکۍ بڼه صورت دی. او د گناه پیژندلو طریقه یې دا ذکر کړ، چې کله د یو کار په کولو سره د نېک سړي په زړه کې ترډډ پیدا کیږي، او په دې باندې د نورو خلقو خبریدل بد گنځي نو دا علامه د دې ده چې دا کار د گناه دی. (۲)

(۱) عَنِ النَّوَاسِ بْنِ سِمْعَانَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِيمَانِ. فَقَالَ: الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالْإِيمَانُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ. صحيح مسلم كتاب البر والصلوة والآداب باب تفسير البر والإيمان رقم الحديث ۱۴ (۲۵۵۳)، ورم الحديث ۱۵ (۲۵۵۴)، الادب المفرد رقم الحديث ۲۹۵، ورم الحديث ۳۰۲، سنن الترمذي أبواب الأئمة باب ما جاء في البر والإيمان رقم الحديث ۲۳۸۹، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۳۹۷، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۲۱۷۲، شعب الإيمان رقم الحديث ۶۸۸۷، مشکاة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الاول رقم الحديث ۵۰۷۳ (۶)، كنز العمال رقم الحديث ۵۱۶۳، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۱۷۳۳ (۳).

(۲) (الْبِرُّ) أَي: أَكْثَمُ خَصَالِهِ، أَوِ الْبِرُّ كُلُّهُ مُجْمَلًا (حُسْنُ الْخُلُقِ) أَي: مَعَ الْخَلْقِ بِأَمْرِ الْحَقِّ أَوْ مُدَارَاةِ الْخَلْقِ. وَمُدَارَاةُ الْحَقِّ: قِيلَ: فَتَسِرُ الْبِرُّ فِي الْحَدِيثِ بِمَعْنَى هُنَّ: فَتَسِرُ فِي مَوْضِعٍ بِنَاظِرَاتِ الْبِرِّ النَّفْسُ وَاطْمَئِنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ. وَتَسِرُ فِي مَوْضِعٍ بِالْإِيمَانِ. وَفِي مَوْضِعٍ بِنَاظِرَاتِ بَلَاءِ إِلَى اللَّهِ. وَهَذَا بِحُسْنِ الْخُلُقِ، وَتَسِرُ حُسْنُ الْخُلُقِ بِاخْتِئَالِ الْأَذَى وَقِلَّةِ الْغَضَبِ وَتَسْطِيقِ الْوَجْهِ وَطَيِّبِ الْكَلَامِ، وَكُلُّهَا مُتَقَارِبَةٌ فِي الْمَعْنَى ذِكْرُ الظَّنِّ ..... (وَالْإِيمَانُ مَا حَاكَ) أَي: تَرَدَّدَ وَتَحَوَّكَ وَأَثَرُ (فِي صَدْرِكَ): وَدَوَائِهُ الْأَرْبَعِينَ: فِي نَفْسِكَ بِأَنْ لَمْ تَنْشَرْ لَهُ وَحَلَّ فِي الْقَلْبِ مِنْهُ الشُّكُّ وَالْخَوْفُ مِنْ كَوْنِهِ دَلِيلًا وَأَفْلَقَهُ وَلَمْ يَطْمَئِنَّ إِلَيْهِ. قَالَ التَّوْرِيُّ بِشَقِي: يُرِيدُ أَنَّ الْإِيمَانَ مَا كَانَ فِي الْقَلْبِ مِنْهُ هَيِّءٌ فَلَا يَنْشَرْ لَهُ الصَّدْرُ، وَالْأَقْرَبُ أَنَّ ذَلِكَ أَمْرٌ يَتَهَيَّأُ لِمَنْ هَرَّحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ دُونَ عُمُومِ الْمُؤْمِنِينَ، وَقَالَ هَارِغ: يَعْنِي الْإِيمَانَ مَا أَثَرُ قُبْحِهِ فِي نَفْسِكَ أَيْ تَرَدَّدَ فِي قَلْبِكَ وَلَمْ تُرِدْ أَنْ تَطْلِيهِ لِيَكُونِ قَبِيحًا. وَهُوَ الْمَعْنَى بِقَوْلِهِ: (وَكَرِهْتَ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ) أَي: أَغْنَيْتَهُمْ وَأَمْنَاهُمْ إِلَى الْجِلْسِ يَنْصَرِفُونَ إِلَى الْكَامِلِ، وَلِذَلِكَ لِأَنَّ النَّفْسَ بِطَبْعِهَا تُحِبُّ الظَّلَامَ عَلَى خَيْرِهَا، فَإِذَا كَرِهْتَ الظَّلَامَ عَلَى بَعْضِ أَعْمَالِهَا فَهُوَ غَيْدٌ مَا تَقَرَّبَ بِهِ إِلَى اللَّهِ، أَوْ غَيْدٌ مَا أَدْرَكَ الشُّعْرَ فِيهِ، وَعَلِمَهُ أَنَّهُ لَا حَيْدَ فِيهِ وَلَا بَرٍّ، فَهُوَ إِذَا الْإِيمَانُ وَهَرُّ. مره ج ۸ ص ۳۱۷۳

۲. په یو بل حدیث کې هم خوش اخلاقی ته نیکی ویل شوی ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي : لَا تَخْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنَّ تَلَقَّى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ (۱).
ته هیڅ نیکی سپکه (معمولي) مه گنږه اگر چې هغه ستا د خپل ورور سره په روڼ تندی ملاقات کول وي .

(یعنی که ته د خپل ورور سره په خوشحالی ملاؤ شوی نو دا هم نیکی ده ، ځکه په دې سره به د هغه زړه ښه شي ، اړ دیو مسلمان زړه خوشحالول نیکی ده) .
۳. په یو حدیث کې ذکر دي ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

... إِنْ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ تَنْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ (۲)

یېشکه دا هم نیکی ده چې ته د خپل ورور سره په روڼ (روښانه) تندی باندې ملاؤ شی .

۴. بلکه په احادیثو کې خپل ورور ته مسکې کیدل هم صدقه ګرځول شوی :

د ترمذي شریف او مشکوٰۃ شریف حدیث دی ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي .

تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ (۳)

خپل ورور ته تبسم کول (یعنی هغه ته مسکې کیدل) ستا د پاره صدقه ده .

(۱) صحیح مسلم کتاب البیوۃ والصلۃ والآداب باب استیغاث صلافة الوجه عند البقاء . رقم الحديث ۱۴۴ (۲۶۲۶) ،

مشکاة المصابیح باب فضل الصلۃ الفصل الاول رقم الحديث ۱۸۹۴ (۷) ، مسند احمد رقم الحديث ۲۰۶۳۵ . السن

الکبری للنسائي رقم الحديث ۹۶۱۶ ، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۵۲۳ . المعجم الکبیر للطبرانی رقم الحديث ۶۳۸۵

(۲) پوره حدیث داسې دی : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ . وَإِنْ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ

تَنْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ . وَأَنْ تُفْرِغَ مِنْ دَلْوَةٍ فِي إِنَاءٍ أَخِيكَ . سن الترمذي أبواب البيوۃ والصلۃ باب ما جاء في صلافة

الوجه وحسن البشیر رقم الحديث ۱۹۷۰ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ . مسند احمد مرجعاً رقم الحديث

۱۴۸۷۷ . الادب المفرد مرجعاً باب طب النفس رقم الحديث ۳۰۴ ، مشکاة المصابیح باب فضل الصلۃ الفصل الثاني

رقم الحديث ۱۹۱۰ (۲۳) ، كنز العمال رقم الحديث ۱۶۳۳۹ ، صحیح الترغیب والترهیب رقم ۲۶۸۳ (۲) الترغیب فی

طلالة الوجه وطيب الكلام وغير ذلك مما يذكر .

(۳) سن الترمذي أبواب البيوۃ والصلۃ باب ما جاء في صلافة المعروف رقم الحديث ۱۹۵۶ قال الابناني : صحيح . مشکاة

المصابیح باب فضل الصلۃ الفصل الثاني رقم الحديث ۱۹۱۱ (۲۴) ، صحیح ابن حبان رقم ۴۷۴ ، المعجم الاوسط رقم

۸۳۴۲ ، مجمع الزوائد رقم ۴۷۴۳ ، كنز العمال رقم الحديث ۱۶۳۰۵ ، صحیح الترغیب والترهیب ۲۳۲۱ (۲۰) .

د نبي عليه السلام بنائسته اخلاق

مسلمان به په اخلاقو کې هم د رسول الله ﷺ اتباع کوي ، او د هغوی اخلاق خو ډیر بنائسته وو ، الله تعالی نبي عليه السلام ته فرمایي :

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝ ﴾ (۱)

ترجمه : او (ای پیغمبره !) بیشکه ته په اوچتو اخلاقو باندې (موصوف) یی .

حضرت انس رضی الله عنه فرمایي :

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ خُلُقًا . (۲)

رسول الله صلی الله علیه وسلم په ټولو خلقو کې د بنائسته اخلاقو واله و .

اوس درته د نبي عليه السلام د بنائسته اخلاقو متعلق یو څو واقعات ذکر کوم ، ددې

د پاره چې مونږ د هغوی د اخلاقو نه خبر شو ، او هغه شان اخلاق په ځان کې پیدا کړو :

په لس (۱۰) کاله کې اف یا سخته خبره نه کول

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی ، حضرت انس رضی الله عنه فرمایي :

خَدِمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ، فَمَا قَالَ لِي: أَفٍ، وَلَا: لِمَ صَنَعْتَ؟ وَلَا:

أَلَا صَنَعْتَ؟ (۳)

(۱) القلم آیه ۴ .

(۲) صحیح مسلم کتاب القضاة باب كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أحسن الناس خلقا رقم الحديث ۵۵ (۲۳۱۰) ،
ورقم الحديث ۲۶۷ (۶۵۹) ، ورمق الحديث ۳۰ (۲۱۵۰) ، ورمق الحديث ۵۴ (۲۳۱۰) ، صحیح البخاري کتاب الأدب
باب الكنية للخصي وقيل أن يؤكده للرجل رقم الحديث ۶۲۰۳ ، سنن ابی داود کتاب الأدب باب في العلم واخلاق النبي صلى
الله عليه وسلم رقم الحديث ۴۷۷۳ .

(۳) صحیح البخاري کتاب الأدب باب حسن الخلق والكمال وما يؤكده من البخل رقم الحديث ۶۰۳۸ ، صحیح مسلم
کتاب القضاة باب كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أحسن الناس خلقا رقم الحديث ۵۱ (۲۳۰۹) ، سنن الترمذي باب
ما جاء في خلق النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۲۰۱۵ ، مستدرك احمد مخرجا رقم الحديث ۱۳۶۷۵ ، شعب الایمان
رقم الحديث ۱۳۵۶ ، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۲۸۹۲ .

ما د نبي عليه السلام لس (۱۰) كاله خدمت كړى خو دوى ماته (په دې لس كاله كې) "أف" ندې ويلې ، او نديې راته (د يو كار په كولو سره) دا ويلي چې "تا دا كارولې او كړو؟" او (نديې راته د يو كار په نه كولو سره دا ويلي چې) "تا دا كارولې اونكړو؟" (۱).

همدا سې مضمون په نورو احاديثو كې هم ذكر شوى. (۲)

په ځنې احاديثو كې اووه (۷) كاله او په ځنو كې نهه (۹) كاله هم ذكر شوي. (۳)

د حضرت انس رضي الله عنه سره خوش اخلاقي

د مسلم شريف او ابوداؤد شريف حديث دى ، حضرت انس رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په ټولو خلقو كې ډير خوش اخلاقه ؤ ، يوه ورځ يې زه د يو كار پسې لېږلم (يعنى ماته يې وويل چې ددې كار پسې لاړ شه) ، ما ورته وويل : قسم په الله ، زه نه ځم (يعنى د ماشوم والي د تقاضا په وجه مې ظاهراً دا خبره او كړه) حالانكه زما په زړه كې دا خبره وه چې ماته نبي عليه السلام د كوم كار حكم كړى د هغې

(۱) (وَلَا لِمَ صَنَعْتُ) أَنَّى لِأَنِّي هُنِي صَنَعْتُ هَذَا بِالْفِعْلِ ، (وَلَا أَلَا) : بِتَشْدِيدِ اللَّامِ أَنَّى هَلَّا (صَنَعْتُ) ، أَنَّى لِمَ لَا فَعَلْتُ هَذَا الْأَمْرَ ، وَالْمَعْنَى لِمَ يَقُولُ لِي هُنِي صَنَعْتُ لِمَ صَنَعْتُهُ ، وَلَا لِي هُنِي لِمَ أَصْنَعُهُ ، وَكُنْتُ مَأْمُورًا بِهِ لِمَ لَا صَنَعْتُهُ . مرآة المفاتيح شرح منكره المعاصي ج ۹ ص ۳۷۱۰ في تشریح حديث ۵۸۰۱ .

(۲) خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ بِالتَّوْبَةِ : أَنَا غَلَامٌ لَيْسَ كُلُّ أَمْرِي كَمَا يَشْتَهِي صَاحِبِي أَنْ أَكُونَ عَلَيْهِ مَا قَالَ لِي فِيهَا أَنِّي قَطُّ ، وَمَا قَالَ لِي لِمَ فَعَلْتُ هَذَا أَوْ أَلَا فَعَلْتُ هَذَا . سنن ابی داؤد کتاب الأدب باب فی الجلیه والأخلاق النبی صل الله علیه وسلم رقم الحديث ۴۷۷۲ .

(۳) قَالَ أَكْسَ رضي الله عنه : وَاللَّهِ لَقَدْ خَدَمْتُهُ سَبْعَ سِنِينَ ، أَوْ تِسْعَ سِنِينَ ، مَا عَلِمْتُ قَالَ لِي هُنِي صَنَعْتُ : لِمَ فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا ؟ وَلَا لِي هُنِي تَرَكْتُ : هَلَّا فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا . سنن ابی داؤد کتاب الأدب باب فی الجلیه والأخلاق النبی صل الله علیه وسلم رقم الحديث ۴۷۷۳ .

قَالَ أَكْسَ رضي الله عنه : وَاللَّهِ لَقَدْ خَدَمْتُهُ تِسْعَ سِنِينَ ، مَا عَلِمْتُ قَالَ لِي هُنِي صَنَعْتُ : لِمَ فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا ؟ وَلَا لِي هُنِي تَرَكْتُ : هَلَّا فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا . صحيح مسلم كتاب القفال باب كان رسول الله صل الله علیه وسلم أحسن الناس خلقاً رقم الحديث ۵۲ (۲۳۰۹) .

پسې به خامخا ځم .

پس زه دهغه کار پسې اووتم ، تردې چې زه په څه هلکانو باندې تېر شوم چې هغوی په بازار کې لوبې کولې ، ناگهان رسول الله ﷺ د شا طرف نه زما څخه اونیولو .

حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې ما ورته اوکتل نو دوی اوځنډل ، راته وې فرمایل :

يَا اُنَيْسُ ! اَذْهَبْتَ حَيْثُ اَمْرُكَ ؟

اې انیس ! ما چې درته د کوم کار حکم کړې و ته دهغې پسې تللې وی ؟ (۱)

ما ورته وویل : نَعَمْ اَنَا اَذْهَبُ يَا رَسُولَ اللَّهِ .

آو ، اې د الله رسول ! ورپسې ځم . (۲)

د نبي ﷺ په شونډو مبارکو به اکثر تبسم و

د ترمذي شريف او مشكوة شريف حديث دى ، حضرت عبد الله بن حارث رضی الله عنه فرمایي :

مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبَسُّمًا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۳)

(۱) (يَا اُنَيْسُ) تَصْغِيرُهُ اُنَيْسٌ لِلشَّفَقَةِ وَالْمَرْحَاقَةِ . مرآة المفاتيح ج ۹ ص ۳۷۱۰ فی تشریح حدیث ۵۸۰۲ .

اُنَيْسٌ د اُنَسٍ تصغیر دی ، د انبي عليه السلام ورته د شفقت او مینې په وجه وویل .

(۲) قَالَ اُنَيْسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ خُلُقًا ، فَأَرَسَلَنِي يَوْمًا رَاحَةً ، فَقُلْتُ :

وَاللَّهِ لَا اَذْهَبُ ، وَفِي نَفْسِي أَنْ اَذْهَبَ لِمَا أَمَرَنِي بِهِ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَخَرَجْتُ حَتَّى أَمُرَ عَلَى صَبِيَّانٍ وَهُمَا

يَلْعَبُونَ فِي السُّوقِ ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قَبِضَ بِقَفَايَ مِنْ وَرَائِي ، قَالَ : فَتَقَرَّرْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ

يَضْحَكُ ، فَقَالَ : « يَا اُنَيْسُ ! اَذْهَبْتَ حَيْثُ أَمْرُكَ ؟ » قَالَ قُلْتُ : نَعَمْ اَنَا اَذْهَبُ يَا رَسُولَ اللَّهِ . صحيح مسلم

كتاب القفال باب كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا رقم الحديث ۵۴ (۲۳۱۰) ، سنن ابی داود رقم

الحديث ۳۷۷۳ ، سنن ابی داود كتاب الأدب باب فی العلم و اخلاق النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۳۷۷۳ . مشكاة

المصابيح باب فی اخلاقه و صفاته صلى الله عليه وسلم الفصل الأول رقم الحديث ۵۸۰۲ (۲) .

(۳) سنن العرمذي أبواب التنال باب فی تقاضة النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۳۶۴۱ ، مشكاة المصابيح باب

فی اخلاقه و صفاته صلى الله عليه وسلم الفصل الثاني رقم الحديث ۵۸۲۹ (۲۹) ، ورقم الحديث ۳۷۴۸ (۴) باب الضحك

الفصل الثاني ، مسند احمد رقم ۱۷۷۰۴ ، ورقم الحديث ۱۷۷۱۳ ، شعب الایمان رقم الحديث ۷۶۸۷ ، شرح السنة

للهموي رقم الحديث ۳۳۵۰ ، ورقم الحديث ۳۷۰۲ ، تفسير البغوي ج ۳ ص ۴۹۶ سورة النمل فی تفسیر آیه ۱۹ .

ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه زيات مُسكې كيدونكى بل څوك ندي ليدلى .
يعنى د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شونډو مباركو به اكثر مُسكا او تَبَسْم و، هيڅ
كله يې د بد اخلاقي مظاهره نده كړى .

د باندېچي د سختۍ باوجود بيا هم ورسره خوش اخلاقي كول

۱ د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دى ، حضرت انس رضي الله عنه فرمايي چې زه د
رسول الله صلى الله عليه وسلم سره روان ووم ، دوى د نَجْران علاقې جوړ شوې څادر
اغوستې و چې غاړې يې سختې وى ، (په لاره كې) يو باندېچي راغى او نبي عليه
السلام يې د څادر نه په تيزۍ سره راښكلو .

حضرت انس رضي الله عنه فرمايي چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه مبارك ته اوكتل نو د څادر
سختو غاړو په كې د تېزو راښكلو په وجه نخې جوړې كړې وى ، بيا هغه باندېچي وويل :
يَا مُحَمَّدُ ! مُرِّي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ .

اې محمد (صلى الله عليه وسلم) ! د تا سره چې د الله تعالى كوم مال دى د هغې نه زما د پاره د راكولو
حُكم او كړه .

نبي عليه السلام هغه طرف ته اوكتل او وې خنډل ، بيا يې هغه ته (د مال) وركولو حُكم
او كړو . (۱)

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه ، قَالَ: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِي حَلِيظُ الْحَاشِيَةِ ، فَأَدْرَكَهُ أَغْرَابِي فَجَبَذَ بِرِدَائِهِ جَبَذَةً شَدِيدَةً ، قَالَ أَنَسُ رضي الله عنه : فَتَنَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَدَّ أَثَرُ بِهَا حَاشِيَةَ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبَذَتِهِ . ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ ! مُرِّي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ ، قَالَتْ لَهُ فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ . كِتَابُ الْبَغَايِ كِتَابُ الْأَدَبِ بَابُ التَّيَسُّبِ وَالْحُلُولِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٦٠٨٨ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ٣١٣٩ كِتَابُ فَوَازِ الْخُسْرِ بَابُ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْطَلِقُ إِلَيْهِ لَقَدْ قُلُّوا لَهُمْ وَعَلَوْهُمْ مِنَ الْخُسْرِ وَتَعْوُوا . وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ٥٨٠٩ كِتَابُ الْإِيمَانِ بَابُ الْيُودِ وَالْجَوْدِ وَالشُّبْلَةِ ، صَحِيحُ مُسْلِمٍ كِتَابُ الرِّكَاعِ بَابُ إِغْتَاءِ مَنْ سَأَلَ الْخُسْرَى وَغَلَّقُوا رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٢٨ (١٠٥٧) ، سنن ابن ماجه رَقْمُ الْحَدِيثِ ٣٥٥٣ ، مُشْكَاةُ الْمَصَابِيحِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٥٨٠٣ (٣) ، مُسْنَدُ أَحْمَدَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٢٥٣٨ .

خلکو ته ترجیح ورکړه (یعنی په مال غنیمت کې یې ورته څه زیاته حصه ورکړه).
 أقرع بن حابس او عیینة ته یې سل (۱۰۰) سل (۱۰۰) اوبسان ورکړل، همدارنګې د
 عربو څه سردارانو ته یې په دغه ورځ باندې (د څه مصلحت په خاطر) ترجیح ورکړه.
 یو کس وویل: قسم په الله، په دې تقسیم کې انصاف ندې شوی، او په دې تقسیم کې د
 الله ﷻ رضا نده طلب شوی.

حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمایي (چې کله ما دا خبره واوریده نو) ما وویل:
 وَاللَّهِ لَا خَيْرَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.
 قسم په الله، زه به ضرور ددې خبر نبي عليه السلام ته ورکوم.
 پس زه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلم، او هغوی ته مې ددې خبر ورکړو، دوی
 او فرمایل:

فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ؟ رَحِمَهُ اللَّهُ مُوسَى الْكَافُّرُ قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ.
 چې کله الله ﷻ او د هغه رسول عدل اونکړي نوبل به څوک عدل اوکړي؟ الله تعالی
 دې په حضرت موسی عليه السلام باندې رحم اوکړي هغه ته د دینه زیات تکلیف رسول
 شوې و خو هغه ورباندې صبر اوکړو (نوزه هم ددې کس په دې خبره باندې صبر کوم). (۱)

نبي عليه السلام د چانه ذاتي بدل نه و اخيستی

د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دی، حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي:
 مَا خُفِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا، مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا.

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَكْرَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَا فِي الْقِسْمَةِ. فَأَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَأَعْطَى أَكْثَا مِنْ أَهْرَابِ الْعَرَبِ فَأَكْرَهُهُ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. قَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الْقِسْمَةَ مَا عَدِلَ فِيهَا. وَمَا أُرِيدَ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ. فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا خَيْرَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأُكْثِئْتُ. فَأُحْبِزْتُ. فَقَالَ: فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ. رَحِمَهُ اللَّهُ مُوسَى الْكَافُّرُ قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ. صحيح البخاري كتاب فروع الحديث باب ما كان النبي صلى الله عليه وسلم يخطي السُّلُوكَ الْقَبِيحَ وَالْخَطِيئَةَ مِنَ الْحُسْنِ وَالْخَيْرِ. رقم الحديث ۳۱۵۰، ورم الحديث ۲۳۳۶. كتاب التَّقَارِي بِابِ عَزَاةِ الْعَالِي.

فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَتْبَعَهُ النَّاسُ مِنْهُ، وَمَا التَّقَرُّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي هِيَءٍ قَطُّ، إِلَّا أَنْ تُلْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ، فَيُلْتَقَمَ بِهَا إِلَهُ. (١)

چې کله هم رسول الله ﷺ ته په دوه کارونو کې اختیار ورکړل شوی (چې یو په کې غوره کړه) نو دوی په هغې کې همیشه آسان کار غوره کولو ، خو دا هغه وخت چې هغه کار به د گناه نه و ، او که د گناه کار به و نو نبي عليه السلام به ځان د دینه ډیر لرې ساتل ، او رسول الله ﷺ هېڅ کله د چا نه د خپل ځان د پاره (ذاتي) بدل نه و اخیستی مگر که د الله ﷻ حدود به مات کړې شو (یعنی که چا به د الله ﷻ حدود مات کړل) نو بیا به یې د الله ﷻ د پاره ددې بدله اخیسته (او هغه کس ته به یې شرعي سزا ورکوله) .

نبي عليه السلام هيڻ ڪله خپله بي بي او خادم ٻڌي وهلي

د مسلم شریف حدیث دی ، حضرت عائشہ رَضِیَ اللہُ عَنْہَا فرمائی :

مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَيْئًا قَطُّ بِيَدِهِ، وَلَا أَمْرًا، وَلَا خَادِمًا، إِلَّا أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَمَا نِيلَ مِنْهُ شَيْءٌ قَطُّ فَيَلْتَقِمَ مِنْ صَاحِبِهِ إِلَّا أَنْ يُنْتَهَكَ شَيْءٌ مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ، فَيَلْتَقِمَ لِلَّهِ عَزًّا وَجَلًّا. (٢)

(١) صحيح البخاري كتاب الأدب باب قول النبي ﷺ: يَسِرُوا وَلَا تَعْسِرُوا رقم الحديث ٦١٢٦ ، و رقم الحديث ٣٥٦٠ كتاب المناقب باب صفوة النبي ﷺ ، صحيح مسلم كتاب الفضائل باب مُبَاعَدَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَعْلِيلِهِ لِلْأَكْثَرِ وَالْأَخْيَارِ مِنَ الْمُبْتَاجِ أَهْلُهُ وَالْعَقَامُونَ وَلِلْجَنَّةِ الْهَوَامَاتُ رقم الحديث ٧٧ (٢٣٢٧) ، سنن أبي داود ﷺ وَتَعْلِيلُهُ لِلْأَكْثَرِ وَالْأَخْيَارِ مِنَ الْمُبْتَاجِ أَهْلُهُ وَالْعَقَامُونَ وَلِلْجَنَّةِ الْهَوَامَاتُ رقم الحديث ٢٣٨٣٠ ، مشكاة المصابيح باب في أخلاقِهِ وَغَبَائِلِهِ ﷺ وَتَعْلِيلُهُ لِلْأَكْثَرِ وَالْأَخْيَارِ مِنَ الْمُبْتَاجِ أَهْلُهُ وَالْعَقَامُونَ وَلِلْجَنَّةِ الْهَوَامَاتُ رقم الحديث ٥٨١٧ (١٧) .

(٢) صحيح مسلم كتاب القفال باب مَبَاهِطِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْأَكْبَامِ وَالْحَبِيبَةِ مِنْ الْمَنَاجِ، أَسْهَلُهُ وَالْإِقْبَابِ يَوْمَ عِنْدَ الْيَقَالِ حُزْنًا وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ٧٩ (٢٣٢٨)، الْمُعْجَمُ الْاَوْسَطُ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٥٢٢٨، مُشْكَاةُ الْمَصَابِيحِ بَابُ فِي أَغْلَاقِهِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٧٩٣٢، وَفَتْحُ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْفَصْلُ الْاَوَّلُ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٥٨١٨ (١٨)، مُصَلَّفُ عَبْدِ الرَّزَّاقِ الصَّنَاعِيُّ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٧٩٣٢، مُصَلَّفُ ابْنِ أَبِي حَسِبَةَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٢٥٣٥٩، مَنَ ابْنِ دَاوُدَ بَابُ فِي الْعَاجِزِ فِي الْأَمْرِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٣٧٨٦، سَنَنِ ابْنِ مَاجَةَ بَابُ حَرْبِ النِّسَاءِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٩٨٣، سَنَنِ الدَّارِمِيِّ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٢٢٦٣، مُسْتَدْرَكُ أَحْمَدَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٢٢٠٣٣، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ٢٥٧١٥، صَحِيحُ ابْنِ حِبَّانَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٦٣٣٣، حَشْبُ الْإِيمَانِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٧٧١٢.

رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅ كله څوك (انسان) په خپل لاس باندې نډې وهلې، او (خاصكر) خپله بي بي او خادم يې هم نډې وهلې، مگر د الله ﷻ په لار كې به يې جهاد كولو، او نبي عليه السلام ته چې د چا طرفه هم ضرر رسيدلې دوى هيڅ كله هم د هغه نه خپل ذاتي بدله نده اخيستی، مگر كه د الله ﷻ د حدودو سپكاوې به او شو (يعنى كه چا به هغه كارونه او كرل چې الله ﷻ حرام كړي دي او شرعي حدود به يې مات كړل) نو بيا به يې د الله ﷻ د رضا د پاره د هغه نه بدله اخيسته.

توضيح: په دې حديث كې ذكر شو چې نبي عليه السلام هيڅ كله څوك انسان په خپل لاس باندې نډې وهلې، بيا خاصكر خپله بي بي او خادم يې هم نډې وهلې (ځكه دا دواړه د انسان ماتحت او محكوم وي، او په ماتحتو باندې ظلم كول ناجائز دى).
اگر چې د اصلاح او ادب خاطر د خپلو شرائطو سره د خپل اولاد او بي بي وهل جائز دي، خود نبي عليه السلام داسې بنائسته اخلاق وو چې دا يې هم نه وو وهي. (۱)

جهاد او حدود جاري كول د خوش اخلاقۍ خلاف ندي

په مذكوره حديث كې د احم ذكر شو چې نبي عليه السلام به جهاد كولو، او دا ښكاره خبره ده چې په جهاد كې يې د كافرانو سره سختي هم كړې، تردې چې په غزوه احد كې يې ابي بن خلف كافر هم په خپل لاس وژلى.

همدارنگې په مسلمانانو كې به چې چا د الله ﷻ د حدود مات كړل نو هغوى ته يې سزا هم ور كړې خو دا ټول د خوش اخلاقۍ خلاف ندي، ځكه نبي عليه السلام دا ټول كارونه د الله ﷻ په حكم او د الله ﷻ د رضا د پاره كول، دا په بد اخلاقۍ كې داخل ندي.

(۱) (مَا حَرَّبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَيْئًا) أَي: أَدْمِيًّا لِأَنَّهُ رَبَّنَا حَرَّبَ مَرْكُوبَهُ (قَطْرَ بَيْدِهِ، وَلَا أَمْرًا وَلَا خَادِمًا). خَصًّا بِاللَّذِينَ اِجْتَنَبْنَا بِشَأْنِهِمْ، وَلِكَثْرَةِ وَقْعِ حَرْبِ هَذَيْنِ وَالِاجْتِنَاجِ إِلَيْهِ، وَحَرْبُهُمَا وَإِنْ جَازَ بِحَرْبِهِمَا أَوْلَى ثَرَكُهُ. قَالُوا بِخِلَافِ الْوَكْدِ، فَإِنَّ الْأَوَّلَى تَأْدِيبُهُ وَيُوجِبُهُ بِأَنَّ حَرْبَهُ لِمَصْلَحَةِ تَقْوُدِ إِلَيْهِ، فَلَمْ يُنْدَبِ الْعَفْوُ بِخِلَافِ حَرْبِ هَذَيْنِ لِأَنَّهُ لِحَلِّ النَّفْسِ عَائِلًا فَكُنْدِبَ الْعَفْوُ عَنْهُمَا مَخَالَفَةً لِمَوَاقِفِهَا وَكَلَامًا لِقِيَّتِهَا. مراد: المصالح شرح مشكاة المصابيح ج ۹ ص ۳۷۱۶ فی تشریح حدیث ۵۸۱۸.

دا مذکوره خبره ملا علي قاري رحمه الله په "مرقاة" کې ذکر کړې. (١)

نبي عليه السلام فحش خبرې کوونکی نه و

١. د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دی، حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه فرمايي:

لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا، وَكَانَ يَقُولُ: إِنْ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا.

نبي عليه السلام (خلقه او طبعاً) فحش خبرې کوونکی نه و، او نه يې قصداً فحش خبرې کولې (يعني په هيڅ حالت کې يې فحش خبرې نه کولې)، او فرمايل به يې:

يېشکه په تاسو کې بهترين کس هغه دی چې د هغه اخلاق ښائسته وي. (٢)

٢. د مشکوة شريف په حديث کې ورسره نوره اضافه هم شته، حضرت عائشه رضي الله عنها

(١) (إِلَّا أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) فَإِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ أَيْ بَنَ خَلْفَ بِأَحَدٍ، ثُمَّ لَيْسَ الْمُرَادُ بِهِ الْقَوْدُ مَعَ الْكُفَّارِ فَقَطْ، بَلْ يَدْخُلُ فِيهِ الْخُدُودُ وَالْتِقَاؤُ وَغَيْرُ ذَلِكَ. مرآة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ٩ ص ٣٧١٦
لي تشرح حديث ٥٨١٨.

(يَا مُعَاذُ! أَحْسِنَ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ)..... قَالَ السُّيُوطِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: تَحْسِينُ خُلُقِهِ أَنْ يُظْهِرَ لِمَنْ يُجَالِسُهُ أَوْ رَدَّ عَلَيْهِ الْبُشْرَ وَالْجَلَمَ وَالْإِفْهَاقَ، وَالصَّبْرَ عَلَى التَّعْلِيلِ، وَالتَّوَدُّدَ إِلَى الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ. وَالْمُرَادُ بِالنَّاسِ مَنْ يَسْتَحِقُّ ذَلِكَ، فَأَمَّا أَهْلُ الْكُفْرِ وَالْإِضْرَارِ عَلَى الْكِبَائِرِ وَالتَّنَادِي عَلَى الْقُلُوبِ فَلَمْ يُؤْمَرْ بِتَحْسِينِ الْخُلُقِ لَهُمْ، بَلْ يُؤْمَرُ بِأَنْ يُفْلِظَ عَلَيْهِمْ. قُلْتُ: قَدْ يُقَالُ: إِنَّ الرِّفْقَ مِنْ جُمْلَةِ حُسْنِ الْخُلُقِ، فَيُنَبِّهُنَّ أَنْ يَحْمَ جَنَعَ الْخُلُقِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: { ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالنُّوعِلَةِ الْحَسَنَةِ } [النحل ١٢٥] الآية. مرآة المفاتيح ج ٨ ص ٣١٨٣ لي تشرح حديث ٥٠٩٥.

(٢) صحيح البخاري كتاب التناقب باب صلة النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ٣٥٥٩، ورم الحديث ٣٧٥٩ باب لم يكن النبي صلى الله عليه وسلم فاحشاً ولا متفحشاً، متناقب عبد الله بن مسعود رضي الله عنه، ورم الحديث ٦٠٢٩ باب لم يكن النبي صلى الله عليه وسلم فاحشاً ولا متفحشاً، ورم الحديث ٦٠٣٥، صحيح مسلم كتاب القنابل باب كثرة عيالو صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ٦٨ (٢٣٢١)، سنن الترمذي باب ماجاء في الفحش والطحش رقم الحديث ١٩٧٥، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٣٢، صمب الايمان رقم الحديث ٧٦١٧.

فرمايي:

لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَلَا سَخَابًا فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَجْزِي بِالسُّنَّةِ السُّنَّةَ وَلَكِنْ يَغْفُو وَيَصْفَحُ (۱).

رسول الله صلى الله عليه وسلم نه خو طبعاً فحش شو و او نه يې قصداً فحش شوي کوله ، نه يې په بازارونو کې شور کولو ، او نه يې د بدې بدله په بدې اخيسته ، بلکه بدې کوونکې به يې د زړه نه معاف کولو ، او ظاهراً به يې هم د هغه سره د درگزر (معافۍ) معامله کوله .

۳ . حضرت انس رضي الله عنه فرمايي:

لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا لَعَاثًا وَلَا سَبَابًا. كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمَغْتَبَةِ: مَا لَهُ تَرَبَّ جَبِينُهُ. (۲)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فحش ويونکی نه و ، نه لعنت ويونکی و ، او نه کنځل کوونکی و ، دوی به د رتنې (غصې) په وخت صرف دا ويل : د هغه د پاره څه شوي : هغه تندي دې په خاورو ککړ شي .

(۱) مشکاة المصابيح کتاب القضايل والشمائل باب في اخلاقه وعقائده صلى الله عليه وسلم الفصل الثاني رلم حديث ۵۸۲۰ (۲۰) ، صحيح ابن حبان رلم الحديث ۶۴۴۳ ، مصنف ابن ابي شيبة رلم الحديث ۲۵۳۳۰ ، مسند ابي دؤد الطيالسي رلم الحديث ۱۶۲۳ ، كنز العمال رلم الحديث ۱۸۷۰۸ ، سنن الترمذي باب ماجاء في خلق النبي صلى الله عليه وسلم رلم الحديث ۲۰۱۶ ، شعب الایمان رلم الحديث ۷۹۴۴ ، مسند احمد رلم الحديث ۲۵۴۱۷ .

(۲) (لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا) أَنِّي: ذَا فُحْشٍ فِي أَكْوَالِهِ وَأَفْعَالِهِ (وَلَا مُتَفَحِّشًا) أَنِّي: مُتَكَلِّفًا فِيهِ وَمُتَعَبِّدًا كَذَا فِي النِّهَائَةِ. قَالَ الْقَاضِي: لَكَ عَنْهُ كَوْنُ الْفُحْشِ وَالتَّفَوُّهُ عَنْهَا وَتَكَلُّفًا. (وَلَا سَبَابًا) أَنِّي: سَبَّاحًا فِي الْأَسْوَاقِ. وَلَا يَجْزِي بِالسُّنَّةِ السُّنَّةَ. أَنِّي بَنَ بِالْحَسَنَةِ لِقَوْلِهِ: (وَلَكِنْ يَغْفُو) أَنِّي: فِي الْبَاطِنِ (وَيَصْفَحُ) . أَنِّي يُغْرِشُ فِي الظَّاهِرِ عَنْ صَاحِبِ السُّنَّةِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: { قَاعُفْ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ } [المائدة آية ۱۳] . مرقاة المصابيح ج ۹ ص ۳۷۱۷ في تشریح حديث ۵۸۲۰ .

(۳) صحيح البخاري كتاب الأدب باب ما يلقى من النجاسات واللغو رلم الحديث ۶۰۴۶ ، صحيح الادب المفرد رلم الحديث ۳۳۳/۳۳۰ باب سباب المسلم لسوء ، مشکاة المصابيح باب في اخلاقه وشماله صلى الله عليه وسلم الفصل الاول رلم الحديث ۵۸۱۱ (۱۱) ، السنن الكبرى للبيهقي رلم الحديث ۲۰۷۹۱ .

تشرېح : ددې حديث نه معلومه شوه چې نبي عليه السلام به د سختې غصې او ناراضگۍ په وخت کې د خپلې ژبې مبارکې نه فحش او سختې خبرې نه راويستی ، بلکه صرف دا يوه جمله به يې ويله چې : **مَا لَهُ تَرَبَّ جَبِينُهُ** . د هغه د پاره څه شوي د هغه تندي دې په خاورو ککړ شي .

په دې جمله کې هم نبي عليه السلام براه راست هغه کس ته خطاب ندې کړی چې په چا به غصه شوې و بلکه د غائب صيغه يې استعمال کړی .

دويم دا چې ددې جملې دوه مطلبه کيدې شي : اول دا چې دا کنايه شي د ذلت او خواری نه . او دويم مطلب دا هم کيدې شي چې دا دُعا شي ، يعنی دا به کنايه شي د الله ﷻ د وړاندې د سجدي کولو نه ، ځکه د سجدي په حالت کې هم د انسان تندي او پوزه په خاورو باندې ککړېږي . (۱)

يهودي عالم د نبي ﷺ خوش اخلاقي کتلو سره ايمان راوړو

په مشکوة شريف ، دلائل النبوة ، مستدرک او نورو ډيرو کتابونو کې دا واقعه ذکرده : حضرت علي عليه السلام فرمايي : يو يهودي عالم و (نوم يې جَرَجِرَه و) ، دده په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې څه دينارونه قرضه وه ، يوه ورځ دا راغی او د نبي عليه السلام نه يې د خپل قرض مطالبه اوکړه (په دې وخت کې د پيغمبر عليه السلام سره څه نه وو) ، نبي عليه السلام ده ته وويل : **يَا يَهُودِيُّ اَمَا عِنْدِي مَا أُعْطِيكَ** .

اې يهودي ! په دې وخت کې د ما سره څه نشته چې زه يې تاته درکړم .
(يعنی نه راسره دينار شته ، او نه راسره بل څه شته چې د قرض په عوض کې يې درکړم) .

(۱) (كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمُعْتَبَرِ) : يَفْتَحُ النَّارَ . وَقِيلَ يَكْسِرُهَا أَيْضًا يَتَغَيَّ التَّلَامُ وَالْعِتَابُ عَلَى مَا فِي الْقَامُوسِ . وَاخْتَارَهُ ابْنُ الْمَكَلِ . وَتَغَيَّ الْقَطْبُ كَمَا فِي الْإِنْفَائَةِ . وَالْحَتَارَةُ شَارِحٌ . وَالتَّغْيُ غَايَةُ مَا يَقُولُهُ عِنْدَ الْمُعْتَابَةِ . أَوْ الْمُخَاصَّةِ هَذِهِ الْكَلِمَةُ مُعْرِضًا عَنْهُ عَنِ الْمُخَاطَبِ لَهُ (مَا لَهُ تَرَبَّ جَبِينُهُ ؟) وَهِيَ أَيْضًا ذَاتُ وَجْهَيْنِ . إِذَا يُخْتَلَى أَنْ يَكُونُ دُعَاءٌ عَلَى التَّقْوَلِ لَهُ يَتَغَيَّ رَغِمَ أَلْفُكَ . وَأَنْ يَكُونُ دُعَاءٌ لَهُ يَتَغَيَّ سَجَدَ بِلَوْ وَجْهَكَ . مَرَاهُ الْمَدَامِ ج ۹ ص ۳۷۱۲ فی تشریح حدیث ۵۸۱۱ .

يهودي ورته وويل: اي محمد! زه به تر هغې وخته پورې د تانه نه جدا کيږم تردې چې ته ماته خپل قرض راکړی. نبي عليه السلام ورته وفرمايل:

إِذَا أَجْلَسُ مَعَكَ .

بيا خو به زه د تاسره ناست يم . (تردې چې ته راته د تللو اجازت راکړی) .
نو پيغمبر عليه السلام دده سره (په مسجد نبوي يا بل ځای کې) کيनाست .
په همدغه ځای باندې يې د ماسپڅين ، مازيگر ، ماښام ، ماسخوتن او صبا سهر مونځ او کړو (يعنی پوره يو شواروز ددې يهودي سره ناست و، نه اوده شو او نه چيرته لاړ) .
صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ (چې دا حالت اوليد نو) دې يهودي ته (يې د وهلو) دهمکيانې ورکولی او يړولو يې . (يعنی که ددې گستاخی نه منع نشی نو مونږ به تا په زور ددې ځای نه اوباسو ، او يا به دې قتل کړو) .

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابه کرامو په دې حالت باندې پوهه شو کوم چې دوی د يهودي سره کولو ، (گويا نبي ﷺ دوی ته واضحه کړه چې ستاسو دا حرکت صحيح ندی چې يهودي ته دهمکي ورکوی او يړوی يی) ، صحابه کرامو ورته (د معذرت په انداز کې) وويل:

يَا رَسُولَ اللَّهِ! يَهُودِيٌّ يَحْبِسُكَ .

اي د الله رسوله! يو يهودي تاسو دلته پابند کړي يی. (نو دا گستاخانه حرکت د يهودي مونږ نه شو برداشت کولی) . رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل:

مَنْعَنِي رَبِّي أَنْ أَكْثِمَ مُعَاهِدًا وَعَمِيرَةً .

زه خپل رب د دينه منع کړې يم چې د هغه چا سره ظلم او کړم چې د هغه سره زمونږ عهد شوی ، يا د دينه علاوه بل کس وي .

هر کله چې ورځ پوره را اوختله نو هغه يهودي (د نبي عليه السلام بنائسته اخلاقو کتلو سره) وويل:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ .

زه دا گواهي ورکوم چې د الله ﷻ نه علاوه بل معبود (د عبادت لائق) نشته ، او زه دا گواهي ورکوم چې ته د الله ﷻ رسول يی . (يعنی يهودي ايمان راوړو) .

(يهودي وويل : ددې مسلمانيدو په شكره كې) زما نيم مال دې د الله ﷻ په لار كې صدقه وي . اې د الله رسوله ! قسم په الله ، ما چې د تاسو سره دا كومه سخته روږه او كړه دا صرف ددې دپاره چې زه ستاسو هغه صفت او گورم كوم چې په تورات كې ذكر دى :
(په تورات كې ستاسو صفت داسې ذكر دى :

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَوْلِدُهُ بِمَكَّةَ وَمُهَاجَرُهُ بِطَيْبَةَ وَمُلْكُهُ بِالشَّامِ لَيْسَ بِفَقِيرٍ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَّابٍ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا مُتَزَيٍّ بِالْفُحُشِ وَلَا قَوْلِ الْخَنَا .

د آخري پيغمبر نوم به محمد وي ، د پلار نوم به يې عبدالله وي ، پيدائش به يې مکه مكرمه وي ، مدينې طيبې ته به هجرت كوي ، د هغه د مملكت حدود به د شام او د هغې د اطرافو پورې خواره وي ، نه به بداخلاقي وي ، نه به سخت خوږه (سنگ دل) وي ، نه به په بازارونو كې چغې وهونكى وي ، په فحش او بې هوډه خبرو كولو سره به موصوف نه وي .
دې يهودي يو محل بيا كلمه شهادت وويله : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ .

(بيا يهودي وويل) : وَهَذَا مَالِي فَأَحْكُمْ فِيهِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ .
(اې د الله رسوله !) دا زما مال دى (ستاسو په خدمت كې حاضر دى) تاسو ته چې الله ﷻ كومه پوهه دركړې ده د هغې په رڼا كې ددې مال په باره كې فيصله او كړئ (يعنى تاسو ته چې كوم خاى مناسب معلومېږي په هغې كې يې خرچ كړئ) .
(راوي د حديث وايي چې) دا يهودي ډير مالدار و . (۱)

(۱) وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ يَهُودِيًّا يَقُولُ لَهُ : فَلَانٌ حَبْرٌ كَانَ لَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَنَانِيرٌ . فَنَقَّاضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ : « يَا يَهُودِيٌّ مَا عِنْدِي مَا أُعْطِيكَ » . قَالَ : فَإِنِّي لَا أَقَارِفُكَ يَا مُحَمَّدٌ حَتَّى تُعْطِيَنِي . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « إِذَا أَجْلَسَ مَعَكَ » . فَجَلَسَ مَعَهُ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعُشَاءَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعَصْرَ وَالْأَجْزَاءَ وَالغَدَاةَ ، وَكَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَهَدَّدُونَكَ وَيَتَوَعَّدُونَكَ ، فَقَطِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا الَّذِي يُصْنَعُونَ بِهِ . فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا يَهُودِيٌّ يَخْبِسُكَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مَتَّقُوا رَبِّي أَنْ أَلْزِمَهُ مُعَاهِدًا وَغَيْرَهُ » . فَلَمَّا تَرَجَّلَ النَّهَارُ قَامَ الْيَهُودِيُّ : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ وَهَظُورُ مَالِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمَّا وَاللَّهُ مَا قَعَلْتُ بِكَ الَّذِي قَعَلْتَ بِكَ إِلَّا لَأَكْفُرَ إِلَى كَعْبِكَ فِي التَّوَرَةِ : مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَوْلِدُهُ بِمَكَّةَ ← ← ← ← ← ← ←

حضرت ثمامه رضي الله عنه د نبي صلى الله عليه وسلم د خوش اخلاقي په وجه ايمان راوړو

په بخاري شريف او مسلم شريف كې دا واقعه ذكر ده ، حضرت ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام كُنجِد طرف ته يو لبنكر اوليپل ، دوى د بني حنيفة قبيلې يو كس اونيولو چې نوم يې ثَمَامَةُ بن اُكَّال ؤ ، او مدينې منورې ته يې راوستو (دا د يمامه بنار سردار ؤ ، او تر اوسه مسلمان شوې نه ؤ) ، صحابه كرامو ثمامه د مسجد نبوي د يوې ستنې پورې او تړل (چې او نه تختي) .

رسول الله صلى الله عليه وسلم ده ته تشرېف راوړو او ورته وې فرمايل :

مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ ؟ اَي ثمامه ! د تاسره څه دي ؟

(يعنى ستا زما په باره كې څه گمان دى چې زه به درسره څه سلوك كوم ؟) .

ثمامه ورته وويل :

عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدٌ، إِنْ تَقْتُلْنِي تَقْتُلْ ذَا دِمٍ، وَإِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَى شَاكِرٍ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْبَال فَسَلْ مِنْهُ مَا شِئْتَ .

اَي محمد صلى الله عليه وسلم ! ما سره خبر دى (يعنى زه ستاسو په باره كې ښه گمان كوم چې تاسو ظلم نه كوى ، بلكه د خلقو سره احسان او انعام كوى) ، خو كه بيا هم تاسو ما قتل كړى نو د يوې وينې واله سړى به قتل كړى (يعنى يو لوي شخصيت به قتل كړى ، زما قوم به ددې بدل ضرور واخلي . دا ثمامه د خپلې سردارۍ دعوى او كړه . يا دا مطلب چې كه تاسو ما قتلوى نو زه د همدې مستحق يم . گويا ثمامه د خپل عجز اقرار او كړو) ، او كه تاسو په ما باندې احسان او كړى (په عزت سره مې پرېږدى) نو تاسو به په يو شكرگزار

← ← ← وَمَهَاجِرُهُ بِكَيْفَةٍ وَمُلْكُهُ بِالْقَامِرِ لَيْسَ بِفَيْلٍ وَلَا غُلَيْظٍ وَلَا سَعَابٍ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا مُتَوَكِّفٍ بِالْفُحْشِ وَلَا قَوْلُ الْعَنَّا أَهْمَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ وَهَذَا مَا لِي فَأَحْكُمُ فِيهِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ . وَكَانَ الْيَهُودِيُّ كَثِيفَةً النَّالِي . منكرة المصاحح كتاب القضايل والقبايل باث في الخلايوه وخبايوه صلى الله عليه وسلم الفصل الثالث رقم الحديث ٥٨٣٢ (٣٢) ، دلال البره للبهقي ، المستدرک علی الصحيحين للحاكم رقم الحديث ٣٢٣٢ ، تفسير مطهری ج ٣ ص ٣١٧ سورة الاعراف فی تفسیر آیه ١٥٧ .

بنده باندې احسان او کړۍ (چې ددې احسان بدله به زه درکړم) ، او که تاسو مال غواړۍ نو څومره چې ستاسو خوښه وي وې غواړۍ هغه به درکړم .

نبي عليه السلام ثمامه په همدې حالت باندې پريځود .

کله چې صبا شو رسول الله ﷺ ده ته بيا تشریف راوړو او ورته وې فرمايل :

مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ ؟ اَيُّ ثَمَامَةٍ اَوْ سِ دَرَسَرِهْ خَه خبره ده ؟

(يعنی زما په باره کې دې څه خيال دی چې څه سلوک به درسره کوم ؟) .

ثمامه ورته وويل : مَا قُلْتُ لَكَ : اِنْ تُنْعِمُ تُنْعِمُ عَلٰى هَآكِرٍ .

زما ستاسو په باره کې هماغه گمان دی کوم چې مې پرون درته ويلې ؤ چې که تاسو

احسان او کړۍ نو په داسې سړي به احسان او کړۍ چې هغه شکرگزار دی .

نبي عليه السلام په دې ورځ هم ثمامه په همدې حالت باندې پريځود (او ورنه لاړو) .

په دريمه ورځ نبي عليه السلام ده ته بيا تشریف راوړو او ورته وې فرمايل :

مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ ؟

اَيُّ ثَمَامَةٍ ا د تاسره څه دي ؟ (يعنی ستا زما متعلق څه گمان دی ؟)

ثمامه ورته وويل : د ماسره خو هماغه خبره ده کومه چې ما درته مخکې ويلې وه .

پيغمبر عليه السلام حکم او کړو :

أَطْلِقُوا الثَّمَامَةَ . تاسو ثمامه خلاص کړئ .

(ثمامه په دې درې ورځو کې د رسول الله ﷺ د بنائسته اخلاقو نه ډير متاثر

شوې ؤ) ، پس ثمامه د مسجد نبوي سره نژدې د قجورو يو باغ ته لاړو (هلته لېږې او بيه وې)

غسل يې او کړو ، بيا مسجد نبوي ته راغی او د نبي عليه السلام د وړاندې يې وويل :

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ .

زه دا گواهي ورکوم چې د الله ﷻ نه علاوه بل معبود (د عبادت لائق) نشته ، او دا

گواهي ورکوم چې محمد (ﷺ) د الله ﷻ رسول دی .

بيا ثمامه ﷺ وويل : اَيُّ مُحَمَّدٍ ﷺ ا د دينه مخکې ستاسو د مخ نه علاوه

بل مَبْغُوض ترين مخ ماته د بل هيچا نه ؤ (يعنی ستاسو نه مې ډير نفرت ؤ) خو اوس راته

ستاسو مخ په ټولو مخونو کې محبوب او گرځيد .
 قَسَم په الله ، ماته په دينونو کې ستاسو د دين نه علاوه مَبغوض ترين دين بل نه و خو
 اوس راته ستاسو دين په ټولو دينونو کې محبوب دی .
 او قَسَم په الله ، ماته ستاسو د ښار (مدينې منورې) نه علاوه مَبغوض ترين ښار بل نه و
 خو اوس راته ستاسو ښار په ټولو کې ډير محبوب دی .
 (اې د الله رسوله !) ستاسو لښکرزه په داسې حالت کې نيولې ووم چې ما د عمرې
 کولو اراده کړې وه (او مکې مُعظمې طرف ته روان ووم) پس اوس تاسو ماته څه حکم
 کوئ ؟

نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته زېرې ورکړو (چې په اسلام راوړلو سره تاته
 عظمت او شرافت ملاؤ شو ، او ستا مخکينې گناهونه معاف کړې شو) ، بيا يې هغه ته د
 عمرې کولو حکم اوکړو .

کله چې حضرت ثمامه رضي الله عنه (د عمرې اداء کولو د پاره) مکې مُعظمې ته راغی نو يو چا
 ده ته وويل : صَبَوْتُ . ته بې دينه شوې يی ؟

ده ورته وويل : نه ، ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس مبارک باندې اسلام قبول
 کړی ، زه بې دينه شوې نه يم ، او قَسَم په الله اوس به تاسو ته د يمامې نه تر هغې وخته پورې
 د غنمويوه دانه هم رانشي ترڅو پورې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې اجازت
 اونکړي . (۱)

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْلًا لِقَبْلِ تَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي
 حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثَمَامَةُ بْنُ أَكْلٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.
 فَقَالَ: « مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ؟ » فَقَالَ: عِنْدِي خَنْزٌ يَا مُحَمَّدُ، إِنْ تَقْتُلْنِي تَقْتُلْ ذَا دِمِرٍ، وَإِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَيَّ
 هَاكِرٍ، وَإِنْ كُنْتُ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ مِنْهُ مَا هَيْئَتُ. فَخَرَّكَ حَتَّى كَانَ الْقَدُ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: « مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ؟ » قَالَ
 مَا فَكْتُ لَكَ: إِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَيَّ هَاكِرٍ. فَتَوَكَّهَ حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْقَدِ، فَقَالَ: « مَا عِنْدَكَ يَا ثَمَامَةُ؟ » فَقَالَ:
 عِنْدِي مَا فَكْتُ لَكَ، فَقَالَ: « أَطْلِقُوا الثَّامَةَ ». قَالَ لَطَلَقَ إِلَى كَهْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَأَعْلَسَ لَهُ وَخَلَ الْمَسْجِدَ،
 فَقَالَ: أَطْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَطْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، يَا مُحَمَّدُ أَوَّاهُ مَا كَانَ ← ← ← ← ←

چونکہ مکې معظمې ته به غنم د یمامه ښار نه راتلل نو حکم حضرت ثمامه رضی اللہ عنہ قسم اوکړو چې ترڅو پورې راته نبي علیه السلام اجازت نه وي کړي تاسو ته به یوه دانه غنم راوړه لپسې .

بیا حضرت ثمامه رضی اللہ عنہ خپل ښار ته لاړ نو په اهل مکه واله و باندې غنم بند کړل ، کله چې په قريشو باندې د غنمو سختي راغله نو دوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خط راوړل او د خپلوکۍ واسطه یې ورکړه چې ته ثمامه ته خط اولیکه چې مونږ ته غنم رالېږي . نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ثمامه رضی اللہ عنہ ته خط اولیکل چې د اهل مکه و سره د غنمو تجارت کوه . (۱)

بهر حال ددې واقعي نه دا معلومه شوه چې حضرت ثمامه رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښائسته اخلاقو نه دومره متاثر شو چې ایمان یې راوړو .

« عَلَى الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ ، فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهُكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ إِلَيَّ . وَاللَّهُ مَا كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ . فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ الدِّينِ إِلَيَّ . وَاللَّهُ مَا كَانَ مِنْ بَلَدٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ الْبِلَادِ إِلَيَّ . وَإِنْ خَيْلِكَ أَخَذْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ ، فَمَاذَا تَرَى ؟ فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَمِرَ ، فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ : صَبَوْتُ . قَالَ : لَا ، وَلَكِنْ أَسْلَمْتُ مَعَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةٌ حِنْطَةٍ ، حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . صحيح البخاري كتاب التَّجَارِي بِابٍ وَفِيهِ حَبَّةٌ حَبَّةٌ ، وَحَدِيثُ ثَمَامَةَ بْنِ أَدَا ، رَقْمُ الْحَدِيثِ ۴۳۷۲ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۴۲۲ كِتَابُ الْمُحَرَّمَاتِ بِابٍ التَّوَلَّى مِنْ لُحْشٍ مَعْرُوفَةٍ ، صحيح مسلم كتاب الجهاد والسير باب رِبْطِ الْأَسِيرِ وَحَبْسِهِ ، وَجَوَارِ التَّنِ عَلَيْهِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۹ (۱۷۶۳) ، مشكاة المصابيح كتاب الجهاد باب حكم الاسراء الفصل الاول رَقْمُ الْحَدِيثِ ۳۹۶۴ (۵) ، سنن أبي داود رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۶۷۹ ، صحيح ابن خزيمة رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۵۳ ، صحيح ابن حبان رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۲۳۹ .

(۱) وَرَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ مِنْ طَرِيقِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُقْبَرِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ ، قَدْ كَرِهَ قِصَّةَ إِسْلَامِ ثَمَامَةَ رضی اللہ عنہ . وَفِي آخِرِهِ قَوْلُهُ لِأَهْلِ مَكَّةَ حِينَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ : صَبَوْتُ . فَقَالَ : « إِنِّي وَاللَّهِ مَا صَبَوْتُ ، وَلَكِنِّي أَسْلَمْتُ مَعَ مُحَمَّدٍ صلی اللہ علیہ وسلم وَأَمَرْتُ بِهِ . وَإِنَّهُ اللَّهُ الَّذِي كَفَسَ ثَمَامَةَ بِيَدِهِ لَا تَأْتِيكُمْ حَبَّةٌ مِنَ الْيَمَامَةِ ، وَكَأَنْتَ قَرِيبٌ مَكَّةَ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا مُحَمَّدٌ . قَالَ لَصَوْرَتِي إِلَى بَلَدِهِ ، وَمَنْعَ الْحَنْتِ إِلَى مَكَّةَ حَتَّى جَهَّدْتَ قُرَيْشٌ ، فَكَلَبُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَهُ بِأَرْحَامِهِمْ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى ثَمَامَةَ يَخِيلَ إِلَيْهِمُ الطَّعَامَ ، فَقَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . مرقاة المفاتيح ج ۶ ص ۲۵۵۰ في شرح حديث ۳۹۶۴ .

ددینه علاوه ډیر داسې واقعات شته چې د نبي علیه السلام د ښو اخلاقو په وجه کافرانو ایمان راوړی.

نبي ﷺ ابو عُمیر ماشوم ته د مرغۍ په مړه کیدو تسلي ورکړه

د ابوداؤد شریف حدیث دی، حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې کله کله به رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ کړه راتلو، زما یو وړوکي ورور ؤ، د هغه ګڼیت "ابو عُمیر" ؤ، د هغه یوه وړه مرغۍ وه چې د هغې سره به یې لوبې کولی، بیا دا مرغۍ مړه شوه. یوه ورځ نبي علیه السلام راغلو نو دا ابو عُمیر یې غمجن (خفه) أولید، پوښتنه یې اوکړه: مَا هَآئِلُهُ؟ دا په ده خه شوي؟ (ولې خفه دی؟).

خلغو ورته وویل:

مَاتَ لُغْرُهُ. دده هغه وړه مرغۍ مړه شوې ده (د هغې پسې خفه دی).

رسول الله صلی الله علیه وسلم دې ماشوم ته (د تسلي دپاره) او فرمایل:

يَا أَبَا عُمَيْرٍ! مَا فَعَلَ النُّعْمُ؟

ای ابو عُمیر! په هغه نُعْم (مرغۍ) باندې څه او شو؟ (یعنی هغه څه شوه؟). (۱)

دا حدیث په بخاري شریف، ترمذي شریف او نورو د احادیثو په کتابونو کې هم ذکر

دی. (۲)

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی الله عنه. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَدْخُلُ عَلَيْنَا وَلِيَّ أَحْ صَغِيرُهُ يُكَلِّمُنَا أَبَا عُمَيْرٍ. وَكَانَ لَهُ لُغْرٌ يَلْعَبُ بِهِ. فَمَاتَ. فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَرَأَاهُ حَزِينًا. فَقَالَ: «مَا هَآئِلُهُ؟» قَالُوا: مَاتَ لُغْرُهُ. فَقَالَ: «يَا أَبَا عُمَيْرٍ! مَا فَعَلَ النُّعْمُ؟». سنن ابی داؤد، کتاب الأدب، باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ وَلَيْسَ لَهُ وَلَدٌ رقم الحديث ۴۹۶۹ قال الالباني: صحيح.

(۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه. يَقُولُ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُخَالِطَنَا. حَتَّى يَقُولَ لِي بِخٍ يَ صَغِيرٍ: يَا أَبَا عُمَيْرٍ! مَا فَعَلَ النُّعْمُ؟. صحيح البخاري، كتاب الأدب، باب الإلهام إلى الناس رقم الحديث ۶۱۶۹، سنن الترمذي، أبواب الصلاة، باب مَا جَاءَ فِي الْمَلَأَ عَلَى الْبُطْنِ رقم الحديث ۳۳۳، ورواه الحديث ۱۹۸۹ أبواب البر والصلة، باب مَا جَاءَ فِي الْوِجَاحِ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ۳۷۲۰، مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ۴۰۴۲، مسند احمد رقم الحديث ۱۲۱۹۹، ورواه الحديث ۱۲۷۵۳، صحيح الادب المفرد رقم الحديث ۲۰۳/۲۶۹ ←←←←

فائده : نُغیر د چَرچنرې په شان مرغۍ ده . سره ټونگه یې وي . څوک وایي چې د ورې ټونگې او سور سړواله وړه مرغۍ ده . څوک وایي چې د دینه بلبله مراد ده ...
د نبی علیه السلام مقصد هغه ماشوم ته تسلي ورکول وو چې په هغه مرغۍ څه اوشو چې د تاسره نشته . همدارنگې ددې واقعي نه د نبی علیه السلام خوش اخلاقي هم معلومېږي چې د ماشوم سره یې خوش طبعي کوله او هغه ته یې تسلي ورکوله . (۱)

نبی علیه السلام به په خوراک کې عیب نه راویستلو

د بخاري شریف حدیث دی ، حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمایي :

مَا عَابَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا قَطُّ، إِلَّا اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَإِلَّا تَرَكَهُ . (۲)

← ← باب المزاح مع الصبي ، ورم الحديث ۶۵۴/۸۴۷ باب الكنية للصبي ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۲۳۰۸ ، مشكوة المصابيح باب المزاح الفصل الاول رقم الحديث ۴۸۸۴ (۱) .

وفي رواية : عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه . قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا . وَكَانَ يَأْكُلُ يَأْكُلُ لَهُ أَبُو عُمَيْرٍ . قَالَ : أَحْسِبُهُ - فَطِيمًا ، وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَالَ : يَا أَبَا عُمَيْرٍ ! مَا قَعَلَ النَّعْمُ ؟ . نَعْمَ كَانَ يَلْعَبُ بِهِ ... صحيح البخاري كتاب الأدب باب الكنية للصبي وقيل أن أولئك الذين ... رقم الحديث ۶۲۰۳ .

(۱) (يَا أَبَا عُمَيْرٍ) : بِالتَّضْمِيرِ ، وَاسْمُهُ كَبَشَةُ (مَا قَعَلَ) : بِصِنْفَةِ الْقَاعِلِ ، أَيِ : مَا صَنَعَ (النَّعْمُ ؟) : بِضَمِّ فَتْحٍ ، تَضْمِيرُ نَعْرِ بِضَمِّ التَّوْنِ وَفَتْحِ الْغَيْنِ الْمُتَعَمِّدَةِ ، طَائِدٌ يُشْبِهُ الْعُصْفُورَ أَحْمَرَ الْبِنْقَارِ . وَقِيلَ : هُوَ الْعُصْفُورُ ، وَقِيلَ : هُوَ الصَّغُورُ صَهْبِيُّ الْبِنْقَارِ أَحْمَرُ الرَّأْسِ ، وَقِيلَ : أَهْلُ الْمَدِينَةِ يُسَمُّونَهُ الْبَلْبَلَنَ . وَالنَّعْمَى : مَا جَرَى لَهُ حَيْثُ لَمْ أَرَهُ مَعَكَ . وَفِي هَذَا تَسْلِيَةٌ لَهُ عَلَى فَقْدِهِ بِمَوْتِهِ ، بَيِّنَةٌ بِقَوْلِهِ (كَانَ لَهُ نَعْمٌ يَلْعَبُ بِهِ فَتَات) أَيِ : النَّعْمُ ، وَحَزَنَ الْوَلَدُ لِفَقْدِهِ عَلَى عَادَةِ الصِّغَارِ . مولاة المصالح ج ۷ ص ۳۰۶ لي تشرح حديث ۴۸۸۴ .

(۲) صحيح البخاري كتاب التنايب باب صلاة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۳۵۶۳ ، ورم الحديث ۵۴۰۹ كتاب الأطعمة باب مَا عَابَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا ، مشكوة المصابيح كتاب الأطعمة الفصل الاول رقم الحديث ۴۱۷۲ (۱) ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۴۶۲۱ باب مَا عَابَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا قَطُّ .

وفي رواية : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه . قَالَ : مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا قَطُّ ، كَانَ إِذَا اشْتَهَى شَيْئًا أَكَلَهُ ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ . صحيح مسلم كتاب الأضحية باب لَا يَحِبُّ النَّعَامَ رقم الحديث ۱۸۷ (۲۰۴۶) ، سنن أبي داود باب في كراهية ذم الطعام رقم الحديث ۳۷۶۳ ، سنن الترمذي باب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْعَيْبِ لِلنَّعْمَةِ رقم الحديث ۲۰۳۱ ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ۳۲۵۹ ، مسند احمد رقم الحديث ۱۰۱۴۱ ، شعب الإيمان رقم الحديث ۵۴۸۰ .

کريم صلی الله عليه وسلم هېڅ کله داسې ندې ليدل شوی چې په مجلس کې يې د خپل ملگري نه زنگونان مخکې کړي وي (يا دا مطلب چې : په مجلس کې يې خپل ملگري طرف ته خپې ندې غزولي).

د آخري جملې تشریح : د آخري جملې مطلب دادی چې نبی عليه السلام به په مجلس کې د متکبرينو په شان داسې نه کيناستلو چې د ملگري نه زنگونان (گوندي) مخکې کړي بلکه د هغه سره به يو شان ناست و.

يا دا مطلب دی چې په ملگري به يې زنگونان نه اوچتول.

او يا دا مطلب دی چې ملگري طرف ته به يې خپې نه غزولي.

په دې حديث کې د امت د پاره تعليم دی چې د خپل ملگري احترام به کوي ، او هغه طرف ته به په مجلس کې خپې نه غزوي. (۱)

همدارنگې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته به چې چا په غوږ کې پټه خبره کوله نو تر هغې پورې به يې ورنه سر نه راديخوا کول تر دې چې هغه کس به په خپله خپل سراخوا کړو (يعنی دا د نبی عليه السلام اوچت اخلاق وو چې د بل خبرې ته به يې تر آخره پورې غوږ نيولو). (۲)

(۱) (مَعْدَمًا رُكِبَتْهُ بَيْنَ يَدَيْ جَلِيسٍ) أَي: مُجَالِسٍ لَهُ. قِيلَ أَي: مَا كَانَ يَجْلِسُ فِي مَجْلِسٍ تَكُونُ رُكِبَتَاهُ مُتَقَدِّمَتَيْنِ عَلَى رُكِبَتَيْ صَاحِبِهِ كَمَا يَفْعَلُ الْجَبَّارَةُ فِي مَجَالِسِهِمْ. وَقِيلَ: مَا كَانَ يَرْفَعُ رُكِبَتَيْهِ عِنْدَ مَنْ يُجَالِسُهُ. بَلْ كَانَ يَحْفَظُهُمَا تَعْظِيمًا لِحَالِيْسِهِ. وَقَالُوا: أَرَادَ بِالرُّكِبَتَيْنِ الرَّجُلَيْنِ، وَتَقَدَّمَ هُمَا مَدَّهُمَا وَبَسَطَهُمَا. كَمَا يُقَالُ: قَدَّمَ رَجُلًا وَأَخَّرَ أُخْرَى. وَمَعْنَاهُ كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْدُرُ رِجْلَهُ عِنْدَ جَلِيسِهِ تَعْظِيمًا لَهُ. قَالَ الطَّبْرِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِيهِ، وَفِي قَوْلِهِ: "كَانَ لَا يَنْزِعُ يَدَهُ قَبْلَ لَبِّ صَاحِبِهِ" تَعْلِيمٌ لِأَمْرِهِ فِي إِكْرَامِ صَاحِبِهِ وَتَعْظِيمِهِ. فَلَا يَبْدَأُ بِالْمُفَارَقَةِ عَنْهُ، وَلَا يُهَيِّنُهُ بِمَدِّ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْهِ. مראה المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۹ ص ۳۷۱۸ فی تشریح حدیث ۵۸۲۳.

(۲) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: مَا رَأَيْتُ رَجُلًا إِلَّا تَقَرَّ أَدْنَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُنْخَنِي رَأْسَهُ حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يُنْخَنِي رَأْسَهُ. وَمَا رَأَيْتُ رَجُلًا أَخَذَ بِيَدَيْهِ فَتَوَكَّلَ يَدَهُ، حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِي يَنْزِعُ يَدَهُ. سنن أبي داود كتاب الأدب باب في حسي الطهره رقم الحديث ۴۷۹۴ قال الالباني: حسن. شعب الایمان رقم الحديث ۲۱۳۲. کنز العمال رقم ۱۸۶۵۹، اخلاق النبی لابی الشیخ الاصهالی رقم ۲۹، موارد الظمان رقم الحديث ۷۷۷۹.

د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره مېنډه وهل

د ابوداؤد شریف حدیث دی ، حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې زه د نبي عليه السلام سره په سفر کې ووم ، ما د نبي عليه السلام سره پیاده مېنډه او وهله نوزه ورنه په مېنډه کې مخکې شوم ، کله چې څه وخت پس زما وجود دروند شو (یعنی وجود مې غټ شو) نو ما ورسره بیا مېنډه او وهله ، په دې حل رانه نبي عليه السلام مخکې شو ، دوی راته او فرمایل : هَذِهِ بِتِلْكَ السَّبْقَةِ .

دا زما مخکې کیدل د هغې ستا مخکې کیدو په مقابله کې شو (یعنی مخکې رانه ته په مېنډه کې مخکې شوي وی اوس درنه زه مخکې شوم ، نو خبره سر په سر شوه) . (۱)

فائده دا د نبي عليه السلام خوش اخلاقي او د خپلو بیسیانو سره نرمي وه چې د خپلې بي بي سره یې مېنډه وهله . (۲)

په حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باندې د نېزه بازی تماشه کتل

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی ، حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي : د اخترو رخ وه ، د حبشو خلقو په ډهال او وړو نیزو باندې لوبه کوله ، ما په خپله نبي عليه السلام ته د تماشي کتلو د پاره وویل ، یا نبي عليه السلام راته او فرمایل :

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. أَكُنَّا كَانَتْ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ ، قَالَتْ : فَسَابَقْتُهُ فَسَبَقْتُهُ عَلَى رَجُلِي . فَلَمَّا حَلَلْتُ اللَّحْمَ سَابَقْتُهُ فَسَبَقَنِي فَقَالَ : « هَذِهِ بِتِلْكَ السَّبْقَةِ » . سنن ابی داؤد . کتاب الجهاد بل في السَّبْقِ عَلَى الرَّجُلِ . رقم الحديث ۲۵۷۸ ، مشكاة المصابيح . باب عِطْرَةِ النِّسَاءِ وَمَا لِكُنْ وَاجِدَةٍ مِنَ الْمُغُفَرِ الْقُضْلُ الثَّانِي . رقم الحديث ۳۲۵۱ (۱۴) .

(۲) (فَسَابَقْتُهُ) : أَنِّي غَالَبْتُهُ فِي السَّبْقِ أَنِّي فِي الْعَدْوِ وَالْجَوِي . (فَسَبَقْتُهُ) : أَنِّي غَلَبْتُهُ وَتَقَدَّمْتُ عَلَيْهِ .... وَلِيْنُو بَيَانُ حُسْنِ خُلُقِهِ وَتَكْطِيفِهِ بِرِسَالِهِ . يُقْتَدَى بِهِ . (فَلَمَّا حَلَلْتُ اللَّحْمَ) : أَنِّي سَمَيْتُ (سَابَقْتُهُ) : أَنِّي مَرَّةً أُخْرَى (فَسَبَقَنِي قَالَ : هَذِهِ) : أَنِّي السَّبْقَةَ (بِتِلْكَ السَّبْقَةِ) : بِفَتْحِ الْكَافِ وَكَسْرِهَا أَنِّي تَقَدَّمْتُ عَلَيْهِ فِي هَذِهِ النَّوْبَةِ فِي مُقَابَلَةِ تَقَدُّمِي فِي النَّوْبَةِ الْأُولَى وَالْمَرَادُ حُسْنُ الْمُعَاشَرَةِ . مرقاة المصابيح . باب عِطْرَةِ النِّسَاءِ وَمَا لِكُنْ وَاجِدَةٍ مِنَ الْمُغُفَرِ الْقُضْلُ الثَّالثُ ج ۵ ص ۲۱۲۴ فی تشریح حدیث ۳۲۵۱ .

تَشْتَهَيْنَ تَنْظَرَيْنَ ؟ لوبه کتل غواری ؟

ما ورته وویل : آو (گورم یې) . نبی علیه السلام زه خپل شاته په داسې انداز باندې اودرولم چې زما مخ (آننگي) د هغه په مخ باندې و (یعنی خپل سر مې د هغوی په اوږې مبارکې باندې داسې کیښود چې زما مخ د هغوی د مخ سره یوځای شو) .

نبی علیه السلام هغوی ته او فرمایل : اې بني ارفده و (حبشو) ! تکره شی ، (دیربڼه) . حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې بیا زه (په ولاړه) سترې شوم ، نبی علیه السلام راته او فرمایل : حَسْبُكَ ؟ بس دی (یعنی دا کافي ده) .

ما ورته وویل : آو . دوی راته او فرمایل : قَاذُھِی . پست ته (اوس) لاړه شه . (۱)

په حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا باندې د یوې حبشې زانانه لوبه کتل

د ترمذي شریف او مشکوٰۃ شریف حدیث دی ، حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم (د ماسره) ناست و ، مونږ ناخاپه شور او د ماشومانو آوازونه واوریدل ، رسول الله ﷺ (د معلومات د پاره) وریاځید ، نو یې کتل چې بهریو حبشي ښځه تپونږه وهي (یعنی رقص کوي) او ماشومان ورنه گیرچاپیره (تماشې د پاره) ولاړ دي ، نبی علیه السلام ماته او فرمایل :

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا . قَالَتْ ..... وَكَانَ يَوْمَ عِيدٍ ، يَلْعَبُ السُّودَانُ بِالدَّرَقِ وَالْجِرَابِ . فَإِنَّمَا سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَإِنَّمَا قَالَ : « تَشْتَهَيْنَ تَنْظَرَيْنَ ؟ » فَقُلْتُ : نَعَمْ . فَأَقَامَنِي وَرَاءَهُ . خَذَنِي عَلَى خَدَيْهِ . وَهُوَ يَقُولُ : « دُونَكَ يَا بَنِي أَرْفَدَةَ » حَتَّى إِذَا مَلَيْتُ . قَالَ : « حَسْبُكَ ؟ » قُلْتُ : نَعَمْ . قَالَ : « قَاذُھِی » . صحيح البخاري أبواب العيدين باب الجراب والدراق يوم العيد رقم الحديث ۹۵۰ ، و رقم الحديث ۲۹۰۷ كتاب الجهاد والسير باب الدراق ، صحيح مسلم كتاب صلاة العيدين باب الرخصة في اللبس الذي لا مغمضة فيه في أيام العيد رقم الحديث ۱۹ (۸۹۲) ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۲۰۹۷۷ .

وفي رواية : عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا . قَالَتْ : جَاءَ حَبَشٌ يَلْعَنُونَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فِي الْمَسْجِدِ . فَدَعَانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَوَضَعَتْ رَأْسِي عَلَى مَنْكِبِهِ . فَجَعَلْتُ أَلْفَرُّ إِلَى لَجِجِهِمْ . حَتَّى كُنْتُ أَنَا أَلْبَسُ أَلْبَسَ عَنْ النَّظَرِ إِلَيْهِمْ . صحيح مسلم كتاب صلاة العيدين باب الرخصة في اللبس الذي لا مغمضة فيه في أيام العيد رقم الحديث ۲۰ (۸۹۲) .

يَا عَائِشَةُ اِنَّا نَظَرُ فِي

اي عائشې! دلته راشه، دا (تماشه) ته هم اوگوره.

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي چې زه راغلم او خپله زنه مې د رسول الله ﷺ په اوږه مبارکه باندې کيښوده، ما دې حبشې ښځې ته د نبي عليه السلام د سړاو اوگې په مينځ کې کتل، نبي عليه السلام به د مانه لږ ساعت پس دا تپوس کولو: اَمَّا شَبِيعَتِ، اَمَّا شَبِيعَتِ؟ آيا په تماشي کتلو سره ستا زړه مور شوې ندى؟ آيا په تماشي کتلو سره ستا زړه مور شوې ندى؟

ما به ورته ويل: نه (تر اوسه مې زړه مور ندى). حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي چې (تماشه کتل زما مقصود نه وه بلکه) ما صرف دا معلومول غوښتل چې زما مرتبه او محبت د نبي عليه السلام په زړه کې څومره دى؟ (يعنى څومره وخت زما د پاره او درېږي؟). په دې وخت کې ناڅاپه حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راښکاره شو نو دده د هيبت په وجه ټول خلق خواره شو، رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل:

إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ قَدْ قَرُّوا مِنْ عُمَرَوِ بْنِ الْخَطَّابِ.

زه گورم چې انسي او جني شيطانان د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د يرې نه اوتختيدل.

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي چې بيا زه کور ته واپس راغلم. (۱)

فائده: په دې حديث کې هم د نبي ﷺ د خپلو يبيانو سره د اوچتو اخلاقو تذکره ده.

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا. قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا فَسَمِعْنَا لَقَطًا وَصَوْتَ صَبِيَّانِ. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا حَبِيشَتُهُ تَرْفُفُ وَالصَّبِيَّانُ حَوْلَهَا. فَقَالَ: «يَا عَائِشَةُ اِنَّا نَظَرُ فِي» فَجِئْتُ فَوَضَعْتُ لَحْمِي عَلَى مَنْكِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهَا مَا بَيْنَ الْمَنْكِبِ إِلَى رَأْسِهِ. فَقَالَ لِي: «أَمَّا شَبِيعَتِ، أَمَّا شَبِيعَتِ؟». قَالَتْ: فَجَعَلْتُ أَقُولُ: لَا. لِأَنْظُرَ مَنْزِلَتِي عِنْدَهُ. إِذْ طَلَعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. قَالَتْ: فَارْفَضَ النَّاسُ عَنْهَا. قَالَتْ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ قَدْ قَرُّوا مِنْ عُمَرَوِ بْنِ الْخَطَّابِ». قَالَتْ: فَتَرَجَعْتُ. سنن الترمذي، رقم الحديث ۳۶۹۱ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الزَّوْجِ، وقال الالباني: صحيح. مشكوة المصابيح باب منال عمر رضي الله عنه الفصل الثاني رقم الحديث ۸۹۰۸، السنن الكبرى للسائي ۶۰۲۹ (۱۵).

چې په خپله ولاړو او حضرت عائشې رضي الله عنها د دوی په اوږد باندې سړايځي و. (۱)

د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره د نبي عليه السلام مينه

۱. په بخاري شريف او مسلم شريف کې اوږد حديث ذکر دی، حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي چې يوولس (۱۱) زڼانه يو ځای ناستې وې او دا وعده يې سره اوکړه چې رښتيا به وايو، او هره يوه به د خپل خاوند په باره کې صحيح صحيح خبره کوي.

نوهري يوي زڼانه د خپل خاوند په باره کې خبره اوکړه. يوولسمې (۱۱) زڼانه "أُمّ زَرَع" د خپل خاوند "ابو ذَرع" ډير زيات صفت اوکړو چې هغه د ماسره ډير محبت کوي او هر څه راله راوړي (نور ډير صفتونه يې هم ورله بيان کړل). حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دا خبرې نبي عليه السلام ته بيان کړې، په آخر کې نبي عليه السلام حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته او فرمايل: **كُنْتُ لَكَ كَأُمِّي زَرَعٍ لِأُمِّ زَرَعٍ.**

زه ستا د پاره داسې يم لکه ابو ذرع چې د أم ذرع د پاره و. (يعنی ابو ذرع چې د خپلې بي بي سره څومره محبت کوي زه د هغې نه زيات د تاسره محبت کوم). (۲)

۲. يو ځل نبي ﷺ په کور کې تشریف فرما و، حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته يې او فرمايل: **حَصِيرَا! تَه مَاتَهُ دُجُجُو** او چوارو يو ځای خوړولو نه زياته خوږه يی. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په خدا شوه ورته وې ويل: **اَيُّ دَاللّٰهُ رَسُوْلُهُ!** تاسو ماته د گچجو او شهدو يو ځای خوړو نه ډير خواږه يی. نبي ﷺ په خدا شو، وې فرمايل:

(۱) (قَدْ أَذَاتُ حَبِشِيَّةً): يَفْتَحَتَيْنِ أُمِّي جَارِيَةً أَوْ امْرَأَةً مِّنْ سُوْبَةٍ إِلَى الْحَبَشِ (تَرْفِئُ): يَسْكُونُ الرَّأْيَ وَكُسْرٍ الْقَاءُ وَيُضْمَرُ أُمِّي: تَرْفِئُ (وَالضَّبَّيَّانِ حَوْلَهَا) أُمِّي يَنْقَلِبُونَ إِلَيْهَا وَيَتَفَرَّجُونَ عَلَيْهَا ..... (فَرَجَعْتُ). أُمِّي مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بَيْتِي، وَفِيهِ دَلِيلٌ عَلَى عَقَلَتِهِ خُلُقِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَعَلَيْهِ صِفَةُ الْجَمَالِ عَلَيْهِ. كَمَا يَدُلُّ عَلَى عَقَلَتِهِ الْجَلَالِ عَلَى عَمَرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. مِرَاةُ الْمَلَائِكِ ج ۹ ص ۳۹۰۳ لم يشرع حديث ۶۰۴۹.

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. قَالَتْ: جَلَسَ إِحْدَى عَشْرَةَ امْرَأَةً، فَتَعَاهَدْنَ وَتَعَاقِدْنَ أَنْ لَا يَكْتُمْنَ مِنْ أَخْبَارِ أَزْوَاجِهِنَّ شَيْئًا ..... قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **كُنْتُ لَكَ كَأُمِّي زَرَعٍ لِأُمِّ زَرَعٍ.** صحيح البخاري كتاب النكاح باب حُسْنِ الْمُتَاخَرَةِ مَعَ الْأَهْلِ رَمَ الحديث ۵۱۸۹، صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة رضي الله تعالى عنهم باب دُجُجُو حديث أم زرع رَمَ الحديث ۹۲ (۲۳۴۸).

حمیرا! ستا جواب زما د جواب نه ډیر ښه دی. (۱)

۳. یو محل حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په نبی علیه السلام باندې د داخلیدو اجازت او غوښت، په دې وخت کې ده د (خپلې لور) حضرت عائشې رضی الله عنها اوچت آواز واورید. (حضرت عائشې رضی الله عنها د نبی صلی الله علیه و آله سره څه خبره کوله په هغې کې ددې آواز اوچت و). کله چې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه (د اجازت نه پس) کور ته راداخل شو نو حضرت عائشه رضی الله عنها یې راوښود ددې د پاره چې په خپره یې اووهی، او وې ویل: آیا زه تا گورم چې ته په نبی علیه السلام باندې آواز اوچتوی؟ نبی علیه السلام حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه لره د وهلو نه منع کړو، ابوبکر صدیق رضی الله عنه په غصه باندې اووت.

پیغمبر علیه السلام د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د وتلو نه پس حضرت عائشې رضی الله عنها ته وفرمایل: کَیْفَ رَأَيْتِنِي أَلْقَدْتُكَ مِنَ الرَّجُلِ؟

تازه اولیدم چې څنگه مې د سړي (ابوبکر صدیق رضی الله عنه) نه خلاصه کړی؟ (۲)

سبحان الله، نبی علیه السلام خپلې بي بي سره څومره په خوش اخلاقي او مینه باندې خبرې کولی چې د پلار نه مې خلاصه کړی گني وهلې یی. په دې کې د مسلمانانو د پاره د ښه ژوند تیروولو بهترینه نمونه ده.

(۱) خورې ملغلرې پنځمه حصه ص ۵۲۵.

(۲) عَنِ الثُّغَمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضی الله عنه، قَالَ: اسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمِعَ صَوْتَ عَائِشَةَ رضی الله عنها عَالِيًا، فَلَمَّا دَخَلَ تَنَادَرَتْ لَهَا لِيَلِطَهَا، وَقَالَ: أَلَا أَرَاكَ تَوَقَّعِينَ صَوْتِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْجُرُهُ، وَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه مُغَضِّبًا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئْنِي خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه «كَيْفَ رَأَيْتِنِي أَلْقَدْتُكَ مِنَ الرَّجُلِ؟» قَالَ: فَمَكَتْ أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه أَيَّامًا، ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدَهُمَا قَدْ اضْطَلَعَا، فَقَالَ لَهُمَا: أَدْخِلَانِي فِي سِلْكِكُمَا كَمَا أَدْخَلْتُمَانِي فِي خَرْبِكُمَا. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ فَعَلْنَا قَدْ فَعَلْنَا». سنن ابی داود کتاب الأدب باب ما جاء في الزواج الحديث ۲۹۹۹، مشكوة المصابيح باب المزاح الفصل الثاني رقم الحديث ۴۸۹۱ (۸)، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۸۴۲۱، ورقم الحديث ۹۱۱۰

د ښځې او خاوند په مینځ کې کله کله تاؤ تریځوالې هم راځي

په دې ځای کې ضمیمه درته ددې خبرې تفصیل ذکر کوم چې : د ښځې او خاوند په مینځ کې کله کله تاؤ تریځوالې هم پیدا کیږي خو خاوند به د بې بې خبرې برداشت کوي .

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی ، حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې ماته رسول الله صلی الله علیه وسلم او فرمايل :

إِنِّي لَأَعْلَمُ إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةً، وَإِذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضَبِي .

اې عائشې ! چې کله ته د مانه خوشحاله یی نو هم ماته پته لږي ، او چې کله رانه خفه یی نو هم ماته پته لږي .

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې ما ورته وویل : تاسو ته دا څنگه پته لږي ؟
نبي علیه السلام او فرمايل :

چې ته کله د مانه خوشحاله یی (او قسم کوی) نو داسې وایی : لَا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ .
قسم دی په رب د محمد باندې . (یعنی زما نوم په قسم کې ذکر کوی) .

او چې کله د مانه خفه یی نو (د قسم کولو په وخت) داسې وایی : لَا وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ .
قسم په رب د ابراهیم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې (یعنی په قسم کې د حضرت ابراهیم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نوم اخلي) .
حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې ما ورته وویل :

أَجَلٌ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَهْجُرُ إِلَّا اسْتِكَ .

خبره همداسې ده ، خو اې د الله رسوله ! قسم په الله چې زه (د غصې په وخت غیر اختیاري) صرف ستاسو نوم پرېږدم خو په زړه کې مې ستاسو محبت هروخت قائم وي . (۱)

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي لَأَعْلَمُ إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةً، وَإِذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضَبِي» قَالَتْ: فَقُلْتُ: مِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذَلِكَ؟ فَقَالَ: «أَمَّا إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةً، فَأَنْتَ لَتَقُولِينَ: لَا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ، وَإِذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضَبِي، قُلْتَ: لَا وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ» قَالَتْ: قُلْتُ: أَجَلٌ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَهْجُرُ إِلَّا اسْتِكَ . صحيح البخاري كتاب النكاح باب تحفة النساء ووجوه روى الحديث ۵۲۲۸ ، صحيح مسلم كتاب لقائل النكاح روى الحديث ۸۰ (۲۴۳۹) ، ← ← ← ←

فائده : علماؤ ددې حديث نه دا معلومه کړې چې د ښځې او خاوند په مينځ کې ظاهري خفگان هم راتلې شي ، ځکه چې کله د نبي عليه السلام غوندې خوش اخلاقه پيغمبر اود حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا غوندې عاقله زنانه په مينځ کې لفظي خفگان راځي نو د نورو خلکو په مينځ کې به خامخا راځي ، خو انسان به د بي بي سره د نرمۍ او خوش اخلاقي معامله کوي ، او ددې خبرې به برداشت کوي .

د بي بي خبرې برداشت کول په کار دي

بي بي د خاوند د پاره ډير خدمتونه کوي که د هغې نه څه کار وران شي يا څه سختې خبرې او کړي نو هغه د الله ﷻ د رِضا د پاره برداشت کول په کار دي ، او په ښه طريقه ورسره ژوند تيرول په کار دي .

۱ . الله تعالى فرمايي : ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْعُرْوَةِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ۝﴾ (۱)

ترجمه : او تاسو د ښځو سره په ښه طريقه ژوند تيروئ ، بيا که چيرته تاسو دا ښځې نه خوښوئ نو دا کيدې شي (يعنې ممکن ده) چې تاسو به يو څيز بد گنړئ خو الله تعالى به (تاسوله) په هغې کې ډير خېر پيدا کړي .

۳ . د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دی ، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي :
 اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ ، وَإِنْ أُغْوَجَ شَيْءٌ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ . فَإِنْ ذَهَبَتْ تُقِينَهُ كَسْرَتُهُ ، وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أُغْوَجَ ، فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ .
 زه تاسو ته د زنانه و په باره کې وصيت کوم دا قبول کړئ ، ځکه ښځه د (چپې) پڅۍ

←←← مسند احمد معرجا رقم الحديث ۲۴۳۱۸ ، ورقم الحديث ۲۵۷۷۹ ، صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث

۲۳۳۱ ، ورقم الحديث ۷۱۱۲ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۹۸۱۲ ، مشكاة المصابيح بَابُ عِطْرَةِ النِّسَاءِ وَمَا

لِيُحْنُ وَاجِدًا مِنَ الْخُلُقِي الْمَلَأَ الْأَوَّلَ رقم الحديث ۳۲۴۵ (۸) .

(۱) النساء آية ۱۹ .

نه پيدا شوی ، او په پختۍ کې ډيره کړه هغه پورته حصه ده (۱) ، که چيرته ته دا سيده کوی نو ماته به يې کړی (او ماتيدل يې طلاق دی) ، او که ته دا همدا سې پرېږدی (هيڅ نصيحت ورته نه کوی) نو دا به هميشه کړه وي ، پس تاسو د ښځو په باره کې هميشه زما په وصيت باندې عمل کوئ (او د دوی سره ميانه روي کوئ) . (۲)

همدا مضمون په نورو احاديثو کې هم ذکر شوی . (۳)

فائده : په دې حديث کې ترغيب دی چې د ښځو سره د نرمۍ ، او احسان معامله پکار ده ، او د دوی په خبرو باندې صبر په کار دی ، ځکه د دوی عقل کمزورې وي که څوک دا پوره سمول غواړي نو خبره به طلاق ته لاره شي خو دا به سمه نشي . لهذا ميانه روي ورسره په کار ده . (۴)

(۱) د کومې نه چې حضرت حواء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا پيدا شوی . ځکه حضرت حواء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د حضرت آدم عليه السلام د چېرې (گسې) پختۍ نه پيدا شوی .

(۲) صحيح البخاري كتاب الأحاديث الأثنياء باب خُلِّيَ آدَمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَذُرِّيَّتُهُ رقم الحديث ۳۳۳۱ ، صحيح مسلم رقم الحديث ۶۰ (۱۴۶۸) باب الوصية بالنساء .

(۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ الزَّوْجَةُ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ كُنْ تَسْتَعِينُ لَكَ عَلَى طَرِيقَةٍ . فَإِنْ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَبِهَا عَوَجٌ . وَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِينُهَا كَسَرْتَهَا وَكَسَرْتُهَا طَلَقُهَا . صحيح مسلم باب الوصية بالنساء رقم الحديث ۵۹ (۱۴۶۸) .

(۴) ملاعلي قاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په مرقاة کې ددې حديث بهترينه تشريح کړی : (اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا) : قَالَ الطَّبْرِيُّ : النِّسَاءُ لِلطَّلَبِ أَيِ اطْلُبُوا الْوَصِيَّةَ مِنَ الْمُسْكِمِ فِي حَقِّهِمْ كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى جَلَّ لَهُ { وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا } [البقرة ۸۹] فَتَقَلَّ بَاءٌ بِخَيْرٍ مِنْهُ إِلَى النِّسَاءِ . وَقَالَ الْقَاضِي : اِلِسْتِصْنَاءُ قَبُولُ الْوَصِيَّةِ . وَالْمَعْنَى أَوْصِيكُمْ بِهِمْ خَيْرًا فَاقْبَلُوا وَصِيَّتِي فِيهِمْ . اهـ . وَالْمَقْصُودُ الْمُدَارَةُ مَعَهُمْ . وَقَطَعَ الطَّلَعَ عَنِ اِسْتِغْنَاءَتِهِمْ . وَالتَّبَاتُ مَعَ اغْوِجَاجِهِمْ . كَمَا قِيلَ : اَلصَّبْرُ عَنْهُمْ اَنْسَرُ مِنَ الصَّبْرِ عَلَيْهِمْ . وَالصَّبْرُ عَلَيْهِمْ اَهْوَنُ مِنَ الصَّبْرِ عَلَى النَّارِ . قَالَ تَعَالَى جَلَّ لَهُ { وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ } [النساء ۲۵] أَيْ عَلَيْهِمْ أَوْ عَنْهُمْ (لِأَنَّهُمْ خُلِقُوا مِنْ ضِلَعٍ) : بِكَسْرِ الطَّاءِ وَفَتْحِ اللَّامِ وَاجِدُ الْأَطْلَاعِ وَهُوَ عَظْمٌ مُعْوَجٌ اسْتَوْجَزَ لِلْمُعْوَجِ صُورَةً أَوْ مَعْنًى . أَيْ خُلِقُوا خُلُقًا فِيهِ اغْوِجَاجٌ لِكُلِّ لَهْنٍ خُلِقُوا مِنْ أَضَلِّ مُعْوَجٍ . وَقِيلَ : لِأَنَّ أُمَّهُنَّ أَوَّلَ النِّسَاءِ وَهِيَ خَوَاءٌ خُلِقَتْ مِنْ أَعْوَجِ ضِلَعٍ مِنْ أَطْلَاعِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الضِّلَعُ الْأَخْلَى . ← ← ← ← ← ← ←

حضرت عمر رضي الله عنه د خپلې بي بي خبرې برداشت کولی

يو کس حضرت عمر رضي الله عنه ته په دې نيت باندې راغی چې د خپلې بي بي شکايت ورته اوکړي (ځکه ددې کس بي بي د ژبې نه تېزه وه) ، کله چې دا د حضرت عمر رضي الله عنه کور ته راوړسيد نو دښته د کور نه يې دده د بي بي " اُم کلثوم " آواز واوريد چې ده ته يې تېزې خبرې کولی . دې سړي د ځان سره (په زړه کې) وويل :

زه خوددې د پاره راغلې ووم چې ده ته د خپلې بي بي شکايت اوکړم دا خو هم زما په شان په امتحان اوړيدلی . نو واپس روان شو .

حضرت عمر رضي الله عنه د کور نه راووت نو دا يې واپس رااوغوښت ، پوښتنه يې ورنه اوکړه چې څنگه راغلې وی ؟

ده ورته وويل : ما خو اړاده اوکړه چې تاته د خپلې بي بي شکايت اوکړم خو ما چې ستا د بي بي خبرې واوريدی نوزه واپس شوم .

حضرت عمر رضي الله عنه ورته وفرمايل : **إِنِّي أَكْجَاوَزُ عَنْهَا لِحُقُوقِ لَهَا عَلَيَّ** : زه ديتۀ معافي کوم د هغه حقوقو په وجه کوم چې ددې په ما باندې دي .
(هغه حقوق دادي :) اول دا چې دا ښځه زما او د جهنم په مينځ کې پرده ده ، ددې په وجه زما زړه د حرامو نه بچ دی .

دويم دا چې کله زه د کور نه بهر اووځم نو دا زما د کور او مال حفاظت کوي .

درېم دا چې دا زما د هوبې ده ، ماله کېرې وينځي .

څلورم دا چې دا زما د اولاد تربيت (او پالنه) کوي .

← ← ← **فَلَا يَسْتَطِيعُ أَحَدٌ أَنْ يُعَيِّدَهُنَّ مِمَّا حُجِّلَتْ عَلَيْهِ أُمُهُنَّ . فَلَا يَتَهَيَّأُ الْإِنْتِفَاعُ بِهِنَّ إِلَّا بِمَدَارَاتِهِنَّ وَالصَّبْرِ عَلَى اغْوَجَاجِهِنَّ فِيمَا لَا يُحِبُّ فِي مَعَاشَرَتِهِنَّ . (وَإِنْ أَغْوَجَ شَيْءٌ فِي الضَّلَعِ أَعْلَاهُ) : إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّ أُمَّهُنَّ خُلِقَتْ مِنْهُ . (فَإِنْ دَخَبَتْ) : أَمَى : بَمَرَعَتْ وَأَزْدَتْ (ثَقِيلُهُ) : أَمَى : إِقَامَتُهُ وَاسْتِقَامَتُهُ (كَسْرَتُهُ . وَإِنْ تَزَكَّتْهُ : أَمَى مِنْ غَيْرِ كَسْرِ) لَمْ يَزَلْ أَغْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ) : كُوزٌ لِلْمُبَالَغَةِ . وَإِشَارَةٌ إِلَى النَّتِيجَةِ وَالْقُدْرَةِ . قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِيهِ الْحَكُّ عَلَى الزَّوْجِ بِالنِّسَاءِ وَالْإِحْسَانِ إِلَيْهِنَّ وَالصَّبْرِ عَلَى عَوَجِ أَخْلَاقِهِنَّ وَاجْتِنَابِ ضَعْفِ عُقُولِهِنَّ وَكَرَاهَةِ كَلَامِهِنَّ بِلَا سَبَبٍ . وَأَنَّهُ لَا مَطْلَعُ فِي اسْتِقَامَتِهِنَّ .** مولا المصباح ج ۵ ص ۲۱۱۷ م نشریح ص ۲۲۳۸

پنجم دا چہ دا زما د پارہ روتی پنخوی، او نور پخلی رالہ کوی۔

دہی سہی وویل: **إِنَّ لِي مِثْلَ مَا لَكَ فَمَا تَجَاوَزَتْ عَنْهَا فَأَجَاوَزُ؟**

دا ٹھنگہ فائدی (چہ د بنجی نہ) تاتہ حاصلی دی داسی خوماتہ ہم حاصلی دی نو

لکہ ٹرنکی چہ تہ بنجی تہ معافی کوی نو داسی بدیہی زہ ہم ورتہ کوم (۱)۔

مرزا مظہر جانِ جانانؒ تہ غتہ مرتبہ د خیل بی بی د خبرو

برداشت کولو پہ وجہ ملاؤ شوہ

مرزا مظہر جانِ جانان دیر لوی بزرگ و، د تفسیر مظہری مصنف "قاضي ثناء اللہ پاتی پتی رَحْمَةُ اللَّهِ" پیرو، دہ تہ چہ اللہ تعالیٰ دا دومرہ لوی مقام ورکری و نو دہی بُنیادی وجہ دا وہ چہ ددہ بی بی د تہی ژبی والدہ، پہ معمولی معمولی خبرہ بدیہی دیر سختی خبری کولی، خودہ بدہی دہی باندہی صبر کولو اوبی بی بدیہی معاف کولہ، نو اللہ تعالیٰ د ولایت دہی غتہی مرتبی تہ اُورسول (۲)۔

ابوالحسن خرقانیؒ تہ لوی مقام د بی بی خبرو برداشت کولو

پہ وجہ ملاؤ شو

ابوالحسن خرقانی رَحْمَةُ اللَّهِ ہم دیر لوی بزرگ تہر شوی، ددہ بی بی سرہ ہم تہزہ ژبہ وہ،

(۱) وَ ذَكَرُوا أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَشْكُو إِلَيْهِ زَوْجَتَهُ، فَلَمَّا بَلَغَ بَابَهُ سَمِعَ أَمْرًا أَنَّهُ أَمَرَ كُلُّهُمْ تَكَاوُلًا عَلَيْهِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَشْكُوَ إِلَيْهِ زَوْجَتِي، وَبِهِ مِنَ الْبَلَاةِ مِثْلُ مَا بِي، فَرَجَعَ قَدْ عَاةَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ: إِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَشْكُوَ إِلَيْكَ زَوْجَتِي، فَلَمَّا سَمِعْتُ مِنْ زَوْجَتِكَ مَا سَمِعْتُ رَجَعْتُ، فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ: إِنِّي أَتَجَاوَزُ عَنْهَا لِحَقَّقِي لَهَا عَلَيَّ: أَوَّلُهَا: هِيَ سَيِّئَةٌ بَنِيَّةٌ وَبَيْنَ النَّارِ، فَيَسْكُنُ بِهَا قُلُوبِي عَلَى الْحَرَامِ، وَالثَّانِي: أَلَهَا حَارَتُهُ لِي إِذَا خَرَجْتُ مِنْ مَنْزِلِي وَتَكُونُ حَافِلَةً لِيَايَ، وَالثَّالِثُ: أَلَهَا قَسَارَةً لِي تَغْسِلُ لِيَايَ وَالرَّابِعُ: أَلَهَا يَلْمُزُ يَوْكِدِي، وَالثَّامِسُ: أَلَهَا حَبَاوَةً وَطَبَاخَةً لِي، فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنَّ لِي مِثْلَ مَا لَكَ فَمَا تَجَاوَزْتَ عَنْهَا فَأَجَاوَزُ؟ سَمِعَ الْعَالِمِينَ بِأَحَادِيثِ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَالرَّسُلِينَ ص ۵۱۷ تَابَ عَلَى التَّوَابِ عَلَى الرَّوَجِ

(۲) حقوق النساء، ارواح للاحہ ص ۳۵، المل دل کے تو پانی الے والعات ج ۳ ص ۲۳۶۔

خوډه به په دې باندې صبر کولو او معاف کوله به يې ، نو الله تعالى ده ته لوي مقام ورکړو .

يو ځل دده يو مريد دده ملاقات له راغی ، دا په کور کې نه ؤ ، (دروازه يې اوټکوله) ، دده د بي بي نه يې پوښتنه اوکړه : پير صاحب چيرته دی ؟

هغې ورته دومره تېزې خبرې اوکړې چې : د څه شي پير ؟ دا چا پير کړو ؟

ده ورته وويل : زه د هغه ملاقات له راغلې يم ، هغه چيرته دی ؟

هغې ورته وويل : څه ، هغه به چيرته په ځنگل کې ناست وي ، گوره يې .

دا مريد يې پوهه شو چې دا خو ډيره ژبه وړه ښځه ده . نو ځنگل طرف ته روان شو .

په لاره کې يې اوليد چې ابوالحسن خرقاني رَحْمَةُ اللهِ په زمري باندې سوردی او کور طرف ته راروان دی (دا دده کرامت ؤ) .

دا مريد يې حيرانه شو چې دا خو عجيبه ده ، دلته دا په زمري باندې سوردی او په کور کې ښځه په ده باندې سوره وي (يعنی هغه ورباندې غالبه ده) .

ابوالحسن خرقاني رَحْمَةُ اللهِ په دې مريد باندې پوهه شو ، ورته وې ويل :

گوره ، زه په کور کې د ښځې د سختو خبرو بُوج اوچتوم نو الله تعالى راته د هغې په عوض کې دا زمري تابع کړې دی دا زما بُوج اوچتوي .

بهر حال د دواړو ملاقات او شو ، بيا مريد واپس لاړ .

ابوالحسن خرقاني رَحْمَةُ اللهِ چې کور ته راغی نو دُعایې اوکړه : اي الله ! زما دا ښځه ډيره غصه ناکه او تېزې ژبې واله ده داسې يو کرامت راله راکړه چې د هغې په وجه دا زما عقيدت منده شي (او زما بزرگي اومني) ، ددې د پاره چې دا د دين په کار کې رکاوټ نه وي . نو الله تعالى ده ته دا کرامت ورکړو چې دا به په هوا کې اوتلو .

يو ځل بهر والوتلو او داسې دخپل کور د پاسه څو پېرې اوچت تېر شو (مقصد يې دا ؤ چې دا ښځه زما بزرگي اومني ، خودې ښځې او نه پيژندلو چې گني دا زما خاوند دی) .

کله چې رابښکته شو او کور ته راغی نو ښځې ورته وويل : ته هم ځان ته لوي بزرگ وایی لوي بزرگ خونن ما اوليد چې پاس په هوا کې اوتلو ، او ما په خپلو سترگو باندې اوليد .

ابوالحسن خرقانی رَحْمَةُ اللّٰهِ وَرْتہ وویل : د اللہ بندی ! ہماغزہ ووم کنہ چہ الوتلم ، دا ماد اللہ ﷻ نہ دُعا غوبنتی وہ ، ہغدرالہ دا کرامت راکرو .

بی بی یی چہ دا خبرہ واوریدہ نولہ وخت یی سوچ کولو ، ییایہ دہ تہ وویل : ہغہ تہ وی ؟ دہ ورتہ وویل : آو ، ہغزہ ووم . دہ بنجی یی وویل : ماد حان سرہ سوچ کولو چہ دا کوہ کوہ کیہی دا بہ ہمداتہ یی . نویایہ ہم ددہ بزرگی او نہ منلہ . (۱)

د بی بی معاف کولو پہ وجہ مغفرت

۱ . دیو سہی د بنجی نہ خہ غلطی اوشوہ چہ پہ دہی سرہ دہ تہ غت نقصان اُورسید ، کہ دہ غوبنتل نو دہ بنجی تہ یی سزا ہم ورکولی شوہ ، طلاق یی ہم ورکولی شو ، خودہ د حان سرہ سوچ اوکرو چہ دا ہم د اللہ ﷻ یو بندی دہ غلطی ورنہ اوشوہ ، نو معاف یی کرہ او ہیخ یی ورتہ او نہ وویل .

یو خو ورخہی پس دا سہی وفات شو ، چاہہ خوب کی اُولید ، پوبنتہ یی ورنہ اوکرہ : اللہ تعالیٰ در سرہ خہ معاملہ اوکرہ ؟

دہ ورتہ وویل : اللہ تعالیٰ راباندی دیرہ مہربانی اوکرہ .
دہ کس ورتہ وویل : پہ خہ خبرہ باندی ؟ ہغہ ورتہ وویل :
یو محل زما د بنجی نہ خہ غلطی اوشوہ ما ورتہ سزا ہم ورکولی شوہ او طلاقولی مہی ہم شوہ خو ہغہ ما د اللہ ﷻ بندی اُوگنرلہ او معاف مہی کرہ ، نو اللہ تعالیٰ راتہ او فرمایل :
تا ہغہ زما بندی اُوگنرلہ او معاف دہی کرہ اوس تہ ما خپل بندہ اُوگنرلی او معاف مہی کری . (۲)

۲ . ہمداسی یوہ واقعہ د مُلا محمود رَحْمَةُ اللّٰهِ پہ بارہ کی ہم نقل دہ .
واقعہ داسی دہ چہ دارالعلوم دیوبند اُولنی اُستاد مُلا محمود رَحْمَةُ اللّٰهِ ؓ ، او اُولنی

(۱) المل دل کے تہ پارسے والے واقعات ج ۲ ص ۲۳۹ .

(۲) افضل الحکایات لمولانا محمد یونس پالنپوری ص ۵۵۸ ، المل دل کے تہ پارسے والے واقعات ج ۲ ص ۲۵۰ .

شاگرد یی محمود حسن رَحْمَةُ اللهِ وَ (چې دا روستو په شیخ الهند رَحْمَةُ اللهِ سره مشهور شو).
 څه وخت پس مُلا محمود رَحْمَةُ اللهِ وفات شو، چا په خوب کې اُولید، پوښتنه یی ورنه
 اوکړه: الله تعالی در سره څه معامله اوکړه؟

هغه ورته وویل: الله تعالی په داسې یو عمل اوبخلم چې ماته یاد هم نه و.

خوب لیدونکي ورنه پوښتنه اوکړه: هغه څه عمل و؟ هغه ورته وویل:

یو ځل زما بې بي روتی پخه کړه او مالګه ورنه په کې هېره شوې وه، زه چې روتی ته
 کیناستم نو ما محسوسه کړه چې په دې کې مالګه نشته، نو ما خپلې بې بي ته هیڅ اونه
 ویل، ما دا سوچ اوکړو چې دا هم انسانه ده، ورنه هېره شوې به وي (نو هیڅ بډې ردې
 مې ورته اونه ویلې، بلکه معاف مې کړه).

نو الله تعالی زه په همدې اوبخلم. (۱)

همداسې واقعہ مولانا اشرف علي تھانوي د یو بل کس په باره کې هم نقل کړی. (۲)

په حدیث کې راځي، رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فرمایي ... خَذُّكُمْ خَذُّكُمْ لِنِسَائِهِمْ. (۳)
 په تاسو کې بهترین کس هغه دی چې هغه د خپل کور والہ د پاره ښه وي. (یعنی ښه
 اخلاق ورسره کاروي).

بهر حال، دا دومره اوږده خبره مې د همدې د پاره اوکړه چې دا زَنانہ شپه او ورځ زمونږ
 او زمونږ د بچو خدمت کوي، خوراک رالہ پخوي، کپړې رالہ وینځي، زمونږ د کور
 حفاظت کوي، نو که بعضې وخت ورنه څه غلطې اوشي نو معافي ورته په کار ده، او په
 خوش اخلاقی باندې ورسره ژوند تیروول په کار دي.

اوس واپس خپلې موضوع ته راځم:

(۱) ال دل کے تپاریے دالے واقعات ج ۳ ص ۲۳۷.

(۲) غرري ملغلري خلورمه حصه ص ۳۳۸.

(۳) سن الترمذي أَبَوَابُ الرِّقَابِ بَابُ مَا جَاءَ فِي حَقِّ الْمَرْأَةِ عَلَى زَوْجِهَا رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۱۶۲، وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ
 صَحِيحٌ. و رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۶۱۲ أَبَوَابُ الْإِيمَانِ بَابُ مَا جَاءَ فِي اسْتِئْذَانِ الْإِمَانِ وَرِيَادَتِهِ وَتِلْكَ أَرْبَعٌ. مشكوة المصابيح ۶
 عشرة النساء وما لكل واحدة من الحقوق الفصل الثاني رَقْمُ (۲۷) ۳۲۶۳، مسند احمد رَقْمُ ۷۴۰۲، و رَقْمُ ۱۰۱۰۶، السنن الكبرى للسائي رَقْمُ ۹۱۰۹، صحيح ابن حبان رَقْمُ الْحَدِيثِ ۳۱۷۳، المعجم الاوسط رَقْمُ الْحَدِيثِ ۴۴۲۰.

د خادمانو (غلامانو او وینځو) سره د نبي علیه السلام خوش اخلاقي

د مسلم شریف حدیث دی ، حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به کله د سهر مونځ او کړو نو د مدینې منورې خادمانو (غلامانو او وینځو) به خپل لوڅي راوړل ، په هغې کې به اوبه وی (مطالبه به یې دا کوله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې اوبو کې د برکت او شفاء د پاره لاس اووهي) .

نو کوم خادم به چې لوڅي راوړو نبي علیه السلام به (د هغوی خوشحالولو او هغوی ته د تبرک رسولو د پاره) په هغه لوڅي کې خپل لاس مبارک دننه کړو .

اکثر به داسې اوشو چې دې خادمانو به په سخته یخنۍ کې سهر وختي لوڅي راوړل خو نبي علیه السلام به بیا هم (د هغوی د خوشحالولو د پاره) په هغه لوڅو کې خپل لاس مبارک دننه کول . (۱)

فائده: سبحان الله ، د نبي علیه السلام دومره بنائسته اخلاق وو چې په سخته یخنۍ کې یې د یخو اوبو په لوڅو کې خپل لاس مبارک دننه کول خو غلامان او وینځي یې نه خفه کول ، په خپل ځان باندې یې تکلیف تیروول خو د کمزورو خلقو زړونه یې خوشحالول . او دا د نبي علیه السلام تواضع هم وه . (۲)

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ ، قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْعِدَاةَ جَاءَ خَدَمُ الْمَدِينَةِ بِأَبْيَتِهِمْ فِيهَا الْمَاءُ ، فَمَا يُؤْتِي بِإِلَاءٍ إِلَّا غَمَسَ يَدَهُ فِيهَا ، فَوَبَّأَ جَاءَهُ فِي الْعِدَاةِ الْبَارِدَةِ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فِيهَا . صحيح مسلم كتاب القضاء باب قُوبِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنَ النَّاسِ وَتَبَرُّكُهُ بِهِ . رقم الحديث ۷۴ (۲۳۲۴) ، مستد احمد رقم الحديث ۱۲۳۰۱ ، مشكوة المصابيح باب في أخلاقه وقبائله صلى الله عليه وسلم الفصل الأول رقم الحديث ۵۸۰۸ (۸) ، شعب الایمان رقم الحديث ۱۳۶۱ ، شرح السنة للهري رقم الحديث ۳۶۷۷ .

(۲) (خَدَمُ الْمَدِينَةِ) : جَمْعُ خَادِمٍ مِنْ غَلَامٍ أَوْ جَارِيَةٍ (بِأَبْيَتِهَا) : جَمْعُ إِنَاءٍ (فِيهَا الْمَاءُ) . أَيْ لِيَسْتَطِيعُوا الْبَرَكَةَ وَالنَّعْمَ وَالْعَالِيَةَ وَالشِّفَاءَ (فَمَا يُأْتُونَ) : وَفِي الْجَمْعِ فَمَا يُؤْتِي (بِإِلَاءٍ إِلَّا غَمَسَ يَدَهُ فِيهَا) . أَيْ تَطْمِئِنَّا لِخَوَاطِرِهِمْ وَتَحْصِيلًا لِنَقَامِهِمْ (فَوَبَّأَ جَاءَهُ بِالْعِدَاةِ) : أَيْ فِي الْعِدَاةِ (الْبَارِدَةِ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فِيهَا) . قَالَ الطَّبْرِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ : فِيهِ تَكَلُّفُ النَّسَاقِ لِتَطْمِئِنِّ قُلُوبُ النَّاسِ ، لَا سِيَّمَا مَعَ الْخَدَمِ وَالطُّعْمَاءِ . وَلِيُتَبَرَّكُوا بِإِذَا خَالَ يَدَهُ الْكَرِيمَةَ فِي أَوَانِيهِمْ . وَبَيَّانُ كَوَاضِعِهِ مَعَ الطُّعْمَاءِ . مראה المفاتيح ج ۹ ص ۳۷۱۳ في شرح حديث ۵۸۰۸ .

نبی علیه السلام به د صحابه کرامو سره خوش طبعي او خوش اخلاقي کوله

د رسول الله صلى الله عليه وسلم داسې بنائسته اخلاق وو چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم سره به یې خوش طبعي کوله. ددې په باره کې درته درې (۳) واقعات ذکر کوم:

۱. حضرت زاهر رضی الله عنه سره خوش طبعي او خوش اخلاقي

حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې د باندې (اُطرافو) یو کس و، نوم یې زاهر بن حرام رضی الله عنه و، ده به نبی علیه السلام ته د باندې نه هدیه راوړه (یعنی د باندې څیزونه به یې ورله راوړل، لکه: ساگ، سبزي، میوه او گلونه وغیره).

کله به چې واپس تللو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به ورته د ښار څیزونه په هدیه کې ورکول، نبی علیه السلام به فرمایل چې دامونډ ته د باندې څیزونه راوړي او مونډ ورته د ښار څیزونه ورکوو. پیغمبر صلی الله علیه وسلم به د هغه سره ډیر محبت کولو. اگر چې هغه د شکل و صورت په اعتبار سره بد رنگ و.

یوه ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم بازار ته لاړو، هلته حضرت زاهر رضی الله عنه څه څیزونه خرڅول، نبی علیه السلام د شا طرف نه پټ ورغی او د هغه په دواړو سترگو باندې په داسې طریقه لاس کیښود چې هغه دا نه لیدلو (یعنی نبی علیه السلام د شا طرف نه پټ ورغی، خپل لاسونه یې د هغه د تخرگونو لاندې ورننويستل او د هغه سترگې یې ورله پټې کړې).

حضرت زاهر رضی الله عنه او فرمایل:

أُرْسِلَنِي، مَنْ هَذَا؟ ما پرېده، دا څوک دی؟

بیا حضرت زاهر رضی الله عنه کوشش او کړو او د سترگو په گوټونو کې یې نبی علیه السلام اولید. کله چې ورته معلومه شوه چې دا خو نبی علیه السلام دی نو کوشش یې شروع کړو چې خپله شا د نبی علیه السلام سینې مبارکې سره اولهوي (ددې د پاره چې برکت حاصل کړي).

ديخوا نبي عليه السلام دا آواز كولو :

مَنْ يَشْتَرِي الْعَبْدَ ؟ ثَوَك (دا) غلام اخلي ؟

(دا نبي عليه السلام ورسره خوش طبعي كوله ، حالانكه دا غلام نه و).

حضرت زاهر عليه السلام او فرمايل : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِذَا وَاللَّهِ تَجِدُنِي كَاسِدًا .

اې د الله رسول ! تاسوبه ما ډير آرزان (اوبې كاره مال) اومومى .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته او فرمايل : لَكِنْ عِنْدَ اللَّهِ كَسَتْ بِكَ كَاسِدٌ .

ليكن ته د الله تعالى په نزد بې كاره (آرزان) نه يى .

يا يې دا او فرمايل : لَكِنْ عِنْدَ اللَّهِ أَلَتْ غَالٍ . ليكن ته د الله تعالى په نزد قيمتي يى . (۱)

سبحان الله ، د رسول الله صلى الله عليه وسلم داسې بنائسته اخلاق وو چې د باندې

كس سره يې خومره ښه خوش طبعي كوله .

۲ . د سورلي غوښتونكي كس سره خوش طبعي او خوش اخلاقي

حضرت انس رضي الله عنه فرمايي چې يو سړى نبي عليه السلام ته راغى ، او ورته وې ويل :

يَا رَسُولَ اللَّهِ ! احْبِلْنِي . اې د الله رسول ! ماته يوه سورلي راكړه .

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه ، أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ كَانَ اسْمُهُ زَاهِرُ بْنُ حَزَامٍ رضي الله عنه ، وَكَانَ يُهْدِي لِلنَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْهَدِيَّةَ مِنَ الْبَادِيَةِ ، فَيَجْهَرُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ زَاهِرًا بَادِيَتُنَا ، وَلَعَنَ حَاضِرُوهُ . قَالَ : وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّهُ ، وَكَانَ دَمِيمًا .

فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا ، وَهُوَ يَبِيعُ مَتَاعَهُ ، فَاحْتَضَنَهُ مِنْ خَلْفِهِ وَهُوَ لَا يُبْصِرُهُ ، فَقَالَ : أُرْسِلْنِي ، مَنْ

هَذَا ؟ فَالْتَمَسَتْ ، فَعَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ لَا يَأْكُلُ مَا أَلْقَى قَلْبُهُ بِصَدْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حِينَ عَرَفَهُ ، وَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ يَشْتَرِي الْعَبْدَ ؟ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِذَا وَاللَّهِ تَجِدُنِي

كَاسِدًا . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَكِنْ عِنْدَ اللَّهِ كَسَتْ بِكَ كَاسِدٌ . أَوْ قَالَ : لَكِنْ عِنْدَ اللَّهِ أَلَتْ غَالٍ . حَرَحَ

السنة للمهرى كتاب البر والصلة باب الزواج رقم الحديث ۳۶۰۲ ، مشكاة المصابيح باب الزواج القصد الثاني رقم

الحديث ۴۸۸۹ (۶) ، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۲۶۴۸ ، السنن الكبرى للسيهلي رقم الحديث ۲۱۱۷۲ ، مسند

الزوار رقم الحديث ۶۹۲۲ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۵۹۷۹ ، الأدب السليم رقم الحديث ۳۲۹ .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل :

إِنَّا حَامِلُونَكَ عَلَى وَكْدِ نَاقَةٍ . مونږ به تاته د سورلی د پاره د اوبښې بچې درکړو .

هغه سړي (په حیرانتیا سره) وویل :

وَمَا أَصْنَعُ بِوَكْدِ النَّاقَةِ ؟

زه د اوبښې په بچي باندې څه کوم ؟ (په دې خو څوک نشي سوړیدی) .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل :

وَهَلْ كَلِدُ الْإِبِلِ إِلَّا التَّوْقُ . اوبښ خو هم د اوبښې نه پیدا کیږي . (۱)

د نبي عليه السلام مقصد ددې کس سره خوش طبعي کول وو چې زه کوم اوبښ تاته درکړوم هغه هم د اوبښې نه پیدا شوی او د اوبښې بچې دي .

۳ . د بودی بنځې سره خوش طبعي او خوش اخلاقي

۱ . د مشکوة شریف حدیث دی ، چې نبي عليه السلام یوې بودی بنځې ته وویل :

إِنَّهُ لَا تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ .

جنت ته به بودی بنځه نه داخلېږي .

هغې ورته وویل : په څه وجه به نه داخلېږي ؟

دې بودی چونکه قرآن کریم لوستلی ؤ نو نبي عليه السلام ورته وفرمايل :

أَمَّا تَقْرئينَ الْقُرْآنَ ؟ « إِنَّا أَنْشَأْنَهُنَّ إِنْشَاءً ، فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا » .

آیاتا قرآن کریم ندې لوستلی ؟ الله تعالی فرمایي : مونږ (د هغه ځای) دا بنځې په

(۱) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَجُلًا أَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِحْبِلْنِي . قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « إِنَّا حَامِلُونَكَ عَلَى وَكْدِ نَاقَةٍ » قَالَ : وَمَا أَصْنَعُ بِوَكْدِ النَّاقَةِ ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « وَهَلْ كَلِدُ الْإِبِلِ إِلَّا التَّوْقُ » . من ابی دازد کتاب الأدب باب مَا جَاءَ فِي الْمِرَاجِ رَمِ الْعِدَّةِ ۳۹۹۸ ، الأدب المفرد معرجا للبخاري باب المِرَاجِ رَمِ الْعِدَّةِ ۲۶۸ ، مستد احمد معرجا رَمِ الْعِدَّةِ ۱۳۸۱۷ ، السنن الكبرى للبيهقي رَمِ الْعِدَّةِ ۲۱۱۶۸ ، الأدب للبيهقي رَمِ الْعِدَّةِ ۳۲۷ ، حسب الإيمان فصل في المِرَاجِ ج ۷ ص ۱۹۲ ، مشکاة المصابيح باب المِرَاجِ الْقُصَّةُ الثَّانِي رَمِ الْعِدَّةِ ۳۸۸۶ (۳) .

خاص انداز سره پیدا کړي ، او همیشہ مو پیغلې جوړې کړي . (۱)
 ۲ . په ځنې احادیثو کې ددې سره څه نوره اضافه هم شته چې :
 یوه بودی بڼه نبي علیه السلام ته راغله ، او ورته وې فرمایل :
 يَا رَسُولَ اللَّهِ ! اُدْعُ اللَّهَ اَنْ يُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ .

ای د الله رسول ! د الله ﷻ نه زما د پاره دعا او غواړه چې ما جنت ته داخله کړي .
 نبي علیه السلام ورته او فرمایل :

يَا أُمَّ فُلَانٍ ! إِنَّ الْجَنَّةَ لَا تَدْخُلُهَا عَجُوزٌ .
 ای د فلانکي مورې ! بیشکه جنت ته به بودی نه داخلېږي .
 دا بودی په ژړا شوه او لاړه .

پیغمبر علیه السلام صحابه کرامو ته او فرمایل :

أَخْبِرُوهَا أَنَّهَا لَا تَدْخُلُهَا وَهِيَ عَجُوزٌ . إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ : ﴿ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْسَاءً ، فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ﴾ .

تاسو هغې ته خبر ورکړئ چې جنت ته به په دې بودی توب حالت کې نه داخلېږي (بلکه پیغله به ورنه جوړه شي او بیا به جنت ته داخله کړې شي) ، ځکه الله تعالی فرمایي : مونږ (د هغه ځای) دا بڼې په خاص انداز سره پیدا کړي ، او همیشہ مو پیغلې جوړې کړي . (۲)

(۱) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِامْرَأَةٍ عَجُوزٍ : إِنَّهُ لَا تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ . فَقَالَتْ : وَمَا لَهَا ؟ وَكَانَتْ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ . فَقَالَ لَهَا : أَمَا تَقْرَأِينَ الْقُرْآنَ ؟ ﴿ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْسَاءً ۖ فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ﴾ . سورة الواقعة آیه ۳۵ ، ۳۶ . مشکاة المصابيح باب الزواج الفضل الثانی رقم الحديث ۴۸۸۸ (۵) .

(۲) وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي الشَّعَائِلِ عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ مُرْسَلًا قَالَ : « أَتَيْتُ عَجُوزَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! اُدْعُ اللَّهَ اَنْ يُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ . فَقَالَ : يَا أُمَّ فُلَانٍ ! إِنَّ الْجَنَّةَ لَا تَدْخُلُهَا عَجُوزٌ . قَالَ : فَوَلَّيْتُ تَبْكِي . فَقَالَ : أَخْبِرُوهَا أَنَّهَا لَا تَدْخُلُهَا وَهِيَ عَجُوزٌ . إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ : ﴿ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْسَاءً ۖ فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ﴾ . مرقاة المفاتيح ج ۷ ص ۳۰۶۳ باب الزواج الفضل الثانی فی شرح حدیث ۴۸۸۸ . البعث والنشور للشمس باب ما جاء في صفة حور القين ، والولدان ، والعتان ... رقم الحديث ۳۴۶ .

همداسې مضمون په نورو احاديثو کې هم ذکر شوی. (۱)
 بهر حال ، پیغمبر علیه الصلاة والسلام به د صحابه کرامو سره خوش طبعي کوله.
 حضرت ابو هريرة رضی اللہ عنہ فرمایي چې صحابه کرامو د نبی علیه السلام نه پوښتنه او کړه :
 يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّكَ لُدَا عِبْنًا . اي د الله رسول له ! تاسو هم د مونږ سره خوش طبعي کوئ ؟
 نبی علیه السلام ورته او فرمايل :

إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا . (آو) زه په خوش طبعي کې صرف حق خبره کوم. (۲)
نوټ : خوش طبعي جائزده خو چې په دروغو او ناجائز خبرو باندې مشتمل نه وي ، البته
 هروخت خدا او مزاق کول يا ددې عادت جوړول ښه ندی ، ځکه په دې سره وقار ختمیږي .

(۱) عَنْ مُجَاهِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَعِنْدَهَا عَجُوزٌ . فَقَالَ : مَنْ هَذِهِ ؟ قَالَتْ : هِيَ عَجُوزٌ مِنْ أَهْوَالِي . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ الْعَجُزَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ . فَخُيَ ذَلِكَ عَلَى الْمَرْأَةِ . فَلَمَّا دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا . فَقَالَ : إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُثَبِّتُهُمْ خَلْقًا غَيْرَ خَلْقِهِمْ .

عَنْ أَكْبَسِ رضی اللہ عنہ : أَنَّ عَجُوزًا دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَتْهُ عَنْ شَيْءٍ . فَقَالَ لَهَا : وَمَاذَا هِيَ ؟ إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ . فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الصَّلَاةِ . فَبَكَتْ بَكَاءً شَدِيدًا . حَتَّى رَجَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ رضی اللہ عنہا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّ هَذِهِ الْمَرْأَةَ تَبْكُنِي لِمَا قُلْتَ لَهَا أَنَّهَا لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ . فَضَحِكَ وَقَالَ : " أَجَلٌ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ . وَلَكِنْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : { إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنثَاءً فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا } عَزَّ وَجَلَّ أَتَرَاهَا ؟ وَهِنَّ الْعَجَائِزُ الرُّمُصُ " . مرلا المصباح ج ۷ ص ۳۰۶۲ باب الزواج القفل الثاني في شرح حديث ۲۸۸۸ .

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ : قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّكَ لُدَا عِبْنًا . قَالَ : إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا . سنن الترمذي ۱۹۹۰ ، وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ . الادب المفرد معرجا باب المزاج رقم الحديث ۲۶۵ ، مستد احمد معرجا رقم الحديث ۸۷۲۳ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۸۷۰۶ ، الادب للبيهقي رقم الحديث ۳۲۵ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۲۱۱۷۳ ، شعب الایمان فصل في المزاج رقم الحديث ۴۸۸۵ (۲) ، شرح السنة للهيوي رقم الحديث ۳۳۷۸ ، مشكاة المصابيح باب الزواج القفل الثاني رقم الحديث ۴۸۸۵ (۲) ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۴۲۰۹ .

نبی ﷺ به په ښائسته صورت او ښائسته اخلاقو باندې د الله ﷻ شکر په اداء کوله

نبی علیه السلام به په ښائسته صورت او ښائسته اخلاقو باندې شکر په اداء کوله .
 په شعب الایمان او مشکوٰۃ شریف کې دا حدیث ذکر دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به کله په آئینه (شیشه) کې (خپل مخ مبارک) او کتل نو دا دُعا به یې ویله :
 الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ حَسَّنَ خَلْقِيْ وَخُلُقِيْ . وَزَانَ مِيزِيْ مَا شَانَ مِنْ غَيْرِيْ .
 ټول تعریفونه هغه الله ﷻ لره دي چې زما صورت او اخلاق یې ښائسته کړي دي ، او په نورو خلقو کې چې کوم عیبونه وي د هغې نه یې زه محفوظ کړې يم ، (بلکه زما خلقت او اخلاق دواړه یې ښائسته پیدا کړي) . (۱)

نبی علیه السلام به د ښائسته اخلاقو دُعا کوله

۱ . حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې نبی علیه السلام به دا دُعا کوله :
 اَللّٰهُمَّ اَحْسِنْتَ خَلْقِيْ فَأَحْسِنْ خُلُقِيْ .
 یا الله ! تا زما جسماني صورت ښائسته پیدا کړې دی پس ته زما اخلاق نور هم ښائسته کړه . (۲)
فائده : نبی ﷺ به دا دُعا په عامو حالاتو کې یا په آئینه کې د مخ کتلو په وخت کې کوله .

(۱) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَلَفَّظَ فِي الْمِرَآةِ قَالَ : اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ..... شعب الایمان رقم الحديث ۳۱۳۵ ، مشکاة المصابيح باب الرق والحياء وحسن الخلق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۰۹۸ (۳۱) ، الدعاء للطبراني رقم الحديث ۴۰۲ تَابَ الْقَوْلُ عِنْدَ التَّلَفُّظِ فِي الْمِرَآةِ ، الترغيب والترهيب لقوام السنّة رقم الحديث ۱۲۰۳ ، كنز العمال رقم الحديث ۱۸۳۰۱ .

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . أَنَّهُ قَالَ : اَللّٰهُمَّ اَحْسِنْتَ خَلْقِيْ فَأَحْسِنْ خُلُقِيْ .
 وفي رواية : قَالَ : كَانَ مِنْ دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : اَللّٰهُمَّ كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِيْ فَأَحْسِنْ خُلُقِيْ .
 شعب الایمان رقم الحديث ۸۱۸۴ ، مشکاة المصابيح باب الرق والحياء وحسن الخلق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۰۹۹ (۳۲) ، الدعاء للطبراني رقم الحديث ۱۴۰۷ تَابَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْعُو بِهِ فِي سَائِرِ تَهَارِيهِ .

د دوی اخلاق خو ډیر بنائسته وو خو بیا هم چې دوی دا دُعا غوښتله نو د امت د تعلیم د پاره یې غوښته (چې زما امت هم د ځان د پاره داسې دُعا او غواري).
او بیا یې د اخلاقو د تکمیل او نورې اضافې د پاره غوښته.

۳. نبي عليه السلام به دا دُعا هم کوله:

اللَّهُمَّ اهْدِنِي لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ . فَإِنَّهُ لَا يَهْدِينِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ . وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ .

يا الله! ښو اخلاقو طرف ته زما راښمائي او کړه ، بيشکه ښو اخلاقو طرف ته صرف همداته راښمائي کوی ، او د بدو اخلاقو نه ما محفوظ اوساته ، ځکه د بدو اخلاقو نه صرف ته مالړه بچ کولې شی . (۱)

۴. په احاديثو کې دا هم ذکر دي چې نبي عليه السلام به د مانځه د تکبير تحریم نه پس چې کومې دُعاگانې ويلې په هغې کې به د خوش اخلاقي دُعا هم وه . (۲)

(۱) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ..... مكارم الاخلاق لابن ابي الدنيا ص ۱۹ رقم الحديث ۹.

(۲) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَلْتَمَعَ الصَّلَاةَ . قَالَ: (إِنْ صَلَّيْتُ وَسَلَّمْتُ وَمَخَيَّيْتُ وَمَتَّيْتُ يَلُوحُ رَبُّ الْعَالَمِينَ . لَا هَرَبَ لَكَ وَبَدَلُكَ أَمْرٌ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ) . الاسم ۱۱۳۹
اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ وَأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ لَا يَهْدِينِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ . وَلِي سَيِّئِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ لَا يَقْنِي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ . سنن الدار قطنی کتاب الصلاة باب دُعا الاستئذان بعد التكبیر رقم الحديث ۱۱۳۹ ، مسند احمد رقم الحديث ۸۰۳ ، مکارم الاخلاق للحرطى رقم الحديث ۳۵ . احیاء علوم الدین ج ۳ ص ۵۱ ، الزواجر ج ۱ ص ۱۳۳ ، سوء الخلق ج ۱ ص ۹۲ .

د نورو بزرگانو د خوش اخلاقي واقعات

د یو څو بزرگانو د خوش اخلاق واقعات درته د عبرت د پاره ذکر کوم:

د ابو عثمان حیري رَحْمَةُ اللَّهِ خوش اخلاقي

۱. ابو عثمان حیري رَحْمَةُ اللَّهِ لوی بزرگ تېر شوی، یو کس ده ته دعوت ورکړو (چې ما درله روتی کړې ده زما کور ته راشه)، او دې کس صرف په ده باندې تجربه کوله (چې دده اخلاق څنگه دي؟).

کله چې ابو عثمان حیري رَحْمَةُ اللَّهِ د هغه کور ته ورغی نو هغه کس ورته وویل: ما خوتاله دعوت ندې کړی ته څه له راغلی؟ پس دا راواپس شو.

کله چې لېلې لارو نو هغه کس ورپسې ورغی او ورته وې ویل چې راځه ما درله دعوت کړی. نو ابو عثمان ورسره راروان شو (ځکه دعوت قبول سنت دي)، کله چې کور ته راوړسیدل هغه کس ورته بیا هماغه شان خبره اوکړه (چې ما خوتاله دعوت ندې کړی ته څنگه راغلی؟)، پس دا راواپس شو.

دا کس ورپسې په دریم ځل ورغی او ورته وې ویل: ما تاله دعوت کړی او ته په کې هسې نڅرې جوړوي، راځه چې څو. ابو عثمان ورسره بیا راروان شو، کله چې د کور دروازې ته راوړسیدل نو دې کس ورته بیا هماغه شان خبره اوکړه، پس دا راواپس شو. دا کس ورپسې په څلورم ځل ورغی رابې وستیو، چې کله دروازې ته راوړسید نو بیا یې واپس کړو. همدغه شان کاريې ورسره ډیرې پېرې اوکړو، خو د ابو عثمان رَحْمَةُ اللَّهِ په مخ کې هیڅ تغیر او خفگان نه راتلو.

په آخر کې دې کس ورنه معافي او غوښته او ورته وې ویل چې ما صرف په تا باندې تجربه کوله (چې ستا اخلاق څنگه دي؟) پس ماته معلومه شوه چې ستا ډیر ښائسته اخلاق دي. ابو عثمان حیري رَحْمَةُ اللَّهِ ورته (د تواضع نه ډک جواب ورکړو، ورته) وې ویل:

إِنَّ الَّذِي رَأَيْتَ مِنِّي هُوَ خُلِقَ الْكَلْبُ، إِنَّ الْكَلْبَ إِذَا دُعِيَ أَجَابَ، وَإِذَا زُجِرَ لَزَّجَرَ.

دا تا چې د مانه کوم اخلاق اولیدل دا خو په سپي کې هم شته، ځکه سپي چې هم راوبللي

شي نور اړي او چې كله اورتلې شي نو واپس شي. (۱)

۲. د ابو عثمان حيري رَحْمَةُ اللَّهِ په باره کې دا هم نقل دي چې دا يو ځل په يوه کوڅه کې (په سورلي باندې) تيريدو، د بړه نه چا پرې (په خطايي کې) يو ځانک (لگن) ايرې راوغورځولی، پس دا د خپلې سورلي نه رابښکته شو، سجدې د شکر يې اوکړه، بيا يې د خپلو کپړو نه ايرې اوځنډلې خو په ځله باندې يې هيڅ او نه ويل.

چا ورته وويل: تا ولې دا خلق او نه رتېل؟ ده ورته وويل:

إِنَّ مَنِ اسْتَحَقَّ النَّارَ فَصُلِّحْ عَلَى الرَّمَادِ لَمْ يَجُرْ لَهُ أَنْ يَغْضِبَ.

بيشکه څوک چې د جهنم د اور مستحق وي او هغه سره په اير و باندې صلح اوشي نو ده ته دا جائز ندي چې غصه اوکړي. (۲)

د اويس قرني رَحْمَةُ اللَّهِ خوش اخلاقي

(مشهور تابعي) اويس قرني رَحْمَةُ اللَّهِ به چې كله ماشومانو اوليد نو په کانرو به يې وويشتلو، ده به ماشومانو ته ويل:

(۱) دُعِيَ أَبُو عثمان الحيري رَحْمَةُ اللَّهِ إِلَى دَعْوَةٍ وَكَانَ الدَّاعِي قَدْ أَرَادَ تَجَرُّبَتَهُ، فَلَمَّا بَلَغَ مَنْزِلَهُ قَالَ لَهُ: لَيْسَ لِي وَجْهٌ. فَرَجَعَ أَبُو عثمان، فَلَمَّا ذَهَبَ غَيْرَ بَعِيدٍ دَعَاَهُ ثَانِيًا فَقَالَ لَهُ: يَا أَسْتَاذُ ارْجِعْ. فَرَجَعَ أَبُو عثمان، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَقَالَتِهِ الْأُولَى، فَرَجَعَ، ثُمَّ دَعَاَهُ الثَّالِثَةَ وَقَالَ: ارْجِعْ عَلَيَّ مَا يُوجِبُ الْوَقْتُ. فَرَجَعَ، فَلَمَّا بَلَغَ الْبَابَ قَالَ لَهُ مِثْلَ مَقَالَتِهِ الْأُولَى، فَرَجَعَ أَبُو عثمان، ثُمَّ جَاءَهُ الرَّابِعَةُ فَرَدَدَهُ، حَتَّى عَامَلَهُ بِذَلِكَ مَرَاتٍ وَأَبُو عثمان لَا يَتَغَيَّرُ مِنْ ذَلِكَ، فَكَبَّ عَلَى رَجْلَيْهِ وَقَالَ: يَا أَسْتَاذُ إِنَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أُخْتَبِرَكَ لِمَا أَحْسَنَ خُلُقَكَ، فَقَالَ:

إِنَّ الَّذِي رَأَيْتُ مِثْقَى هُوَ خُلُقُ الْكَلْبِ، إِنَّ الْكَلْبَ إِذَا دُعِيَ أَجَابَ، وَإِذَا رُجِيَ انْزَجَرَ. احباه علوم الدين كِتَابُ رِيَاضَةِ النَّفْسِ وَالْفَهْرِيسُ الْأَخْلَاقِيَّةُ وَمَعَالِمُ الْأَمْرِ فِي الْقَلْبِ بَيَانُ عَلَامَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ ج ۳ ص ۷۱، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۸۴.

(۲) وروي عنه أَنَّهُ اجْتَارَ يَوْمًا فِي سَكَّةٍ، فَطَرَحَتْ عَلَيْهِ إِجَانَةُ رَمَادٍ، فَلَزَلَ عَنْ دَابَّتِهِ فَسَجَدَ سَجْدَةً الشُّكْرِ ثُمَّ جَعَلَ يَنْفُضُ الرَّمَادَ عَنْ ثِيَابِهِ وَلَمْ يَلِغْ هَيْثًا، فَقِيلَ: أَلَا زَهْرَتُهُمْ؟ فَقَالَ: إِنَّ مَنِ اسْتَحَقَّ النَّارَ فَصُلِّحْ عَلَى الرَّمَادِ لَمْ يَجُرْ لَهُ أَنْ يَغْضِبَ. احباه علوم الدين كِتَابُ رِيَاضَةِ النَّفْسِ وَالْفَهْرِيسُ الْأَخْلَاقِيَّةُ وَمَعَالِمُ الْأَمْرِ فِي الْقَلْبِ بَيَانُ عَلَامَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ ج ۳ ص ۷۱، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۸۴، علو الهمة في حسن الخلق.

ای ورونرو! که چیرته تاسو ما خامخا په کانرو اولی نو بیا مې په ورو کانرو اوولی،
ددې د پاره چې زما پندې وینې نه کړی ځکه که دا مو وینې کړی نو بیا خو تاسو ما د مانځه
نه منع کوی. (۱)

د مالک بن دینار رَحْمَةُ اللَّهِ اخلاق

مالک بن دینار رَحْمَةُ اللَّهِ لوی بزرگ ؤ، یوې وینځې ده ته وویل:

يَا مُرَاثِي. اې ریاکاره!

ده ورته وویل: اې ښځې! تا زما هغه نوم اوموند کوم چې د بصري واله خلقو ورک
کړې ؤ. (سبحان الله، وینځې ورته غلط نوم واخیست خوه ورته هیڅ او نه ویل). (۲)

د یو غلام اخلاق: (د میري لحاظ ساتل)

څه ځوانان د یو کس ملاقات ته راغلل، دې کس خپل غلام ته آواز اوکړو:

يَا غَلَامُ اقْدِمِ السُّفْرَةَ. اې غلام! د خوراک د سترخوان راوړه.

خو هغه را نه وړو، دې کس ورته درې (۳) پېرې دا آواز اوکړو خو هغه را نه وړو، دې
ځوانانو یو بل ته اوکتل او وې ویل چې دا څنگه خادم دی؟ له وخت پس دې غلام
د سترخوان راوړو، نو دې کس ورته پوښتنه اوکړه: تا ولې د سترخوان روستور اوړو؟

غلام ورته وویل:

په دې د سترخوان باندې مېرې ؤ، دا د آدب خلاف وه چې د مېرې سره د سترخوان د
ځوانانو په منځ کې کیږم، او دا هم ښه اخلاق ندي چې زه مېرې او غورځوم او د خوراک نه

(۱) إِنْ أُوَيْسَا الْقُرْنِي رَحْمَةُ اللَّهِ كَانَ إِذَا رَأَى الصَّبِيَّانِ يَرْمُونَهُ بِالْحِجَارَةِ. فَكَانَ يَقُولُ لَهُمَا: يَا إِخْوَتَاهُ! إِنْ كَانَ
وَلَا يَهْدِي قَارْمُوتِي بِالصَّفَارِ حَتَّى لَا تَدْمُوا سَاتِي فَيَمْنَعُونِي عَنِ الصَّلَاةِ. إِيَّاهُ عِلْمُ الدِّينِ كِتَابُ رِيَاظَةِ النَّفْسِ وَتَهْلِيلِهَا
الْأَخْلَاقِي وَمُعَالَجَةُ أَمْرَائِي الْقَلْبِ بِهَاتِي عِلْمَاتِ حُسْنِ الْمُلْكِي ج ٣ ص ٧١، صلاح الامة في علو الهمة ج ٧ ص ١٨٢ علو
الهمة في حسن الخلق.

(۲) قَالَتْ امْرَأَةٌ لِيَابِلِ بْنِ دِينَارٍ رَحْمَةُ اللَّهِ: يَا مُرَاثِي. فَقَالَ: يَا هَلِيلِي! وَجَدْتِ اشْيَا الَّذِي أَهْلَهُ أَهْلُ
الْبَصْرَةِ. إِيَّاهُ عِلْمُ الدِّينِ كِتَابُ رِيَاظَةِ النَّفْسِ وَتَهْلِيلِهَا الْأَخْلَاقِي وَمُعَالَجَةُ أَمْرَائِي الْقَلْبِ بِهَاتِي عِلْمَاتِ حُسْنِ الْمُلْكِي ج ٣
ص ٧١، صلاح الامة في علو الهمة ج ٧ ص ١٨٥ علو الهمة في حسن الخلق.

يې اوشرم ، پس ما انتظار او کړو تردې چې مېرې په خپله د دسترخوان نه اړخوښیدو .

هغه ځوانانو ورته وویل : يَا غَلَامُ ! مِثْلَكَ يَخْدُمُ الْفِتْيَانُ .

اې غلام ! ستا په شان شخصیت د ځوانانو خدمت کولې شي . (۱)

د اسلامي اخلاقو نه کافران هم متاثره کېږي

کله چې صلاح الدين ايوبی رَحِمَهُ اللهُ د عيسايانو خلاف جهاد کولو ، عيسايانو دې جنگونو ته د صليبي جنگونو نوم ورکړې ؤ ، (مسلمانانو او عيسايانو د يو بل مخامخ خیمې وهلې وې) ، يوه شپه يو غل د عيسايانو خیمې ته ورننوت او تې څور ماشوم يې د مور نه اوتختول اولار اوتختيد .

مور يې په ژړا باندې د عيسايانو بادشاه " رچرډ شيردل " ته ورغله او هغه ته يې شکايت اوکړو ، هغه ورته وویل :

زه د غل نيولونه عاجز یم ، ته صلاح الدين ايوبی ته ورشه .

دا ښځه صلاح الدين ايوبی رَحِمَهُ اللهُ ته راغله او شکايت يې ورته اوکړو . صلاح الدين ايوبی رَحِمَهُ اللهُ دا ډيره په عزت باندې کينوله ، په توجه سره يې ددې خبره واوریده ، بيا يې يو تېزر فتاره آس واله ته حکم اوکړو چې ورشه او غل پيدا کړه .

دا کس د ټولونو مخکې بازار ته لاړ ، هلته يې يو کس اوليد چې د بل نامعلوم کس نه يې ماشوم په روپو باندې اخيستی دی او هغه غل په خپله تختيدلی ؤ ، ده دا ماشوم او دا کس دواړه صلاح الدين ايوبی رَحِمَهُ اللهُ ته راوستل ، څنگه چې مور دا ماشوم اوليد نو ورتهوپ يې

(۱) قَدِمَ جَمَاعَةُ فِتْيَانٍ لِزِيَارَةِ قَتَّى . فَقَالَ الرَّجُلُ : يَا غَلَامُ ! قَدِمِ الشُّفْرَةَ . فَلَمْ يُقَدِّمْ . فَقَالَتْهَا ثَانِيًا وَثَالِيًا فَلَمْ يُقَدِّمْ . فَتَنَكَّرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ . وَقَالُوا : لَيْسَ مِنَ الْفُتُوَّةِ أَنْ يَسْتَخْدِمَ الرَّجُلُ مَنْ يَتَعَاطَى عَلَيْهِ فِي تَقْدِيمِ الشُّفْرَةِ كُلِّ هَذَا . فَقَالَ الرَّجُلُ : لِمَ أَبْطَأْتُ بِالشُّفْرَةِ ؟ فَقَالَ الْغَلَامُ : كَانَ عَلَيْهَا نَسْلٌ . فَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْأَدَبِ تَقْدِيمُ الشُّفْرَةِ إِلَى الْفِتْيَانِ مَعَ النَّسْلِ . وَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْفُتُوَّةِ إِيْقَاءُ النَّسْلِ وَطَرْدُهُمْ عَنِ الرَّادِ . فَلَبِثْتُ حَتَّى دَبَّ النَّسْلُ . فَقَالُوا : يَا غَلَامُ ! مِثْلَكَ يَخْدُمُ الْفِتْيَانُ . مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين لابن القيم الجوزي ج ۲ ص ۳۲۶ فضل منزلة الفتوة . الرسالة المشربة ج ۲ ص ۳۸۴ باب الفتوة ، فصل الخطاب في الزهد والرفق والآداب ج ۶ ص ۲۴۷ فصل في منزلة الفتوة .

کړل او ماشوم یې د خپلې سینې سره اولېږول.

صلاح الدین ایوبی رَحْمَةُ اللَّهِ دې اخیستونکي ته ډېل قیمت ورکړو او ماشوم یې دې زڼانه ته حواله کړو، بیا یې دا زڼانه په آس باندې سوره کړه او په حفاظت سره یې د زڼانه خپلې خیمې ته اورسوله.

کله چې دا واقعه د عیسیایانو بادشاه " رچرډ شیردل " ته اورسیده نو هغه خپلو سردارانو ته وویل: د کومو خلقو سره چې د خوش اخلاقي دا قوت موجود وي د هغوی سره جنگ کول خودگشي ده.

د یو بزرگ د خوش اخلاقي په وجه کافر ته ایمان نصیب کیدل

تاتاریان چې کله د بغداد په حکومت باندې غالب شو نو ډیر تکبر په کې پیدا شو، خپل ځان به یې د مسلمانانو نه ډیر اوچت گنځل، یوه ورځ یو تاتاري شهزاده په آس باندې سوړو، بنکار ته تللو، خپل سپې هم ورسره و، په لاره کې د مسلمانانو یو بزرگ په مخه ورغی، دې تاتاري ددې بزرگ نه پوښتنه اوکړه: ته ښه یې او که زما دا سپې ښه دی؟ دې مسلمان بزرگ ورته په ډیر اطمینان سره جواب ورکړو: که زما آخره خاتمه په ایمان باندې شوه نو زه ښه یم، او که په ایمان نه شوه نو ستا دا سپې ښه دی.

دې جملې په دې تاتاري باندې دومره اثر اوکړو چې ده د ایمان په باره کې معلومات حاصلول شروع کړل: چې دا ایمان څه شی دی چې کله د انسان آخري خاتمه په ایمان نه وي نو بیا د سپي نه هم بدتر کیږي؟ ده د ایمان متعلق معلومات حاصلول، آخر دا چې خبره ورته واضحه شوه او مسلمان شو. (۱)

د خواجه نظام الدین اولیاء رَحْمَةُ اللَّهِ د خوش اخلاقي په وجه

کافر غل ایمان راوړو

خواجه نظام الدین اولیاء رَحْمَةُ اللَّهِ ته یو میلمه د شپې د پاره راغی (دا یو کافر غل و)، د

شپې يې څه څيزونه پټ کړل ، سهر يې د دېلي په بازار کې خرڅول ، د پوليس آفسر ورباندې شک پيدا شو چې دده سره د شيان د غلا دي ، نو وې نيولو ، چې تحقيق يې ورنه اوکړو نو ورته معلومه شوه چې شپه يې د خواجه نظام الدين اولياء سره تېره کړې ده ، نو هغه پسې يې جواب ور او ليږلو .

چې کله هغه راغی نو دې پوليس ورته وويل :

ته دا څيزونه او گوره چې دا ستا دي او که نه ؟

خواجه صاحب غل طرف ته او کتل او ورته وې ويل :

وروره ! ته په خپله او وايه چې دا څيزونه د غلا دي يا ستا دي ؟

غل چپ شو او هيڅ جواب يې ورنکړو . خواجه صاحب (دخپل ځان په باره کې) وويل :

” نظام الدين خالي لاس راغلي دي او خالي لاس به ځي ، د ماسره دومره موقع نشته چې زه خپل ځان او پېژنم نو دا څيزونه به څنگه او پېژنم ؟ که ده غلا کړي وي نو الله ﷻ دې ورته بخشش او کړي ، او که نه يې وي کړي نو دا پرېږدئ “ .

پوليس آفسر دا گمان او کړو چې گني دا کس بې گناه دی نو پرې يې خود .

خواجه نظام الدين صاحب غل ته وويل :

وروره ! ته د مانه د غلا په تور کې نيول شوې يی تاته به ډير تکليف درسيډلې وي

لهذا ته ما معاف کړه ، ته زما ميلمه يی ، پته نه لري چې تابه روتی خوړلې وي يا نه ؟

بيا خواجه صاحب دې غل له روتی راوغوښته ، او ورباندې وې خوړه .

غل چې د خواجه صاحب دا نرمي او خوش اخلاقي اوليده نو معافي يې اوغوښته ، او

وې ويل :

تاسو ته ښه معلومه ده چې زه غل يم ، او دا شيان ما د تاسو نه راپټ کړي دي خو تاسو

بغير زما د درخواست نه په ماباندې پرده واچوله او زه مو معاف کړم ، زه د تاسو نه ډير

متاثر شوم ، او تاسو چونکه د مسلمانانو روحاني پيشوا يی ، نو چې کله د يو مذهب پيشوا

دومره ښه وي نو هغه مذهب به په خپله څومره ښه وي ؟ لهذا زه د زړه په صداقت سره اسلام

قبولم . نو مسلمان شو .

د خوښ اخلاقي اجمالي فوائد

په خوش اخلاقي سره د انسان گناهونه معاف كيږي. (۱)
 كورونه ورباندې آباديږي، او د انسان په عمر كې برکت پيدا كيږي. (۲)
 په خوش اخلاقي سره انسان د الله ﷻ مقرب گرځي، د الله ﷻ او مخلوقاتو په نزد
 محبوب گرځي.
 په خوش اخلاقي كې د انسان عزت دی، او بد اخلاقي كې سپكاوې دی.
 په خوش اخلاقي سره د انسان درجې او چټيږي.
 په خوش اخلاقي سره انسان د رسول الله ﷺ محبوب او مقرب جوړيږي.
 خوش اخلاقي د انسان په ښه والي او شرافت باندې دلالت كوي.
 په دې سره د انسان دشمن په دوست بدليږي.
 په خوش اخلاقي سره د انسان مغفرت نصيبه كيږي، گناهونه يې ختميږي، او ددې په
 وجه انسان د نفلي روزو او نفلي تهجدو ثواب مومي.
 دير خلق جنت ته د خوش اخلاقي په وجه داخلېږي، ددې په وجه د قيامت په ورځ د انسان
 د ښكو اعمالو تله درنېږي.
 د خوش اخلاقي په وجه د انسان په بدن باندې د جهنم اور حراميږي، د مسلمانانو په

(۱) په يو ضعيف حديث كې ذكر دي، نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي: **حُسْنُ الْخُلُقِ يُذَيِّبُ الْخَطَايَا كَمَا تُذَيِّبُ الشَّمْسُ الْجَلْدَ**، **وَإِنَّ الْخُلُقَ السَّيِّئَ يُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْعَلَنُ الْعَسَلَ**.
 خوش اخلاقي گناهونه داسې ويلې كوي لكه نمر چې واوره (يخ) ويلې كوي، او بد اخلاقي ښك اعمال داسې
 فاسدوي لكه سرکه چې شهد فاسدوي.
 شعب الايمان رقم الحديث ۷۶۷۳، ورقم الحديث ۷۶۷۴، تنبيه الغالين ص ۳۶۳ باب فضل الطعام وحسن الخلق،
 كنز العمال رقم الحديث ۵۱۳۳، مكارم الاخلاق للخرالطري رقم الحديث ۴۱، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۵۱، الدر المنثور
 في الطهارة بالمأثور ج ۲ ص ۳۱۸، الزواجر عن الفواحش ج ۱ ص ۱۳۳.

(۲) حضرت عائشه رضی الله عنها فرمايي: **إِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ وَحُسْنَ الْجَوَارِ وَصِلَةَ الرَّجُلِ يُعَيِّرُونَ الذِّيَارَ وَيَزِدُّونَ فِي الْأَعْيَارِ**، **وَإِنْ كَانَ الْقَوْمُ فُجَّارًا**. تنبيه الغالين ص ۳۶۱ **بَابُ قَطْلِ الْفَقِيرِ الْفَقِيرِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ**
 يشكه خوش اخلاقي، ښه گاونديتوب، او صله رحمي كورونه آبادوي او غوښتياوي امر كه دا خلق فاجران وي.

مينځ کې اتفاق او محبت پيدا کيږي .

د خوش اخلاقي په وجه د انسان مخلصه دوستان زياتيږي او دشمنان يې کميږي . (۱)

په خوش اخلاقي سره د انسان مرتبه په دنيا او آخرت دواړو کې اوچتيږي .

خوش اخلاقه انسان په خپله هم د ضرر نه محفوظ وي او نور خلق هم دده د ضرر نه محفوظ وي .

د خوش اخلاقي په وجه انسان په دنيا کې نېک بخته وي ، خلق ورسره محبت کوي ، او

بندې دروازې ورته کلاويږي .

خوش اخلاقه انسان په دنيا کې مطمئن وي . (۲)

(۱) مِنْ فَوَائِدِ حُسْنِ الْخُلُقِ : ۱. حُسْنُ الْخُلُقِ مِنْ أَفْضَلِ مَا يُقَرِّبُ الْعَبْدَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى . ۲. إِذَا أَحْسَنَ الْعَبْدُ

خُلُقَهُ مَعَ النَّاسِ أَحَبَّهُ اللَّهُ وَالنَّاسُ . ۳. حُسْنُ الْخُلُقِ يَأْكُلُ النَّاسُ وَيَأْكُلُهُ النَّاسُ . ۴. لَا يَكْزِمُ الْعَبْدُ نَفْسَهُ

بِئْسَلِ حُسْنِ الْخُلُقِ وَلَا يَهَيِّئُهَا بِئْسَلِ سُوءِهِ . ۵. حُسْنُ الْخُلُقِ سَبَبٌ فِي رَفْعِ الدَّرَجَاتِ وَعُلُوِّ الْهَمَمِ . ۶. حُسْنُ

الْخُلُقِ سَبَبٌ فِي حُبِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقُرْبِ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . ۷. حُسْنُ الْخُلُقِ يَدُلُّ عَلَى سَخَاةِ

النَّفْسِ وَكَرَمِ الطَّبْعِ . ۸. حُسْنُ الْخُلُقِ يُحَوِّلُ الْعَدُوَّ إِلَى الصَّدِيقِ . ۹. حُسْنُ الْخُلُقِ سَبَبٌ لِعَفْرِ اللَّهِ وَجَائِزِ

لِغُفْرَانِهِ . ۱۰. يَنْحُو اللَّهُ بِحُسْنِ الْخُلُقِ السَّيِّئَاتِ . ۱۱. يُذَرِّكُ الْعَزْءُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ .

۱۲. حُسْنُ الْخُلُقِ مِنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ . ۱۳. حُسْنُ الْخُلُقِ يَجْعَلُ صَاحِبَهُ وَمَنْ تَكَلَّمَ مَوَازِينُهُ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ . ۱۴. حُسْنُ الْخُلُقِ يُحَرِّمُ حَسَدَ صَاحِبِهِ عَلَى النَّارِ . ۱۵. حُسْنُ الْخُلُقِ يُضَلِّحُ مَا بَيْنَ الْإِنْسَانِ

وَبَيْنَ النَّاسِ . ۱۶. وَبِالْخُلُقِ الْحَسَنِ يَكْثُرُ الْمُصَافَوْنَ وَيَقِلُّ الْمُعَادَوْنَ . نصره النعم ج ۵ ص ۱۵۸۶ .

(۲) منافع الخلق الحسن ومضار الخلق السيئ : لا ريب أن الأخلاق الحميدة هي القيم الإنسانية التي بها

يرتقي المسلم وبها يحتلي شأنه ويرتفع مقامه في هذه الدنيا وفي الآخرة وهذا ذكر لهذه المنافع والشار :

۱. يضبط بها سلوك الفرد من الداخل ، فالخلق الكريم يمنع صاحبه من الإضرار بنفسه وبمجتمعه .

فلا يؤدي نفسه ولا يؤدي الآخرين . ۲. الأخلاق الحسنة سبب لسعادة العبد في الدنيا لصاحب الخلق

الحسن يحب الناس ويحبونه فتعين له المصاعب ، وتنتفع له الأبواب المغلقة فيندرج في أعماله ووفائته

ويتعزى بسببها إلى أعلى الدرجات . ۳. صاحب الخلق الحسن أقرب الناس مجلسا ← ← ← ← ←

خوش اخلاقه انسان ته سخت کارونه آسانېږي، نور خلق دده صفت کوي، او دا د خلقو د سر نه محفوظ وي.

خوش اخلاقه انسان د خوشحالي ژوند تيروي، ددې په وجه خپل مينځي محبت پيدا کيږي.

د خوش اخلاقي په وجه په عېبونو پرده راځي. (۱)

← ← إلى النبي صلى الله عليه وسلم وأحبهم إليه. ۲. الخلق الحسن يوصل بصاحبه إلى أعلى الدرجات في الآخرة فهو أثقل شئ في ميزان المؤمن يوم القيامة. ۵. حسن الخلق سبب لصلاح المجتمع وسعادته بل هو من أهم عوامل قوة الأمة ورفعها. ۶. راحة النفس واطمئنان القلب حيث يعلم أنه لم يؤذ أحدا ولم يكدر صفواً أحد. مكارم الأخلاق لمن اراد الخلاق ج ۱ ص ۱۴.

(۱) ۱. تيسير الأمور: فحسن الخلق سبب لذلك؛ لأنه من تقوى الله، والله عز وجل يقول: {وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْراً} [الطلاق آية ۴]. ۲. حسن الخلق مدعاة للذكر الحسن: فالناس تلجج ألسنتها بذكر أهل الخلق الحسن، والتاريخ يسطر مآثرهم، والركبان تسري بحديثهم. ۳. السلامة من شر الخلق: لأن صاحب الخلق الحسن لا يقابل الإساءة بالإساءة، وإنما يقابلها بالصفح، والعفو، والإعراض، وربما قابليها بالإحسان. ولو جارى الناس في سفهم لما كان له فضل عليهم، ولما سلم من أذاهم. فلو لم تأت من حسن الخلق إلا هذه الفائدة لكان حرياً بالعاقل أن يتحلى به.....

راحة البال وطيب العيش: فصاحب الخلق الحسن في راحة حاضرة، ونعيم عاجل؛ فإن قلبه مطمئن، ونفسه ساكنة، وذلك مادة الراحة العاجلة، وطيب العيش. كما أن صاحب الخلق السيئ في شقاء حاضر، وعذاب مستمر، ونزاع ظاهري وباطني مع نفسه، وأولاده، ومخالطيه، مما يشوش عليه حياته، ويكدر عليه أوقاته، مع ما يترتب على ذلك فوات الآثار الطيبة، والتعرض لضدها. "فمن حسن خلقه طابت معيشته، ودامت سلامته، وتأكدت في الناس محبته ومن ساء خلقه تكدرت معيشته، ودامت بغضته، ونظر الناس منه."

۲. حصول الثواب والاتفاقي التام في المجتمع: فإذا حسنت الأخلاق في مجتمع ما شاع الثواب والترحم، وسادت الألفة والبودة في ذلك المجتمع. ذلك أن الامتزاج بمكارم الأخلاق يجبي إلى صاحبه عرفان ماله من الحقوق، وما عليه من الواجبات، فلا يغل حيثل بواجب، ولا يدعي إلا بحق. ← ← ← ← ←

د کامیاب اجتماعي ژوند د پاره ښه اخلاق ضروري دي

کله چې انسان په معاشره کې کامیاب اجتماعي ژوند تیروول غواړي نو د دې د پاره ښائسته اخلاق ډیر ضروري دي، ځکه بغير د ښائسته اخلاقو نه انسان کامیاب ژوند نشي تیروولی.

بیا خاصکر اسلام خو په خوش اخلاقي باندې ډیر زور ورکړی :
په خوش اخلاقي باندې یې په دُنیا او آخرت کې د ثوابونو وعده کړې ، او بد اخلاقي باندې یې د سزا او هلاکت وعده کړې : (۱)

← ← ← و ذلك يدعو بالضرورة إلى شدة الارتباط، وكمال الالتئام الذي يجعل أفراد الأمة عضوا واحدا للتعاون على البر والتقوى، والتعاضد على الأعمال التي تنتج لهم الثقل في عيشه راضية، وتحفظ لأعقابهم مستقبلا حسنا.

۵. حسن الخلق يستر العيوب: فقد يمتلئ المرء بكثير من الآفات والعيوب الخلقية من دمامة ونحوها، ما يجعله عرضة للذم، وغرضاً للسخرية من بعض الناس. ولكن ذلك لا يقصره عن مجد، ولا يقعد به عن سؤدد. وذلك إذا رزق بخلق حسن، وعقل راجح. فحسن الخلق يغطي غيره من القبايح، كما أن سوء الخلق يقيح غيره من الحاسن سوء العلق من ۸۴، و ۸۷، و ۸۹.

(۱) أهمية الأخلاق في حياة البشر: إن أي مجتمع من المجتمعات الإنسانية لا يستطيع أفرادها أن يعيشوا متفاهمين سعداء ما لم تربط بينهم روابط متينة من الأخلاق الكريمة. ولو فرضنا وجود مجتمع من المجتمعات على أساس تبادل المنافع المادية فقط، من غير أن يكون وراء ذلك غرض أسمى، فإنه لا بد لسلامة هذا المجتمع من خلقي الثقة والأمانة على أقل التقدير. فمكارم الأخلاق ضرورة اجتماعية لا يستغني عنها مجتمع من المجتمعات، ومتى فقدت الأخلاق التي هي الوسيط الذي لا بد منه لانسجام الإنسان مع أخيه الإنسان، تفكك أفراد المجتمع، وتصارعوا، وتناهبوا مصالحهم، ثم أدى بهم ذلك إلى الانهيار ثم الدمار. فإذا كانت الأخلاق ضرورية في نظر المذاهب والفلسفات الأخرى فهي في نظر الإسلام أكثر ضرورة وأهمية. ولهذا فقد جعلها مناط الثواب والعقاب في الدنيا والآخرة، فهو يعاقب الناس بالهلاك في الدنيا لسوء أخلاقهم. الأعلام في الإسلام ج ۱ ص ۱۲.

په ځان کې شرعي اخلاق پیدا کول په کار دي

خوپه دې خبره ځان پوهه کړئ چې اسلام د مسلمان نه د شرعي اخلاقو مطالبه کوي ، چې د هر چا سره به د شریعت مطابق ښه اخلاق کاروي .

بعضې خلق صرف د خپلو دوستانو سره ښه اخلاق کاروي خو بیا د نورو خلقو سره بد اخلاقي کوي .

بعضې خلق د خپلې بي بي سره خوش اخلاقي کوي خو د مور او پلار وغیره سره بد اخلاقي کوي .

بعضې خلق د خپلو رښته دارو او مالدارو سره خوش اخلاقي کوي خو بیا د عامو مسلمانانو او بانانو سره بد اخلاقي کوي .

بعضې دکانداران او سوداگر صرف د سودا اخیستونکو سره ښه اخلاق کاروي خو بیا د نورو خلقو سره بد اخلاقي کوي .

حالانکه اسلام د مسلمان نه د شرعي او نبوي اخلاقو مطالبه کوي چې د هر چا سره به خوش اخلاقي کوي ، صرف سوداګري اخلاق د گهاک جوړولو د پاره خوپه انګریزانو کې هم وي .

د خوش اخلاقي په باره کې نور اقوال

د تقرير په شروع کې ما د خوش اخلاقي تعريف کړې ؤ ، اوس دا چې خوش اخلاقي په کومو کومو صفتونو سره راځي ؟ نو د دې په باره کې د علماؤ مختلف اقوال دي :

۱ . حضرت علي رضي الله عنه فرمايي :

حُسْنُ الْخُلُقِ فِي ثَلَاثٍ خِصَالٍ : اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ ، وَطَلَبُ الْحَلَالِ ، وَالتَّوَسُّعُ عَلَى الْعِيَالِ .
خوش اخلاقي په درې (۳) صفتونو کې ده : ۱ . ځان د حرامو نه ساتل ۲ . د حلالو طلب کول ۳ . په خپل اهل و عيال باندې فراخي کول . (۱)

۲ . حضرت حسن عليه السلام فرمايي : حُسْنُ الْخُلُقِ : الْكَرَمُ وَالْبِدَالَةُ وَالْإِحْتِمَالُ . (۲)
خوش اخلاقي داده : شرافت (درگزر کول) ، په اخلاص سره ورکړه (سخاوت) کول ، او د خلقو په تکليفونو باندې صبر کول .

۳ . د حضرت حسن عليه السلام نه دا هم نقل دي :

حُسْنُ الْخُلُقِ : بَسْطُ الْوَجْهِ ، وَبَذْلُ النَّدَى ، وَكَفُّ الْأَذَى . (۳)
خوش اخلاقي داده : د خلقو سره په روڼ تندي ملاویدل ، سخاوت کول ، او خلقو ته تکليف نه رسول .

همدا سې قول حضرت عبد الله بن مبارک رَحِمَهُ اللهُ نه هم نقل دی . (۴)

(۱) احیاء علوم الدین کتاب ریاضة النفس وتهذيب الاخلاق ومعالجة أمراض القلب بیان حقيقة حسن الخلق وسوء الخلق ج ۳ ص ۵۳ .

(۲) جامع العلوم والحکم ص ۱۶۰ ، لعمرة النعم ج ۵ ص ۱۵۸۲ حَسَنُ الْخُلُقِ .

(۳) احیاء علوم الدین کتاب ریاضة النفس وتهذيب الاخلاق ومعالجة أمراض القلب بیان حقيقة حسن الخلق وسوء الخلق ج ۳ ص ۵۲ .

(۴) عَنْ عَبْدِ الْمَوْنِيِّ الْمُبَارِزِيِّ رَحِمَهُ اللهُ فِي تَلْسِيقِ حُسْنِ الْخُلُقِ . قَالَ : هُوَ عِلَاقَةُ الْوَجْهِ . وَبَذْلُ النَّدَى . وَكَفُّ الْأَذَى . وَعَنْهُ أَيْضًا قَالَ : حُسْنُ الْخُلُقِ أَنْ تَحْتَمِلَ مَا يَكُونُ مِنَ النَّاسِ . جامع العلوم والحکم ص ۱۶۰ ، لعمرة النعم ج ۵ ص ۱۵۸۲ حَسَنُ الْخُلُقِ .

۴ . امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ فرمايي : حُسْنُ الْخُلُقِ أَنْ لَا تُغْضِبَ وَلَا تُحْقِدَ .
خوش اخلاقي داده چې ته په چا باندې (بې حيايه) غصه اونکړی ، او د هغه سره حسد
اونکړی . (۱)

۵ . محمد بن نصر رَحِمَهُ اللهُ فرمايي : بعضی اهلِ علمو ویلي دي چې خوش اخلاقي داه :
د الله ﷻ د رِضَا د پاره غصه برداشت کول ، د بدعتي او فاجر نه علاوه د نورو خلقو سره
په روڼ تندی او خوشحالی ملا ویدل ، خطاء کوونکي ته معافي کول البته تأدیب او
حدود قائلول د دینه مُستثی دي ، مسلمان او د چا سره چې معاهده شوي وي دوی ته
ضرر نه رسول مگر د ناجائز کارونو نه کس منع کول یا د مظلوم د پاره د ظالم نه بدل
اخیستل جائز دي . (۲)

علماؤ د خوش اخلاقي نور صفتونه هم ذکر کړي . (۳)

(۱) جامع العلوم والحکم ص ۱۶۰ ، لضره النعم ج ۵ ص ۱۵۸۲ حَسَنُ الْخُلُقِ .

(۲) قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ نَصْرِ رَحِمَهُ اللهُ : وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ : حُسْنُ الْخُلُقِ كَلْمُ الْقَيْظِ لِلَّهِ ، وَإِفْهَامُ الطَّلَاقِ
وَالْبِرِّ إِلَّا لِلْمُبْتَدِعِ وَالْقَاجِرِ ، وَالْعَفْوُ عَنِ الرَّاكِبِينَ إِلَّا تَأْدِيبًا وَإِقَامَةً الْحَدِّ ، وَكَفُّ الْأَذَى عَنْ كُلِّ مُسْلِمٍ أَوْ مُعَاهِدٍ
إِلَّا تَغْيِظُهُ مُنْكَرٌ وَأَلْحَدًا بِمُظْلَمَةٍ لِمُظْلَمٍ مِنْ غَيْرِ تَعَدٍّ . جامع العلوم والحکم فی شرح خمسين حديثا من جوامع الكلم ج ۱
ص ۳۵۸ الحديث الثامن عشر: أَلَى اللَّهِ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السُّبُكَةَ الْحَسَنَةَ تَتَّبِعُهَا .

(۳) وَقِيلَ : إِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ بَدَلُ النَّدَى ، وَكَفُّ الْأَذَى ، وَاجْتِنَالُ الْأَذَى .

وَقِيلَ : حُسْنُ الْخُلُقِ : بَدَلُ التَّجَبُّلِ ، وَكَفُّ الْقَيْظِ . مدارج السالكين ج ۲ ص ۲۹۲ قُلْتُ الَّذِينَ كَلَّمَهُ خُلُقٌ .

قال الماوردي رَحِمَهُ اللهُ : وَحُسْنُ الْخُلُقِ أَنْ يَكُونَ سَهْلَ الْعَرَبِيَّةِ ، كَثِيرَ التَّجَافِي ، كَلِيمَ الْوَجْهِ ، قَلِيلَ الشُّغُورِ .

كَلِمَةُ الْكَلِمَةِ . ادب الدنيا والدين ص ۲۴۳ الْقَضَاءُ الثَّانِي فِي حُسْنِ الْخُلُقِ

وقال الشيخ ابن سعيدي رحمه الله في حسن الخلق: هو خلق فاضل عظيم، أساسه الصبر والعلم والرغبة في
مكارم الأخلاق ، وآثاره العفو والصفح عن المسيئين وإيصال المنافع إلى الخلق أجمعين . فهو احتساب
الجنائيات ، والعفو عن الزلات ، ومقابلة السيئات بالحسنات ، وقد جمع الله ذلك في آية واحدة وهي قوله : { خُلِ
الْعَفْوُ وَأَمْرٌ بِالْعَفْوِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ } . الرياض الناضرة لابن سعيدي ص ۶۸ . سوء الخلق ج ۱ ص ۸۰ .

د خوش اخلاقي ارکان

۱. علامه ابن قيم رحمه الله په تفصيل سره ذکر کړي چې د خوش اخلاقي څلور (۴) ارکان دي: صبر، پاکدامني، شجاعت، عدل. حکه ددې هر سبب په وجه نور ښه اخلاق پيدا کېږي، او د ټولو ښو اخلاقو د پاره ښايي همدا څلور اخلاق دي. (۱)

۲. امام هروي رحمه الله ذکر کړي چې د خوش اخلاقي ارکان درې (۳) دي: علم، سخاوت، صبر. (۲)

(۱) وَحُسْنُ الْخُلُقِ يَقْتَضِي عَلَى أَرْبَعَةٍ أَرْكَانٍ لَا يُتَصَوَّرُ قِيَامُ سَائِرِهِ إِلَّا عَلَيْهَا: الصَّبْرُ، وَالْعِفَّةُ، وَالشَّجَاعَةُ، وَالْعَدْلُ. قَالَ الصَّبْرُ: يَحْمِلُهُ عَلَى الْإِحْتِمَالِ وَكَلْمِ الْغَيْظِ، وَكَفِّ الْأَذَى، وَالْجَلِيمِ وَالْأَثَاةِ وَالزُّفْقِ، وَعَدَمِ الظُّلْمِ وَالْعَجَلَةِ. وَالْعِفَّةُ: تَحْمِلُهُ عَلَى اجْتِنَابِ الرَّذَائِلِ وَالْقَبَائِحِ مِنَ الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ، وَتَحْمِلُهُ عَلَى الْحَيَاءِ، وَهُوَ رَأْسُ كُلِّ خَيْرٍ. وَتَمْنَعُهُ مِنَ الْفَحْشَاءِ، وَالْبُغْلِ وَالْكَذِبِ، وَالْغِيْبَةِ وَالنِّمْنَةِ.

وَالشَّجَاعَةُ: تَحْمِلُهُ عَلَى عِزِّهِ النَّفْسِ، وَإِنْكَارِ مَعَايِي الْأَخْلَاقِ وَالْيَقِيمِ، وَعَلَى الْبَذْلِ وَالنَّدَى، الَّذِي هُوَ شَجَاعَةُ النَّفْسِ وَقُوَّتُهَا عَلَى إِخْرَاجِ الْمُخْبُوبِ وَمُقَارَفَتِهِ، وَتَحْمِلُهُ عَلَى كَلْمِ الْغَيْظِ وَالْجَلِيمِ، فَإِنَّهُ بِقُوَّةِ نَفْسِهِ وَشَجَاعَتِهَا يُنْسِكُ عَنَّاكَهَا، وَيَكْتَبُهَا بِلِجَامِهَا عَنِ التَّلَوُّغِ وَالْبَطْشِ، كَمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالضَّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَنْفِكُ لِنَفْسِهِ عِنْدَ الْقَضَبِ»، وَهُوَ حَقِيقَةُ الشَّجَاعَةِ، وَهِيَ مَلَكَهٌ يَقْتَدِرُ بِهَا الْعَبْدُ عَلَى قَهْرِ خَصْمِهِ.

وَالْعَدْلُ: يَحْمِلُهُ عَلَى اجْتِنَابِ الْأَخْلَاقِ، وَكَوْثُطِهِ فِيهَا بَيْنَ حَرَفِي الْإِمْرَاطِ وَالْتَفَرُّطِ، فَيَحْمِلُهُ عَلَى خُلُقِ الْخُودِ وَالسَّخَاءِ الَّذِي هُوَ كَوْثُطُ بَيْنِ الذَّنِّ وَالْقَحَّةِ، وَعَلَى خُلُقِ الشَّجَاعَةِ الَّذِي هُوَ كَوْثُطُ بَيْنِ الْجَبَنِ وَالشُّعُورِ، وَعَلَى خُلُقِ الْجَلِيمِ الَّذِي هُوَ كَوْثُطُ بَيْنِ الْقَضَبِ وَالتَّهَالُةِ وَكَوْثُطِ النَّفْسِ، وَمَنْعُهَا جَمِيعِ الْأَخْلَاقِ الْفَاحِشَةِ مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعَةِ. مدارج السالكين من مسائل لاهك بعد و لاهك بسمن ج ۲ ص ۲۹۲ لفظ الذين كلمة لفظ

(۲) ... وَالْمُتَانِدُ لَهُ امْتِنَانٌ ذَلِكَ فِي كَلَامِهِ أَهْلِيَاءَ: فِي الْجَلِيمِ، وَالْخُودِ، وَالصَّبْرِ. مدارج السالكين لابن القيم ج ۲ ص ۳۰۱ لفظ متفر الملقى

د خوش اخلاقي علامات

بعضو علماؤ د خوش اخلاقي علامات دا ذکر کړي چې په دې کس کې به حياء ډيره وي ،
خلغو ته به تکليف نه رسوي ، بلکه ډيره فائده به ور رسوي ، رينيتيا ويونکی به وي ،
خبرې به لږې کوي ، عمل به ډير کوي ، خطاء به ور نه کمه کيږي ، فضول خبرې به نه کوي ،
د نيکۍ کارونه به کوي ، شريف به وي ، صبر کوونکی او شکر گزار به وي ، د الله ﷻ په
نيصه به راضي وي ، پاک دامن او مهربانه به وي .

نه به په چا باندې لعنت وايي ، نه به کنخل کوي ، نه به چغل خوري کوي ، نه به د چا
غيبت کوي ، نه به جلد باز وي ، نه به د چا سره کينه ساتي ، نه به بخيل وي ، او نه به د چا
سره حسد کوي . هروخت به يې روڼ تندې وي .

محبت ، بغض ، خوشحالي او غصه به د الله ﷻ رضا د پاره کوي .
دا مذکوره صفتونه په ځان کې پيدا کول خوش اخلاقي ده ، (او دا د خوش اخلاقي
علامات دي) . (۱)

ځنې علماؤ نور علامات هم ذکر کړي . (۲)

(۱) جَمَعَ بَعْضُهُمْ عَلَامَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ . فَقَالَ : هُوَ أَنْ يَكُونَ كَثِيرَ الْحَيَاءِ . قَلِيلَ الْأَدَى . كَثِيرَ الصَّلَاحِ .
صَدُوقَ النَّاسِ . قَلِيلَ الْكَلَامِ . كَثِيرَ الْعَمَلِ . قَلِيلَ الرُّكْلِ . قَلِيلَ الْفُضُولِ . بَرًّا . وَصُولا . وَكُفُولا . صَبُورا . هَكُورا .
رَضِيًّا . حَلِيًّا . رَفِيًّا . عَفِيًّا . هَفِيًّا . لَا لَفَافًا . وَلَا سَبَابًا . وَلَا نَمَامًا . وَلَا مُفْتَابًا . وَلَا عَجُولا . وَلَا حَقُودًا .
وَلَا بَحِيلًا . وَلَا حَسُودًا . بَشَاشًا . هَشَاشًا . يُحِبُّ فِي اللَّهِ . وَيُبْغِضُ فِي اللَّهِ . وَيَرْضَى فِي اللَّهِ . وَيَغْضَبُ فِي اللَّهِ . فَهَذَا هُوَ
حُسْنُ الْخُلُقِ . احياء علوم الدين يَتَقَبَّلُ بِهَا مَنَاقِبَ النَّاسِ وَلَهُ لِيَسْهُلَ الْأَخْلَاقُ وَمُعَالَجَةُ أَمْرَائِهِ الْقَلْبُ بَيَانُ عَلَامَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ
ج ۳ ص ۷۰ .

(۲) قال يوسف بن أسباط رحمه الله : علامة حسن الخلق عشر خصال : قلة الخلاف ، وحسن الإنصاف ، وترك
طلب العثرات ، وتحسين ما يهدو من السيئات ، والتماس العذر ، واحتمال الأذى ، والرجوع باللامة على
النفس ، والتفرد بمعرفة عيوب نفسه دون عيوب غيره ، وطلاقة الوجه للصغير والكبير ، ولطف الكلام لمن
دوله ولين لوجه . وسئل سهل رحمه الله عن حسن الخلق . فقال : أدناه احتمال الأذى . وترك المكافأة .
والرحمة للظالم والاستغفار له والشفقة عليه . احياء علوم الدين بَيَانُ عَلَامَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ ج ۳ ص ۷۱ .

د خوښ اخلاقي پيدا کولو طريقې :

د خوش اخلاقي پيدا کولو د پاره يو څو کارونه ضروري دي :

۱. مضبوط ايمان لرل او د الله ﷻ مقرب جوړيدل . ځکه چې کله د انسان ايمان مضبوط وي او ځان په اسلامي احکاماتو باندې عمل کولو سره د الله ﷻ مقرب جوړ کړي نو په دې سره پخپله دده اخلاق ښه کيږي .
۲. د نيکانو او خوش اخلاقه خلکو سره ملګرتيا کول . ځکه د انسان د اخلاقو او معاملاتو د تبديلي د پاره د مجلس غټ تاثير وي ، مشهوره خبره ده :
الصَّاحِبُ سَاحِبٌ . ملګري رابښکونکې دی .
يعنی که هغه ښه وي نو تا به خپر طرف ته راکاږي ، او که هغه خراب وي نو تا به شرف ته راکاږي .
۳. د خپل نفس سره مُحاسبه کول . ځکه د نفس مثال د ماشوم په شان دی ، که همداسې يې پرېږدي نو انسان خرابۍ طرف ته بوځي .
۴. د ښه اخلاقو پيدا کولو کوشش کول ، او د خرابو اخلاقو نه ځان ساتل .
۵. د سلفو صالحينو د اخلاقو پيروي کول .
۶. د الله ﷻ نه د ځان د پاره د ښه اخلاقو پيدا کولو د دعا غوښتل . ځکه نبي عليه السلام به هم (د امت د تعليم د پاره) د ښه اخلاقو د دعا غوښتله .
۷. د ښه اخلاقو فوائد ځان ته رامنځ ته کول . ځکه که يو کار هر څومره مشکل وي خو چې انسان د هغې فوائد ځان ته رامنځ ته کړي نو بيا ورته آسانېږي .
۸. د بد اخلاقي په خرابو نتائجو باندې نظر اچول . ځکه چې کله انسان د بد اخلاقي په نقصاناتو باندې سوچ او کړي نو په خپله به د دينه د بچ کيدو کوشش کوي ، او ښه اخلاق

٩ . همیشه د خپل نفس د اصلاح کوشش کول . (١)

(١) **كيف تكتسب الأخلاق الحسنة ؟** : كثيرون أولئك الذين يعانون من أخلاق سيئة، ويسئلون كيف تكتسب الأخلاق الحسنة وكيف نضبطها وما هو السبيل للتخلي عن الأخلاق الرذيلة. نقول هنا ذكر للأسباب المعينة للتخلق بالأخلاق الحسنة : ١ . الإيمان الحق والقرب من الله تعالى: فهذا منبع الأخلاق الحيدة . فبه تزكو النفوس . ويهذب السلوك . ٢ . مجالسة ومصاحبة أصحاب الخلق الحسن : فإن لأصحاب أثرا كبيرا في سلوك الإنسان ومعاملاته ومعاشرته . وقد قيل : أَلصَّاجِبُ سَاجِبٌ . أي إن كان صاحب خير يسحبه إلي الخير . وإن كان صاحب شر يسحبه إلي شر ولقد صدق الشاعر لما قال : عن المرء لا تسئل وسل عن قرينه . فكل قرين بالمقارن يقتدي . ٣ . محاسبة النفس : فقد خلقت أماراة بالسوء نزاعة إلي الشر فعاتب نفسك وحاسبها وقُدّها نحو الخير . ولا تكن ذيلًا لها تتبعها في هواها . وقد قيل : والنفس كالطفل إن ترضعه شبّ على حبّ الرضاع وإن تطفئه ينطفئ . ٤ . الثمرن والتدرب علي التخلق بالأخلاق الفاضلة . والتخلي عن الرذائل من الأخلاق . وقد قال صلي الله عليه وسلم : إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالْعِلْمِ . والحلم بالتحلم . ٥ . قراءة سير السلف الصالح : فإنها من الأسباب العظيمة والمعينه علي التخلق بالأخلاق الحسنة . فالحديث عن العلماء فيه محاسنهم وآدابهم وأخلاقهم . ٦ . الدعاء والطلب من الله تعالى : فإنه من أعظم الأسباب الموصلة إلي محاسن الأخلاق . وكان من دعاء النبي صلي الله عليه وسلم : أَللّهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ . فَإِنَّهُ لَا يَهْدِينِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَلْتَّ . وَأَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَلْتَّ . مكرام الأخلاق لمن أراد الخلاق ج ١ ص ١٦

أسباب اكتساب حسن الخلق : لا ريب أن أثقل ما على الطبيعة البشرية تغير الأخلاق التي طبعت عليها النفس . إلا أن ذلك ليس متعذرا ولا مستحيلا . بل إن هناك أسبابا عديدة . ووسائل متنوعة يستطيع الإنسان من خلالها أن يكتسب حسن الخلق : ١ . سلامة العقيدة ٢ . الدعاء ٣ . المجاهدة ٤ . المحاسبة ٥ . التفكير في الآثار المترتبة على حسن الخلق ٦ . النظر في عواقب سوء الخلق ٧ . الحذر من اليأس من إصلاح النفس . سوء الخلق ج ١ ص ٩١ .

خلاصه :

د غوندې تقرير خلاصه او نچور دارا اووت چې خوش اخلاقي بهترين صفت دى ، په قرآن كريم او احاديثو مباركه و كې ددې دير اهميت ، فضائل او فوائد بيان شوي ، او نبي عليه السلام د خپل امت د پاره د خوش اخلاقۍ بهترينه نمونه پيش كړې .
كه مسلمانان د ژوند په هره مرحله كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم اقتداء او كړي نو په دنيا او آخرت دواړو كې به كامياب شي .

دُعا

الله تعالى دې په مونږ كې هم خوش اخلاقي او نور بنائسته صفتونه پيدا كړي ، د بد اخلاقۍ او نورو بدو صفتونو نه دې مونږ ټول اوساتي .
رَبِّ كَائِنَاتٍ دې مونږ ته په صحيح طريقې سره د خپل محبوب " مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " اتباع نصيبه كړي .

آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾ البقرة آية ۸۳

د بد اخلاقی سزاگانی او نقصانات

تالیف

أَبُو الشَّيْخِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ لِبَعْضِ الْقُرْآنِ الْكَافِلِ كَالُونِي مُرْدَان

نوٲ :

که دا تقرير د مخکيني تقرير سره يو ځای بيانوی نو هم صحيح ده ، او که ځانله په مستقلة موضوع کې يې بيانوی نو هم صحيح ده ، خو دا چونکه مختصر دی ، واقعات په کې نشته نو واقعات ورسره د مخکيني تقرير نه بيان کړئ .

ابوالشمس عفي عنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ د بد اخلاقي سزاگاني او نقصانات

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَاتَمِ الْأَنْبِيَاءِ وَأَشْرَفِ الْمُرْسَلِينَ ، وَعَلَى آلِهِ وَأَمْحَاقِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ .

أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيدِ : ﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ۝ ﴾ (١)

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَاطُ وَلَا الْجَفْعَلِرِيُّ . (٢)

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : خَصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ : الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ . (٣)
صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ .

د بد اخلاقي مذمت

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو وروڼو ! په اسلام کې د بد اخلاقي سخت مذمت بيان شوی ، او د دې ډیرې سزاگاني او نقصانات ذکر شوي .
بد اخلاقه انسان د الله ﷻ او رسول ﷺ بدې شي .

(١) البقرة آیه ٨٣ .

(٢) سنن ابی داؤد کتیب الأكډې ټاټښتې حُسن الخُلُقي رقم الحديث ٣٨٠١ قال الالبانی: صحیح ، شعب الایمان رقم الحديث ٧٨٢٣ ، مشکاة المصابيح باب الرِّقِّ والحياء وحسن الخلق الفصل الثاني رقم الحديث ٥٠٨٠ (١٣) ، مسند احمد رقم الحديث ١٧٩٩٣ ، مصنف ابن ابی شیبہ رقم الحديث ٢٥٣٢٢ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ١٨٦١٨ ، شرح السنّة النبوی رقم الحديث ٣٥٩٢ .

(٣) الادب المفرد للبخاري ټاټښتې الخُج رقم الحديث ٢٨٢ ، صحيح الترمذي والترهيب والترهيب رقم الحديث ٢٦٠٨ (٨) کتب العمود الصلة وغيرهما الترهيب من البخل والشح والترهيب في الجود والسخاء ، سنن الترمذي أبواب البرّ والفضل ټاټښتې ما جاء في التَّجْمِيلِ رقم الحديث ١٩٦٢ ، مسند ابی داؤد الطيالسي رقم الحديث ٢٣٢٢ ، مشکاة المصابيح باب الإنفاق وكرهية الأمساك الفصل الثاني رقم الحديث ١٨٧٢ (١٣) ، شعب الایمان رقم الحديث ١٠٣٣٦ ، کنز العمال رقم الحديث ٧٣٧٩ ، حلیة الاولیاء ج ٢ ص ٢٥٨ ، الترهيب والترهيب لقرام السنّة رقم الحديث ٥٣٨ ، و رقم الحديث ١٢٢٣ .

اگر چې د خلقو طبيعتونه مختلف وي خو بيا هم هر کس د بَدَا اخلاقه سړي نه نفرت کوي، دده ژوند ډير تنگ وي، هروخت په غمونو او مشکلاتو کې مبتلا وي. (١)

نن به اِنْ شَاءَ الله تاسو ته د بَدَا اخلاقي سزاگاني، نقصانات، اسباب، علامات او نور ضروري بحثونه ذکر کوم، خود ټولونه اول درته د بَدَا اخلاقي تعريف کوم:

د بَدَا اخلاقي تعريف

اول تعريف: اِنْ سُوَ الْخُلُقِ عِبَارَةٌ عَنْ هَيْئَةٍ رَاسِخَةٍ فِي النَّفْسِ تَصُدِّرُ عَنْهَا الْأَعْمَالُ الْقَبِيحَةُ بِسُهُولَةٍ وَيُسْرٍ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَى فِكْرٍ وَرَوِيَّةٍ. (٢)

بَدَا اخلاقي عبارت دی د نفس د هغه هیئت راسخه نه چې ددې په وجه د نفس نه قبیح افعال په آسانی سره بغیر د فکر او سوچ نه صادرېږي.

دویم تعريف: اَلتَّخَلُّی بِالرَّذَائِلِ، وَالتَّخَلُّی مِنَ الْقَضَائِلِ. (٣)

خراب صفتونه په ځان کې راوستل، او ښه صفتونو د ځان نه لرې کول.

(١) سوء الخلق عمل مردول، و مسلك دنيء، يبقته الله عز وجل ويغضبه الرسول صلى الله عليه وسلم. هل اِنْ الناس على اختلاف مشاربهم يبغضون سوء الخلق، وينفرون من أهله؛ فهو مما ينفر الناس، ويفرق الجماعات، ويصد عن الخير، ويصدف عن الهدى. ثم إنه مجلبة للهمم والغم، ومداغة للكدر وضيق الصدر. سواء لأهله أو لمن يتعامل معهم. لما أضيى عيش من ساء خلقه، ما أهدى بلاء من ابتلي بسوء الخلق. سوء الخلق ج ١ ص ١٢ لم سوء الخلق.

(٢) د بَدَا اخلاقي دا مذكوره تعريف د علامه جرجاني رحمه الله ددې لاندې تعريف نه راويستل شوی:

قال الجرجاني: الْخُلُقُ: عِبَارَةٌ عَنْ هَيْئَةٍ لِلنَّفْسِ رَاسِخَةٍ تَصُدِّرُ عَنْهَا الْأَعْمَالُ بِسُهُولَةٍ وَيُسْرٍ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَى فِكْرٍ وَرَوِيَّةٍ. فَإِنْ كَانَتِ الْهَيْئَةُ بِحَيْثُ تَصُدِّرُ عَنْهَا الْأَعْمَالُ التَّجَرُّدَ عَقْلًا وَهَوًّا بِسُهُولَةٍ سُمِّيَتِ الْهَيْئَةُ "خُلُقًا حَسَنًا"، وَإِنْ كَانَ الْمَادِرُ مِنْهَا الْأَعْمَالُ الْقَبِيحَةُ سُمِّيَتِ الْهَيْئَةُ "خُلُقًا سَوِيًّا". العرصات للجرجاني ص ١٠١ باب الغناء. لعمرة العم ج ٥ ص ٣٦٢٢ سوء الخلق.

(٣) سوء الخلق ج ١ ص ١١ لم سوء الخلق.

انسان د بد اخلاقي نه منع شوی

په قرآن کریم کې الله تعالی مسلمانانو ته حکم کړی چې په خوش اخلاقي به د یو بل سره خبرې کوي ، او د هغه صفتونو نه به ځان ساتي چې په هغې کې د بد اخلاقي مظاهره کېږي ، لکه د یو بل پورې به توقې نه کوي ، د یو بل عیبونه به نه بیانوي ، او یو بل ته به غلط نومونه نه اخلی . الله رب العزت فرمایي : ﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ۝ (۱) 》

ترجمه : او خلکو ته ښه خبره کوئ .

(یعنی د خلکو سره په نرمۍ ، روڼ تندي ، او خوش اخلاقي باندې خبرې کوئ) .
بل ځای فرمایي :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَلْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۝ (۲) 》

ترجمه : ای ایمان والو ! یو قوم دې د بل قوم پورې توقې نه کوي ، ممکنه ده چې هغوی د دوی نه بهتري وي ، او نه ښځې دې د (نورو) ښځو پورې توقې کوي ، ممکنه ده چې هغوی د دوی نه بهتري وي ، او په یو بل باندې عیب مه لېوئ ، او مه یو بل په بدو لقبونو رابلئ (یعنی یو بل ته خراب نومونه مه اخلئ) ، د ایمان راوړو نه وروستو (چا پورې) د فاسقۍ (او گناه) نوم لېول بد دي ، او څوک چې توبه او نه باسي نو همدارنگې ظالمان دي .

همدارنگې مسلمانان یې د بدگمانۍ او جاسوسۍ نه هم منع کړي ، الله تعالی فرمایي :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا ۝ (۳) 》

ترجمه : ای مومنانو ! تاسو ځانونه اوساتئ د ډیرو بدو گمانونو نه ، بیشکه بعضي گمان گناه وي ، او جاسوسي مه کوئ (یعنی د چاپت راز مه معلوموئ) .

(۱) البقرة آیه ۸۳ .

(۲) الحجرات آیه ۱۱ .

(۳) الحجرات آیه ۱۲ .

اوس درته د بد اخلاقۍ سزاګانې او نقصانات ذکر کوم:

بد اخلاقه انسان به جنت ته نه داخليږي

د ابو داؤد شريف حديث دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَّاظُ وَلَا الْجَعْفَرِيُّ (۱).

جنت ته به د بد اخلاقه (سخت خوښه)، او متکبر کس نه داخليږي.

راوي د حديث د "جَوَّاظ" معنى په بد اخلاقۍ او سخت خوښۍ سره کړى. (۲)

د ژبې د ضرر او بد اخلاقۍ په وجه د جهنم مستحق کيدل

امام بخاري رحمه الله په الْأَدَبُ الْمُنْفَرِد کې او نور د يرو محدثينو دا حديث را نقل کړى.

حضرت ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام ته وويلي شو:

اې د الله رسوله! ييشکه فلانۍ بڼخه ټوله شپه نوافل کوي، (هميشه) د ورځې نفلې

روژه نيسي، صدقې کوي، او نور ډير (د خېر) کارونه کوي، خو ورسره ګاونډيانو ته په

ژبه باندي ضرر هم رسوي (بد اخلاقه ده، نو ددې څه حکم دى؟)

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته او فرمايل:

(۱) سنن ابى داؤد، کتاب الْأَدَبِ بَابُ فِي حُسْنِ الْمَلِكِ، رقم الحديث ۴۸۰۱، قال الابناني: صحيح، شعب الایمه داره

الحديث ۷۸۲۳، مشکاة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق، الفصل الثاني، رقم الحديث ۵۰۸۰ (۱۳)، سنداه

رقم الحديث ۱۷۹۹۳، مصنف ابن ابى شيبة، رقم الحديث ۲۵۳۲۲، مجمع الزوائد، رقم الحديث ۱۸۹۱۸، شرح

للبرقي، رقم الحديث ۳۵۹۳.

(۲) قَالَ: وَالْجَوَّاظُ: الْقَلْبُ الْفَظْ. سنن ابى داؤد، کتاب الْأَدَبِ بَابُ فِي حُسْنِ الْمَلِكِ، رقم الحديث ۴۸۰۱.

ملاعلي قاري رحمه الله په "مرقاۃ" کې د جَوَّاظ او جَعْفَرِي بهترينه تشرېح کړې، (قَالَ: أَيُّ: الزَّادِي

(الْجَوَّاظُ: الْقَلْبُ الْفَظْ): بِحَسَبِ نِدِّ الْكَلَامِ أَيُّ: سَيِّءُ الْمَلِكِ. قَالَ تَعَالَى: (وَلَوْ كُنْتَ تَفْهَمُ لَفَهَّمْتُ الْقَلْبَ) [العين

۱۵۹] قَالَ لِأَيُّ أَنْ يُفَسِّرَ الْجَعْفَرِيُّ بِحَسَبِ الْقَلْبِ، وَكَانَ هَذَا الْقَلْبُ إِنَّمَا هُوَ بِأُطْرُوقِ الْأَخْوَالِ، وَالْقَلْبُ

إِنَّمَا هُوَ أَنْ تُفْهِجَ كَلَامُهُ مِنَ الْأَخْوَالِ، وَقَدْ مَرَّ الْجَوَّاظُ إِنَّمَا الْقَلْبُ هُوَ، وَإِنَّمَا لَأَنْ مَدَارَ الْحُكْمِ عَلَيْهِ. مرآة المصالح ۵۰۷۹

ص ۳۱۷۶، في تشریح حديث ۵۰۷۹.

لَا خَيْرَ لَهَا، هِيَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ.

په دې کې هېڅ خبر نشته ، دا جهنمي ده .

صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ بيا عرض او کړو : (يوه بله) فلانی بڼه صرف فرضي مونځ کوي ، او يو څو ټوټې د پښير صدقه کوي ، خو هيچا ته ضرر نه رسوي (نو ددې څه حکم دی ؟) .

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته او فرمايل :

هِيَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ . دا جنتي ده . (١)

د بد اخلاقي په وجه د جهنم ښکته کندی ته رسيدل

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي .... وَإِنَّهُ لَيَبْلُغُ بِسُوءِ خُلُقِهِ أَشْفَلَ دَرَجَةٍ فِي جَهَنَّمَ . (٢)

(١) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ فُلَانَةً تَقُومُ اللَّيْلَ، وَتَصُومُ النَّهَارَ، وَتَصَدَّقُ، وَتُؤْذِي جُنْدًا نَهَا بِلسَانِهَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا خَيْرَ لَهَا، هِيَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قَالُوا: وَفُلَانَةٌ تُصَلِّيُ الْكُتُوبَةَ، وَتَصَدَّقُ بِالْأَوَارِ، وَلَا تُؤْذِي أَحَدًا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هِيَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. صحيح الأدب المفرد للإمام البخاري ص ٧٠ رقم الحديث ١١٩/٨٨ باب لا يؤذي جاره

وفي رواية: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ فُلَانَةً يُذْكَرُ مِنْ كَثْرَةِ صَلَاتِهَا، وَصِيَامِهَا، وَصَدَقَتِهَا، غَدَّ أَكْثَرُ ثَوْبِي جُنْدًا نَهَا بِلسَانِهَا، قَالَ: «هِيَ فِي النَّارِ». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ فُلَانَةً يُذْكَرُ مِنْ قِلَّةِ صِيَامِهَا، وَصَدَقَتِهَا، وَصَلَاتِهَا، وَإِنَّهَا تَصَدَّقُ بِالْأَكْوَارِ مِنَ الْأَقِطِ، وَلَا تُؤْذِي جُنْدًا نَهَا بِلسَانِهَا، قَالَ: «هِيَ فِي الْجَنَّةِ». مسند احمد مخرجا رقم الحديث ٩٦٧٥ ، مشكوة المصابيح باب الشفلة والرحمة على الخلق الفصل الثالث رقم الحديث ٤٩٩٢ (٣٦) ، مجمع الزوائد رقم الحديث ١٣٥٦٢ باب ماجاء في اذي الجار ، الرغبة والرهبة للمنفري رقم الحديث ٣٨٦٩ الرغبة من اذي الجار و ماجاء في تاكيد حله .

(٢) عَنْ أَلَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنْ الْعَبْدُ لَبِثَ بِسُوءِ خُلُقِهِ عَظِيمَ دَرَجَاتٍ الْآخِرَةِ، وَكَثُرَ التَّكَاثُلُ وَإِنَّهُ لَيَبْلُغُ بِسُوءِ خُلُقِهِ أَشْفَلَ دَرَجَةٍ فِي جَهَنَّمَ. المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٧٥٢ ، مجمع الزوائد باب ماجاء في حسن الخلق رقم الحديث ١٢٦٩٢ ، كنز العمال رقم الحديث ٥١٣٩ ، مكارم الاخلاق للخرالطي رقم الحديث ٦١ ، احياء علوم الدين ج ٣ ص ٥٢ ، الرغبة والرهبة للمنفري رقم ٢٠٠٨ الرغبة في الخلق الحسن وفعله ، لغير النعم ج ١٠ ص ٢٦٢٧ سوء الخلق .

.... او بیشکه دا بنده د بد اخلاقی په وجه د جهنم بشکه مرتبې (کندي) ته رسي.
په نورو احاديثو کې هم دا مضمون ذکر شوی چې د بد اخلاقی په وجه اکثره خلق جهنم ته
داخليږي. (۱)

بَدِ اخلاقه انسان به د قیامت په ورځ نبي ﷺ ته ډیر مَبغُوض
او د دوی د مجلس نه ډیر لرې وي

خوش اخلاقه انسان به د قیامت په ورځ نبي علیه السلام ته محبوب او مقرب وي ، او بد اخلاقه کس به نبي علیه السلام ته ډیر مبغوض او د دوی د مجلس نه ډیر لرې وي .
رسول الله ﷺ فرمایي :

.... وَإِنْ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مَقِيٍّ فِي الْآخِرَةِ أَسْوَكُمْ أَخْلَاقًا، الْمَشْدِقُونَ الْمُتَفَيِّهُونَ
الشُّرَكَاءُونَ. (٢)

... ييشكه په آخرت کې به په تاسو کې ماته ډير مېغوض او زما د مجلس نه ډير لرې خلق هغه وي چې د هغوی اخلاق خراب وي ، بې احتياطه په تکلف سره اوږدې خبرې کوي ، تکبر کوي ، او په ناحقه ډيرې خبرې کوي .

(١) وَرَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سَمِعَ مَا أُنْقِضَ مَا يُلْجِ بِهِ النَّاسُ فِي الْجَنَّةِ؟ قَالَ: «تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ». فَقُلْتُ: مَا أُنْقِضَ مَا يُلْجِ بِهِ النَّاسُ فِي النَّارِ؟ قَالَ: «الْأَهْوَاكَيْنِ: الْفَمُّ وَالْفَرْجُ، وَسُوءُ الْخُلُقِ».

فيه الغالبين بأحاديث سيد الأئمة والمرسلين ص ٢٦١ باب فلول انتقام الظالم وحسن الخلق.

(٢) بوره حديث داسي دى ، عَنْ أَبِي كَعْبَةَ الْخُسَيْبِيِّ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : «إِنَّ أَحَبَّهُ إِلَيَّ وَأَقْرَبَهُ مِنِّي فِي الْآخِرَةِ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا. وَإِنَّ أَبْقَىكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي فِي الْآخِرَةِ أَسْوَأُكُمْ أَخْلَاقًا. الْمُتَّقِدُونَ الْمُتَّقِدُونَ الْمُتَّقِدُونَ» . صحيح ابن حبان موطأ . رقم الحديث رقم الحديث ٥٥٥٧ . وروى في غيره .
في العلل الحسن والعلل والرهيب من العلل السيء ودمه ، وقال العللوي : رواه احمد ورواه رواة الصحيح . والطبراني : المعجم
الفالين ج ١ ص ٢٦٢ باب فضل الطعام وحسن العلل ، سوء العلل ج ١ ص ١٢ ، مكارم الاخلاق لمن اراد الاخلاق ج ١ ص ١٥ .

په کامل مؤمن کې بخل او بد اخلاقي نه جمع کيږي

په کامل مؤمن کې بخل او بد اخلاقي نه جمع کيږي ، رسول الله ﷺ فرمايي :

خَصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ : الْبُخْلُ ، وَسُوءُ الْخُلُقِ . (۱)

دوه صفتونه په (کامل) مؤمن کې نه جمع کيږي : (يو) بخل ، او (دويم) بد اخلاقي .

(يعنی د کامل مؤمن سره دا مناسب ندي چې دا دوه صفتونه په کې جمع شي) . (۲)

په چا کې چې خوش اخلاق پيدا شي نو پوهه شه چې دا سرې کامل مؤمن دی ، منافق ندی ، ځکه په منافق کې د خوش اخلاقي صفت نه پيدا کيږي . (۳)

بلکه امام غزالي رحمه الله خو په احياء العلوم کې تردې پورې ليکلي چې : خوش اخلاقي ايمان دی ، او بد اخلاقي منافقت دی . (۴)

(۱) الادب المفرد للبخاري باب الشُّخْ رَقْم الحديث ۲۸۲ ، صحيح الترغيب والترهيب رَقْم الحديث ۲۶۰۸ (۸) كتاب البر والصلة وغيرهما الترهيب من البخل والشح والترغيب في الجود والسخاء ، سنن الترمذي أَبْوَابُ الْبِرِّ وَالصِّلَةِ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَخِيلِ رَقْم الحديث ۱۹۶۲ ، مسند أبي داود الطيالسي رَقْم الحديث ۲۳۲۲ ، مشكوة المصابيح باب الإنفاق وكراهية الامساك الفصل الثاني رَقْم الحديث ۱۸۷۲ (۱۴) ، شعب الايمان رَقْم الحديث ۱۰۳۳۶ ، كنز العمال رَقْم الحديث ۷۳۷۹ ، حلية الاولياء ج ۲ ص ۲۵۸ ، الترغيب والترهيب لقرام السنة رَقْم الحديث ۵۳۸ ، و رَقْم الحديث ۱۲۳۳ .

(۲) (خَصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ) أَي : كَامِلٍ (الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ) أَي : لَا يَتَّبِعُنِي أَنْ يَجْتَمِعَا فِيهِ ، أَوِ الْمُرَادُ بُلُوغُ النَّهَائِيَةِ فِيهِمَا بِحَيْثُ لَا يَنْفَكُ عَنْهُمَا وَلَا يَنْفَكُ عَنْهُ ، فَأَمَّا مَنْ فِيهِ بَعْضُ هَذَا أَوْ بَعْضُ ذَلِكَ أَوْ يَنْفَكُ عَنْهُ فِي بَعْضٍ فَإِنَّهُ يَتَعَزَّلُ عَنْ ذَلِكَ . مِرَاةُ الْمَلَامَةِ ج ۴ ص ۱۳۲۴ في تشریح حدیث ۱۸۷۲ .

(۳) رسول الله ﷺ فرمايي : خَصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُنَافِقٍ : حُسْنُ سُنَّتٍ ، وَلَا فِقْهٌ فِي الدِّينِ .

دوه صفتونه په منافق کې نه جمع کيږي : (يو) خوش اخلاقي ، او (دويم) په دين کې پوهه . سنن الترمذي أَبْوَابُ الْعِلْمِ بَابُ مَا جَاءَ فِي قُطْبِ الْإِقْفَاءِ عَلَى الْوَبَاءِ رَقْم الحديث ۲۶۸۲ قال الاباني : صحيح . مشكوة المصابيح كتاب العلم الفصل الثاني رَقْم الحديث ۲۱۹ (۲۲) ، المعجم الاوسط رَقْم الحديث ۸۰۱۰ ، كنز العمال رَقْم الحديث ۲۸۷۷۷ ، حسن السم في الصمت ج ۱ ص ۲۱ .

(۴) امام غزالي رحمه الله فرمايي : إِنَّ حُسْنَ الْخُلُقِ هُوَ الْإِيمَانُ ، وَسُوءُ الْخُلُقِ هُوَ الْكُفْرَانُ . بيشكه خوش اخلاقي ايمان دی ، او بد اخلاقي منافقت دی . احياء علوم الدين ج ۳ ص ۶۹ كِتَابُ رِيَاضَةِ النَّفْسِ وَتَهْلِيلِ الْأَخْلَاقِ وَمُعَالَجَةِ أَمْرَاضِ الْقَلْبِ بَيَانُ فَلَامَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ ، لَعْنَةُ النِّعَم ج ۱۰ ص ۳۶۵۰ سوء الخلق .

د بد اخلاقي سپيره والې دى

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : حُسْنُ الْخُلُقِ لِمَاءٌ ، وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ . (۱)

خوش اخلاق د خبر زياتيدو ذريعه ده ، او بد اخلاقي سپيره والې دى .

نبي عليه السلام د بد اخلاقي نه د بچ كيدو د دعا غوښته

۱ . نبي عليه السلام چې به په دعا كې د كومو شيانو نه پناه غوښته په هغې كې بد اخلاقي هم وه . يوه دعا دا هم ورنه نقل ده .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّقَاةِ ، وَالتَّفَاقِ ، وَسُوءِ الْأَخْلَاقِ . (۲)

اې الله ! زه پناه غواړم په تا سره د حق د مخالفت نه ، منافقت ، او بد اخلاقي نه .

۲ . په احاديثو كې دا هم ذكر دي چې نبي عليه السلام به د مانحه د تكبير تحریم نه پس چې كومې دعاگانې غوښتې په هغې كې به د خوش اخلاقي دعا او بد اخلاقي نه د بچ كيدو دعا هم وه . (۳)

(۱) پوره حديث داسې دى : عَنْ رَافِعِ بْنِ مَكِينٍ - وَكَانَ مِّنْ شُهَدَا الْحَدِيثِ - أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : حُسْنُ الْخُلُقِ لِمَاءٌ ، وَسُوءُ الْخُلُقِ شُؤْمٌ ، وَالْبِرُّ زِيَادَةٌ فِي الْعُمْرِ ، وَالصَّدَقَةُ تَمْنَعُ مِثْقَةَ السُّوءِ . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۶۰۷۹ ، الترغيب والترهيب للمندري رقم الحديث ۴۰۴۱ الترغيب في الخلق الحسن وله والترهيب من الخلق السيء ودمه ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۲۶۷۱ .

(۲) سنن ابى داؤد باب تفريع أبواب الوتر باب في الاستعاذه رقم الحديث ۱۵۴۶ ، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۷۸۵۳ الاستعاذه من الشقاق والتفاق وسوء الاخلاق ، شرح السنة للبغوي ج ۵ ص ۱۶۹ ، مشكاة المصابيح باب الاستعاذه الفصل الثاني رقم الحديث ۲۴۶۸ (۱۲) ، كنز العمال رقم الحديث ۳۶۹۰ .

(۳) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ : هُوَ إِنْ صَلَّاهُ وَتَشَكَّرَ وَمَحْيَايَ وَمَتَاتِي يَلُوحُ رَبِّ الْعَالَمِينَ . لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ . ۴ . الامام ترمذی ۱۶۳
اللَّهُمَّ اهْدِنِي لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ وَأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ لَا يَهْدِينِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ . وَفِي سَبِيلِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ لَا يَقْبَلُ سَبِيلُهَا إِلَّا أَنْتَ . من الدارقطني كتاب الصلاة باب دعاء الاستفتاح بعد التشكيع رقم الحديث ۱۱۳۹ ، مسند احمد رقم الحديث ۸۰۳ ، مكارم الاخلاق للخرائطي رقم الحديث ۳۵ . احياء علوم الدين ج ۳ ص ۵۱ ، الزواجر ج ۱ ص ۱۳۳ ، سوء الخلق ج ۱ ص ۹۲ .

بد اخلاقي بدترينه بيماري ده

احنف بن قيس رَحِمَهُ اللهُ (خپلو ملګرو ته) وويل: آيا زه تاسو ته بدترينه بيماري اوبښايم؟ هغوی ورته وويل: آو، نو ده ورته وويل: **الْخُلُقُ الدَّنِي وَاللِّسَانُ الْبَذِي**.
بې کاره اخلاق، او فحش ويونکې ژبه. (۱)

بد اخلاقي سره نېک اعمال پوره فائده نه کوي

يحيى بن معاذ رَحِمَهُ اللهُ فرمايي:
سُوءُ الْخُلُقِ سَيِّئَةٌ لَا تَنْفَعُ مَعَهَا كَثْرَةُ الْحَسَنَاتِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ حَسَنَةٌ لَا تَضُرُّ مَعَهَا كَثْرَةُ السَّيِّئَاتِ. (۲)

بد اخلاقي داسې ګناه ده چې ددې سره ډير نېک اعمال فائده نه ورکوي، او خوش اخلاقي داسې نيکي ده چې ددې سره ډير ګناهونه نقصان نه ورکوي.

د بد اخلاقه عايد نه خوش اخلاقه فاجر سره ملګرتيا ښه ده

۱. فضيل بن عياض رَحِمَهُ اللهُ فرمايي:
لَأَنْ يَضْحَكَنِي فَاجِرٌ حَسَنُ الْخُلُقِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَضْحَكَنِي عَابِدٌ سَيِّئُ الْخُلُقِ. (۳)
که ما سره خوش اخلاقه فاجر ملګري شي دا ماته ډير خوښ دی ددينه چې ما سره بد اخلاقه عايد ملګري شي.

(۱) وَقَالَ الْأَخْنَفُ بْنُ قَيْسٍ رَحِمَهُ اللهُ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَدْوَى الدَّاءِ؟ قَالُوا بَلَى. قَالَ: الْخُلُقُ الدَّنِي وَاللِّسَانُ الْبَذِي.

ادب الدنيا والدين للماوردي ص ۲۴۲ الْفَضْلُ الثَّانِي فِي حُسْنِ الْخُلُقِ، نضرة النعيم ج ۵ ص ۱۵۸۴ حسن الخلق.
(۲) احياء علوم الدين كِتَابُ رِيَاضَةِ النَّفْسِ وَتَهْلِيلِ الْأَخْلَاقِ وَمُعَالَجَةِ أَمْرَائِ الْقَلْبِ بَيَانُ فَضِيلَةِ حُسْنِ الْخُلُقِ وَمَذْمُومَةِ سُوءِ الْخُلُقِ ج ۳ ص ۵۲، نضرة النعيم ج ۱۰ ص ۴۶۵، سوء الخلق، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۴۷ علو الهمة في حسن الخلق.

(۳) احياء علوم الدين كِتَابُ رِيَاضَةِ النَّفْسِ وَتَهْلِيلِ الْأَخْلَاقِ وَمُعَالَجَةِ أَمْرَائِ الْقَلْبِ بَيَانُ فَضِيلَةِ حُسْنِ الْخُلُقِ وَمَذْمُومَةِ سُوءِ الْخُلُقِ ج ۳ ص ۵۲، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۴۷ علو الهمة في حسن الخلق، نضرة النعيم ج ۱۰ ص ۴۶۵، سوء الخلق.

(يعنی د بد اخلاقه عايد په نسبت د خوش اخلاقه فاجر ملګرتيا مې ډيره خوښه ده).

۳. د فضيل بن عياض رَحْمَةُ اللَّهِ نه دا هم نقل دي :

إِذَا خَالَطْتَ فَخَالِطْ حَسَنَ الْخُلُقِ ، فَإِنَّهُ لَا يَدْعُو إِلَّا إِلَى خَيْرٍ وَصَاحِبُهُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ . وَلَا تُخَالِطْ سَيِّئَ الْخُلُقِ ، فَإِنَّهُ لَا يَدْعُو إِلَّا إِلَى شَرٍّ ، وَصَاحِبُهُ مِنْهُ فِي عَنَاءٍ . (۱)

چې کله ته ملګرتيا کوي نو د خوش اخلاقه کس سره يې کوه محکه دا صرف خبر طرف ته رابلل کوي ، او دده ملګري دده نه په آرام وي ، او د بد اخلاقه سړي سره ملګرتيا مه کوه محکه دا صرف شر طرف ته رابلل کوي ، او دده ملګري دده نه په مشقت (تکليف) کې وي .

بد اخلاقه کس په خپله هم په عذاب کې وي ، او نور خلق هم

ور نه په تکليف کې وي

۱. حسن رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايي : مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ عَذَّبَ نَفْسَهُ . (۲)

د چا اخلاق چې خراب وي نو ده خپل ځان په خپله په عذاب کې اچولې وي .

۳. د بعضي بلغاؤ قول دی :

الْحَسَنُ الْخُلُقِ مَنْ لَفْسُهُ فِي رَاحَةٍ ، وَالنَّاسُ مِنْهُ فِي سَلَامَةٍ ، وَالسَّيِّئُ الْخُلُقِ النَّاسُ مِنْهُ فِي بَلَاءٍ ، وَهُوَ مِنْ لَفْسِهِ فِي عَنَاءٍ . (۳)

خوش اخلاقه انسان په خپله په راحت (آرام) کې وي او خلق هم دده نه په سلامتيا کې وي ، او د بد اخلاقه انسان نه نور خلق هم په تکليف کې وي ، او دا په خپله هم په مشقت کې وي .

(۱) حلية الأولياء و طبقات الأصفياء ج ۸ ص ۹۶ الفقيه بن عياض ، مساوي به الاخلاقي للدرالطبي ج ۱ ص ۲۰ ر لم ۳ . لضره النعم ج ۱۰ ص ۳۶۵۰ سوء الخلق .

(۲) احياء علوم الدين كتاب راحة النفس ، تهذيب الاخلاقي ومعالجه امراض القلب بيان فصيحة حسن الخلق ومذمة سوء الخلق ج ۳ ص ۵۲ .

(۳) ادب الدنيا والدين للماوردي ص ۲۴۲ الفضل الثاني في حسن الخلق ، الشوقيات ج ۱ ص ۱۸۳ ، لضره النعم ج ۵ ص ۱۵۸۵ حسن الخلق ، سوء الخلق ج ۱ ص ۱۳ .

۳. ابو حاتم رَحِمَهُ اللهُ فرمایي:

الَسَّيِّئُ الْخُلُقِ أَشَقُّ النَّاسِ بِهِ لِنَفْسِهِ الْيَقِي بَيْنَ جَنْبَيْهِ ، هِيَ مِنْهُ فِي بَلَاءٍ ، لَمْ زَوْجَتُهُ ، لَمْ وَلَدُهُ ، حَقٌّ إِنَّهُ لَيَدْخُلُ بَيْتَهُ وَإِنَّهُمْ لَفِي سُرُورٍ فَيَنْسَعُونَ صَوْتَهُ فَيَنْفِرُونَ عَنْهُ فَرَقًا مِنْهُ ، وَحَقٌّ إِنَّ دَابَّتَهُ لَتَجِدُ مِمَّا يَزِمُهَا بِالْحِجَارَةِ ، وَإِنَّ كَلْبَهُ لَيَرَاهُ فَيَنْزُو عَلَى الْجِدَارِ ، وَحَقٌّ إِنَّ قَطْعَهُ لَيَفِرُّ مِنْهُ . (۱)

بد اخلاقه انسان ته د بد اخلاقی په وجه ډیر تکلیف په خپله وي ، بیا دده بي بي ته ، بیا دده بچو ته ، تردې چې دا کله کور ته داخل شي او دده بي بي او بچي په خوشحالی کې وي خو چې دده آواز واورې نو د یرې په وجه ټول آخوا ديخوا او تختي ، او تردې چې دده څاروې هم دده نه ځنډې ته شي چې هسې نه په کانډې مې اوولي ، او تردې چې کله دده سپې دا اوگوري نو هغه هم د یرې نه په دیوال باندي اوځیجي ، او تردې چې دده پیشو هم دده نه تختي .

۴. حالانکه په احادیثو کې بهترین کس هغه چاته ویل شوی چې دده د شر نه ټول خلق محفوظ وي ، د ترمذي شریف حدیث دی ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

حَدِّثُكُمْ مَنْ يُزِيلُ خَيْرُهُ وَيُؤْمِنُ شَرُّهُ . وَشَرُّكُمْ مَنْ لَا يُزِيلُ خَيْرُهُ وَلَا يُؤْمِنُ شَرُّهُ . (۲)

پداسو کې بهترین کس هغه دی چې د هغه د خبر امید کولې شي او د هغه د شر نه خلق په امن وي ، او پداسو کې بدتری کس هغه دی چې د هغه د خبر امید نشي کولی او د هغه د شر نه خلق محفوظ نه وي .

(۱) مسأله الاخلاق وعلومها للخرطبي ج ۱ ص ۲۲ رقم ۹ بَابُ مَا جَاءَ فِي سُوءِ الْخُلُقِ مِنَ الْكَرَاهَةِ . واورده النعمي في سیر اعلام النبلاء ۹۹/۶ . لضره النعم ج ۱۰ ص ۳۶۳۹ ، مكارم الاخلاق لمن اراد الاخلاق ج ۱ ص ۱۶ .

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ عَلَى نَاسٍ جُلُوسٍ فَقَالَ : أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِكُمْ مِنْ هَؤُلَاءِ ؟ قَالَ : فَسَكَنُوا . فَقَالَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . فَقَالَ رَجُلٌ : بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنَا بِخَيْرِنَا مِنْ هَؤُلَاءِ . قَالَ : خَيْرُكُمْ مَنْ يُزِيلُ خَيْرُهُ وَيُؤْمِنُ شَرُّهُ . وَشَرُّكُمْ مَنْ لَا يُزِيلُ خَيْرُهُ وَلَا يُؤْمِنُ شَرُّهُ . سنن الترمذي أَبُو الْيَعْقُوبِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۲۲۶۳ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ عَسَنَ صَحِيحٌ .

د بد اخلاقي په وجه رزق تنګ وي

بعضې حکماؤ ويلي چې د چا اخلاق خراب وي نو د هغه رزق تنګ وي ، او چې د چا اخلاق ښه وي نو رزق يې فراخه وي ، ځکه دده ملګري زيات وي او د شمنان يې کم وي . (۱)
د بد اخلاقه سړي وعظ و نصيحت ته خلق غوړ نه نيسي اګر چې دا حق وايي
 د چا اخلاق چې خراب وي نو خلق دده نه تختي ، دا اګر چې خلقو ته حق بيانوي خو بيا هم څوک دده د علم نه استفاده نشي کولی ، ځکه د خلقو طبيعت داسې جوړ شوی چې د چا اخلاق خراب وي يا څوک دوی ته سپک ګوري نو د هغه خبرې ته غوړ نه نيسي . (۲)

(۱) قَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ : مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ ضَاقَ رِزْقُهُ ، وَعِلَّةُ هَذَا الْقَوْلِ ظَاهِرَةٌ . ادب الدنيا والدين للماوردي ص ۲۴۲ الْقَصْدُ الثَّانِي فِي حُسْنِ الْخُلُقِ .

وَقَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ : مِنْ سَعَةِ الْأَخْلَاقِ كُنُوزُ الْأَرْزَاقِ ، وَسَبَبُ ذَلِكَ مَا ذَكَرْنَا مِنْ كَثَرَةِ الْأَصْفِيَاءِ الْمُسْعِدِينَ وَقِلَّةِ الْأَعْدَاءِ الْمُجْجِفِينَ . ادب الدنيا والدين للماوردي ص ۲۴۳ الْقَصْدُ الثَّانِي فِي حُسْنِ الْخُلُقِ .

(۲) من لم يتخلق بالخلق الحسن من المسلمين ينقر الناس من دعوته ، ولا يستفيدونه من علمه وخبرته لأن من طابع الناس أنهم لا يقبلون ممن يستطيل عليهم أو يبدونه منه احتقارهم ، واستصغارهم ، ولو كان ما يقوله حقاً . قال الله عز وجل للنبي الكريم صلى الله عليه وسلم : ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ الْمَوْلُوتِ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ﴾ فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ﴿ آل عمران آ ۱۵۹ .
 وقال عز وجل : ﴿ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ . الشعراء آ ۲۱۵ .

وقال عز وجل مبتلياً على عباده : ﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴾ . النوبة آ ۱۲۸ . وقال الله تعالى : ﴿ لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ آل عمران آ ۱۶۶ .

وقال تعالى : ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ الاساء آ ۱۰۷ . وقال عز وجل : ﴿ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ﴾ النح آ ۲۹ .

ولاشك انه يتعين على كل داعية أن يتخذه صلى الله عليه وسلم قدوة و اماماً ، لقوله تعالى : ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَرِهُوا ﴾ الاحزاب آ ۲۱ . التعليق الحسن لي هذه الكتاب والسنة ج ۱ ص ۱۱ .

د بد اخلاقي ارکان

علامه ابن قيم رَحِمَهُ اللهُ په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې چې د ټولو بدو اخلاقو بُنياد څلور ارکان دي: ۱. جهل ۲. ظلم ۳. شهوت ۴. غضب
بيا د دې هر بډ صفت په وجه نور د بډ صفونو پيدا کيږي. (۱)

بعضې وخت د ځنې اسبابو په وجه خوش اخلاقي په بد اخلاقي بدليږي

بعضې وخت د ځنې عارضي اسبابو په وجه د انسان ښه اخلاق په بد اخلاقي باندې بدل شي، يعنې نرمي يې په سختۍ بدله شي، او روڼ تندي يې په تروش تندي بدل شي.
امد ماوردي رَحِمَهُ اللهُ د دې اته (۸) اسباب په تفصيل سره ذکر کړي، خو زه به يې درته په خپلو الفاظو کې خلاصه رانقل کړم:

۱. اقتدار (اختيارات): بعضې کس ته اختيار او قدرت په لاس ورشي نو دده اخلاق خراب شي؛ دا ځکه چې داسې طبعاً رذيل وي، يا يې سينه تنګه وي، يعنې تنګ نڅرې وي.

۱. وَمِنْهُ جَمِيعُ الْأَخْلَاقِ السَّالِفَةِ وَبِئَاثُهَا عَلَى أَرْبَعَةٍ أَوَكَاثٍ: الْجَهْلُ، وَالظُّلْمُ، وَالشَّهْوَةُ، وَالْغَضَبُ.
فَالْجَهْلُ يُرِيدُ الْحَسَنَ فِي صُورَةِ الْقَبِيحِ. وَالْقَبِيحُ فِي صُورَةِ الْحَسَنِ. وَالْكَفَالُ نَقْصًا وَالنَّقْصُ كَمَالًا.
وَالظُّلْمُ يَحْسِبُهُ عَلَى وَضْعِ الشَّيْءِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ. فَيَغْضَبُ فِي مَوْضِعِ الرِّضَا. وَيَرْضَى فِي مَوْضِعِ الْقَضَبِ.
وَالشَّهْوَةُ فِي مَوْضِعِ الْإِسْقَاةِ. وَيَبْذُلُ فِي مَوْضِعِ الْبُخْلِ. وَيُحْجِمُ فِي مَوْضِعِ الْإِقْدَامِ.
وَالْغَضَبُ فِي مَوْضِعِ الْإِحْتِمَارِ. وَيَبْذُلُ فِي مَوْضِعِ الْفِدَاةِ. وَيَسْتَعِزُّ فِي مَوْضِعِ الْمَلِيَّةِ. وَيَتَوَاضَعُ فِي مَوْضِعِ الْعِرَّةِ.
وَيَسْتَكْبِرُ فِي مَوْضِعِ التَّوَاضُعِ.
وَالشَّهْوَةُ غَضَبُهُ عَلَى لَبِيزٍ وَالْفُحْشُ وَالْبُخْلُ. وَغَدَمُ الْعِفَّةِ وَالنَّهْمَةِ وَالْحَشِيَّةِ. وَالذُّلُّ وَالِدَّائَاتِ كُلُّهَا.
وَالْغَضَبُ يَحْسِبُهُ عَلَى الْكِبَرِ وَالْجَبَلِ وَالْحَسَدِ. وَالْعُدْوَانِ وَالسُّلْبَةِ. وَيَتَرَكَّبُ مِنْ بَيْنِ كُلِّ خُلُقَيْنِ مِنْ هَذِهِ الْأَخْلَاقِ مُذَمِّمَةٌ ..... فَالْأَخْلَاقُ الذَّمِينَةُ يُولَدُ بَعْضُهَا بَعْضًا. كَمَا أَنَّ الْأَخْلَاقَ الْحَسَنَةَ يُولَدُ بَعْضُهَا بَعْضًا
بَعْدَ سَبْعِ نَسَائِمٍ مِنْ مَنَازِلِ الْكَرَمِ مَدُونِ كِ سَمْعِ ج ۱ ص ۲۹۵ فضل الذهن طه خلل

۲. د مرتبې نه معزول کيدل : کله چې څوک د يوې عهدې نه معزوله کړې شي نو کله د دير خفگان او بې صبرۍ په وجه بد اخلاقي شروع کړي .

۳. مالداري : د رزبل سړي د مالدارۍ په وجه هم اخلاق خرابيږي ؛ ځکه دا د مالدارۍ په وجه تکبر کوي او نورو ته سپک گوري .

۴. غريبې : کوم کس چې يو دم غريب شي نو بعضې وخت د خفگان يا طبعي رذالت په وجه هم دده اخلاق خرابيږي .

۵. سخت غمونو نه : بعضې وخت د سخت غمونو په وجه هم د انسان اخلاق خرابيږي ؛ ځکه د سختو غمونو په وجه د انسان عقل ضائع کيږي ، زړه يې مشغوله کيږي ، او صبر نشي کولی نو بد اخلاقي شروع کړي .

۶. سخت مرضونه : بعضې وخت په انسان باندې سخت مرضونه راشي چې ددې په وجه دده په جسم کې تغير راشي او په اخلاقو کې اعتدال پاتې نشي نو بد اخلاقي په کې پيداشي .

۷. ډير بوډا کيدل : کله د دير بوډوالي په وجه هم اخلاق خرابيږي ؛ ځکه لکه څرنگې چې په بوډوالي سره د وجود په نورو اندامونو کې کمزوري راځي نو همدغه شان يې په اخلاقو کې هم کمزوري راځي ، بيا صبر او تحمل نشي کولی ، نو اخلاق يې خراب شي .

۸. د مخصوص کس سره بغض کول : د بد اخلاقۍ د پاره يو خاص سبب بغض هم دی ؛ ځکه کله چې يو کس د بل چا سره بغض وي نو د هغه سره بد اخلاقي کوي . (۱)

(۱) امام ماوردي رحمه الله د اسباب داسې ذکر کړي : وَرَبَّنَا تَغْوَرُ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْوَقَاءُ إِلَى الشَّرَاسَةِ وَالْبَدَاءِ لِأَسْبَابٍ عَارِضَةٍ . وَأُمُورٌ كَارِئَةٌ . تَجْعَلُ الْبَيْنَ حُسُونًا وَالْوَقَاءَ غِلَقَةً وَالْطَّلَاقَ غُبُوسًا . فَمِنْ أَسْبَابٍ ذَلِكَ الْوَلَايَةُ الَّتِي تُخْرِجُ فِي الْأَخْلَاقِ تَغْوَرًا ، وَعَلَى الْخُلُقَاءِ تَنَكُّرًا ، إِمَّا مِنْ لُؤْمٍ طَبِيعٍ ، وَإِمَّا مِنْ ضَيْقٍ صَدْرٍ . وَمِنْهَا : الْعَوْلُ فَقَدْ يَسُوُّ بِهِ الْخُلُقُ وَيَضِيقُ بِهِ الصَّدْرُ إِمَّا لِشِدَّةِ أَسْبَابٍ أَوْ لِقِلَّةِ صَبْرِ . . . وَمِنْهَا : الْبُغْضُ فَقَدْ ← ← ← ←

نور اسباب :

علماؤ نور اسباب هم ذکر کړي :

۹. طبعي خباثت : د طبعي خباثت په وجه هم بد اخلاقي پيدا کيږي ؛ ځکه چې کله تخم خراب وي نو ضرور به ميوه هم خرابه وي .
۱۰. پد کور يا ديني درسگاه کې صحيح تربيت نه کيدل .
۱۱. د خرابو خلقو سره مجلس کول ۱۲. ظلم
۱۳. د شهوت او نفسي خواهشاتو تابعداري کول .
۱۴. بې محايه غصه کول ۱۵. جهالت
۱۶. د دير شهرت په وجه هم په بعضي کس کې بد اخلاقي پيدا کيږي .
۱۷. د خپل نفس د عيبونو نه بې پرواه کيدل .
۱۸. د آخرت نه غافل کيدل ۱۹. د نورو نه طمع ساتل
۲۰. د ايمان کمزوري . چې دا د مذکوره ټولو اسبابو جرړه ده ، ځکه چې د چا ايمان

« تَتَغَيَّرُ بِهِ اخْلَاقُ اللَّيْمِ بَطَرًا، وَتَسُوءُ طَرِيقُهُ أَشْرًا..... وَمِنْهَا: الْفَقْرُ فَقَدْ يَتَغَيَّرُ بِهِ الْخُلُقُ إِمَّا أَنْفَةً مِنْ ذَلِكَ الْإِسْتِغَانَةِ أَوْ أَسْقَا عَلَى قَائِمِ الْغِنَى. وَلِذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا، وَكَادَ الْحَسَدُ أَنْ يَغْلِبَ الْقَدَرَ»..... وَمِنْهَا الهُمُومُ الَّتِي تُذْهِلُ اللَّبَّ، وَتُشْغِلُ الْقَلْبَ، فَلَا تَتَّبِعُ الْإِحْتِمَالَ وَلَا تَقْوَى عَلَى صَبْرٍ. وَقَدْ قِيلَ: أَلْهَمُ كَالسَّمِّ. وَقَالَ بَعْضُ الْأُدَبَاءِ: الْحُزْنُ كَالدَّاءِ الْمَخْرُوجِ فِي قَوَادِ الْمَخْرُوجِينَ..... وَمِنْهَا الْأَمْرَاضُ الَّتِي يَتَغَيَّرُ بِهَا الطَّبْعُ مَا يَتَغَيَّرُ بِهَا الْجِسْمُ، فَلَا تَبْقَى الْأَخْلَاقُ عَلَى اغْتِدَالٍ وَلَا يُقَدَّرُ مَعَهَا عَلَى اخْتِمَالٍ..... وَمِنْهَا عُلُوُّ السِّنِّ وَحُدُوثُ الْهَرَمِ لِيَتَأَوَّلِيهِ فِي آلَةِ الْجَسَدِ كَذَلِكَ يَكُونُ تَأْوِيلُهُ فِي اخْلَاقِ النَّفْسِ، فَكَمَا يَضَعُفُ الْجَسَدُ عَنْ اخْتِمَالٍ مَا كَانَ يُطِيقُهُ مِنَ الثَّقَالِ فَكَذَلِكَ تَعْجِزُ النَّفْسُ عَنْ اتِّقَالٍ مَا كَانَتْ تُضَيِّرُ عَلَيْهِ مِنْ مُحَالَفَةِ الْوَقَاقِ، وَمَضِيئَةِ الشِّقَاقِ، وَكَذَلِكَ مَا ضَاهَاة..... فَهَذِهِ سَبْعَةُ أَسْبَابٍ أَحَدُكَ سُوءُ خُلُقٍ كَانَ عَامًا. وَهَذَا سَبَبٌ خَاصٌّ يُخْدِثُ سُوءَ خُلُقٍ خَاصٍّ وَهُوَ البُغْضُ الَّذِي تُنْفِزُ مِنْهُ النَّفْسُ قِتْخِدِثَ نَفْسُهَا عَلَى الْمُبْغِضِ، فَيُؤْزِلُ إِلَى سُوءِ خُلُقٍ يَخْصُهُ دُونَ غَيْرِهِ. فَإِذَا كَانَ سُوءُ الْخُلُقِ حَدِيثًا بِسَبَبٍ كَانَ زَوَالُهُ مَقْرُونًا بِزَوَالِ ذَلِكَ السَّبَبِ، ثُمَّ بِالْحَقِّ. أدب الدعا والدين ص ۲۴۴ تا ص ۲۴۶ مع الاختصار.

کمزورې وي نو هغه هيڅ کله د ښه او خرابو په مينځ کې تمیز نشي کولی . (۱)

د بد اخلاقي علامات

بعضې علماؤ د بد اخلاقه سړي ډير علامات ذکر کړي ، يو څو په کې دادي :

۱ . بد اخلاقه انسان هميشه سختي کوي ، هيچا سره په نرمۍ باندې خبرې نه کوي . حالانکه په دې سره به اتفاقي پيدا کيږي ، د شيطان اتباع راځي ، او داسې کس حق نه قبلوي .

۲ . بد اخلاقه انسان هميشه ترش تندې نيولې وي ، هيچا سره په خوشحالي نه ملاويږي ، بلکه نورو ته د غصې په حالت کې گوري ، او دا صفت په انسان کې د تکبر او طبعي رذالت په وجه پيدا کيږي .

۳ . بد اخلاقه انسان ډير زر غصه کيږي .

۴ . بد اخلاقه انسان په رڼه او توييخ کې ډيره مبالغه کوي ، او دا صفت اکثره په هغه چا کې راځي چې هغه سره څه ناڅه اختيارات وي .

۵ . بد اخلاقه انسان ډير متکبر وي ، د نورو خلقو پورې استهزاء کوي ، او نورو ته غلط نومونه اخلي .

(۱) أسباب سوء الخلق : سوء الخلق كغيره من الأدواء؛ فله أسباب تجلبه، وبواعث تحركه. فمن ذلك ما يلي: طبيعة الإنسان ... ۲. سوء التربية المنزلية ... ۳. البيئة والمجتمع ... ۴. الظلم ... ۵. الشهوة ... ۶. الغضب ... ۷. الجهل ... ۸. الولاية ... ۹. العزل ... ۱۰. الغنى ... ۱۱. الشهرة وبعد الصيت ... ۱۲. كثرة الهومر ... ۱۳. الأمراض ... ۱۴. كبر السن ... ۱۵. ضيق العطن ... ۱۶. انقطة عن عيوب النفس ... ۱۷. اليأس من إصلاح النفس ... ۱۸. دنو الهمة ... ۱۹. التقصير في أداء الحقوق ... ۲۰. قلة التناصح والتواصي بحسن الخلق ... ۲۱. التكبر عن قبول النصيحة الهادفة والنقد البناء ... ۲۲. قلة التفكير في أمر الآخرة ... ۲۳. مصاحبة الأشرار ... ۲۴. قلة الحياء ... ۲۵. الطبع والجشع ... ۲۶. وجاع ذلك كله ضعف الإيمان وذلك أن الإيمان جماع كل خير، فإذا ما ضعف أو فقد، فإن صاحبه لن يبالي بالمكرمات، ولن يأنف من النزول في حضيض الدركات. فهذه بعض الأسباب الحاملة على سوء الخلق. سوء الخلق لمحمد بن إبراهيم ج ۱ ص ۶۲ مع الاستمرار.

٦. په بد اخلاقه انسان کې غيبت ، چغل خوري ، جاسوسي ، چاپړوسي ، بدگماني ، د رازونو ښکاره کول ، صلہ رحمي کت کول ، او نور ډیر بد صفتونه وي .
٧. بد اخلاقه انسان د چا غلطې هيڅ کله نه معاف کوي ، او نه د چا عذر قبلوي ، بلکه د بدل اخیستلو کوشش کوي .
٨. په بد اخلاقه انسان کې حسد ، کینه ، او بې حیائي وي ، د بې وقوفو خلقو سره ډیر کیني ، او په ښکاره باندې گناهونه کوي .
٩. بد اخلاقه انسان بخیل وي ، هیچا ته څه نه ورکوي ، او که چاته څه ورکړي نو بیا ورباندې احسان زیاتي .
١٠. بد اخلاقه انسان وعده خلافي کوي ، دروغ وايي ، بې ځایه سپکې ټوکې کوي ، د تکبر په وجه په خپل نسب فخر کوي ، بې ادبي کوي او د مجلس د آدابو لحاظ نه ساتي .
١١. بد اخلاقه انسان د والدينو سره بد اخلاقي او بده معامله کوي ، د بي بي سره بد ژوند تیروي ، د خپلو خادمینو نوکرانو او گاونډیانو سره بد اخلاقي کوي . (١)
١٢. بد اخلاقه انسان نور وته ډیر تکلیف رسوي ، د خپل کارونه کم کوي ، دروغ وايي ، فضول خبرې ډیرې کوي ، عملي کار کم کوي ، هیچا سره نیکي نه کوي ، ډیر بې صبره وي ،

(١) محمد بن ابراهيم په خپل کتاب " سوء الخلق " کې د بد اخلاقۍ شپږديرش (٣٦) علامات په پوره تفصيل سره ذکر کړي ، زه ورته صرف غټ عناوانات را نقل کوم :

مظاهر سوء الخلق : سوء الخلق يأخذ مظاهر عديدة ، وصورتاً شتى ، فمن ذلك ما يلي : الغلظة والغلظة . عبوس الوجه وتقطيب الجبين ، سرعة الغضب ، المبالغة في اللوم والتوبيخ ، الكبر ، السخرية بالآخرين ، التنازع بالألقاب ، الغيبة ، النميمة ، التجسس والتحسس ، مقابلة الناس بوجهين ، إساءة الظن ، إفشاء الأسرار ، المأخذة بالزلّة ، عدم قبول الأعذار ، التهاجر والتدابير ، الحسد ، الحقد ، مجازاة السفهاء ، قلة الحياء ، المجاهرة بالمعاصي عموماً ، البخل ، المنة في العطية ونحوها ، إخلاف الوعد ، الكذب ، كثرة المزاح والإسفاف فيه ، الفخر بالنسب ، قلة المراعاة لأدب المحادثة ، قلة المراعاة لأدب المجالس ، سوء التعامل مع الوالدين ، سوء العشرة مع الزوجة ، سوء الخلق من بعض الزوجات ، سوء معاملة الخدم والعمال ، سوء الأدب من بعض الخدم والعمال ، التقصير في حقوق الإخوان ، سوء الأدب مع الجيران . سوء الخلق لمحمد بن ابراهيم بن أحمد الحمد ج ١ ص ١٢ تا ص ٦٢ مع الاختصار

شکريه نه اداء کوي ، په خپل تقسيم باندې راضي نه وي .
پاک دامني او مهرباني په کې کمه کوي ، په خلقو لعنت وايي ، او کنخل کوي ... (۱)

د بد اخلاقي نقصانات

بد اخلاقي د انسان د پاره زهر قاتل دی ، ددې په وجه انسان د هلاکت او رسوايي سره
مخامخ کېږي ، د الله ﷻ د رحمت نه لرې کېږي ، شيطان ته نژدې کېږي ، د جهنم مستحق
ګرځي . او د آخرت دائمي ژوند يې تباه کېږي . (۲)

د بد اخلاقي په وجه انسان د الله ﷻ د غضب مستحق ګرځي .
هر کس د بد اخلاقه سړي نه نفرت کوي ، دده هيڅوک مخلص دوست نه وي ، تردې چې
دده بي بي او دده بچي هم دده سره کيناستل نه خوښوي .

(۱) جَمَعَ بَعْضُهُمْ عَلَامَاتِ سُوءِ الْخُلُقِ ، فَقَالَ : أَنْ يَكُونَ قَلِيلُ الْحَيَاءِ كَثِيرُ الْأَذَى ، قَلِيلُ الصَّلَاحِ ، كَثُوبُ
الْبَلَسَانِ ، كَثِيرُ الْكَلَامِ ، قَلِيلُ الْعَمَلِ ، كَثِيرُ الرِّكْلِ ، كَثِيرُ الْفُضُولِ ، لَا بَرًّا وَلَا وَضُولًا ، وَلَا وَقُورًا ، وَلَا صَبُورًا ، وَلَا
شُكُورًا ، غَيْرُ رَاضٍ ، وَلَا حَلِيمًا ، وَلَا رَفِيقًا ، وَلَا عَفِيفًا ، وَلَا شَفِيقًا ، لَعَانًا ، سَبَابًا ، تَنَامًا ، مُغْتَابًا ، عَجُولًا ، حَقُولًا
بَخِيلًا ، حَسُودًا ، غَضُوبًا ، نَكِدًا ، يُحِبُّ فِي شَهَوَاتِهِ وَيَبْغِضُ فِيهَا ، فَهَذَا هُوَ سُوءُ الْخُلُقِ . لُصْرَةُ النِّعَمِ ج ۱ ص ۳۶۵

(۲) وَالْأَخْلَاقُ السَّيِّئَةُ هِيَ السُّمُورُ الْقَاتِلَةُ وَالْمُهْلِكَةُ الدَّامِغَةُ وَالْمَخَارِي الْقَاضِحَةُ وَالرَّذَائِلُ الْوَاضِحَةُ
وَالْحَبَائِثُ الْمُبْعِدَةُ عَنْ جَوَارِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الْمُنْخَرِطَةُ بِصَاحِبِهَا فِي سَلَكِ الشَّيَاطِينِ وَهِيَ الْأَبْوَابُ الْمَفْتُوحَةُ إِلَى
نَارِ اللَّهِ تَعَالَى الْمُوقَدَةِ الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْأَفِيدَةِ كَمَا أَنَّ الْأَخْلَاقَ الْجَمِيلَةَ هِيَ الْأَبْوَابُ الْمَفْتُوحَةُ مِنَ الْقَلْبِ إِلَى
نَعِيمِ الْجَنَّةِ وَجَوَارِ الرَّحْمَنِ وَالْأَخْلَاقُ الْخَبِيثَةُ أَمْرَاضُ الْقُلُوبِ وَأَسْقَامُ النُّفُوسِ إِلَّا أَنَّهُ مَرَضٌ يُفُوتُ حَيَاةَ
الْأَنْبِيَاءِ ، وَأَيْنَ مِنْهُ الْمَرَضُ الَّذِي لَا يُفُوتُ إِلَّا حَيَاةَ الْجَسَدِ ، وَمَهْمَا اسْتَدَّتْ عَيْنَايَةُ الْأَطِبَّاءِ بِضَبْطِ قَوَائِنِ الْعِلَاجِ
بِلَذَائِنِ وَلَيْسَ فِي مَرَضِهَا إِلَّا قَوْتُ الْحَيَاةِ الْقَائِيَةِ .

قَالَ عَيْنَايَةُ بِحَسْبِ قَوَائِنِ الْعِلَاجِ لَأَمْرَاضِ الْقُلُوبِ فِي مَرَضِهَا لَوْ حَيَاةَ بَاقِيَةِ أَوَّلَى ، وَهَذَا النَّوعُ مِنَ الطَّبِّ وَاجِبٌ
تَعَلُّمُهُ عَلَى كُلِّ دِينٍ لِيُؤْتِيَ لَوْ لَا يَخْلُو قَلْبٌ مِنَ الْقُلُوبِ عَنْ أَسْقَامٍ لَوْ أَهْلَكَتْ تَرَاكُتْ وَكَرَّادَتِ الْعِلَلُ وَتَلْكَاهَرَتْ
فَيَحْتَاجُ الْعَبْدُ إِلَى تَأَلُّقٍ فِي مَعْرِفَةِ عِلْمِهَا وَأَسْبَابِهَا ثُمَّ إِلَى تَشْفِيرِ فِي عِلَاجِهَا وَإِصْلَاحِهَا . احكام علوم الدين ج ۳ ص ۳۹
كتاب بياضة النُّفُوسِ وَالْمُهْلِكَةِ الْأَخْلَاقِيَّةِ وَمُعَالَجَةِ أَمْرَاضِ الْقُلُوبِ .

د بد اخلاقه سړي ژوند ډير تنګ وي او مطمئن نه وي. (۱)

بد اخلاقه انسان د ټولو مخلوقاتو په نزد مېنوس وي، هر کس دده بدي بيانوي.

د بد اخلاقي په وجه په معاشره کې فساد پيدا کيږي؛ ځکه د کومو خرابو صفتونو په وجه چې په معاشره کې فساد پيدا کيږي هغه ټول بد اخلاقي ته راجع دي.

بد اخلاقه انسان ته په خپله هم ضرر رسي او نورو خلقو ته هم دده نه ضرر رسي، دغه وجه ده چې ټول مخلوقات د بد اخلاقه انسان نه نفرت کوي. (۲)

د خپلو عیبونو پیژندلو طریقي

د خپلو عیبونو پیژندلو څلور طریقي دي:

اول: د داسې متبع شریعت کامل پیر په مجلس کې کیناستل چې هغه عیبونه پیژني او علاج یې ورته معلوم وي.

دویم: د داسې دینداره کس سره ملګرتیا کول چې هغه انسان ته د عیبونو خبرداري ورکوي.

دویم: د انسان دشمنان چې دده په باره کې کوم عیبونه ذکر کوي د هغې نه ځان ساتل،

(۱) من مضار سوء الخلق: ۱. یبعد العبد عن الله عز وجل ولا ينال من الله إلا الشخط والغضب ۲. سئىء الأخلاق يكرهه الناس فلا يجد صديقاً يخلو إليه بو حشته ولا عزيزاً يقدره ويحترمه حتى زوجته وأولاده لا يحبون مجالسته. ۳. إنه بالتالي ينتقم من نفسه فيعيش نكدا مضطرباً مذعوراً. ۴. إذا فشا سوء الخلق في مجتمع أوبقه ومزقه. لضره النعم ج ۱۰ ص ۲۶۵۱ سوء الخلق.

(۲) مضار الأخلاق السيئة وعواقبها: صاحب الخلق السيئ مذکور بالذکر القبيح يبعته الله عز وجل ويغضه الرسول صلى الله عليه وسلم ويغضه الناس علي اختلاف مشاربهم..... صاحب الخلق السيئ هو من ملأ الله أذنيه من ذم الناس له شراً..... سوء الخلق سبب لفساد المجتمع وشقائه وتعاسته، وأعظم برهان علي هذا تلکم المشاكل والقلال من ظلم وعدوان وأكل حقوق عباد الله، كلها راجع إلي الأخلاق السيئة..... صاحب الخلق السيئ لوضوي في كل جانب حياته فهو يؤذي نفسه ويؤذي الآخرين فيجلب التعاسة لنفسه وللآخرين..... سوء الخلق يجلب لصاحبه الهم والغم والكد وضيق العيش. مكارم الأخلاق لمن أراد الخلاق ج ۱ ص ۱۵. سوء الخلق ج ۱ ص ۱۲.

حُكْمه دُشمن د انسان هر عيب ذكر كوي . (١)

خلورم : په معاشره كې چې عام خلق كوو عيبونو ته په بد نظر گوري دهغې نه ځان ساتل .
د خراب صفت پيژندلو يوه طريقه دا هم ده چې كله څوك په بل چا كې داسې يو صفت
اوگوري چې نور خلق دا صفت بد گنري نو دا به ددې صفت نه ځان ساتي ، حُكْمه يو مؤمن د
بل مؤمن د پاره د آئينې په شان دى ، د بل چا عيب كتلو سره خپل عيب معلومولې شي .

همداسې خبره امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم كې هم ذكر كړې . (٢)

(١) فمن أراد أن يعرف عيوب نفسه فله في ذلك أربع طرق : الاول : أن يجلس بين يدي شيخ بصير بعيوب النفس ، وعلى منهج السلف ، يُعَرِّفُهُ عيوب نفسه وطرق علاجها ، وهذا قد عُرِّفَ في هذا الزمان وجوده . فمن ظفربه فقد وقع على الطبيب الحاذق ، فلا ينبغي أن يفارقه ، فمجالسته دواء ، والأخذ بنصحه عافية .
الثاني : أن يطلب صديقاً صدوقاً بصيراً متديناً يلاحظ أفعاله وأقواله ، فمأكراً من أخلاقه وعيوبه ينبته عليها . وكان هذا دأب الكرام بقولهم : رَجِمَ اللَّهُ مَنْ أَهْدَى إِلَيَّ عِيُوبِي . فكل من كان أوفر عقلاً كان أقل الناس إعجاباً وأعظمهم اهتماماً وفرحاً بتنبيه غيره له على عيوبه . يالأسف فقد آل الأمر في أمثالنا إلى أن أبغض الخلق إلينا من ينصحننا ويعرفنا عيوبنا . الثالث : أن يستفيد معرفة عيوب نفسه من السنة أعدائه . ولعل انتفاع الإنسان بعددٍ مشاخر يذكر عيوبه أكثر من انتفاعه بصديقٍ مُدَاهِنٍ يثني عليه ويخفي عنه عيوبه . الرابع : أن يخالط الناس . فكل ما رآه مذمومًا فيهم فليبتعد عنه وينفر منه . فيرى من عيوب غيره عيوب نفسه ويعلم أن الضباع متقاربة في اتباع الهوى فما يتصف به غيره فلا ينفك هو عن أصله ، أو عن أعظم منه ، أو عن شيء منه . فليبتعد نفسه ، ويظهرها من كل ما يذمه من غيره ، ولهايك بهذا تأديبًا . فلو ترك الناس كل ما يكرهونه من غيرهم لاستغنوا عن المؤدب ، وهذا كله لازم لمن فقد شيخاً مربياً ناصحاً في الدين ، والا فمن وجد وجد الطبيب فليلازمه فإنه يخلصه من مرضه . وقيل لرجل : مَنْ أَذْبَكَ ؟ قال : رَأَيْتُ جَهْلَ الْجُهَالِ قَبِيحًا فَاجْتَنَبْتُهُ فَتَأَذَّبْتُ . مرسوعة الاخلاق ج ١ ص ٥١ لخالد بن جمعة الخراز .

(٢) اعْلَمْ أَنَّ أُمَّةَ عَرَبٍ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ بَعْدُ خَيْرًا بَشَرَةً بِعُيُوبِ نَفْسِهِ لَمَّا كَانَتْ بِصِرْطِهِ نَافِذَةً لَمْ تُلْفَ عَيْنُهُ عِيُوبُهُ فَإِذَا عَرَفَ الْعُيُوبَ أَمَكَّنَهُ الْعِلَاجُ ، وَلَكِنْ أَكْثَرَ الْعَلَلِ جَاهِلُونَ بِعُيُوبِ أَنْفُسِهِمْ يَرَى أَحَدُهُمُ الْقَذَى فِي عَيْنِ أَخِيهِ وَلَا يَرَى الْجِلْدَ فِي عَيْنِ نَفْسِهِ . لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَعْرِفَ عُيُوبَ نَفْسِهِ فَلَهُ أَرْبَعَةُ طُرُقٍ : الْأَوَّلُ : أَنْ يَجْلِسَ بَيْنَ يَدَيِ شَيْخٍ بِصِيرٍ بِعُيُوبِ النَّفْسِ مُطَّلِعٍ عَلَى خَفَايَا الْأَفْكَاتِ ، بِحُكْمِهِ فِي نَفْسِهِ ، وَيَتَّبِعُ إِمَارَتَهُ فِي مُجَاهَدَتِهِ ← ← ← ← ←

جهاد کول او حدود جاري کول بد اخلاقي نده

په آخر کې په دې خبره باندې ځان پوهه کړئ چې جهاد کول، يا په مخ د زمکه باندې اسلامي حدود جاري کول، يا گناهکاران د گناهونو نه منع کول، يا ظالمان د ظلم نه منع کول بد اخلاقي نده، بلکه د دوی سره سختي کول خوش اخلاقي ده؛ ځکه د دوی اصلاح بغير د سختۍ نه نه کېږي، لهذا دا په بد اخلاقي کې ندي داخل. (١)

← ← ← وهذا شأن المريد مع شيخه والتلميذ مع أستاذه فيعرفه أستاذه وشيخه عيوب نفسه ويعرفه طريق علاجه وهذا قد عز في الزمان وجوده. **الثاني:** أَنْ يَطْلُبَ صَدِيقًا صَدُوقًا بَصِيرًا مُتَدَيِّنًا فِينَصِبَهُ رَقِيبًا عَلَى نَفْسِهِ لِيَلْحَظَ أَحْوَالَهُ وَأَفْعَالَهُ. فَمَا كَرِهَ مِنْ أَخْلَاقِهِ وَأَفْعَالِهِ وَعُيُوبِهِ الْبَاطِنَةِ وَالظَّاهِرَةِ يَنْبِهَا عَلَيْهِ فَهَكَذَا كَانَ يَفْعَلُ الْأَكْبَابُ وَالْأَكْبَابُ مِنَ أَيْمَةِ الدِّينِ ..... فَكُلُّ مَنْ كَانَ أَوْفَرَ عَقْلاً وَأَعْلَى مَنْصِبًا كَانَ أَقَلَّ إِعْجَابًا وَأَعْظَمَ اثْبَاطًا لِنَفْسِهِ... وَقَدْ آلَ الْأَمْرُ فِي أُمَثَالِنَا إِلَى أَنْ أَبْغَضَ الْخَلْقُ إِلَيْنَا مَنْ يَنْصَحُنَا وَيُعْزِفُنَا عُيُوبَنَا، وَيَكَاذِبُنَا أَنْ يَكُونَ مُفْصِحًا عَنْ ضَعْفِ الْإِنْسَانِ فَإِنَّ الْأَخْلَاقَ السَّيِّئَةَ حَيَاتٌ وَعَقَارٌ لَدَاغَةٌ، فَلَئِنْ تَبَهَّنَا مِنْهُ عَلَى أَنْ تَحْتِ ثَوْبِنَا عَقْرَبًا تَقْلَدُنَا مِنْهُ مِثْلَهُ وَفَرَحْنَا بِهِ وَاشْتَعَلْنَا بِإِزَالَةِ الْعَقْرِبِ وَإِبَاعَادَا وَقَتْلَهَا، وَإِنَّمَا نَكَايَتُهَا عَلَى الْبَدَنِ وَيَدُومُ أَلْمُهَا يَوْمًا فَمَا دُونَهُ وَنَكَايَةُ الْأَخْلَاقِ الرَّدِيئَةِ عَلَى صَبِيحِ الْقَلْبِ أَخْشَى أَنْ تَدُومَ بَعْدَ الْمَوْتِ أَبَدًا وَأَلْقَا مِنَ السَّنِينَ.....

الطريق الثالث: أَنْ يَسْتَفِيدَ مَعْرِفَةَ عُيُوبِ نَفْسِهِ مِنَ أَلْسِنَةِ أَعْدَائِهِ فَإِنَّ عَيْنَ السُّخْطِ تُبْذِرُ الْمَسَاوِيَا، وَلَعَلَّ انْتِفَاعَ الْإِنْسَانِ بِعَدُوِّ مَشَاحِنَ يَذْكُرُهُ عُيُوبُهُ أَكْثَرَ مِنَ الْإِتِّفَاعِ بِصَدِيقِي مُدَاهِنٍ يُثْنِي عَلَيْهِ وَيَسْتَحْمِي وَيُخْفِي عَنْهُ عُيُوبَهُ. إِلَّا أَنَّ الطَّبِيعَ مَجْبُورٌ عَلَى تَكْذِيبِ الْعَدُوِّ وَحَمَلِ مَا يَقُولُهُ عَلَى الْحَسَنِ، وَلَكِنَّ الْبَصِيرَ لَا يَخْلُو عَنِ الْإِتِّفَاعِ بِقَوْلِ أَعْدَائِهِ فَإِنَّ مَسَاوِيَهُ لَا بُدَّ وَأَنْ تَنْتَشِرَ عَلَى أَلْسِنَتِهِمْ.

الطريق الرابع: أَنْ يُخَالِطَ النَّاسَ فَكُلُّ مَا رَأَاهُ مَذْمُومًا فِينَا بَيْنَ الْخَلْقِ فَلْيَتَلَابَبْ نَفْسُهُ بِهِ وَيَنْسُبْهَا إِلَيْهِ فَإِنَّ النُّورَ مِنَ مِرَاةِ النُّورِ فَيَرَى مِنْ عُيُوبِ غَيْرِهِ عُيُوبَ نَفْسِهِ وَيَعْلَمُ أَنَّ الطَّبِيعَ مُتَقَارِبَةً فِي اتِّبَاعِ الْهَوَى فَمَا يَنْصِفُ بِهِ وَاحِدٌ مِنَ الْأَقْرَانِ لَا يَنْفَكُ الْقُرُونُ الْآخِرَ عَنْ أَضْلِهِ أَوْ عَنْ أَغْظَمَ مِنْهُ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَلَيْتَفَقِدَ نَفْسَهُ وَيَطْهَرَهَا مِنْ كُلِّ مَا يَنْدُمُ مِنْ غَيْرِهِ. وَلَهَذَا يَنْبَغُ أَنْ يُدَبِّرَ مَا يَكْرَهُهُ مِنْ غَيْرِهِمْ لَاسْتَعْنَا عَنْ الْمَوْذِبِ.

احياء علوم الدين ج ٣ ص ٦٢ بيان الطريق الذي تعرف به الإنسان عيوب نفسه.

(١) مظاهر حق ج ٨ باب الرلق والحياء وحسن الخلق.

(يَا مُعَاذُ! أَخْسِنَ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ) ..... قَالَ السُّيُوطِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: تَحْسِينُ خُلُقِهِ أَنْ يَظْهَرَ ← ← ← ←

خلاصه :

د غوندې تقرير خلاصه دا رااووته چې بد اخلاقي ډير بدترين صفت دى ، په اسلامي شريعت كې د بد اخلاقي سختې سزاگانې او نقصانات ذكر شوي .
 بد اخلاقه انسان د الله ﷻ ، رسول الله ﷺ ، او ټولو خلقو بدي شي . په مخلوقاتو كې هيشوك دده سره ملگرتيا نه خوښوي .

دُعا

الله تعالى دې مونږ ټول د بد اخلاقي او نورو خرابو صفتونو نه اوساتي .
 او رب كائنات دې په مونږ كې خوش اخلاقي او نور ښائسته صفات پيدا كړي .

آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

← ← ← ← لَمَنْ يَجَالِسُهُ أَوْ وَرَدَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ وَالْجَلَمُ وَالْإِشْقَاقُ . وَالصَّبْرُ عَلَى التَّعْلِيمِ . وَالْوَدُّ إِلَى الضَّعِيفِ وَالْكَبِيرِ . وَالْمُرَادُ بِالنَّاسِ مَنْ يَسْتَجِئُ ذَلِكَ . فَأَمَّا أَهْلُ الْكُفْرِ وَالْإِصْرَارِ عَلَى الْكِبَائِرِ وَالْتِمَادِي عَلَى الْقُلْمِ فَلَمْ يُؤْمَرْ بِتَحْسِينِ الْخُلُقِ لَهُمْ . بَلْ يُؤْمَرُ بِأَنْ يُغْلِظَ عَلَيْهِمْ . قُلْتُ : قَدْ يُقَالُ : إِنَّ الرِّفْقَ مِنْ جُنَّةِ حُسْنِ الْخُلُقِ . فَيُنَبِّهُونَ أَنْ يَغْمَرَ جَنَّةُ الْخُلُقِ . قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : (أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالنَّوْعِلَةِ الْحَسَنَةِ) [العمل ١٢٥]
 الآيَةُ مرقاة المفاتيح ج ٨ ص ٣١٨٣ لي بشرح حديث ٥٠٩٥ .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَاحْفَظْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

الشعراء آية ٢١٥ .

د نر می فضائل او فوائد

أَبُو الشَّامِسِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ فِيضُ الْقُرْآنِ أَخِيْلُ كَالَوَلِي مُرْدَان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
د نرهمی فضائل او فوائد

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَكَفَى . وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى .

أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيدِ :

﴿ فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أَوْيَاكُمْ وَأَمَّا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴾
﴿ فَاتَّبِعُوا رَحِمَهُمْ وَشَاقُّوا لَهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ (١).

وَقَالَ تَعَالَى : ﴿ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ (٢).

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ . (٣)

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا ، وَسَكِّنُوا وَلَا تُنْفِرُوا . (٤)

(١) آل عمران آیه ١٥٩ .

(٢) الشعراء آیه ٢١٥ .

(٣) صحيح البخاري كتاب استنباط السنن والمعادين وقيل لهم باب إذا عرض الذمي وعنده يسب النبي صلى الله عليه وسلم ولم يصح . نحو قوله : أنتام عنيك رقم الحديث ٩٩٢٧ ، سنن ابن ماجه باب الرقيق رقم الحديث ٣٢٨٩ ، مشكاة المصابيح باب السلام الفصل الاول رقم الحديث ١١٩٣٨ (١١) ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ٢٦٦٤ (١) الترغيب في الرقيق والأناة والحلم ، كنز العمال رقم الحديث ٥٣٦٦ .

(٤) صحيح البخاري كتاب الأدب باب قول النبي صلى الله عليه وسلم : يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا رقم الحديث ٦١٢٥ ، صحيح مسلم كتاب الجهاد والسير باب في الأمر بالتيسير وتزويج التيسير رقم الحديث ٨ (١٧٣٤) ، الأدب المفرد مخرجا ، النسكح رقم الحديث ٣٧٣ ، مسند احمد رقم الحديث ١٢٣٣٣ ، ورقم الحديث ١٣١٧٥ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ٢١٣ ، كنز العمال رقم الحديث ٥٣٢٩ ، مسند أبي داود الطيالسي رقم الحديث ٢١٩٩ .

وفي رواية : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ ، وَيُغْضِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُغْضِي عَلَى الْعُنْفِ . وَمَا لَا يُغْضِي عَلَى مَا سِوَاهُ . صحيح مسلم كتاب البر والصلة والآداب باب فضل الرقيق رقم الحديث ٧٧ (٢٥٩٣) ، الأدب المفرد مخرجا رقم الحديث ٣٧٢ باب ما يغضى العبد على الرقيق ، ← ← ← ← ←

تمهیدي خبره

عزت مندو مسلمانانو وروڼو ! په قرآن کریم او احادیثو مبارکه و کې چې کوم ښه صفتونه ذکر شوي په هغې کې یو ښه صفت " نرمي " هم ده ، نرمي د خوش اخلاقي نتیجه ده ، اسلام مسلمانانو ته د نرمۍ حکم کړی ، او ددې بې ډیر فضائل و فوائد بیان کړي . (۱)

د نرمۍ تعریف

نرمۍ ته په عربي کې " رِفْق " وايي . (۲)

← ← مشکوۃ المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الاول رقم الحديث ۵۰۶۸ (۱) ، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۹۰۲ ، سنن ابی داؤد باب فی الرفق رقم الحديث ۴۸۰۷ ، سنن ابن ماجه باب الرفق رقم الحديث ۳۶۸۸ ، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۷۶۵۵ ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۵۴۹ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۳۶۸۲ ، مصنف ابن ابی شيبه رقم الحديث ۲۵۳۱۳ ، سنن الدارمي رقم الحديث ۲۸۳۵ ، شعب الايمان رقم الحديث ۸۰۵۷ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۲۶۳۹ باب ماجاء فی الرفق ، كنز العمال رقم الحديث ۵۳۳۲ .

(۱) أوصى الإسلام بالرفق وحث عليه، واعتبر المحروم منه محروم من خير كثير، وذلك لأن الرفق في الأمور من شأنه أن يصلح ويعطي أفضل النتائج وأجود الثمرات، بخلاف العنف فمن شأنه أن يفسد ويعطي نتائج سيئة . الأخلاق الإسلامية لعبد الرحمن الميداني ۳۳۷/۲ ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۲۵۳ الترغيب والحث على الرفق في القرآن والسنة

(۲) الرِّفْقُ لَفْعٌ : أَصْلُ الْمَادَّةِ يَدُلُّ عَلَى مُوَافَقَةٍ وَمُقَارَبَةٍ بِلَا عُنْفٍ . يَقُولُ ابْنُ قَارِسٍ : الرِّاءُ وَالْقَاءُ وَالْقَاءُ أَصْلٌ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى مُوَافَقَةٍ وَمُقَارَبَةٍ بِلَا عُنْفٍ ، قَالَ رِفْقٌ خِلَافَ الْعُنْفِ . وَفِي الْحَدِيثِ « إِنَّ اللَّهَ - جَلَّ ثَنَاؤُهُ - يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ » هَذَا هُوَ الْأَصْلُ ، ثُمَّ يُشْتَقُّ مِنْهُ كُلُّ شَيْءٍ يَدْعُو إِلَى رَاحَةٍ وَمُوَافَقَةٍ . يُقَالُ : رَفَقَ بِالْأَمْرِ ، وَلَهُ وَعَلَيْهِ يَرْفُقُ رِفْقًا ، وَرَفَقَ يَرْفُقُ ، وَرَفِقَ (الرَّجُلُ) : لَفَفَ ، وَرَفَقَ بِالرَّجُلِ وَأَرْفَقَ بِعُنْفَى ، وَكَذَلِكَ تَرَفَّقَ بِهِ ، وَيُقَالُ : أَرْفَقْتُهُ : أَنَّى نَفَقْتُهُ ، وَأَوْلَاهُ رَافِقَةً أَيْ رِفْقًا ، وَهُوَ بِهِ رَفِيقٌ : لَطِيفٌ . وَيَقُولُ اللَّيْثُ : الرِّفْقُ : لِينُ الْجَانِبِ ، وَلَطَافَةُ الْفِعْلِ ، وَصَاحِبُهُ رَفِيقٌ ، وَقَدْ رَفَقَ يَرْفُقُ ، وَإِذَا أَمَرْتَ قُلْتَ : رِفْقًا ، وَمَعْنَاهُ : أَرْفُقْ رِفْقًا . نَصْرَةُ النعمان ج ۶ ص ۲۱۵۷ الرفق .

په لسان العرب کې ذکر دي : الرِّفْقُ : ضِدُّ الْعُنْفِ . رَفَقَ بِالْأَمْرِ وَلَهُ وَعَلَيْهِ يَرْفُقُ رِفْقًا وَرَفَقَ يَرْفُقُ وَرَفِقَ : لَفَفَ . وَرَفَقَ بِالرَّجُلِ وَأَرْفَقَهُ بِعُنْفَى . وَكَذَلِكَ تَرَفَّقَ بِهِ . لسان العرب لابن منظور الاربلي ج ۱۰ ص ۱۱۸ فصل الرءاء

ددې اصطلاحې تعريف علماؤ داسې كړى :

هُوَ لِيْنُ الْجَانِبِ بِالْقَوْلِ وَالْفِعْلِ، وَالْأَخْذُ بِالْأَسْهَلِ . وَهُوَ هِذُ الْعُنْفِ . (١)

په خبرو او كارونو كې نرمي كول ، په آسانۍ باندې عمل كول . او دا نرمي ضد سختۍ ده .

ملا علي قاري رَحِمَهُ اللهُ په مِرْقَاة كې ذكر كړي : نرمي ضد د سختۍ ده ، ددې معنى ده : د ملگرو سره مهرباني او نرم خوى كول ، هر كار په نرمه ، بناسته او آسانې طريقې سره كول . (٢)

نبى عليه السلام ته د نرمۍ حكم

١ . اللّٰهُ رَبُّ الْعَزَّة نَبِي عَلَيْهِ السَّلَام ته فرمايي :

﴿ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ . (٣)

ترجمه : (اې پيغمبره !) ته خپلې مټې هغه مؤمنانو ته ښكته كړه كوم چې ستا تابعداري كوي .

امام بغوي رَحِمَهُ اللهُ په مَعَالِمُ التَّنْزِيل كې د ﴿ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ ﴾ مطلب دا بيانوي :

أَرْفَقَ بِهِمْ وَأَلَيْنَ جَانِبَكَ لَهُمْ . (٤)

(١) فتح الباري شرح صحيح البخاري لابن حجر ج ١٠ ص ٢٢٩ قَوْلُهُ تَابَ الرَّفْقُ فِي الْأَمْرِ كَقَوْلِهِ . دليل القالحين ، لابن علقم ٨٩/٣ ، لُحْرَةُ النِّعَم ج ٦ ص ٢١٥٧ الرِّفْقُ ، موسوعة الاعلام الاسلامية ج ١ ص ٢٥٢ ، صلاح الامة ج ١٠ ص ١٢٧ .

(٢) الرَّفْقُ : بِالْكَسْرِ هِذُ الْعُنْفِ ، وَهُوَ الْمُدَارَاةُ مَعَ الرَّفَقَاءِ وَلِيْنُ الْجَانِبِ وَاللُّطْفُ فِي اخْذِ الْأَمْرِ بِأَحْسَنِ الْوُجُوهِ وَأَيْسَرِهَا . مرقاة المفاتيح ج ٨ ص ٣١٧٠ في تشریح حديث ٥٠٦٧ .

(٣) الشعراء آية ٢١٥ .

(٤) معالم التنزيل في تفسير القرآن (تفسير البغوي) ج ٦ ص ٢٠٧ سورة القصص في تفسير آية ٣٢ . طبع دار طيبة

قَوْلُهُ كَقَوْلِهِ : { وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ } لِمَنِ اتَّبَعَكَ { لِلْمُؤْمِنِينَ } وَأَرْفَقَ بِهِمْ ، وَالْجَنَاحَانِ لِابْنِ آدَمَ جَانِبَانَهُ . معالم التنزيل في تفسير القرآن (تفسير البغوي) ج ٢ ص ٣٩٣ سورة الحجر في تفسير آية ٨٨ .

{ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ } أَي : أَلَيْنَ جَانِبَيْكَ لَهُمَا وَاخْفِضْ . معالم التنزيل في تفسير القرآن (تفسير البغوي) ج ٥ ص ٨٦ سورة الاسراء في تفسير آية ٢٣ . لتفسير جلالين ص ٣٢٢ ، و ص ٣٩٢ .

يعنى د دوى سره مهرباني او نرمي كوه .

۲ . د نبي عليه السلام اخلاق چونكه دير نرم وو نو الله ﷻ د احسان په طور ورته نرمي :

﴿ فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ (۱) .

ترجمه : (اې پيغمبره !) پس ته د الله تعالى په مهرباني سره دوى ته نرم شوى ، او كه چيرته ته سخت خوښه (او) د سخت زړه والوى نو دوى (ټول خلق) به ستا د خواږو شانه پاڅيدلي (او تختيدلي) وو ، پس ته دوى ته معافي او كړه ، د دوى د پاره بښنه او غواړه ، او د دوى سره په (آهمه) معامله كې مشوره كوه ، بيا چې كله ته (د يو كار يا د يوې خبرې) پخه اراده او كړې نو په الله ﷻ باندې توكل كوه ، بيشكه الله تعالى توكل كوونكي خلق خوښوي .

الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام او هارون عليه السلام ته هم د نرمۍ حكم كړې ؤ

كله چې الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام او حضرت هارون عليه السلام دواړو لره فرعون ته لپېل نو هم د نرمۍ حكم يې ورته كړې ؤ ، په قرآن كريم كې د دې بيان داسې شوى :

﴿ إِذْ هَبَّ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ فَقَوْلَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴾ (۲) .

ترجمه : تاسو دواړه فرعون ته ورشئ ، بيشكه هغه د حد نه تجاوز (سرکشي) كړى ، پس تاسو هغه ته نرمه خبره او كړئ ، كيدې شي چې هغه نصيحت قبول كړي ، او يا (زما د گرفت نه) اووړيږي .

بل ته د دين دعوت ور کولو په وخت نړمې په کار ده

فرعون اگر چې د خدائي دعوه کړې وه ، ظلم يې د حد نه تير شوې ؤ ، د خپل ځان د حفاظت په خاطر يې د بني اسرائيلو زرگونه ماشومان وژلي وو ، او الله ﷻ ته دا ښه معلومه وه چې فرعون د خپلې سرکشی نه نه اوړي خو چې بيا هم الله تعالی حضرت موسى ﷺ او حضرت هارون ﷺ هغه ته د دعوت د پاره ورليږل نو خصوصي هدايت يې ورته اوکړو چې ”نړمه خبره ورته اوکړئ“ .

دا ځکه چې حق طرف ته دعوت ورکوونکي د پاره دا اصول دي چې دا به مخالف جانب سره نړمې خبرې کوي ، ددې د پاره چې هغه ته د غور او فکر کولو موقع ملاؤ شي .
نو فرعون اگر چې ايمان نه راوړو خو بيا هم الله تعالی خپل پيغمبران ددې اصولو پابند جوړول اغوښتل .

د نن دور علماء دې په دې باندې سوچ اوکړي چې دوی د اسلام خدمت کول صرف د يته وايي چې د خپل مينځي اختلافاتو په بنياد په يو بل باندې تهمتونه او د گفرتوی لېوې (۱) د حضرت ابراهيم عليه السلام پلار بت پرست ؤ خو بيا يې هم پلار ته په ډيرې نړمې او ادب سره دعوت ورکړو ، پلار ته يې د دعوت په وخت د هرې جملې په سر کې د ”يَا اَبَتِ“ لفظ راوړو ، چې دا پلار ته د ډير ادب په وجه استعمال يې ، او په هيڅ جمله کې يې د پلار سپکاوي ندې کړی . (۲)

الله تعالی په هر کار کې نړمې خوښوي

د بخاري شريف حديث دی ، رسول الله ﷺ فرمايي :

(۱) معارف القرآن لمولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله . سورة طه مع التفسير والاختصار .

(۲) په قرآن کریم ”سورة مريم“ کې الله تعالی ددې تذکره داسې کړی : ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِِبْرَاهِيْمَ اِذْ كَانَ صِدِّيقًا لِّبَنِي اٰدَمَ اِذْ قَالَ لَآ اَبِيْنَهٗ اَلَّا تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَا لَا يُبْصِرُ وَا لَا يُهْدِي عَنْكَ شَيْئًا ؕ اَلَّا تَهْتَبِ اِنِّیْ قَدْ جِآءَنِیْ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِکَ فَاَتَّبِعْۤیْ اَهْدِکَ صِرَاطًا سَوِيًّا ؕ اَلَّا تَهْتَبِ لَا تَعْبُدِ الشَّیْطٰنَ ۚ اِنَّ الشَّیْطٰنَ کَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ؕ اَلَّا تَهْتَبِ اِنِّیْ اَخَافُ اَنْ تُشْرَکَ عَنْکَ عَذَابُ رَبِّیْ الرَّحْمٰنِ فَتَکُوْنَ لِلشَّیْطٰنِ وِلِيًّا ؕ﴾ . سورة مريم آیه ۴۱ ۴۵ .

إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرَّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ. (۱)

بیشکه الله تعالی نریمی کوونکی (مهربان) دی ، او په ټولو کارونو کې نریمی خوښوي .

الله ﷻ چې د چا سره محبت کوي نو هغه ته نریمی ورکړي

۱ . رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې : ... إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَعْطَاهُ الرَّفْقَ ... (۱)

چې کله الله تعالی د یو بنده سره محبت کوي نو هغه ته نریمی ورکړي .

۲ . په یو حدیث کې ذکر دي .... وَأَحَبُّهَا إِلَيْهِ أَلْيَنُهَا وَأَرْفَقُهَا . (۲)

الله تعالی ته په زړونو کې هغه زړه محبوب دی چې نرم او رحم واله وي .

۳ . څوک چې د نورو مؤمنانو سره نریمی کوي نو دا علامه ددې ده چې الله تعالی دده

سره محبت کوي ، او دا د الله ﷻ سره محبت کوي .

الله رب العزت فرمايې : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِيَ اللَّهَ

بِقَوْمٍ مُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ۝ (۴)

(۱) صحيح البخاري كتاب استنابة المؤمنين والمؤمنات وقيل لهم باب إذا عارض الدنيا وغلبت النفس صلى الله عليه وسلم ولم يضرخ بخو قوله : أَلْيَنُهَا وَأَرْفَقُهَا . رقم الحديث ۶۹۲۷ ، سنن ابن ماجه باب الرلق رقم الحديث ۳۲۸۹ ، مشكاة المصابيح باب السلام الفصل الاول رقم الحديث ۴۶۳۸ (۱۱) ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۶۶۶ (۱) الترغيب في الرلق والآلة والعلم ، كنز العمال رقم الحديث ۵۳۶۶ .

(۲) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۲۲۷۲ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۲۶۴۳ وقال المهيبي : رواه الطبراني . وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ . كنز العمال رقم الحديث ۵۴۵۹ ، ورقم الحديث ۵۴۶۰ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۶۶۶ (۳) الترغيب في الرلق والآلة والحكم .

(۳) عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْخَوْلَانِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : يَرْفُقُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى آيَةً مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ ، وَآيَةُ رَبِّكُمْ قُلُوبُ عِبَادِهِ الصَّالِحِينَ ، وَأَحَبُّهَا إِلَيْهِ أَلْيَنُهَا وَأَرْفَقُهَا . العمل الصالح ج ۱ ص ۳۵۹ رقم الحديث ۱۰۲۹ ، كنز العمال رقم الحديث ۱۲۰۷ ، ورواه الطبراني في الكبير ، وحسنه الألباني في " صحيح الجامع " رقم الحديث ۲۱۵۹ ، صلاح الأمة ج ۷ ص ۱۴۴ ، التفسير المظهر ج ۶ ص ۵۳۸ ، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۵ .

(۴) العائدة آية ۵۴ .

ترجمه: اي مؤمنانو! څوک چې په تاسو کې دخپل دين نه واورې نو الله تعالى به ډير زر داسې يو قوم راولي (يعنې نور خلق به پيدا کړي) چې الله تعالى به د دوی سره محبت کوي، او دوی به د الله ﷻ سره محبت کوي، په مؤمنانو باندې به نرم وي، او په کافرانو باندې به سخت وي.

الله تعالى په نرمل باندې ډير څه ورکوي

د مسلم شريف حديث دی، رسول الله ﷺ حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته فرمايې:

يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ. (۱)

اي عائشې! بيشكه الله تعالى نرمي کوونکی (مهربان) دی، نرمي خوښوي، او په نرمۍ باندې داسې ثوابونه او نعمتونه ورکوي چې هغه په سختۍ باندې نه ورکوي، او په نورو ښو صفتونو باندې يې هم نه ورکوي.

فائده: په دې حديث کې ذکر شو چې الله تعالى په نرمۍ باندې دومره ډير ثوابونه او نعمتونه ورکوي چې دا په بل هيڅ څيز نه ورکوي. (۲)

(۱) صحيح مسلم كتاب البيز والصلوة والآداب باب قَطِلَ الرِّفْقُ رقم الحديث (۲۵۹۳) ۷۷، الادب المفرد مخرجا رقم الحديث ۳۷۲ باب ما يُعْطَى الْعَبْدُ عَلَى الرِّفْقِ، مشكوة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الاول رقم الحديث ۵۰۶۸ (۱)، مستد احمد مخرجا رقم الحديث ۹۰۲، سنن ابی داؤد باب فی الرفق رقم الحديث ۴۸۰۷، سنن ابن ماجه باب الرفق رقم الحديث ۳۶۸۸، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۷۶۵۵، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۵۴۹، المعجم الاوسط رقم الحديث ۳۶۸۲، مصنف ابن ابی شيبه رقم الحديث ۲۵۳۱۳، سنن الدارمي رقم الحديث ۲۸۳۵، شعب الایمان رقم الحديث ۸۰۵۷، مجمع الزوائد رقم ۱۲۶۳۹ باب ماجاء فی الرفاق، كنز العمال رقم الحديث ۵۳۳۲.

وفي رواية: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَيَرْضَاهُ، وَيُعِينُ عَلَيْهِ مَا لَا يُعِينُ عَلَى الْعُنْفِ. المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۷۴۷۷، موطا مالك رقم الحديث ۳۷، مصنف عبدالرزاق الصنعاني رقم الحديث ۹۲۵۱، مصنف ابن ابی شيبه رقم الحديث ۲۵۳۱۰، مجمع الزوائد رقم الحديث ۵۲۹۹، صحيح الترهيب والترهيب رقم الحديث (۵) ۲۶۶۸، الترهيب فی الرفق والالفة والحلم، كنز العمال رقم الحديث ۵۳۷۱.

(۲) ملا علي قاري رَحِمَهُ اللَّهُ په مرقاة کې ددې حديث بهترينه تشريح کړی: (إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ) أَي: لَطِيفٌ ← ←

هر عمل په نړمۍ سره ښائسته کيږي او سختۍ سره عېب جن کيږي

د مسلم شريف حديث دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا رَأَاهُ ، وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا هَالَهُ . (۱)

بيشكه نړمې چې په كوم خيز كې وي هغه ښائسته كوي ، او د كوم خيز نه چې نړمې لرې كړې شي نو هغه عېب جن كوي .

ددې حديث نه معلومه شوه چې په نړمۍ سره په هر خيز كې ښائست او كمال راځي ، او په سختۍ سره عېب او نقصان راځي .

چاته چې د نړمۍ څه حصه ور كړې شوه نو هغه ته د دنيا او

آخرت خبر ور كړې شو

۱ . رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ أُعْطِيَ حَقَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَقَّهُ مِنَ الْخَيْرِ ، وَمَنْ حُرِمَ حَقُّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ حُرِمَ حَقُّهُ مِنَ الْخَيْرِ . (۲)

← ← بعباده، پريد بهم البشر ولا يريد بهم العسر، فيساميهم ولا يكلف فوق وسعهم، أو يجب أن يوفق العباد بمنهم بفضا كما بينه بقوله: (يجب الرفق) أي: يرضى به ويثني عليه (يعطي على الرفق) أي: السؤبات والتأرب أو من الأغراض والتكاليف (ما لا يعطي على العنف) : بالعنف في القاموس هي مملكة العين ضد الرفق (وما لا يعطي على ما سواه) أي: سوء الرفق، وهو العنف، ففي الكلام زيادة مبالغة وتأكيده للحكم، والأقهر أن التقدير ما يوسى الرفق من الفضائل الحسنة.... وإلما ذكر قوله وما لا يعطي على ما سواه بعد قوله: ما لا يعطي على العنف، ليندل على أن الرفق ألحج الأسباب كلها وألغفها بأشرفها. مرقاة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۷۰ .

(۱) صحيح مسلم كتاب البيزة والصلة والآداب باب فضل الرفق رقم الحديث ۲۸ (۲۵۹۴) ، مشكوة المصابيح باب الرلق والحياء وحسن الخلق الفصل الاول رقم الحديث ۵۰۶۸ (۱) ، شرح السنة للبهري رقم الحديث ۳۴۹۳ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۳۹۱ ، صحيح الرغبة والترهيب رقم الحديث ۲۶۶۵ (۲) الرغبة في الرلق والأمانة والعلم .

(۲) سنن الترمذي أبواب البيزة والصلة باب ما جاء في الرفق رقم الحديث ۲۰۱۳ وقال الترمذي: هذا حديث حسن صحيح ، الادب المفرد مخرجا باب الرلق رقم ۴۶۳ ، الادب الكبرى للبيهقي رقم ۱۵۵ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم ۲۰۷۹۸ ، شعب الایمان رقم ۷۶۳۷ ، مجمع الزوائد رقم ۱۳۴۹۶ ، صحيح الرغبة والترهيب رقم ۲۶۶۷ (۳) الرغبة في الرلق .

چاته چې د نرۍ څه حصه ورکړې شوه نو ده ته د لوي خبر نه حصه ورکړې شوه ، او څوک چې د نرۍ نه محروم شو نو هغه د لوي خبر نه محروم شو .

۲ . په مشکوة شريف کې دا حديث داسې ذکر دی ، رسول الله ﷺ فرمايي :
 مَنْ أُعْطِيَ حَقَّهُ مِنَ الزَّفَقِ أُعْطِيَ حَقَّهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، وَمَنْ حُرِمَ حَقَّهُ مِنَ الزَّفَقِ حُرِمَ حَقَّهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . (۱)

چاته چې د نرۍ نه خپله حصه ورکړې شوه نو ده ته د دُنیا او آخرت د خبر نه خپله حصه ورکړې شوه ، او څوک چې د خپلې حصې د نرۍ نه محروم شو نو هغه د دُنیا او آخرت د خپلې حصې د خبر نه محروم شو .

کوم کورواله ته چې الله ﷻ د خبر اراده او کړي نو هغوی ته نرۍ ورکړي

۱ . نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِأَهْلِ بَيْتٍ خَيْرًا أَدْخَلَ عَلَيْهِمُ الزَّفَقَ . (۲)

چې کله الله تعالی یو کورواله ته د خبر اراده او کړي نو هغوی ته نرۍ ورکړي .

۲ . په یو حديث کې راځي ، رسول الله ﷺ حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته او فرمايل

يَا عَائِشَةُ ! أَرْفَقِي فَإِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِأَهْلِ بَيْتٍ خَيْرًا دَلَّهُمْ عَلَى بَابِ الزَّفَقِ . (۳)

اې عائشې ! ته نرۍ کوه ، ځکه الله تعالی چې کله یو کورواله ته د خبر اراده او کړي نو په هغوی باندې د نرۍ دروازي پرانيزي (يعنی هغوی ته نرۍ ورکړي) .

(۱) مشکوة المصابيح باب الزَّفَقِ وَالْعَيَاءِ وَحَسَنِ الْخُلُقِ الْقُصْلُ الثَّالِي رقم الحديث ۵۰۷۶ (۹) ، شرح السنة للبهي
 رقم الحديث ۳۴۹۱ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۰۸ ، مسند احمد رقم الحديث ۲۵۲۵۹ ، صحيح الترمذي والتهذيب
 رقم الحديث ۲۵۲۴ (۷) . حلية الاولياء وطبقات الاصفياء ج ۹ ص ۱۵۹ .

(۲) مسند احمد رقم الحديث ۲۴۴۲۷ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۲۶۳۹ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۵۰ ، ورم
 الحديث ۵۴۵۶ ، شعب الایمان رقم الحديث ۶۱۴۰ ، ورم الحديث ۷۳۲۶ ، الترمذي والتهذيب للرواه السنة رقم
 الحديث ۱۱۹۸ .

(۳) مسند احمد رقم الحديث ۲۴۷۳۳ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۲۶۴۸ ، صحيح الترمذي والتهذيب رقم الحديث
 ۲۶۶۹ (۶) الترمذي في الرقاق والادب والحلم ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۲۵ ، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۵ .

الله تعالیٰ چې کوم کورواله ته نړمي ورکړي نو هغوی ته په دې نفع رسوي

۱. د مشکوة شریف حدیث دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

لَا يُرِيدُ اللَّهُ بِأَهْلِ بَيْتٍ رِفْقًا إِلَّا نَفَعَهُمْ وَلَا يَحْرِمُهُمْ إِيَّاهُ إِلَّا ضَرَّهُمْ. (۱)

کوم کورواله د پاره چې الله ﷻ نړمي خوښه کړي نو دوی ته په دې باندې نفع (فائده) رسوي، او کوم کورواله چې د دې نړمۍ نه محروم کړي نو هغوی ته په دې باندې ضرر رسوي

۲. همدا مضمون په یو بل حدیث کې هم ذکر شوی، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

مَا أُعْطِيَ أَهْلُ بَيْتِ الرَّفَقِ إِلَّا نَفَعَهُمْ. (۲)

کوم کورواله ته چې نړمي ورکړې شوې ده نو ضرور هغوی ته یې فائده رسولې ده.

څوک چې د نړمۍ نه محروم شو نو هغه د هر څېر نه محروم شو

د مسلم شریف حدیث دی، نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

مَنْ يُحْرِمِ الرَّفَقَ يُحْرِمِ الْخَيْرَ. (۳)

(۱) زَوَادُ الْبَيْهَقِيِّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ، مشکوة المصابيح بَابُ الرَّفَقِ وَالْحَيَاءِ وَخُسْنِ الْخُلُقِ الْقُصْلُ الثَّلَاثُ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۱۰۳ (۳۶)، المعجم الاوسط رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۲۲۱.

(۲) صحيح الترغيب والترهيب رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۶۷۱ (۸) كِتَابُ الْأَدَبِ وَغَيْرِهِ التَّرغِيبُ فِي الرَّفَقِ وَالْإِنَاءِ وَالْحِلْمِ، وَقَالَ السُّنْدَرِيُّ: رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ، مَجْمَعُ الزَّوَالِدِ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّفَقِ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّفَقِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۲۶۵۴ وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ: زَوَادُ الطَّبْرَانِيِّ، وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ. كُنُزُ الْعَمَالِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۵۸۵۹. وَفِي رَوَايَةٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا رَزَقَ أَهْلُ بَيْتِ الرَّفَقِ إِلَّا نَفَعَهُمْ وَلَا صُرِفَ عَنْهُمْ إِلَّا ضَرَّهُمْ. شُعَبُ الْإِيمَانِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۶۱۳۸، كُنُزُ الْعَمَالِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۴۵۸.

(۳) صحيح مسلم كِتَابُ الْبِرِّ وَالصَّيْئَةِ وَالْأَدَابِ بَابُ قَطْلِ الرَّفَقِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۴ (۲۵۹۲)، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۵ (۲۵۹۲)، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۶ (۲۵۹۲) بَابُ فَضْلِ الرَّفَقِ. مُسْتَدْرَكُ أَحْمَدَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۹۲۰۸، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۹۲۵۲، سَنَنُ ابْنِ مَاجَةَ بَابُ الرَّفَقِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۳۶۸۷، الْأَدَبُ الْمُرْتَدِّ مَخْرَجًا بَابُ الرَّفَقِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۴۶۳، مُشْكَاةُ الْمَصَابِيحِ بَابُ الرَّفَقِ وَالْحَيَاءِ وَخُسْنِ الْخُلُقِ الْقُصْلُ الْأَوَّلُ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۰۶۹ (۲)، صحيح ابن حبان رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۴۸، المعجم الكبير للطبراني رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۴۳۹، صحيح الترغيب والترهيب رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۶۶۶ (۳)، الْأَدَابُ لِلْبَيْهَقِيِّ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۴۳، السُّنَنُ الْكُبْرَى لِلْبَيْهَقِيِّ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۰۷۹۵، شُعَبُ الْإِيمَانِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۸۰۵۸، مَجْمَعُ الزَّوَالِدِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۲۶۶۳.

څوک چې د نرمۍ نه محروم شو نو هغه د (هر) خبر نه محروم شو .

په مصنف ابن ابی شیبہ او ابوداؤد شریف کې د حدیث په آخر کې ورسره صراحه د
”کَلَهُ“ لفظ هم شته .

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي : مَنْ يُحْزِمِ الزَّفَقَ يُحْزِمِ الْخَيْدَ كُلَّهُ . (۱)

څوک چې د نرمۍ نه محروم شو نو هغه د ټولو څېرو نو نه محروم شو .

په نرم ځویه کس باندې د جهنم اور حرام دی

۱ . د مشکوة شریف حدیث دی ، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (صحابه کرامو) ته وافرمايل :

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ يَحْزُمُ عَلَى النَّارِ وَيَمْنُ تَحْزُمُ النَّارُ عَلَيْهِ ؟ عَلَى كُلِّ هَذَيْنِ لَتَيْنِ قَرِيبٍ سَهْلٍ . (۲)

آيا زه تاسو ته د هغه کس په باره کې خبر درکړم چې هغه د جهنم په اور باندې حرام دی ،
او د جهنم اور په هغه باندې حرام دی ؟ (نو واورئ) دا هغه کس دی چې نرم مزاج ، نرم
ځوږي ، خلقو ته نژدې ، او آساني غوره کوونکی وي .

۲ . په يوبل حدیث کې راځي ، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي :

مَنْ كَانَ هَيْئًا لَيْنًا قَرِيبًا حَزَمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ . (۳)

(۱) مصنف ابن ابی شیبہ کتاب الأدب مَا ذَكَرَ فِي الزَّفَقِ وَالتَّوَكُّلِ رقم الحديث ۲۵۳۰۳ ، سنن ابی داؤد کتاب الأدب
بَابُ فِي الزَّفَقِ رقم الحديث ۳۸۰۹ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۲۴۵۲ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۳۶۹ .

(۲) مشكوة المصابيح بَابُ الزَّفَقِ وَالْحَيَاءِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ الْقُصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ۵۰۸۴ (۱۷) ، صحيح الترغيب
والترهيب رقم الحديث ۱۷۴۲ (۳) الترغيب في السباحة في البيع والشراء ، سنن الترمذي رقم الحديث ۲۴۸۸ ، صحيح ابن
حبان رقم الحديث ۴۷۰ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۸۳۷ ، شرح السنة للبهوي رقم الحديث ۳۵۰۵ ، كنز العمال رقم
الحديث ۵۱۶۲ ، و رقم الحديث ۵۲۲۱ .

(۳) المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۴۳۵ ، وقال الحاکم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى غُرُوطِ مُسْلِمٍ ، وَلَمْ
يُنْقِضْهُ دَوَالِقُهُ الدَّاهِي . شعب الايمان رقم الحديث ۷۷۶۹ ، و رقم الحديث ۷۷۷۰ ، الآداب للبيهقي رقم الحديث ۱۶۰ ،
صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۱۷۴۵ (۴) الترغيب في السباحة في البيع والشراء ، كنز العمال رقم الحديث ۵۲۴۰ .

څوک چې نرم مزاج ، نرم ځوی ، او خلقو ته نزدې وي نو الله تعالی داسې کس د جهنم په اور باندې حراموي .

د آساني او نرمي حکم

۱ . د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دی ، رسول الله ﷺ فرمايي :

يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَسَكِّنُوا وَلَا تُنْفِرُوا. (۱)

تاسو آساني کوئ ، سختي مه کوئ ، خلق (په زيري ورکولو سره) مطمئن کوئ ، او مه يې مُتَنَفِّر کوئ. (۲)

۲ . په مسلم شريف او ابوداؤد شريف کې دا حديث ذکر دی ، چې کله به رسول الله صلی الله عليه وسلم په صحابه کرامو رڼه ﷺ کې يو کس چيرته د څه (حکومتي) کار پسې لېږل نو ورته فرمايل به يی :

بَيِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا. (۳)

تاسو خلقو ته زېرې ورکوئ او مه يې مُتَنَفِّر کوئ ، تاسو په خلقو آساني کوئ او سختي پرې مه کوئ .

(۱) صحيح البخاري كتاب الأدب باب قول النبي ﷺ: يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا رقم الحديث ۶۱۲۵ ، صحيح مسلم كتاب الجهاد والسير باب في الأمر بالتيسير وتزكيت النفوس رقم الحديث ۸ (۱۷۳۴) ، الأدب المفرد مخرجا باب النكين رقم الحديث ۴۷۳ ، مسند احمد رقم الحديث ۱۲۳۳۳ ، و رقم الحديث ۱۳۱۷۵ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۲۱۲ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۲۹ ، مسند ابی داؤد الطيالسي رقم الحديث ۲۱۹۹ .

(۲) (وَسَكِّنُوا) أَمْرٌ مِنَ التَّسْكِينِ، أَيْ سَكَّنُوهُمْ بِالْبَسَارَةِ، أَوِ الطَّاعَةِ . مرآة ج ۶ ص ۲۴۲۱ حديث ۳۷۲۳ .

(۳) عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرٍ ، قَالَ: بَيِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا . صحيح مسلم كتاب الجهاد والسير باب في الأمر بالتيسير وتزكيت النفوس رقم الحديث ۶ (۱۷۳۲) ، سنن ابی داؤد كتاب الأدب باب في تزجية المزاج رقم الحديث ۴۸۳۵ ، مشكوة المصابيح باب ما على أولاد من التيسير الفصل الاول رقم الحديث ۱۳۷۲۲ (۱) ، شرح السنة للبغوي رقم الحديث ۲۴۷۵ ، كنز العمال رقم الحديث ۱۸۱۲۷ ، مسند احمد رقم الحديث ۱۹۵۷۲ .

د حدیث تشریح: ملا علی قاری رَحِمَہُ اللہُ پە مرقاة کې ددې حدیث تشریح داسې کړی: (بَشِّرُوا): تاسو خلقو ته پە عبادت او نیکو کارونو باندې د اجر و ثواب زیرې ورکړئ. (وَلَا تُنْفِرُوا): او د خلقو پە یرولو کې دومره مبالغه مه کوئ چې د گناھونو پە وجه د الله ﷻ د رحمت نه ناامیدہ شی.

(وَيَسِّرُوا): او تاسو هغوی ته کارونه آسانوئ (زکوة یا نور واجبی حقوق ورنه پە نرمۍ سره اخلئ).

(وَلَا تُعْسِرُوا): او پە هغوی باندې کارونه مه سختوئ. (یعنی پە هغوی باندې چې خومره زکوة واجب وي د هغې نه زیات یا بہترین ورنه مه اخلئ. یا د هغوی د پتو حالاتو تجسس مه کوئ). (۱)

د نرمۍ پە وجه د جنت مستحق کیدل

پە مسنم شریف کې د نبی علیہ السلام اوږده خطبه ذکرده، پە هغې کې پیغمبر ﷺ دا هم فرمایلي:

(۱) (بَشِّرُوا): أَيُّ النَّاسِ بِالْأَجْرِ وَالْمُنُوبَاتِ عَلَى الطَّاعَاتِ وَفِعْلِ الْخَيْرَاتِ، وَالْخُطَابِ لَهُ وَلَا تَبَاغِهِ، أَوْ جَنَعٍ لِإِقَادَةِ التَّغْنِيمِ دُونَ تَخْصِيصِهِ. (وَلَا تُنْفِرُوا): تَشْرِيبُ الْقَامِ الْمَكْسُورَةِ، أَيْ لَا تُخَوِّفُهُمْ بِالْمُبَالَغَةِ فِي الْإِذَارِهِمْ حَتَّى تَجْعَلُوهُمْ قَائِلِينَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ بِذُنُوبِهِمْ. هَمْ، أَوْ بَشِّرُوهُمْ عَلَى الطَّاعَةِ بِحُصُولِ الْفَنَائِمِ وَغَيْرِهَا فِي الْبِلَادِ، وَلَا تُنْفِرُوهُمْ بِالْقَلَمِ وَالْعِلَاقَةِ عَنِ الْإِلْقَادِ. وَبِذِكْرِنَا مِنْ الْوَجْهَيْنِ فِي الْجَهْتَيْنِ الْمُقَابِلَتَيْنِ فَهَرَبَتِ الْمُنَاسِبَةُ بَيْنَ الْجَنَّتَيْنِ الْمُتَعَاطِفَتَيْنِ. وَقَالَ الظَّيْفِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: هُوَ مِنْ بَابِ الْمُقَابَلَةِ الْمُعْتَوِيَّةِ، إِذِ الْحَقِيقَةُ أَنَّ يُقَالَ: "بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا، وَاسْتَأْنِسُوا وَلَا تُنْفِرُوا" فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا بَيْعَةُ إِبْرَاهِيمَ وَالنِّدَارَةَ وَالْإِسْتِئْنَاسَ وَالنُّفْيَ. وَفِيهِ أَنَّ الْإِذَارَ مَظْلُوثٌ، أَيْضًا، لِقَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَلْدَرِ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ} [الاسم ۵۱]. وَقَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَلْيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ} [البره ۱۶۲]. وَلِأَنَّ أَمْرَ السِّيَاسَةِ وَالْحُكُومَةِ لَا يَتِمُّ بِذُنُوبِ الْإِذَارِ مَعَ مُجَرَّدِ إِبْرَاهِيمَ.

(وَيَسِّرُوا): أَيْ سَهِّلُوا عَلَيْهِمُ الْأُمُورَ مِنْ أَلْحِي الرَّاكَةِ بِاللُّظْفِ بِهِمْ. (وَلَا تُعْسِرُوا): أَيْ بِالسُّعُوبَةِ عَلَيْهِمْ، بِأَنْ تَأْخُذُوا أَكْثَرَ مَتَابِعِهِمْ، أَوْ أَحْسَنَ مِنْهُ، أَوْ يَتَّبِعِ عَوَارِثَهُمْ وَتَجَسَّسَ حَالَاتِهِمْ. مرآة المفاتيح ج ۶ ص ۲۴۲۱ فی تشریح حدیث ۳۷۲۲.

... وَأَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ: ذُو سُلْطَانٍ مُّقْسِطٌ مُّتَّصِلٌ بِمَوْفَقٍ، وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُنْ
ذِي قُرْبَى وَمُسْلِمٍ، وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ... (١)

جنتیان درې (٣) قِسْمه خلق دي:

١. هغه بادشاه چې انصاف کوونکی وي، د خلقو سره احسان کوي، او د نېکو کارونو
توفیق ورکړې شوې وي.

٢. هغه کس چې (په هر چا) مهربان وي، (خاصکر) د هر رېشته دار او هر مسلمان د
پاره د نرم زړه واله وي.

٣. هغه مسلمان چې پاک دامن وي، سوال نه کوي، او د بچو واله وي.

په دې حدیث کې ذکر شو چې مهربان او نرم زړه واله کس جنتي دی.

(١) صحیح مسلم کتاب الجنّة و صفة کرمیّتها و أهلها باب الصفات التي یُعرف بها فی الدنیا أهل الجنّة و أهل النار رقم الحديث ٢٨٥٦ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ٧٠٠٥ ، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ١٧٤٨٣ ، السنن الکبری للنسائی رقم الحديث ٨٠١٦ ، صحیح ابن حبان رقم الحديث ٦٥٣ ، المعجم الکبیر للطبرانی رقم الحديث ٩٨٧ ، شعب الایمان رقم الحديث ١٠٥٣٤ ، مشکوٰۃ المصابیح باب الشفقة و الرخوة علی الخلق الفصل الأول رقم الحديث ٤٩٦٠ (١٣).

د نبي عليه السلام نرېمې

نبي عليه السلام نرم خوئى واله و ، هميشه يې نرېمې خوښوله .

۱ . د بخاري شريف حديث دى ، مالک بن حويرث رضي الله عنه فرمايي :

أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَفَرٍ مِنْ قَوْمِي ، فَأَقْبَمْنَا عِنْدَهُ عَشْرِينَ لَيْلَةً . وَكَانَ رَجِيئًا رَفِيقًا .... (۱)

زه د خپل قوم د شو کسانو سره نبي عليه السلام ته راغلم ، مونږ د هغوى سره شل (۲۰) شپې پاتې شو ، نبي عليه السلام ډير مهربان او نرم زړه واله و ...

۲ . د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دى ، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي :

مَا خَيَّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا ، مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا . فَإِنْ كَانَ الْإِثْمَانِ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ .... (۲)

چې کله هم رسول الله صلی الله علیه و سلم ته په دوه کارونو کې اختیار ورکړل شوی (چې یو په کې غوره کړه) نو دوی په هغې کې هميشه آسان کار غوره کولو ، خو دا هغه وخت چې هغه کار به د گناه نه و ، او که د گناه کار به و نو نبي عليه السلام به ځان د هغې نه ډير لرې ساتل .

د يهودو د بد اخلاقۍ باوجود نرېمې کول

په بخاري شريف کې دا واقعہ ذکرده :

(۱) صحيح البخاري كتاب الأذان باب من قال: ليؤذن في السفر مؤذن واحد رقم الحديث ۶۲۸ ، صحيح مسلم كتاب المساجد ومواضع الصلاة باب من أحق بالإمامة رقم الحديث ۲۹۲ (۶۷۳) ، سنن الدارمي رقم الحديث ۱۲۸۸ ، المعجم الكبير رقم الحديث ۳۳۶ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۸۰۶ .

(۲) صحيح البخاري كتاب الأدب باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: فيسروا ولا تعسروا رقم الحديث ۶۱۲۶ ، رقم الحديث ۳۵۶۰ كتاب التكاثر باب صلاة النبي صلى الله عليه وسلم ، صحيح مسلم كتاب القفال باب من أعاد رسول الله عليه وسلم بلا كلام والحيثية من النجاشي . أسئلة وأجوبة عند الوفاة خواتم رقم الحديث ۷۷ (۲۳۲۷) ، سنن أبي داود رقم الحديث ۳۷۸۵ ، مسند احمد رقم الحديث ۲۳۸۳۰ ، مفكاة المصابيح باب في الخلاوة وفتايلو صلى الله عليه وسلم الفصل الاول رقم الحديث ۵۸۱۷ (۱۷) .

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي چې يهود نبي ﷺ ته راغلل ، او (د سلام په حای) دا بې وويل : اَلَسَّامُ عَلَيْكَ . (معنی يې داده چې) په تا باندې دې مرگ وي . (تَعُدُّ بِاللّٰهِ) نبي عليه السلام ورته او فرمايل : وَعَلَيْكُمْ . په تاسو دې وي .
(حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورياندې پوهه شوه چې دوی د سلام په حای نبي عليه السلام ته د مرگ خبرې او کړی) نو حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا (دې يهودو ته) وويل : اَلَسَّامُ عَلَيْكُمْ ، وَلَعَنَكُمُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْكُمْ .

په تاسو باندې دې مرگ وي ، او الله تعالی دې په تاسو باندې لعنت او غضب نازل کړي . رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته او فرمايل : مَهْلًا يَا عَائِشَةُ ، عَلَيْكَ بِالزَّفَقِ ، وَإِيَّاكَ وَالْعُنْفَ ، أَوِ الْفُحْشَ .
اې عائشه ! پرېږده ، نرم خوی اختیار کړه ، د سختۍ او بد کلامۍ نه ځان اوساته .
دې ورته او فرمايل : آیا تاسو هغه خبره وا نه وريده کومه چې يهودو او کړه ؟
نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ ؟ رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ ، فَيُسْتَجَابُ لِي فِيهِمْ ، وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِي .
آیا تا هغه خبره وا نه وريده کومه چې ما (دوی ته) او کړه ؟ ما خود دوی خبره همدوی ته واپس کړه (يعنی) وَعَلَيْكُمْ مې ورته وويل چې په تاسو دې وي) ، پس زما دُعا د دوی په باره کې قبوله شوه او د دوی دُعا زما په باره کې قبول نه شوه . (۱)

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ الْيَهُودَ أَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالُوا : اَلَسَّامُ عَلَيْكَ . قَالَ : « وَعَلَيْكُمْ » فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : اَلَسَّامُ عَلَيْكُمْ ، وَلَعَنَكُمُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْكُمْ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مَهْلًا يَا عَائِشَةُ ، عَلَيْكَ بِالزَّفَقِ ، وَإِيَّاكَ وَالْعُنْفَ ، أَوِ الْفُحْشَ » . قَالَتْ : أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ ؟ قَالَ : « أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ ؟ رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ ، فَيُسْتَجَابُ لِي فِيهِمْ ، وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِي » . صحيح البخاري كتاب الدعوات باب قول النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « يُسْتَجَابُ لَكَ فِي الْيَهُودِ ، وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ لِيَنَا » . رقم الحديث ۶۴۰۱ ، و رقم الحديث ۶۰۳۰ . كتاب الأدب باب « كنه يَكْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاجِحًا وَلَا مُتَقَرِّبًا » . الادب المفرد معراج . رقم الحديث ۳۱۱ باب ابن المؤمن باللعان ، شرح السنة للبهوي . رقم الحديث ۳۳۱۳ ، مشكاة المصابيح . رقم الحديث ۶۶۳۸ (۱۱) باب السلام الفصل الاول ، صحيح ابن حبان . رقم الحديث ۶۶۴۱ .

دا واقعه په بخاري شريف کې په نورو حايونو کې هم ذکر ده ، په هغې کې دا هم دي چې نبي عليه السلام حضرت عائشې رضي الله عنها ته او فرمايل :

مَهْلًا يَا عَائِشَةُ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الزَّفَقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ .

اې عائشې ! پرېږده ، بيشكه الله تعالى په هر کار کې نریم خوښوي . (۱)

نبي عليه السلام به په نریمې او ښې طريقې سره خلق پوهه کول

کوم خلق به چې په اسلامي احکاماتو باندې خبر نه وو نور رسول الله صلی الله علیه و سلم به هغوی په نریمې او ښې طريقې سره پوهه کول ، ددې په باره کې درته یو څو واقعات رانقل کوم :

۱. په جُمات کې تشې متيازې کوونکې اعرابي په ښه طريقې سره پوهه کول

۱. په بخاري شريف کې دا واقعه ذکر ده ، حضرت ابوهريرة رضي الله عنه فرمايي چې يو اعرابي په جُمات کې تشې متيازې اوکړی (حکمه ده نوې اسلام قبول کړې و ، د جُمات آداب ورته معلوم نه وو) ، خلقو وړمنده کړل (ورنه راتاؤ شو) ددې دپاره چې سزا ورکړي . رسول الله صلی الله علیه و سلم ورته او فرمايل :

دَعُوهُ، وَأَهْرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ ذُلُوبًا مِنْ مَاءٍ (أَوْ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ) فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُبْتَسِرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعْتَسِرِينَ . (۲)

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: دَخَلَ زُهْظٌ مِنَ الْيَهُودِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: السَّامُ عَلَيْكَ. فَقُلْتُ: عَلَيْكُمُ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَهْلًا يَا عَائِشَةُ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الزَّفَقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ ». فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « فَقَدْ قُلْتُ: وَعَلَيْكُمْ ». صحيح البخاري كتاب الاستئذان باب: كيف يُزْدَعَلُ أَهْلُ الدِّمَةِ السَّلَامُ رِوَاةُ الْحَدِيثِ ۶۲۵۶ . ورواه الحديث ۶۳۹۵ ، ورواه الحديث ۶۹۲۷ ، صحيح مسلم كتاب السلام باب: الثَّغْمِيُّ عَنِ ابْنِ عَبَّادٍ أَعْنَى الْكِتَابِ بِالسَّلَامِ وَكَيْفَ يُزْدَعَلُ عَلَيْهِمْ رِوَاةُ الْحَدِيثِ ۲۱۶۵۱۰ ، مسند احمد مخرجا رِوَاةُ الْحَدِيثِ ۲۵۶۳۳ ، سنن الترمذي رِوَاةُ الْحَدِيثِ ۲۷۰۱ باب: ما جاء في التسليم على اهل اللغة ، صحيح ابن حبان رِوَاةُ الْحَدِيثِ ۶۴۴۱ .

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَارَ إِلَيْهِ النَّاسُ لِيَقْعُوا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعُوهُ، وَأَهْرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ ذُلُوبًا مِنْ مَاءٍ، أَوْ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ، فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُبْتَسِرِينَ ← ← ← ←

دا پرېږدئ (ځکه ده ته دا معلومه نده چې په جُمات کې تشې متيازې کول ناجائز دي ، نور جُمات او خلق پليت نکړي (۱) ، او دده په تشو متيازو باندې يوه غټه بڼه او په وړو ځکه تاسو آساني کوونکي رالېږلي شوي یی ، تنگي کوونکي نه یی رالېږلي شوي .

۲. په ابوداؤد شریف او ترمذي شریف کې ددې واقعي سره څه نوره اضافه هم شته :

حضرت ابوهريرة رضي الله عنه فرمايي چې يو اعرابي جُمات ته راداخل شو ، او په دې وخت کې رسول الله صلى الله عليه وسلم (په جُمات کې) ناست و ، دې اعرابي دوه رکعت مونځ اوکړو ، بيا يې دا دُعا اوکړه :

اللَّهُمَّ اَرْحِنِي وَمُحَمَّدًا، وَلَا تَزَحْمْ مَعَنَا أَحَدًا.

اې ربه ! ته په ما او محمد (ﷺ) باندې رَحْم اوکړه ، او مونږ سره په دې رَحْم کې بل هيڅوک مه شريکوه .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : لَقَدْ تَحَجَّرْتَ وَاسِعًا .

تا د الله تعالی فراخ رَحْمت تنگ کړو (کوم چې په تقسيم سره نه کميږي) .

بيا له وخت پس دې اعرابي د جُمات په يو گنج (گټ) کې تشې متيازې اوکړې (ځکه د جُمات آداب ورته معلوم نه وو) ، خلقو ورمنده کړل (چې ددينه يې منع کړي) ، رسول الله صلى الله عليه وسلم دوی منع کړل ، او ورته وې فرمايل :

إِنَّمَا بُعِثْتُكُمْ مُبَشِّرِينَ، وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَذِّبِينَ، صَبُّوا عَلَيْهِ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ.

← ← ← وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَذِّبِينَ . صحيح البخاري كتاب الأَوْب باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: يَبْرُوا وَلَا تُعَذِّبُوا رَمَ الحديث ٦١٢٨ ، ورم الحديث ٢٢٠ كتاب الوُطُو باب صَبِّ الْمَاءِ عَلَى الْبُؤْلِ فِي الْمَسْجِدِ ، مسند احمد مخرجا ولم الحديث ٧٧٩٩ ، سنن النسائي رَمَ الحديث ٥٦ ، ورم الحديث ٣٣٠ ، مشكاة المصابيح باب: تطهير المساجد الفصول الاول رَمَ الحديث ٣٩١ (٢) .

(١) (دَعْوَةٌ) : أَي: أَثْرُكُوهُ ، فَإِنَّهُ مَبْعُودٌ ، لِأَنَّهُ لَمْ يَخْلَعْ عَدَمَ جَوَارِ الْبُؤْلِ فِي الْمَسْجِدِ ، لِقَوْلِهِ بِالْإِسْلَامِ ، وَبُعْدِهِ عَنْهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ . وَقِيلَ: لِيَلَّا يَتَعَدَّدَ مَكَانُ النَّجَاسَةِ . وَقِيلَ: لِيَلَّا يَتَفَرَّقَ بِالْجَبَابِ الْبُؤْلُ .

مرآة المفاتيح ج ٢ ص ٣٦٠ في شرح حديث ٣٩١ .

دا پرېږدئ (ځکه ده ته دا معلومه نده چې په جُمات کې تشې متيازې کول ناجائز دي ، نور جُمات او خلق پليت نکړي (۱) ، او دده په تشو متيازو باندې يوه غټه بُوکه او بيه واړوئ ځکه تاسو آساني کوونکي راليږلي شوي يئ ، تنگي کوونکي نه يئ راليږلي شوي .

۲ . په ابوداؤد شريف او ترمذي شريف کې ددې واقعي سره څه نوره اضافه هم شته :

حضرت ابوهريرة رضي الله عنه فرمايي چې يو اعرابي جُمات ته را داخل شو ، او په دې وخت کې رسول الله صلى الله عليه وسلم (په جُمات کې) ناست و ، دې اعرابي دوه رکعتونه مونځ اوکړو ، بيا يې دا دُعا اوکړه :

اللَّهُمَّ اَرْحِنِي وَمُحَمَّدًا ، وَلَا تَزَحْمْ مَعَنَا أَحَدًا .

اې ربه ! ته په ما او محمد ﷺ باندې رَحْم اوکړه ، او مونږ سره په دې رَحْم کې بل هيڅوک مه شريکوه .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : لَقَدْ تَحَجَّزْتَ وَاسِعًا .

تا د الله تعالى فراخ رَحمت تنگ کړو (کوم چې په تقسيم سره نه کميږي) .

بيا له وخت پس دې اعرابي د جُمات په يو غنچ (گټ) کې تشې متيازې اوکړې (ځکه د جُمات آداب ورته معلوم نه وو) ، خلقو ورمونده کړل (چې د دينه يې منع کړي) ، رسول الله صلى الله عليه وسلم دوی منع کړل ، او ورته وې فرمايل :

إِنَّمَا بُعِثْتُكُمْ مُبَشِّرِينَ ، وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ ، صَبُّوا عَلَيْهِ سَجَلًا مِنْ مَّاءٍ .

← ← صحیح البخاري کتاب الأدب باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: يَسْرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا
رلم الحديث ۶۱۲۸ ، ورلم الحديث ۲۲۰ کتاب الوضوء باب صب الماء على البؤل في المسجد ، مسند احمد مخرجا رلم
الحديث ۷۷۹۹ ، سنن النسائي رلم الحديث ۵۶ ، ورلم الحديث ۳۳۰ ، مشکاة المصابيح باب تطهير النجاسات الفحل
الاول رلم الحديث ۳۹۱ (۲) .

(۱) (دَعْوَةٌ) : أَي: اذْكُوهُ ، قَالَهُ مَعْدُوذٌ ، لِأَنَّهُ لَمْ يَخْلَمْ عَدَمَ جَوَارِ الْبُؤْلِ فِي الْمَسْجِدِ ، لِقَوْلِهِ بِالْإِسْلَامِ .
وَبُعْدِهِ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ . وَلَيْلٍ : لَيْلًا يَتَعَدَّدُ مَكَانُ النَّجَاسَةِ . وَلَيْلٍ : لَيْلًا يَتَضَرَّرُ بِالْحِجَابِ الْبُؤْلِ .
مرآة المفاتيح ج ۲ ص ۲۶۰ لم يشرع حديث ۳۹۱ .

تاسو د آسانی کولو د پاره رالیرلې شوي یی، د سختی کولو د پاره نه یی رالیرلې شوي، تاسو د تشو متیازو په دې ځای باندې یوه غټه بوکه اوبه وروئ. (۱)

۳. د ابن ماجه شریف په حدیث کې ورسره دا هم شته: دا اعرابي چې کله پوهه شو نوده وویل: په نبي علیه السلام دې زما مور او پلار قربان شي، ماته راغی، زه یې نه اورتل، او نه یې راته کنخل او کرل، بلکه راته وې فرمایل: **إِنَّ هَذَا الْمَسْجِدَ لَا يُبَالُ فِيهِ، وَإِنَّمَا بُنِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ وَلِلصَّلَاةِ.** بیشکه په دې جومات کې تشې متیازې نشي کولی، بلکه دا خاص د الله ﷻ ذکر او مونځ د پاره جوړ شوې دی. (۲)

۲. د زنا اجازت غوښتونکې کس په ښه طریقې سره پوهه کول

په مسند احمد، معجم الكبير، شعب الإيمان او نورو دیرو کتابونو کې دا واقع ذکر ده: حضرت ابو امامه رضی الله عنه فرمایي چې یو ځوان نبي علیه السلام ته راغی، او وې ویل: **يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِذْنِي بِالزِّنَا.** اې د الله رسوله! ماته د زنا اجازت راکړه. خلق ورنه راتاؤ شو، وې رتل، او ورته وې ویل چې ددې ځای نه پاڅه.

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه، أَنَّ أَعْرَابِيًّا دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ، فَقَالَ ابْنُ عَبْدَةَ: رُكْعَتَيْنِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَنِي وَمَحْدًا، وَلَا تُزَحْمْ مَعَنَا أَحَدًا. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَقَدْ تَحَجَّزْتَ وَاسِعًا». ثُمَّ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ بَالَ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ، فَأَسْرَعَ النَّاسُ إِلَيْهِ، فَتَهَاكُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: «إِنَّمَا بُعِثْتُكُمْ مُبَسِّرِينَ، وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ، مُبَوِّأُونَ عَلَيْهِ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ» أَوْ قَالَ: «لَتُؤْتَبَا مِنْ مَاءٍ». سنن ابی داود کتاب الطهارة باب الأرض يُمسبها البول رقم الحديث ۳۸۰ قال الالباني: صحيح. سنن الرملي أبواب الطهارة باب ما جاء في البول يُمسب الأرض رقم الحديث ۱۴۷، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۷۲۵، مصنف عبدالرزاق الصنعاني رقم الحديث ۱۶۵۸.

(۲) .... فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ بَعْدَ أَنْ قَعَّةَ، فَقَامَ إِلَى بَابِي وَأَتَنِي، فَلَمْ يُلَاقِبْ، وَلَمْ يَسُبْ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الْمَسْجِدَ لَا يُبَالُ فِيهِ، وَإِنَّمَا بُنِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ وَلِلصَّلَاةِ... سنن ابن ماجه کتاب الطهارة وشكها باب الأرض يُمسبها البول. توفت ثلثون رقم الحديث ۵۲۹، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۰۵۳۳، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۹۸۵.

نبي عليه السلام او فرمايل : ماته يې رانژدې كړئ .
 كله چې دا ځوان نبي عليه السلام ته ورنژدې شو او هلته كيناست ، نو پيغمبر عليه
 السلام ورته او فرمايل : أَتُحِبُّهُ لِأُمَّكَ ؟

آيا ته دا زنا د خپلې مور د پاره خوښوي ؟ (چې بل څوك ورسره زنا او كړي ؟) .
 هغه ورته وويل : الله تعالى دې ما په تا باندې قربان كړي قسم په الله چې زه دا د خپلې
 مور د پاره نه خوښوم .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :
 وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَكَ لِأُمَّهَاتِهِمْ . نور خلق هم دا د خپلو مورانو د پاره نه خوښوي .
 نبي عليه السلام ورته (په دويم ځل) او فرمايل :
 أَتُحِبُّهُ لِابْنَتِكَ ؟ آيا ته دا زنا د خپلې لور د پاره خوښوي ؟
 هغه ورته وويل : اي د الله رسوله ! الله تعالى دې ما په تا باندې قربان كړي قسم په الله
 چې زه دا (د خپلې لور د پاره) نه خوښوم .
 پيغمبر عليه السلام ورته او فرمايل :

وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَكَ لِابْنَاتِهِمْ . نور خلق هم دا د خپلو لورانو د پاره نه خوښوي .
 نبي عليه السلام ورته (په دريم ځل) او فرمايل :
 أَتُحِبُّهُ لِأَخِيكَ ؟ آيا ته دا زنا د خپلې خور د پاره خوښوي ؟
 هغه ورته وويل : الله تعالى دې ما په تا باندې قربان كړي قسم په الله چې زه دا د خپلې
 خور د پاره نه خوښوم .
 پيغمبر عليه السلام ورته او فرمايل :

وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَكَ لِأَخَوَاتِهِمْ . نور خلق هم دا د خپلو خورانو د پاره نه خوښوي .
 نبي عليه السلام ورته (په څلورم ځل) او فرمايل :
 أَتُحِبُّهُ لِعَمَّتِكَ ؟ آيا ته دا زنا د خپلې ترور (د پلار خور) د پاره خوښوي ؟
 هغه وويل : الله تعالى دې ما په تا باندې قربان كړي قسم په الله چې زه دا د هغې د پاره

نه خوښوم .

پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایل : وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِعَمَلَاتِهِمْ .

نور خلق هم دا د خپلو ترورانو (د پلار خورانو) د پاره نه خوښوي .

نبي عليه السلام (په پنځم ځل) ورنه پوښتنه او کړه :

أَفْتَحِبُّهُ لِحَاثِكَ ؟ آيا ته دا زنا د خپلې ترور (د مور خور) د پاره خوښوی ؟

هغه وويل : الله تعالى دې ما په تاسو باندې قربان کړي قسم په الله چې زه دا د هغې د

پاره نه خوښوم .

پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایل : وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِحَاثَاتِهِمْ .

نور خلق هم دا د خپلو تروریانو (د مور خورانو) د پاره نه خوښوي .

بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم دده په سینه باندې خپل لاس مبارک کینود او دا دعا

بې او کړه : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ ذَنْبَهُ وَطَهِّرْ قَلْبَهُ ، وَحَصِّنْ فَرْجَهُ .

ای الله ! دده گناه معاف کړه ، دده زړه صفا کړه ، او دده شرمگاه (د زنا نه) محفوظ کړه .

(راوي د حدیث وایي چې) د دینه پس دې کس زنا طرف ته هیڅ توجه نه کوله (یعنی د

زنا او نورو ناجائزو کارونو نه مکمل منع شو) . (۱)

(۱) عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : إِنْ فَتَى شَابًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ اإِذْنُ لِي بِالزَّانَا .

فَأَقْبَلَ الْقَوْمُ عَلَيْهِ فَرَجَّوْهُ وَقَالُوا : مَهْ مَهْ . فَقَالَ : أَذْنُهُ . قَدْ نَأْمِنُهُ قَرِيبًا . قَالَ : فَجَلَسَ قَالَ : أَتُحِبُّهُ لِأُمِّكَ ؟

قَالَ : لَا . وَاللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ . قَالَ : وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِأُمَّهَاتِهِمْ . قَالَ : أَفْتُحِبُّهُ لِابْنَتِكَ ؟ قَالَ : لَا . وَاللَّهِ

يَا رَسُولَ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ . قَالَ : وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِابْنَاتِهِمْ . قَالَ : أَفْتُحِبُّهُ لِأُخْتِكَ ؟ قَالَ : لَا . وَاللَّهِ

جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ . قَالَ : وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِأَخَوَاتِهِمْ . قَالَ : أَفْتُحِبُّهُ لِعَمَّتِكَ ؟ قَالَ : لَا . وَاللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ

فِدَاكَ . قَالَ : وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِعَمَّاتِهِمْ . قَالَ : أَفْتُحِبُّهُ لِحَاثِكَ ؟ قَالَ : لَا . وَاللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ . قَالَ :

وَلَا النَّاسُ يُحِبُّونَهُ لِحَاثَاتِهِمْ . قَالَ : فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ وَقَالَ : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ ذَنْبَهُ وَطَهِّرْ قَلْبَهُ ، وَحَصِّنْ فَرْجَهُ . فَلَمْ

يَكُنْ بَعْدَ ذَلِكَ الْفَتَى يَكْتُمُ إِلَى شَيْءٍ . مسند احمد رقم الحديث ۲۲۲۱۱ حديث أبي أمامة الباهلي ، المعجم الكبير

للطبراني رقم الحديث ۷۶۷۹ ، رقم الحديث ۷۷۵۹ ، شعب الایمان رقم الحديث ۵۰۳۲ ، الترغيب والترهيب للرواه السنة

رقم الحديث ۱۴۸۵ ، مجمع الزوائد باب في ادب العالم رقم الحديث ۵۴۳ ، تفسير ابن كثير ج ۵ ص ۷۲ ، ← ← ←

۳. نبی ﷺ هغه هلک په نرمې طریقې سره پوهه کړو چې پردی

قجورې یې راشو کولی

حضرت رافع بن عمرو غفاري رضی اللہ عنہ فرمایي چې کله زه هلک ووم نو ما به د انصارو تجورې راشو کولی ، نبی علیه السلام ته وویلې شو چې دلته یو هلک دی اوزمونې تجورې راشو کوي . (دوی اوفرمايل چې وې نیسئ ، اوما له یې راولئ) .

پس زه نبی علیه السلام ته راوستې شوم ، دوی رانه پوښتنه اوکړه :

يَا غُلَامُ ! لِمَ تَزِمِي النَّخْلَ ؟

اې هلکه ! ته (پردی) قجورې ولې راشو کوی ؟

ما ورته وویل : (زه اوږدې کيږم او) خورم یی . نبی علیه السلام اوفرمايل :

فَلَا تَزِمِ النَّخْلَ ، وَكُنْ مِمَّا سَقَطَ فِي أَشْفَلِهَا .

د قجورو نه یې مه راشو کوه (حکمه دا پردی دي) ، او کومې چې په خپله لاندې په زمکه

راوغورځيږي نو هغه خوره .

بیا دوی زما په سرباندې لاس راښکل او دا دُعایې راته اوکړه :

اللَّهُمَّ أَشْبِغْ بَطْنَهُ . اې الله ! دده خېټه (گېډه) مړه کړی . (۱)

سبحان الله ، که مونږ داسې کس نیولې وی نو سخته سزا به مو ورکړې وی خو نبی علیه

← ← ← احیاء علوم الدین ج ۲ ص ۳۳۴ ، بحر الدروع ص ۱۱۸ ، الخلق الحسن فی ضوء الكتاب والسنة ص ۱۳۵ ، موسوعة الاخلاق الاسلامية ص ۲۶۰ ، صلاح الامة فی علو الهمة ج ۱۰ ص ۲۰۹ ، سلم اخلاق النبوة ص ۴۳ ، قال الاباني فی "السلسلة الصحيحة" ص ۳۷۰ : "سند صحيح . رجاله كلهم ثقات رجال الصحيح ."

(۱) عَنْ أَبِي رَافِعٍ بْنِ عَمْرٍو الْغِفَارِيِّ رضی اللہ عنہ قَالَ : كُنْتُ وَأَنَا غُلَامٌ أَرْمِي نَخْلَ الْأَنْصَارِ ، فَقِيلَ لِلنَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّ هُنَا غُلَامًا يَزِمِي النَّخْلَ . فَأَتَى بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : « يَا غُلَامُ ! لِمَ تَزِمِي النَّخْلَ ؟ » : قُلْتُ : أَكُلُ قَالَ : « فَلَا تَزِمِ النَّخْلَ ، وَكُنْ مِمَّا سَقَطَ فِي أَشْفَلِهَا » ثُمَّ مَسَحَ رَأْسِي وَقَالَ : « اللَّهُمَّ أَشْبِغْ بَطْنَهُ » . مصنف ابن

ابن حبة رِثَاءُ الْيُبُوعِ وَالْأَفْصِيَّةِ مَنْ رَخَّصَ فِي أَكْلِ الشَّرَةِ إِذَا مَرَّ بِهَا . رقم الحديث ۲۰۳۰۵ ، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۰۳۴۳ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۴۴۶۰ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۵۸۷۵ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۹۶۶۲ ، و رقم الحديث ۱۹۶۶۴ .

السلام هغه په نرمۍ باندې پوهه کړو ، ددې ښه اثر دا راووت چې دا کس بیا آئنده د ټول عمر د پاره د پردې څیز نه منع شو .

۴. نبي ﷺ هغه کس په نرمۍ باندې پوهه کړو چې په مائه کې یې د پرنجې جواب ورکړو

په مسلم شریف او مشکوٰۃ شریف کې دا واقع ذکرده ، حضرت معاویه بن حکم سلمی رضی اللہ عنہ فرمایي چې یو ځل ما د رسول الله ﷺ سره مونځ کولو ، ناڅاپه په دې خلقو کې یو کس پرنجې (انکرشي) اوکړو ، ما ورته (په جواب کې د مائه په مینځ کې) ” يَزْحَمُكَ اللَّهُ “ وویل ، خلقو ماته په تېزۍ سره ښځ ښځ راوکتل .

ما (د تعجب په طور) وویل : په ما باندې دې زما مور او ژاري تاسو ولې ماته ښځ ښځ گوري ؟ خلقو (زما د چپ کولو د پاره) په خپلو لاسونو باندې خپل ورنونه اووهل .

کله چې ما دوی اولیدل چې زه یې چپ کولم نوزه چپ (خاموش) شوم . کله چې رسول الله ﷺ (د جمعې) مونځ اوکړو زما مور او پلار دې په دوی باندې قربان شي نه یې اووهلم ، اونه یې راته کنخل اوکړل ، بلکه صرف دومره یې راته وویل : **إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ.**

بشکه په مائه کې دنیاوي خبرې کول صحیح ندي ، مونځ خود تسبیح ، تکبیر او قرآن کریم لوستلو نوم دی . (۱)

(۱) عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السَّلْمِيِّ رضی اللہ عنہ . قَالَ : بَيْنَمَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . إِذْ عَصَى رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ . فَقُلْتُ : يَزْحَمُكَ اللَّهُ . فَرَمَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ . فَقُلْتُ : وَاللَّهِ أُقِيَاةً . مَا هَؤُلَاءِ كُمْ تَنْفَرُونَ إِلَيَّ ؟ فَجَعَلُوا يَخْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْعَادِهِمْ . فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَيِّتُونَنِي لِكَيْفِي سَكَتٌ . فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . قَبَّلَانِي هُوَ وَأَمَنِي . مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنِّهِ . فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي وَلَا هَزَنَنِي وَلَا هَتَنَنِي . قَالَ : إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ . إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ . صحيح مسلم كتاب التَّسَابُّحِ وَمَوَاضِعِ الصَّلَاةِ بابُ تَحْرِيمِ الْكَلَامِ فِي الصَّلَاةِ . وَلَمْ يَخْلُفْ مَا كَانَ مِنْ إِتَابِهِ

حضرت معاويه بن حڪم سلمي رضي الله عنه چونكه نوې مسلمان شوې ؤ دا ورته معلومه نه وه چې گني په مانځه كې خبرې كول منسوخ شوي دي ، او ده خو په اول كې د نبي عليه السلام نه څه احكامات زده كړي وو په هغې كې دا هم وو چې : كله ته پرنجې (آنكرشې) او كړې نو اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَووايه ، او كه بل كس پرنجې او كړي او هغه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوواي نو ته يَزَحْكَ الله اَووايه . نو ځكه ده هم په مانځه كې د پرنجې جواب ورکړو . (۱)

فائده : ددې څلورو واقعاتو نه معلومه شوه چې كوم خلق به په اسلامي احكاماتو باندې خبر نه وو نور رسول الله صلى الله عليه وسلم به هغوی په نرمې او ښې طريقې سره پوهه كول .

يتمانو سره د نبي عليه السلام نرمي

نبي عليه السلام به د يتمانو سره هم ډيره نرمي كوله .
بشير بن عقرية جهني رضي الله عنه فرمايي چې د غزوه احد په ورځ زما ملاقات د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره وشو ، ما ورته پوښتنه او كړه :

← ← ← رقم الحديث ۳۳ (۵۳۷) ، مشكاة المصابيح كتاب الصلاة باب مَا لَا يَجُوزُ مِنَ الْعَمَلِ فِي الصَّلَاةِ وَمَا يَبْتَاعُ بِهِ الْفَضْلُ الْأَوَّلُ رقم الحديث ۹۷۸ (۱) ، سنن أبي داود باب تَشْمِيطُ الْعَاطِسِ فِي الصَّلَاةِ رقم الحديث ۹۳۰ ، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۳۷۶۲ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۹۴۷ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۳۳۵۲ ، شرح السنة للبغوي رقم الحديث ۷۲۶ ، مسند أبي داود الطيالسي رقم الحديث ۱۲۰۱ .
(۱) عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ رضي الله عنه . قَالَ : لَمَّا قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِمْتُ أُمُورًا مِنْ أُمُورِ الْإِسْلَامِ . فَكَانَ فِيهَا عَلِمْتُ أَنَّ قَالَ لِي : " إِذَا عَطَسْتَ فَاَحْمِدِ اللَّهَ ، وَإِذَا عَطَسَ الْعَاطِسُ فَحَمِدَ اللَّهَ فَقُلْ : يَزَحْكَ اللَّهُ " . قَالَ : فَبَيَّعْنَا أَنَا قَائِمٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ ، إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ ، فَحَمِدَ اللَّهَ ، فَقُلْتُ : يَزَحْكَ اللَّهُ ، رَافِعًا بِهَا صَوْتِي . فَرَمَانِي النَّاسُ بِأَبْصَارِهِمْ حَتَّى احْتَمَلْنِي ذَلِكَ . فَقُلْتُ : مَا لَكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ بِأَعْيُنٍ شُرَّاءَ ؟ قَالَ : فَسَبَّحُوا ، فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ لِي : « إِنَّا الصَّلَاةَ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ ، وَذِكْرِ اللَّهِ جَلٍّ وَعَزٍّ . الْأَعْرَابُ . قَدْ عَانَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ لِي : « إِنَّا الصَّلَاةَ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ ، وَذِكْرِ اللَّهِ جَلٍّ وَعَزٍّ . لَمَّا كُنْتُ فِيهَا قَلْبِي كُنْتُ لَكَ شَأْنُكَ » . فَمَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَطُّ أَرْفَقَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . سنن أبي داود باب تَشْمِيطِ الْعَاطِسِ فِي الصَّلَاةِ رقم الحديث ۹۳۱ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۳۳۵۰ باب مَا لَا يَجُوزُ مِنَ الْعَمَلِ فِي الصَّلَاةِ .

مَا قَعَلَ أَبِي؟ زما په پلار څه اوشو؟ (دده پلار په غزوۀ احد کې شریک و).

نبي عليه السلام او فرمايل: اُسْتُشْهِدَ. رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

هغه شهيد شو، په هغه دې د الله تعالى رحمت وي.

حضرت بشير رضي الله عنه فرمايي چې زه په ژړا شوم، رسول الله صلى الله عليه وسلم زه را اونيوم، په سړيې راله لاس مبارک رابښکود، خپل ځان سره يې په سورلي بوتلم، اوراته وې فرمايل:

أَمَّا تَرْضَى أَنْ أَكُونَ أُنَا أَبُوكَ وَتَكُونَ عَائِشَةُ أُمِّكَ؟

آيا ته په دې راضي نه يې چې زه ستا پلار شم او عائشه ستا مور شي؟ (۱)

همدارنگې نبي عليه السلام به نورو یتیمانو ته هم تسلي ورکوله او د نرمنۍ به يې ورسره

کوله. (۲)

ماشومانو سره د نبي عليه السلام نرمني

۱. د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دی: حضرت ابوهريرة رضي الله عنه فرمايي چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم (خپل نمسې) حسن بن علي رضي الله عنه بڼکل کړو (يعني چچۍ يې ورته واخيسته)، د دوی سره آقرع بن حابس تميمي هم ناست و، آقرع (چې نبي

عليه السلام د ماشوم په بڼکلولو اوليد نو هغه) وويل:

إِنَّ لِي عَشْرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا.

(۱) عَنْ بَشِيرِ بْنِ عَفْرَةَ الْجُهَنِيِّ رضي الله عنه قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ أُحُدٍ فَقُلْتُ: مَا قَعَلَ أَبِي؟ قَالَ: اُسْتُشْهِدَ. رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ. فَبَكَيْتُ. فَأَخَذَنِي فَسَخَّ رَأْسِي. وَحَمَلَنِي مَعَهُ وَقَالَ: أَمَّا تَرْضَى أَنْ أَكُونَ

أُنَا أَبُوكَ وَتَكُونَ عَائِشَةُ أُمِّكَ؟ . مجمع الزوائد . كتاب البيز والصلوة باب ما جاء في الأيتام والأرامل والتسايرين . رقم

الحدث ۱۳۵۱۷، صلاح الامه ج ۱۰ ص ۱۸۸.

(۲) عَنِ ابْنِ وَهْبٍ رضي الله عنه قَالَ: اُسْتُشْهِدَ أَبِي مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي بَعْضِ غَزَاوِهِ. فَتَرَى

النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَأَنَا أَبْكِي. فَقَالَ لِي: أَسْكُتْ أَمَّا تَرْضَى أَنْ أَكُونَ أُنَا أَبُوكَ وَعَائِشَةُ أُمِّكَ؟ قُلْتُ: بَلَى.

بِأَبِي أَلَتِ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ. شعب الایمان رقم الحديث ۱۰۵۳۳، صلاح الامه في علو الهمة ج ۱۰ ص ۱۸۸ علو الهمة في الرحمة.

بیشکه زمالس (۱۰) بچي دي ، ما په دوی کې یو هم ندې ښکل کړی .

رسول الله ﷺ هغه طرف ته اوکتل ، بیا یې او فرمایل :

مَنْ لَا يُزَحِّمُ لَا يُزَحِّمُ . څوک چې په بل رحم نه کوي نو په ده به هم رحم نشي کولی . (۱)

۳ . نبی علیه السلام د ماشومانو سره ډیره مینه وه ، او نریمي به یې ورسره کوله :

په ترمذي شریف او مشکوٰۃ شریف کې دا واقعه ذکرده : حضرت بُریده رضی الله عنه فرمایي چې (یوه ورځ) رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته خطبه وبله ، ناڅاپه حضرت حسن او حضرت حُسين رضی الله عنهما راغلل ، دواړو د سُر رَنگ قميصونه اغوستي وو ، دوی دواړه راروان وو خو (د کم عمرۍ په وجه) په زمکه به راغورځیدل او بیا به پاڅیدل ، رسول الله صلی الله علیه وسلم (چې دوی اولیدل نو) دمېر نه رابښکته شو ، دواړه یې راواخیستل ، خپلې مخې ته یې (په غېږ کې) کینول ، بیا یې او فرمایل ، الله تعالی رښتیا فرمایلي دي :

﴿ إِنَّمَا أَمُؤَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ﴾

ترجمه : بیشکه ستاسو مالونه او ستاسو اولاد یو آزمینبت دی .

ما چې دا دوه ماشومان اوکتل چې دوی راروان دي ، غورځیدو او پاڅیدو سره راځي (صحیح نشي راتللی) نو زما صبر او نه شو تردې چې ما خپله (د وعظ) خبره منقطع کړه ، او دوی مې په غېږ کې راواخیستل ، (بیا نبی علیه السلام وعظ شروع کړو) . (۲)

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَبَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ رضي الله عنه ، وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا. فَقَالَ الْأَقْرَعُ: إِنَّ لِي عَشْرَةَ مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا. فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: مَنْ لَا يُزَحِّمُ لَا يُزَحِّمُ. صحيح البخاري كتاب الأدب باب رَحْمَةِ الْوَلَدِ وَتَقْبِيلِهِ وَمُعَالَفَتِهِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۹۹۷ ، صحيح مسلم كتاب الفضائل باب رَحْمَتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّبِيَّانَ وَالْوَيَالَ وَكَوَاهِلَهُمْ وَتَقْبِيلَهُمْ ذَلِكَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۳۱۸ ، سنن أبي داود باب فِي قُبْلَةِ الرَّجُلِ وَلَدَهُ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۲۱۸ ، سنن الترمذي باب مَا جَاءَ فِي رَحْمَةِ الْوَلَدِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۹۱۱ .

(۲) عَنْ أَبِي بُرَيْدَةَ رضي الله عنه . يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُنَا إِذَا جَاءَ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ رضي الله عنهما عَلَيْهِمَا قَيْنَصَانِ أَحْمَرَانِ يَنْهِيَانِ وَيَعْمَرَانِ. فَكَرَزَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْيَنْبَرِ ← ← ← ← ←

۳. امام بخاري رحمه الله په "الأدب المفرد" کې دا حديث را نقل کړی چې يو کس نبي عليه السلام ته راغی او د هغه سره ماشوم هم و، هغه سړي دا ماشوم خپل ځان ته رانزدې کول، نبي عليه السلام ورته وفرمايل:

أَتَرْحُمُهُ؟ آيا ته پدې ده باندې رحم (مهرباني) کوی؟
هغه ورته وويل: آو. پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل:

قَالَ لَهُ أَرْحَمُ بِكَ مِنْكَ بِهِ، وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ.

ته چې پدې ده باندې څومره رحم کوی د دینه زیات الله تعالی په تا باندې رحم کوي، ځکه هغه اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ذات دی. (۱)

لورانو سره د احسان او نرمۍ کولو په وجه د جنت مستحق کيدل

په دې ځای کې ضمناً دا خبره ذکر کوم چې څوک د خپلو لورانو سره احسان او نرمي کوي نو د دې په وجه دا کس د جنت مستحق گرځي:

۱. د مسلم شريف حديث دی، حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي چې ماته يوه مسکينه زنانه راغله، دوه لوراني ورسره وې، ما ورته د خوراک د پاره درې (۳) قجوري

← ← ← فَحَمَلَهَا وَوَضَعُهَا بَيْنَ يَدَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: صَدَقَ اللَّهُ { إِنْ مِمَّا آمَوُا لَكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فَتَتَّعُوا } [الطه ۱۵۸].
نَفَرْتُ إِلَى هَذَيْنِ الصَّبِيَّاتَيْنِ يَنْسِيَانِ وَيَعْتَزَانِ فَلَمْ أَصْبِرْ حَتَّى كَطَعْتُ حَدِيثِي وَرَفَعْتُهُمَا. سنن الترمذي أبواب المتأقبات عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَمَحَ الْحَدِيثَ ۳۷۷۴ قَالَ الْأَلْبَانِي: صَحِيح. سنن النسائي كِتَابُ صَلَاةِ الْوَيْلِيِّينَ لَوْلَا إِمَامُ عَنِ الْيَنْبَرِيِّ قَبْلَ قَوَائِمِهِ مِنَ الْخُلَطْبَةِ رَمَحَ الْحَدِيثَ ۱۵۸۵، مَشْكُوهُ الْمَصَابِيحِ بَابُ مَتَأَقِبِ أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقَضْلُ الثَّانِي رَمَحَ الْحَدِيثَ ۶۱۶۸ (۳۴)، مسند احمد رَمَحَ الْحَدِيثَ ۲۲۹۹۵، مصنف ابن أبي حنيفة رَمَحَ الْحَدِيثَ ۳۲۱۸۹، صحيح ابن حبان رَمَحَ الْحَدِيثَ ۶۰۳۹، السنن الكبرى للبيهقي رَمَحَ الْحَدِيثَ ۵۸۱۹، شعب الایمان رَمَحَ الْحَدِيثَ ۱۰۵۰۳، كنز العمال رَمَحَ الْحَدِيثَ ۳۷۶۸۹.

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ، وَمَعَهُ صَبِيٌّ، فَجَعَلَ يَضُمُّهُ إِلَيْهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَرْحُمُهُ؟ قَالَ: كَعَمْ، قَالَ: قَالَهُ أَرْحَمُ بِكَ مِنْكَ بِهِ، وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ. الأدب المفرد مخرجاً بَابُ رَحْمَةِ الْوَيْلَالِ رَمَحَ الْحَدِيثَ ۳۷۷، السنن الكبرى للنسائي رَمَحَ الْحَدِيثَ ۷۶۶۳.

ورکړی، دې هرې یوې لور ته یوه یوه قجوره ورکړه، او یوه یې خپلې خُلفې ته د خوراک د پاره اوچته کړه، دې لورانو ورنه دا قجوره هم اوغوښته، دې چې د کومې قجورې د خوړلو اراده کړې وه دایې هم په مینځ دوه ټوټې کړه او دوی ته یې ورکړه.

(حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې) ددې زَنانه دې کار زه په تعجب کې واچولم، نو مارسولُ الله صلی الله علیه وسلم ته ددې تذکره اوکړه، دوی او فرمایل:

إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَوْحَىٰ لَهَا بِهَا الْجَنَّةَ. - أَوْ - أَعْتَقَهَا بِهَا مِنَ النَّارِ.

یښکله الله تعالی دې زَنانه ته په دې کار باندې جنت واجب کړو.

یا نبی علیه السلام دا او فرمایل چې: الله تعالی دا زَنانه په دې کار سره د جهنم د اور نه آزاده کړه. (۱)

۲. په ځنې احادیثو کې ذکر دي چې حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هغې فقیرې زَنانه ته یوه قجوره ورکړه، هغې دا قجوره په خپلو لورانو باندې تقسیم کړه، او په خپله یې او نه خوړه.

حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې کله ما نبی علیه السلام ته ددې خبره اوکړه نو هغوی او فرمایل:

مَنِ ابْتُلِيَ مِنَ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ، فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ.

څوک چې په لورانو باندې مُبتلا شو (یعنی صرف لورانې یې وي) او دا د دوی سره احسان او کړي (یعنی ښه تربیت یې او کړي او د بلوغ نه پس یې ښک کس ته په نکاح ورکړي) نو د قیامت په ورځ به دا لورانې دده د پاره د جهنم نه حجاب (او پرده) وي. (یعنی ددې په

(۱) سنن عیسیٰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَهْلُهَا قَالَتْ: جَاءَ ثَلَاثُ مَسْكِينَةٍ تَحْمِلُ ابْنَتَيْنِ لَهَا، فَأَعْطَتْهُمَا ثَلَاثَ كَمَرَاتٍ، فَأَعْطَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا ثَمْرَةً، وَرَفَعَتْ إِلَىٰ فِيهَا ثَمْرَةً لِتَأْكُلَهَا، فَاسْتَظَعَتْهُمَا ابْنَتَاهَا، فَشَقَّتِ الثَّمْرَةَ الَّتِي كَانَتْ تُرِيدُ أَنْ تَأْكُلَهَا بَيْنَهُمَا، فَأَعْجَبْنِي هَاتَاهَا، قَدْ كَرِهْتُ الَّذِي صَنَعَتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَوْحَىٰ لَهَا بِهَا الْجَنَّةَ، أَوْ - أَعْتَقَهَا بِهَا مِنَ النَّارِ». صحيح مسلم كتاب البيعة والادب باب فضل الإحسان إلى البنات رقم الحديث ۱۴۸ (۲۶۳۰)، مسند احمد رقم الحديث ۲۳۶۱۱، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۴۴۸، شعب الامان رقم الحديث ۱۰۵۰۸، الاداب للبيهقي رقم الحديث ۱۶، صحيح الرغيب والرهيب رقم الحديث ۱۹۶۹ (۱۹).

وجه به د جهنم نه محفوظ وي) . (۱)

د لورانو د تخصیص وجه : په مذکوره حدیث کې چې د لورانو تذکره شوی نودې د تخصیص وجه داده چې دا د هلکانو په نسبت احسان ته ډیرې محتاجې وي .

نو څوک چې د لورانو سره نرمي او احسان اوکړي " صحیح تربیت یې اوکړي ، تردې چې د بلوغ نه پس یې نېک سړي ته په نکاح ورکړي " نو ددې په وجه دا انسان د جنت مستحق کیږي ، او د جهنم نه محفوظ کیږي . (۲)

غلامو سره د نرمۍ حکم

۱ . په مسلم شریف او نورو ډیرو د احادیثو په کتابونو کې دا واقعہ ذکرده : حضرت ابو مسعود بدري رضی اللہ عنہ فرمایي چې ما خپل غلام په کورپه باندې وهلو ، ما د شاترف نه ډیر

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . قَالَتْ : جَاءَتْ بَنِي امْرَأَةٍ . وَمَعَهَا ابْنَتَانِ لَهَا . فَاتَيْنِي فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي شَيْئًا غَيْرَ ثَمَرَةٍ وَاحِدَةٍ . فَأَعْطَيْتُهَا إِيَّاهَا . فَأَخَذَتْهَا فَقَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا . وَلَمْ تَأْكُلْ مِنْهَا شَيْئًا . ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ وَابْنَتَاهَا . فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَنِي حَدِيثَهَا . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنِ ابْتُلِيَ مِنَ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ . فَأَخْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ . صحیح مسلم کتاب النبی والنسب والاکتاب باب فضل الإحسان إلى البنات رقم الحديث ۱۴۷ (۲۶۲۹) ، صحیح البخاری کتاب الأدب باب رغبة الولد وتغيبه ومعاتقته رقم الحديث ۵۹۹۵ ، ورم الحديث ۱۴۱۸ کتاب الزکوة باب اتقوا النار ولو بشق ثمرة والقيل من الصدقة ، الادب المفرد رقم الحديث ۱۳۲ ، سنن الترمذي رقم الحديث ۱۹۱۵ ، شعب الايمان رقم الحديث ۸۳۰۸ ، شرح السنة رقم الحديث ۱۶۸۱ ، مشکاة المصابيح باب الشفقة والرحمة على الخلق الفصل الاول رقم الحديث ۲۹۳۹ (۳) .

(۲) (فَأَخْسَنَ إِلَيْهِنَّ) قِيلَ : يَتَرَوْنَهُنَّ الْأَكْفَاءَ . وَالْأَخْسَنُ أَنْ يَعْمَ الْإِحْسَانُ (كُنَّ لَهُ) أَيُّ : لِلْمُبْتَلِ (سِتْرًا) يَكْسِرُ أَوَّلُهُ أَيُّ : حِجَابًا دَافِعًا (مِنَ النَّارِ) أَيُّ : دُخُولُهَا . وَلَعَلَّ وَجْهَ تَخْصِيصِهِمْ أَنَّ اخْتِيَابَهُمْ إِلَى الْإِحْسَانِ يَكُونُ أَكْثَرَ مِنَ الصَّبْرِ . فَمَنْ سَتَرَهُنَّ بِالْإِحْسَانِ عَنْ لُحُوقِ الْعَارِ يُجَازَى بِالسَّعْرِ عَنِ النَّارِ جَزَاءً وَقَدْ اخْتَلَفَ فِي الْمَرَادِ بِالْإِبْتِلَاءِ هَلْ هُوَ لَفْسٌ وَجُودُهُنَّ . أَوِ الْإِبْتِلَاءُ بِمَا صَدَرَ مِنْهُنَّ . أَوِ الْإِلْفَاقُ عَلَيْهِنَّ ؟ وَكَذَا اخْتَلَفَ فِي الْمَرَادِ بِالْإِحْسَانِ هَلْ يَقْتَصِرُ عَلَى قَدْرِ الْوَاجِبِ . أَوْ مَا زَادَ عَلَيْهِ ؟ وَالْفَاهِي الثَّانِي . ثُمَّ عَرَضَ الْإِحْسَانُ أَنَّ يُوَافِقَ الشَّرَّ . وَالْفَاهِي أَنَّ الثَّوَابَ الْمَلَكُوتِي إِذَا تَخَصَّلَ لِقَاعِلِهِ إِذَا اسْتَمَرَ عَلَيْهِ إِلَى أَنْ يَخْصُلَ اسْتِغْفَاؤُهُنَّ عَنْهُ بِرُؤُوحٍ أَوْ غَيْرِهِ . مرقاة المفاتيح ج ۷ ص ۳۱۰۰ فی تشریح حدیث ۲۹۳۹ .

کس آواز واوريد چې دا يې فرمايل :

إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ . اې ابو مسعود ! پوهه شه .

ابو مسعود رضي الله عنه فرمايي چې زه د ډيرې غصې نه په دې آواز پوه نه شوم ، هر کله چې هغه کس ماته رانزدې شو نو هغه رسول الله صلى الله عليه وسلم و چې ماته يې او فرمايل :

إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ . إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ .

اې ابو مسعود ! پوهه شه ، اې ابو مسعود ! پوهه شه .

ما (د ډير هېبت په وجه) کوره د لاس نه او غورځوله .

نبي عليه السلام او فرمايل :

إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ ، أَنَّ اللَّهَ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَى هَذَا الْغُلَامِ .

اې ابو مسعود ! پوهه شه چې ته څومره په دې غلام باندې قادريی الله تعالى په تا باندې د دينه زيات قادر دی .

ما ورته وويل : زه به د دينه پس هيڅ کله غلام او نه و هم . (۱)

۳ . په يوروايت کې ورسره دا هم شته :

... ابو مسعود رضي الله عنه فرمايي چې ما نبي عليه السلام ته او فرمايل :

يَا رَسُولَ اللَّهِ ! هُوَ خَيْرٌ لِي مِنْكَ .

اې د الله رسوله ! دا غلام د الله تعالى د رضا د پاره آزاد دی .

(۱) قَالَ أَبُو مَسْعُودٍ الْبَذَرِيُّ رضي الله عنه : كُنْتُ أَضْرِبُ غُلَامًا لِي بِالسَّوْطِ ، فَسَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ خَلْفِي . « إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ » ، فَلَكَمَّ أَفْهَمَ الصَّوْتُ مِنَ الْغَضَبِ . قَالَ : فَلَكَمَّا دَنَا مِنِّي إِذَا هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَإِذَا هُوَ يَقُولُ : « إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ ، إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ » . قَالَ : فَالْقَيْتُ السَّوْطَ مِنْ يَدَيَّ ، فَقَالَ : « إِعْلَمُ أَبَا مَسْعُودٍ ، أَنَّ اللَّهَ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَى هَذَا الْغُلَامِ » . قَالَ : فَقُلْتُ : لَا أَضْرِبُ مَسْلُوكًا بَعْدَهُ أَبَدًا . صحيح مسلم كتاب الإيمان باب ما جاء في فضل أبي مسعود ، مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ۱۶۵۹ ، سنن العرملي أبواب البر والصلة باب الثمن عن ضرب مَخْبِيَةِ النَّبَايَا ، وَكَفَّارَةٌ مِنْ لَكَمَةٍ عَبْدُهُ رَقَمَ الحديث ۳۴ (۱۶۵۹) ، سنن العرملي أبواب البر والصلة باب الثمن عن ضرب النَّدَمِ وَخَشْيَتِهِمْ رَقَمَ الحديث ۱۹۴۸ ، مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ۱۷۰۸۷ ، و رَقَمَ الحديث ۲۲۳۵۴ ، المعجم الكبير للطبراني رَقَمَ الحديث ۶۸۳ ، و رَقَمَ الحديث ۶۸۴ ، شعب الإيمان رَقَمَ الحديث ۸۲۰۷ ، شرح السنة للبهوي ج ۹ ص ۳۴۷ .

نبی علیہ السلام او فرمایا :

”أَمَا لَمْ تَفْعَلْ لِفَتْحِكَ النَّارَ“ . أَوْ ”كَيْسَتْكَ النَّارُ“

کہ چیرتہ تادا غلام نہ وی آزاد کړی نو د جهنم ا ور به سوزولې وی .

اویایی داسی افرمایل: چي دجهنم اوره دررسیدلي و. (۱)

امام نووي رحمہ اللہ ليکلي دي چې په دې حديث کې مسلمانانو ته ترغيب دی چې خپلو غلاماتو (اونوکرانو) سره نرمي اوکړي.

بل په دې حدیث کې مسلمانانو ته نصیحت او تنبییه ده په عفوې او غصې برداشت کول
باندې. (۲)

نبی علیہ السلام بہ ہم خپل خادم او خپلہ بی بی نہ وھلہ. (۳)

یو اعرابي سره د شفقت او نرمۍ معامله

حضرت انس رضي الله عنه فرمايې چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم دير مهربانه ؤ ، كه څوك به ورته راغى نو (كه په دې وخت كې به ورسره څه نه وو نو) وعده به يې ورسره كوله، او كه

(۱) عَنْ أَبِي مُسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه . قَالَ : كُنْتُ أَضْرِبُ غُلَامًا لِي ، فَسَمِعْتُ مِنْ خَلْفِي صَوْتًا : «إِعْلَمْ أَبَا مُسْعُودٍ : اللَّهُ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَيْهِ» . قَالَتْ فَتُ فَإِذَا هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! هُوَ خَزَنَةُ اللَّهِ . فَقَالَ : «أَمَا لَوْ لَمْ تَفْعَلْ لِلْفَحْشَى النَّارُ» . أَوْ «لَمْ يَسْتَكِ النَّارُ» . صحيح مسلم كتاب الأيمان باب فضيلة المتأبيلين . وَكَفَارَةٌ مَنْ لَكَمَ عَبْدَهُ رقم الحديث ۳۵ (۱۶۵۹) ، الادب المفرد مخرجا ۱۷۱ باب ادب الخادم ، سنن أبي داود باب في حق المملوك رقم الحديث ۵۱۵۹ ، مشكاة المصابيح باب النفقات وحق المملوك رقم الحديث ۲۳۵۳ (۱۷) ، شعب الأيمان رقم الحديث ۸۲۰۸ .

(٢) فِيهِ الْحَثُّ عَلَى الرَّفْقِ بِالْمَمْلُوكِ ، وَالْوَعْظُ وَالتَّنْذِيرُ عَلَى اسْتِعْمَالِ الْعَفْوِ وَكَلِمِ الْغَيْظِ ، وَالْحُكْمُ كَمَا يَحْكُمُهُ
 اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ . شرح النووي على مسلم (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج) ج ١١ ص ١٣٠ . طبع دار إحياء
 التراث العربي بيروت

(٣) مَا خَرَّبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا قَطُّ بِيَدِهِ، وَلَا أَمْرًا أَكًّا، وَلَا خَادِمًا، إِلَّا أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ..... صحيح مسلم كتاب القصاص باب مُبَاعَدَةِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْكَأَمِرِ وَالْحَيْتَارِ مِنَ النَّجَاحِ أَشْهَلَةُ وَالْبَقَاوِيلُ عَلَيَّ التَّيَاقُافُ حُرُمَاتِي رقم الحديث ٧٩ (٢٣٢٨)، المعجم الاوسط رقم ال ٥٣٢٨، مشكاة المصابيح باب في الخلاء وقتائلا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الفصل الاول رقم الحديث ٥٨١٨ (١٨)، مصنف عبدالرزاق الصنعاني رقم الحديث ١٧٩٣٢.

له بهر سره وو نو فی الحال به یې هغه ته ورکول.

یو ځل د جَمْعې مانځه د پاره اقامت اوشو په دې وخت کې یو اعرابي راغی، نبي علیه السلام یې د کپړو نه اونیولو او ورته وې ویل:

زما څه معمولي حاجت پاتې دی (که روستويې کړم نو) ویرېږم چې هغه رانه هیر شي. پس نبي علیه السلام د هغه سره پاڅید، تردې چې هغه د خپل حاجت نه فارغ شو، بیا نبي علیه السلام مانځه طرف ته متوجّه شو، او مونځ یې اوکړو. (۱)

ځانته د ضرورت باوجود بل کس ته څادر ورکول

په بخاري شریف کې دا واقعه ذکر ده، حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه فرمایي چې یوې زنانه نبي علیه السلام ته بُرْدَة (څادر) راوړو.

((حضرت سهل رضی الله عنه د موجود خلقو نه پوښتنه اوکړه: آیا تاسو بُرْدَة پېژنئ؟ خلقو ورته وویل: دا پلن څادر ته وایي، ده ورته وویل: بُرْدَة همدې پلن څادر ته وایي خو چې غاړې یې اودل شوي وي)).

دې زنانه وویل: يَا رَسُولَ اللَّهِ! اَكْسُوكَ هَذِهِ.

اې د الله رسول! زه تاسو ته دا څادر د اغوستلو د پاره درکوم.

فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا، فَلَبِسَهَا.

نبي صلی الله علیه و آله د هغې نه دا څادر واخیست؛ ځکه ضرورت یې ورته ؤ، او وایې غوست.

په صحابه کرامو کې یو کس د نبي علیه السلام په بدن مبارک باندې دا څادر اولید، نو ورته وې ویل:

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی الله عنه قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا، وَكَانَ لَا يَأْتِيهِ أَحَدٌ إِلَّا وَعَدَهُ، وَأَلْجَزَلُهُ

إِنْ كَانَ عِنْدَهُ، وَأَقْبَلَتِ الصَّلَاةُ. وَجَاءَهُ أَعْرَابِيٌّ فَأَخَذَ بِكُمُوهٍ فَقَالَ: إِنَّمَا بَقِيَ مِنْ حَاجَتِي يَسِيرَةٌ، وَأَخَذَ أَلْسَاها.

فَقَامَ مَعَهُ حَتَّى فَرَغَ مِنْ حَاجَتِهِ، ثُمَّ أَقْبَلَ فَصَلَّى. (الادب المفرد مخرجاً للبخاري باب سَمَاءُ وَالنَّاسِ رَمَ الحديث

٢٧٨، التاريخ الكبير ٢١١/٢، وصححه الالباني في "المصححة" ١٢٩/٥ رَمَ الحديث ٢٠٩٢، وصحح الجامع

رَمَ الحديث ٣٨١٥.

يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا أَحْسَنَ هَذِهِ، فَأَكْسَيْنِيهَا.

ای د الله رسوله! دا څومره ښکلې څادر دی دا ماته د اغوستلو د پاره راکړه.

نبي عليه السلام ورته او فرمايل: صحيح ده (د روايي ځله).

کله چې پيغمبر عليه السلام د هغه ځای نه پاڅيد (اولا) نو دا کس نورو صحابه کرام ملامته کړو او ورته وې ويل:

تا چې د نبي عليه السلام نه څادر او غوښت دا تا ښه کار او نکړو؛ ځکه تا په خپله اوليد چې کله پيغمبر عليه السلام دا څادر د هغې زنانه نه واخيست نو په خپله يې ورته ضرورت؛ خو تا بيا هم ور نه او غوښت، او تاته ښه پته ده چې د هغوی نه څه څيز او غوښتلې شي نه يې نه منع کوي. هغه صحابي وويل:

رَجَوْتُ بَرَكَتَهَا حِينَ لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَعَلِّي أَكْفَنُ فِيهَا.

کله چې دا نبي عليه السلام واغوست نوزه ددې څادر د برکت اميد لرم، شايد چې ماته په دې څادر کې کفن راکړې شي.

(يعنی ددې صحابي مقصد دا و چې کله دا څادر نبي عليه السلام واغوست نو ماته برکت د پاره ور نه او غوښت؛ ددې د پاره چې ماته په دې څادر کې د مرگ نه پس کفن راکړې شي). (۱)

دا د نبي عليه السلام ښائسته اخلاق، نریمې او سخاوت و چې پخپله يې څادر ته ضرورت و خو بيا يې هم بل صحابي ته ورکړو.

(۱) عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبُرْدَةٍ، فَقَالَ سَهْلٌ لِلْقَوْمِ: أَتَذَرُونَ مَا الْبُرْدَةُ؟ فَقَالَ الْقَوْمُ: هِيَ الشُّبْلَةُ. فَقَالَ سَهْلٌ: هِيَ شُبْلَةٌ مَسْجُودَةٌ فِيهَا حَاهِيَتُهَا، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَلَسْتُ بِكَ هَذِهِ. فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُخْتَصِمًا إِلَيْهَا فَلَبِسَهَا، فَرَأَاهَا عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا أَحْسَنَ هَذِهِ، فَأَكْسَيْنِيهَا. فَقَالَ: «نَعَمْ» فَلَمَّا قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَصْحَابُهُ، قَالُوا: مَا أَحْسَنَتْ حِينَ رَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مُخْتَصِمًا إِلَيْهَا، ثُمَّ سَأَلْتَهُ إِيَّاهَا، وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّهُ لَا يُسْأَلُ شَيْئًا فَيَمْنَعُهُ، فَقَالَ: رَجَوْتُ بَرَكَتَهَا حِينَ لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَعَلِّي أَكْفَنُ فِيهَا. صحيح البخاري كتاب الأدب باب حُسن الخلق والسَّخَاءِ، وَمَا يُلْزَمُ مِنَ الْبُهْلِ رقم الحديث ۶۰۳۶، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۵۷۸۵، كنز العمال رقم الحديث ۱۸۶۳۸.

خلقو سره د نرۍ کولو په وجه مغفرت

څوک چې تنگ د ستو او غريبانانو سره په معاملاتو کې نرۍ کوي نو الله تعالیٰ په دې سره دده مغفرت کوي :

۱. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

فربستو د تاسو نه د مخکې خلقو د يو سړي روح واخيست ، او وې وړو ، دوی دده نه پوښتنه او کره :

أَعَمِلْتَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا؟ آيا تا چيرته ښک کار کړی ؟

ده ورته وويل : نه . فربستو ورته وويل : ته يې ځان ته رايا د کره (کيدې شي تا کړې وي)
ده ورته وويل : زه مالدار کس ووم ، ما به خلقو ته قرضونه ورکول ، بيا به مې خپلو
ځوانانو ته حکم کولو چې تاسو تنگ دست (غريب) ته مهلت ورکوئ (زړې ورنه مه
غواړئ) ، او مالدار سره آساني کوئ .

نو الله تعالیٰ فربستو ته او فرمايل : تَجَوَّزُوا عَنْهُ .

تاسو هم په ده باندې آساني او کړئ (دده د گناهونو نه درگزر او کړئ) . (۱)

۲. د مسلم شريف حديث دی ، حضرت حذيفه رضي الله عنه فرمايي : الله تعالیٰ ته به په خپلو
بندگانو کې داسې يو بنده راوستې شو چې هغه ته يې (دير) مال ورکړې و ، الله تعالى د
هغه نه پوښتنه او کره : مَاذَا عَمِلْتَ فِي الدُّنْيَا ؟ تا په دنيا کې څه عمل کړې و ؟
راوي د حديث وايي چې بندگان خود الله تعالیٰ نه هيڅ خبره نشي پتولی .

(۱) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَلَقَّيْتُ الْمَلَائِكَةَ رُوحَ رَجُلٍ مِّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَقَالُوا: أَعَمِلْتَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا؟ قَالَ: لَا. قَالُوا: تَذَكَّرْ. قَالَ: كُنْتُ أَدَايِنَ النَّاسِ فَأَمُرُ فِتْيَانِي أَنْ يُنْظَرُوا الْمُعْسِرَ، وَيَتَجَوَّزُوا عَنِ الْمُؤْسِرِ. قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: تَجَوَّزُوا عَنْهُ. صحيح مسلم كتاب المساقاة باب فضل القارِ المُعْسِرِ ولم الحديث (۱۵۶۰) ۲۶
(۲) صحيح البخاري كتاب البيوع باب من أفلح مؤسراً ولم الحديث ۲۰۷۷ ، السنن الكبرى للبيهقي ولم الحديث ۱۹۷۹ باب من أفلح معسراً أو تجاوز عن مؤسر ، شعب الايمان ولم الحديث ۱۰۷۳۳ ، صحيح الترغيب والترهيب ولم الحديث (۲) ۹۰۳ الترغيب في العسر على المعسر ...

نودا بنده به ورته او وایي: ای ربه! تا مال د مال را کړې و، ما به د خلقو سره بیع شرا کوله، او زما عادت درغز (معافي) کول وو، پس ما به د مالدار سره آساني کوله، او تنگ دست ته به مې مهلت ورکول.

الله تعالی او فرمایل: اَنَا أَحَقُّ بِذَا مِثْلِكَ، تَجَاوَزُوا عَنْ عَبْدِي.

زه د تانه ډیر د معاف کولو لائق یم، (ای فرېستو!) تاسو زما ددې بنده نه درغز او کړئ (دا معاف کړئ).

حضرت عقبه بن عامر جهني رضی اللہ عنہ او ابو مسعود انصاري رضی اللہ عنہ فرمایي چې مونږ دا واقعہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د خلې مبارکې نه همداسې اوريدلې ده. (۱)
همداسې واقعہ په نورو احاديثو کې هم ذکر شوی. (۲)

(۱) عَنْ حَدِيثِ رضی اللہ عنہ. قَالَ: أَمَّا اللَّهُ بِعَبْدِهِ مِنْ عِبَادِهِ آثَاءَ اللَّهِ مَالًا، فَقَالَ لَهُ: مَاذَا عَمِلْتَ فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ: وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا. قَالَ: يَا رَبِّ أَكْتَمْتَنِي مَالَكَ، فَكُنْتُ أَبَايَ النَّاسِ، وَكَانَ مِنْ خُلُقِي الْجَوَارُ، فَكُنْتُ أَتَيْسَرُ عَلَى الْمُوسِرِ، وَأَنْظِرُ الْمُغْسِرَ، فَقَالَ اللَّهُ: أَنَا أَحَقُّ بِذَا مِثْلِكَ، تَجَاوَزُوا عَنْ عَبْدِي. فَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ الْجُهَنِيُّ رضی اللہ عنہ وَأَبُو مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيُّ رضی اللہ عنہ هَكَذَا سَمِعْنَاهُ مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. صحيح مسلم كتاب التَّائِبِ بابُ فَضْلِ الْقَارِ الْمُغْسِرِ رقم الحديث ۱۷۵۰ (۱۰) الرغبة في السَّامَةِ فِي الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ.

(۲) عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُوسِبَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَلَمْ يُوْجَدْ لَهُ مِنَ الْخَيْرِ شَيْءٌ، إِلَّا أَنَّهُ كَانَ يُخَالِطُ النَّاسَ، وَكَانَ مُوسِرًا، فَكَانَ يَأْمُرُ غُلَامَانَهُ أَنْ يَتَجَاوَزُوا عَنِ الْمُغْسِرِ». قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: نَحْنُ أَحَقُّ بِذَا مِثْلِكَ مِنْهُ، تَجَاوَزُوا عَنْهُ. صحيح مسلم كتاب التَّائِبِ بابُ فَضْلِ الْقَارِ الْمُغْسِرِ رقم الحديث ۳۰ (۱۵۶۱)، الادب المفرد بابُ حُسْنِ الْخُلُقِ إِذَا قُفِرُوا رقم الحديث ۲۹۳، مسند احمد رقم الحديث ۱۷۰۸۳، سنن الترمذي باب ما جاء في النظر المعسر والرفق رقم الحديث ۱۳۰۷، شعب الایمان رقم ۱۰۷۳۰، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۵۳۷.

وفي رواية: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ. أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يُدَايِنُ النَّاسَ، فَكَانَ يَقُولُ لِفَتَاةٍ: إِذَا أَكَيْتِ مُغْسِرًا فَتَجَاوَزِي عَنْهُ، لَعَلَّ اللَّهَ يَتَجَاوَزُ عَنْكَ، فَلَقِيَ اللَّهَ فَتَجَاوَزَ عَنْهُ. صحيح مسلم كتاب التَّائِبِ بابُ فَضْلِ الْقَارِ الْمُغْسِرِ رقم الحديث ۳۱ (۱۵۶۲)، مسند أبي داود الطيالسي رقم الحديث ۲۶۳۳، مسند احمد رقم الحديث ۸۳۸۷، سنن النسائي رقم الحديث ۳۶۹۵، شعب الایمان رقم الحديث ۱۰۷۳۳.

فائده : د مذکوره واقعي نه معلومه شوه چې څوک د تنگدسته او غریبانو سره نریم کوي نو الله تعالی به دده سره نریم او کړي او دده گناهونه به معاف کړي .

۳ . د مسلم شریف حدیث دی ، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي :

... مَنْ يَسِّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ... (۱)

څوک چې په یو تنگ دسه (غریب) باندې آسانی او کړي نو الله تعالی به په دنیا او آخرت دواړو کې په ده باندې آسانی او کړي .

۴ . بلکه په خلقو باندې رحم کول او د دوی سره نریم کول د پیغمبرانو اخلاق دي :

ابو سلیمان الدارني رَحِمَهُ اللهُ فرمایي :

الزُّمَّاءُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالرَّحْمَةُ لِلْخَلْقِ دَرَجَةُ الْمُرْسَلِينَ . (۲)

د الله جل جلاله نه راضي کیدل او په مخلوقاتو باندې رحم کول د پیغمبرانو درجه ده .

(یعنی د هغوی اخلاق دي) .

چې څوک د خلقو سره نریم کوي نو الله تعالی به په ده نریم او کړي

۱ . عمر بن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ فرمایي :

.... مَا رَفَقَ عَبْدٌ بِعَبْدٍ فِي الدُّنْيَا إِلَّا رَفَقَ اللَّهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۳)

(۱) صحیح مسلم کتاب الذِّكْرِ وَالذُّعَاوُ وَالنُّوْبُو وَالِاسْتِغْفَارِ بَابُ فَضْلِ الْاجْتِنَاعِ عَلَى وَلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَعَلَى الذِّكْرِ ولم الحديث ۳۸ (۲۶۹۹) ، مسند احمد رقم الحديث ۷۴۲۷ ، شعب الايمان رقم الحديث ۱۵۷۲ ، و رقم الحديث ۱۰۷۳۷ ، مشكاة المصابيح كتاب العلم الفصل الاول رقم الحديث ۲۰۴ (۷) .

(۲) حلية الأولياء و طبقات الأصلاء ج ۹ ص ۲۶۲ أبو سُلَيْمَانَ الدَّارَنِيُّ ، و ج ۱۰ ص ۵ أَخْبَدُ بْنُ أَبِي الْعَوَّازِيِّ ، صلاح الامة في علو الهمة ج ۱۰ ص ۲۳۱ .

(۳) كَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللهُ يَخْطُبُ يَقُولُ : إِنَّ مِنْ أَحَبِّ الْأُمُورِ إِلَى اللَّهِ الْقَصْدَ فِي الْجِدَّةِ . وَالْعَفْوُ فِي التَّقْدِيرَةِ . وَالرِّفْقُ فِي الْوِلَايَةِ . وَمَا رَفَقَ عَبْدٌ بِعَبْدٍ فِي الدُّنْيَا إِلَّا رَفَقَ اللَّهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . مصنف ابن أبي شيبة كَلَامُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ رقم ۳۵۰۸۸ ، روضة العقلاء ونزهة الفضلاء لابن حبان البستي ص ۱۶۷ ذكر الحديث على العفو عن الجاني ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ص ۴۲۸ ألوال السلف والعلماء في العفو والصفح .

کوم کس چې په بل باندې په دُنیا کې نړمي او کړي نو الله تعالی به په ده باندې په قیامت کې نړمي او کړي .

همداسې خبره د علامه ابن قیم رَحْمَةُ اللهِ نَهْم نقل ده . (۱)

حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غل ته دُعا او کره

په احياء العنوم ! او نورو کتابونو کې دا واقعه ذکر ده : يو محل حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په بازار کې ناست و ، خوراک يې اخيستلو ، ده چونکه دراهم په خپل پټکي کې ايځي وو ، کله يې چې خوراک واخيستلو او دراهم يې راخيستل نو هغه نه وو (غل ورنه پټ کړي وو) . ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل :

زه چې دلته کيناستم دا د ماسره وو (خو اوس رانه غل ويستي دي . په هغه ځای کې موجود) خلقو د هغه غل پسې خبرې (بد دُعا) شروع کړې ، او دا يې ويل :

اَللّٰهُمَّ اقْطَعْ يَدَ السَّارِقِ الَّذِي اَخَذَهَا ، اَللّٰهُمَّ افْعَلْ بِهِ كَذَا .

اې الله ! د هغه غل لاس پرېکړه چا چې دا درهم اخيستي ، اې الله ! هغه ته دا جزا ورکړه .

حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل :

اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ حِمْلُهُ عَلَى اَخْذِهَا حَاجَةً فَبَارِكْ لَهُ فِيْهَا ، وَاِنْ كَانَ حِمْلُهُ جَرَاءَةً عَلَى الدَّلْبِ فَاجْعَلْهُ آخِرَ دُؤْبِهِ

اې الله ! که دې کس دا دراهم د ضرورت په وجه اخيستي وي نو هغه ته په دې کې برکت واچوه ، او که په گناه باندې يې د زړه وړتيا په وجه اخيستي وي نو دا د هغه آخري گناه

(۱) وقال ابن القيم رَحْمَةُ اللهِ : من رَفَقَ بعبادِ الله رَفَقَ اللهُ بِهِ ، ومن رَحِمَهُم رَحِمَهُ ، ومن أَحْسَنَ إِلَيْهِمْ أَحْسَنَ إِلَيْهِ ، ومن جَادَ عَلَيْهِمْ جَادَ اللهُ عَلَيْهِ ، ومن نَفَعَهُمْ نَفَعَهُ ، ومن سَتَرَهُمْ سَتَرَهُ ، ومن مَنَعَهُمْ خَيْرَهُ مَنَعَهُ خَيْرَهُ ، ومن عَامَلَ خَلْقَهُ بِصِفَةٍ عَامَلَ اللهُ بِتِلْكَ الصِّفَةِ بَعِيْنَهَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، فَاِنَّهُ تَعَالَى لِعَبْدِهِ حَسْبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ لَخَلْقِهِ . موسوعة الاخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۲۵۵ احوال السلف والعلماء في الرفق . الوابل الصيب ص ۳۵ .

اوگرځوه. (يعنی نور يې ددې گناه نه منع کړه). (١).

ربيع بن خثيم رَحْمَةُ اللَّهِ غل ته دُعا او کړه

ربيع بن خثيم رَحْمَةُ اللَّهِ يو آس په ديرش زره (٣٠٠٠٠) درهمه واخيست، په هغې باندې يې جهاد اوکړو، بيا يې خپل غلام "يسار" د (آس د پاره) گياپه پسې اوليږل، آس يې يو ځنډې ته او تړل او په خپله په مانځه باندې او دريد.

کله چې غلام واپس راغی (ده مونځ خلاص کړې و) نو غلام دده نه پوښتنه اوکړه:

يَا رَبِّعُ! اَيْنَ قَرَسُكَ؟ اي ربيع! ستا آس څه شو؟

ده ورته وويل: هغه رانه چاپټ کړو. غلام ورته وويل: تا هغه ته کتل چې پتولويې؟
ده ورته وويل: اي يسار! زه (په مانځه ولاړ ووم) د خپل رب سره په مناجات کې ووم،
پس زه بل څيز د خپل رب سره د مناجات نه مشغول نکړم (يعنی بل څيز ته مې توجه نه وه)،
ياده درې پېرې دا دُعا اوکړه:

اللَّهُمَّ! إِنْ كَانَ غَنِيًّا قَاهِدِهِ وَإِنْ كَانَ فَقِيرًا فَاغْنِهِ.

اي الله! که دا غل مالدار وي نو هدايت ورته اوکړه، او که فقير وي نو مالدار يې کړه. (٢).

(١) جلس ابن مسعود رضي الله عنه في السوق يبتاع طعاماً فابتاع ثم طلب الدراهم وكانت في عمامته فوجدتها قد حنت. فقال: لقد جلستُ وإنها لمعي، فجعلوا يدعون على من أخذها ويقولون: اللَّهُمَّ! اقْطَعْ يَدَ السَّارِقِ الَّذِي أَخَذَهَا. اللَّهُمَّ! افْعَلْ بِهِ كَذَا. فقال عبد الله: اللَّهُمَّ! إِنْ كَانَ حَكَمَهُ عَلَى أَخْذِهَا حَاجَةً فَبَارِكْ لَهُ فِيهَا، وَإِنْ كَانَ حَكَمْتُهُ جَزَاءً عَلَى الذَّنْبِ فَاَجْعَلْهُ آخِرَ دُنُوبِهِ. احياء علوم الدين ج ٣ ص ١٨٤ قَبِيلَةُ الْعَفْوَةِ وَالْإِحْسَانِ، موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ١ ص ٢٢٨ احوال السلف والعلماء في العفو والصفح، نزلة الناظرين ص ٢٨١ الباب الرابع في العفو.

(٢) أُعْطِيَ الرَّبِيعُ قَرَسًا أَوْ اشْتَرَى قَرَسًا بِكَلَاثَيْنِ أَلْفًا، فَغَرَّاعَلَيْهَا، قَالَ: لَمْ أَرْسَلْ غَلَامَهُ يَحْتَسُ وَقَامَ يُصَلِّي وَرَبَطَ قَرَسَهُ فَجَاءَ الْغَلَامُ فَقَالَ: يَا رَبِّعُ! اَيْنَ قَرَسُكَ؟ قَالَ: سُرِقَتْ يَا يَسَارُ. قَالَ: وَأَلَيْتَ تَنْظُرُ إِلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ يَا يَسَارُ. إِنِّي كُنْتُ أَتَأَجَّرُ رِبِّي عَرًّا وَحَلَّ فَلَمْ يَشْغَلْنِي عَنْ مُتَاجَرَةِ رِبِّي شَيْئًا. اللَّهُمَّ! إِنَّهُ سَرَقَنِي وَلَمْ أَكُنْ أَسْرِقُهُ. اللَّهُمَّ! إِنْ كَانَ غَنِيًّا قَاهِدِهِ وَإِنْ كَانَ فَقِيرًا فَاغْنِهِ. ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. الزهد لاهمدين ج ٢ ص ٢٦٨، حلية الاولياء ١١١/٢. مختصر ليام الليل للمريزي ص ٢٦، صلاح الامه ج ٧ ص ١٧٣ صلاة الصلوة ج ٢ ص ٣٥، حلية الاولياء ١١١/٢.

د سر زخمي کيدو باوجود دُعا کول

د ربیع بن خثیم رَحْمَةُ اللَّهِ په باره کې دا هم نقل دي چې دا په سر باندې په کانري اولېږد ، سر یې زخمي شو (او په مخ باندې یې وینه راروانه شوه) ، پس ده د خپل مخ نه وینه صفا کوله او دا دُعایې کوله :

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ لَمْ يَتَعَمَّدْنِيْ .

ای الله ! دې کس ته بخښه او کره ځکه ده زه قصداً نه یم ویشتلې . (۱)
لهذا په عاقل باندې دا لازم دي چې شریعت ده ته په کومو کارونو کې د نرمۍ حکم کړې وي په هغې کې نرمي او کړي ، او د بې ځایه سختۍ نه ځان اوساتي .

مؤمنان به نرم ځویه وي

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

اَلْمُؤْمِنُونَ هَيِّئُونَ لِنَيْتُونِ كَالْجَمَلِ الْاَيْفِ اِنْ قَيَّدَ الْقَادَ . وَاِنْ اُلْبِخَ عَلَى صَخْرَةٍ اسْتَنَاحَ . (۲)
مؤمنان بُردباره (باوقاره) او نرم ځوی واده وي ، د هغه تابعدار اوبښ په شان وي چې د هغه په پوزه کې پیزوان وي که دا راښکله شي نور اڅي ، او که په کانري باندې کینولې شي نو (په کاني) هم کیني .

تخریج : د حدیث مطلب دادی چې مؤمنان طبعاً فرمانبردار وي ، د شریعت هر حکم بغیرد چون و چرا او خوشحالی مني .

دویم مطلب دادی چې په مؤمنانو کې تواضع او نرمي وي ، غرور او تکبر په کې نه وي . (۳)

(۱) أصاب الربيع بن خثيم حجر في رأسه فشجه، فجعل يمسح الذم عن وجهه ويقول: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ

لَمْ يَتَعَمَّدْنِيْ . صلة الصلوة ج ۲ ص ۳۵ الربيع بن خثيم الثوري

(۲) شرح السنة للهي ج ۱۳ ص ۸۶ رقم الحديث ۳۵۰۵ ، شعب الايمان رقم الحديث ۷۷۷۷ ، و رقم الحديث

۷۷۷۸ ، مشكاة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الثاني رقم الحديث ۵۰۸۶ (۱۹) ، الاداب للمبهي رقم

الحديث ۱۶۰ ، حلية الاولياء ج ۵ ص ۱۸۰ ، كنز العمال رقم الحديث ۶۹۳ ، وحسنه الاباني في صحيح الجامع رقم

الحديث ۶۵۳۵ .

(۳) مظاهر حق ج ۸ مع الاختصار .

د بدۍ جواب په نړمۍ سره په کار دی

اگر چې انسان ته دا حق شته چې ده ته څوک بده خبره اوکړي نو دا دې هم ورته هماغه شان خبره اوکړي ، خو لیکن که دا صبر اوکړي او په نړمۍ سره جواب ورکړي نو دا اوچت اخلاق دي او د انبیاء کرامو علیهم السلام طریقه ده .

انبیاء کرامو به د سختۍ جواب په نړمۍ سره ورکولو

انبیاء کرامو علیهم السلام ته به چې چا سخته خبره اوکړه نو دوی به ددې جواب په نړمۍ طریقي سره ورکولو :

۱ . د حضرت هود علیه السلام د قوم کافرانو سردارانو ده ته وویل :

﴿ إِنَّا لَنَرُكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝ (۱) ﴾

ترجمه : بیشکه مونږ تا په بې عقلۍ (بې وقوفۍ) کې گورو ، او بیشکه مونږ په تا باندې دا گمان کوو چې ته د دروغجنو خلقو د ډلې نه یی .
حضرت هود علیه السلام ورته وویل :

﴿ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝ (۲) ﴾

ترجمه : ای زما قومه ! په ما کې هیڅ بې وقوفتیا نشته ، لیکن زه د رب العالمین د طرفه رسول (رالیږلې شوی) یم .

۲ . همدارنگې د حضرت نوح علیه السلام د قوم سردارانو ده ته وویل :

﴿ إِنَّا لَنَرُكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ (۳) ﴾

ترجمه : بیشکه مونږ تا په ښکاره گمراهۍ کې گورو .
حضرت نوح علیه السلام ورته جواب ورکړو :

(۱) الاعراف آیه ۶۶ .

(۲) الاعراف آیه ۶۷ .

(۳) الاعراف آیه ۶۰ .

چې د چا سره څه وي هماغه خرچ کوي

١. يو ځل حضرت عيسى عليه السلام د يهودو په يو قوم تيريدلو ، هغوی ده ته ډيرې بدې خبرې اوکړې ، خوده هغوی ته د خبر خبرې اوکړې .
چا د حضرت عيسى عليه السلام نه پوښتنه اوکړه :
هغوی تاته بدې خبرې اوکړې او ته ورته ښې خبرې کوی (دا ولې ؟)
ده ورته او فرمايل :
كُلُّ وَاحِدٍ يُنْفِقُ مِمَّا عِنْدَهُ .

د هر چا سره چې څه وي هماغه خرچ کوي . (١)
(يعنی د چا طبيعت چې خراب وي نو خرابې خبرې يې د ځلې نه رااڅي ، او د چا طبيعت چې پاکيزه وي نو ښې خبرې ورته رااڅي) .

٢ . مشهوره خبره ده : كُلُّ إِنَاءٍ يَتَرَشَّحُ بِمَا فِيهِ . (٢)
هر لوڅې هغه څيز راڅخوي کوم چې په هغې کې وي .
يعنی که په يو لوڅي کې صفا اوبه وي او ته يې اوخوړوی نو هماغه ورته راتويږي ،
او که په هغې کې گنده اوبه وي او ته يې اوخوړوی نو گنده اوبه ورته راتويږي .
داسې خو هيڅ کله نشي کيدی چې په يو لوڅي کې گنده اوبه وي او په خوړولو سره ورته صفا اوبه راتوی شي .

(١) مَرَّ الْمَسِيحُ عَلَيْهِ وَعَلَى كِبْنَتَا الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ بِقَوْمٍ مِنَ الْيَهُودِ ، فَقَالُوا لَهُ هَرَا ، فَقَالَهُمْ خَيِّرَا .
فَقِيلَ لَهُ : إِنَّهُمْ يَقُولُونَ هَرَا وَأَنْتَ تَقُولُ خَيِّرَا ؟ فَقَالَ : كُلُّ وَاحِدٍ يُنْفِقُ مِمَّا عِنْدَهُ . برهله محموديه في شرح طريقه محمديه وشرحه لبرهله في سيرة أحمديه ج ٢ ص ٢٧٥ الخليل القاميس عَشْرَ مِنْ الْبَيْتَيْنِ مِنْ آثَاتِ الْقَلْبِ الْحَسَنُ ، احياء علوم الدين ج ٣ ص ١٧٩ كتاب دمر الغضب والعقد والحسد بيان فعيكه الجليل .
(٢) مرآة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ٧ ص ٢٨٨٧ كِتَابُ الْقَلْبِ وَالزُّلْمِ ، وَص ٢٩١٩ كِتَابُ الزُّلْمِ ، ج ٨ ص ٣٢١٨ بَابُ الْأَمْرِ بِالْعَفْوِ . لبعض الباري على صحيح البخاري ج ١ ص ٨٥ ، ج ٣ ص ٩٠١ .

په نَرَمی کې برکت دی ، او سختی کې سپیره والې دی

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

الرِّفْقُ يُنِّنُ ، وَالْخُرْقُ شُوْمٌ . (۱)

نرمي برکت دی ، او سختي سپيره والې دی .

(يعنی په نرمۍ سره برکت راځي ، او سختۍ سره سپيره والې راځي) .

په معیشت کې نرمي د انسان د هوښيارتيا علامه ده

۱ . حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه د نبی علیه السلام دا حدیث نقل کوي :

مِنْ فِقْهِ الرَّجُلِ رِفْقُهُ فِي مَعِيشَتِهِ . (۲)

د انسان د پوهې نه دا خبره هم ده چې دا به په خپل معیشت کې نرمي کوي .

۲ . نرمي د حکمت جړه ده ، مشهوره خبره ده :

الرِّفْقُ رَأْسُ الْحِكْمَةِ . (۳) نرمي د حکمت جړه ده .

نرمي کوونکي ته د نبی ﷺ دُعا ، او سختي کوونکي ته خبرې

څوک چې د خلقو سره سختي کوي نو هغوی ته نبی علیه السلام خبرې (بَدُعا) کړي ،

او څوک چې خلقو سره نرمي کوي نو هغوی ته یې دُعا کړی .

(۱) شعب الایمان رقم الحديث ۷۳۲۶ ، و رقم الحديث ۸۰۶۰ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۴۰۸۷ ، الترغيب والترهيب لقوام السنة رقم الحديث ۱۱۹۸ ، الترغيب والترهيب للمنطري رقم الحديث ۴۰۵۴ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۲۶۵۳ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۴۷ ، و رقم الحديث ۵۴۶۱ ، نضرة النعم ج ۶ ص ۲۱۶۷ الرلق ، مرفأه المفاتيح ج ۶ ص ۲۴۱۹ ، موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۲۵۵ ، الزهد لهنادين السدي ج ۲ ص ۶۵۴ .

(۲) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۱۶۹۵ ، مجمع الزوائد باب الرلق في المعيشة رقم الحديث ۶۳۰۸ ، ضحراين كتير ج ۶ ص ۱۲۴ ، الدر المنثور في التفسير بالمأثور ج ۶ ص ۲۷۵ . وهكذا في مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث ۳۴۶۸۸ ، حلية الاولياء ج ۱ ص ۲۱۱ ، صفة الصلوة ج ۱ ص ۲۴۱ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۳۸ .

(۳) مصنف ابن ابي شيبة رقم ۲۵۳۰۸ ، الدر المنثور في التفسير بالمأثور ج ۲ ص ۶۷ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۴۴۲ ، مكارم الاخلاق للخرالطى رقم الحديث ۶۷۶ ، موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۲۵۵ . نضرة النعم ج ۶ ص ۲۱۶۷ الرلق ، ورواه وكيع في الزهد ص ۷۷۶ ، واحمد في الزهد ص ۴۴ ، وهناد في الزهد ج ۲ ص ۶۵۳ .

د مسلم شريف حديث دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم دا دُعا كړې وه :
 .... اَللّٰهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ اَمْرِ اُمَّتِيْ شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشَقُّ عَلَيْهِ ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ اَمْرِ اُمَّتِيْ
 شَيْئًا لَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ . (۱)

يا الله ! څوك چې زما د امت د يو كار متولي (حاکم) جوړ شي بيا دا په دوى باندې
 سختي او كړي نوته هم په ده باندې سختي او كړه ، او څوك چې زما د امت د څه كار متولي
 (حاکم) جوړ شي بيا دا په دوى باندې نرمي او كړي نوته هم په ده باندې نرمي او كړه .

فائده : په دې حديث كې د هغه خلقو د پاره ډير لوي زجر دى كوم چې په نورو باندې
 سختي كوي ، او د هغه خلقو د پاره ډيره لويه خوشحالي ده چې په نورو باندې نرمي
 كوي . (۲)

په عباداتو كې هم د نرمنۍ او تخفيف حكم راغلى

په عباداتو كې هم د نرمنۍ او آسانۍ حكم راغلى . په ټولو عباداتو كې د مونځ اهميت
 ډير بيان شوى خو بيا هم شريعت امام ته دا حكم كوي چې د مسنون قراات نه به زيات اوږد
 قراات نه كوي ، همدارنگې ركوع او سجده به هم دومره نه اوږدوي چې خلق ورباندې تنگ
 شي ، ځكه كيدې شي په دې مقتديانو كې څوك كمزورې يا مريض وي ، يا د چا ضروري
 كار وي نو هغوى خو بيا دومره اوږده نشي اوږديدى ، البته د مانځه ټول اركان به پوره
 آداء كوي .

(۱) صحيح مسلم كتاب الإمارة باب فضيلة الإمام العادل، وعقوبة الجائر، والحق على الرافعي بالزعيوة، والنهي عن إذعاج
 الشفقة عليهم. رقم الحديث ۱۹ (۱۸۲۸)، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۵۵۳ ذكر دعاء المصطفى ﷺ لمن رفق بالمسلمين
 في أمورهم ... مسند احمد رقم الحديث ۲۳۶۲۲، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۷۹۱۳، مشكاة المصابيح رقم
 الحديث رقم الحديث ۳۶۸۹ (۲۹)، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۸۸۲.

(۲) قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: هَذَا مِنْ أَيْبَلِ الْأَوَاجِرِ عَنِ الشَّقَّةِ عَلَى النَّاسِ. وَأَعْظَمُ الْحَقِّ عَلَى الرَّفِي بِهِمْ. وَقَدْ
 تَفَاهَرَتِ الْأَحَادِيثُ فِي هَذَا الْمَعْنَى. قَالَ الطَّبْرِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَهُوَ مِنْ أَيْبَلِ مَا أَظْهَرَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الرَّأْفَةِ
 وَالشَّفَقَةِ وَالْمَرْحَمَةِ عَلَى الْأُمَّةِ. مرآة المفاتيح ج ۶ ص ۲۴۰۴ في تشریح حدیث ۳۶۸۹.

نبي عليه السلام به مختصر او کامل مونځ کولو

۱ . د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دى ، حضرت انس رضي الله عنه فرمايي :

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْجِرُ الصَّلَاةَ وَيُكْمِلُهَا . (۱)

نبي عليه السلام به مختصر او کامل مونځ کولو .

۲ . چونکه د نبي عليه السلام پسې به زنانې هم شاته په صفونو کې ولاړې وې ، چې کله به پيغمبر عليه السلام د ماشومانو د ژړا آواز واوريد نو مونځ به يې مختصر کړو ، ددې د پاره چې د ماشومانو مورانو ته تکليف نه وي .

حضرت انس رضي الله عنه فرمايي :

مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلَاةً وَلَا أَكْمَرَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنْ كَانَ لَيَسْغُرُ بُكَاءُ الصَّبِيِّ فَيُخَفِّفُ مَخَافَةً أَنْ تُفْتَنَ أُمُّهُ . (۲)

ما هيڅ کله د نبي عليه السلام نه کامل او مختصر مونځ د بل امام پسې ندې کړې (يعنی پيغمبر صلی الله علیه و آله به ډير مختصر او کامل مونځ کولو) ، دوی به چې کله د ماشومانو د ژړا آواز واوريد نو جمعې به يې مختصر کوله . ددې د پاره چې د ماشومانو مور په فتنه (غم) کې مبتلا نشي .

په يوبل حديث کې دي ، په خپله رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ وَأَنَا أُرِيدُ إِطَالَتَهَا فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ .

کله چې زه په مانځه کې داخل شم (يعنی نيت اوترېم) نو زما اراده دا وي چې دا مونځ

(۱) صحيح البخاري باب الإيجاز في الصلاة (الكتاب) رقم الحديث ۷۰۶ ، صحيح مسلم كتاب الصلاة باب تلخيص الصلاة

في تمام رقم الحديث ۱۸۸ (۳۶۹) ، مسند احمد رقم الحديث ۱۱۹۹۰ ، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۵۲۶۱ .

(۲) صحيح البخاري باب من أختل الصلاة عند بكاء الصبي رقم الحديث ۷۰۸ ، صحيح مسلم كتاب الصلاة باب تلخيص الصلاة في تمام رقم الحديث ۱۹۰ (۳۶۹) ، مشكاة المصابيح باب ما على الإمام الفصل الاول رقم الحديث ۱۱۲۹ (۱)

به اوردوم ، بیا زه د ماشومانو ژړا واورم نوزه مونځ مختصر کړم ؛ ځکه ماته هغه تکلیف (او غم) معلوم دی کوم چې مور ته د ماشوم د ژړا په وجه پیدا کیږي . (۱)

ځانله کس اورد مونځ کولې شي

البته که یو کس ځانله مونځ کوي (یعنی نورو ته امامت نه کوي) نو دا بیا اورد مونځ کولې شي .

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی ، رسول الله ﷺ فرمایي :
إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ مِنْهُمْ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ . (۲)

کله چې په تاسو کې یو کس نورو خلکو ته مونځ (یعنی امامت) کوي نو دا دې تخفیف کوي (یعنی مختصر مونځ دې کوي) ؛ ځکه په دې خلکو (مُتَقَدِّیانو) کې به څوک ضعیف ، مریض او بې وده وي ، او چې کله په تاسو کې یو کس ځانله مونځ کوي نو چې څومره یې خوښه وي اورد مونځ دې کوي .

اورد ده جمعه کوونکي ته د نبي عليه السلام تنبيه

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی ، حضرت ابو مسعود رضی الله عنه فرمایي چې یو سړي رسول الله ﷺ ته وفرمایل :
ای د الله رسول ! قسم په الله ، زه د سهر په مانځه کې ځکه روستو شریکیم چې فلانکی کس مونځ ته ډیر اورد مونځ کوي .

(ابو مسعود رضی الله عنه فرمایي :) ما رسول الله ﷺ علیه وسلم هیڅ کله هم وعظ کې دومره غصه نه و لیدلی څومره چې په دې ورځ باندې و ، نبي علیه السلام وفرمایل :

(۱) صحیح البخاري باب مَنْ أَحْكَمَ الصَّلَاةَ عِنْدَ بُكَاءِ الصَّبِيِّ رِقم الحديث ۷۰۹ ، صحیح مسلم کتاب الصَّلَاةِ باب تعریف

الحلاة لبكاء الصبي رِقم الحديث ۱۹۲ (۴۷۰) .

(۲) صحیح البخاري باب إِذَا صَلَّى لِتَلْبِيسٍ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ رِقم الحديث ۷۰۳ ، صحیح مسلم کتاب الصَّلَاةِ باب أَمْرُ الْأَمِيَّةِ

بِغَلِيْبِ الصَّلَاةِ فِي تَنْبِيهِ رِقم الحديث ۱۸۵ (۴۶۷) .

إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ، فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ . فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةَ .

بیشکه په تاسو کې بعضې کسان نور خلق د مانځه نه مُتَنَفِرَه کوي ، پس شوک چې په تاسو کې نورو خلقو ته مونځ (اِمامت) کوي نو دا دې مختصر مونځ کوي ؛ ځکه په مُقتديانو کې کمزوری ، بُودا ، او ضروري کار والا هم وي . (۱)

حضرت معاذ رضی اللہ عنہ ته د اورد مونځ کولو په وجه د نبي عليه السلام تنبيه

په بخاري شريف او مسلم شريف کې دا واقعه ذکر ده ، حضرت جابر بن عبدالله الانصاري رضی اللہ عنہ فرمايي چې يو کس راغی ، دوه اوبسان ورسره وو (په کوم باندې چې د فصل د پاره اوبه راويستلې شي) ، په دې وخت کې شپه تياره شوې وه ، ده حضرت معاذ رضی اللہ عنہ اوليد چې د ماسخوتن جَمعه يې کوله (دا ورسره جَمعه کې شريک شو) ، حضرت معاذ رضی اللہ عنہ په مانځه کې سورة البقرة يا سورة النساء اولوستله ، نو دې سړي نيت مات کړو اولار .

بيا ورته دا خبره اورسيده چې حضرت معاذ رضی اللہ عنہ د مانه خفه شوې دی ، نو دا سړی نبي عليه السلام ته راغی او دوی ته يې د حضرت معاذ رضی اللہ عنہ شکايت اوکړو (چې مونږ زميندار خلق يو ، ټوله ورځ په لاس کارونه کوو ، او هغه مونږ ته ډير اوږد مونځ کوي) .

نبي عليه السلام حضرت معاذ رضی اللہ عنہ ته درې پېرې او فرمايل :

(۱) قَالَ أَبُو مُسْعُودٍ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَجُلًا قَالَ : وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَأَتَأْخُذُ عَنْ صَلَاةِ الْعَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ وَمَتَا يُطِيلُ بِنَا . فَمَارَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوْعِلَةٍ أَهْدَأَ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ . ثُمَّ قَالَ : « إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ . فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ . فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةَ » . صحيح البخاري ، بَابُ كَلْفِ الْإِمَامِ فِي الْقِيَامِ ، وَالنَّامِ الزُّكُوفِ وَالشُّجُودِ ، رَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۰۲ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۰۴ بَابُ مَنْ هَكَامَاةٌ إِذَا عَزَلَ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۶۱۱۰ بَابُ مَا يَجُوزُ مِنَ الْقَسَبِ وَالْجِدَالِ لِأَمْرِ اللَّهِ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۱۵۹ بَابُ : هَلْ يُلْغِي الْقَاضِي أَوْ يُفْقِي وَهُوَ غَضَبَانٌ . صحيح مسلم ، كِتَابُ الصَّلَاةِ ، بَابُ أَمْرِ الْأَيُّمَةِ بِتَلْفِيزِ الصَّلَاةِ فِي ثَنَائِهِ ، رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۸۲ (۶۶۶) ، سنن ابن ماجه ، كِتَابُ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ ، وَالسُّنَّةُ فِيهَا ، بَابُ مَنْ أَرَادَ مَا قَالِيهِمْ ، رَقْمُ الْحَدِيثِ ۹۸۴ ، مشكوة المصابيح ، باب ما على الامام الفصل الاول رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۱۳۲ (۴) ، مسند احمد مخرجا رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۷۰۶۵ .

يَا مُعَاذُ! أَفَتَنَا أَنْتَ . اے معاذ ! آیا تہ خلق پہ فتنہ کہی اچوی ؟

تا ولہی پہ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ، وَالشَّمْسِ وَطُحَاهَا . او وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى سورة باندی مونخ اونکرو ؟

فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَأَاكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ .

حکے ستا شاتہ بودا ، کمزوری او د ضروری کاروالہ خلق ہم ولاہ وی . (۱)

د فقہاء گرامو قول : فقہاء گرامو ہم ذکر کری چہی د امام د پارہ د سنت مقدار نہ

زیات اورد قراءت کول مکروہ تحریمی دی (البتہ کہ یو کس خان لہ مونخ کوی نو بیا کہ ہر خومرہ اورد مونخ کوی دا خبر دی) . (۲)

(۱) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رضی اللہ عنہ ، قَالَ: أَقْبَلَ رَجُلٌ بِتَاضِحَيْنِ وَكَدَّ جَنَحَ اللَّيْلِ، فَوَافَقَ مُعَاذًا يُصَلِّي.

فَتَرَكَ تَاضِحَهُ وَأَقْبَلَ إِلَى مُعَاذٍ رضی اللہ عنہ ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ - أَوِ النِّسَاءِ - فَأَتْلَقَ الرَّجُلُ ، وَبَلَغَهُ أَنَّ مُعَاذًا رضی اللہ عنہ نَازِلٌ مِنْهُ ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَكَاَ إِلَيْهِ مُعَاذًا رضی اللہ عنہ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « يَا مُعَاذُ! أَفَتَنَا أَنْتَ » - أَوْ « أَقَابَتِنِ » - ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: « فَلَوْلَا صَلَّيْتَ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ ، وَالشَّمْسِ وَطُحَاهَا ، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ، فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَأَاكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ . صحيح البخاري باب من شكك إمامه إذا طَوَّلَ رَمَلَ الْحَبِثِ

۷۰۵ ، ورم الحديث ۶۱۰۶ کتاب الأدب باب من لم يزد في الفرائض من قال ذلك متأولاً أو جاهلاً ، صحيح مسلم کتاب الصلوة

باب الإيماءة في الجشاء رقم ۱۷۸ (۶۶۵) ، سنن ابی داؤد باب فی تخفيف الصلوة رقم ۷۹۰ ، سنن السامی رقم ۸۳۵ .

(۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: (و) يُكْرَهُ تَحْرِيمًا (تَطْوِيلُ الصَّلَاةِ) عَلَى الْقَوْمِ زَائِدًا عَلَى قَدْرِ السُّنَّةِ فِي قِرَاءَةِ وَادِّكَارِ رِضِيِّ الْقَوْمِ أَوْ لَا . لِإِظْلَاقِ الْأَمْرِ بِالتَّخْفِيفِ نَهْوَ ، وَفِي الشُّرُوحِ لِلْبَلَايَةِ قَاهِرُ حَدِيثِ مُعَاذٍ أَنَّهُ لَا يَزِيدُ عَلَى صَلَاةٍ أَضْعَافِهِمْ مُطْلَقًا . وَلِذَا قَالَ الْكَنَانُ إِلَّا لِمَضْرُورَةٍ ، وَصَحَّ « أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَرَأَ بِالنَّعْوِ ذَكْنَيْنِ فِي الْفَجْرِ جُنَيْنَ سَبْعَ بُكَاءَ صَبِيٍّ » . الدر المختار

قال ابن عابدين رحمه الله: (قوله: لإِظْلَاقِ الْأَمْرِ بِالتَّخْفِيفِ) وَهُوَ مَا فِي الصَّحِيحَيْنِ « إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيَخَفْ ، فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ ، وَإِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ فَلْيَطْوِلْ مَا شَاءَ » .... قَالَ الْكَنَانُ فِي الْفَتْحِ: وَقَدْ بَحَثْنَا أَنَّ التَّطْوِيلَ هُوَ الْإِيَادَةُ عَلَى الْقِرَاءَةِ السُّنَوَّةِ ، فَإِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْهُ وَقِرَاءَتُهُ هِيَ السُّنَوَّةُ فَلَا بُدَّ مِنْ كَوْنِ مَا كُنِيَ عَنْهُ غَيْرَ مَا كَانَ دَابَّةً إِلَّا لِمَضْرُورَةٍ . رد المحتار على الدر المختار ۱ / ۵۶۴ باب

الامامة ، فتاوى دارالعلوم دہلند ج ۳ ص ۹۹ باب الامامة والجماعة

لهذا امام ته په کار دي چې د مقتديا تو رعايت او کړي، او د مسنون قرأت نه زیات اوږد قرأت یا زیاته اوږده رکوع او سجده اونکړي. (۱)

انسان به ځان ته په زوره دین نه گرانوي

انسان به ځان ته په زوره باندې دین نه گرانوي او په ځان باندې به داسې سخت عبادت نه لازمي چې دايې بیا طاقت نشي لرلی، البته شریعت چې ورته د کوم کار حکم کړې وي هغه به ضرور کوي.

۱. الله تعالی، فرمائي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾. (۱)

ترجمه: الله تعالی په تاسو باندې آساني کول غواړي، او تنگي کول درياندې نه غواړي.

۲. بل ځای فرمائي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمُ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾. (۲)

ترجمه: او الله تعالی په تاسو باندې په دین کې څه تنگي نده ايځي.

۳. بل ځای فرمائي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾. (۳)

ترجمه: الله تعالی اراده لري چې د تاسو نه پټې سپک کړي (يعنی احکام د شریعت درته آسان کړي) او انسان کمزورې پیدا شوې دی. (۵)

۴. د بخاري شریف حدیث دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي:

إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا عَلَيْهِ، فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا، وَأَبْشِرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدَّلْجَةِ. (۶)

(۱) بخاري دارالعلوم دیوبند ج ۳ ص ۱۸۱ باب الامامة والجماعة.

(۲) البقرة آیه ۱۸۵.

(۳) الحج آیه ۷۸.

(۴) النساء آیه ۲۸.

(۵) ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ﴾ يُسَهِّلُ عَلَيْكُمْ أَحْكَامَ الشَّرْعِ. تفسیر الجلالین

(۶) صحيح البخاري كتاب الإيمان باب: الدين يسر. رقم الحديث ۳۹، مشکاة المصابيح باب القصد في العمل الصالح الاول رقم الحديث ۱۲۴۶ (۶)، شرح السنة للبغوي رقم الحديث ۹۳۵.

بیشکه دین آسان دی ، او څوک چې په دین کې سختي اختیار کړي (یعنی داسې سخت عبادت په ځان لازم کړي چې په ده واجب نه وي) نو دین په ده باندې غالب کیږي (بیا ددې سختو عباداتو قدرت نشي لرلی) ، پس تاسو د صراطِ مُسْتَقِیم قصد او کړئ ، میانه روی کوئ ، او (په دې طرز باندې عمل کولو سره د جنت او نورو نعمتونو) زېرې قبول کړئ ، او تاسو مدد حاصلوئ د سهر ، ماښام او د شپې په څه حصه عبادت باندې (یعنی په دې درې وختونو کې په اهتمام سره عبادت کوئ) .

فائده : ددې حدیث نه معلومه شوه چې په دین کې تشدد ، غلو ، او په عبادت کې د حد نه تجاوز کول د اسلام د مزاج خلاف دي ، اسلام د داسې مُعتدل ژوند مطالبه کوي چې انسان د الله ﷻ د یاد نه هم غافل نشي او دُنیاوي ژوند هم مُعطل نشي .

بعضې خلق په دین کې بې ځایه سختي کوي ، آخر په خپله په کې داسې راگېرشي چې بیا په صحیح طریقې سره په دین عمل هم نشي کولی ، او د دیني سهولتونو نه فائده نشي اخیستلی . اسلام ریښتینې او مُعتدل مذهب دی ، مشقتونه او ریاضتونه خو په عیساییت کې زیات دي خو بیا هم هغه اوس د الله ﷻ په نزد مردود دی . (۱)

۵ . حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې (یوه ورځ) نبي علیه السلام کورته راننوت ، په دې وخت کې د ما سره یوه ښځه (حَولاء بنت ثُوَیْت) ناسته وه ، نبي ﷺ پوښتنه او کړه :
مَنْ هَذِهِ ؟ دا څوک ده ؟

ما ورته وویل : دا فلانکې ښځه ده او ددې د مانځه ډیره تذکره کولې شي (یعنی ډیر نفلي موندلونه کوي) .

نبي علیه السلام او فرمایل :

مَهْ عَلَيْكُمْ بِمَا تُطِيقُونَ ، فَوَاللَّهِ لَا يَمَلُّ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا ، وَكَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مَا دَامَ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ .

(۱) اللهم البخاري ترجمه و شرح صحيح البخاري لمولانا ظهور الباري اعظمي ج ۱ ص ۶۳ کتاب الايمان . طبع مکتبه الحرمين .

داسې مه کوي، دومره عمل کوي چې د شومره طاقت لري (زيات درباندي واجب ندی)، قسم په الله، چې الله تعالی (په ثواب ورکولو) نه سترې کيږي خوتاسوبه (په ډیر عمل کولو) سترې شی، او الله ﷻ ته محبوب دين (او محبوب عمل) هغه دی چې په هغې باندي دا کس پابندي او کړي. (۱)

۶ د مسلم شريف په يو حديث کې ورسره دا اضافه هم شته چې حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نبي عليه السلام ته وفرمايل: دا داسې ښځه ده چې ددې په باره کې خلق دا وايي چې دا د شپې نه اوده کيږي (بلکه ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي).
نبي عليه السلام وفرمايل:

لَا تَنَامُ اللَّيْلُ؟ خُذُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ، فَوَاللَّهِ لَا يَسَامُ اللَّهُ حَتَّى تَسَامُوا.
آيا دا د شپې نه اوده کيږي؟ (نبي عليه السلام ددې دا کار بد او گنجل، او بيا يې وفرمايل) تاسو دومره عمل کوي د شومره چې طاقت لري، په الله قسم چې الله تعالی (په ثواب ورکولو) نه سترې کيږي خوتاسوبه (په ډیر عبادت کولو) سترې شی. (۲)

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا امْرَأَةٌ، قَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَتْ: فَلَانَةٌ، تَذْكُرُ مِنْ صَلَاتِهَا. قَالَ: مَنْ، عَلَيْكُمْ بِمَا تُطِيقُونَ، فَوَاللَّهِ لَا يَمَلُ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا، وَكَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ. صحيح البخاري كتاب الإيمان باب: أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَدْوَمُهُ رِجْلُ الْعَدِثِ ۴۳، صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب: أَمْرٌ مَنْ لَعَسَ فِي صَلَاتِهِ، أَوْ اسْتَفْهَمَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ، أَوْ الْإِيمَانُ بِأَنْ يَزُكَّ، أَوْ يَقْعُدَ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ ذَلِكَ رِجْلُ الْعَدِثِ ۲۲۱ (۷۸۵)، سنن ابن ماجه باب المدامه على العمل رِجْلُ الْعَدِثِ ۴۲۳۸، مسند احمد رِجْلُ الْعَدِثِ ۲۴۲۴۵، سنن النسائي رِجْلُ الْعَدِثِ ۱۶۴۲.

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَخْبَرَتْهُ أَنَّ الْخَوْلَاءَ بِنْتُ ثُوَيْبٍ مَرَّتْ بِهَا وَعِنْدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: هَذِهِ الْخَوْلَاءُ بِنْتُ ثُوَيْبٍ، وَرَعَوْنَا أَنَّهَا لَا تَنَامُ اللَّيْلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَنَامُ اللَّيْلُ؟ خُذُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ، فَوَاللَّهِ لَا يَسَامُ اللَّهُ حَتَّى تَسَامُوا». صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب: أَمْرٌ مَنْ لَعَسَ فِي صَلَاتِهِ، أَوْ اسْتَفْهَمَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ، أَوْ الْإِيمَانُ بِأَنْ يَزُكَّ، أَوْ يَقْعُدَ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ ذَلِكَ رِجْلُ الْعَدِثِ ۲۲۰ (۷۸۵)، مسند احمد مخرجها رِجْلُ الْعَدِثِ ۲۶۰۹۵، صحيح ابن حبان رِجْلُ الْعَدِثِ ۳۵۹، السنن الكبرى للبيهقي رِجْلُ الْعَدِثِ ۳۷۳۶.

۷. علامه ابن قیم رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي چې نبی علیه السلام په دین کې د هغه سختۍ نه منع کړې چې هغه په جائز مقدار باندې زیاتي وي، او پیغمبر علیه السلام دا خبر ورکړې چې څوک په ځان باندې سختي کوي نو الله تعالی هم په ده باندې سختي کوي. مثلاً یو کس په ځان باندې د نذر په ذریعه سخت او گران عبادت لازم کړي نو اوس په ده باندې د هغې پوره کول لازمي دي، نو دا سختي ده په ځان باندې په خپله لازم کړه. یا مثلاً یو کس په وسوسه باندې عمل کوي نو په دې سره دا وسوسه دده بيماري او گرځي، او ده ته په خپله سخته شي. (۱)

بنده لره خپل ځان په مشقت کې اچولونه الله ﷻ بې نیازه دی

د بخاري شریف او مسلم شریف حدیث دی، حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم یو بُودا أولید چې د خپلو زامنو په ټکيه باندې پیاده (حج ته) روان و (یعنی په خپله نه شو تللی، بلکه د ځامنو په اوږو باندې یې لاسونه اچولي وو، او پیاده حج ته روان و).

نبی علیه السلام پوښتنه او کړه:

مَا بَالُ هَذَا؟ دا په ده څه شوي؟

خلق و ورته وویل: ده دا نذر کړی چې پیاده به (حج ته) ځي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم او فرمایل:

إِنَّ اللَّهَ عَنِ تَعَذُّيبِ هَذَا نَفْسُهُ لَغَفِيٌّ.

یېشکه الله تعالی د دیندې بې نیازه دی چې دا خپل ځان په مشقت کې واچوي.

(۱) قال ابن القيم رَحْمَةُ اللَّهِ: كَتَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّشْدِيدِ فِي الدِّينِ، وَذَلِكَ بِالزِّيَادَةِ عَلَى الْمَشْرُوعِ. وَأَخْبَرَ أَنَّ تَشْدِيدَ الْعَبْدِ عَلَى نَفْسِهِ هُوَ السَّبَبُ لِتَشْدِيدِ اللَّهِ عَلَيْهِ، إِمَّا بِالْقَدَرِ، وَإِمَّا بِالشَّرْعِ. فَالتَّشْدِيدُ بِالشَّرْعِ: كَمَا يَشُدُّ عَلَى نَفْسِهِ بِالتَّنْذِيرِ الثَّقِيلِ، فَيُلْزِمُهُ الْوَفَاءَ بِهِ، وَبِالْقَدَرِ كَفْعُ أَهْلِ الْوَسْوَاسِ. فَأَنَّهُمْ هَشَدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَشَدَّدَ عَلَيْهِمُ الْقَدَرُ. حَتَّى اسْتَحْكَمَ ذَلِكَ وَصَارَ صِفَةً لَازِمَةً لَهُمْ. [عِلَالَةُ الْهَلْهَلَانِ مِنْ مَصَادِرِ الشَّيْطَانِ لِابْنِ الْقَيْمِ ج ۱ ص ۳۲، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۲۵۷].

بيا پيغمبر عليه السلام ده ته (په سورلي باندې) د سوويدو حكم او كړو. (۱)

نرْمې به د شريعت په خدودو كې دننه وي

په آخر كې په دې خبره باندې ځان پوهه كړئ چې د نرْمې مطلب دا ندی چې انسان د خلقو ټولې خبرې او مني او هغوی چې څه غواړي هغه پوره كوي ، بلكه نرْمې ديتنه وايي چې انسان د الله ﷻ او رسول ﷺ د احكاماتو مطابق د خلقو سره آساني او كړي ، د نرْمې معامله ورسره او كړي ، او الله ورسول چې د كوم څيز په باره كې حكم نه وي كړی په هغې كې په خلقو باندې سختي او نكړي . (۲)

مسلمان به د اعتدال نه كار اخلي ، شريعت چې په كوم ځای كې د نرْمې حكم كړی هله به نرْمې كوي ، او كوم ځای يې چې د سختي حكم كړی هله به سختي كوي . (۳)

(۱) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى شَيْخًا يُهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ . قَالَ: « مَا بَالُ هَذَا؟ » قَالُوا: نَذَرُ أَنْ يَمُوتَ . قَالَ: « إِنَّ اللَّهَ عَنْ تَعْدِيْبِ هَذَا نَفْسُهُ لَغَيٌّ » . وَأَمَرَهُ أَنْ يَزُكِّبَ . صحيح البخاري كتاب جزاء الصيد باب مَنْ نَذَرَ السَّيْفَ إِلَى الْكَفَّةِ . رقم الحديث ۱۸۶۵ ، صحيح مسلم كتاب النذر باب مَنْ نَذَرَ أَنْ يَمُوتَ إِلَى الْكَفَّةِ . رقم الحديث ۹ (۱۶۴۲) ، سنن ابی داؤد كتاب الأيمان والنذور باب مَنْ رَأَى عَلَى كَفَّارَةٍ إِذَا كَانَ فِي مَغْصِيَةٍ . رقم الحديث ۳۳۱۰ ، سنن الترمذي باب مَنْ جَاءَ فِيمَنْ يَحْلِفُ بِالْمَشْيِ وَلَا يَسْتَطِيعُ . رقم الحديث ۱۵۳۷ ، سنن النسائي رقم الحديث ۳۸۵۲ ، مشكاة المصابيح باب في النذور الفصل الاول رقم الحديث ۳۴۳۱ (۶) .

(۲) قَالَ ابْنُ عَثِيمٍ : وَلَكِنْ مَا مَعْنَى الرِّفْقِ ؟ قَدْ يَظُنُّ بَعْضُ النَّاسِ أَنَّ مَعْنَى الرِّفْقِ أَنْ تَأْتِيَ لِلنَّاسِ عَلَى مَا يَشْتَهُونَ وَيُرِيدُونَ ، وَلَيْسَ الْأَمْرُ كَذَلِكَ ، بَلِ الرِّفْقُ أَنْ تَسِيرَ بِالنَّاسِ حَسَنَ أَمْرِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ . وَلَكِنْ تَسْلُكُ أَقْرَبَ الطَّرِيقِ وَأَرْفَقَ الطَّرِيقِ النَّاسَ ، وَلَا تَشْقُ عَلَيْهِمْ فِي شَيْءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ، فَإِنْ شَقَّقْتَ عَلَيْهِمْ فِي شَيْءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ، فَإِنَّكَ تَدْخُلُ فِي الطَّرَفِ الثَّانِي مِنَ الْحَدِيثِ ، وَهُوَ الدَّعَاءُ أَنَّ اللَّهَ يَشْقُقُ عَلَيْكَ وَالْعِيَالُ بِاللَّهِ . شرح رياض الصالحين لابن عثيمين ج ۳ ص ۶۳۴ . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۲۵۴ .

(۳) قَالَ سَفِيَّانُ لِأَصْحَابِهِ : تَدْرُونَ مَا الرِّفْقُ ؟ قَالُوا : قُلْ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ . قَالَ : أَنْ تَضَعَ الْأُمُورَ مِنْ مَوَاضِعِهَا الشَّدَّةَ فِي مَوْضِعِهَا وَاللَّيْنِ فِي مَوْضِعِهَا ، وَالسَّيْفَ فِي مَوْضِعِهِ وَالسُّوْطَ فِي مَوْضِعِهِ . وَهَذِهِ إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّهُ لَا بَدَّ مِنْ مَزْجِ الْعَظَاةِ بِاللَّيْنِ ، وَالْعَظَاةِ بِالرِّفْقِ . كَمَا قِيلَ :

دوځع الندى في موضع السيف بالعلا * مضر كوضع السيف في موضع الندى ← ← ←

د غونډه تقرير خلاصه :

د غونډه تقرير خلاصه دا رااووته چې په قرآن كريم او احاديثو مباركه و كې د نرمۍ ډير فضائل او فوائد بيان شوي :

الله تعالى په هر كار كې نرمي خوښوي ، ډير ثوابونه او اجرونه پرې وركوي .
الله تعالى چې د چا سره محبت كوي يا ورته د خبر اراډه او كړي نو هغه ته نرمي وركوي .
چاته چې نرمي وركړې شوه نو هغه ته د دواړو جهانو خبر وركړې شو ، او څوك چې د نرمۍ نه محروم كړې شو نو هغه د هر خبر نه محروم شو .
د نرمۍ په وجه انسان د جهنم نه محفوظ كيږي او د جنت مستحق گرځي .
د نرمۍ په وجه د انسان گناهونه معاف كيږي ، په نرمۍ كې برکت او سختۍ كې سپېره والې دي .

د نرمۍ په وجه انسان د نورو خلقو محبوب گرځي .
نرمې د ايمان په كامل والي ، خوش اخلاقي ، او حكمت باندې دلالت كوي .
ددينه علاوه د نرمۍ نور هم ډير فوائد بيان شوي . (۱)

← ← ← فالحمود وسط بين العنف واللين كما في سائر الأخلاق . ولكن لما كانت الطباع إلى العنف والحدة أميل كانت الحاجة إلى ترغيبهم في جانب الرفق أكثر فلذلك كثر ثناء الشرع على جانب الرفق دون العنف و إن كان العنف في محله حسناً كما أن الرفق في محله . احياء علوم الدين كتاب ذم الغضب والعقد والحد ج ۳ ص ۱۸۶ ، وهكذا في الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۲۵۵ .

(۱) من قَوَائِدِ الرِّفْقِ : ۱. طَرِيقُ مَوْقِلٍ إِلَى الْجَنَّةِ . ۲. دَلِيلُ كَمَالِ الْإِيمَانِ وَحُسْنِ الْإِسْلَامِ . ۳. يُغَيِّرُ مَحَبَّةَ اللَّهِ وَمَحَبَّةَ النَّاسِ . ۴. يَنْتَبِهُ رُوحَ الْمَحَبَّةِ وَالْعَاوُنِ بَيْنَ النَّاسِ . ۵. دَلِيلٌ عَلَى صَلَاحِ الْعَبْدِ وَحُسْنِ خُلُقِهِ . ۶. يُنْشِئُ مُجْتَمَعًا سَالِمًا مِنَ الْغِلِّ وَالْعُنْفِ . ۷. عُنْوَانُ سَعَادَةِ الْعَبْدِ فِي الدَّارَيْنِ . ۸. الرِّفْقُ يُزَيِّنُ الْأَشْيَاءَ . ۹. رَفَقَ الْوَالِي بِالرَّعِيَّةِ مَدَاعَاةً لِأَن يَزِفُقَ اللَّهُ بِالرَّعِيَّةِ . ۱۰. حَقُّ الْإِنْسَانِ مِنَ الْخَيْرِ هُوَ يَبْقَادِرَ خَلْقِهِ مِنَ الرِّفْقِ . ۱۱. الرِّفْقُ بِالْحَيَوَانِ فِي إِطْعَامِهِ أَوْ ذَبْحِهِ مِنْ مَقَاهِرِ الْإِحْسَانِ . ۱۲. الرِّفْقُ دَلِيلٌ عَلَى فِقْهِ الرَّجُلِ وَأَكْثَرُ وَجْهَاتِهِ . نسرة العم ج ۶ ص ۲۱۶۸ الرفق .

نبي عليه السلام به هم ډيره نرمي کوله، په شرعي احکاماتو باندې به يې خلق په نرمې طريقې سره پوهه کول، بيا خاصکر د ناپوهه خلقو، يتيمانو، ماشومانو، زنانه و او غلامانو سره خويي ډيره نرمي کوله. او نرمي کوونکو ته يې دُعا کړې.

لهذا انسان ته په کار دي چې شريعت ده ته په کومو حايونو کې د نرمۍ کولو حکم کړې وي هلته نرمي او کړي، او په کومو حايونو کې يې چې ورته د سختۍ حکم کړې وي هلته سختي او کړي. يعنې نرمي به د شريعت په حدودو کې دننه کوي.

دُعا: الله تعالى دې په مونږ کې هم نرمي، خوش اخلاقي، تواضع او نور ښائسته صفات پيدا کړي.

اورب کائنات دې مونږ ټول د بدو صفاتو نه محفوظ اوساتي.

آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾
الامراء آية ۱۹۹ .

د معافی فضائل او فوائد

تالیف

أَبُو الشَّامِسِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِي عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ فَيْضُ الْقُرْآنِ كَاخِيل كَالُونِي مُرْدَان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د معافی فضائل او فوائد

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ ۚ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ ۚ ، وَلَا رَسُولَ بَعْدَهُ ۚ ، وَهُوَ حَاكِمُ النَّبِيِّينَ ۚ ، وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ ۚ ، وَعَلَى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ۚ ، أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْحَنِيدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَنِيدِ ۚ :

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ (۱)

وَقَالَ تَعَالَى : ﴿ قَاصِّحِ الضَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴾ (۲)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا ، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ . (۳)

صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ .

تمهیدی خبره

عزت مندو مسلمانانو ورونو ! په بنائسته صفتونو کې یو صفت عَفْو (دَرُغْز او معافی) هم دی ، په قرآن کریم او احادیثو کې د معافی ډیر فضائل ، فوائد او حکمتونه ذکر شوي ، همدارنگې نبي علیه السلام په خپل ژوند کې هم د معافی بهترینه نمونه د خپل امت د پاره پیش کړې .

(۱) الاعراف آیه ۱۹۹ .

(۲) الحجر آیه ۸۵ .

(۳) صحیح مسلم کتاب البیو والصلوة والاکاداب باب استیخبات العفو والتواضع رقم الحديث ۲۵۸۸ ، مشکوٰۃ المصابیح باب فضل الصدقة الفصل الاول رقم الحديث ۱۸۸۹ (۲) ، مسند احمد منخرجاً رقم الحديث ۹۰۰۸ ، موطاء مالک باب ما جاء فی العفو عن المسألة ، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۴۲۳۸ ، شعب الایمان رقم الحديث ۷۹۷۴ ، کنز العمال رقم الحديث ۱۵۷۶۷ ، صحیح الترغیب والترهیب رقم الحديث ۸۵۸ (۳) الترغیب فی الصدقة والحث علیها .

د عَفْوٍ لغوي او اصطلاحی معنی

معافی ته په عربي ژبه کې ”عَفْو“ وايي.

د عَفْوٍ لغوي معنی ده : یو څیز پرېخودل ، یا محوه کول . (۱)
او اصطلاحی تعریف یې دادی :

وَهُوَ التَّجَاوُزُ عَنِ الدَّلْبِ وَتَرْكُ الْعِقَابِ عَلَيْهِ . (۲)

د چا ګناه معاف کول ، او هغه ته پرې عذاب نه ورکول .

امام بغوي رحمه الله د عَفْوٍ اصطلاحی تعریف داسې ذکر کړی :

كَفَّ الضَّرَرَ مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَيْهِ ، وَكُلُّ مَنْ اسْتَحَقَّ عُقُوبَةً فَتَرَكَهَا فَهَذَا التَّرْكَ عَفْوٌ . (۳)

د قدرت باوجود چاته ضرر نه رسول . او څوک چې د سزا مستحق شي او دايې پرېږدي نو دې سزا نه ورکولو ته عَفْوهِ وايي .

علماء د عَفْوٍ نور اصطلاحی تعريفونه هم کړي . (۴)

(۱) الْعَفْوُ لَفْعَةٌ : مَضَدٌ قَوْلُهُمْ عَفَا يَعْفُو عَفْوًا . وَهُوَ مَا خُوذَ مِنْ مَادَّةٍ (ع د و) أَلْقِيَ تَدُلُّ عَلَى مَعْنَيَيْنِ أَصْلَيْنِ :
الْأَوَّلُ : تَرْكُ الشَّيْءِ . وَالْآخَرُ طَلَبُهُ . وَفِي الْمَعْنَى الْأَوَّلِ عَفُوَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ خَلْقِهِ ، وَذَلِكَ تَرْكُهُ إِتَاهَهُمْ فَلَا يُعَاقِبُهُمْ فَضْلًا مِنْهُ تَعَالَى . قَالَ الْخَلِيلُ : الْعَفْوُ تَرْكُكَ الْإِنْسَانَ اسْتَوْجَبَ عُقُوبَةً فَعَفَوْتَ عَنْهُ ... وَقَالَ الْجَوْهَرِيُّ :
يُقَالُ : عَفَوْتُ عَنْ ذَنْبِهِ إِذَا تَرَكْتَهُ وَلَمْ تُعَاقِبْهُ .... وَقَالَ ابْنُ الْأَثِيرِ : أَصْلُ الْعَفْوِ : الْمَحْوُ وَالطَّمْسُ . نَضْرَةُ النِّعَمِ
ج ۷ ص ۲۸۸۹ العفو والغفران . مقاييس اللغة ۴/ ۵۶ ، وكتاب العين للخليل بن أحمد ۲/ ۲۵۸ ، والمفردات للراغب ص

۲۴۰ ، والصحاح ۶/ ۲۴۳۳ ، والنهاية ۲/ ۲۶۵ ، ولسان العرب لابن منظور ج ۱۵ ص ۷۲ فصل العين المهملة
(۲) وَهُوَ التَّجَاوُزُ عَنِ الدَّلْبِ وَتَرْكُ الْعِقَابِ عَلَيْهِ ، وَأَصْلُهُ الْمَحْوُ وَالطَّمْسُ .... وَكُلُّ مَنْ اسْتَحَقَّ عُقُوبَةً فَتَرَكَهَا
فَعَفَوْتَ عَنْهُ . لسان العرب لابن منظور ج ۱۵ ص ۷۲ فصل العين المهملة . تحفة الاحوذى للمبارككتوري ۶/ ۱۴۳ .

(۳) نَضْرَةُ النِّعَمِ ج ۷ ص ۲۸۹۰ العفو والغفران ، الكلبيات ص ۵۳ و ص ۵۹۸ .
(۴) قَالَ الْمُنَاوِي رَحِمَهُ اللَّهُ : الْعَفْوُ : الْقَضْدُ لِكِتَابِ الشَّيْءِ وَالتَّجَاوُزُ عَنِ الدَّلْبِ . التوقيف على مهمات التعاريف
للسناوي التوقيف ص ۲۴۳ باب العين فصل الفاء

الله تعالی ډیر غڼه کوونکي دی

غڼه د الله تعالیٰ فعلی صفت دی، د الله ﷻ په نومونو کې یو نوم "عَفُو" هم دی. (۱)
انسان اگر چې د الله تعالیٰ نافرمانی کوي خو بیا هم دده ډیر گناهونه معاف کوي، او
سمدستي پرې سزا نه ورکوي، رب کریم فرمایي:

﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ۝ ﴾ (۲)

ترجمه: او تاسو ته چې څه مصیبت درسي نو دا ستاسو د لاسونو د عمل په وجه درسي، او (الله تعالیٰ) ډیر گناهونه (درته) معاف کوي.

ډیر کافران د الله ﷻ د پاره اولاد هم ثابتوي (یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله ﷻ ځوي وایي، او فرښتو ته د الله ﷻ لوراني وایي. لَعُوذُ بِاللّٰهِ) خو بیا هم الله ﷻ صبر کوي او دوی ته په دنیا کې سمدستي سزا نه ورکوي، بلکه ددې باوجود روح صحت او رزق ورکوي. (۳)

(۱) أَلْعَفُو صِفَةٌ فِعْلِيَّةٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. كَاتِبَةٌ لَهُ بِالْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، وَمَعْنَاهَا: الصَّفْحُ عَنِ الذُّنُوبِ. و " الْعَفْوُ " اسْمُهُ لِلَّهِ تَعَالَى. قَالَ تَعَالَى: إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا. [النساء آیه ۴۳]. وَقَالَ تَعَالَى: عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ. [التوبة آیه ۴۳]. موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۴۲۴ العفو والصفح العفو صفة من صفات الله عز وجل.

(۲) الشوری آیه ۳۰.

حضرت علي رضی الله عنه فرمایي چې په قرآن کریم کې دا افضل ترین آیت دی: قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ آيَةٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى حَدَّثَنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ، وَسَأَقْبِرُهَا لَكَ يَا عَلِيٌّ: مَا أَصَابَكُمْ مِنْ مَرَضٍ، أَوْ عَقُوبَةٍ، أَوْ بَلَاءٍ فِي الدُّنْيَا، فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُثَقِّلَ عَلَيْهِمُ الْعُقُوبَةَ فِي الْآخِرَةِ، وَمَا عَفَا اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ فِي الدُّنْيَا، قَالَهُ تَعَالَى أَخْلَكُمْ مِنْ أَنْ يَعُودَ بَعْدَ عَفْوِهِ. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۶۶۹، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۸۱۶۶، كنز العمال رقم الحديث ۴۵۹۱.

(۳) قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَحَدٌ أَضْبَرُ عَلَى أَدَى سَبْعَةٍ مِنَ اللَّهِ، يَدْعُونَ لَهُ الْوَلَدَ، ثُمَّ يُعَالِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ. صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: [إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْبَاسِ] رقم الحديث ۷۳۷۸، مسند احمد رقم الحديث ۱۹۵۸۹، مشكاة المصابيح كتاب الإيمان الفصل الأول رقم ۲۳ (۲۲). ←←←←←

تر دې چې که یو کافر د کفر نه توبه اوباسي او ایمان راوړي نو الله ﷻ ورته معافي کوي. الله تعالیٰ نبي علیه السلام ته فرمایي :

﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتُوبُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ﴾ (۱).

ترجمه : (ای پیغمبره !) ته دې کافرانو ته ووايه که چیرته دوی د کفر نه منع شي (توبه اوباسي ، او اسلام قبول کړي) نو تیر شوي گناهونه به ورته اوبخښلې شي . همدارنگې که یو مسلمان د خپلو گناهونو نه توبه اوباسي نو هم الله تعالیٰ ورته معافي کوي ، الله ﷻ فرمایي :

﴿ قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۲).

ترجمه : ای پیغمبره ! زما د طرف نه دې خلقو ته اووايه چې ای زما هغه بندگانو چا چې زیاتې کړې په خپلو ځانونو باندې (یعنی کفر ، شرک او کبیره گناهونه یې کړي) تاسو د الله د رحمت نه مه نا امیده کیږئ ، بیشکه الله تعالیٰ ټول گناهونه بخښي ، بیشکه هم دا بخښونکی او مهربان دی .

د معافی حکم

۱. الله تعالیٰ فرمایي : ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ (۳).

ترجمه : ته معافي کوه ، د ښک کار حکم کوه ، او د جاهلانو نه مخ واړوه .

←←← په مسلم شریف کې دا حدیث په دې الفاظو ذکر دی : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا أَحَدٌ أَضْبَرَ عَلَىٰ أَدْنَىٰ يَسْمَعَهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَىٰ ، إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ لَهُ نِدَاءً وَيَجْعَلُونَ لَهُ وَلَدًا وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ يَزُودُهُمْ وَيُعَافِيهِمْ وَيُعْطِيهِمْ . صحيح مسلم كتاب صلاة القيام والجنّة والنار باب لا أحد أضبر على أذى من الله عز وجل رقم الحديث ۵۰ (۲۸۰۳) .

(۱) الانفال آیه ۳۸ .

(۲) الزمر آیه ۵۳ .

(۳) الاعراف آیه ۱۹۹ .

۲. الله تعالى نبي عليه السلام ته فرمايي: ﴿ فَأَصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ۝ ﴾ (۱)

ترجمه: پس ته د دوی نه په ښه طریقي سره درگزر او کره (یعنی معافي کړه).

معافي کول د متقيانو صفت دی

په سورة آل عمران کې ذکر دي چې: دا جنت د متقيانو د پاره تيار کړې شوې دی.

بيا الله تعالى د متقيانو څه صفتونه ذکر کړي دي، په هغې کې يو صفت دا هم دی:

﴿ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۝ ﴾ (۲)

ترجمه: دوی خلقو ته معافي کوي. (یعنی د خلقو کوتاهيانې معاف کوي).

معافي د تقوی سبب دی

الله تعالى فرمايي: ﴿ .... وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبَ لِلتَّقْوَى ۝ ﴾ (۳)

ترجمه: او که تاسو معافي او کړي نو دا (خبره) تقوی ته ډیره نژدې ده.

معافي کول د لوي همت کار دی

الله تعالى فرمايي: ﴿ وَلَكِنْ صَبْرٌ وَعَفْرَانٌ ذَلِكَ لِيَنْعَزِمَ الْعُمُورُ ۝ ﴾ (۴)

ترجمه: او چا چې صبر او کړو او معافي يې او کړه نو یشکه دا ډیر د همت د کارونو نه دی.

د معافي او درگزر کولو په وجه مغفرت

الله تعالى فرمايي: ﴿ وَلِيَعْفُوا وَلِيَصْفَحُوا ۚ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ ﴾ (۵)

(۱) الحجر آیه ۸۵.

(۲) پوره آیتونه داسې دي، الله تعالى فرمايي: ﴿ وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّتْ عَنْهَا السَّنَةُ وَالْأَرْضُ أَغْدَتْ لِمُنْتَفِعِينَ ۚ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكُظَيِّمِ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِلِينَ ۝ ﴾. آل عمران آیه ۱۳۳، ۱۳۴.

(۳) البقرة آیه ۲۳۷.

(۴) الشورى آیه ۴۳.

(۵) النور آیه ۲۲.

ترجمه: او په کار ده چې دوی معافي او درگزر اوکړي، آیا تاسو دانه خوښوي چې الله تعالی تاسو ته معافي اوکړي؟ او الله ډیر بخونکی مهربان دی.

د آخرت نعمتونه د معافي کوونکو د پاره دي

الله تعالی چې د آخرت نعمتونه د کومو خلکو د پاره تیار کړي په هغې کې هغه خلق هم دي: ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ (۱)

ترجمه: او کله چې دوی غصه شي نو معافي کوي.

معافي کوونکو د پاره د الله ﷻ د طرفه اجر

الله تعالی انسان ته د بدل اخیستلو اجازت ورکړی خو د معافي یې هم ډیر آجرونه ذکر کړي، فرمایي:

﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ (۲)
ترجمه: او د بدې بدله هماغه شان (د بل سره) بدې کول دي، خو څوک چې معافي اوکړي او اصلاح اوکړي نو دده اجر د الله ﷻ په ذمه دی، بیشکه الله تعالی ظالمان نه خوښوي.

په معافي سره د انسان عزت نور هم زیاتېږي

۱. د مسلم شریف او مشکوٰۃ شریف حدیث دی، رسول الله ﷺ فرمایي:
مَا تَقَصَّتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ. (۳)

(۱) الشوری آیه ۳۷.

(۲) الفوری آیه ۴۰.

(۳) صحیح مسلم کتاب البرّ والصلوٰۃ والآداب باب استعجاب العلم والتواضع رقم الحديث ۶۹ (۲۵۸۸)، مشکوٰۃ المصابیح باب فضل الصدقة الفصل الاول رقم الحديث ۱۸۸۹ (۲)، مسند احمد معرجا رقم الحديث ۹۰۰۸، موطاء مالک باب ماجاء فی العفو عن المسألة، صحیح ابن حبان رقم الحديث ۳۲۳۸، شعب الایمان رقم الحديث ۷۹۷۴، کنز العمال رقم الحديث ۱۵۷۶۷، صحیح الترغیب والترهیب رقم الحديث ۸۵۸ (۳) الترغیب فی الصلوة والحث علیها.

صدقه مال نه کموي (بلکه الله ﷻ په کې نور هم برکت اچوي ، او ثواب پرې ورکوي) ، او په معافۍ کولو سره الله تعالی د بنده عزت نور هم زیاتوي ، او څوک چې د الله ﷻ د پاره تواضع (عاجزي) او کړي نو الله تعالی (په دُنیا او آخرت دواړو کې) د هغه درجه نوره هم اوچتوي .

تشریح : په دې حدیث کې ذکر شو چې ” په معافۍ سره د بنده عزت نور هم زیاتېږي “
 علماؤ ددې دوه مطلبه بیان کړي :
 اول دا چې په دُنیا کې هر کس د عفو کوونکي سره مینه کوي ، او د خلقو په زړونو کې دده عزت او محبت نور هم زیات شي .
 دویم مطلب یې دادی چې الله تعالی به په آخرت کې ده ته ددې ډیر اجر ورکړي ، او هلته به ده ته ډیر عزت ملاؤ شي . (۱)

۳ . په یو بل حدیث کې ذکر دي ، رسول الله ﷺ فرمایي :
 ثَلَاثٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنْ كُنْتُ لِحَالِفًا عَلَيْهِنَّ : لَا يَنْقُصُ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ فَتَصَدَّقُوا ، وَلَا يَغْفُو عَبْدٌ عَنْ مَظْلَمَةٍ يَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا عِزًّا ، وَلَا يَفْتَحْ عَبْدٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ . (۲)
 قَسَمَ بِهِ هَذِهِ ذَاتٌ چې د محمد (ﷺ) ساه د هغه په قبضه قدرت کې ده درې خبرې داسې دي چې زه خامخا د هغې په صداقت باندې قسم کوم :
 (اول دا چې) په صدقې سره مال نه کمیږي ، لهذا تا سو صدقه ورکوی .

(۱) قال القاضي عياض رحمه الله : وقوله : ” وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا “ فيه وجهان : أحدهما : ظاهره أن من عرف بالصفح والعفو ساد وعظم في القلوب وزاد عزه . الثاني : أن يكون أجره على ذلك في الآخرة وعزته هناك . إكمال المعلم للقاضي عياض ۲۸/۸ . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۲۲۶ .

(۲) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۶۷۴ ، مجمع الزوائد كتاب الزكاة ، باب مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ رقم الحديث ۳۵۷۷ ، ورواه البزار ۲۴۴/۳ ، وابو يعلى ۱۵۹/۲ وصححه الشوكاني في ليل الاوطار ۱۷۷/۷ ، وصححه الالباني في صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۲۴۶۲ ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۳۲۷ .

(دويم دا :) په کوم بنده باندې چې ظلم اوشي او دا د الله ﷻ د رَضا د پاره معافي اوکړي نو الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ دده عزت نور هم زیات کړي .

او (دریم دا :) کوم بنده چې (په خپل ځان باندې) د سوال دروازه پرانیزي (یعنی د خلقونه سوال کوي) نو الله تعالیٰ به په ده باندې د فقیرۍ دروازه پرانیزي .

۳ . په مسند احمد او مشکوٰۃ شریف کې دا واقعه ذکر ده : حضرت ابوهریره ؓ

فرمایي چې یو سړي حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته کنځل کول او په دې وخت کې نبي علیه السلام هم په مجلس کې ناست و ، پیغمبر علیه السلام (ددې سړي په بې حیايۍ او د حضرت ابوبکر صدیق ؓ په صبر باندې) تعجب کولو ، او تبسم یې کولو (چې دا کنځل کوونکی د سزا مستحق جوړیږي او په حضرت ابوبکر صدیق ؓ باندې د الله ﷻ رحمتونه راوړیږي) .

کله چې دې سړي ډیرې کنځلې اوکړې (او د خد نه تېر شو) نو حضرت ابوبکر صدیق ؓ د هغه د بعضو خبرو جواب ورکړو (یعنی په جواب کې یې ورته څه بډرډ وویل ، ځکه انسان ته د بدل اخیستلو اجازت شته ، خو بیا هم د خواصو مرتبه ډیره اوچته وي ، د دوی د پاره مناسب وي چې بدل وانخلي او معافي اوکړي) .

پس نبي علیه السلام غصه (خفه) شو ، او د هغه مجلس نه پاڅید (ځکه د حضرت ابوبکر صدیق ؓ مرتبه ډیره اوچته وه ، ددې مرتبې تقاضا دا وه چې معافي یې کړې وی) .

حضرت ابوبکر صدیق ؓ د نبي علیه السلام پسې ورغی او (د عذرپیش کولو او ځان پوهه کولو د پاره) ورته وې فرمایل :

ای د الله رسوله ! هغه چې ماته کنځلې کولی نو تاسو ناست وی خو چې ما هغه ته جواب ورکړو نو تاسو غصه شوی او پاڅیدی (نو په دې کې څه حکمت دی ؟)

نبي علیه السلام ورته او فرمایل :

إِنَّهُ كَانَ مَعَكَ مَلَكٌ يُؤْذُكَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا رَدَدْتَ عَلَيْهِ بَعْضَ قَوْلِهِ وَقَعَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ أَكُنْ لِأَقْعُدَ مَعَ الشَّيْطَانِ .

بیشکه د تا سره یوه فرېښته وه (کله چې ته خاموشه وی) هغې به ستا د طرفه هغه کس ته جواب ورکول، پس کله چې تا هغه ته د بعضې خبرې جواب ورکړو نو شیطان مینځ ته راغی (او فرېښته لاړه)، اوزه د شیطان سره نه کینم.

بیانبي علیه السلام حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته او فرمایل:

يَا أَبَا بَكْرٍ! ثَلَاثُ كُلِّهِنَّ حَقٌّ: مَا مِنْ عَبْدٍ ظَلِمَ بِمُلْكِهِ فَيُغْضِي عَنْهَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا أَعَزَّ اللَّهُ بِهَا نَصْرَهُ. وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ بَابَ عَطِيَّةٍ يُرِيدُ بِهَا صِلَةً إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ بِهَا كَثْرَةً. وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ يُرِيدُ بِهَا كَثْرَةً إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا قِلَّةً. (۱)

ای ابوبکر! درې خبرې دي او هغه ټولې حقې دي: ۱. په کوم بنده باندې چې څه ظلم اوشي او دا په هغې باندې خاص د الله تعالی د رضا د پاره چشم پوشي او کړي (یعنی هغه کس معاف کړي) نو الله تعالی (په دنیا او آخرت دواړو کې) د خپل مدد په ذریعه دده عزت کوي (او دا مضبوطوي).

۲. کوم بنده چې د عطایاؤ (یعنی بل ته د صدقې ورکولو) دروازه پرانیزي او دده مقصد په دې سره صله رحمي وي (یعنی درشته دارو او مسکینانو سره مالي مدد کول وي) نو الله تعالی به ددې صدقې په ذریعه دده مال ډیر کړي.

۳. او کوم بنده چې (په خپل ځان باندې) د سوال دروازه پرانیزي (یعنی د خلقونه

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه. أَنَّ رَجُلًا هَتَمَ أَبَا بَكْرٍ رضی الله عنه وَالنَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا، فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْجَبُ وَيَتَبَسَّمُ. فَلَمَّا أَكْثَرَ رَدَّ عَلَيْهِ بَعْضُ قَوْلِهِ. فَقَضِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَامَ، فَلَحِقَهُ أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَانَ يَشْتُمُّنِي وَأَنْتَ جَالِسٌ فَلَمَّا رَدَدْتَ عَلَيْهِ بَعْضَ قَوْلِهِ غَضِبْتَ وَكُنْتَ. قَالَ: إِنَّهُ كَانَ مَعَكَ مَلَكٌ يُرَدُّ عَنْكَ، فَلَمَّا رَدَدْتَ عَلَيْهِ بَعْضَ قَوْلِهِ وَقَعَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ أَكُنْ لِأَقْعُدْ مَعَ الشَّيْطَانِ. ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ! ثَلَاثُ كُلِّهِنَّ حَقٌّ: مَا مِنْ عَبْدٍ ظَلِمَ بِمُلْكِهِ فَيُغْضِي عَنْهَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا أَعَزَّ اللَّهُ بِهَا نَصْرَهُ. وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ بَابَ عَطِيَّةٍ يُرِيدُ بِهَا صِلَةً إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ بِهَا كَثْرَةً. وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ يُرِيدُ بِهَا كَثْرَةً إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا قِلَّةً. مسند احمد معرجا رقم الحديث ۹۶۲۳، مشکاة المصابيح باب الزلوتي والعتاوي وخسب الخلفي الفصل الثالث رقم الحديث ۵۱۰۲ (۳۵)، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۳۶۹۸، تفسير ابن كثير ج ۷ ص ۲۱۶، الدر المنثور في التفسير بالماثور ج ۲ ص ۳۲۰.

سوال کوي) او مقصد یې په دې سره مال ډیرول وي نو الله تعالیٰ به ددې سوال په سبب دده مال نور هم کم کړي.

د قدرت باوجود معافي کوونکې د الله ﷻ په نزد ډیر مُعَزَّز دی

د مشکوٰۃ شریف حدیث دی ، نبی علیه السلام او فرمایل چې حضرت موسیٰ علیه السلام الله ﷻ ته عرض او کړو : **يَا رَبِّ اَمْنَ اَعَزُّ عِبَادِكَ عِنْدَكَ؟** اې ربه! ستا په بندگانو کې تاته ډیر مُعَزَّز څوک دی؟
الله ﷻ ورته او فرمایل : **مَنْ اِذَا قَدَّرَ غَفَرَ.** هغه کس (ماته ډیر مُعَزَّز دی) چې کله د بدل اخیستلو قدرت اومومي نو معافي اوکړي. (۱)

معافي کوونکې په ټولو خلقو کې مُعَزَّز کس دی

د حضرت ابودرداء رضی الله عنه پوښتنه اوشوه :
مَنْ اَعَزُّ النَّاسِ ؟ په خلقو کې ډیر مُعَزَّز کس څوک دی؟
ده ورته او فرمایل : **الَّذِي يَغْفِرُ اِذَا قَدَّرَ ، اُغْفُوا يُعَزَّزْكُمْ اللهُ.** څوک چې (په بدل اخیستلو) قادر شي او معافي اوکړي ، پس تاسو معافي کوئ الله تعالیٰ به تاسو مُعَزَّز کړي. (۲)

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: **يَا رَبِّ اَمْنَ اَعَزُّ عِبَادِكَ عِنْدَكَ؟** قَالَ: **مَنْ اِذَا قَدَّرَ غَفَرَ.** مشکاة المصابيح باب القصب والكبر الفضل الثالث رقم الحديث ۵۱۲۰ (۱۷) ، شعب الايمان رقم الحديث ۷۹۷۴ ، كنز العمال رقم الحديث ۷۰۰۶ ، الدر المنثور في التفسير بالمأثور ج ۷ ص ۳۶۰ .

(۲) **سُئِلَ أَبُو الدَّرْدَاءُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : مَنْ اَعَزُّ النَّاسِ ؟** قَالَ: **الَّذِي يَغْفِرُ اِذَا قَدَّرَ . اُغْفُوا يُعَزَّزْكُمْ اللهُ.** برهله محموديه في شرح طريقه محمديه وشرحه نبويه في سيرة احمدية ج ۲ ص ۲۶۵ ، نهاية الأرب في فنون الأدب ج ۶ ص ۵۸ ذكر ما قيل في الطور ، موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۲۲۸ احوال السلف والعلماء في الطور والصلح.

د عَفْوهِ کُوونکي د پاره د قِيَامَت په ورځ پوره بدله

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه فرمايي : مونږ ته دا خبره رارسيدلې چې الله تعالى به د قِيَامَت په ورځ يو آواز کوونکي ته حُکَم اوکړي هغه به دا آواز اوکړي :
 مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ شَيْءٌ فَلْيَتَّقُمْ .

د چا چې د الله تعالى سره څه څيزوي هغه دې پاشي .
 نو هغه خلق به پاشي چې هغوی په دُنیا کې نورو خلقو ته معافي کوله ، پس الله تعالى به دوی ته د خلقو د معاف کولو پوره بدله ورکړي . (۱)

د معافۍ په وجه د قِيَامَت په ورځ حساب آسانيدل او د جنت مستحق کيدل

۱ . حضرت ابوهريرة رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل :

ثَلَاثٌ مَنْ كُنْ فِيهِ حَاسِبُهُ اللَّهُ حِسَابًا يَسِيرًا وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ .

درې کسان داسې دي چې په چا کې دا خبرې وي نو الله تعالى به دده سره آسان حساب اوکړي ، او په خپل رحمت سره به يې جنت ته داخل کړي .

صحابه کرامو پوښتنه اوکړه : هغه درې کسان څوک دي ؟ نبي عليه السلام او فرمايل :

تُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ، وَتَعْفُو عَنْكَ، وَتُصِلُ مَنْ قَطَعَكَ .

څوک چې تا محرومه کوي هغه ته ورکړه کوه ، څوک چې درياندې ظلم کوي هغه ته معافي کوه ، او څوک چې در سره صله رحمې کتې کوي د هغه سره صله رحمې کوه .

حضرت ابوهريرة رضي الله عنه نبي عليه السلام ته او فرمايل : اې د الله رسوله ! چې کله زه دا کارونه او کړم نو زما د پاره به څه وي ؟ نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَنْ تُحَاسِبَ حِسَابًا يَسِيرًا، وَيُدْخِلَكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ .

(۱) عَنْ أَبِي بَكْرٍ رضي الله عنه قَالَ قَالَ بَلَّغْنَا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَأْمُرُ مُتَدَايِمًا بِدَوْرِ الْقِيَامَةِ فَيَتَادِي : مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ شَيْءٌ فَلْيَتَّقُمْ . فَيَقُومُ أَهْلُ الْعَفْوِ . فَيَكَايِلُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانَ مِنْ عَفْوِهِمْ عَنِ النَّاسِ . احماء علوم الدين ج ۳ ص ۱۸۳
 تجميعه العفو والإحسان ، لعمدة المصم ج ۷ ص ۲۹۰۷ العفو والفران .

د تاسره به آسان حساب اوشي ، او الله تعالى به تا په خپل رحمت سره جنت ته داخل کړي . (۱)

۲ . رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُشْرِفَ لَهُ الْبُنْيَانُ وَتُزَفَّعَ لَهُ الدَّرَجَاتُ فَلْيَغْفُ عَمَّنْ ظَلَمَهُ، وَلْيُعْطِ مَنْ حَرَمَهُ، وَيَصِلْ مَنْ قَطَعَهُ.

څوک چې په دې باندې خوشحاليږي چې په جنت کې دده ټنګلې اوچتې شي او دده درجې اوچتې شي نو دا دې هغه چاته معافي کوي چې دده سره ظلم کوي ، او هغه چاته دې ورکړه کوي څوک چې دا محرومه کوي ، او هغه چا سره دې صله رحمې کوي چې دده سره خپلوي کت کوي . (۲)

۳ . رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې کله الله تعالى (د قيامت په ورځ) مخلوقات راجمع کړي نو يو آواز کوونکی به آواز اوکړي :

أَيُّنَ أَهْلُ الْفَضْلِ ؟ د فضيلت واله خلق څوک دي ؟

نو څه خلق به راپاڅي او په تېزۍ سره به جنت ته روان وي . فرېښتې به د دوی سره ملاؤ

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « ثَلَاثٌ مَنْ كُنْ فِيهِ حَاسِبُهُ اللَّهُ حِسَابًا يَسِيرًا وَأَذْخَلَهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ » قَالُوا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « تُغْفِرُ مَنْ حَرَمَكَ، وَتَغْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ، وَتَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ » قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ، فَمَا لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « أَنْ تُحَاسِبَ حِسَابًا يَسِيرًا وَيُذْخَلَكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ ». المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۳۹۱۲، وقال الحاکم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ إِسْنَادًا وَلَمْ يُعْزَجْهُ. مسند البزار رقم الحديث ۸۶۳۵، السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۲۱۰۹۲، المعجم الاوسط رقم الحديث ۵۰۶۴، الترغيب والترهيب للمنذري رقم الحديث ۳۷۱۸، ورم الحديث ۳۹۱۵، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۳۴۷۳، ورم الحديث ۱۳۶۹۷، الزواجر ج ۲ ص ۱۳۲، كنز العمال رقم الحديث - ۲۳۲۱۵، مكارم الاخلاق لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۲۳ رقم ۲۱.

(۲) المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۳۱۶۱، وقال الحاکم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ إِسْنَادًا وَلَمْ يُعْزَجْهُ. مكارم الاخلاق للطبراني ج ۱ ص ۳۳۲ رقم ۵۷، الترغيب والترهيب للمنذري رقم الحديث ۹، الترغيب في الطوع عن القائل والجاني والظالم، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۳۶۹۵، المتجر الرابع ص ۳۶۲.

شي او پوښتنه به ورنه اوکړي : **إِنَّا كَرَّمُكُمْ سِرَاعًا إِلَى الْجَنَّةِ ، فَمَنْ أَلْتُمُ؟**

مونږ تاسو گورو چې په ډیرې تېزۍ سره جنت ته خو ، پس تاسو څوک یی ؟
دوی به ورته اووایی : مونږ د فضیلت واله یو . فرېښتي به ورته اووایی : ستاسو څه
فضیلت و ؟ دوی به ورته اووایی :

په دنیا کې به چې کله د مونږ سره ظلم اوشو نو مونږ به صبر کولو ، چې کله به مونږ ته
تکلیف راوړسولې شو نو مونږ به معافي کوله ، او چې کله به د مونږ سره د جهالت (بې
وقوفتیا) معامله اوشوه نو مونږ به صبر کولو .

پس دوی ته به وویلې شي : **أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ .**

تاسو جنت ته داخل شئ ، پس څه ښه دی آجر د عمل کوونکو . (۱)

۴ . نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي چې کله خلق حساب ته اودرېږي ... نو بیا به
یو آواز کوونکی آواز اوکړي :

لَيَقُمْ مَنْ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ، فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ .

د چا آجر چې په الله ﷻ باندې وي هغه دې پاڅي او جنت ته دې داخل شي .
په دویم ځل به هم همدغه آواز اوشي .

حضرت انس رضي الله عنه پوښتنه اوکړه : هغه څوک دی چې د هغه آجر په الله ﷻ باندې دی ؟
نبي علیه السلام ورته او فرمایي :
الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ .

(۱) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا جَمَعَ اللَّهُ تَعَالَى الْخَلَائِقَ نَادَى مُنَادٍ : أَيُّنَ أَهْلِ الْقُصَلِ ؟ فَيَقُومُ
كَاشَ هُمْ يَسْتَجِبُونَ ، فَيَنْتَظِلُّونَ سِرَاعًا إِلَى الْجَنَّةِ فَيُلْقَاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ، فَيَقُولُونَ : إِنَّا كَرَّمُكُمْ سِرَاعًا إِلَى الْجَنَّةِ ، فَمَنْ
أَلْتُمُ ؟ فَيَقُولُونَ : لَحْنُ أَهْلِ الْقُصَلِ ، فَيَقُولُونَ : مَا كَانَ فَضْلُكُمْ ؟ فَيَقُولُونَ : كُنَّا إِذَا عَلَيْنَا صَبْرًا ، وَإِذَا أُسِيءَ
إِلَيْنَا عَفْرًا ، وَإِذَا جُهِلَ عَلَيْنَا حِلْمًا . فَيَقَالُ لَهُمْ : أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ . حسب الامسان فصل في
العجائب والمعجزات والمكالات ، رقم الحديث ۷۷۳۱ ، الرغيب والرحمب للملري رقم الحديث ۲۰۶۲ ، الرغيب في الرافق والآلاء
والعلم ، احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۷۸ ، المعجز الرابع ص ۳۶۳ رقم الحديث ۱۶۳ ، الزهد لابن ماجه ص ۳۴ . قال
البيهقي : في إسناده ضعف والله أعلم .

څوک چې خپلو ته معافي کوي . (۱)

معاف کوونکي ته الله ﷻ معافي کوي

رسول الله صلى الله عليه وسلم په مېر باندې صحابه کرامو ته او فرمايل :
إِرْحَمُوا تُرْحَمُوا ، وَاعْفُوا يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ .

په نورو باندې رحم کوي نو په تاسو به هم (د الله ﷻ د طرفه) رحم او کړې شي ، او
نورو ته معافي کوي نو الله تعالی به ستاسو مغفرت هم او کړي . (۲)

بل ته معافي کول الله ﷻ ته محبوب عمل دی

- ۱ . عمر بن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ به فرمايل : په ټولو کارونو کې الله ﷻ ته محبوب درې
اعمال دي ، يو په هغې کې " د قدرت په وخت معافي کول " هم ده . (۳)
- ۲ . سعيد بن مَسِيَّب رَحِمَهُ اللهُ فرمايي :

- (۱) پوره حديث داسې دی : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « إِذَا وَقَفَ الْعِبَادُ لِلْحِسَابِ جَاءَ قَوْمٌ وَأَضْعَى سُرُوفُهُمْ عَلَى رِقَابِهِمْ ، تَقْطُرُ دُمًّا ، فَأَزْدَحَمُوا عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ ، فَيَقِيلُ : مَنْ هَؤُلَاءِ ؟ قِيلَ : الشُّهَدَاءُ ، كَانُوا أَحْيَاءَ مَرْزُوقِينَ . لَمْ تَأْدَى مُنَادٍ : لِيَقْمَ مِنْ أَجْرِهِ عَلَى اللَّهِ ، فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ ، لَمْ تَأْدَى الثَّانِيَّةُ : لِيَقْمَ مِنْ أَجْرِهِ عَلَى اللَّهِ ، فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ . قَالَ : وَمَنْ ذَا الَّذِي أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ؟ قَالَ : الْغَافِلِينَ عَنِ النَّاسِ . لَمْ تَأْدَى الثَّالِثَةُ : لِيَقْمَ مِنْ أَجْرِهِ عَلَى اللَّهِ ، فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ . فَتَأَمَّرَ كَذَا وَكَذَا أَلْفًا ، فَدَخَلُوهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ . المعجم الاوسط للطبراني رقم الحديث ۱۹۹۸ ، حلية الاولياء ج ۶ ص ۱۸۷ ، الرغبة والغريب للمنذري رقم الحديث ۳۷۲۴ الرغبة في العفو عن القاتل والجاني والظالم ، وقال المنذري : رواه الطبراني بإسناد حسن . مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۸۷۱۴ ، المتجر الرابع في ابواب العمل الصالح ص ۳۶۳ ابواب من عفا عن ظلمه او جنى عليه .
- (۲) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۶۵۴۱ ، و رقم الحديث ۷۰۴۱ ، صحيح الادب المفرد ۲۹۳/۳۸۰ باب رحمة الهالك ، شعب الايمان رقم الحديث ۶۸۴۴ ، و رقم الحديث ۱۰۵۴۱ ، مجمع الزوائد باب لمن يصر على الذنب رقم الحديث ۱۷۳۶۹ ، كنز العمال رقم الحديث ۵۹۷۶ .

- (۳) كَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ : إِنَّ مِنْ أَحَبِّ الْأُمُورِ إِلَى اللَّهِ الْقَصْدَ فِي الْجِدَّةِ . وَالْعَفْوَ عِنْدَ الْقُدْرَةِ . وَالزَّفَقَ فِي الْوَلَايَةِ . وَمَا رَفَقَ عَبْدٌ بِعَبْدٍ فِي الدُّلْيَا إِلَّا رَفَقَ اللَّهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . الزهد لهاد بن السري ج ۲ ص ۶۰۳ باب الجلمة والعفو . مصنف ابن ابي حنبله تلامذة عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رقم ۳۵۰۸۸ ، روضة القلاء ونزهة الفضلاء لابن حبان البستي ص ۱۶۷ ذكر الحث على العفو عن الجاني ، موسوعة الاخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۴۲۸ .

مَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا اللَّهُ يُحِبُّ أَنْ يُعْفَى عَنْهُ مَا لَمْ يَكُنْ حَدًّا . (۱)

په هر شي کې الله تعالى معافي خوښوي خو چې حد نه وي (حکمه په حدودو کې معافي نشته، بلکه دهغي جاري کول واجب دي).

بهر حال د مؤمن په اخلاقو کې افضل ترين صفت عفو ده. (۲)

د ورځې اویا (۷۰) کړت خادم ته معافي کول

د ابوداؤد شریف حدیث دی ، حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما فرمایي چې يو کس نبي

کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته راغی او ورته وې فرمايل : يَا رَسُولَ اللَّهِ اَكْمَ لَعَفُو عَنِ الْخَادِمِ ؟

ای د الله رسوله ! مونږ خادم ته څو پېرې معافي کوو ؟

نبي عليه السلام چپ شو .

هغه کس دوباره همدا پوښتنه اوکړه ، نبي عليه السلام بيا خاموش شو .

کله چې هغه کس په دريم ځل پوښتنه اوکړه ، نو نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَعْفُوا عَنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً . په هر ورځ ورته اویا (۷۰) کړت معافي کوئ . (۳)

د نبي صلی اللہ علیہ وسلم مقصد دادې چې خادم د ورځې هر څومره پېرې غلطي اوکړي هغه معاف کول

په کار دي ، دا مقصد ندې چی گني د اویا پېرې نه پس یې اووهی ، بلکه د اویا عدد د کثرت

د پاره استعمالیږي ، یعنی باربار یې معاف کول په کار دي .

(۱) موطا الإمام مالك ج ۲ ص ۸۴۳ كِتَابُ الْأُخْرَبَةِ بَابُ الْحَدِّ فِي الْغَنَرِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ۴ ، لُصْرَةُ النِّعَمِ ج ۷ ص ۲۹۱۰

الطُّورِ وَالطُّرَانِ . موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۴۲۸ .

(۲) عَنْ الْحَسَنِ قَالَ : أَفْضَلُ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ الْعَفْوُ . الْأَدَابُ الشَّرْعِيَّةُ وَالْمَنْحُ الْمَرْعِيَّةُ ج ۱ ص ۷۱ فَضْلٌ فِي الْعَفْوِ عَنْ

كَلَمَةٍ وَتَجْلِيوِي جَلِّ . موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۴۲۸ .

(۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ اَكْمَ لَعَفْوٍ عَنِ الْخَادِمِ ؟ فَصَبَّتْ . ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ الْكَلَامَ . فَصَبَّتْ . فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّالِثَةِ . قَالَ : أَعْفُوا عَنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ

سَبْعِينَ مَرَّةً . سنن أبي داود . بَابُ فِي حَقِّ التَّنَلُّوْلِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ۵۱۶۴ . قَالَ الْإِسْبَاهِيُّ . صَحِيحٌ . مِنْ الرَّمْلِيِّ أَهْوَابُ الْبُزْ

وَالْقِيلُ بَابُ مَا جَاءَ فِي الطُّورِ عَنِ الْخَادِمِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ۱۹۳۹ ، كُنْزُ الْعَمَالِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ۲۵۰۸۴ ، مِنْدُ أَحْمَدَ رَوَاهُ

الْحَدِيثُ ۵۸۹۹ .

نبی علیه السلام ډیر معافی کوونکی ؤ

په نبی علیه السلام کې لکه څرنګې چې نور بنائسته اخلاق په کاملې طریقې سره موجود وو نو همدغه شان عفو (نورو ته معافی کول) په کې هم په کاملې طریقې سره موجود ؤ .

۱ . د مشکوة شریف حدیث دی ، حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د رسول الله صلى الله عليه وسلم بنائسته اخلاق بیانوي ، په هغې کې دا هم دي :

... وَلَا يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَغْفُو وَيُصْفَحُ (۱)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به د بدې بدله په بدې نه اخیسته ، بلکه بدې کوونکې به یې د زړه نه معاف کولو ، او ظاهراً به یې هم د هغه سره د درگزر (معافی) معامله کوله . (۲)

۳ . نبی علیه السلام ته د مکې کافرانو او د مدینې منورې یهودو ډیر تکلیفونه رسولي وو خو د هیچا نه یې هم ذاتي بدل نه ؤ اخیستی ، البته چې چا به شرعي حدود مات کړل نو په هغوی باندې به یې ضرور حد جاري کول . (۳)

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجِحًا وَلَا مُتَفَقِّحًا وَلَا سَخَابًا فِي الْأَسْوَاقِ ، وَلَا يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَغْفُو وَيُصْفَحُ . مسکاة المصابیح کتاب الفضائل والشمائل بکړي اخلاقو وشمائلو صلى الله عليه وسلم الفضل الثاني رقم الحديث ۵۸۲۰ (۲۰) ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۶۴۴۳ ، مصنف ابن ابی شیبہ رقم الحديث ۲۵۳۳۰ ، مسند ابی داؤد الطيالسي رقم الحديث ۱۶۲۳ ، كنز العمال رقم الحديث ۱۸۷۰۸ ، سنن الترمذي باب ماجاء في خلق النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۲۰۱۶ ، شعب الایمان رقم الحديث ۷۹۴۴ ، مسند احمد رقم الحديث ۲۵۴۱۷ .

(۲) (وَلَا يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ) . أَنَّى بَلَّ بِالْحَسَنَةِ لِقَوْلِهِ: (وَلَكِنْ يَغْفُو) أَنَّى: فِي الْبَاطِنِ (يُصْفَحُ) . أَنَّى يُعْرِضُ فِي الظَّاهِرِ عَنْ صَاحِبِ السَّيِّئَةِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: { فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ } [المائدة آية ۱۳] . مرآة المصابيح ج ۹ ص ۳۷۱۷ فی تشرح حديث ۵۸۲۰ .

(۳) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ، قَالَتْ: مَا خَرَّبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا قَطُّ يَدِيهِ ، وَلَا أَمْرًا ، وَلَا عَادَةً ، إِلَّا أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَمَا يَنْتَلِ مِنْهُ شَيْءٌ قَطُّ فَيَنْتَقِمَ مِنْ صَاحِبِهِ إِلَّا أَنْ يُنْتَهَكَ شَيْءٌ ← ← ← ←

همدارنگې نبي عليه السلام به جهاد هم کولو ، او په جهاد کې يې آبي بن خلف کافر وژلې دی ، محکه جهاد د الله تعالی حکم دی . د چانه يې خپل ذاتي بدلندې اخيستی .
ددې په باره کې درته يو څو واقعات رانقل کوم :

نبي ﷺ هغه اعرابي معاف کړو چې د دوی پسې يې توره راويستې وه

۱ . په بخاري شريف او مسلم شريف کې دا واقعه خوځايه ذکرده ، حضرت جابر بن

عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې زه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره لږد طرف ته غزا له تللې ووم ، کله چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د جهاد نه) راواپس شو نو زه هم ورسره راواپس شوم ، د قيلولې (غرمې خوب) په وخت داسې يو وادي ته راغی چې هلته ډيرې د آزو واله (يعنی د کيڅر) اوني وې (اراده يې اوکړه چې دلته د غرمې خوب "قيلوله" اوکړي) .
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې وادي کې ښکته شو (په دې کې چونکې نمرؤ) نو صحابه کرام د اُونو د سوري د پاره په وادي کې خواره شو ، نبي عليه السلام هم د کيکريوې اوني لاندې قيام اوکړو ، خپله توره يې په اونه کې رازورنده کړه .

حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي : مونږ داسې لږ خوب اوکړو چې ناڅاپه رسول الله ﷺ مونږ ته آواز اوکړو (چې دلته راشئ) ، کله چې مونږ د هغوی په خدمت کې حاضر شو نو مونږ اوکتل چې يو اعرابي (باندیچي) د دوی سره ناست و ، (دامُشرک و) .

رسول الله ﷺ او فرمايل چې زه اوده ووم ، دې کس زما توره د ما پسې راخيستی وه ، کله چې زه راويځ شوم نو ده دا توره د تيکي نه راويستی وه او لاس کې يې نيولې وه ، ده ماته وويل :

« مِنْ مَحَارِمِ الْمَوْتِ فَيَنْتَقِمُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ . صحيح مسلم كتاب الفرائض باب مَبَاعَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْأَكَاِمِ وَالْحَيْتَابِ مِنَ النَّهْجِ . أَشْهَدُ بِالْعَقَابِ وَبِوَيْلَةِ الْعِيَالِ حُرْمَاتِهِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۷۹ (۲۳۲۸) ، المعجم الاوسط رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۳۲۸ ، مشكاة المصابيح باب فِي الْمَلَاوِيهِ وَفَتَايِلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الفصل الاول رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۸۱۸ (۱۸) ، مصنف عبدالرزاق الصنعاني رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۷۹۳۲ ، مصنف ابن ابي شيبة رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۵۳۵۹ ، سنن ابي داود باب فِي الْجَوَالِي الْأَمْرِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۳۷۸۶ ، سنن ابن ماجه باب طَرَبِ النِّسَاءِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۹۸۳ ، سنن الدارمي رَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۲۶۳ .

مَنْ يَمْنَعُكَ مِثْقِي؟ تابه دمانه څوک بچ کوي؟

ماورته وويل: الله. الله ﷻ به مې درنه بچ کوي.

(نبي عليه السلام او فرمايل) اوس دا اوگورئ چې ناست دی.

(ددې حديث په آخر کې دي:)

لَمْ يَمْنَعْهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ده ته هيڅ سزا ورنکړه (بلکه معاف يې کړه). (۱)

۳. په احاديثو کې دا هم ذکر دي چې غُزَرَتْ بَن حَارِث د نبي عليه السلام پسې توره

راوويسته، او ورته وې ويل:

مَنْ يَمْنَعُكَ مِثْقِي؟ تابه (اوس) دمانه څوک بچ کوي؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل: الله. الله ﷻ به مې درنه بچ کوي.

نو توره د هغه کس د لاس نه او غورځيده، رسول الله صلى الله عليه وسلم راواخيسته،

يا نبي عليه السلام هغه کس ته وويل:

مَنْ يَمْنَعُكَ مِثْقِي؟ اوس به تادمانه څوک بچ کوي؟

(۱) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ تَجْدٍ، فَلَمَّا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَلَّ مَعَهُ، فَأَذَرَتْهُمْ الْقَائِلَةُ فِي وَادٍ كَثِيرٍ الْعِصَاءِ، فَكَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الْعِصَاءِ، يَسْتَعِظُونَ بِالشَّجَرِ، وَكَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحْتَ شَجَرَةٍ

فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ. قَالَ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَبَيْنَمَا كُنَّا نَوْمَةً، إِذْ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُونَا فَنَجَلُّنَاهُ، فَإِذَا

عِنْدَهُ أَعْرَابِيٌّ جَالِسٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ هَذَا اخْتُلِطَ سَيْفِي وَأَنَا نَائِمٌ، فَاسْتَعِظَلْتُ وَهُوَ

فِي يَدِي صَلْتًا، فَقَالَ لِي: مَنْ يَمْنَعُكَ مِثْقِي؟ قُلْتُ: اللَّهُ، فَهَذَا جَالِسٌ" لَمْ يَمْنَعْهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

وَسَلَّمَ. صحيح البخاري كتاب التَّجَارِي بِأَبْ غَرَضَاتِ الزُّكَاةِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۴۱۳۵، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۹۱۰، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ۲۹۱۳. صحيح مسلم كتاب الْقِتَالِ بِأَبْ تَوَلَّوْهُ عَلَى الْمَوْتِ، وَعِصْمَةُ الْمَوْتِ لَكَ مِنَ الْكَلَسِ رَقْمُ الْحَدِيثِ

۸۴۳ (۱۲)، مُشْكَاةُ الْمَصَابِيحِ بِأَبِ الْعُرْكِ وَالْعَبْرِ الْفَعْلُ الْثَالِثُ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۵۳۰۲ (۱۰)، مُسْتَدْرَكُ الْحَدِيثِ ۱۴۳۳، صحيح ابن حبان رَقْمُ الْحَدِيثِ ۳۵۳۷، السَّنَنِ الْكُبْرَى لِلنَّسَائِيِّ رَقْمُ الْحَدِيثِ ۱۲۸۳۴.

هغه کس ورته وويل :

کُنْ كَخَيْرِ آخِلٍ . ته د تورې ښه نيونکى شه (يعنى ما معاف کړه) .

نبي ﷺ ورته وفرمايل : آيا ته د دې گواهي ورکوى چې د الله ﷻ نه علاوه بل معبود نشته او زه د الله ﷻ رسول يم ؟ (يعنى مسلمانى پى ؟)

هغه کس وويل : نه . خوزه د تاسره دا وعده کوم چې د تاسو سره به نه جنگيږم ، او د هغه خلقو سره به هم نه ملگرې کيږم چې د تاسو سره جنگيږي .

نو نبي عليه السلام هغه پريخود . کله چې دا خپل قوم ته لاړ نو ورته وويل :

جئْتُكُمْ مِنْ عِنْدِ خَيْرِ النَّاسِ . زه تاسو ته د بهترين کس نه راغلې يم . (۱)

نبي عليه السلام د طائف خلق معاف کړل

د طائف خلقو نبي عليه السلام ته ډير تکليف اورسول ، خو بيا هم پيغمبر عليه السلام دوى معاف کړل .

په بخاري شريف او مسلم شريف کې دا واقعه ذکرده : حضرت عائشي رضي الله عنها د نبي عليه السلام نه پوښتنه او کړه : هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَهْدَى مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ ؟

آيا په تاسو باندې د اُحُد نه سخته ورځ راغلى ؟

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : (تاته معلومه ده چې) ما استاد قوم (قريشو) نه ډير تکليفونه برداشت کړي دي ، خو په دې ټول ډور کې په ما باندې سخته ورځ د "عقبي" وه ،

(۱) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، قَالَ : قَاتَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحَارِبَ بْنَ خَصَفَةَ ، فَجَاءَ جُنُودُهُمْ يُقَالُ لَهُ غَوْرُ بْنُ الْحَارِثِ حَتَّى قَامَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالسَّيْفِ ، فَقَالَ : مَنْ يَنْتَقِلُ مِنِّي؟ قَالَ : «أَللهُ» فَسَقَطَ السَّيْفُ مِنْ يَدِهِ ، فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : «مَنْ يَنْتَقِلُ مِنِّي؟» قَالَ : «كُنْ كَخَيْرِ آخِلٍ» . قَالَ : «وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ» . قَالَ : لَا ، وَلَكِنْ أُعَاهِدُكَ عَلَى أَنْ لَا أُقَاتِلَكَ ، وَلَا أَكُونُ مَعَ قَوْمٍ يُقَاتِلُونَكَ ، فَعَلَى سَبِيلِكَ ، فَأَتَى قَوْمَهُ فَقَالَ : جئْتُكُمْ مِنْ عِنْدِ خَيْرِ النَّاسِ . مسند احمد
الحدث ۵۳۰۵ (۱۱) ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۲۸۸۳ ، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۲۳۲۲
وقال الحاكم : هكذا حديث صحيح على شرط الشيخين ، ولم يخرجه أحد . والله الدهي .

کله چې ما خپل خان (د طائف سردار) ابن عَبْدِيَالِيل ته پيش کړو (يعنی هغه ته د دعوت اړپناه د پاره ورغلم) ، خو ما چې د خدایاراده لرله هغه ده او نه منله ، پس زه د هغه ځای نه ډیر غمجن راروان شوم .

(د طائف سردار او خلقو نبي عليه السلام ته ډیرې بدې ردې خبرې او کړې ، او تکليف يې ورته اورسول ، هلکان يې ورپسې کړل ، په کانړو يې دومره اوويشت چې خپې مبارکې يې په وينو رنګ شوی) .

(نبي عليه السلام فرمايي :) کله چې زه قُرْنُ الثَعَالِب ځای ته راوړسیدم (نوز ما غم څه نا څه سپک شوې ؤ) پس ما خپل سر (پاس آسمان طرف ته) پورته کړو ، ناڅاپه مې یوه وریځ اولیده چې په ما باندې يې سوري کړې ؤ ، ما چې هغې طرف ته اوکتل نو په هغې کې حضرت جبریل عليه السلام ؤ ، هغه ماته آواز اوکړو اوراته وې ویل :

إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ .

الله تعالی ستا سو د قوم خبرې ستاسو په باره کې واوریدې ، او تاسو ته يې چې څه جواب درکړو هغه يې هم واورید ، (اوس) الله تعالی تاسو ته د غرونو فرېشته رالېږلې ده ددې د پاره چې تاسو دېته ددې خلقو په باره کې څه حکم کول غواړئ هغه ورته اوکړئ (دا به هغه حکم اومني) .

(نبي عليه السلام فرمايي چې) بیا ماته د غرونو فرېشته آواز اوکړو او سلام يې راباندې واچول ، بیا دې هم ماته د حضرت جبریل ﷺ په شان خبره اوکړه ، اوس چې ستاسو څه خوښه وي (د هغې حکم ماته اوکړئ) ، که تاسو غواړئ نوزه به د آخشبان دواړه غرونه په دوی باندې رایو ځای کړم (يعنی دواړه به پرې راو غورځوم او په مینځ کې به يې چخري کړم) .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ ، لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا .

(دوی اگر چې د غفور په وجه د همدې مستحق دي خوزه دانه غواړم) بلکه زما امید دی

چې الله تعالی به د دوی د شاگانو (یعنی د دوی د نسب) نه داسې خلق پیدا کړي چې هغوی به بواخي د الله عبادت کوي او د هغه سره به (په عبادت کې) هیڅوک نه شریکوي. (۱)

د فتح مکه په وخت د معافی اعلان

اگر چې د مکې کافرانو نبي علیه السلام ته ډیر ضرر رسولې و خو چې کله نبي علیه السلام مکه فتح کړه او ټول دشمنان ورته په ګوتو ورغلل، قدرت ورته پرې حاصل شو نو (بغیر د یو څو کسانو نه) ټولو ته یې معافی اوکړه.

کله چې د مکې کافرانو د نبي علیه السلام دا بنیاسته اخلاق او معافی اولیده نو دومره متاثره شو چې په خپله یې اسلام قبول کړو. (۲)

(۱) عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، رَوَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُ أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَهَدٌ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ؟ قَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِهِ مَا لَقِيتُ، وَكَانَ أَهَدَ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إِذْ عَرَّضْتُ لَفِيسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ، فَلَمْ يُجِئْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَالْتَلَفْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي، فَلَمْ أَسْتَقِمْ إِلَّا وَأَنَا بِغُرُورٍ الشَّعَائِبِ قَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَلَمَّا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَكَلْتُنِي، فَتَكَرَّرْتُ فَلَمَّا فِيهَا جَبْرِيلُ، فَقَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِيَأْمُرَهُ بِمَا هُتَّتَ فِيهِمْ، فَقَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ: ذُلُّكَ فِيمَا هُتَّتَ، إِنْ هُتَّتَ أَنْ أَطْبِقَ عَلَيْهِمُ الْأَخْشَبِينَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَلْ أَرْجُو أَنْ يُغْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يُعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ، لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. صحيح البخاري كتاب بدء الخليقة باب ذكر التلاوة رقم الحديث ۳۲۳۱، صحيح مسلم كتاب الجهاد والسيار باب ما لقي النبي صلى الله عليه وسلم من أذى المشركين والتفريقين رقم الحديث ۱۱۱ (۱۷۹۵).

مشكاة المصابيح باب المبعث وبدء الوحي الفصل الاول رقم الحديث ۵۸۲۸ (۱۲)، المعجم الاوسط رقم الحديث ۸۹۰۲.

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ.... ثُمَّ أَتَى الْكَعْبَةَ فَأَخَذَ بِحِجَابِهَا فَتَنَاقَلَ النَّبِيُّ فَقَالَ: مَا تَقُولُونَ وَمَا تَفْعَلُونَ؟ قَالُوا: نَقُولُ: ابْنُ أَخٍ وَأَبْنُ عَمٍّ حَرَمُهُمْ وَحَرَمُهُمْ. قَالَ: وَقَالُوا لِلَّهِ تَلَاكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَقُولُ كَمَا قَالَ يُوسُفُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: { لَا تُكْرِهْ عَلَيْهِمُ الْيَوْمَ يَغْلِبُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ } [سورة اعراف ۹۲]. قَالَ: فَتَعَرَّجُوا كَالْمَاءِ لِحَرِّهِ وَمِنْ الْقُبُورِ قَدْ خَلُّوا إِلَى الْإِسْلَامِ. السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۸۲۷۵.

وَلَمَّا خَلَّى النَّبِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِي يُوسُفَ فِي هَذِهِ الْقِصَّةِ أَلَّهُ قَالَ لَهُمْ حِينَ اجْتَمَعُوا فِي الْمَسْجِدِ: ←←←

ابوسفیان ؑ ته معافي

ابوسفیان ؑ د اسلام راوړلو نه مخکې د نبي عليه السلام خلاف ډير سازشونه کړي وو، بلکه په غزوه خندق کې د ټولو کافرانو مشر و، خو بيا هم نبي عليه السلام د فتح مکه په وخت هغه ته معافي اوکړه، او دا احسان يې ورسره هم اوکړو چې نبي ؑ او فرمايل:

مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ.

شوکه چې د ابوسفیان کور ته داخل شي هغه به په امن وي. (۱)

نبي عليه السلام هنده معاف کړه

هنده د اسلام راوړلو نه مخکې ډيره ظالمه بنځه وه، دې دخپل غلام " حضرت وحشي ؑ (کوم چې تر اوسه ايمان نه و راوړی، دده) " په ذريعه د نبي عليه السلام خوږ تره " حضرت حمزه ؑ " شهيد کړو.

کله چې حضرت حمزه ؑ شهيد شو نو دا هنده راغله په خنجر سره يې دده سينه او شلوله، زړه او اينه (کليجي) يې ورنه رااوويسته، دا يې اوچيچل (۲)، بيا يې دده غوږونه کټ کړل، دده سترگې يې رااوويستې، او غونډ لاش يې ورله مسخ کړو.

← ← ← مَا كَرُونَ أَنِّي صَانِعٌ بِكُمْ؟ قَالُوا: خَيْرٌ، أَخْ كَرَيْتُمْ وَأَبْنُ أَخٍ كَرَيْتُمْ. قَالَ: إِذْهَبُوا فَأَلْتُمُ الظَّلْمَاءَ.

النسب الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۸۲۷۶. تفسير البغوي ج ۵ ص ۳۲۳، تفسير القرطبي ج ۹ ص ۲۵۸، تفسير ابن سعد ج ۹ ص ۲۰۸، تفسير المظهر ج ۱۰ ص ۳۶۳. تفسير النسفي ج ۲ ص ۱۳۲.

(۱) د فتح مکې تفصيلي واقع په احاديثو کې ذکر ده، په هغې کې دا هم دي: .... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ. وَمَنْ أَلْقَى السِّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ. وَمَنْ أَعْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ ... صحیح مسلم کتاب الجهاد والسير باب فتح مکة رقم الحديث ۱۷۸۰، رقم الحديث ۸۲ (۱۷۸۹)، سنن ابی داود باب ما جاء في شهر مكة رقم الحديث ۳۰۲۱.

(۲) من عوف بن محمد قال: بلغني أن هنداً بنت عتبة بن ربيعة جاءت يوم أحد، وكانت نذرت لئن قدرت على حمزة لتأكلن من كبده، فجاءوا بهجلاً من كبده حمزة أخذتها تمطئها لتأكلها، فلم تستطع أن تبتلعها للفظتها. سبل الهدى والرهاد، في سيرة خير العباد ج ۲ ص ۲۴۱.

کله چې نبي عليه السلام د خپل تره لاش اوليد نو د سترگو مبارکو نه يې اوبنکې روانې شوی ، او حضرت صفیه عليها السلام يې ددې لاش کتلو نه منع کړه ، ورته وې ويل چې ته به ددې د ليدلو برداشت اونکړې شی .

نبي عليه السلام ته د حضرت حمزه عليه السلام په شهادت باندې ډير صدمه اورسيده ، ځکه د دوی د حضرت حمزه عليه السلام سره درې قسمه رسته وه :

يو دا چې دا د نبي عليه السلام تره ؤ ، دويم دا چې دوست يې ؤ ، او دريم دا چې د نبي عليه السلام رضاعي ورور هم ؤ ، ځکه په وړو کوالي کې يوې زنانه دې دواړو ته سينه ورکړې وه .

بهر حال هندې نبي عليه السلام ته ډير تکليف رسولې ؤ خو چې کله دا د فتح مکې په وخت راغله او مسلمانان شوه نو نبي عليه السلام ددې غلطي معاف کړه . (۱)

نبي عليه السلام حضرت وحشي عليه السلام هم معاف کړو

(پاس ذکر شو چې) حضرت وحشي عليه السلام د اسلام نه مخکې په غزه احد کې د نبي عليه السلام خوږ تره " حضرت حمزه عليه السلام " شهيد کړو ، او په دې باندې نبي عليه السلام ته سخت صدمه اورسيده .

بيا څه وخت پس حضرت وحشي ايمان راوړو ، نو نبي عليه السلام معاف کړو ، صرف دومره يې ورته وويل : که ستا طاقت وي نو ماله مخې ته مه راځه ؛ ځکه ماته بيا خپل تره رايادېږي .

بيا حضرت وحشي عليه السلام ډير جهادونه او کړل ، کله چې د نبي عليه السلام د وفات نه پس مَسِيْلَةُ الْكَذَّاب د پيغمبرۍ دعوی او کړه نو حضرت وحشي عليه السلام هغه لره مردار کړو . (۲)

(۱) اخلاق رسول اکرم ، سهل الهمدی ، المجلد ۱ کے پراييز والے واقعات ج ۳ ص ۲۳۶ .

(۲) په بخاري شريف کې دا پوره واقعہ ذکر ده ، حضرت وحشي عليه السلام په خپله فرمايي : اِنْ حَزَّاهُ النَّبِيُّ فَقَتَلَ طَعْنَةً بَنَ عَدِيَّ بْنِ الْهَيْيَارِ بَنَدَرٍ . فَقَالَ لِي مَوْلَايَ حُبُّهُ بَنُ مَطْعَمٍ : اِنْ قَتَلْتَ حَزَّاهُ بِعَيْنِي قَالَتْ حُرٌّ . قَالَ : فَلَمَّا اَنَّ حَزَّ النَّاسِ عَامَرٌ عَيْنَيْنِ . وَعَيْنَيْنِ حَبْلٍ بِحِيَالِ أَحَدٍ . بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ وَاِدٍ . حَزَّاهُ مَعَ النَّاسِ ← ← ← ← ←

نبي ﷺ عمير بن وهب او صفوان بن اميه معاف كړل

صفوان بن اميه د مكې معظمې مالدار كس ؤ ، د اسلحې غټ تاجر ؤ ، د غزوې بدر نه پس صفوان ډير خفه ؤ ، عمير بن وهب چې د اسلام راوړلو نه مخكې ډير ضرري سپي ؤ ، د غزوې بدر نه پس ده صفوان ته وويل چې په ماباندې ډيره قرضه ده او د ماسره د خپلو بچو يره ده گني ما به نبي عليه السلام قتل كړي ؤ (نعوذ بالله) .

صفوان ورته وويل : زه به ستا ټوله قرضه آداء كړم ، او ستا د بچو كفالت به كوم خو ته دا كار ضرور او كړه .

بيا صفوان دې عمير ته تېره توره وركړه چې په زهرو كې يې لړلې وه ، او مدينې منورې ته يې د نبي عليه السلام د قتلولو پسې اولېږل .

كله چې عمير مدينې منورې ته راغى ، هلته حضرت عمر رضي الله عنه د صحابه كرامو سره ناست ؤ ، د غزوې بدر متعلق خبرې يې كولې ، كله يې چې دا عمير بن وهب اوليد نو ورياندې

← ← ← إِلَى الْقِتَالِ. فَلَمَّا أَنْ اصْطَفُوا لِلْقِتَالِ، خَرَجَ سِبَاعٌ فَقَالَ: هَلْ مِنْ مَبَارِزٍ؟ قَالَ: فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. فَقَالَ: يَا ابْنَ أُمِّ أَلْتَارِ مُقْطَعَةَ الْبُغُورِ أَتَحَادُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ. فَكَانَ كَأَمْسِ الذَّاهِبِ. قَالَ: وَكُنْتُ لِحَمْزَةَ رضي الله عنه تَحْتَ صَخْرَةٍ. فَلَمَّا دَنَا مِنِّي وَمِثَّتُهُ بِحُزْبِي، فَأَضَعَهَا فِي لُتَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ وَرَكَيْهِ. قَالَ: فَكَانَ ذَلِكَ الْعَهْدُ بِهِ. فَلَمَّا رَجَعَ النَّاسُ رَجَعْتُ مَعَهُمْ. فَأَقَمْتُ بِسَكَّةَ حَتَّى فَشَا فِيهَا الْإِسْلَامُ. ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى الْغَنَائِفِ. فَأُرْسِلُوا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولًا. فَقِيلَ لِي: إِنَّهُ لَا يَبْهِيجُ الرَّسُلَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمَّا رَأَانِي قَالَ: «أَنْتَ وَخَشِي؟» قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «أَلَمْ تَقْتُلْ حَمْزَةَ؟» قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ الْأَمْرِ مَا بَلَغَكَ. قَالَ: «فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُغَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي؟» قَالَ: فَخَرَجْتُ فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ مُسَيِّلَةً الْكَذَّابِ. قُلْتُ: لَاخْرَجَنِي إِلَى مُسَيِّلَةٍ. لَعَلِّي أَقْتُلُهُ فَأَكْفِي بِهِ حَمْزَةَ رضي الله عنه. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ. فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ. قَالَ: فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي ثَلَاثَةِ جِدَارٍ. كَأَنَّهُ جَمَلٌ أَوْزَقٌ لَأَيُّزِ الرَّأْسِ. قَالَ: فَرَمَيْتُهُ بِحُزْبِي، فَأَضَعَهَا بَيْنَ كَذْيَيْنِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ. قَالَ: وَوَكَبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ. قَالَ: قَالَ عَبْدُ الْمُؤَبِّنِ الْقُنْصِي: فَأَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه يَقُولُ: "فَقَالَتْ جَارِيَةٌ عَلَى كَهْرٍ بَنِيَّتٍ: وَآمِنَةُ الْمُؤَبِّنِينَ. فَتَلَعَتِ الْعَبْدُ الْأَسْوَدُ". صحيح البخاري كتاب المغازي باب قتل حمزة بن عبد المطلب رضي الله عنه رقم الحديث ۴۰۷۲ .

پوهه شو چې دا د شرد پاره راغلې دی نو وې نیولو ، او نبي ﷺ ته یې ددې خبر ورکړه ، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې ماته یې راولئ ، کله چې هلته وروستی شو نو نبي علیه السلام ورته پوښتنه اوکړه :
ای عُمیر ! څنگه راغلې یی ؟

(چونکه د غزوه بدر په قیدیانو کې دده ځوي هم گیر شوي و نوم یې " وَهَب بن عُمیر " و).
عُمیر ورته وویل : د خپل ځوي پسې راغلې یم .

نبي علیه السلام ورته وفرمایل : چې دا توره دې ولې راوړې ده ؟ صحیح خبره راته اوکړه . هغه وویل : د خپل ځوي پسې راغلې یم .

پیغمبر علیه السلام ورته هغه خبرې اوکړې کومې چې دده او صفوان په مینځ کې ځنډه شوې وې : " چې تا صفوان ته دا خبره اوکړه چې که په ما باندې قرض نه وی نو ما به نبي علیه السلام قتل کړي و نو صفوان تاته د قرض ذمه واري واخیسته او ته زما د قتلولو پسې راغلې یی ، خو الله تعالی زه محفوظ کړم "

عُمیر چې دا خبرې واوریدې نو سمدستي یې وویل :

أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ . زه دا گواهي ورکوم چې ته د الله ﷺ رسول یی .

دا خبرې خو ما او صفوان یواځې کړې وې ، او تاته د وحی په ذریعه معلومې شوی .
بهر حال ، عُمیر اسلام راوړو ، نبي علیه السلام ورسره خپل ځوي پریځود . (۱)

(۱) دا واقعه علامه ابن هشام رحمه الله داسې ذکر کړی : إِسْلَامُ عُمَيْرِ بْنِ وَهَبٍ . صَفْوَانُ يُخَوِّضُهُ عَلَى قَتْلِ الرَّسُولِ : عَنْ عَزْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ جَلَسَ عُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ الْجُمُعِيِّ مَعَ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ بَعْدَ مُصَابِ أَهْلِ بَدْرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فِي الْجَنْبِ بِبَيْسٍ . وَكَانَ عُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ شَيْطَانًا مِنْ شَيْطَانِ قُرَيْشٍ . وَمَنْ كَانَ يُؤْذِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ وَيَلْقَوْنَ مِنْهُ عَنَاءً . وَهُوَ بِمَكَّةَ وَكَانَ ابْنُهُ وَهَبُ بْنُ عُمَيْرٍ فِي أَسَارَى بَدْرٍ ..... فَذَكَرَ أَصْحَابُ الْقَلْبِيبِ وَمُصَابَهُمْ فَقَالَ صَفْوَانُ وَاللَّهِ إِنْ فِي الْعَرِيشِ بَعْدَهُمْ خَيْرٌ . قَالَ لَهُ عُمَيْرُ : صَدَقْتَ وَاللَّهِ . أَمَا وَاللَّهِ لَوْ لَا دَيْنٌ عَلَيَّ لَيْسَ لَهُ عِنْدِي قَضَاءٌ وَعِيَالٌ أَحْسَى عَلَيْهِمُ الظَّيْعَةَ بَعْدِي لَرَكِبْتُ إِلَى مُحَبَّرٍ حَتَّى أَقْتُلَهُ فَإِنْ لِي فِي قِتْلَتِهِمْ عِلَّةٌ ابْنِي أَسِيرٌ فِي أَيْدِيهِمْ . قَالَ فَأَغْتَلَمَهَا صَفْوَانُ وَقَالَ عَلَيَّ دَيْنُكَ . أَنَا أَقْضِيهِ عَنْكَ . وَعِيَالُكَ مَعَ عِيَالِي أَوْ أَسِيرُهُمْ مَا بَقُوا . لَا يَسْعُنِي شَيْءٌ وَيَعْجُرُ عَنْهُمْ . فَقَالَ لَهُ عُمَيْرُ : مَا كُنْتُمْ شَأْنِي وَشَأْنُكَ . قَالَ أَفْعَلْ . ← ← ← ← ←

كله چې مكه فتح شوه نو صفوان بن أمية اراده اوكره چې جدې ته لار شي او د هغه
 حمای نه یمن ته لار شي (حكمدده سره يره وه چې هسې نه ما نبي عليه السلام قتل كړي) نو
 عمير بن وهب نبي عليه السلام ته راغی او ورته وې ويل :
 اې د الله رسول ! بيشكه صفوان بن أمية د خپل قوم سردار دی ، د تاسو نه تختي ، پس
 تاسو هغه ته امان ور كړئ .

← ← ← ثُمَّ أَمَرَ عُمَيْرُ بِسَيْفِهِ فَشَحَذَ لَهُ وَسَمَّ ثُمَّ انْطَلَقَ حَتَّى قَدِمَ الْمَدِينَةَ ، فَبَيْنَمَا عُمَيْرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه
 فِي نَفَرٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَتَحَدَّثُونَ عَنْ يَوْمِ بَدْرٍ وَيَذْكُرُونَ مَا أَكْرَمَهُمُ اللَّهُ بِهِ وَمَا أَرَاهُمْ مِنْ عَدُوِّهِمْ إِذْ نَظَرَ عُمَيْرُ
رضي الله عنه إِلَى عُمَيْرِ بْنِ وَهَبٍ حِينَ أَنْتَاحَ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ مُتَوَسِّحًا السَّيْفَ . فَقَالَ : هَذَا الْكَلْبُ عَدُوُّ اللَّهِ عُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ
 وَاللَّهِ مَا جَاءَ إِلَّا لِشَرٍّ وَهُوَ الَّذِي حَرَّشَ بَيْنَنَا . وَحَزَزَنَا لِلْقَوْمِ يَوْمَ بَدْرٍ . ثُمَّ دَخَلَ عُمَيْرُ رضي الله عنه عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ ! هَذَا عَدُوُّ اللَّهِ عُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ قَدْ جَاءَ مُتَوَسِّحًا سَيْفَهُ . قَالَ : " فَأَدْخِلْهُ عَلَيَّ " .
 قَالَ فَأَقْبَلَ عُمَيْرُ رضي الله عنه حَتَّى أَخَذَ بِجِمَالَةِ سَيْفِهِ فِي عُنُقِهِ فَكَبَبَهُ بِهَا . وَقَالَ لِرِجَالٍ مِمَّنْ كَانُوا مَعَهُ مِنَ الْأَنْصَارِ :
 ادْخُلُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجْلِسُوا عِنْدَهُ وَاحْذَرُوا عَلَيْهِ مِنْ هَذَا الْخَبِيثِ فَإِنَّهُ غَيْرُ مَأْمُونٍ .
 ثُمَّ دَخَلَ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعُمَيْرُ رضي الله عنه أَخَذَ بِجِمَالَةِ
 سَيْفِهِ فِي عُنُقِهِ . قَالَ أَرْسَلَهُ يَا عُمَيْرُ ، أَدُنْ يَا عُمَيْرُ . فَدَنَا . ثُمَّ قَالَ الْعُمَوُا صَبَاحًا . وَكَانَتْ تَحِيَّةَ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ
 بَيْنَهُمْ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : قَدْ أَكْرَمَنَا اللَّهُ بِتَحِيَّةِ خَيْرٍ مِنْ تَحِيَّتِكَ يَا عُمَيْرُ بِالسَّلَامِ تَحِيَّةِ
 أَهْلِ الْجَنَّةِ . فَقَالَ أَمَا وَاللَّهِ يَا مُحَمَّدُ إِنْ كُنْتُ بِهَا لَحْدِيكَ عَهْدٍ . قَالَ فَمَا جَاءَ بِكَ يَا عُمَيْرُ ؟ قَالَ جِئْتُ لِهَذَا
 الْأَسِيرِ الَّذِي فِي أَيْدِيكُمْ فَأَحْسِنُوا فِيهِ قَالَ " فَمَا بَالُ السَّيْفِ فِي عُنُقِكَ ؟ " قَالَ قَبَّحَهَا اللَّهُ مِنْ سُيُوفٍ وَهَلْ أَعْنَتْ
 عَنَّا شَيْئًا ؟ قَالَ " أَصْدُقْنِي . مَا الَّذِي جِئْتُ لَهُ ؟ " قَالَ : مَا جِئْتُ إِلَّا لِذَلِكَ . قَالَ : " بَلْ قَعَدْتَ أَنْتَ وَصَفْوَانُ بْنُ
 أُمَيَّةَ فِي الْحَجَرِ . فَذَكَرْتُمَا أَصْحَابَ الْقَلْبِيبِ مِنْ قُرَيْشٍ . ثُمَّ قُلْتَ : لَوْلَا دِينُ عَلِيٍّ وَعِيَالُ عُنْدِي لَخَرَجْتُ حَتَّى أَقْتُلَ
 مُحَمَّدًا . فَتَحَكَّلَ لَكَ صَفْوَانُ بِدِينِكَ وَعِيَالِكَ عَلَى أَنْ تَقْتُلَنِي لَهُ وَاللَّهُ حَائِلٌ بَيْنَكَ وَبَيْنَ ذَلِكَ " قَالَ عُمَيْرُ : أَشْهَدُ
 أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ . وَقَدْ كُنَّا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَكْذِبُكَ بِمَا كُنْتَ تَأْتِينَا بِهِ مِنْ خَبَرِ السَّمَاءِ وَمَا يَنْزِلُ عَلَيْكَ مِنَ الْوَحْيِ
 وَهَذَا أَمْرُكُمْ يَخْضَعُهُ إِلَّا أَنَا وَصَفْوَانُ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ مَا أَنْتَكَ بِهِ إِلَّا اللَّهُ فَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانِي لِلْإِسْلَامِ وَسَاقَنِي
 هَذَا الْمَسَاقَ . ثُمَّ شَهِدَ شَهَادَةَ الْحَقِّ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " فَتَقَهُوا أَخَاكُمْ فِي دِينِهِ وَأَقْرَبُوهُ
 الْقُرْآنَ وَأَخْلَقُوهُ أَلَهُ أَيْسُوزَا . فَلَعَلَّوْا . الرُّومُ الْأَلْفُ فِي رُوحِ السِّيرَةِ النَّبَوِيَّةِ لَابِنْ هَشَامٍ ج ۵ ص ۱۳۹ إِسْلَامُ عُمَيْرِ بْنِ وَهَبٍ

نبي عليه السلام او فرمايل: هغه ته امان دی.

ده ورته وويل: ماته داسې څه نځه راكړه چې هغه ورباندې ستاسو امان وركول او پيژني.
نو نبي عليه السلام ورته هغه پټكې وركړو په كوم كې چې مكې معظمې ته فاتح
راداخل شوې و.

عمير په منډه د صفوان پسې ورغی او هغه ته يې دا خبره او كړه، هغه ورته وويل: زه په
خان ويرېزم چې مړ مې نكړي.

عمير ورته وويل: هغه دير افضل او صابره پيغمبر دی.

بهر حال، صفوان د نبي عليه السلام په خدمت كې حاضر شو، او ورته وې ويل:

دا عمير وايي چې تاسو ماته امان راكړې دی؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل: دارينستيا وايي (ما درته امان دركړی).

صفوان ورته وويل: ماته دوه مياشتې اختيار راكړه (حكه ما تر اوسه د اسلام راوړلو
اراده نده كړی). نبي عليه السلام ورته او فرمايل: تاته څلور مياشتې اختيار دی (كله
چې ستا زړه او غواړي نو ايمان راوړه).

بيا صفوان به اُمَيَّة د څلور مياشتو نه مخكې مخكې ايمان راوړو. (۱)

(۱) اَمَانُ الرَّسُولِ لِيَصْفَوَانَ بْنِ اُمَيَّةَ: عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ. قَالَ خَرَجَ صَفْوَانُ بْنُ اُمَيَّةَ يُرِيدُ جَدَّةَ لِيَزْكَبَ مِنْهَا إِلَى الْيَمَنِ. فَقَالَ عُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! إِنْ صَفْوَانُ بْنُ اُمَيَّةَ سَيِّدُ قَوْمِهِ وَقَدْ خَرَجَ هَارِبًا مِنْكَ لِيَقْذِفَ نَفْسَهُ فِي الْبَحْرِ فَأَمِنَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ. قَالَ: "هُوَ آمِنٌ"؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَأَعْطِنِي آيَةً يَعْرِفُ بِهَا أَمَانُكَ؛ فَأَعْطَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِمَامَتَهُ الَّتِي دَخَلَ فِيهَا مَكَّةَ. فَخَرَجَ بِهَا عُمَيْرُ حَتَّى أَذْرَكَهُ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَزْكَبَ فِي الْبَحْرِ فَقَالَ: يَا صَفْوَانُ! فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي، اللَّهُ اللَّهُ فِي نَفْسِكَ أَنْ تُهْلِكَهَا. فَهَذَا أَمَانٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جِئْتُكَ بِهِ. قَالَ: وَيْحَكَ أَغْرُبَ عَنِّي فَلَا تُكَلِّمَنِي، قَالَ أَيُّ صَفْوَانٍ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي أَفْضَلَ النَّاسِ وَأَبْهَرَ النَّاسِ وَأَخْلَمَ النَّاسِ وَخَيَذَ النَّاسِ ابْنَ عَمَلِكَ، عِزُّهُ عِزُّكَ، وَشَرُّهُ شَرُّكَ، وَمُلْكُهُ مُلْكُكَ، قَالَ إِنِّي أَخَافُهُ عَلَى نَفْسِي. قَالَ هُوَ أَخْلَمُ مِنْ ذَلِكَ وَأَكْزَرُ. فَرَجَعَ مَعَهُ حَتَّى وَقَفَ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ صَفْوَانُ: إِنَّ هَذَا يَلْعَنُ أَتُكَّ كَذَّامٌ لَتَيْ. قَالَ: "صَدَقَ". قَالَ: فَأَجْعَلْنِي لِيُوهِ بِالْجِيَارِ شَهْرَيْنِ. قَالَ: أَنْتَ بِالْجِيَارِ لِيُوهِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ. الرُّوسُ الْأَنْدَلُسِيُّ فِي مَرْحِ السِّيَرَةِ النَّبَوِيَّةِ لِابْنِ هِشَامٍ ج ۷ ص ۲۴۳ اَمَانُ الرَّسُولِ لِيَصْفَوَانَ بْنِ اُمَيَّةَ.

فائده: د دې واقعې نه معلومه شوه چې چا د نبی علیه السلام د قتلولو سازش کړې و دوی هغه هم معاف کړل.

عکرمه عليه السلام بن ابي جهل ته معافي

د ابو جهل خوي "حضرت عکرمه عليه السلام" اگر چې د اسلام نه مخکې د نبی علیه السلام خلاف ډیر جنگیدلې و، خود فتح مکه په وخت دده بی بی "ام حکیم" دده د پاره امان او غوښت، نبی علیه السلام ورته امان ورکړو، او معاف یې کړو، عکرمه عليه السلام راغی، او ایمان یې راوړو، بیا یې د اسلام ډیر ښه خدمت او کړو، په ډیرو جهادونو کې یې حصه واخیسته، تردې چې د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په دور خلافت کې په یو جهاد کې شهید شو. (۱)

د نبی السلام دومره ښائسته اخلاق وو چې کله حضرت عکرمه نبی علیه السلام ته راروان و نو دوی صحابه کرامو رضی الله عنهم ته او فرمایل: چونکه عکرمه د اسلام قبول و د پاره راځي نو تاسو (دده د وړاندې) دده پلار "ابو جهل" ته کنخل مه کوئ؛ ځکه کنخل

(۱) عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: قَالَ عِكْرِمَةُ بْنُ أَبِي جَهْلٍ: لَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُتِلْتُ: يَا مُحَمَّدُ! إِنَّ هَذِهِ أَخْبَرْتَنِي أَنَّكَ آمَنْتَنِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنْتَ آمِنٌ» فَقُلْتُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. وَأَنْتَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ. وَأَنْتَ أَبْرُ النَّاسِ. وَأَصْدَقُ النَّاسِ. وَأَوْفَى النَّاسِ. قَالَ عِكْرِمَةُ: أَقُولُ ذَلِكَ وَإِنِّي لَنَطَّاطٍ وَأُصْبِي اشْتِخَاءً مِنْهُ. ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! اسْتَغْفِرْ لِي كُلَّ عَدَاوَةٍ عَادَيْتُهَا أَوْ مَوَكِبٍ أَوْضَعْتُ فِيهِ أَرِيدُ فِيهِ إِظْهَارَ الْفِتْرِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَلَّهُمُ اغْفِرْ لِعِكْرِمَةَ كُلَّ عَدَاوَةٍ عَادَا نِيهَا. أَوْ مَوَكِبٍ أَوْضَعَ فِيهِ يُرِيدُ أَنْ يُصَدَّ عَنْ سَبِيلِكَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مُرْنِي بِخَيْرِ مَا تَعْلَمُ فَأَعَلَيْتُهُ. قَالَ: "قُلْ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. وَتُجَاهِدُ فِي سَبِيلِهِ". ثُمَّ قَالَ عِكْرِمَةُ: أَمَّا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَا أَدْرِي لَفَقَةً كُنْتُ أَلْفَقْتُهَا فِي الصَّدِّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا أَلْفَقْتُ ضِعْفَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَلَا قَاتِلُكَ قِتَالًا فِي الصَّدِّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا أَبْلَيْتُ ضِعْفَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. ثُمَّ اجْتَهَدْتُ فِي الْقِتَالِ حَتَّى قُتِلْتُ يَوْمَ أُحُدٍ بَيْنَ كَهْمَيْنِ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. كَمَا الْعَمَالُ رَأَى الْعَدِثَ ۳۷۲۲۰. موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ۱ ص ۳۳۱. ورواه الطبراني في تاريخه ۵۰۲/۱۱. وابن عساکر في تاريخ دمشق ۶۴/۳۱.

کول ژوند و خلقو ته ضرر رسوي او مړو ته نه رسي .

(ابو جهل چونکه په غزوۀ بدر کې مردار شوې ؤ نو حکمہ نبي عليه السلام افرمايل چې هغه ته کنخل مه کوي چې ددې په وجه به عکرمه ﷺ ته تکليف اوريدلې) . (۱۰)

نبي ﷺ هغه زنانه دخپل حق نه معاف کړه چې دوی ته يې په

خوراک کې زهر اچولي وو

د ابوداؤد شريف او مشکوٰۃ شريف حديث دی ، حضرت جابر ﷺ فرمايي :

په اهلِ خيبر کې يو يهودي بنحې د چيلۍ په ورته شوې غوښه کې زهرواچول ، بيا يې دا رسول الله صلى الله عليه وسلم ته هديه کړه ، نبي عليه السلام ددې يو پتون راواخيست او ددې په خوراک يې شروع اوکړه ، همدارنگې د دوی صحابه کرامو يو جماعت هم ددې په خوړلو شروع اوکړه .

بيا (ناخپه) رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل : لاسونه د خوراک نه پورته کړئ (يعنې ددينه خوراک مه کوي) .

نبي عليه السلام ددې يهودي راوستلو پسې يو کس وړاوپيل (هغه راغله) ، پيغمبر عليه السلام ورته وفرمايل :

أَسَمْتِ هَذِهِ الشَّاةَ ؟ آيَا تَادِدِي چيلۍ په غوښه کې زهرواچولي دي ؟
دې يهودي بنحې ورته وويل :

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : لَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ هَرَبَ عِكْرِمَةُ بْنُ أَبِي جَهْلٍ وَكَانَتْ امْرَأَتُهُ أُمَّ حَكِيمٍ بِنْتُ الْخَارِثِ بْنِ هِشَامٍ امْرَأَةً عَاقِلَةً أَسْلَمَتْ ، لَمَّا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَمَانَ لَوُجْهَهَا فَأَمَرَهَا بِرَدِّهِ . فَخَرَجَتْ فِي طَلَبِهِ وَقَالَتْ لَهُ : جِئْتُكَ مِنْ عِنْدِ أَوْصِلِ النَّاسِ وَأَبْزِ النَّاسِ وَخَيْرِ النَّاسِ وَقَدْ اسْتَأْمَنْتُ لَكَ فَأَمَنْتَكَ . فَرَجَعَ مَعَهَا . فَلَمَّا دَنَا مِنْ مَكَّةَ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ : « يَا أَيُّكُمْ عِكْرِمَةُ بْنُ أَبِي جَهْلٍ مُؤْمِنًا مُهَاجِرًا فَلَا تَسُبُّوا آبَاءَهُ ، فَإِنَّ سَبَّ النَّبِيِّ يُؤْذِي الْحَيَّ ، وَلَا يَبْلُغُ النَّبِيَّتَ » . فَلَمَّا بَلَغَ بَنَاتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَبَشَرْنَ وَوَلَّيْنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا عَلَى رِجْلَيْهِ فَرَحًا بِقُدُومِهِ . الْمُسْتَدْرَكُ عَلَى الصَّحِيحِينَ لِلْحَاكِمِ رَفَعُ الْعَدِثِ ٥٠٥٥ دَلِيلُ مَنَاقِبِ عِكْرِمَةَ بْنِ أَبِي جَهْلٍ وَاسْمُ أَبِيهِ مَشْهُورٌ كَنَزُ الْعَمَالِ رَفَعُ الْعَدِثِ ٣٧٣٢٠ .

مَنْ أَخْبَرَكَ؟ تاسو ته ڇا خبر در ڪړو؟ (چڱي پيڊي ڪي زهردي).

نبي الخلق ورتہ وفرمايل :

اُخْبَرْتَنِي هَذِهِ فِي يَدِي . ماته زما په دې لاس کې وړیتې شوې غوښې خبر راگو .

پښمير عليه السلام د چيلۍ وړيت شوي پتون طرف ته اشاره او كړه (چې دې راته دا خبر راکړو) ، نو دې يهودنې بنځې اقرار او كړو چې : آو ، ما په دې غوښه كې زه راچولي دي .

پیغمبر ﷺ اور تہ وویل : فَمَا أَرْدَتْ إِلَىٰ ذٰلِكَ ؟ ستاد دی نہ خہ ارادہ وہ ؟

دې جواب ورکړو : ما د خان سره په زړه کې (داسوچ کولو ، او د امې) وویل : که چیرته

محمد (ﷺ) د الله ﷻ رېښتينې نبي وي نو دا زهريده ته نقصان او نه رسي، او که (رېښتينې) نبي نه وي نو (په دې زهرو به مړ شي او) مونږ به ترې راحت حاصل کړو (يعنې مونږ به ترې خلاص شو).

فَعَفَا عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُعَاقِبْهَا.

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا معاف کرہ ، اوسزایی ورته ورنکرہ . (۱)

پہ خنی روایاتو کھی راخی چې صحابه کرامو رَضِيَ اللہ عَنْہُمْ نبی علیہ السلام ته افرمایل :

أَفَلَا نَقْتُلُهَا؟

آیا مونزہ قتل کرو؟

(١) عَنِ ابْنِ سَهْلٍ . قَالَ : كَانَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ أَنَّ يَهُودِيَّةً . مِنْ أَهْلِ خَيْبَرَ سَمَتْ شَاةَ مَضْلِيَّةً ثُمَّ أَفْدَتْهَا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذِّرَاعَ . فَأَكَلَ مِنْهَا . وَأَكَلَ رَحْطٌ مِنْ أَصْحَابِهِ مَعَهُ . ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « إِرْقَعُوا أَيْدِيَكُمْ » . وَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ فَدَعَاها . فَقَالَ لَهَا « أَسَمَّيْتَ هَذِهِ الشَّاةَ ؟ » قَالَتْ الْيَهُودِيَّةُ : مَنْ أَخْبَرَكَ ؟ قَالَ « أَخْبَرْتَنِي هَذِهِ فِي يَدِي » لِلذِّرَاعِ . قَالَتْ : نَعَمْ . قَالَ « فَمَا أَرَدْتَ إِلَى ذَلِكَ ؟ » قَالَتْ : قُلْتُ : إِنْ كَانَ نَبِيًّا فَكُنْ يَخْزُهُ . وَإِنْ لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا اسْتَخَرْنَا مِنْهُ . فَقَعَا عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُعَاقِبْهَا . سنن أبي داود كتاب الديار باب فيما سئل رجلا شاة أو أفعنة فبات أنفاذ ملة . ولم الحديث ٢٥١٠ ، السنن الكبرى للسيوطي ولم الحديث كتاب الديار باب فيما سئل رجلا شاة أو أفعنة فبات أنفاذ ملة . ولم الحديث ٥٩٣١ (٢٦) .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : نه . (۱)

فائده : دې يهودنې زَنانه اګر چې نبي عليه السلام ته په خوراک زهر اچولي وو خو دوی ورته خپل ذاتي بدل وانه خيست .

البته چې کله په دې زهرو باندې يو صحابي " حضرت بشير بن براء رضي الله عنه " وفات شونو بيا د هغې په قصاص کې اووژلې شوه . (۲)

نبي ﷺ هغه يهودي ته هيڅ او نه ويل چې په دوی يې سحر کړې ؤ

۱ . په نبي عليه السلام باندې يو يهودي (لبيد بن أعصم ، او د هغه لورانو) سحر کړې ؤ ، بيا حضرت جبريل رضي الله عنه پيغمبر ﷺ ته ددې خبر ورکړو ، او د ددې يهودي نوم يې هم ورته اوخود ، نبي عليه السلام هغه سحر رااوويست او جوړ شو ، خو هيچا ته يې د يهودي نوم او نه خود چې گني دا سحر راباندې ده کړی .

په بخاري شريف کې اوږده واقعه ده ، د هغې په آخر کې دا ذکر دي :

أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِي ، وَأَمَّا أَنَا فَأَكْرَهُ أَنْ أُكِيدَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا .

(۱) عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ يَهُودِيَّةً أَكَّتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَاةٍ مَسْهُومَةٍ ، لِيَأْكُلَ مِنْهَا ، فَجَنَى بِهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهَا عَنْ ذَلِكَ ؟ فَقَالَتْ : أَرَدْتُ قَتْلَكَ ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا كَانَ اللَّهُ لِيَسْلُطَ عَلَيَّ ذَلِكَ ، أَوْ قَالَ : عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ . قَالُوا : أَفَلَا نَقْتُلُهَا ؟ قَالَ : لَا . اخلاق النبي وآدابه لأبي الشيخ الأصمهالي ص ۲۵۶ رقم الحديث ۷۸ وَأَمَّا مَا رَوَيْتُ مِنْ عَفْوِهِ وَصَفْحِهِ .

(۲) وَلَمْ يُعَاقِبْنَاهَا . په دې روايت او بعضې نورو روايتونو کې راځي چې نبي عليه السلام دا يهودنې ښځه معاف کړه او هيڅ سزا يې ورنکړه ، په بعضې روايتونو کې راځي چې دې بيا ايمان راوړو . خو علامه طيبي رحمه الله ليکلي چې ددې په باره کې مختلف روايات راغلي ، ځکه په يو روايت کې دا هم ذکر دي چې نبي عليه السلام ددې د قتلولو حکم اوکړو .

اوس په دې ټولو روايتونو کې تطبيق داسې دی چې نبي عليه السلام اول دا ښځه معاف کړه خو چې کله يو صحابي " حضرت بشير بن براء رضي الله عنه " ددې غوښې د يوې نورې خورلو په وجه وفات شو (کوم چې د نبي عليه السلام د منع کولو نه مخکې يوه نورې تېره کړې وه او ددې زهرو په وجه وفات شو) نو نبي عليه السلام ددې ښځې د قتلولو حکم اوکړو ، او ددې صحابي په قصاص کې دا قتل کړې شوه . مظاهر حق شرح مشکوٰه ج ۹ باب ۱۱ المعجزات .

الله تعالى ماته شفام را کړه ، اوزه په خلقو کې شر خورول نه خوښوم . (۱)

(يعنى که زه د هغه يهودي نوم خلقوته اوښايږم نو خلق به ورته تکليف اوسوي) .

۲ . په مسند احمد او نورودا حاديثوپه کتابونو کې چې دا واقعہ ذکرده د هغې په

آخر کې دا الفاظ دي :

فَمَا ذَكَرَ لِدَٰلِكَ الْيَهُودِيَّ ، وَلَا رَأَاهُ فِي وَجْهِهِ قَطُّ حَتَّى مَاتَ .

نبي عليه السلام تر وفات پورې دې يهودي ته ددې تذکره نده کړې ، او دې يهودي د
نبي عليه السلام په مخ (تندي) مبارک باندې څه څنگې او د نفرت نخې هم نه وې
لیدلې . (۲)

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : مَكَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا وَكَذَا ، يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَأْتِي أَهْلَهُ
وَلَا يَأْتِي . قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : فَقَالَ لِي ذَاتَ يَوْمٍ : " يَا عَائِشَةُ ! إِنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِي أَمْرِ اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ : أَتَأْتِي
رَجُلَانِ ، فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رِجْلَيْي وَالْآخَرُ عِنْدَ رَأْسِي . فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رِجْلَيْي لِلَّذِي عِنْدَ رَأْسِي : مَا بَالُ
الرَّجُلِ ؟ قَالَ : مَطْبُوبٌ ، يُعْغِي مَسْحُورًا . قَالَ : وَمَنْ طَبَّه ؟ قَالَ : لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ . قَالَ : وَفِيمَ ؟ قَالَ : فِي جُفِ
طَلْعَةٍ ذَكَرَ فِي مِشْطٍ وَمُسَاقِفَةٍ ، تَحْتُ رِعْوَفَةَ فِي بَيْتِ دُرَّوَانَ " . فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : « هَذِهِ الْبِئْرُ
الَّتِي أُرِيْتُمَا ، كَأَنَّ رَمُوسَ تَخْلِيهَا رَمُوسُ الشَّيَاطِينِ ، وَكَأَنَّ مَاءَهَا نِقَاعَةُ الْحِنَاءِ » . فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَأُخْرِجَ . قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! فَهَلَّا تُعْغِي تَنْشَرَتْ ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ : « أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ هَفَانِي ، وَأَمَّا أَنَا فَأَكْثَرُهُ أَنْ أُؤَيَّرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا » . صحيح البخاري كتاب الأدب باب قول
الله تعالى : إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ ... راجع الحديث ٦٠٦٣ ، وراجع الحديث ٥٧٦٥ كتاب القِبَلِ باب : مَنْ يَسْتَخْرِجُ
السَّخْرَ ؟

(۲) عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَخَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ . قَالَ : فَاسْتَكْبَرْتُ لِدَٰلِكَ أَيَّامًا .
قَالَ : فَجَاءَهُ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ : إِنَّ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ سَخَّرَكَ ، عَقَدَ لَكَ عَقْدًا فِي بَيْتِ كَذَا وَكَذَا . فَأَرْسَلَ
إِلَيْهَا مَنْ يَجِيءُ بِهَا ، فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَاسْتَخَرَّ جَهًا ، فَجَاءَ بِهَا . فَحَلَّهَا
قَالَ : فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّما لُشِطَ مِنْ عِقَالٍ . فَمَا ذَكَرَ لِدَٰلِكَ الْيَهُودِيَّ ، وَلَا رَأَاهُ فِي وَجْهِهِ قَطُّ
حَتَّى مَاتَ . مسند احمد مخرجا راجع الحديث ١٩٢٦٧ ، السنن الكبرى للنسائي راجع الحديث ٣٥٢٩ سخره اهل الكتاب

المعجم الكبير للطبراني راجع الحديث ٥٠١٦ ، التفسير البهوي ج ٥ ص ٣٣٣ .

نبي عليه السلام د غاښونو مبارک شهيدان کيدو باوجود خبرې اونگرې

کله چې په غزوه احد کې د نبي عليه السلام غاښونه مبارک شهيدان شو ، نور هم زخمي شو ، وينه يې په مخ مبارک باندې راروانه وه . چاورته وويل :
اې د الله رسوله ! دشمنانو ته خبرې (بد دُعا) اوکړه .
رسول الله ﷺ او فرمايل :

ييشکه الله تعالى زه طعن او لعنت کوونکی نه يم راليږلی ، بلکه زه يې دَاعِي او رحمت راليږلی يم .

بيا نبي عليه السلام دا دُعا اوکړه : اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمِيْ فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ .

اې الله ! زما قوم ته هدايت اوکړه ؛ ځکه دوی نه پوهيږي . (۱)

نبي ﷺ د خپلې لور " حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا " قاتل معاف کړو

د نبي عليه السلام مشرې لور " حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا " چې کله مدينې منورې ته هجرت کولو نو د ورځې د خپل لېور (د خاوند ورور) " کنانه " سره روانه شوه ، د مکې قريشو ته چې دا پټه اولېږده نو ابوسفیان او خه نور کسان د دوی پسې راغلل ، دا په اوښه باندې ناسته وه ، په دې وخت کې دا حامله وه (يعنی ماشوم يې په خېټه ؤ) .

هبار بن اسود (چې تراوسه يې ايمان نه ؤ راوړی) راغی او د حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د اوښې خپه يې په نېزه باندې اووهله ، چې په دې سره اوښې ټوپونه اووهل او حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د اوښې نه لاندې راؤغورځيده چې په دې سره ددې حمل (ماشوم) ضائع شو .

بيا ابوسفیان (چې تراوسه يې ايمان نه ؤ راوړی) ورته وويل چې تاسو د ورځې نشې تللی ؛ ځکه په دې کې زموږ بې عزتي ده چې تاسو په ښکاره روان یی ، د شپې په پټه باندې لاړشئ نو موږ به خلقو ته بهانه جوړوو چې په پټه باندې تللي دي .

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبِيدٍ قَالَ: لَمَّا كُسِرَتْ رِبَاعِيَّةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَخُجَّ فِي جَنَهِتِهِ فَجَعَلَتْ الدِّمَاءُ كَسَيْلٍ عَلَى وَجْهِهِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَدْعُ اللَّهَ عَلَيْهِمْ. فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَبْعَثْنِي طَغَاكَ وَلَا لَغَاكَ وَلَكِنْ بَعَثَنِي دَاعِيَةً وَرَحْمَةً. اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمِيْ فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ . شعب الإيمان رقم الحديث ۱۳۷۵ فصل في بيان النبي صلى الله عليه وسلم وفصاحته ، تنبيه العالمين ص ۲۰۹ بَابُ كَلِمَةِ الْقَيْظِ .

بيا حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا راواپس شوه ، او د شپې روان شو .
(هاغه وخت به کس د مکې معظمې نه مدينې منورې ته په سورلي باندې په پنځلسو ورځو کې رسيدو) .

بهر حال ، حضرت زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مدينې منورې ته په سخت تکليف باندې اورسيده ،
نبي عليه السلام چې دا په دې سخت حالت کې اوليده نو د سترگو مبارکو نه يې اوښکې
روانې شوي او وې فرمايل : زما لور زينب ته زما په وجه ډير تکليف اورسيد .
د همدې زخم په وجه بيا وفات شو . (١)

نبي عليه السلام د هبار بن اسود په باره کې د قتلولو حکم کړې ؤ ، خو بيا ده ايمان
راوړو او د خپلې خطايې اقرار يې اوکړو نو نبي عليه السلام ورته او فرمايل :
يَا هَبَارُ اَعَفُوْتُ عَنْكَ ، وَقَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ حَيْثُ هَدَاكَ إِلَى الْإِسْلَامِ ، وَالْإِسْلَامُ يُجِبُ مَا

(١) .... فلما وصل أبو العاص مكة أمرها باللحوق بأبيها فخرجت . وقد كان صلى الله عليه وسلم أرسل زيد
بن حارثة و رجلا من الأنصار قال لهما : تكونان بمحل كذا لمحل قريب من مكة حتى تمر بكما زينب
فتصحباهما حتى تأتيها بها . أي وذكر أن حياها كنانة بن الربيع أخا زوجها قدم لها بعيرا فركبته واتخذ
قوسه وكنانته ، ثم خرج بها نهارا يقودها في هودج لها وكانت حاملا ، فتحدث بذلك رجال من قريش فخرجوا
في طلبها حتى أدركوها بذي طوى ، فكان أول من سبق إليها هبار بن الأسود رضي الله تعالى عنه ، فإنه أسلم بعد
ذلك ، ونخس البعير بالرمح فوقعت وألقت حملها .

وفي رواية أنه سبق إليها هبار ورجل آخر يقال له نافع ، وقيل خالد بن عبد قيس . ثم إن كنانة برك ونشر
كنانته وأخذ قوسه وقال : والله لا يدنو مني رجل إلا وضعت فيه سهما ، فجاء إليه أبو سفيان في رجال من
قريش ، وقال له : كف عنا نبلك حتى نكلمك فكف ، ثم قال له : إنك لم تصب في فعلك ، فإنك خرجت بالمرأة
جهارا على رؤوس الأشهاد وقد عرفت مصيبتنا التي كانت وما دخل علينا من محمد ، فيظن الناس إذا خرجت
زينب علانية على رؤوس الناس من بين أظهرنا أن ذلك من ذل أصابنا ، وأن ذلك منا من ضعف ووهن .
ولعمري ما لنا بحبسها عن أبيها من حاجة ، ولكن ارجع بها حتى إذا هدأت الأصوات وتحدث الناس أن قد
رددناها فسر بها سرا فالحقها بأبيها ففعل ، وأقامت ليالي ثم خرج بها ليلا حتى أسلمها إلى زيد بن حارثة
وصاحبه . السيرة الحلبية (إسان العمون في سيرة الأمين المأمون) ج ٢ ص ٢٦٦ باب غزوة بدر الكبرى .

كَانَ قَبْلَهُ.

اې هبار ! ما تاته معافي او كړه ، الله تعالى په تا باندې احسان او كړو ، اسلام يې درته نصيب كړو ، او اسلام خو مخكيني هر څه ختموي . (١)

حضرت يوسف عليه السلام خپل وروڼه معاف كړل

د حضرت يوسف عليه السلام وروڼو ده لره په كوهي كې او غورځول ، بيا يې په قافلې واله باندې خرڅ كړو ، او پلار ته يې دا بهانه جوړه كړه چې هغه لېوه او خوږ . خو څه وخت پس چې حضرت يوسف عليه السلام ته د مصر خزانه بلكه د حكومت ټول

(١) وَأَمَّا هَبَارُ بْنُ الْأَسَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَإِنَّهُ أَسْلَمَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِنَّمَا أَمَرَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَتْلِهِ لِأَنَّهُ كَانَ عَرَضَ لَزَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفْهَاءَ مِنْ قَرِيشٍ حِينَ بَعَثَ بِهَا زَوْجَهَا أَبُو الْعَاصِ إِلَى الْمَدِينَةِ، فَأَهْوَى إِلَيْهَا هَبَارٌ وَنَحَسَ بِعَيْبِهَا. وَفِي رِوَايَةٍ: ضَرَبَهَا بِالرَّمْحِ فَسَقَطَتْ مِنْ عَلَى الْجَبَلِ عَلَى صَخْرَةٍ، أَيْ وَكَانَتْ حَامِلًا فَأَلْقَتْ مَا فِي بَطْنِهَا وَأَهْرَاقَتْ الدَّمَاءَ، وَلَمْ يَزَلْ بِهَا مَرَضًا ذَلِكَ حَقٌّ مَاتَتْ كَمَا تَقْدَمُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأِنْ لَقِيتُمْ هَبَارًا فَأَحْرِقُوهُ». ثُمَّ قَالَ: «إِنَّمَا يَعَذِّبُ بِالنَّارِ رَبُّ النَّارِ». إِنْ ظَفَرْتُمْ بِهِ فَأَقْطَعُوا يَدَيْهِ وَرِجْلَهُ ثُمَّ اقْتُلُوهُ فَلَمْ يَوْجَدْ يَوْمَ الْفَتْحِ ثُمَّ أَسْلَمَ بَعْدَ ذَلِكَ وَحَسَنَ إِسْلَامُهُ.

ويذكر أنه لما أسلم وقدم المدينة مهاجرا جعلوا يسبونونه، فذكر ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم، فقال: سب من سبك فانتهوا عنه. وهذا السياق يدل على أنه أسلم قبل أن يذهب إلى المدينة. وفي لفظ: ولما رجع النبي صلى الله عليه وسلم إلى المدينة جاء هبار رافعا صوته وقال: «يا محمدا أنا جئتُ مقرا بالإسلام وأنا أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله» واعتذر إليه أي قال له صلى الله عليه وسلم بعد أن وقف عليه وقال: السلام عليك يا نبي الله لقد هربتُ منك في البلاد فأردت اللّٰهَ بالأعجام. ثم ذكرت عائدتك وفضلك في صفحك عن جهل عليك، وكنا يا نبي الله أهل شرك فهدانا الله بك. وأنقذنا بك من الهلكة. فاصفح عن جهلي وعبا كان ملي فألني مقر بسوء فعلي، معترف بذنبي. فقال النبي صلى الله عليه وسلم: «يَا هَبَارُ! عَفَوْتُ عَنْكَ، وَكَأَدَّ أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ حَيْثُ هَدَاكَ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَالْإِسْلَامُ يُجِبُّ مَا كَانَ قَبْلَهُ».

السيرة العلية ج ٣ ص ١٣١ فتح مكة شرفها الله تعالى .

کارونه اوسپارل شو، او بيا د قحط سالی په وخت وروڼه ده ته د غلې (دانو) اخیستلو د پاره راغلل، په آخر کې يې دا اوپيژندو او د خپلې خطائې اقرار يې اوکړو، نو حضرت يوسف عليه السلام د پيغمبرۍ د شان مطابق د اوچتو اخلاقو مظاهره اوکړه، ټول يې معاف کړل، ورسره يې ورته د الله تعالى نه د دعاهم او غوښته، ورته وې فرمايل:

﴿ لَا تَزِرُ وَبَ عَلَیْکُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَکُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِیْمِ ۝ ﴾ (۱)

ترجمه: نن ورځ په تاسو باندې هيڅ الزام (او ملامتيا) نشته، الله تعالى دې تاسو معاف کړي، او هغه د ټولو نه زيات رحم کوونکی دی.

حضرت عمر رضي الله عنه هغه کس معاف کړو چې ده ته يې بدرد وويل

په بخاري شريف کې دا واقعه ذکر ده: حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چې (د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په زمانه کې) عييينه بن حصن مدينې منورې ته راغی او د خپل وراره حُربن قيس رضي الله عنه سره دېره (مقيم) شو.

حُربن قيس رضي الله عنه په هغه خاصو خلقو کې ؤ چې حضرت عمر رضي الله عنه به ځاته ډير رانزدې کول (يعنی د مجلس خاص کس يې ؤ)، قاريان به د حضرت عمر رضي الله عنه د مجلس مُقرب او مشاورين وو، که دا به زاره وو او که ځوانان.

نوعيينه دې خپل وراره ته وويل: اي وراره! ستا دې امير (حضرت عمر رضي الله عنه) په نزد ډير اوچت مقام دی پس ته ماله د هغه په مجلس کې د حاضري اجازت راواخله.

حضرت حُربن قيس رضي الله عنه ورته وويل: زه به ستا د پاره د هغه سره د ملاقات اجازت راواخلم.

ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چې حُربن قيس د عييينه د پاره د حضرت عمر رضي الله عنه ته اجازت او غوښت، نو دوی ورته (مجلس ته دراتلو) اجازت ورکړو.

کله چې دا مجلس ته داخل شو نو عييينه حضرت عمر رضي الله عنه ته وويل:

هِيَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ ۱ فَوَاللّٰهُ مَا تُعْطِينَا الْجَزَالَ وَلَا تُحْكُمُ بَيْنَنَا بِالْعَدْلِ.

ای د خطاب خویہ ! قسم په الله، ته نه مونږ ته مال را کوی او نه زمونږ په مینځ کې په انصاف فیصله کوی (نورې ډیرې د بې ادبۍ خبرې یې هم او کړی).

حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته په دې خبره غصه ورغله تردې چې ده ته یې د سزا ورکول اراده وکړه.
 حُربن قیس رضی اللہ عنہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته او فرمایل :

يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ۱ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ وَإِنَّ هَذَا مِنَ الْجَاهِلِينَ.

ای امیر المؤمنین ! بیشکه الله تعالی خپل پیغمبر ته فرمایي : ﴿ ته معافي کوه، د نېک کار حکم کوه، او د جاهلانو نه مخ واړوه ﴾. او بیشکه دا عیینه جاهل دی.

(ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمایي) قسم په الله، چې کله حُربن قیس حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته د قرآن کریم دا آیت تلاوت کړو نو د هغه غصه سره شوه، او عیینه ته یې هیڅ او نه ویل، (دا حکه چې) حضرت عمر رضی اللہ عنہ د الله په کتاب باندې ډیر ښه خبردار و.

(چې کله به یې د قرآن کریم آیت واورید نو په هغې به یې عمل کولو). (۱)

(۱) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. قَالَ: « قَدِمَ عُثَيْبَةُ بْنُ حِصْنٍ بَنِي حُدَيْفَةَ فَتَوَلَّى عَلَى ابْنِ أَخِيهِ الْحَرَبِيِّ قَيْسَ رضی اللہ عنہ. وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِينَ يُذَيِّبُهُمْ عُمَرُ رضی اللہ عنہ. وَكَانَ الْقُرَاءُ أَصْحَابَ مَجَالِسِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ وَمُتَوَارِكِيهِ. كُنْهُ لَا كَانُوا أَوْ شَبَّانَا ». فَقَالَ عُثَيْبَةُ لِابْنِ أَخِيهِ: يَا ابْنَ أَخِي ۱ هَلْ لَكَ وَجْهٌ عِنْدَ هَذَا الْأَمِيرِ فَاسْتَأْذِنَ لِي عَلَيْهِ. قَالَ: سَأَسْتَأْذِنُ لَكَ عَلَيْهِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما: « فَاسْتَأْذَنَ الْحَرُّ لِعُثَيْبَةَ فَأُذِنَ لَهُ عُمَرُ ». فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قَالَ: هِيَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ ۱ فَوَاللّٰهُ مَا تُعْطِينَا الْجَزَالَ وَلَا تُحْكُمُ بَيْنَنَا بِالْعَدْلِ. فَغَضِبَ عُمَرُ رضی اللہ عنہ حَتَّى هَمَّ أَنْ يُوقِعَ بِهِ. فَقَالَ لَهُ الْحَرُّ رضی اللہ عنہ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ۱ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ [الاعراف ۱۹۹]. وَإِنَّ هَذَا مِنَ الْجَاهِلِينَ. وَاللّٰهُ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ رضی اللہ عنہ حِينَ تَلَاهَا عَلَيْهِ. وَكَانَ وَقَافًا عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ. صحيح البخاري يفتا لمسير القرآن باب (الحد العفو وأمر بالعرف وأعرض عن الجاهلین) رقم الحديث ۷۲۸۶ كِتَابُ الْأَعْوَابِ وَالْكِتَابُ وَالسُّلُوكُ باب الإِفْتِدَاءِ بِسُوءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، شعب الإيمان رقم الحديث ۷۹۶۱، كنز العمال رقم الحديث ۳۵۹۸۱.

بل ته معمولي ګوزار ورکولو سره ټول کال غمجن کيدل

حضرت سلَمة بن اَكوع رضي الله عنه فرمايي چې يو ځل حضرت عمر رضي الله عنه په بازار کې تيريدلو ، په لاس کې ورسره چابک (کوربه) وه ، زه يې ورباندې په قلاړه اووهلم چې صرف زما د کپړو غاړې سره اولهيد ، او وې فرمايل چې دلرې نه آخوا شه .

يو کال پس زما د حضرت عمر رضي الله عنه سره ملاقات او شو ، راته وې ويل :

اي سلَمة ! آيا ستا حج ته د تللو اراده شته ؟ ما ورته وويل : آو .

نوهغه زه د لاس نه اونيوم ، کور ته يې بوتلم ، شپږ سوه (۶۰۰) درهم يې را کړل ، او راته وې ويل چې دا د حج په سفر کې خرچ کړه ، او دا د هغه چابک بدله ده چې ته پرې ما معمولي غوندي وهلې وې .

ما ورته وويل : اي امير المؤمنين ! ماته خو هغه وهل ياد ندي .

هغوی راته او فرمايل : ما خوندي هير کړي .

يعنی ته چې ما معمولي ګوزار وهلې وې نو ټول کار راسره غم و او ناقلاره ووم . (۱)

حضرت عمر رضي الله عنه به فرمايل : **كُلُّ النَّاسِ مِثْلِي فِي حِلِّ** .

يعنی ټول خلق ما معاف کړي دي . (۲)

د معاف کولو نه روستو ورسره احسان کول

دير داسې کامل شخصيات تېر شوي دي چې دوی ته به چا څه تکليف او رسول نو دوی به هغه کس معاف کړو ، او بيا به يې ورسره احسان هم اوکړو ، يعنی د بدې بدله به يې په احسان سره کوله ، دا اوچت اخلاق دي او د مَقْرِيْنو عمل دی .

ددې په باره کې درته څلور (۴) واقعات ذکر کوم :

(۱) حيا الصّحابة ج ۲ ص ۱۴۵ ، الفضل الحکايات ص ۳۲۰ .

(۲) الآداب الشرعيّة والمنح المربة ج ۱ ص ۷۱ **فَضْلٌ فِي الْغَفْرِ عَنْ كُلِّ مَنٍّ وَتَحْلُوِي فِي حِلِّ** . نضرا النعم ج ۷ ص ۲۹۰۷ الغفر والغفران .

۱. حضرت صفية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هغه وينځه آزاده كړه چې ددې

شیطانان یې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته كړي و

د أم المؤمنين حضرت صفية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يوه وينځه وه ، دا وينځه حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورغله او ورته وې ويل : إِنَّ صَفِيَّةَ لُحِبُّ السَّبْتِ، وَكَيْلُ الْيَهُودِ. صفية د خالي (شنبې) د ورځې سره محبت كوي (حالانكه دا د يهوديانو د عبادت ورځ ده) ، او يهوديانو سره صله رحمي كوي .

حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت صفية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پسې كس وړاويلېدل چې ددې پوښتنه ورنه او كړي . (كله چې هغه راغله ، او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورنه ددې متعلق پوښتنه او كړه) نو حضرت صفية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته وويل : (دا اوله خبره يې دروغ ده ، ځكه) د كله نه چې الله تعالى ماته د جمعې ورځ (د عبادت د پاره) راكړې د هاغې ورځې نه زه د جمعې د ورځې سره محبت كوم . او (دا دويمه خبره يې صحيح ده ، خو) په يهوديانو كې زما خپلوان (رښته دار) دي نو ځكه ورسره صله رحمي كوم .
بيا حضرت صفية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خپلې وينځې نه پوښتنه او كړه :

مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ ؟

ته په دې كار باندې چا راپارولې وى ؟ (چې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دې دا خبره او كړه) .
وينځې ورته وويل : شيطان . نو دې ورته وويل :

إِذْهَبِي قَالَتِ حُرَّةٌ . ځه ، لاړه شه ، ته آزاده يى . (۱)

(۱) إِنْ جَارِيَةٍ لِّصَفِيَّةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَتَتْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَتْ: إِنَّ صَفِيَّةَ لُحِبُّ السَّبْتِ، وَكَيْلُ الْيَهُودِ. فَتَبَعْتُ إِلَيْهَا عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. فَسَأَلَهَا: أَمَّا السَّبْتُ فَإِنِّي لَمْ أُجِبْهُ مُلْدُ أَبْدَلِي اللهُ بِهِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَأَمَّا الْيَهُودُ فَإِنِّي لَمْ يَزِمْنِي رَجِيًّا، وَأَنَا أَمِلُهَا. قَالَ: لَمْ قَالَتْ لِلْجَارِيَةِ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ؟ قَالَتِ: الشَّيْطَانُ. قَالَتْ: إِذْهَبِي قَالَتِ حُرَّةٌ. الاستيعاب في معرفة الأصحاب ج ۲ ص ۱۸۷۲ باب الصاد صلبة بنت حمي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا. طبع دار النجل بيروت

۲. حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَنُخْل كَوونكي سره احسان او كړو

يو كس عبد الله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ته كَنُخْل او كړل، كله چې هغه كس د كَنُخْلونه فارغ شو نو ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا حضرت عكرمة ته او فرمايل:

يَا عِكرمة! هَلْ لِلرَّجُلِ حَاجَةٌ فَتَقْضِيهَا؟

اې عكرمه! آيا ددې سړي څه حاجت شته چې ورله پوره يې كړو.

كَنُخْل كوونكي چې دا خبره واوریده نو سړيې ټيټ كړو او حياء ورغله. (۱)

۳. علي بن حسين رَحِمَهُ اللَّهُ كَنُخْل كوونكي ته چغه ور كړه

د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نمسي "علي بن حسين رَحِمَهُ اللَّهُ" ته يو كس كَنُخْلې او كړې، نوده (هغه معاف كړو، او) هغه ته يې هغه چغه ورواچوله كومه چې ده اغوستې وه، او بيا يې هغه ته د زر (۱۰۰۰) درهمه وركول حكم او كړو. (۲)

۴. قيس بن عاصم رَحِمَهُ اللَّهُ هغه وينځه آزاده كړه چې په خطايي

كې يې دده بچي مړ كړو

يو ځل قيس بن عاصم رَحِمَهُ اللَّهُ په خپل كور كې ناست و، خپلې وينځې ورله د وريتي شوې غوښې گرم سينخان راوړل، پس دا د وينځې دلاس نه (په خطايي كې) پريوتل، لاندې د قيس بن عاصم رَحِمَهُ اللَّهُ وړوكې ځوي و د هغه د پاسه ورواغورځيدل، هغه ماشوم

(۱) سَبَّ رَجُلٍ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَمَّا فَرَغَ، قَالَ: يَا عِكرمة! هَلْ لِلرَّجُلِ حَاجَةٌ فَتَقْضِيهَا؟

فَتَنَكَسَ الرَّجُلُ رَأْسَهُ وَاسْتَسَى. احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۷۸ بيان فضيلة الجليل. موسوعة الاخلاق الاسلاميه ج ۱ ص ۲۰۲، و ج ۲ ص ۳۹۱، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۷۳.

(۲) عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَبَّ رَجُلًا، فَرَفَعِي إِلَيْهِ بِحَبِيصَةٍ كَانَتْ عَلَيْهِ وَأَمَرَ لَهُ بِأَنْفِ

دِرْهَمٍ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ جَمَعَ لَهُ خَمْسَ خِصَالٍ مَخْشُودَةٍ: الْجِلْمُ وَإِسْقَاطُ الْأَدَى وَتَخْلِيصُ الرَّجُلِ مَا يَبْعُدُ مِنَ

اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَحَبْلُهُ عَلَى النَّذِيرِ وَالتَّوْبَةُ وَرُجُوعُهُ إِلَى مَدْحِ بَعْدِ الذَّمِّ. إِشْتَرَى جَبِينُ ذَلِكَ بَشْتِيٍّ مِنَ الدُّنْيَا

يَسِير. احياء علوم الدين ج ۳ ص ۱۷۸ بيان فضيلة الجليل، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۷۳.

د ګرمو سيخانو په وجه مړ شو ، وينځه حيرانه شوه (او اويريده) .

قيس بن عاصم رَحِمَهُ اللهُ ورته وويل : لَا رَوْعَ عَلَيْكَ أَلَيْتَ حُرَّةً لَوْ جَاهِدَ اللهُ تَعَالَى .

په تاباندي دې هيڅ يره نه وي ، ته د الله ﷻ د رِضا د پاره آزاده يی . (١)

فائده : د دې څلورو واقعاتو نه معلومه شوه چې ډير داسې شخصيات تير شوي چې

دوی ته به چا تکليف او رسول نو هغه به يې د الله ﷻ د رِضا د پاره معاف کړل ، او بيا به يې ورسره احسان هم کولو .

مُصِيبُ بْنُ زَيْبِرٍ رَحِمَهُ اللهُ د خپل پلار قاتل معاف کړو

کله چې مصعب بن زبير رَحِمَهُ اللهُ د عراق والي (گورنر) شو نو دا يوه ورځ لښکر ته د عطايا ورکولو د پاره کيناست ، خپل آواز کوونکي ته يې حکم اوکړو چې آواز اوکړه .

نوهغه آواز اوکړو : أَيْنَ عَمْرُو بْنُ جُرْمُوزٍ ؟ عَمْرُو بْنُ جُرْمُوزٍ چيرته دی ؟

عَمْرُو بْنُ جُرْمُوزٍ د مصعب پلار " زبير " وژلي ؤ .

خلقو ده ته وويل : هغه خو ډير لرې تللي دی .

ده وويل : آيا دا ناپوهه دا گمان کوي چې گني زه به دا د خپل پلار په عوض کې قيدي

کړم ؟ دا دې په امن کې راشي د دې د پاره چې خپله حصه مال پوره واخلي . (٢)

(١) وَقِيلَ لِلْأُحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ رَحِمَهُ اللهُ : مِمَّنْ تَعَلَّمْتَ الْجِلْمَ ؟ فَقَالَ : مِنْ قَيْسِ بْنِ عَاصِمٍ رَحِمَهُ اللهُ . قِيلَ : وَمَا

بَلَغَ مِنْ جِلْمِهِ ؟ قَالَ : بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي دَارِهِ إِذْ أَكْتَهُ جَارِيَةٌ لَهُ بِسَفْوَةٍ عَلَيْهِ شَوَاءٌ فَسَقَطَ مِنْ يَدِهَا فَوَقَعَ عَلَى

ابْنِهِ لَهُ صَغِيرٌ فَمَاتَ فَذُهِبَتِ الْجَارِيَةُ . فَقَالَ لَهَا : لَا رَوْعَ عَلَيْكَ أَلَيْتَ حُرَّةً لَوْ جَاهِدَ اللهُ تَعَالَى . اسماء علوم الدين ج ٣

ص ٧١ كِتَابُ رِيَاذَةِ النَّفْسِ وَتَهْدِيَةِ الْأَخْلَاقِ وَمُعَالَجَةِ أُمُورِ الْقَلْبِ بَيَانُ عِلْمَاتِ حُسْنِ الْخُلُقِ ، صلاح الامه في علو الهمة

ج ٧ ص ١٨٢ علو الهمة في حسن الخلق .

(٢) عَنْ مُصَيبِ بْنِ الرُّبَيْزِ أَنَّهُ لَمَّا وَلِيَ الْعِرَاقَ جَلَسَ يَوْمًا لِعِطَاءِ الْجُنْدِ وَأَمَرَ مُنَادِيَهُ فَنَادَى : أَيْنَ عَمْرُو بْنُ

جُرْمُوزٍ ؟ وَهُوَ الَّذِي قَتَلَ أَبَاهُ الرُّبَيْزُ . فَقِيلَ لَهُ : أَيُّهَا الْأَمِيرُ إِنَّهُ قَدْ كَتَبَ عَنِّي فِي الْأَرْضِ . فَقَالَ : أَوْ يَكُنُّ الْجَاهِلُ أَنِّي

أَقِيدُهُ بِأَيِّ عَبْدٍ لِلَّهِ ؟ فَلَمَّا ظَهَرَ آمِنًا لِيَأْخُذَ عِطَاءَهُ مَوَلَّوًا . ادب الدنيا والدين ص ٢٥٣ الْفَضْلُ الرَّابِعُ فِي الْعِلْمِ وَالْقَبْلِ

موسوعة الاخلاق الاسلامية ج ١ ص ٣٣٣ نماذج من علو السلف ، سوء الخلق ص ١٠٨ ، الاسباب الخفية في الحساب

الاخلاقي العميلة ص ٢٢ .

قیس بن عاصم رَحْمَةُ اللَّهِ د خپل ځوي قاتل معاف کړو

قیس بن عاصم رَحْمَةُ اللَّهِ ډیر لوی بزرګ ؤ ، دده وراره راپاڅید او دده ځوي یې قتل کړو ، خلکو دا قاتل ده ته په داسې حالت کې راوست چې تړل شوې ؤ او راښکودو یی . ده خلکو ته وویل : تاسو یو ځوان ذلیل کړو .

بیا یې دې قاتل ته وویل : ای بچیه ! تا ډیر بد کار اوکړو ، د خپل خاندان سړي دې کم کړل ، خپل مټ دې کمزورې کړو ، خپل دشمن دې په ځان خوشحاله کړو ، خپل قوم دې خفه کړو ، د خپل رب نافرمانی دې اوکړه ، صِلِه رَحْمي دې کټ کړه ، او خپل ځان دې په غشي په خپله اوویشته .

بیا قیس بن عاصم رَحْمَةُ اللَّهِ خلکو ته وویل : دا پرېږدي ، او دده مور ته دیت ورکړئ ؛ ځکه هغه غریبه ده . بیا قاتل لار ، او ده چې کومه کپړه د ملا او پنډو نه د تکیه د پاره تاؤ کړې وه هغه یې هم کلاؤ نکړه (یعنی د خپل ځای نه او نه خوزید) ، او د مخ په رنګ کې یې هم هیڅ تغیر رانغی . (۱)

د امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ معافی

۱ . یو فسادې کس د امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ پسې شاته روان ؤ او مسلسل یې ورته بدې خبرې او کنخلې کولی ، مقصد یې دا ؤ چې امام صاحب هم ددې کنخلو په جواب کې څه اووایی ، مګر امام صاحب په جواب کې هیڅ او نه ویل ، همداسې په مخکې روان ؤ . آخر دا کنخل کوونکې شرمېده شو او امام صاحب ته یې وویل :

(۱) قال الاحنف بن قيس رَحْمَةُ اللَّهِ : مَا تَعْلِمْتُ الْحَلِيمَ إِلَّا مَنْ قِيسَ بْنِ عَاصِمٍ الْمَنْقُورِ . لِأَنَّهُ قَتَلَ ابْنَ أُخٍ لَهُ بَعْضَ بَنِيهِ . فَأَيُّ بِالْقَاتِلِ مَكْتُوفًا يُقَادُ إِلَيْهِ . فَقَالَ : دَعَرْتُمُ الْفَقِي . ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى الْفَقِي فَقَالَ : يَا بُنَيَّ ! بئس ما صنعت : نقصتَ عَدَدَكَ . وَأَوْهنتَ عَضُدَكَ . وَأَشمتَ عَدُوَّكَ . وَأَسأتَ بِقَوْمِكَ ، وَأَلمتَ بِرَبِّكَ . وَقَطعتَ رَحِمَكَ . وَرَميتَ بِسَهيكَ . خَلَوُ سَبِيلَكَ . وَاحملوا إِلَى أَمْرِ الْمَقْتُولِ دِيَّتَهُ ، فَإِنَّهَا غَرِيبَةٌ . ثُمَّ انصرف القاتلُ وَمَا حَلَّ قَوْشَ حَبْوَتِهِ وَلَا تَغَيَّرَ وَجْهَهُ . وَهيات الأعيان وأبناء الزمان ج ۲ ص ۵۰۲ . الاحنف بن قيس ، البداية والنهاية ۳۲۷/۸ ، قادة بلاد فتح فارس ص ۲۳۳ ، صلاح الامه في علو الهمة ج ۷ ص ۱۶۹ . علو الهمة في حسن الخلق .

آيا تازه څه سپې فرض كړې يم چې زه غيږېم او ته هيڅ جواب نه راکوي؟

۲. د امام صاحب په باره كې دا هم نقل دي چې يو ځل دا كور ته تللو ، يو كس ده ته مسلسل كنځلې كولې . كله چې امام صاحب خپل كور ته نژدې شو نو دې كنځل كوونكي ته يې وويل :

وروره ! زما كور رااورسيد ، زه به اوس دنته ننوځم كه ستا زړه پوره نه وي تش شوى نوزه دلته اودرېم ته خپل زړه تش كړه ، او خپل براس اوباسه . (۱)

د امام مالك رَحْمَةُ اللَّهِ مَعَاФИ

امام مالك رَحْمَةُ اللَّهِ بعضې حاسدانو ډير اووهلو ، د هغه وخت خليفه دې كسانو ته د سختې سزا وركولو اراده اوكره ، امام مالك رَحْمَةُ اللَّهِ په سورلۍ باندې سور شو او په ښار كې يې دا اعلان وكړو :

مادوى ټول معاف كړل ، هيچا ته د سزا وركولو حق نشته . (۲)

د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ مَعَاФИ

امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ لره د وخت حاكم په ناحقه څو ورځې په كور اووهل ، خوده به په هره ورځ خليفه معاف كولو .

چا ورنه پوښتنه اوكره چې : ولې يې معاف كوى ؟

ده ورته وويل : كه د قيامت په ورځ د نبى عليه السلام يو امتي ته زما په وجه عذاب ملاؤ شي نو زما په كې څه فائده ده ؟ (۳)

د ابراهيم بن ادهم رَحْمَةُ اللَّهِ مَعَاФИ

يو سپاهي ابراهيم بن ادهم رَحْمَةُ اللَّهِ لره په خپلۍ باندې څو څو زاره اووهل ، بيا چې سپاهي ته پته اوله يده چې دا خو ډير لوي بزرگ دى نو معافي يې ورنه اوغوښته .

(۱) امام ابوحنيفه كے حیرت انگیز واقعات ص ۱۳۸ .

(۲) الفضل الحكایات ص ۳۱۲ ، غزوي مغلطوي ص ۷۴ .

(۳) الفضل الحكایات ص ۳۱۲ ، غزوي مغلطوي ص ۷۵ .

ده ورته وويل : تا چې به ماله دويم ګوزار راكولو ددينه وړاندې به ما ستا اول ګوزار معاف كړو. (۱)

د بکر بن عبدالله مزني رَحْمَةُ اللَّهِ معافي

يو سړي بکر بن عبدالله مزني رَحْمَةُ اللَّهِ ته ډيرې کنځلې اوکړې او دا چپ ناست ؤ . چا ده ته وويل : ته ده ته ولې کنځل نه کوی څنگه يې چې تاته کوي ؟
ده ورته وويل : ماته دده څه بدي نده معلومه چې د هغې په وجه زه ورته کنځل اوکړم ، او ماته دا حلال ندي چې زه ده ته د دروغو نسبت اوکړم . (ځکه په کنځلو کولو کې خوبل ته د دروغو نسبت کول وي) . (۲)

د شاه اسماعيل شهيد رَحْمَةُ اللَّهِ معافي او اخلاق

شاه اسماعيل شهيد رَحْمَةُ اللَّهِ د شاهي خاندان شاهزاده ؤ ، او د دين د سربلندی د پاره يې ډيرې قربانۍ ورکړي ، يو ځل ده د ډهلي په جُمات کې تقرير کولو ، غونډ جُمات د ده د مُعتقدينو او نورو خلقونه ډک ؤ ، د تقرير په دوران کې يو کس راپاڅيد او ده ته يې وويل : مونږ دا اوريدلي چې ته حرامي يې ؟ (نَعُوذُ بِاللّٰهِ) .

(دې کس شاه صاحب ته په دې دومره ډک جُمات کې دا غلطه خبره اوکړه ، که دا بل څوک وی نو دا کس به يې ټوټې ټوټې کړې ؤ ، ځکه دا خلق ټول د شاه صاحب مُعتقدين وو ، يا کم از کم د دې غلطې خبرې جواب خويې ورکولې شو) .

ليکن شاه صاحب د بنائسته نرمو اخلاقو خاوند ؤ ، هغه کس ته يې وويل :
تاته غلطه اطلاع در رسيدلې ده ، زما د مور او پلار نکاح شوې ده او د هغې نکاح گواهان اوس هم په ډهلي کې موجود دي . (۳)

سبحان الله ، خومره د حکمت نه ډک جواب يې ورکړو ، هغه کس کنځل او کرل خوده ورته جواب د مسئلې په صورت کې ورکړو ، هغه يې معاف کړو او هيڅ يې نور ورته او نه ويل .

د مولانا اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه معافي او اخلاق

يو ځل مولانا اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللهِ داسې يوې علاقې ته لاړو چې هلته يې دينه خلق زيات وو ، تهانوي صاحب د اصلاح په غرض يوې جلسې ته تقرير کولو ، د تقرير په دوران کې کوم يې دينه کس د کاغذ يو چيټ (پرچه) ورکړو ، په هغې کې درې (۳) خبرې ليکلې شوې وې : اوله داچې ته کافريې . دويمه دا چې ته ولد زنايې (يعنې د زنا نه پيداشوې يې) . دريم داچې خبرې په سړي توب کوه .

تهانوي رحمه الله چې دا چيټ او کتلو ، نود غونډې جلسې د وړاندې يې وويل چې دا چيټ چاراليلې او په دې کې يې درې (۳) خبرې ليکلي دي :

اوله دا چې ته کافريې . نو تهانوي صاحب خلقو ته وويل چې زه خو مسلمان يم ، خو که دده په کې شک وي نو زه ستاسو د وړاندې بيا کلمه طيبه وایم ، نو ښه په زوره يې کلمه طيبه وويله او وې ويل چې : اوس خو مسلمان شوم کنه ؟

دويمه خبره دې کس دا ليکلي چې ”ته د زنا نه پيداشوې يې“ نو تهانوي صاحب وويل چې جناب ! زما د مور او پلار نکاح خوشوې وه او هغه گواهان خو اوس هم موجود دي ، که چاته ضرورت وي نو زه به ورته ادرس ورکړم ، هلته دې ورشي او د هغوی نه دې معلومات اوکړي .

او دريمه خبره دې کس دا ليکلی چې ”ته خبرې په سړي توب کوه“ نو تهانوي صاحب وويل چې جناب ! زه خو څه چانده نه غواړم چې گني په سړي توب خبرې اوکړم ، بلکه زه خو دالله ﷻ رضا دپاره د دين خبرې کوم او د شريعت مطابق خبرې کوم . نو په دې کې څه نقصان دی ؟

بيا تهانوي رحمه الله په غونډه وعظ کې د بې دينه خلقو د اصلاح خبرې اوکړې .

د درې بزرگانو مختلف احوال

يو بزرگ ته چا وويل : ما دا اوريدلي چې د اولياء الله و (بزرگانو) مختلف شانونه (احوال) وي ، زما زړه دا غواړي چې زه دا اوگورم .

ده ورته وويل : دا پرېږده ، په دې څه کوی ؟

خو هغه به اصرار کولو چې زه يې ضرور گورم .

دې بزرگ ورته وويل : ته لاړشه ، او د دهلي په فلاني جُمات کې درې بزرگان په ذکر کې مشغول دي ، ته هريو د شاترف نه يو يو سوک اووه ، نو په خپله به درته د اولياؤ شان معلوم شي .

پس دا کس هغې جُمات ته لاړ ، چې وې کتل نو يقيني درې بزرگان هلته په ذکر و اذکار مشغول وو ، دا ورغی ، او اولنې بزرگ يې د شاترف نه په سوک اووهل ، خو هغه شاترف ته راؤونه کتل ، هماغسې په ذکر کې مشغول و .

کله يې چې دويم بزرگ په سوک اووهل نو هغه مخ راواړول او دا يې هم همدغه شان په سوک اووهل خو په ځله يې هيڅ او نه ويل ، بيا واپس په ذکر مشغول شو .

کله يې چې دا دريم بزرگ په سوک اووهل نو هغه مخ راواړول ، دده لاسونه يې چاپي کول شروع کړل او ورته وې ويل : وروره ! لاس خوبه دې نه وي خوږ شوی ؟

دا کس واپس دې بزرگ ته راغی چا چې لېږلې و ، دې بزرگ ورنه پوښتنه اوکړه :

تاڅه اوليدل ؟ ده ورته وويل : ما خو عجيبه حالت اوليد : اول بزرگ مې چې په سوک اووهل هغه راپسې شاترف ته هم راؤونه کتل ، دويم بزرگ زه هم په سوک اووهلم خو په ځله يې هيڅ او نه ويل ، او دريم بزرگ زما لاسونه چاپي کول شروع کړل .

دې بزرگ ورته وويل : زه درته اوس د درې واړو بزرگانو حال بيانوم :

د اولني بزرگ حالت : اولنې بزرگ چې تاپه سوک اووهل نو هغه دا سوچ اوکړو

چې " که زه اوس دده نه خپل بدل آخلم نو په دې کې چې څومره وخت ضائع کېږي په دې کې به زه د الله ذکر او کرم او دير ثواب به حاصل کړم " نو ځکه هغه شاترف ته راؤونه کتل .

د هغه مثال د هغه چا په شان دی چې هغه بادشاه خان طرف ته غوښتې وي چې تاته ډير لوي انعام درکوم او زه راشه . اوس که دا کس د بادشاه ډربار ته روان وي او وخت کم پاتې

وي نو که څوک په لاره کې دا کس په سوک اووهي نو دا د هغه سره لاندې نه جوړوي اود هغه نه بدل هم نه اخلي ، ځکه هغه دا سوچ کوي چې وخت کم دی ځان د بادشاه دربار ته رسوم چې قيمتي انعام ورنه وصول کړم .

نو همدغه شان هغه اولنې بزرگ هم دی هغه د پاره چې الله تعالی کوم انعامونه او ثوابونه مقرر کړي د هغې د حاصلولو د پاره کوشش کوي ، خپل وخت په بدل اخيستونه ضائع کوي .

د دويم بزرگ حالت : دويم بزرگ چې کله تا په سوک اووهل نو هغه دا سوچ اوکړو چې ” شريعت ماته د بدل اخيستلو حق را کړی “ نو ځکه يې ته هم په سوک اووهلی ، خو په ځله باندې يې هيڅ او نه ويل ځکه تا هم ورته په ځله باندې څه نه وويلي .

بزرگان چې د چا نه بدل اخلي په دې کې هم ددې کس خبروي : مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ليکلي چې کوم بزرگ د بل چا نه بدل واخلې نو په دې کې يې هم ددې کس خبرخواهي مقصود وي ، دا ځکه چې بزرگان خو د الله ﷻ وليان (دوستان) دي ، او څوک چې د الله ﷻ وکي ته ضرر اُرسوي او هغه پرې صبر اوکړي نو الله تعالی په دې ضرر رسونکي باندې عذاب نازلوي .

حديث قدسي دی ، الله تعالی فرمايي : **مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ** . (١)

څوک چې زما د يو وکي سره دشمني کوي نو زه هغه ته اعلان جنگ کوم .

نو چې کله يو بزرگ بدل اخلي نو مقصد يې داوي چې دا معامله همدلته سر په سر شي او په دې کس باندې څه عذاب نازل نشي .

د يو اعتراض جواب : په دې ځای کې مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د يو اعتراض جواب ذکر کړی ، هغه دا :

که يو کس دا اعتراض اوکړي چې بعضې خلق د الله په شان کې مستاخي کوي ، د هغه سره شريک جوړوي ، د هغه د وجود نه انکار کوي خو بيا هم الله تعالی صبر کوي او

(١) صحيح البخاري كتاب الزکاتي باب التاميع رقم الحديث ٦٥٠٢ ، مشکاة المصابيح باب ذکر الله عز وجل والظرب اليه الفعل الاول رقم الحديث ٢٢٦٦ (٦)

سمدستي پرې عذاب نه نازلوي ، نو بيا د اولياؤ په گستاخي باندې څنگه سمدستي عذاب نازلوي ؟

نو تېهانوي رَحْمَةُ اللَّهِ ددې اعتراض په جواب باندې د ځان پوهولو د پاره يو مثال ورکړي چې که يو کس زمرې چيرې نو هغه صبر کوي ، په ده باندې حمله نه کوي او بدله نه اخلي خو که څوک د زمري بچې او چيرې نو زمري ورباندې سمدستي حمله کوي ، بيا يې نه معاف کوي . همدغه شان که څوک د الله ﷻ په شان کې گستاخي اوکړي نو الله تعالی ورسره د معافي معامله کوي ، خو که څوک د اولياؤ په شان کې گستاخي اوکړي او دوی پرې صبر اوکړي نو الله تعالی ددې صبر په بدله کې په دې گستاخي کوونکي باندې عذاب رانازلوي . پس معلومه شوه چې کوم بزرگان خپل بدل واخلې نو مقصد يې دا وي چې دا معامله همدلته خلاصه شي او په دې کس باندې د الله ﷻ عذاب نازل نشي .

د دريم بزرگ حالت : دريم بزرگ چې ستا لاسونه چاپي کړل او تاته يې وويل چې : لاسونه خوبه دې خوږ شوي نه وي ؟ نو دې بزرگ ته الله ﷻ په مخلوقاتو باندې د رحمت او شفقت صفت ورکړې ؤ ، نو ځکه يې ستا لاسونه چاپي کړل . په دې درې واړو بزرگانو کې د اول بزرگ طريقه د سنت موافقه وه چې معافي يې اوکړه ، او خپل بدل يې وانه خيست .

اگر چې بدل اخيستل جائز دي خو په بدل اخيستلو سره به صرف د انسان د زړه اوريځ شي ليکن که دا معافي اوکړي نو په دې سره به په ده باندې د جهنم اوريځ شي ، او دا لويه کاميابي ده . (۱)

په معافي کولو سره جنگونه ختمیږي

که انسان معافي اوکړي نو جنگ په خپله ختمیږي ، ځکه بعضې وخت انسان د بدل اخيستلو په وخت په هغه کس باندې زياتې اوکړي (يعنی هغه چې ده ته څومره تکليف رسولې ؤ دا هغه ته زيات تکليف اوسوي) نو بيا هغه کس دوباره ددې زياتي تکليف بدله اخيستل غواړي نو په دې سره د جنگ دا سلسله شروع شي .

د جاهليت په زمانه کې څلويښت کاله يو اوږد جنگ شوې ؤ چې نوم يې ؤ ”جنگ بسوس“ ، ددې جنگ شروع داسې اوشوه چې د يو کس چرگورې (د چرگې بچې) د بل چا فصل ته لاړ ، د هغه د فصل يو څو بوټي يې خراب کړل ، د دواړو مالکانو جنگ اوشو ، بيا دواړو خاندانونو د يو بل پسې لرگي راوړل ، آخري يې په تورو باندې جنگ شروع کړو ، ترد څلويښتو (۴۰) کالو پورې دا سلسله جاري وه ، چې کله به پلار مړ کيدلو نو ځوي ته به يې وصيت کولو چې :

بچيه ! نور کارونه هم کوه خو زما قاتلين مه معاف کوه ، بدله ورنه ضرور واخله .
نو د يو چرگورې په وجه د جنگ دا سلسله همداسې جاري وه ، که په اوله ورځ باندې دوى دا معمولي خطائي معاف کړې وى نو دومره اوږد جنگ به نه کيدلو . (۱)

د عَفْوې متعلق د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ اشعار

امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايي :

۱. قَالُوا اسْكَنْتَ وَقَدْ خُوصِنْتَ قُلْتُ لَهُمْ ☆ إِنَّ الْجَوَابَ لِبَابِ الشَّرِّ مِفْتَاحُ
  ۲. قَالَعَفُو عَنْ جَاهِلٍ أَوْ أَحَقَّيْ أَدَبُ ☆ نَعْمَ وَفِيهِ لَصَوْنُ الْعِزِّضِ إِصْلَاحُ
  ۳. إِنَّ الْأُسُودَ لَتُخْشَى وَهِيَ صَامِتَةٌ ☆ وَالْكَلْبُ يُخْشَى وَيُزْلَمُ وَهُوَ كَبَّاحُ
۱. دوى وايي چې ته چپ شوى حالانکه د تاسره جگړه کړې شوى ، نو ما دوى ته وويل چې په جواب ورکولو سره خود شر دروازه کلاويږي .
۲. جاهل او کم عقل سړي ته معافي کول آدب دى ، همدارنگې په دې کې د خپل عزت حفاظت هم دى .
۳. بيشکه د زمرو نه خلق يريږي حالانکه دوى خاموش وي ، اوسپي په لوټو او کانرو وېشتلې شي حالانکه دا دير غيږيږي . (۲)

(۱) اصلاحي غطيات ج ۱۴ ص ۶۶۸ .

(۲) موسوعة الاخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۳۳۷ العفو والصلح ، لضره النعم ج ۷ ص ۲۹۱۰ العفو والغفران ، دليل الفالحين ۹۹/۳ حسن السمعت فى الصمت ج ۱ ص ۲۶ .

په دويم شعر کې د قَالَعَفُو په ځاى قَالَصْنْتُ هم ذکر شوى . موسوعة الاخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۳۷۴ .

د غونډه تقرير خلاصه :

د غونډه تقرير خلاصه دا رااووته چې معافي کول بهترين صفت دی . الله تعالى مسلمانانو ته د معافي حکم کړی ، معافي د متقيانو صفت دی ، ددې په وجه د انسان مغفرت کيږي ، معافي کوونکو د پاره د آخرت نعمتونه او اجر و نه مقرر شوي ، په معافي سره د انسان عزت نور هم زياتيږي ، معافي کوونکی د الله ﷻ او مخلوقاتو په نزد مُعَزَّز وي ، د معافي په وجه په انسان باندې د قيامت په ورځ حساب آسانيږي او د جنت مستحق گرځي ، معافي کوونکي ته الله ﷻ معافي کوي او دا هغه ته محبوب عمل دی .

(((په معافي سره د خوش اخلاقي مظاهره کيږي ، دا د ايمان د کامل والي او شرافت غټ دليل دی ، ددې په وجه انسان د فتنو نه محفوظ کيږي ، د معافي په وجه غير مسلمه متاثر کيږي او په اسلام کې داخليږي . (۱)))

په معافي کولو سره په مقابل جانب مهرباني کول دي ، د الله تعالى حکم منل دي ، او د هغه مغفرت طلب کول دي ، او د هغه رضا حاصلول دي ، په معافي سره خپل مينځي اتفاق و اتحاد پيدا کيږي ، او جنګونه ختميږي ، معافي کوونکی مطمئن وي .

ددينه علاوه د معافي نور ډير انفرادي او اجتماعي فوائد شته . (۲)))

(۱) مِنْ قَوَائِدِ الْعَفْوِ وَالْغُفْرَانِ : ۱ . أَلْعَفْوُ وَالْغُفْرَانُ مِنْ مَقَاهِرِ حُسْنِ الْخُلُقِ . ۲ . كِلَاهُمَا دَلِيلُ كَمَالِ الْإِيمَانِ وَحُسْنِ الْإِسْلَامِ . ۳ . كِلَاهُمَا دَلِيلٌ عَلَى سَعَةِ الصَّدْرِ وَحُسْنِ الظَّنِّ . ۴ . كِلَاهُمَا يُغَيِّرُ مَحَبَّةَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ . ثُمَّ مَحَبَّةُ النَّاسِ . ۵ . أَلْعَفْوُ أَمَانٌ مِنَ الْفِتَنِ وَعَاصِمٌ مِنَ الذَّلِيلِ . ۶ . أَلْغُفْرَانُ دَلِيلٌ عَلَى كَمَالِ النَّفْسِ وَعَرَفَتِهَا . ۷ . كُلُّ مِنَ الْعَفْوِ وَالْغُفْرَانِ يُهَيِّئُ الْمُجْتَمَعَ وَالنَّشَاءَ الصَّالِحَ لِحَيَاةٍ أَفْضَلِ . ۸ . كِلَاهُمَا كَرِيْمٌ نُورٌ وَهَذَا آيَةُ يُغَيِّرُ الْمُسْلِمِينَ . لصفحة النعم ج ۷ ص ۲۹۱۰ العفو والغفران

(۲) فوائد العفو والصفح : ۱ . في العفو رحمة بالسيء ، وتقدير لجانب ضعفه البشري ، وامتنان لأمر الله . وطلب لعفو وغفرانه ۲ . في العفو توثيق للروابط الاجتماعية التي تتعرض إلى الوهن والانحصار بسبب إساءة بعضهم إلى بعض ، وجنائية بعضهم على بعض . الأخلاق الإسلامية لعبد الرحمن المدياني ۴۰۸/۱ .

۳ . العفو والصفح عن الآخرين سبب لئلا يربط الله سبحانه وتعالى ۴ . العفو والصفح سبب للتقوى .

۵ . العفو والصفح من صفات المتقين ۶ . من يعفو ويصفح عن الناس يشعر ← ← ← ← ←

نبي عليه السلام هم خپل امت ته د معافۍ بهترينې نمونې پيش کړي ، چا چې د دوی سره زياتې کړې دوی ورته خپل ذاتي بدلندې اخيستی ، بلکه د فتح مکې په وخت يې عام د معافۍ اعلان او کړو .

همدارنگې نورو پيغمبرانو به هم معافي کوله .

همدارنگې د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ سره به چې چا څه زياتې او کړو نو د الله ﷻ د رَضاد پاره به يې معاف کول ، بلکه د معافۍ نه پس به يې ورسره احسان هم کولو .
بيا د امت مسلمه بزرگان هم د اسلافو په نقش قدم باندې روان وو دوی هم د معافۍ بهترينې نمونې پيش کړي دي .

دُعا :

الله ربّ العزت دې مونږ ته هم د نبي عليه السلام په نقش قدم باندې د تللو توفيق رانصيبه کړي ، عفو او نور بهترين صفات دې په مونږ کې هم پيدا کړي ، ربّ کائنات دې مونږ ټول د ظلم او نورو خرابو صفاتو نه اوساتي .

آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

←←←←← بالراحة النفسية . ۷ . بالعفو تنال العزة . ۸ . العفو والصفح سبيل إلى الألفة والمودة بين أفراد المجتمع . ۹ . في العفو والصفح الطمأنينة، والسكينة، وهرف النفس . ۱۰ . بالعفو تكتسب الرفعة والمحبة عند الله وعند الناس . وغيرها من الفوائد التي تعود على الفرد والمجتمع بالعمل بهذا الخلق النبيل . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۱ ص ۴۳۵ العفو والصفح

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿ اَدْعُوْنِیْ اَسْتَجِبْ لَکُمْ ۝ عَالَمِ اٰیٰتِہٖ ۱۰ ﴾

پہ عربی کی جامع دُعا

تالیف

أَبُو الشَّمْسِ مَوْلَانَا نُورُ الْهَدٰی عَفِیْ عَنْہُ

مُدَرِّس دَارُ الْعُلُوْمِ فِیضُ الْقُرْآنِ اِکَاخِیْل کَالُوْنِیْ مُرْدَانِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تمهیدي خبره

اوس درته د قرآن کریم او بیا د صحیح احادیثو نه څه دُعاګانې رانقل کوم ، ځکه مقررینو ته په بعضې ځایونو کې په عربي ګڼي او په بعضې ځایونو کې په پښتو ژبه د دُعا کولو ضرورت راپېښېږي ، بیا خاصکر په بعضې ځایونو کې د تقریر په آخر کې اوږده دُعا کول وي نو په همدې خاطر درته اول د قرآن نه دُعاګانې رانقل کوم ، بیا چې په صحیح احادیثو کې کومې دُعاګانې ذکر شوي هغه درته د حوالو سره رانقل کوم ، بیا به په پښتو ژبه کې درته اوږده دُعا اولیکم ، که مقررین دا دُعاګانې یادې کړي نو بیا به په هر ځای کې په پوره زړه وړتیا سره په عربي او پښتو کې دُعا غوښتلې شي .

همدارنگې که د چا سره وخت وي او په هره ورځ دا د قرآن کریم او احادیثو دُعاګانې د وظیفې په طور وایي نو دا ډیره بهتره ده ، ځکه د خُود ساخته اذکارو او دُعاګانو ویلو په نسبت هغه دُعاګانې ویل ډیرې بهترې دي کومې چې په قرآن کریم او صحیح احادیثو کې ذکر دي .

بیا خاصکر په صحیح احادیثو کې چې د نبی علیه السلام نه د دُعا کوم الفاظ رانقل شوي ما هماغه الفاظ رانقل کړي ، هیڅ تغیر او تبدیل مې په کې ندې کړی . او د هرې دُعا د پاره مې حوالې هم ذکر کړي ، ددې د پاره چې د لوستونکو زړه مطمئن شي ، چې دا دُعا په صحیح احادیثو کې ذکر ده ، خُود ساخته دُعا نده .

په قرآن کریم کې ذکر شوي بعضې دُعاګانې

﴿ نوبت : په قرآن کریم کې بعضې دُعاګانې په صیغو د جَمْعي سره ذکر شوي ، او بعضې په صیغو د مفرد سره ذکر شوي ، زه دواړه ځایه درته جدا جدا رانقل کوم ، مقررین ددې دواړو قسمه دُعاګانو نه استفاده کولې شي .

بیا خاصکر چې کله مقررین اجتماعي دُعا کوي نو دا د جَمْعي صیغو واله دُعاګانې دي او وایي ، ددې د پاره چې نور خلق هم ورسره په دې دُعا کې شریک شي ﴿ .

په قرآن کریم د جمعې په صيفو سره ذکر شوې دعاګانې :

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا ۖ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ . (۱)

وَتُبَّ عَلَيْنَا ۖ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ . (۲)

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۖ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ۖ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا ۖ وَاعْفِرْ لَنَا ۖ وَارْحَمْنَا ۖ أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ . (۳)

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً ۖ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ . (۴)

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ . (۵)

رَبَّنَا إِنَّا أَمْنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ . (۶)

رَبَّنَا أَمْنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ . (۷)

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَ إِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَ ثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ

الْكَافِرِينَ . (۸)

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا

(۱) البقرة آیه ۱۲۷ .

(۲) البقرة آیه ۱۲۸ .

(۳) البقرة آیه ۲۸۶ .

(۴) آل عمران آیه ۸ .

(۵) البقرة آیه ۲۵۰ .

(۶) آل عمران آیه ۱۶ .

(۷) المؤمنون آیه ۱۰۹ .

(۸) آل عمران آیه ۱۳۷ .

إِنَّكَ رَعُوفٌ رَحِيمٌ . (۱)

رَبَّنَا فَاعْفُ رَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَلَّنَا مَعَ الْآبِرَارِ . رَبَّنَا وَآيَتِنَا مَا وَعَدْتَنَا
عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْعِيمَةِ . إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْبِعَادَ . (۲)

رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَسِرِينَ . (۳)

رَبَّنَا آتِنَا لَنَا نُورَنَا وَاعْفُ رَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . (۴)

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ، وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ . (۵)

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ . رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

وَاعْفُ رَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . (۶)

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ . (۷)

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا . (۸)

رَبَّنَا أَصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۚ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ، إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا . (۹)

رَبَّنَا آمِنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ . (۱۰)

(۱) الحشر آیت ۱۰ .

(۲) آل عمران آیت ۱۹۳ ، ۱۹۴ .

(۳) الاعراف آیت ۲۳ .

(۴) التحریم آیت ۸ .

(۵) یونس آیت ۸۵ ، ۸۶ .

(۶) الممتحنہ آیت ۴ ، ۵ .

(۷) الاعراف آیت ۴۷ .

(۸) الفرقان آیت ۷۴ .

(۹) الفرقان آیت ۶۵ ، ۶۶ .

(۱۰) المائدہ آیت ۸۳ .

رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا. (۱)

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. (۲)

پہ قرآن کریم کی د مفرد پہ صیغہ سرہ ذکر شوہ دعا گاہی

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. (۳)

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ○ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ

وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ. (۴) رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا. (۵)

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ. (۶)

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ. (۷) رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي. (۸)

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الطَّيِّبِينَ. (۹) رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ. (۱۰)

رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ. (۱۱)

رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ. (۱۲)

(۱) الکہف آیہ ۱۰.

(۲) البقرہ آیہ ۲۰۱.

(۳) الانبیاء آیہ ۸۷.

(۴) ابراہیم آیہ ۴۰، ۴۱.

(۵) الاسراء آیہ ۲۴.

(۶) نوح آیہ ۲۸.

(۷) المؤمنون آیہ ۱۱۸.

(۸) القصص آیہ ۱۶.

(۹) الصافات آیہ ۱۰۰.

(۱۰) الانبیاء آیہ ۸۹.

(۱۱) آل عمران آیہ ۳۸.

(۱۲) القصص آیہ ۲۴.

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ○ وَيَتَيِّرْ لِي أَمْرِي ○ وَاخْلُلْ عُقْدًا مِّنْ لِّسَانِي ○ يَفْلِقْهَا قَوْلِي. (١)

رَبِّ رِذِّي عَلَيَّ. (٢)

رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزِ الشَّيْطَانِ ○ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ. (٣)

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا ○ وَالْحَقِّقْ بِالْصَّالِحِينَ ○ وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ○ وَاجْعَلْنِي

مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ. (٤)

رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ ○ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ

وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ. (٥)

رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ ○ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ

وَأَصْلِحْ لِي فِي دِينِي ○ إِنَّي تُبْتُ إِلَيْكَ ○ وَإِيَّكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. (٦)

رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ. (٧) رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ. (٨)

فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ○ أَنْتَ وَلِيَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ○ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا ○ وَالْحَقِّقْ بِالْصَّالِحِينَ. (٩)

حَسْبِيَ اللَّهُ ○ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ○ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ○ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. (١٠)

(١) طه ٢٥ ٢٨.

(٢) طه آية ١١٣.

(٣) الانبياء آية ٩٧، ٩٨.

(٤) الشعراء آية ٨٣ ٨٥.

(٥) النمل آية ١٩.

(٦) الاحقاف آية ١٥.

(٧) القصص آية ٢١.

(٨) النكبات آية ٣٠.

(٩) يوسف آية ١٠١.

(١٠) الفرة آية ١٢٩.

د قرآن د آیتونو نه مستفاد شوې دعاګانې

بعضې دعاګانې داسې دي چې هغه په همدې الفاظو سره په قرآن کریم کې نشته خو د قرآن د آیت نه مستفاد شوې وي ، زه درته هغه دعاګانې هم رانقل کوم او لاندې په حاشیه کې ورسره هماغه آیت هم رانقل کوم د کوم نه چې دا دعا مستفاد شوی .

اَللّٰهُمَّ حَبِّبْ اِلَيْنَا الْاِيْمَانَ وَزَيِّنْهُ فِي قُلُوْبِنَا، وَكَرِّهْ اِلَيْنَا الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ، وَاجْعَلْنَا مِنْ الرَّاشِدِيْنَ . (۱)

اَللّٰهُمَّ قَنِّ هُجَّ نَفْسِيْ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ . (۲)

اَللّٰهُمَّ كَثِّبْنِيْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ . (۳)

اَللّٰهُمَّ آتِنِي الْحِكْمَةَ الَّتِيْ مِنْ اَوْتَيْنَهَا فَقَدْ اُوْتِيَ خَيْرًا كَثِيْرًا . (۴)

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِيْ لِمَا اخْتَلَفَ فِيْهِ مِنَ الْحَقِّ بِاَذْنِكَ ، اِنَّكَ تَهْدِيْ مَنْ تَشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيْمٍ . (۵)

(۱) دا دعا د قرآن کریم د دې آیت نه مستفاد شوی :

﴿ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبِيْبُ الْاِيْمَانِ وَزَيَّنَّ لِيْ قُلُوْبِيْكُمْ وَكَرَّهَتْ اِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ اُولٰٓئِكَ هُمُ

الرَّاشِدُوْنَ ﴾ . سورة العنکبوت آیه ۷ .

(۲) دا دعا د قرآن کریم د دې آیت نه مستفاد شوی :

﴿ وَمَنْ يُؤْتِ شَيْءٌ نَفْسِهٖ قَاوَلًا هُمْ الْمُفْلِحُوْنَ ﴾ . سورة الطه آیه ۱۶ .

(۳) دا دعا د قرآن کریم د دې آیت نه مستفاد شوی :

﴿ يُعْطِيكَ اللّٰهُ الدِّيْنَ اَمَّنَا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ﴾ . سورة ابراهيم آیه ۲۷ .

(۴) دا دعا د قرآن کریم د دې آیت نه مستفاد شوی :

﴿ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَّشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوْتِيَ خَيْرًا كَثِيْرًا ﴾ . سورة البقرة آیه ۲۶۹ .

(۵) دا دعا د قرآن کریم د دې آیت نه مستفاد شوی :

﴿ هٰدِيَ اللّٰهُ اِلَيْكَ اِلْيَيْنَا اَمْتَوْنَا اِلْمَا اَخْتَلَفْنَا فِيمَا مِنْ الْحَقِّ يٰ اٰدِمُ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيْمٍ ﴾ . سورة

البقرة آیه ۲۱۳ .

په احاديثو کې ذکر شوې بعضې دُعاگانې

﴿نُوت: په احاديثو مبارکه و کې هم بعضې دُعاگانې په صيغو د جَمْعې سره ذکر شوي، او بعضې په صيغو د مفرد سره ذکر شوي، زه دواړه ځايه درته جدا جدا د حوالو سره رانقل کوم، او په هماغه الفاظويې رانقل کوم کوم چې په احاديثو کې ذکر دي، هيڅ تغير او تبديل په کې نه کوم. مقررین چې اجتماعي دُعا غواړي نو دا د جَمْعې صيغو واله دُعا دې اووايي ددې د پاره چې په دې کې ورسره دا نور خلق هم شریک شي.

د دُعا په سر کې به د الله ﷻ حَمْد او په نبي عليه السلام باندې درود شریف وي، بیا به دُعا وي، او په آخر کې به هم درود شریف وي، نو بیا داسې دُعا مقبوله وي﴾.

د الله ﷻ حمد و ثناء :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ. (۱)

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَعَزُّ جُنْدَهُ، وَتَصَرَّ عَبْدَهُ، وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، فَلَا شَيْءَ بَعْدَهُ. (۲)

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى جَلِيلِكَ بَعْدَ عَلَيْكَ، سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ. (۳)

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ. (۴)

(۱) صحيح البخاري كتاب الدعوات باب الدعاء عند الكرب رقم الحديث ۶۳۴۶، صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والإستغفار باب دعاء الكرب رقم الحديث ۸۳ (۲۷۳۰).

(۲) صحيح البخاري كتاب التفسير باب قوله القلندي وهي الأحزاب رقم الحديث ۴۱۱۴، صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والإستغفار باب التعلو من خز ما عمل ومن خز ما لم يُعمل رقم الحديث ۷۷ (۲۷۲۴).

(۳) تفسير البغوي ۱۰۷/۳ سورة المؤمن (غافر) في التبريح آية ۷. لتسير ابن كثير ج ۲ ص ۴۴۲، الرغبة والرهبة لغوام السنة رقم الحديث ۷۴۴، شعب الإيمان رقم الحديث ۳۵۸، لتسير الطبري ج ۱۷ ص ۴۳۷.

(۴) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب حُبُّ مَنْ قَالَ لَا يُجْزَى بِالْبَسْتَلَةِ رقم الحديث ۵۲ (۳۹۹)، سنن أبي داود رقم الحديث ۷۷۵ باب من رأى الأسفاح بسبحانك اللهم وبحمدك.

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ . (١)

په نبي عليه السلام باندې درود شريف

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَيُّدٌ
مَجِيدٌ . اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
إِنَّكَ حَيُّدٌ مَجِيدٌ . (٢)

په احاديثو کي د جمعې په صيفو سره ذکر شوې دُعاگانې :

اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مُوْجِبَاتِ رَحْمَتِكَ ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ ، وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ ، وَالْغَنِيَّةَ
مِنْ كُلِّ بَرٍّ ، وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ ، وَالتَّجَاةَ بِعَوْدِكَ مِنَ النَّارِ . (٣)
اَللّٰهُمَّ لَا تَدْعُ لَنَا ذُلًّا إِلَّا عَفْوَتَهُ ، وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجَتَهُ ، وَلَا دَيْنًا إِلَّا قَضَيْتَهُ ، وَلَا حَاجَةً مِنْ
حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا قَضَيْتَهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٤)

- (١) سنن الترمذي أَبَوَاتُ الدَّعَوَاتِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٣٥٠٥ .
(٢) صحيح البخاري كِتَابُ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ رقم الحديث ٣٣٧٠ ، صحيح مسلم كِتَابُ الصَّلَاةِ بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ التَّشْهِيدِ رقم الحديث ٦٥ (٤٠٥) .
(٣) المستدرک علی الصحیحین للحاکم کِتَابُ الدُّعَاءِ ، وَالتَّكْوِينِ ، وَالتَّهْلِيلِ ، وَالتَّنْسِيحِ وَالدُّعَاءِ ٧٠٦/١ رقم الحديث
١٩٢٥ وقال الحاكم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى غَرَضِ مُثْلِهِ . وَلَمْ يُعْرَفْ جَاهٌ .

دا مذکورہ دُعا په ترمذي او مشکوة کي په صيفو د مفرد سره هم ذکر ده : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ .
سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، أَسْأَلُكَ مُوْجِبَاتِ رَحْمَتِكَ ، وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ ،
وَالْغَنِيَّةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ ، وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ ، لَا تَدْعُ لِي ذُلًّا إِلَّا عَفْوَتَهُ ، وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجَتَهُ ، وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضًا
إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . سنن الترمذي بَابُ مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْحَاجَةِ رقم الحديث ٣٧٩ ، مشکوة المصابيح رقم
الحديث ١٣٢٧ (٦) ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ١٣٧٤ ، مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ٣٠٩٨ ، ورم ٢٩٥٣٢ ،
شعب الإيمان رقم الحديث ٢٩٩٥ ، الترغيب والترهيب للمطري رقم ١٠١٩ ، رياض الصالحين رقم الحديث ١٤٩٣ .

- (٤) مجمع الزوائد ومنبع الفوائد ١٥٧/١٠ رقم الحديث ١٧٢٦٦ كِتَابُ الْأَدْعِيَةِ بَابُ فِيمَا يُسْتَفْتَى بِهِ الدُّعَاءُ مِنْ حُسْنِ
الْعُنَاءِ عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . المعجم الاوسط للطبراني رقم الحديث ٣٣٩٨ .

اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ . (١)
 يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ كَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ . (٢)
 اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ . (٣)
 اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَكَعُوذُ بِكَ مِنْ
 شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَأَلَّتِ الْمُسْتَعَانُ . وَعَلَيْكَ الْبَلَاءُ .
 وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ . (٤)
 اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا ، وَآكِرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا ، وَأَعْظِمْنَا وَلَا تُخْزِنَا ، وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْخِرْنَا .
 وَأَرْضَ عَنَّا وَأَرْضْنَا . (٥)

- (١) صحيح مسلم كتاب القدر باب تضرع المؤمنين إلى الله تعالى القلوب كيف شاء . رقم الحديث ١٧ (٢٦٥٣).
 (٢) المستدرک علی الصحیحین للحاکم ٣١٧/٢ کتاب التفسیر ومن سورة آل عمران رقم الحديث ٣١٢٠ ،
 مسند احمد رقم الحديث ١٧٦٣٠ ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ١٩٩ ، شعب الایمان رقم الحديث ٧٣١ .
 دا مذكوره دُعا په صیغې د مفرد سره هم ذکر ده : اللَّهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ، كَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ . الادب المفرد
 مخرجاً للبخاري باب دَعَوَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٦٨٣ . سنن الرملي رقم الحديث ٢١٢٠ ، و رقم
 ٣٥٢٢ ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ٣٨٣٣ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٧٥٩ ، شعب الایمان رقم الحديث
 ٧٣٢ ، المستدرک علی الصحیحین رقم الحديث ١٩٢٦ .
 (٣) مجمع الزوائد باب الإحتياجات في الدعاء رقم الحديث ١٧٣٥٢ ، مسند احمد مخرجاً رقم الحديث ٧٩٧٢ ، كنز العمال
 رقم الحديث ٣٧٠٠ . حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ٢٢٣/٩ ، الدعوات الكبير رقم الحديث ٢٧٥ .
 دا مذكوره دُعا په صیغې د مفرد سره هم ذکر ده : اللَّهُمَّ أَعِزَّنِي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ . الادب
 المفرد مخرجاً باب دَعَوَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٦٩٠ ، سنن ابی داؤد رقم الحديث ١٥٢٢ ، مسند احمد
 رقم الحديث ٢٢١١٩ ، و رقم ٢٢١٢٦ ، مصنف ابن خزيمة رقم ٢٩٢٠٠ ، سنن النسائي رقم الحديث ١٣٠٣ .
 (٤) سنن الرملي أبواب الدعوات عن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم ٣٥٢١ ، كنز العمال رقم الحديث ٣٧٠٨ .
 (٥) مسند احمد مخرجاً رقم الحديث ٢٢٣ ، سنن الرملي أبواب التفسير القرآن باب: ومن سورة التوبة رقم
 الحديث ٣١٧٣ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ١٩٦١ ، و رقم الحديث ٣٢٧٩ ، مشكوة المصابيح
 رقم الحديث ٢٣٩٣ (١٣) ، مصنف عبدالرزاق الصنعاني رقم ٦٠٣٨ ، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ١٢٢٢ .

اللَّهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا ، وَأَجِرْنَا مِنْ خِلَافِ الدُّلْيَا ، وَعَذَابِ الْآخِرَةِ . (١)
 اللَّهُمَّ أَلِفَ بَيْنَ قُلُوبِنَا ، وَأَصْلَحْ ذَاتَ بَيْنِنَا ، وَاهْدِنَا سُبُلَ السَّلَامِ ، وَكُنْجَنَا مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
 النُّورِ ، وَجَنِّبْنَا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ، وَبَارِكْ لَنَا فِي أَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُلُوبِنَا
 وَأَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا ، وَتُبْ عَلَيْنَا ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ، وَاجْعَلْنَا هَاكِرِينَ لِنِعْمَتِكَ ،
 مُتَمِنِينَ بِهَا ، قَابِلِينَهَا وَأَتَيْنَهَا عَلَيْنَا . (٢)
 اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ، وَارْضَ عَنَّا وَتَقَبَّلْ مِنَّا وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ ، وَكُنْجَنَا مِنَ النَّارِ ، وَأَصْلَحْ
 لَنَا هَانِكَا كُلَّهُ . (٣)

اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ حَشَمَتِكَ مَا تَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ
 جَنَّتِكَ ، وَمِنْ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّلْيَا ، وَتَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُلُوبِنَا مَا
 أَحْيَيْتَنَا ، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا ، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا ، وَالصُّرُوكَ عَلَى مَنْ عَادَاكَ ،
 وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا ، وَلَا تَجْعَلِ الدُّلْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا ، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ
 لَا يَرْحَمُنَا . (٤)

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مُهْتَدِينَ ، غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ ، سَلَامًا لِأَوْلِيَائِكَ ، وَعَذَاوًا لِأَعْدَائِكَ .

- (١) مستد احمد مخرجا رقم الحديث ١٧٦٢٨ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ٦٥٠٨ ، المعجم
 الكبير للطبرانی رقم الحديث ١١٩٨ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ١٧٣٩٠ ، كنز العمال رقم الحديث ٥١٠٧ .
 (٢) سنن أبي داود كتاب الصلاة باب التَّكْهُّدِ رقم الحديث ٩٦٩ ، صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث ٩٩٦ ،
 المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ٩٧٧ .
 (٣) مستد احمد مخرجا رقم الحديث ٢٢١٨١ ، ورقم ٢٢٢٠١ ، مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ٢٩٣٥١ ، سنن
 ابن ماجه رقم الحديث ٣٨٣٦ ، شعب الایمان رقم الحديث ٨٥٣٨ ، المعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث ٨٠٧٢ ،
 كنز العمال رقم الحديث ٣٧٧١ .
 (٤) سنن الترمذي أبواب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ٣٥٠٢ ، مشكاة المصابيح كتاب
 الدعوات باب جامع الدعاء الفصل الثاني رقم الحديث ٢٢٩٢ (١١) ، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ١٠١٦١ ،
 شرح السنن للهروي رقم الحديث ١٣٧٣ ، كنز العمال رقم الحديث ٣٦١٥ .

لُحِبُّ بِحُبِّكَ مَنْ أَحَبَّكَ ، وَلُعَادِي بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ . اَللّٰهُمَّ هَذَا الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ الْإِجَابَةُ .
وَهَذَا الْجُهْدُ وَعَلَيْكَ التَّكْلَانُ . (١)

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ اَقْفَالَ قُلُوبِنَا بِذِكْرِكَ ، وَائْتِمِرْ عَلَيْنَا بِعِبَتِكَ مِنْ قَطْبِكَ ، وَاجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ
الصَّالِحِينَ . (٢)

نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ . نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا
وَمَا بَطَنَ . نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ . (٣)

اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كُلُّهُ . اَللّٰهُمَّ لَا قَابِضَ لَنَا بِسَطَّتْ ، وَلَا مُقَرِّبَ لَنَا بِاعَدَتْ ، وَلَا مُبَاعِدَ لَنَا
قَرَّبَتْ ، وَلَا مُعْطِيَ لَنَا مَنَعَتْ ، وَلَا مَانِعَ لَنَا اَعْطَيْتْ . اَللّٰهُمَّ ابْسُطْ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِكَ وَرَحْمَتِكَ
وَفَضْلِكَ وَرِزْقِكَ . اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اَسْأَلُكَ التَّعِيْمَ الْمُقِيْمَ الَّذِى لَا يَحُولُ وَلَا يَزُولُ . اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اَسْأَلُكَ
التَّعِيْمَ يَوْمَ الْعِيْلَةِ وَالْأَمْنِ يَوْمَ الْحَرْبِ . اَللّٰهُمَّ عَازِدًا بِكَ مِنْ سُوءِ مَا اَعْطَيْتَنَا ، وَهَرِّ مَا مَنَعْتَ
مِنَّا . اَللّٰهُمَّ حَبِّبْ اِلَيْنَا الْاِيْمَانَ وَزَيِّنْهُ فِى قُلُوبِنَا ، وَكَرِّهْ اِلَيْنَا الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ ،
وَاجْعَلْنَا مِنَ الرَّاشِدِينَ . اَللّٰهُمَّ تَوَقَّنَا مُسْلِمِينَ ، وَأَخْبِنَا مُسْلِمِينَ ، وَالْحَقُّنَا بِالصَّالِحِينَ ، غَيْرَ
خَرَايَا وَلَا مَفْتُونِينَ . اَللّٰهُمَّ قَاتِلِ الْكُفْرَةَ الَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيلِكَ ، وَيُكْذِبُوْنَ رُسُلَكَ ،
وَاجْعَلْ عَلَيْهِمْ رِجْزَكَ وَعَذَابَكَ . اَللّٰهُمَّ قَاتِلِ الْكُفْرَةَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتَابَ ، اِلَهَ الْحَقِّ . (٤)

(١) سنن الترمذى أبواب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ٣٠ رقم الحديث ٣٣١٩ ، مسند الزوار رقم
الحديث ٥٢٣٢ ، كنز العمال رقم الحديث ٣٦٠٨ .

(٢) كنز العمال كتاب الصلاة الباب الخامس : فى صلاة الجماعة وما يتعلق بها الفصل الرابع : فى الآذان والتعوذ فيه
وآدابه رقم الحديث ٢٠٩٩٠ .

(٣) صحيح مسلم كتاب الجنّة ومقالة لحييها وأفلها باب عزّ من مقعد التّوب من الجنّة أو النار عليه . وإتيان عذاب القبر
والتّعزّوينه رقم الحديث ٢٨٦٧ .

(٤) الأدب المفرد مخرجا باب دعوات النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ٦٩٩ ، مسند أحمد رقم الحديث ١٥٢٩٢ ،
السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ١٠٣٧٠ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٥٥٢٩ ، المستدرک على الصحيحين
للحاكم رقم الحديث ٣٣٠٨ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ١٠١١٢ ، كنز العمال رقم الحديث ٣٠٠٢٧ .

اَللّٰهُمَّ كِتَبْنَا عَلَى كَلِمَةِ الْعَدْلِ بِالرَّطَى وَالصَّوَابِ، وَلِقَاكِ الْكِتَابِ، هَادِيَيْن مَهْدِيَيْن، رَاضِيَيْن مَرْضِيَيْن، غَيْرَ ضَالِّيْن، وَلَا مُضِلِّيْن. (١)

اَللّٰهُمَّ اَلْبِسْنَا لِبَاسَ التَّقْوَى، وَاَلْزِمْنَا كَلِمَةَ التَّقْوَى، وَاجْعَلْنَا مِنْ اَوَّلِي النُّهَى، وَامْنِنَا جَنِّ تَرَضَى، وَادْخِلْنَا جَنَّةَ الْمَأْوَى، وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ بَرَّ وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، وَلَمْ يَلْهُمِ النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى، وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ تُبَيِّرُهُ لِلْيُسْرَى، وَتُجَنِّبُهُ الْعُسْرَى، وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَتَذَكَّرُ فَيَنْتَفِعُهُ الذِّكْرَى، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ سَعْيَنَا مَشْكُورًا، وَذَلْبَنَا مَغْفُورًا، وَلَقْنًا لَضَرَّةً وَسُرُورًا، وَاسْتِنَا سُنْدُسًا وَحَرِيرًا، وَاجْعَلْ لَنَا اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا، وَحَرِيرًا. (٢)

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. (٣)
اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ حَيُّدٌ مَجِيدٌ. اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ حَيُّدٌ مَجِيدٌ. (٤)

وَصَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

يَرْحِمُكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

(١) دا دُعَا د حضرت علي رضي الله عنه نه نقل ده. مصنف ابي ابي شيبة كِتَابُ الدُّعَاوِ حَاجَاة عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلًا دَعَايَا بَقِي مِنْ دُعَاوِ رَلَمُ الْحَدِيث ٢٩٥١٨.

(٢) دا دُعَا د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه نقل ده. مصنف ابي ابي شيبة كِتَابُ الدُّعَاوِ حَاجَاة عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رَلَمُ الْحَدِيث ٢٩٥٣٣.

(٣) صحيح البخاري كِتَابُ الدُّعَاوِ بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً» رَلَمُ الْحَدِيث ٦٣٨٩، وَرَلَمُ الْحَدِيث ٣٥٢٢ كِتَابُ قَلْبِهِ الْقُرْآنِ، صحيح مسلم كِتَابُ الدُّعَاوِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ بَابُ قَطْعِ الدُّعَاوِ بِاللّٰهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَلَمُ الْحَدِيث ٢٦٩٠.

(٤) صحيح البخاري كِتَابُ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ رَلَمُ الْحَدِيث ٣٣٧٠، صحيح مسلم كِتَابُ الصَّلَاةِ بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ الْعُظْمَى رَلَمُ الْحَدِيث ٦٥ (٣٠٥).

په احاديثو کې د مفرد په صيغو سره ذکر شوې دعاگانې :

که د چا سره موقع وي او په هره ورځ دا لاندې دعاگانې وايي نو دا ډیره بهتره ده ځکه دا مې د صحيح احاديثو نه راجمع کړي ، او کوم الفاظ چې د نبی علیه السلام نه نقل شوي هماغه مې رانقل کړي ، هيڅ تغير او تبديل مې په کې ندې کړی :

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ ، أَنْتَ الْحَقُّ ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ ، وَقَوْلُكَ الْحَقُّ ، وَلِقَاؤُكَ الْحَقُّ ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ ، وَالنَّارُ حَقٌّ ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ ، وَبِكَ أَمَنْتُ ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، وَإِلَيْكَ أُنَبِّئُ ، وَبِكَ خَاصَمْتُ ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ ، فَاعْفُ عَنِّي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ ، أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ . (۱)

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَيُّدٌ مَجِيدٌ . اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَيُّدٌ مَجِيدٌ . (۲)

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ . (۳)

اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ . (۴)

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ حَبِيبُ الْعَفْوِ فَاعْفُ عَنِّي . (۵)

(۱) صحيح البخاري كتاب التَّوْحِيدِ باب قول الله تعالى: {لِيُزَيِّنَ أَنْ يَتَذَلَّ الْأَكْلَامُ لِلَّهِ} رقم الحديث ۶۳۶۷ ، صحيح

مسلم باب الذِّمَّةِ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ وَبَيَّاتٍ رقم الحديث ۱۹۹ (۷۶۹)

(۲) صحيح البخاري كتاب أَعْوَابِ الْأَنْبِيَاءِ رقم الحديث ۳۳۷۰ ، صحيح مسلم كتاب الصَّلَاةِ باب الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَدِّ الشَّهَادَةِ رقم الحديث ۶۵ (۴۰۵) .

(۳) سنن الترمذي أبواب الدعوات عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باب ۹۲ رقم الحديث ۳۵۲۲

(۴) سنن الترمذي أبواب الدعوات عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۳۵۶۳ .

(۵) سنن الترمذي أبواب الدعوات عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باب ۸۵ رقم الحديث ۳۵۱۳ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ۱۹۴۲ ، مسند احمد رقم الحديث ۲۵۳۸۶ ، نصب الإیمان رقم الحديث ۳۴۲۶ .

- اللَّهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، كَتِّبْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ. (١)
- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتَّقَى، وَالْعَمَلَاتِ وَالْهَيْسَ. (٢)
- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْمَعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. (٣)
- اللَّهُمَّ اهْدِنِي وَسَدِّدْنِي. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالسَّادَاتِ. (٤)
- اللَّهُمَّ عَافِنِي مِنْ هَرَسِ سَنْعِي، وَبَصَرِي، وَلِسَانِي، وَقَلْبِي، وَهَرَسِ مَنِيَّتِي. (٥)
- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. (٦)
- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي. (٧)
- رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. (٨)

- (١) الادب المفرد مسجرجا للبخاري، بَابُ دَعَوَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رقم الحديث ٦٨٣. سنن الترمذي، رقم الحديث ٢١٤٠، ورقم ٣٥٢٢، سنن ابن ماجه رقم الحديث ٣٨٣٣، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٧٥٩، شعب اليمان رقم الحديث ٧٣٢، المستدرک على الصحيحين رقم الحديث ١٩٢٦.
- (٢) صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالْدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ بَابُ التَّعَوُّدِ مِنْ هَرَسِ مَا عَمِلَ وَمِنْ هَرَسِ مَا كَرِهَ يُعْمَلُ رقم الحديث ٧٢ (٢٧٢١)، سنن الترمذي رقم الحديث ٣٤٨٩.
- (٣) سنن ابن ماجه كتاب الدُّعَاءِ بَابُ الدُّعَاءِ بِالْعَفْوِ وَالْعَافِيَةِ رقم الحديث ٣٨٥١.
- (٤) صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالْدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ بَابُ التَّعَوُّدِ مِنْ هَرَسِ مَا عَمِلَ وَمِنْ هَرَسِ مَا كَرِهَ يُعْمَلُ رقم ٢٧٢٥.
- (٥) الادب المفرد مسجرجا للبخاري بَابُ دَعَوَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رقم الحديث ٦٦٣. قَالَ وَكَتَبَ: مَرْبِي يَغْفِرُ الزُّلْمَ وَالْفُجُورَ. سنن الترمذي رقم الحديث ٣٤٩٢ أَبْوَابُ الدُّعَوَاتِ. سنن ابى داود رقم الحديث ١٥٥١.
- (٦) سنن ابى داود بَابُ تَقْوِيَةِ أَبْوَابِ الزُّكُوفِ وَالسُّجُودِ بَابُ مَا يَقُولُ بَعْدَ التَّحَنُّنِ رقم الحديث ٩٨٥، سنن النسائي بَابُ الدُّعَاءِ بَعْدَ الذِّكْرِ رقم الحديث ١٣٠١. مسند احمد مسجرجا رقم الحديث ١٨٩٧٣، صحيح ابن خزيمة رقم الحديث ٧٢٣. المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ٩٨٥.
- (٧) صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالْدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ بَابُ قَطْلِ التَّقْوِيلِ وَالنَّسِيحِ وَالْدُّعَاءِ رقم الحديث ٢٣٩٧.
- (٨) سنن ابى داود بَابُ تَقْوِيَةِ أَبْوَابِ الْوُفْرِ بَابُ فِي الْإِسْتِغْفَارِ رقم الحديث ١٥١٦، الادب المفرد مسجرجا رقم الحديث ٦١٨، مسند احمد مسجرجا رقم الحديث ٣٧٢٦، سنن الترمذي رقم الحديث ٣٣٣٣، سنن ابن ماجه رقم ٣٨١٢.

- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا دَقَّةً، وَجِلَّةً، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلَايَتَهُ وَسِرَّهُ. (١)
- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي، وَبَارِكْ لِي فِي مَنَارِ رَقَّتِي. (٢)
- اللَّهُمَّ رَبِّ مُحَمَّدٍ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَأَذْهَبْ غَيْظَ قَلْبِي، وَأَجْزِني مِنْ مُضِلَّاتِ الْفِتَنِ. (٣)
- اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الشَّرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ لَقِّنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالْثَّلَجِ وَالْبَرْدِ. (٤)
- رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي كُلِّهِ، وَمَا آتَيْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطَايَايَ، وَعَمْدِي وَجَهْلِي وَهَرِي، وَكُلَّ ذَلِكَ عِنْدِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَأَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (٥)
- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَأَخْسِنْ شَيْطَانِي، وَفَكَ رَهَائِي، وَاجْعَلْنِي فِي النَّدَى الْأَعْلَى. (٦)
- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَخَطَايَايَ وَعَمْدِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَهِدُّكَ لِأَرْشِدِ أُمُورِي، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي. (٧)

- (١) صحيح مسلم كتاب الصَّلَاةِ بَابُ مَا يُقَالُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ رقم الحديث ٤٨٣.
- (٢) سنن الترمذي أَبْوَابُ الدَّعَوَاتِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٣٥٠٠. صحيح الجامع الصغير رقم الحديث ١٢٦٥.
- (٣) عمل اليوم والليلة لابن السني بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا غَضِبَ رقم الحديث ٤٥٥، و رقم الحديث ٦٢٢، مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ٢٦٥٧٦، الدعاء للطبراني رقم الحديث ١٤٣٩، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٧٨٥، الدعوات الكبير رقم الحديث ٣٧٣.
- (٤) صحيح البخاري كتاب الأَذَانِ بَابُ مَا يَقُولُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ رقم الحديث ٧٤٤، صحيح مسلم كتاب التَّسْبِيحِ وَالسُّجُودِ بَابُ مَا يُقَالُ بَيْنَ الْكَبِيرَةِ وَالْإِخْرَامِ وَالْقِرَاءَةِ رقم الحديث ٥٩٨.
- (٥) صحيح البخاري كتاب الدَّعَوَاتِ بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ رقم ٦٣٩٨. صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالْإِسْتِغْفَارِ بَابُ التَّعَاوُنِ مِنْ قَوْمٍ مَاعُولٍ وَمِنْ قَوْمٍ مَالِكٍ يُعْمَلُ رقم ٢٧١٩.
- (٦) سنن أبي داود أَبْوَابُ النُّوْمِ بَابُ مَا يُقَالُ عِنْدَ النَّوْمِ رقم الحديث ٥٠٥٢.
- (٧) صحيح ابن حبان محققا بَابُ الْأَدْعِيَةِ وَكُلُّ مَا يُسْتَعْتَبُ لِلتَّوَكُّلِ أَنْ يُسْأَلَ اللَّهَ جَلَّ وَعَلَا الْهِدَايَةَ لِأَرْشَادِ أُمُورِهِ رقم ٩٠١.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي، أَعُوذُ بِاللهِ مِنْ هَبِيتِ الْمَقَامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (١).
اللَّهُمَّ إِنِّي فَكَلْتُ نَفْسِي فَلَمَّا كَثُرُوا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّلُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ،
وَارْحَنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٢).

اللَّهُمَّ مَغْفِرَتُكَ أَوْسَعُ مِنْ دُؤُوبِي وَرَحْمَتُكَ أَرْحَى عِنْدِي مِنْ عَمَلِي (٣).
اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا
أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعْرِضُ مَنْ
عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ (٤).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَكَحُولِ عَافِيَتِكَ، وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ، وَجَمِيعِ
سَخَطِكَ (٥).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ،
وَعَلْبَةِ الرِّجَالِ (٦).

(١) سنن النسائي كتاب قيام الليل وتكثير الثمار باب ذكر ما شتفت به القيامة رقم الحديث ١٦١٧، سنن ابن ماجه
كتاب إقامة الصلاة والسنة فيها باب ما جاء في الدعاء إذا قام الرجل من الليل رقم الحديث ١٣٥٦. مسند احمد مخرجا
رقم الحديث ٢٥١٠٢، صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ٢٦٠٢، المعجم الاوسط رقم الحديث ٨٢٢٧.

(٢) صحيح البخاري كتاب الأذان باب الدعاء قبل السلام رقم الحديث ٨٣٣.

(٣) المستدرک علی الصحیحین للحاکم كتاب الدعاء، والتكبير، والتلهيل، والتسبيح والذكر رقم الحديث ١٩٩٤،
شعب الایمان رقم الحديث ٦٧٢٣ معالجة كل ذنب بالتوبة.

(٤) سنن ابی داود باب تغريب أبواب الرثي باب القنوت في الرثي رقم الحديث ١٦٢٥، سنن الترمذي أبواب الرثي
باب ما جاء في القنوت في الرثي رقم الحديث ٤٦٤، سنن ابن ماجه كتاب إقامة الصلاة والسنة فيها باب ما جاء في القنوت في
الرثي رقم الحديث ١١٧٨، سنن النسائي رقم الحديث ١٧٤٦.

(٥) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب أنكر أهل الجنة المقراء وأنكر أهل النار النساء وبنيان
الجنة والنساء رقم الحديث ٢٧٣٩ (٧٧٣٩). سنن ابی داود رقم الحديث ١٥٢٥.

(٦) الادب المفرد مخرجا للبخاري باب دعوات النبي صلى الله عليه وسلم رقم ٦٧٢، مصنف ابن أبي شيبة رقم ٢٩١٤١.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْهَرَمِ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ. (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَلَكَةِ الدِّينِ، وَهَلَكَةِ الْعُدُوِّ. (٢)

(اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ) مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَهَمَالَةِ الْأَعْدَاءِ. (٣)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ، وَالْجُنُونِ، وَالْجَذَامِ، وَمِنْ سَيِّئِ الْأَسْقَامِ. (٤)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَرٍ مَا عَمِلْتُ، وَهَرٍ مَا لَمْ أَعْمَلْ. (٥)

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّامَاتِ مِنْ هَرٍ مَا خَلَقَ. (٦)

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّامَةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ، وَهَرٍ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ

(١) صحيح البخاري كتاب الدعوات باب التَّعَوُّذِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ رقم الحديث ٦٣٦٧، ورم الحديث ٢٨٢٣ كتاب الجهاد والسير باب مَا يُتَعَوَّذُ مِنَ الْجُبْنِ، صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاشتغال باب التَّعَوُّذِ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَغَيْرِهِ رقم الحديث ٥٠ (٢٧٠٦)، ورم الحديث ٧٣ (٢٧٢٢)، سنن أبي داود رقم الحديث ١٥٢٠. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. صحيح البخاري كتاب الجهاد والسير باب مَا يُتَعَوَّذُ مِنَ الْجُبْنِ رقم الحديث ٢٨٢٢.

(٢) سنن النسائي كتاب الاستعاذة الإشتعاذة مِنْ هَلَكَةِ الدِّينِ رقم الحديث ٥٣٧٥، مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ٦٦١٨، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ٧٨٥٧، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٩٣، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ١٩٢٥، الدعوات الكبير رقم الحديث ٣٦٢.

(٣) صحيح البخاري كتاب الدعوات باب التَّعَوُّذِ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ رقم الحديث ٦٣٢٧، صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاشتغال باب فِي التَّعَوُّذِ مِنْ سُوءِ الْقَضَاءِ وَدَرْكِ الشَّقَاءِ وَغَيْرِهِ رقم الحديث ٢٧٠٧.

(٤) سنن أبي داود باب تَرْجِيْعِ أَبْوَابِ الْوَلِيِّ بَابُ فِي الْإِسْتِعَاذَةِ رقم الحديث ١٥٥٢، سنن النسائي كتاب الاستعاذة الإشتعاذة مِنْ الْجُنُونِ رقم الحديث ٥٣٩٣.

(٥) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاشتغال باب التَّعَوُّذِ مِنْ هَرٍ مَا عَمِلْتُ وَمِنْ هَرٍ مَا لَمْ أَعْمَلْ رقم الحديث ٦٦ (٢٧١٦)، سنن أبي داود رقم الحديث ١٥٥٠.

(٦) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاشتغال باب فِي التَّعَوُّذِ مِنْ سُوءِ الْقَضَاءِ وَدَرْكِ الشَّقَاءِ وَغَيْرِهِ رقم الحديث ٢٧٠٨.

يَخْضُرُونَ . (١)

أَعُوذُ بِاللّهِ السَّرِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَزْرَةٍ، وَلَعْنَةٍ، وَلَكْهٍ، (٢)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْأَرْبَعِ : مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ ، وَمِنْ لَفْسٍ
 لَا تَشْبَعُ ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ. (٣)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ صَلَاحٍ لَا تَنْفَعُ. (٢) اللَّهُمَّ حَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا. (٣)
اللَّهُمَّ حَبِّبْ لِي مَنَاسِكَ الْأَخْلَاقِ، وَالْأَهْوَاءِ، وَالْأَعْمَالِ، وَالْأَذْوَاءِ. (٤)
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا. (٥)

(۱) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۶۵۷۳ ، ورقم الحديث ۲۳۸۳۹ ، ورقم الحديث ۶۶۹۶ ، سنن ابی داود كتاب الطهارة باب كيف الزكوة رقم الحديث ۳۸۹۳ ،

(٢) سنن أبي داود أبواب تفریع الاستیعاف الصلاة باب من رأى الاستیعاف یجبألكه اللهم و یخدیك رقم الحديث ٧٧٥. سنن الترمذي رقم الحديث ٢٤٢.

(٣) من النسائي **كِتَابُ الْإِسْتِثْقَاةِ** **الْإِسْتِثْقَاةُ مِنَ الْغَيْرِ لَا تَشْفَعُ** . رقم الحديث ٥٢٦٧ . من أبي داود **بَابُ غَيْرِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ** **الرُّبُوبِ** **بَابُ فِي الْإِسْتِثْقَاةِ** . رقم الحديث ١٥٢٨ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْتَجَبُ ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ ، وَمِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعِ . سنن الترمذي : أبواب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ٣٣٨٢ ، سنن أبي داود رقم الحديث ١٥٣٩ .

(٣) سنن أبي داود باب تغريب أبواب الوشم باب في الاستعداد رقم الحديث ١٥٢٩. صحيح ابن حبان مغرجه باب الاستعداد رقم ما مضى له أن يتوكلوا بالله وحده وعلا من الصلاة التي لا تلتفع. ومن الناس التي لا تلتفع رقم الحديث ١٠١٥، الدرر الكامنة رقم الحديث ٣٥٩.

(٥) مسند احمد مغرّجا رقم الحديث ٢٢٢١٥ ، مسند اسحاق بن راهويه رقم الحديث ٩٠٩ ، صحيح ابن خزيمة رقم الحديث ٨٣٩ ، صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث ٧٣٧٢ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ٣٦٢٩ ، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ٩٣٦ ، شعب الایمان رقم الحديث ٢٦٦ .

(٦) المستترك على الصحيحين للحاكم
المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٣٦ .

(٧) سنن ابن ماجه : كِتَابُ إِكَامَةِ الصَّلَاةِ وَالسُّنَنِ لِمَا بَابُ مَا يُقَالُ بِفَعْلٍ التَّسْلِيمِ رقم الحديث ٩٢٥ . منه احمد مخرجا
 رقم الحديث ٢٦٥٢١ ، المصمم الكبير للطبراني رقم الحديث ٦٨٥ ، مصنف عبدالرزاق الصنعاني رقم الحديث ٣١٩١ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ. (١)
 اللَّهُمَّ اقْضِ عَنِّي بِمَا عَلَّمتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَارْزُقْنِي عِلْمًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ. (٢)
 اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقِي، فَأَحْسِنْ خُلُقِي. (٣)
 اللَّهُمَّ قِنِّي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ. (٤) اللَّهُمَّ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (٥)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ
 فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ. (٦)
 اللَّهُمَّ رَبَّ جَبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ أَعِزَّنِي مِنْ حَزَنِ النَّارِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ. (٧)

- (١) صحيح ابن حبان مخرجا كتاب العلم. وَكُتِبَ مَا يَجِبُ عَلَى الْمَرْءِ: أَنْ يَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَى عِلْمًا نَافِعًا.... رقم ٨٢، المعجم
 الاوسط رقم ٩٠٥٠، السنن الكبرى للنسائي كتاب الاستيعاذة من علمٍ لا ينفع رقم ٧٨١٨.
 (٢) سنن ابن ماجه باب الإلتفات بالعلم والعقل به. رقم الحديث ٢٥١. سنن الترمذي أبواب الدعوات عن رسول الله صلى
 الله عليه وسلم. رقم الحديث ٣٥٩٩.
 (٣) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ٣٨٢٣، رقم الحديث ٢٢٣٩٢، ورقم الحديث ٢٥٢٢١، مسند ابى شيهة رقم
 الحديث ٣٦٧، شعب الایمان رقم الحديث ٨١٨٣، الدعوات الكبير رقم الحديث ٣٨٨.
 (٤) سنن ابى داود أبواب النور باب ما يُقال عند النور. رقم الحديث ٥٠٣٥، سنن الترمذي أبواب الدعوات رقم
 الحديث ٣٣٩٨.
 (٥) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ١٨٠٥٦.

اللَّهُمَّ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ الْبَاسِ، فَإِنَّ مَنْ تُخْزِي يَوْمَ الْبَاسِ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ. عمل اليوم والليلة
 لابن السني باب ما يقول في ذمِّ صلاح الفُحج رقم الحديث ١٢٨، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٢٥٢٤. امالي ابن
 بشران الجزء الثاني رقم الحديث ١٢٨١.

(٦) صحيح البخاري كتاب التكاليف باب التَّوَهُُّدِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ رقم الحديث ١٣٧٧، صحيح مسلم كتاب التساجد
 ومواضع الصلاة باب ما يُستَعَاذُ بِهِ فِي الصَّلَاةِ رقم الحديث ٥٨٨.

(٧) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ٢٢٣٢٢، السنن الكبرى للنسائي كتاب التساجد كونه آخر من اليكرو والدعاء بعد
 التسليم رقم الحديث ٢٢٦٩، ورقم الحديث ٧٩٠٥ كتاب الاستيعاذة من علمٍ لا ينفع رقم ٧٩٠٥، سنن النسائي رقم
 الحديث ١٣٣٥، المعجم الاوسط رقم الحديث ٣٨٥٨، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ٦٦١٠.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ. (١)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ، وَالْقِلَّةِ، وَالذِّلَّةِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَلَلِمَ، أَوْ أَلَلِمَ. (٢)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ، وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ. (٣)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ يُلْسِ الضَّجِيعُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَاكَةِ فَإِنَّهَا يُلْسِتِ
 الْبِطَانَةُ. (٤)
 اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ التَّفَاقُحِ، وَعَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ، وَلِسَانِي مِنَ الْكَذِبِ، وَعَيْنِي مِنَ الْخِيَاكَةِ،
 فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ، وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ. (٥)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ.
 اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيِّهَا وَمَوْلَاهَا. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ
 مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا. (٦)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ وَالْقَسْوَةِ، وَالْعَقْلَةِ.

(١) سنن النسائي كتاب الاستعاذه من الفقر رقم الحديث ٥٢٦٥.

(٢) سنن النسائي كتاب تفریع أبواب الولی باب فی الاستعاذه رقم الحديث ١٥٢٢.

(٣) سنن الترمذي أبواب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ٣٥٩١.

(٤) سنن أبي داود باب تفریع أبواب الولی باب فی الاستعاذه رقم الحديث ١٥٢٧.

(٥) الدعوات الكبير للبيهقي باب جامع ما كان يدعو به النبي صلى الله عليه وسلم ويأمر أن يدعو به رقم الحديث ٢٥٨.

كنز العمال رقم الحديث ٣٦٦٠، العرش والعرش للعراق السني.

(٦) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب الشعوذة من هو ما غول ومن هو ما لم يغول رقم الحديث

٧٣ (٢٧٢٢).

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَعَمَلٍ لَا يُزْفَعُ، وَقَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَقَوْلٍ لَا يُسْمَعُ. صحيح ابن حبان وذكرنا

يُسْتَحَبُّ لِلْمَرْءِ أَنْ يَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فِي الشَّعْوَذِ بِهَا أَلْهِيَاءَ مَعْلُومَةٍ رقم الحديث ٨٣، مسند أبي داود الطيالسي رقم الحديث

٢١١٩، مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ١٣٦٧٣، مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ٢٩١٢٨، سنن النسائي رقم

الحديث ٥٢٧٠، حسب الإيمان رقم الحديث ١٦٢٣.

وَالْعَيْنَةَ وَالذِّلَّةَ وَالْمُسْكِنَةَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَالْكَفْرِ . وَالْفُسُوقِ . وَالشَّقَاكِ . وَالنِّفَاكِ
وَالسُّنْعَةِ . وَالزِّيَامِ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الصَّمَمِ وَالْبَكَمِ وَالْجُنُونِ . وَالْجَذَامِ . وَالْبَرَصِ . وَسَيِّئِ
الْأَسْقَامِ . (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ . وَالْمَأْكَمِ وَالْمَغْرَمِ . وَمِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ . وَعَذَابِ
الْقَبْرِ . وَمِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ . وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغِي . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ . وَأَعُوذُ
بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ . اللَّهُمَّ اغْسِلْ عَنِّي خَطَايَايَ بِسَاءِ الثَّلَاجِ وَالْبَرَدِ . وَلَوْ قَلْبِي مِنْ
الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ . وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ
الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ . (٢)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَذَمِ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ التَّرَدِّي . وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْغَرَقِ . وَالْحَرَقِ .
وَالْهَرَمِ . وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَتَخَبَّطَنِي الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْمَوْتِ . وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ فِي سَبِيلِكَ
مُذْبِرًا . وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ لَدِيغًا . (٣)

اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ . وَبِعَاقَابِكَ مِنْ عِقَابِكَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي لَنَاءَ
عَلَيْكَ أَلْتَ كَمَا أَلْتَنِي عَلَى نَفْسِكَ . (٤)

(١) المستدرک علی الصحیحین للحاکم کتاب الدعاء . والتَّكْبِيرِ . وَالتَّهْلِيلِ . وَالتَّسْبِيحِ وَالذِّكْرِ رقم الحديث ١٩٣٣ ،
الدعاء للطبرانی رقم الحديث ١٣٣٣ ، المعجم الصغير للطبرانی رقم الحديث ٣١٦ ، مجمع الزوائد ومنبع الفوائد رقم الحديث
١٧١٧٢ باب مَا يُسْتَعَاذُ مِنْهُ ، صحيح الجامع الصغير وزباده رقم الحديث ١٢٨٥

(٢) صحيح البخاري كتاب الدعوات باب التَّعَوُّدُ مِنَ الْمَأْكَمِ وَالْمَغْرَمِ رقم الحديث ٦٣٦٨ . ورقم الحديث ٨٣٢ باب
الدُّعَاءُ قَبْلَ السَّلَامِ . صحيح مسلم رقم الحديث ٥٨٩ .

(٣) سنن أبي داود باب تَفْرِيعِ أَبْوَابِ الْوَلَرِ باب فِي الْإِسْتِعَاذَةِ رقم الحديث ١٥٢٢ . سنن النسائي كتاب الْإِسْتِعَاذَةِ
الْإِسْتِعَاذَةُ مِنَ التَّرَدِّي . وَالْهَرَمِ رقم الحديث ٥٥٣١ .

(٤) صحيح مسلم كتاب الصَّلَاةِ باب مَا يُقَالُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ رقم الحديث ٢٢٢ (٣٨٦) ، سنن أبي داود باب
تَفْرِيعِ أَبْوَابِ الْوَلَرِ باب الْفُلُوتِ فِي الْوَلَرِ رقم الحديث ١٣٢٧ ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ١١٧٩ ، سنن الترمذي رقم
الحديث ٣٥٦٦ ، سنن النسائي رقم الحديث ١٧٣٧ .

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُلْجَاؤُهَا مِنْ بَرٍّ وَلَا فَاجِرٍ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، وَذَرَأَ وَبَرَأَ، وَمِنْ شَرِّ مَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ، وَمِنْ شَرِّ مَا يَرْجُ فِيهَا، وَمِنْ شَرِّ مَا ذَرَأَ فِي الْأَرْضِ، وَمِنْ شَرِّ مَا يَهْلُجُ مِنْهَا، وَمِنْ شَرِّ فِتَنِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ طَارِقٍ إِلَّا طَارِقًا يَنْظُرُنِي بِخَيْرٍ، يَأْرَحُنِي. (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ، وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَشَرِّ فِتْنَةِ الْغِيْ وَشَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ. اللَّهُمَّ اغْسِلْ قَلْبِي بِمَاءِ الثَّلَاجِ وَالْبَرْدِ، وَنَقِّ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ، وَالْأَلَمِ وَالْمُغْرَمِ. (٢)

اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلْ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ. (٣)

اللَّهُمَّ رَبَّ جَبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. (٤)

(١) مسند احمد رقم الحديث ١٥٣٦١، و رقم الحديث ١٥٣٦٠.

(٢) صحيح البخاري كتاب الدعوات باب التَّعَوُّدِ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ رقم الحديث ٦٣٦٧، صحيح مسلم كتاب التساهج ومواضع الصلاة باب ما يستعاذ منه في الصلاة رقم الحديث ٥٨٩.

اللَّهُمَّ طَهِّرْني بِالثَّلَاجِ وَالْبَرْدِ، اللَّهُمَّ طَهِّرْني مِنَ الذُّنُوبِ وَالْخَطَايَا، كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْوَسَخِ، صحيح مسلم كتاب الصلاة باب ما يقول إذا رفع رأسه من الركوع رقم الحديث ٢٠٤ (٢٧٦).

(٣) صحيح مسلم كتاب الدعاء والدعاء والتوبة والاستغفار باب التَّعَوُّدِ مِنْ شَرِّ مَا عُولِ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ يُعْتَنَ رقم الحديث ٧١ (٢٧٢٠).

(٤) صحيح مسلم كتاب التساهج ومواضع الصلاة باب الدعاء في صلاة الليل وفيما هو رقم الحديث ٧٧٠.

رَبِّ أَعِني وَلَا تُعِنِّي، وَالصُّرِّي وَلَا تُصُرِّي، وَلَا تُنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ، وَيَسِّرْ لِي الْهُدَى،
وَالصُّرِّي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ. رَبِّ اجْعَلْ لِي هَكَذَا لَكَ، ذَكَرًا لَكَ، رَاهِبًا لَكَ، مِطْوَاهًا لَكَ، مُخْبِتًا
لَكَ، أَوْاهًا مُبِينًا، ثَقَبَلْ تَوْبَتِي، وَاغْسِلْ حَوْبَتِي، وَأَجِبْ دَعْوَتِي، وَكَبِّتْ حُجَّتِي، وَاهْدِ قَلْبِي،
وَسَدِّدْ لِسَانِي، وَاسْلُكْ سَخِيئَةً قَلْبِي. (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ
الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ
وَتَبِيتُكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَادَ بِهِ عَبْدُكَ وَتَبِيتُكَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ
قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ
قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا. (٢)

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، فَكُنْتُ لِنَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذَلِيلِي.

(١) الادب المفرد لمخرجها للبخاري باب دَعَوَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٦٦٥.

رَبِّ أَعِني وَلَا تُعِنِّي، وَالصُّرِّي وَلَا تُصُرِّي، وَلَا تُنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ، وَاهْدِ لِي الْهُدَى، وَيَسِّرْ لِي الْهُدَى، وَالصُّرِّي
عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي هَكَذَا لَكَ، ذَكَرًا لَكَ، رَاهِبًا لَكَ، مِطْوَاهًا لَكَ، مُخْبِتًا، أَوْ مُبِينًا، رَبِّ ثَقَبَلْ
تَوْبَتِي، وَاغْسِلْ حَوْبَتِي، وَأَجِبْ دَعْوَتِي، وَكَبِّتْ حُجَّتِي، وَاهْدِ قَلْبِي، وَسَدِّدْ لِسَانِي، وَاسْلُكْ سَخِيئَةً قَلْبِي. سنن أبي
داود باب تَفْرِيعِ أَبْوَابِ الْوَلَرِ باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا سَلَّمَ رقم الحديث ١٥١٠، سنن الترمذي رقم الحديث ٣٥٥١،
سنن ابن ماجه رقم الحديث ٣٨٣٠.

(٢) سنن ابن ماجه رِثَابُ الدُّعَاءِ باب الْجَوَامِعِ مِنَ الدُّعَاءِ رقم الحديث ٣٨٢٦، مسند احمد رقم الحديث ١٩٠١٩،
مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ٢٩٣٢٥، كنز العمال رقم الحديث ٣٩١٦.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ
وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ
إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ مُحَمَّدٌ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ بِكَ مِنْهُ عَبْدُكَ
وَرَسُولُكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَسْأَلُكَ مَا قَطَعْتَ لِي مِنْ أَمْرِ أَنْ تَجْعَلَ عَاقِبَتَهُ رَهْدًا. المستدرک علی
الصحيحين للحاكم رِثَابُ الدُّعَاءِ، وَالتَّكْوِينُ، وَالتَّغْلِيلُ، وَالتَّسْوِيجُ وَالدَّلِيلُ رقم الحديث ١٩١٢.

فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَتَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَتَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَكَبَيْتُكَ وَسَعَدَيْتُكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَكَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. (١)

اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، قَالِيَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اَللّٰهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، إِقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ. (٢)

اَللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَلِِّي فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ. (٣)

اَللّٰهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أُمْتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِي حُكْمِكَ، عَدُلٌ فِي قَضَائِكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَلْقَيْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلَاءَ حُرْنِي، وَذَهَابَ هَوْنِي. (٤)

(١) صحيح مسلم كتاب التَّسَاجِدِ وَمَوَاضِعِ الصَّلَاةِ بَابُ الدُّعَا فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ وَبَيَّاتِهِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ٧٧١.

(٢) صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالذُّعَاوِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ التَّوْبَةِ وَالْخُلُوعِ لِلتَّضَرُّعِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ٢٧١٣.

(٣) صحيح البخاري كتاب الدُّعَاوِ بَابُ الْفَضْلِ وَالِاسْتِغْفَارِ رَوَاهُ الْحَدِيثُ ٦٣٠٦.

(٤) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا قَالَ عَبْدٌ قَطُّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحُزْنٌ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أُمْتِكَ ..... إِلَّا أَذَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ، وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُرْلِهِ قَرَحًا. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لِمَ يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَعَلَّمَ هَؤُلَاءِ الْكِتَابَاتِ؟ قَالَ: أَجَلٌ، لِمَ يَكُونُ لِمَنْ سَبَقَهُمْ أَنْ يَتَعَلَّمَهُمْ. مسند أحمد رَوَاهُ الْحَدِيثُ ٣٣١٨، وَرَوَاهُ الْحَدِيثُ ٣٧١٢.

معنى ابن امي حبة رَوَاهُ الْحَدِيثُ ٢٩٣١٨، صحيح ابن حبان معرجا رَوَاهُ الْحَدِيثُ ٩٧٢، المعجم الكبير للطبراني رَوَاهُ الْحَدِيثُ ١٠٣٥٢، المسند بذكر علي الصحيحين للحاكم رَوَاهُ الْحَدِيثُ ١٨٧٧.

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا. (١)

اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ، وَالْفَقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. (دَا دُعَاوِي پیر و دل به کار دی) . (٢)

اللَّهُمَّ مَتِّعْنِي بِسَمْعِي وَبَصَرِي، وَاجْعَلْهُمَا الْوَارِثَ مِنِّي، وَالصُّرِّيَّ عَلَى عَدُوِّي، وَأَرِنِي مِنْهُ قَائِمِي. (٣)

اللَّهُمَّ قَنِّعْنِي بِسَارَرَاتِي، وَبَارِكْ لِي فِيهِ، وَاخْلُفْ عَلَى كُلِّ غَائِبَةٍ لِي بِخَيْرٍ. (٤)

اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَيَسِّرْ لِي أَبْوَابَ رِزْقِكَ. (٥)

اللَّهُمَّ اغْصِنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. (٦)

-
- (١) صحيح البخاري كِتَابُ الدَّعَوَاتِ بَابُ الدُّعَاءِ إِذَا التَّكَبُّعُ بِاللَّيْلِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٦٣١٦. صحيح مسلم كِتَابُ صَلَاةِ السَّافِرِينَ وَقَصْرِهَا بَابُ الدُّعَاءِ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ وَتَيَامُوه رَقْمُ الْحَدِيثِ ٧٦٣.
- (٢) سنن أبي داود أَبْوَابُ النَّوْمِ بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا أَضْبَحَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٥٠٩٠، سنن الترمذي رَقْمُ الْحَدِيثِ ٣٢٨٠.
- (٣) الأدب المفرد لمخرجنا للبخاري بَابُ دُعَاءِ الرَّجُلِ عَلَى مَنْ تَكَلَّمَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٦٥٠، المستدرک علی الصحیحین للحاکم كِتَابُ الدُّعَاءِ، وَالتَّكْبِيرِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّسْبِيحِ وَالدَّلِيلِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٩١٨، سنن الترمذي أَبْوَابُ الدَّعَوَاتِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٥٨٣/٥.
- (٤) المستدرک علی الصحیحین للحاکم كِتَابُ الدُّعَاءِ، وَالتَّكْبِيرِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّسْبِيحِ وَالدَّلِيلِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٨٧٨، و رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٦٧٦، و رَقْمُ الْحَدِيثِ ٣٣٢٠ قَلْبِي سُرُورًا وَالتَّغَلُّلِ، شعب الإيمان رَقْمُ الْحَدِيثِ ٣٧٥٦، الأدب المفرد لمخرجنا رَقْمُ الْحَدِيثِ ٦٨١، الأدب للبيهقي رَقْمُ الْحَدِيثِ ٧٦٩.
- (٥) مصنف ابن أبي شيبة كِتَابُ الدُّعَاءِ مَا يَدْعُو بِهِ الرَّجُلُ وَهُوَ فِي التَّسْجِدِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٢٩٧٦٥.
- (٦) سنن ابن ماجه كِتَابُ التَّسْجِدِ وَالتَّهَنُّاتِ بَابُ الدُّعَاءِ عِنْدَ خُحُولِ التَّسْجِدِ رَقْمُ الْحَدِيثِ ٧٧٣، الدعاء للطبرانی رَقْمُ الْحَدِيثِ ٣٢٧.

اللَّهُمَّ احْفَظْنِي بِالْإِسْلَامِ قَائِمًا، وَاحْفَظْنِي بِالْإِسْلَامِ قَائِدًا، وَاحْفَظْنِي بِالْإِسْلَامِ رَاقِدًا، وَلَا تُفْسِدْ لِي عَدُوًّا وَحَاسِدًا، وَاللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خَرَّائِثُهُ بِيَدِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَرَّائِثُهُ بِيَدِكَ. (١)

اللَّهُمَّ إِلَهَ جِبْرِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، وَإِلَهَ إِبْرَاهِيمَ، وَإِسْمَاعِيلَ، وَإِسْحَاقَ، عَافِنِي وَلَا تُسَلِّطَنَّ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ عَلَيَّ بِشَيْءٍ لَا طَاقَةَ لِي بِهِ. (٢)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي. اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ قُوَّتِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَخَفِي. (٣)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرَّهْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ حُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَأَسْأَلُكَ لِسَانًا صَادِقًا، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ، إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ. (٤)

اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبِ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي، وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَكَلِمَةَ الْإِخْلَاصِ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ، وَقُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقُطُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بِالْقَضَاءِ، وَبَرْدَ الْعُشْرِ بَعْدَ

(١) المستدرک علی الصحیحین للحاکم کتاب الدعاء، والتکبیر، والتهلیل، والتسبیح والذکر رقم الحديث ١٩٢٤، صحيح الجامع الصغير رقم الحديث ١٣٠١.

(٢) مصنف ابن أبي شيبة كتاب الدعاء الرجل يخاف السلطان ما يدعو؟ رقم الحديث ٢٩١٨٠.

(٣) سنن أبي داود أبواب النور باب ما يقول إذا أصبح رقم الحديث ٥٠٧٢.

“أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَخَفِي” قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ وَكَيْفَ يَغْنِي الْخَشْفُ.

(٤) مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ١٧١١٤، ورقم الحديث ١٧١٣٣، مصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث ٢٩٣٥٨.

صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ٩٣٥، ورقم الحديث ١٩٧٢، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٧١٣٥.

المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحديث ١٨٧٢، سنن الرملي أبواب الدعوات رقم الحديث ٣٤٠٧، سنن النسائي رقم الحديث ١٣٠٢.

الْمَوْتِ، وَلَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ طَمَإٍ مُضِرٍّ، وَفِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ.
اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هَذَا مُهْتَدِينَ. (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي
وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةً فِي قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَفْتُونٍ، وَأَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ
عَمَلٍ يَقْرِبُ إِلَى حُبِّكَ. (٢)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ
أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي، وَمِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ. (٣)

اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ إِلَيَّ وَاجْعَلْ خَوْفَكَ أَخَوْفَ الْأَشْيَاءِ إِلَيَّ، واقْطَعْ عَنِّي حَاجَاتِ
الدُّنْيَا بِالشَّوْقِ إِلَى لِقَائِكَ وَإِذَا أَقْرَزْتَ أَعْيُنَ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ دُلْيَاهُمْ فَأَقِرَّ عَيْنِي مِنْ عِبَادَتِكَ (٤)
اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي شَكُورًا، وَاجْعَلْنِي صَبُورًا، وَاجْعَلْنِي فِي عَيْنِي صَغِيرًا، وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ كَبِيرًا. (٥)
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ، وَالْعِفَّةَ، وَالْأَمَالَ، وَحُسْنَ الْخُلُقِ، وَالرِّضَا بِالْقَدَرِ. (٦)

(١) سنن السائي كتاب الشهر نوع آخر من الدعاء رقم الحديث ١٣٠٦.

(٢) سنن الترمذي أبواب تفسير القرآن باب: ومن سورته من رقم الحديث ٣٢٣٥. مسند أحمد رقم الحديث ٢٢١٠٨.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَأَقِصْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ
مَفْتُونٍ. سنن الترمذي أبواب تفسير القرآن باب: ومن سورته من رقم الحديث ٣٢٣٣.

(٣) سنن الترمذي أبواب الدعوات رقم الحديث ٣٢٩٠.

(٤) حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ٢٨٢/٨، كنز العمال الباب الثامن: الدعاء الفصل السادس: جوامع الأدعية رقم
الحديث ٣٦٤٨، ورقم الحديث ٣٨١٣، الفتح الكبير في ضم الزيادة إلى الجامع الصغير رقم الحديث ٢٤١١.

(٥) مجمع الزوائد ومنبع الفوائد كتاب الأذية باب الأذية السالفة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم التي دعاها وعلتها
رقم الحديث ١٧٤١٢، مسند البزار المنشور باسم البحر الزخار رقم الحديث ٤٢٣٩، كنز العمال رقم الحديث ٣٦٧٥.

(٦) الادب المفرد مخرجا باب من دعا الله أن يحسن خلقه للبخاري رقم الحديث ٣٠٧، الدعاء للطبراني رقم الحديث
١٢٠٤، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٦٠، حسب الايمان رقم الحديث ٨١٨١، كنز العمال رقم ٣٦٥٠.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ صِحَّةً فِي إِيْمَانِي، وَإِيْمَانًا فِي حُسْنِ خُلُقِي، وَكِبَارًا يَتَّبَعُهُ فَلَاحٌ وَرَحْمَةٌ مِنْكَ، وَعَافِيَةٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنْكَ وَرِطُونًا. (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي ضَعِيفٌ فَقَوِّ فِي رِطَاكَ ضَعْفِي، وَخُدْ لِي الْخَيْرَ بِنَاصِيَّتِي، وَاجْعَلِ الْإِسْلَامَ مُنْتَهَى رِضَائِي. اللَّهُمَّ إِنِّي ضَعِيفٌ فَقَوِّ، وَإِنِّي ذَلِيلٌ فَأَعِزَّنِي، وَإِنِّي فَقِيرٌ فَارْزُقْنِي. (٢)

اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْسَعَ رِزْقِكَ عَلَيَّ عِنْدَ كِبَرِ سِنِي وَالْقَطْلِ عُمُرِي. (٣)

اللَّهُمَّ افْتَحْ مَسَامِعَ قَلْبِي لِذِكْرِكَ، وَارْزُقْنِي طَاعَتَكَ، وَطَاعَةَ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَمَلًا بِكِتَابِكَ. (٤)

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَخْشَاكَ كَأَنِّي أَرَاكَ أَبَدًا حَتَّى أَلْقَاكَ، وَأَسْعِدْنِي بِتَقْوَاكَ، وَلَا تُشْقِنِي بِمَعْصِيَتِكَ، وَخِزْنِي فِي قَضَائِكَ، وَبَارِكْ لِي فِي قَدْرِكَ حَتَّى لَا أُحِبُّ تَعْجِيلَ مَا أَخَّرْتَ، وَلَا تُأَخِّرْ مَا عَجَلْتَ، وَاجْعَلْ غِنَايَ فِي نَفْسِي، وَأَمْتَعْنِي بِسُنْعِي وَبَصِيرِي، وَاجْعَلْهُمَا الْوَارِثَ مِنِّي، وَالصُّرْفِي عَلَى مَنْ فَكَّنِي، وَأَرِنِي فِيهِ ثَأْرِي ثِقَرًا بِذَلِكَ عَمِي. (٥)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَسْأَلَةِ، وَخَيْرَ الدُّعَاءِ، وَخَيْرَ النَّجَاحِ، وَخَيْرَ الْعَمَلِ، وَخَيْرَ الثَّوَابِ، وَخَيْرَ الْحَيَاةِ، وَخَيْرَ الْمَمَاتِ، وَكَيْتَبْنِي وَثَقِّلْ مَوَازِينِي، وَحَقِّقْ إِيْمَانِي، وَارْفَعْ دَرَجَاتِي، وَتَقَبَّلْ صَلَاتِي.

(١) المسطورك على الصحيحين للحاكم كِتَابُ الدُّعَاءِ، وَالتَّكْوِينِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّسْبِيحِ وَالدُّعَاءِ رِقم الحديث ١٩١٩.

مسند احمد مخرجا رِقم الحديث ٨٢٧٢.

(٢) المسطورك على الصحيحين للحاكم كِتَابُ الدُّعَاءِ، وَالتَّكْوِينِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّسْبِيحِ وَالدُّعَاءِ رِقم الحديث ١٩٧١.

مصنف ابن ابي شيبة رِقم الحديث ٢٩٣٥٣، المعجم الاوسط ٣٥٨٥، شرح مشكل الآثار رِقم الحديث ١٨٠.

(٣) المسطورك على الصحيحين للحاكم كِتَابُ الدُّعَاءِ، وَالتَّكْوِينِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّسْبِيحِ وَالدُّعَاءِ رِقم الحديث ١٩٧٨.

المعجم الاوسط رِقم الحديث ٣٦١١، الدعاء للطبراني رِقم الحديث ١٠٢٩.

(٤) الدعاء للطبراني تَابَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهِ يَوْمَ سَائِرِ لَهَارِهِ رِقم الحديث ١٢٥١، المعجم الاوسط

رِقم الحديث ١٢٨٦، وِرِقم الحديث ٥٣٢١، كنز العمال رِقم الحديث ٣٦٥٥، وِرِقم الحديث ٥٠٥١.

(٥) الدعاء للطبراني تَابَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهِ يَوْمَ سَائِرِ لَهَارِهِ رِقم الحديث ١٢٢٢، المعجم الاوسط

لِلطَّبْرَانِي رِقم الحديث ٥٩٨٢ تَابَ الْبَيْهَقِيُّ مِنْ إِسْنَادِهِ مُخْتَصَرًا.

وَاعْفِرْ خَطِيئَتِي، وَأَسْأَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ قَوَاتِحَ الْخَيْرِ وَخَوَائِصَهُ، وَجَوَامِعَهُ، وَأَوَّلَهُ، وَآخِرَهُ وَبَاطِنَهُ، وَالدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ آمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا آتَى، وَخَيْرَ مَا أَفْعَلُ، وَخَيْرَ مَا أَعْمَلُ ، وَخَيْرَ مَا بَطَّنَ، وَخَيْرَ مَا ظَهَرَ، وَالدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ آمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَرْفَعَ ذِكْرِي، وَتَضَعْ وَزْرِي، وَتُضِلِّحَ أَمْرِي، وَتُطَهِّرَ قَلْبِي، وَتُحَصِّنَ فَرْجِي، وَتُنَوِّرَ لِي قَلْبِي، وَتَغْفِرَ لِي ذَنْبِي، وَأَسْأَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ آمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَبَارِكَ لِي فِي نَفْسِي، وَفِي سَعْيِي، وَفِي بَصَرِي، وَفِي رُوحِي، وَفِي خَلْقِي، وَفِي خُلُقِي، وَفِي أَهْلِي، وَفِي مَحْيَايَ، وَفِي مَمَاتِي، وَفِي عَمَلِي، فَتَقَبَّلَ حَسَنَاتِي، وَأَسْأَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ آمِينَ . (١)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِيشَةً نَقِيَّةً، وَمَمَاتَةً سَوِيَّةً، وَمَرَدًّا غَيْرَ مُخْزٍ، وَلَا قَاضِحٍ . (٢)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ يَوْمِ الشُّوْمِ، وَمِنْ لَيْلَةِ الشُّوْمِ، وَمِنْ سَاعَةِ الشُّوْمِ، وَمِنْ صَاحِبِ الشُّوْمِ، وَمِنْ جَارِ الشُّوْمِ فِي دَارِ الْمَقَامَةِ . (٣)

اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هَذَا النَّهَارِ صَلَاحًا، وَأَوْسَطَهُ فَلَاحًا، وَآخِرَهُ نَجَاحًا . أَسْأَلُكَ خَيْرَ الدُّنْيَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٤)

(١) المستدرک علی الصحیحین للحاکم کتَابُ الدُّعَاوِ، وَالتَّكْوِيْمِ، وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّنْسِيْحِ وَالدِّكْرِ رِقمُ الْحَدِيثِ ١٩١١ .
المعجم الكبير للطبراني رِقمُ الْحَدِيثِ ٧١٧ .

(٢) المستدرک علی الصحیحین للحاکم رِقمُ الْحَدِيثِ ١٩٨٦ ، المعجم الكبير للطبراني رِقمُ الْحَدِيثِ ١٣٢٨٨ ،
الدعوات الكبير رِقمُ الْحَدِيثِ ١٩٦ ، مسند الشهاب القطاعي رِقمُ الْحَدِيثِ ١٣٩٩ .

(٣) الدعاء للطبراني بَابُ مَا اسْتَعَاذَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا أَمَرَ أَنْ يُسْتَعَاذَ بِهِ رِقمُ الْحَدِيثِ ١٣٣٨ ، المعجم
الكبير للطبراني رِقمُ الْحَدِيثِ ٨١٠ ، صحيح الجامع الصغير وزيادته رِقمُ الْحَدِيثِ ١٢٩٩ حرف الألف . سلسلة الأحاديث
الصحيحة للإمامي رِقمُ الْحَدِيثِ ١٣٣٣ .

(٤) مصنف ابن أبي شيبة كِتَابُ الدُّعَاوِ مَا اسْتَعَاذَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَضْبَحَ رِقمُ الْحَدِيثِ ٢٩٢٧٧ .

اللَّهُمَّ الطِّفُّ لِي فِي تَيْسِيرِ كُلِّ عَسِيرٍ ، فَإِنَّ تَيْسِيرَ كُلِّ عَسِيرٍ عَلَيْكَ يَسِّرُهُ . وَأَسْأَلُكَ الْيُسْرَ
وَالْمَعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . (١)

اللَّهُمَّ اهْدِنِي مِنْ عِنْدِكَ ، وَأَفِضْ عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ ، وَالشُّرَّ عَلَيَّ مِنْ رَحْمَتِكَ ، وَأَلْزِلْ عَلَيَّ مِنْ
بَرَكَاتِكَ . (٢)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ حَارِ السُّوءِ ، وَمِنْ زَوْجِ تَشْوِيْبِي قَبْلَ الْمَشِيْبِ ، وَمِنْ وَلَدٍ يَكُونُ عَلَيَّ
رَبًّا ، وَمِنْ مَالٍ يَكُونُ عَلَيَّ عَذَابًا ، وَمِنْ خَلِيلٍ مَأْكِرٍ ، عَيْنُهُ تَرَانِي وَقَلْبُهُ تَرَعَانِي إِنْ رَأَى حَسَنَةً
دَفَنَهَا ، وَإِذَا رَأَى سَيِّئَةً أَذَاعَهَا . (٣)

اللَّهُمَّ اجْعَلْ خَيْرَ عُمْرِي آخِرَهُ ، وَخَيْرَ عَمَلِي خَوَاتِمَهُ ، وَخَيْرَ أَيَّامِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (٤)

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ . (٥)

اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَلِّبِي ، وَأَسْتَهْدِيكَ لِأَرْهَدِ أَمْرِي ، وَأَتُوبُ إِلَيْكَ فَتُبْ عَلَيَّ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي
فَاجْعَلْ رَغْبَتِي إِلَيْكَ ، وَاجْعَلْ غِنَائِي فِي صَدْرِي ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا رَزَقْتَنِي ، وَتَقَبَّلْ مِنِّي ، إِنَّكَ
أَنْتَ رَبِّي . (٦)

(١) مجمع الزوائد ومنبع الفوائد كتاب الأذعية تأليفه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم التي دعا بها وعلمها

رقم الحديث ١٧٣٢٣ ، كنز العمال رقم الحديث ٣٦٥٨ ،

(٢) عمل اليوم والليلة لابن السني باب ما يقول في دُبر صلاة الصبح ١٣٣ ، ورم الحديث ١٣٢ . المعجم الكبير للطبراني

رقم الحديث ٩٣٠ .

(٣) الدعاء للطبراني باب ما استغاث به النبي صلى الله عليه وسلم وما أمر أن يستغاث به رقم الحديث ١٣٣٩ ، سلسلة

الأحاديث الصحيحة للالباني رقم الحديث ٣١٣٧ .

(٤) دا دعا به حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه وبلغه . مصنف ابن أبي شيبة كتاب الدعاء رقم الحديث ٢٩٥١٠

ما ذكره عن أبي بكر ، وعمر رضي الله عنهما من الدعاء

(٥) سنن الترمذي أبواب الطهارة باب ما يقال بعد الوضوء رقم الحديث ٥٥ .

(٦) دا دعا به حضرت عمر رضي الله عنه د مانحه نه پس وبلغه . مصنف ابن أبي شيبة كتاب الدعاء ما يقال في دُبر

الصَّلَاةِ رقم الحديث ٢٩٢٦٨ ، ورم الحديث ٢٩٥١٣ ما ذكره عن أبي بكر ، وعمر رضي الله عنهما من الدعاء

اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ اِیْمَانًا لَا یَزُولُ ، وَكَعِیْنًا لَا یَنْقُذُ ، وَمُرَافَقَةً لِّبَیْتِنَا مُحَمَّدٍ فِیْ اَعْلٰی جَنَّةٍ

الْخُلْدِ . (١)

اَللّٰهُمَّ اَحْبِبْنِیْ عَلٰی سُنَّةِ نَبِیِّكَ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّم ، وَتَوَفَّنِیْ عَلٰی مِلَّتِهِ ، وَاجْعَلْنِیْ مِنْ مُضِلَّاتِ

الْفِتَنِ . (٢)

وَصَلِّ اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِیْنَ .

یَرْحَمُكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

(١) صحیح ابن حبان معرجا رقم الحديث ٧٠٦٧ یتقَابُ اِخْبَارِهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّم عَنْ مَتَابِعِ الصَّحَابَةِ .... و رقم الحديث ١٩٧٠ ذَكَرَ الذَّهَوِيُّ الَّذِي يُعْقَلُ سَائِلُ اللّٰهُ مَا سَأَلَ فِی مَوْضِعٍ مِنْ صَلَاتِهِ ، مصنف ابن ابی حنیة رقم الحديث ٢٩٥٣١ مَا جَاءَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ ، مسند احمد معرجا رقم الحديث ٣٧٩٧ . السنن الکبری للنسائی رقم الحديث ١٠٦٣٩ ، المعجم الکبیر للطبرانی رقم الحديث ٨٤١٦ .

(٢) حضرت عبد اللہ بن عمر رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمَا بہ یہ صفا بانندی دا مذکورہ دُعا ویلہ . السنن الکبری للبیہقی ج ١ باب دُخُولِ مَكَّةَ بَابُ الْخُرُوجِ اِلَى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَالشَّعْبِ بَيْنَهُمَا وَالذَّلَالَةُ عَلَيْنَا رقم الحديث ٩٣٣٩ ، السنن الصغیر للبیہقی یتقَابُ التَّنَائِلُ بَابُ الْخُرُوجِ اِلَى الصَّفَا رقم الحديث ١٦٣٩ .

په احاديثو کې د ذکر شوو دعاگانو نه مستفاد شوې دعاگانې

﴿نوبت: بعضې دعاگانې داسې دي چې بېینه همدغه الفاظيې په احاديثو کې ندي راغلي خو نبي عليه السلام بل چاته دعا کړې وي د هغې نه مُستفاد شوي وي، زه درته هغه دعاگانې ذکر کوم، او چې د کومو احاديثو نه مُستفاد شوي وي هغه احاديث هم درته لاندې په حاشيه کې ذکر کوم:﴾

- اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالِي، وَوَلَدِي، وَبَارِكْ لِي فِي مَا أُعْطَيْتَنِي. (۱)
 اللَّهُمَّ عَلِّمْنِي الْكِتَابَ. اللَّهُمَّ عَلِّمْنِي الْحِكْمَةَ. اللَّهُمَّ فَقِّهْنِي فِي الدِّينِ. (۲)
 اللَّهُمَّ كَثِّبْنِي وَاجْعَلْنِي هَادِيًا مَهْدِيًا. (۳)

(۱) دا دعا ددې حديث نه مُستفاد شوی: قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكْثِرْ خَادِمُكَ، قَالَ: «اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ، وَوَلَدَهُ، وَبَارِكْ لَهُ فِي مَا أُعْطِيَتْهُ». صحيح البخاري كتاب الدعوات باب قول الله تعالى: {وَصَلِّ عَلَيْهِمْ} وَمَنْ خَسَّ أَخَاهُ بِالذِّقَاءِ دُونَ كَفِّهِ رقم الحديث ۶۳۳۲، ورم الحديث ۶۳۳۲ باب دعوى النبي صلى الله عليه وسلم ليعادى ويكول العير ويكفر ماله، ورم الحديث ۶۳۷۸ باب الدعاء بكثرة المال مع البركة، ورم الحديث ۶۳۸۰ باب الدعاء بكثرة الولد مع البركة.

(۲) دا دعا ددې احاديثو نه مُستفاد شوی: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: ضَمِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: «اللَّهُمَّ عَلِّمْنِي الْكِتَابَ». صحيح البخاري كتاب العلم باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «اللَّهُمَّ عَلِّمْنِي الْكِتَابَ» رقم الحديث ۷۵.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: ضَمِنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى صَدْرِهِ، وَقَالَ: «اللَّهُمَّ عَلِّمْنِي الْحِكْمَةَ». صحيح البخاري كتاب أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم باب ذكر الوحي عيسى رضي الله عنه رقم الحديث ۳۷۵۶.
 عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْخَلَاءَ، فَوَضَعَتْ لَهُ وَضُوءًا، قَالَ: «مَنْ وَضَعَ هَذَا فَأَخْبِرْ». فَقَالَ: اللَّهُمَّ فَقِّهْنِي فِي الدِّينِ. صحيح البخاري كتاب الوضوء باب وضوء النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۱۴۳.

(۳) دا دعا ددې حديث نه مُستفاد شوی: عَنْ جَرِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: .... وَلَقَدْ هَكَّوْتُ إِلَيْهِ إِنْ لَا أَتُبْتُ عَلَى الْخَيْلِ، فَكَتَبَ بِحِدِّي فِي صَدْرِي، وَقَالَ: «اللَّهُمَّ كَثِّبْنِي وَاجْعَلْنِي هَادِيًا مَهْدِيًا». صحيح البخاري كتاب الجهاد والسير باب من لا يثبت على الخيل رقم الحديث ۳۰۳۶، ورم الحديث ۶۳۳۳.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفِرْدَوْسَ أَعْلَى الْجَنَّةِ . (١)

اللَّهُمَّ جَدِّ الْإِيْمَانِ فِي قَلْبِي . (٢)

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي . اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ النَّاسِ . اللَّهُمَّ اغْفِرْ

لِي ذَلْبِي . وَأَدْخِلْ لِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَدْخَلًا كَرِيمًا . (٣)

رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ . (٤)

په آخر کې درورد شریف او وایی : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ

عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَبِيدٌ مَجِيدٌ ١ . اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَبِيدٌ مَجِيدٌ ٢ . (٥)

(١) دا دُعا ددې حديث نه مُستفاد شوى ، نبي عليه السلام فرمايي : فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ . فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ . صحيح البخاري كتاب الجهاد والسير باب درجات المُجاهدين في سبيل الله رقم الحديث ٢٧٩٠ . و رقم الحديث ٧٢٢٣ كتاب التَّوَجُّيدِ

(٢) دا دُعا ددې حديث نه مُستفاد شوى : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « إِنَّ الْإِيْمَانَ لِيَخْلُقُ فِي جَوْفِ أَحَدِكُمْ كَمَا يَخْلُقُ الثَّوْبُ الْخَلْقُ . فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ يُجَدِّدَ الْإِيْمَانَ فِي قُلُوبِكُمْ . المستدرک على الصحيحين للحاكم كتاب الإِيْمَانِ رقم الحديث ٥ . المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ١٢٦٦٨ .

(٣) دا دُعا د بخاري شريف د حديث نه مُستفاد ده ، نبي عليه السلام ابو عامر عليه السلام او ابو موسى عليه السلام ته دُعا كړې وه : فَقَالَ (عليه السلام) : « اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبِيدِ أَبِي عَامِرٍ » . وَرَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطِئِهِ . ثُمَّ قَالَ : « اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ النَّاسِ » . فَقُلْتُ : وَلِي فَاسْتَغْفِرْ . فَقَالَ : « اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُبَيْسٍ ذَلْبَهُ ، وَأَدْخِلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَدْخَلًا كَرِيمًا » . صحيح البخاري كتاب التَّوَجُّيدِ باب غُرَاةِ أَوْعَاسٍ رقم الحديث ٢٢٢٣

(٤) دا دُعا ددې حديث نه مُستفاد شوى : عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ . إِبْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَحْمِلُ الرِّجَمَ . وَيُطْعِمُ الْمَسْكِينِ . فَهَلْ ذَاكَ نَالِيَهُ ؟ قَالَ : " لَا يَنْفَعُهُ . إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا : رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ . صحيح مسلم كتاب الإِيْمَانِ باب الدُّلِيلِ عَلَى أَنَّ مِنْ مَنَ عَلَى الْكَلْبِ لَا يَلْفُكُهُ عَنْهُ رقم الحديث ٢١١٢ .

(٥) صحيح البخاري كتاب أَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ رقم الحديث ٣٣٧٠ ، صحيح مسلم كتاب الصَّلَاةِ باب الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ التَّكْوِينِ رقم الحديث ٦٥ (٢٠٥) .

هغه آيتونه او دُعاگانې چې په هغې کې اسمِ اعظم دی

د ځنې آيتونو او دُعاگانو په باره کې په احاديثو مبارکه و کې ذکر شوي چې په دې کې اسمِ اعظم دی او ددې په وجه الله ﷻ د بندگانو دُعاگانې قبلوي، زما والدِ محترم "مولوي اول شاه صاحب دَامَتْ بَرَکَاتُهُمُ الْعَالِيَةُ" هم دا آيتونه او دُعاگانې راجمع کړي دي، زه درته يو څو آيتونه او دُعاگانې د حوالو سره ذکر کوم، ددې د پاره چې که څوک دا اووايي او بيا دُعا او غواړي نو الله تعالی به دده دُعا هم قبوله کړي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. (۱)

وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاجِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ. اَلَمْ. اَللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ. (۲)

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. (۳)

(۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} [الفاتحة آية ۱] قَالَ: هُوَ اسْمُ مَنْ أَسْمَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمَا بَيَّنَّهُ وَبَيَّنَّ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ إِلَّا كُنَّا بَيْنَ سَوَادِ الْعَيْنِ وَبَيْنَ بَيَاضِهَا مِنَ الْقُرْبِ. شعب الایمان رقم الحديث ۲۱۲۳، حلیة الاولیاء ج ۸ ص ۲۹۶.

(۲) عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ {وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاجِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} [البقرة آية ۱۶۳]، وَقَاتِحَةُ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ: { اَلَمْ. اَللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ } [آل عمران آية ۲]. سنن ابی داؤد باب تلمیذی أبواب الوتر باب الدُعا رقم الحديث ۱۳۹۶، سنن الترمذی رقم الحديث ۳۴۷۸، مصنف ابن ابی حنبله رقم الحديث ۳۹۳۶۳، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۷۶۱۱، سنن الدارمی رقم الحديث ۳۴۳۲، شعب الایمان رقم الحديث ۲۱۶۶، مشکوٰۃ المصابیح رقم الحديث ۲۲۹۱ (۵)، المعجم الکبیر للطبرانی رقم الحديث ۴۴۰، ورقم الحديث ۴۴۱.

(۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. قَالَ: سَأَلْتُ خَلِيلِي أَبَا الْقَاسِمِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ فَقَالَ: " يَا أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَعْلَيْكَ بِآخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ فَأَكْثِرْ قِرَاءَتَهَا ". فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ فَأَعَادَ عَلَيَّ. فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ فَأَعَادَ عَلَيَّ. الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبي) ۴۸/۱۸ سورة الحشر آية ۲۴. ← ← ← ←

قُلِ اللَّهُمَّ مَلِكُ الْمَلِكِ تُؤْتِي الْمَلِكَ مَنْ تَشَاءُ وَتُلْغِي الْمَلِكَ مَنْ تَشَاءُ : وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ .
وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ : إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . (١)

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ * إِيَّاكَ كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ . (٢)

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ : الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ : لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ :
مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ
عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ .

← ← ← عَنْ مِسْعَرٍ ، عَنْ سَيْعِ الشَّعْبِيِّ ، يَقُولُ : « إِسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ » . ثُمَّ قَرَأَ أَوْ قَرَأَتْ عَلَيْهِ { هُوَ اللَّهُ
الْخَالِقُ } [الْحَشْرُ آيَةُ ٢٤] إِلَى آخِرِهَا ، « وَإِذَا دَعَا الرَّجُلُ فَلْيَكْثِرْ » . مصنف ابن أبي شيبة . يكتلب الدعاء في اسمه الله
الأعظم رقم الحديث ٢٩٣٦٧ .

(١) عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " إِسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ
فِي هَذِهِ الْآيَةِ مِنْ آلِ عِمْرَانَ : { قُلِ اللَّهُمَّ مَلِكُ الْمَلِكِ تُؤْتِي الْمَلِكَ مَنْ تَشَاءُ وَتُلْغِي الْمَلِكَ مَنْ تَشَاءُ ... } [آل
عمران آيَةُ ٢٦] إِلَى آخِرِهِ " . المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ١٢٧٩٢ ، مجمع الزوائد - رقم الحديث ١٧٢٦٣ ،
المرامع في النظر بالمأثور ج ٢ ص ١٧٢ .

(٢) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إِذَا دَعَا وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي
كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ [الْآيَةُ آيَةُ ٨٧] . قَالَتْ لَمْ يَنْدُبْهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ . سنن الترمذي
أَهْوَأُ الدَّعَوَاتِ رقم الحديث ٣٥٠٥ ، مسند أحمد مخرجا رقم الحديث ١٣٦٢ ، مشكاة المصابيح يكتلب الدعوات
بِأَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى الْقَوْلُ الثَّانِي رقم الحديث ٢٢٩٢ (٦) .

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى اسْمِ
اللَّهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ الدَّعْوَةُ الَّتِي دَعَاها يُوسُفُ عَلَيْهِ السَّلَامُ حِينَ نَادَاهُ فِي
الْفُلُكَةِ { لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ * إِيَّاكَ كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ } (الْآيَةُ آيَةُ ٨٧) . فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ
كَانَتْ يُونُسَ خَاصَّةً أَمْ لِلْمُؤْمِنِينَ عَامَّةً ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَلَا تَسْمَعُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
{ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمُؤْمِنِينَ } (الْآيَةُ آيَةُ ٨٨) . سلاح المؤمن في الدعاء والذكر
رقم الحديث ٢٨٢ في اسم الله الأعظم واسمائه العسى .

الْقَدْرَ. اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ .

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ^(١) .

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ يُنْهِي
وَيُمْيِتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ② هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ ③ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ
فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ④ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ⑤ يُوجِبُ اللَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُوجِبُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ . (٢)

لَوْ أَكْرَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ
نَضَرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ① هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ
الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ② هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ
الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ③ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ

(١) عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ لِي فِي ثَلَاثِ سُورٍ مِنَ الْقُرْآنِ: فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ، وَآلِ عِمْرَانَ، وَكَلِمَةٍ". قَالَتِ امْرَأَتُهُ: فَوَجَدْتُ فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ آيَةَ الْكُرْسِيِّ: { اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، الْحَيُّ الْقَيُّومُ! ... } [البقرة آية ٢٥٥] . وَفِي سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ: { الْقَدْرَ. اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ } [آل عمران آية ٢] . وَفِي سُورَةِ طه: { وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ } [طه آية ١١١] . الْمُسْتَدْرَكُ عَلَى الصَّحِيحَيْنِ لِلْحَاكِمِ يَتَقَابُ الدُّعَاءَ، وَالْعَلَمِيَّةَ، وَالْقَلْبِيَّةَ، وَالنَّجْمِيَّةَ وَاللَّائِلِيَّةَ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٨٦٦ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ١٨٦٩ ، تَفْسِيرُ الصَّغَاوِي ج ٢ ص ٥ ، الْمَعْجَمُ الْكَبِيرُ لِلطَّبْرَاوِيِّ رَقْمُ الْحَدِيثِ ١٧٧٥٨ ، وَرَقْمُ الْحَدِيثِ ٨٩٢٥ ، الْمَرَامُورُ فِي التَّفْسِيرِ بِالْمَعْنَوِيِّ ج ٣ ص ٣٨ .

(٢) الْحَدِيدُ آية ١ ٥ ٦ .

الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. (١)
 اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ اَنِّیْ اُشْهِدُ اَنَّكَ اَلَهُ ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ . الْاَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِیْ لَمْ یَلِدْ وَلَمْ
 یُؤَلَدْ وَلَمْ یَكُنْ لَهُ کُفُوًا اَحَدٌ . (٢)
 اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ بِاَنَّ لَكَ الْحَمْدُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْمَنَّانُ ، بِدُنُوعِ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ ، يَا ذَا
 الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ ، يَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ . (٣)

(١) الحشر آیه ٢١ تا ٢٤ . / کنز العمال کتاب الأذکار باب فی أسماء الله الحسنى فصل فی الاسم الأعظم رقم الحديث ٣٩٣١ .

(٢) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرْزَنْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ
 اَنِّیْ اُشْهِدُ ..... فَقَالَ: « لَقَدْ سَأَلْتَ اللَّهَ بِالِاسْمِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ، وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أُجَابَ . سنن ابی داود بک
 تفريع أبواب الوتر باب الدعاء رقم الحديث ١٣٩٣ ، سنن ابن ماجه کتاب الدعاء باب اسم الله الأعظم رقم الحديث
 ٣٨٥٧ ، مشکوٰۃ المصابيح کتاب الدعوات باب أسماء الله تعالی الفضل الثانی رقم الحديث ٢٢٨٩ (٣) ، صحيح ابن حبان
 محققا رقم الحديث ٨٩٢ ، مصنف ابن ابی شیبہ رقم الحديث ٢٩٣٦٠ .

عَنْ بَرْزَنْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّسْجِدَ عِشَاءً فَإِذَا رَجُلٌ يَقْرَأُ
 وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اأَتَقُولُ: هَذَا مُرَادٌ؟ قَالَ: « بَلْ مُؤْمِنٌ مُّؤْنِبٌ » قَالَ: وَأَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقْرَأُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَسَمَّعُ لِقِرَاءَتِهِ ثُمَّ جَلَسَ أَبُو مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَدْعُو
 فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُشْهِدُكَ اَنَّكَ اَلَهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ اَحَدًا صَمَدًا لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُؤَلَدْ وَلَمْ یَكُنْ لَهُ کُفُوًا اَحَدٌ .
 فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ ، وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أُجَابَ ...
 مشکوٰۃ المصابيح کتاب الدعوات باب أسماء الله تعالی الفضل الثالث رقم الحديث ٢٢٩٣ (٧) .

(٣) عَنْ أَنَسٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا وَرَجُلٌ يُصَلِّي، ثُمَّ دَعَا: اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُكَ
 بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدُ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْمَنَّانُ ..... فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « لَقَدْ دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْعَظِيمِ الَّذِي
 إِذَا دُعِيَ بِهِ أُجَابَ، وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ . سنن ابی داود باب تفريع أبواب الوتر باب الدعاء رقم الحديث ١٣٩٥ ،
 صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث ٨٩٣ ، شرح السنة للبغوي رقم الحديث ١٢٥٨ ، مصنف ابن ابی شیبہ رقم الحديث
 ٢٩٣٦١ ، سنن ابن ماجه رقم الحديث ٣٨٥٨ ، مشکوٰۃ المصابيح رقم الحديث ٢٢٩٠ (٤) الدعاء للطبرانی رقم الحديث
 ١١٦

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (١)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ مَا عَلِمْتُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. وَبِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ
 اسْتَجَبْتَ. وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ. (٢)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الظَّاهِرِ الظَّاهِرِ الْمُبَارَكِ الْأَحَبِّ إِلَيْكَ. الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أُجِبْتَ. وَ
 إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ. وَإِذَا اسْتُرْجِئَ بِهِ رَجِئْتَ. وَإِذَا اسْتُغْفِرَ بِهِ غُفِرَ. (٣)
 اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ اللَّهُ. وَأَدْعُوكَ الرَّحْمَنَ. وَأَدْعُوكَ الْكَرِيمَ الرَّحِيمَ. وَأَدْعُوكَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى
 كُلِّهَا. مَا عَلِمْتُ مِنْهَا. وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. أَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي. (٤)

يَا أَلَلَّهُ . (١) رَبِّ رَبِّ . (٢) أَلَمَ ، حَمَ ، طَسَ . (٣)

← ← ← ← ← قَالَ الإمامُ أبو عبد الله بن منده في كتابه التوحيد، وقد اختار فيه أن اسمَ الله الأعظم هو "أَلَلَّهُ" . لله الأدعية والأذكار ١٥٣/١ تفاضلُ الأسماء الحسنى، وذكرُ الاسم الأعظم .

قَدْ جَاءَ فِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ : أَنَّ اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ " أَلَلَّهُ " . فان الدعاء ٢٥/١
قَوْلُهُ : " أَلَلَّهُ " هَذَا الْإِسْمُ أَكْبَرُ أَشْيَائِهِ سُبْحَانَهُ وَأَجْمَعُهَا ، حَتَّى قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ : إِنَّهُ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ
وَلَمْ يَتَسَمَّ بِهِ غَيْرُهُ . تفسیر القرطبي ١٠٢/١ سورة الفاتحة في تشریح آیه ١ .

امام رازي رحمه الله د اسم اعظم په باره کې د څه اقوالو نقل کولو نه پس فرمايلي : الْقَوْلُ الرَّابِعُ : أَنَّ الْإِسْمَ الْأَعْظَمَ هُوَ قَوْلُنَا : « أَلَلَّهُ » وَهَذَا هُوَ الْأَقْرَبُ عِنْدِي لِأَنَّا سَنَقِیْمُ الدَّلَالَةَ عَلَى أَنَّ هَذَا الْإِسْمَ يَجْرِي مَجْرَى اسْمِ الْعَلَمِ فِي حَقِّهِ سُبْحَانَهُ ، وَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ كَانَ دَالًّا عَلَى دَاوِئِهِ الْمُخْصُوصَةِ . التفسیر الكبير (تفسیر الرازي ١١١/١
البَابُ الثَّالِثُ مِنْ هَذَا الْكِتَابِ فِي مَبَاحِثِ الْإِسْمِ .

وَذَهَبَ بَعْضُهُمْ إِلَى أَنَّ هَذَا الْإِسْمَ (" أَلَلَّهُ ") هُوَ الْإِسْمُ الْأَعْظَمُ لِأَنَّهُ يَدُلُّ عَلَى الذَّاتِ وَبَاقِي الْأَشْيَاءِ كَذُلِّ عَلَى الصِّفَاتِ . تفسیر الخازن ١٧/١ سورة الفاتحة آیه ١ .

(١) قَالَ الشَّعْبِيُّ : اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ : " يَا أَلَلَّهُ " . الرغبة والرهب للوام السنة رقم الحديث ١٣٢٦ باب الدال باب لي الرغبة في الدعاء .

أَخْرَجَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ أَبِي الدُّنْيَا فِي الدُّعَاءِ الشَّعْبِيُّ قَالَ : اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ " يَا أَلَلَّهُ " . الدر المنثور في التفسیر بالمأثور ٢٣/١ الفاتحة آیه ١ .

(٢) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ، وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا كَانَا يَقُولَانِ : اسْمُ اللَّهِ الْأَكْبَرُ " رَبِّ رَبِّ " . مصنف ابن أبي عمير كِتَابُ الدُّعَاءِ فِي اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ رقم الحديث ٢٩٣٦٥ . الدعاء للطبراني بَابُ الدُّعَاءِ بِاسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ رقم الحديث ١١٩ .

(٣) وَأَخْرَجَ ابْنُ جَرِيرٍ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ { أَلَمَ } قَالَ : هُوَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ .
وَأَخْرَجَ ابْنُ جَرِيرٍ وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ { أَلَمَ } و { حَمَ } و { طَسَ } قَالَ : هِيَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ . الدر المنثور في التفسیر بالمأثور ٥٧/١ سورة البقرة آیه ١ .

عَنْ شُعْبَةَ ، قَالَ : سَأَلْتُ الشَّيْخَ عَنْ { حَمَ } و { طَسَمَ } و { أَلَمَ } فَقَالَ : قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : هُوَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ . تفسیر الطبري ٢٠٦/١ سورة البقرة في تشریح آیه ١ . تفسیر ابن کثير ج ١ ص ١٥٧ .

كَهَيْعَصَ، حَمَ، لَيْسَ (١)

الْمَ، النَّصَ، الرَّ، التَّمَّ، كَهَيْعَصَ، طَهَ، طَسَمَ، طَسَ، لَيْسَ، صَ، حَمَ، قَ، نَ . (٢)

يَارَبِّ يَارَبِّ يَارَبِّ (٣)

يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . (٤)

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٥)

أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْأَعْلَى الْأَعَزِّ الْأَجَلِّ الْأَكْرَمِ . (٦)

(١) أخرج عثمان بن سعيد الدارمي وابن ماجة وابن جرير عن قاطبة بنت علي قالَتْ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ فِي {كهيعص} و (حم) و (يس) وَأَشْبَاهَ هَذَا هُوَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ . الدر المنثور فى التفسير بالمأثور ٣٧٨/٥ سورة مريم آية ١ .

{كهيعص} قال السدي: هُوَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ . تفسير النسي (مدارك التنزيل وحقائق التأويل) ٣٢٥/٢ سورة مريم آية ١ .

(٢) رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَيْضًا: أَنَّ الْخُرُوفَ الْمُقَطَّعَةَ فِي الْقُرْآنِ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ ، إِلَّا أَنَّا لَا نَعْرِفُ تَأْلِيْفَهُ مِنْهَا . تفسير القرطبي ١٥٥/١ سورة البقرة آية ١ .

(٣) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ "يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ" قَالَ اللَّهُ لَبَّيْكَ عَبْدِي سَلِّ تَغْطِ . الرغبة والرهبة للمنبري رقم الحديث ٢٥٣٦ كتاب الذكر والدعاء .

(٤) وَسَمِعَ (النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . فَقَالَ: أَسْتَجِيبُ لَكَ فَسَلِّ . سنن الترمذي أبواب الدعوات رقم ٣٥٢٧ ، الرغبة والرهبة للمنبري كتاب الذكر والدعاء رقم ٢٥٣٧ .

(٥) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ يُلُوْهُ مَلَكًا مَوْكَلًا بِمَنْ يَقُولُ: يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، فَمَنْ قَالَهَا لَوْلَا قَالَ الْمَلَكُ: إِنَّ أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ قَدْ أَقْبَلَ عَلَيْكَ فَاسْأَلْ . المستدرک على الصحيحين للحاكم كتاب الدعاء والتكبير والتفليل والتسبيح والذكر رقم ١٩٩٦ ، الرغبة والرهبة للمنبري كتاب الذكر والدعاء رقم الحديث ٢٥٣٨ .

(٦) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ مِنْ الدُّعَاءِ شَيْءٌ لَا يُرَدُّ ؟ قَالَ: نَعَمْ، تَقُولُ: أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْأَعْلَى الْأَعَزِّ الْأَجَلِّ الْأَكْرَمِ . مجمع الزوائد ومنبع الفوائد رقم الحديث ١٧٢٦١ كتاب الأدعية باب بيتا يستفتح به الدعاء من حسن الدعاء على الله سبحانه والصلوة على النبي محمد صلى الله عليه وسلم

يَا فَارِجَ الْهَمِّ يَا كَاشِفَ الْكَرْبِ، يَا صَادِقَ الْوَعْدِ يَا مُؤَيِّدًا بِالْعَهْدِ، يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ . (۱)

نوب

که شوک په هره ورځ دا مذکوره دعاگانې او بیا خاصکر دا د اسم اعظم واله دعاگانې وایي نو د ثواب سره سره به ان شاء الله د هر قسمه مشکلاتو ، مصیبتونو ، وبائي امراضو او نورو غمونو نه محفوظ وي .

همدارنگې که شوک ددې دعاگانو ویلو نه پس د ځان د پاره نورې دعاگانې او غواړي کومې چې دده په زړه کې وي نو ان شاء الله ددې په برکت به هغه هم قلیږي .
 ځکه دا ټولې دعاگانې په صحیح احادیثو کې ثابتې دي ، ما په ډیر محنت سره راجمع کړي ، بیا مې د علماؤ د اطمینان د پاره د هرې دعا سره لاندې په حاشیه کې ډیرې حوالې هم ذکر کړي ، چې دوی ته معلومه شي چې دا صحیح دعاگانې دي .
 تاسو دا ویل شروع کړئ نو برکات به یې په خپلو سترگو باندې اوگورئ .

ابوالشمس عفی عنه

(۱) عن غالب القطن قال : مكثت عشرَ سنينَ أدعو الله أن يُعَلِّمَنِي اسْمَهُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أَغْضَى . فَأَتَانِي آتٍ كَلَامَ لَيْلٍ مُمَوَّلِيَةٍ يَقُولُ : يَا غَالِبُ أَكُنْ : يَا فَارِجَ الْهَمِّ يَا كَاشِفَ الْكَرْبِ . يَا صَادِقَ الْوَعْدِ يَا مُؤَيِّدًا بِالْعَهْدِ . يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ .
 الترغيب والترهيب للروام السنه . رقم الحديث ١٣٢٥ باب الدال باب لمي الترغيب في الدعاء .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ اَدْعُوْنِيْ اَسْتَجِبْ لَكُمْ ﴾ ۴. عالم ۶۰

پہ پُستو ژبہ کی جامع دُعا

أَبُو الشَّيْخِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ لِبَيْضِ الْقُرْآنِ كَاخِيل كَالُونِي مُرْدَانِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

په پښتو ژبه کې جامع دعا

﴿﴾ د مقررينو د پاره راهنمائي : په پښتو کې درته يوه جامع دعا ليکم ، ځکه مقررينو ته په بعضې ځايونو کې په پښتو کې د دعا کولو ضرورت راپېښيږي ، که مقررين دا دعا ياده کړي نو اميد دى چې دغه خدمت به بيا په بهترينې طريقې سره سرته اورسولې شي .

دې دعا ته مې ځاى په ځاى واره واره عنوانات ورکړي دي ، دا صرف ددې د پاره چې ددې يادول آسان شي ، ځکه چې کله عنوانات په ذهن کې مرتب ياد کړې شي نو بيا دا نوره دعا ورسره په خپله رايادېږي . تاسو د دعا غوښتلوپه وخت دا عنوانات مه وايئ ، بلکه صرف دا روانه دعا وايئ ﴿﴾ . ابوالشمس عفي عنه .

د گناهونو د مغفرت دعا

يَا اللَّهُ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ! مونږ ډير گناهکار او خطاکار يو ، بَقَاضَائِي بِشَرِّيت او شيطاني وسوسو په وجه د مونږ نه ډير گناهونه شوي ، خواې ربه ! ته ډير غَفُورٌ رَحِيم او توبه قبلوونکی ذات یی ، مونږ په خپلو گناهونو پښیمانه يو ، تاته د خپلو گناهونو نه توبه اوباسو ، ته زموږ د ټولو په گناهونو باندې قلم د غفوي راکاږه .

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ ! زموږ د ټولو واره گناهونه لوي گناهونه ، ښکاره او پټ ، نوي او زاړه ، مخکيني اوروستي ټول گناهونه په خپل رحم وکرم سره معاف کړه .
اې ربه ! که ته مونږ معاف نکړی نو مونږ د چا درته لار شو؟ د چانه معافي او غواړو؟
چاته او ژاړو؟ مونږ خوشتا در تر هغې پورې نه پريږدو تر څو چې تاراته معافي نه وي کړي، نو اې رحيم ربه ! ته مونږ ټولو ته معافي اوکړه .

يا الله ! زموږ زړونه د شرک ، بدعت ، بُغض ، حَسَد ، تَكَبُّر ، نِفَاق ، رِيَا او نورو

روحاني مرضونو نه صفا کړه ، بلکه زمونږ زړونه په ښائسته نبوي اخلاقو سره مزين او مالا مال کړه .

اې رحيمه ربه ! زمونږ ژبې د غيبت ، دروغو ، چغل خورۍ او نورو گناهونو نه اوساته .
زمونږ سترگې د خيانت او ناجائزه خايونو ته د کتلو نه اوساته ، زمونږ غوږونه د ناجائزه خبرو اوريدلو نه اوساته ، زمونږ خيټې د حرام خوراک نه اوساته ، بلکه زمونږ د وجود ټول اندامونه د هر قسمه گناهونو نه محفوظ اوساته .

يا الله ! مونږ ته آئنده د گناهونو کولو طاقت مه راکوه ، بلکه د داسې کارونو توفيق راکړه چې ته پرې راضي کېږي او ته پرې خوشحاليږي .
اې ربه ! زمونږ په زړونو کې د ايمان سره محبت پيدا کړه . د کفر ، فسق او نورو گناهونو نه مونږت پيدا کړه .

بیمارانو ته د صحت دُعا

يا الله ! په مسلمانانو کې چې څوک هم بيمار وي : که په خپله بيمار وي يا په کورونو او هسپتالونو کې څوک بيمار وي ټولو ته د ښک عمل د پاره صحت کامله عاجله دائمه ورکړه ، د ټولو مرضونه په خپل قدرت سره ختم کړه .

اې ربه ! مونږ ټول د رنځيدو ، کنړيدو ، گډيدو ، شليدو ، کينسر ، شوگر ، بللېرېشر ، برکي مرض او نورو لاعلاجو مرضونو نه د ښکوا اعمالو د پاره محفوظ اوساته .

يا الله ! مونږ ته ښه معلومه ده چې دا بيماري او صحت دواړه ستاد طرفه دي خو مونږ عاجزه يو د بيماري طاقت نه شولرلی ته زمونږ دا بيماري په صحت باندې بدلې کړه .
يا الله ! مونږ د غرق کيدو ، سوزيدو ، او ذلت نه خپل امن و امان کې محفوظ اوساته .

د مشکلاتو نه د محفوظ کيدو دُعا

يا الله ! مونږ ټول د هر قسمه مشکلاتو ، مصيبتونو ، غمونو ، تکليفونو او ناگهاني امتحاناتو نه محفوظ اوساته .

اې ربه ! مونږ ډير کمزوري يو په مونږ باندې امتحانات مه راوله .
او که څوک په مشکلاتو او امتحاناتو کې گيروي نو ته مشکل گشايی ته دوی ټول

ددې مشکلاتو او امتحاني مرحلې نه کامیاب اوباسه، د اطمینان او سکون واله ژوند ورته ورکړه.

یا الله! مونږ ټول د ظاهري او باطني فتنو نه محفوظ کړه.

د خواجه پوره کیدو دعا

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ! په دې حاضر کسانو کې چې د چا په زړه کې هر قسمه حاجت وي او په شریعت برابر وي ته د دوی ټولو حاجتونه د خپلو غیبي خزانو نه پوره کړه.

اې پروردگاره! زموږ په زړونو کې داسې آرمانونه او آرزوګانې دي چې هغه مونږ په خله باندې نه شو ښکاره کولی، ته زموږ په زړونو باندې خبردارۍ، ته حاجت روا یی، ستا په خزانو کې هیڅ کمې نه راځي ته زموږ د ټولو جائز حاجتونه او آرمانونه پوره کړه. اې کریم ربه! مونږ ټول د مخلوق د احتیاجۍ او فقر نه اوساته، ستا په در کې هیڅ کمې نشته مونږ د مخلوقاتو در ته مه محتاجه کوه.

یا الله! مونږ چې تاته دا کوم لاسونه د دعا د پاره غوړولي دي دا مخلوقاتو ته د غوړولو نه اوساته. مونږ چې تاته په مانځه کې کوم سر د عبادت د پاره ښکته کوو دا سر د مخلوقاتو د وړاندې د ښکته کولو نه اوساته.

اې پروردگاره! که په چا باندې قرضونه وي نو د خپلو غیبي خزانو نه یې قرضونه خلاص کړه، که څوک په مالي مشکلاتو کې گیر وي مالي مشکلات یې حل کړه، که د چا کورونه نه وي کورونه ورته ورکړه، او که د چا پریشانی وي پریشانی یې ختمې کړه. یا الله! که څوک غریبانان وي هغوی مالدار کړه، او څوک چې مالدار وي هغوی ته په صحیح ځای کې د مال خرچ کولو توفیق ورکړه.

یا الله! تا چې مونږ ته کوم نعمتونه راکړي دي په هغې کې راته نوره هم اضافه او کړه، د نعمتونو د زوال نه مو اوساته. او په دې نعمتونو باندې د شکریې اداء کولو توفیق راکړه.

د حج او عمرې د پاره دعا

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ! د حرمینو شریفینو زیارت زموږ د ټولو بار بار نصیبه کړه، د غیبي خزانو نه راته بار بار د حج او عمرې اداء کولو وسائل برابر کړه.

يا الله ! لکه څرنگې چې تا مونږ دلته راجمع کړي يو نو همدغه شان مو د خپل اهل و عيال سره په حرمينو شريفينو کې راجمع کړه ، د عرفات مټې او مُزدلفې په ميدانونو کې مو راجمع کړه ، او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په روضې مبارکه کې مو د سلام د پاره راجمع کړه .

د اتفاق و اتحاد دُعا

يا الله ! زموږ په کورونو کې اتفاق و اتحاد پيدا کړه ، د بې اتفاقۍ او جنگ و جدال نه مونږ ټول اوساته .

اې ربه ! که د چا په کورونو کې بې اتفاقي يا جگړې وي دا ختمې کړه ، په زړونو کې مو مينه او اُلفت پيدا کړه ، په خپل مينځ کې مو د ورورۍ او محبت فضاء پيدا کړه .
زموږ د کورونو ، مالونو او بچو حفاظت اوکړه ، او زموږ په کورونو باندې رحمتونه او برکتونه راووروه .

د رزق فراخيدو دُعا

اې رزاق ذاته ! مونږ ټولو ته فراخه حلال رزق راکړه ، د حرام رزق نه مو اوساته .
يا الله ! که څوک بې روزگاره وي ته ورته د حلال رزق گټلو د پاره بهترين روزگار ورکړه ، زموږ په رزق او کاروبار کې برکت واچوه ، د نقصان او تاوان نه مو بچ کړه .

د حفاظت دُعا

يا الله ! زموږ د ايمانونو ، عقائدو ، اعمالو ، اخلاقو او حياء حفاظت اوکړه . زموږ د اولاد ، کورونو او مالونو حفاظت اوکړه . زموږ د دين او دُنيا دواړو حفاظت اوکړه .

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ ! مونږ ټول د بې حياۍ او فحاشۍ د سيلاب نه اوساته ، او څوک چې په دې کې اخته دي ته ورته د توبې توفيق نصيب کړه .

يا الله ! په مسلمانانو زُنا نه و باندې د حياء او عزت ثُخادر واچوه ، د فحاشۍ او بې حياۍ نه يې محفوظ اوساته ، د حياء او عزت ژوند ورته نصيبه کړه .

ياربه ! زموږ کورونه د خبر نه ډک کړه ، زموږ جُولۍ د خبر نه ډکې کړه ، زموږ زړونه د خبر محبت او خپل معرفت نه ډک کړه .

او مونږ ټولو نه راضي شه.

اې پروردگار! د ايمان او اعمالو زندگي مو نصيب كړه، د عزتونو او سعادتونو زندگي مو نصيب كړه.

يا الله! څوك چې په سفر كې وي ته يې حفاظت او كړه، او په خپر خيريت سره يې خپلو كورونو ته په خپلو مقاصدو كې كامياب د ډكو منگلو سره را واپس كړه.

اې ربه! ته مونږ ټول د ظالمانو د ظلم، د حاسدانو د حسد، د حكومتونو او دشمنانو د شر نه محفوظ اوساته. زموږ د جان و مال، حياء او عزت حفاظت او كړه.

اې ربه! مونږ ته دومره قدرت مه راكوه چې په بل باندې ظلم او كړو، او بل ته هم دومره قدرت مه ورکوه چې په مونږ باندې ظلم او كړي.

اې الله! مونږ د نفس، شيطان او بندگانو د شر نه محفوظ اوساته، مونږ د گمراه فرقو او فتنو نه محفوظ اوساته، د اطمینان او سکون واله ژوند راته نصیب کړه.

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ! زموږ د علماؤ، زموږ د مدارسو، جماعتونو، ديني مرکزونو، خانقاؤ، او څوك چې ستاد دين خدمت كوي د دې ټولو حفاظت او كړه.

د نارینه اولاد د پاره دُعا

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ! كه د چا نارينه اولاد نه وي هغوی ته نارينه صالح او تندرست اولاد ورکړه، او كه د چا اولاد وي نو خپلو والدينو د پاره يې نيك عمله، صالح او تابعدار او گرځوه.

اې ربه! د كومو مسلمانانو بچي چې بلوغ ته رسيدلي دي د هغوی والدينو ته د بچود وډونو توفيق ورکړه. چې د چا کورونه آباد نه وي کورونه يې آباد کړه.

يا الله! چې د چا والدين ژوندي دي هغوی ته د والدينو د خدمت توفيق ورکړه، او والدينو ته د خپلو بچو په حق کې د دُعاگانو کولو توفيق نصيبه کړه.

مسلمانانو مړو ته د مغفرت دُعا

اې غفور رحيم ذاته ! که د چا والدين ، رښته دار يا نور مسلمانان وفات شوي وي نو د ټولو قبرونه د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه او گرځوه ، قبرونه يې د جنت د نعمتونو او رحمتونو نه ډک ، مُنور او مُعطر کړه . او د عذاب قبر نه يې محفوظ کړه .
يا الله ! مونږ ټولو ته د نیک عمل د پاره حَيَاة طَيِّبَه او اوږد ژوند راکړه ، د دين د خدمت مزید توفیق رانصيب کړه .

مجاهدينو ته د کاميابيدو دُعا

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ ! مجاهدين چې په هرځای کې د اِغْلَاء کلمه الله او د دين د سربلندی د پاره جهاد کوي ته هغوی ته فتح او کاميابي نصيبه کړه . مسلمانان په هرځای کې غالب او کافران مغلوب کړه .

يا الله ! په ټوله دُنیا کې چې چيرته هم مجاهدين دي د هغوی ټولو حفاظت اوکړه ، د مجاهدينو د بچو اهل و عيال او کورونو حفاظت اوکړه .
اې ربه ! کوم مسلمانان چې شهيدان شوي د هغوی شهادت قبول کړه ، او اوچتې درجې ورته ورکړه .

يا الله ! کوم مسلمانان چې د کافرانو سره په قيد و بند کې گير دي ته يې په خبر او عافيت سره د جيلونو نه راخلاص کړه .

اې ربه ! څوک چې اسلام او مسلمانانو ته نقصان رسول غواړي که هغه کافران وي يا د مسلمانانو په جامه کې د کافرانو ملگري وي نو که هدايت يې په نصيب کې وي ته ورته هدايت اوکړه ، او که هدايت يې په نصيب کې نه وي ته يې تباہ او برباد کړه او مسلمانان د هغوی د شرونو او فتنو نه محفوظ اوساته .

يا الله ! کوم کافران يا د هغوی ملگري چې د مسلمانانو خلاف څومره منصوبې جوړوي ته هغه ټولې ناکامې کړه ، او دا منصوبې د هغوی خلاف استعمال کړه .

اې ربه ! غير مُسلمه چې د مسلمانانو په مقابل کې څومره آسلي او بارود تياروي دا ټول د هغوی خلاف استعمال کړه ، او ټول اسلامي ملکونه د کافرانو د تسلط نه آزاد کړه .

اې پروردگار! زموږ په ژوند باندې په دې ملک او ټوله دُنیا کې اسلامي نظام حاکم کړه، دین د دُنیا گټه گټ ته اُورسوه، او په هر ځای کې اَمَن و اَمَان راوړله.

په شریعت باندې د عمل کولو او استقامت دعا

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ ! کوم مسلمانان چې مونږ نه کوي هغوی مونږ غزار جوړ کړه، او څوک چې د شریعت په احکاماتو کې سستي کوي د هغوی په زړونو کې د شریعت د احکاماتو قدر پیدا کړه او په دې باندې د عمل کولو توفیق ورکړه.

یا الله! مونږ ټول په شریعت باندې پابند لره، او مونږ ټولو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نقش قدم باندې د تللو توفیق رانصیبه کړه. او زموږ د کورونو نه د دین چينې روانې کړه.

اې ربه! زموږ ظاهر ته د شریعت جامه واغونډه، زموږ باطن ته د طریقت جامه واغونډه، زموږ زړونو ته د معرفت، او د ماغوته مود حکمت جامه واغونډه.

اې کریم ذاته! چې څوک هم د علم د زده کړې پسې راوتی دي هغوی د قرآن کریم بهترین حافظان جوړ کړه، علم نافع سره د عمل وړته نصیب کړه.

یا الله! طالبان عالمان کړه، عالمان عاملین کړه، عاملین مُخلصین کړه.

یا الله! مونږ ټول د جهالت د تیارو نه اوباسه او د علم په رڼا سره زموږ سینې منور کړه

یا الله! مونږ ته په دین باندې، په کلیمه شهادت باندې، په تعلیم و تعلّم باندې، په

دّرس و تدریس باندې، په ذکر و اذکار باندې، او په نعمتونو شکر په آداء کولو باندې تر

آخري سلگۍ پورې د غرونو په شان استقامت رانصیبه کړه.

یا الله! مونږ ټولو ته د دین د خدمت توفیق راکړه، زموږ عقیدې صحیح کړه، اخلاص

راکړه، دریا نه مو اوساته، زموږ سینې منور کړه، زموږ نیک اعمال قبول کړه.

یا الله! زموږ ژبې د قرآن کریم په تلاوت باندې، ذکر و اذکار او په نبی علیه السلام

باندې درود وېلو سره عادت کړه.

زموږ سترگې قرآن کریم ته په کتلو باندې عادت کړه. زموږ غوږونه د قرآن کریم په

آوړیدو باندې عادت کړه. بلکه مونږ ته د قرآن کریم په ټولو احکاماتو باندې د عمل کولو

توفیق راکړه.

يا الله! زموږ زړونه په اسلام باندې مُسْتَحْكَم لره.
 موږ ټول د کفر، فقر، ذلت، بدبختۍ، منافقت، ظلم، او بداخلاقي نه محفوظ
 اوساته.

د عباداتو قبلیدو دُعا

يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ! موږ نه چې ستا په عبادت کې خومره غلطيانې او کوتاهيانې شوې دي
 هغه ټولې راته معاف کړه، او زموږ عبادات په خپل دربار کې قبول کړه.
 اې پروردگاره! موږ چې ستا کوم عبادات کړي، اگر چې په دې کې به د شرائطو او
 آدابو پوره لحاظ نه وي ساتل شوی خو ته قبلوونکی ذات یی ته زموږ دامعمولي عبادت
 په خپل دربار عاليه کې قبول و منظور کړه، او موږ ته په دې باندې پوره اجر و ثواب راکړه.
 يا الله! زموږ ددې عباداتو ثواب د ټولو انبياء کرامو عليهم السلام پسې، يا
 خاصکړد نبي عليه السلام پسې، همدارنگې د صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، شهيدانو، اولياء
 کرامو او د ټول امت مسلمه روحونو پسې اورسوه.

په قيامت کې د کاميابيدو دُعا

يا الله! په موږ ټولو باندې د زنکدن حالت، د قبر، قيامت، او پل صراط ټول احوال
 آسان کړی.

د قبر د تيارو او عذاب نه مو محفوظ کړی، د قيامت د گرمۍ او د جهنم د اور نه مو
 محفوظ کړی، د قيامت په ورځ عملنامه راته په ځي لاس کې راکړی، د چپ لاس د
 عملنامه نه مو اوساتی، په خپل دربار کې مو سپين مخونه او دروی، د مخونو د توريده
 نه مو اوساتی.

اې ربه! د آخرت د شرمندگۍ، رسوائۍ، ناکامۍ او عذاب نه مو محفوظ کړی.
 اې د جبريل، میکائيل، او اسرافيل عليهم السلام ربه! موږ ټولو ته د جهنم د اور او
 د اب قبر نه امان راکړی.

يَا أَزْهَرَةَ الدُّجَيْنِ! د قيامت په ورځ د نبي عليه السلام په لاس مبارک باندې د حوض
 کوثر اوبه او د دوع، شفاعت مجبې، زموږ د ټوله نصيبه کړی.

د جنت او چټې درجې مونږ ټولو ته راکړې ، او په خپل ډيدار باندې مو مشرف کړی .
يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ ! لکه څرنگې چې تا مونږ دلته راجمع کړي يو همدغه شان مو د قيامت
په ورځ د خپل عرش د سيوري لاندې راجمع کړی ، او همدغه شان مو د رسول الله صلى
الله عليه وسلم د حوض کوثر په غاړه او جنت کې راجمع کړی .

د دُعا قبلیدو دُعا

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ! تا په خپله فرمايلي دي : ﴿ اَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۝ ﴾ (۱)
تاسو د مانه دُعاگانې غواړئ زه به ستاسو دُعاگانې قبلوم .
نوايړه ! مونږ تاته لاسونه د دُعا د پاره نيولي دي ته زموږ د ټولو دُعاگانې قبولې
کړه ، زموږ لاسونه خالي مه راواپس کوه .
يا الله ! مونږ له خود دُعا غوښتلو چل نه راځي خو چې زموږ د پاره څه بهتروي
هماغه راته راکړه .
ايړه ! نبي عليه السلام چې درنه د کوم خبر دُعا غوښتې وه هغه مونږ له هم راکړه ،
او د کوم شر نه يې چې درنه پناه غوښتې وه دهغې نه مونږ هم اوساته .
يا الله ! زموږ دالېه غوندې ناسته په خپل دربارِ عاليه کې په لوي عبادت باندې قبول
و منظور او فرمايه .

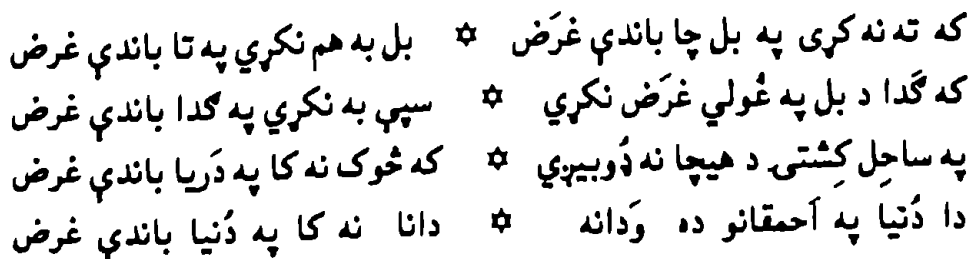
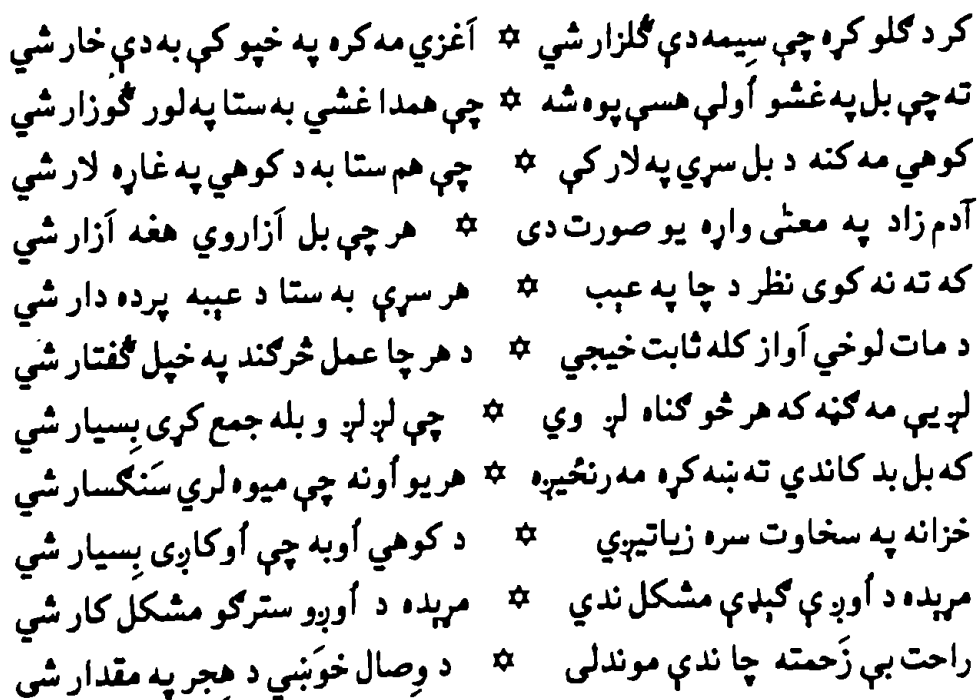
يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ! ته دُعا قبلوونکی ذات يی زموږ دا دُعاگانې قبولې کړه ، او د
دنيا او آخرت دواړو خبر راکړه .

ايړه ! د زنکدن په حالت کې زموږ د ټولو په ژبه باندې دا کليمه نصيب کړه چې :
” لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ”

وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

د وعظ او نصيحت نه ډک څه اشعار درته رانقل کوم ، مقررین حضرات دې د موضوع مناسب ځای ته د دینه انتخاب او کړي ، امید دی چې ښه اثر به او کړي . ابراهيم علي عه

په ښه ځوي د بدخواهانو بې پرواه يم   ☆   په نرمۍ لکه اوبه د اور سزایم
و هر چاته په خپل شکل څرگندېږم   ☆   آئینه غوندې بې رويه بې ریا يم
قناعت مې د څرقې لاندې اطلس دی   ☆   پټ د درست جهان بادشاه ظاهر گدا يم
د غنچې په څپر په سل ژبې خاموش يم   ☆   لکه بوی هسې په پټه ځله گویا يم

که هیچا پَر کرې نه وي په جهان کې ☆ خو آجل ته لکه خر په خټه پَر شي
 راشه راشه دا ډیر ناز و کبر مه کړه ☆ یاره خو به دې دا ناز په جهان وړ شي
 دا رُخسار چې دې رُوشان تر آئینې دی ☆ عاقبت به د لحد په خاورو خر شي
 نېک نامي له نېک خوښه پیدا کیږي ☆ دغه چاره نه په سوک نه په لوړ شي

ويښته سپين سترگې تاريخې غاښ کنډاس * نه اوکاږې د دُنيا د چارو لاس
په هر طور چې يې مومي پسې درومي * نه په چپ لورې صرفه کړې نه په راس
يو ويښته د عقيدې دې په تن نشته * سر تر پايه هسې ډوب يې په وسواس
هسې رنگ په مذبذب صفت موصوف شوی * نه پوهيږمه چې ناس يې که خُناس
اي رحمانه که څه کار دی خو د دين دی * نور کارونه بې وفا دي بې اساس

وړځ دې تېره په شومۍ کړه شپه په خوابه * خدای به کله یادوی خانه خرابه
په شتاب شتاب دې تله دي که پوهیږی * غافل مه شه ددې عمر له شتابه
دلته دم او قدم دواړه په حساب دي * پل غلط له لارې مه ږده بې حساب
آندرون به دې د اوره هسې ډک شي * چې نن ډک شوی د شراب او د کبابه
په هغه جهان به څه رنگ جواب ورکړی * چې په دا جهان عاجز یې د جوابه
د کاغذ په کشتۍ سپر کوی رحمانه * دا کشتۍ به دې مرگې کاندې غرقابه
په آزار د چا راضي مه شه رحمانه * که خلاصې په قیامت غواړی د عذابه

ورک شه ورک شه بَدکرداره بَدسَرې * که دې ورور که دې عزیزوي که پَرْدې
تر هغه لانیکو کار بېگانه بڼه دی * چې بدکار شي د چا ځوي یا نمسې
هغه خلق همه واره لیوني کړي * چې په کلي کې یو سپې شي لیوني
بل علاج د لیونیو سپیو نشته * بې له مرگه چې پرې ډک شي یو کوڅې
حرام څور د مَخْتَشو په حساب وي * که په توره یا په تیغ وي مرنې

که حرص درياندې زور شي مرگ درياد كړه * دا علاج دی دغه رنځ لره محكم
غفلت هيڅ مناسب ندی د سپين ږيرو * خوب روا ندی په وخت د صبح دم
مار چې سورې لره ور شي گوره سم شي * ته د گور په غاړه راغلی نه شوې سم

*****

د مکې په بزرگۍ کې هيڅ شک نشته * ولې څر به حاجي نشي په طواف
که په سل دريا به غسل د ځان او کړي * گمان مه کړه چې به سپې شي پاک و صاف
صابرانو صبر پريښود حريصان شو * نه څه عدل شته په چاکې نه انصاف
دا څلور مذهبه واړه سره يو دي * ما او تا په کې پيدا کړو اختلاف
د دنيا په دولت ناز مه کړه رحمانه * دا يو موی دی په نظر د موشکاف

*****

څه عجب بلند مقام دی د اخلاص * چې جهان واړه غلام دی د اخلاص
که د زمکې نه آسمان ته ختل گران دي * دا سفر په يوه گام دی د اخلاص
د رواج او رسم عمر مدام نه وي * لکه عمر چې مدام دی د اخلاص
د رحمان کلام په دا سبب شيرين دی * چې يې هر کلام کلام دی د اخلاص

*****

يادوی په ځله مکه او مدينه * نسکور پروت يې د عورتې په سينه
زور ږند سر لکه غنچه مراقبه کړی * پټ دې نقش د زړه رخت دی رنگينه
کينه بده ده بيشکه جنگ حرام دی * نه له نفس او له شيطان سره کينه
تر ناپاکو نارينه و ده بهتره * پاک دامنه پرهيزگاره آر تينه
د ديندارې آر تينې تر يوې کوښې * صدقه شه سل بې دينه نارينه
نېکو کار سرې بهتر وي که خور د سال وي * تر سپين گيري بد کرداره ديرينه
بد کردار که صد ساله وي نو رحمان ته * څرگنديږي لکه طفل شيبينه

*****

په ورځ ناست يې بې طلبه * په شپه خوب کړی بې آدبه
لاس دې اوڅاته له دواړو * هم له روزه هم له شبه

ته چې زړونه ژوبلوی په خار د ژبې * نو خپل کور به اوسیزی په نار د ژبې
 د خالق رضا مندي به څرنگ مومی * چې مخلوق ته رسوی آزار د ژبې
 خوږ ژوندون به په ځان ترېخ زهر و زقوم کړی * ته چې ترېخ آداء کوی گفتار د ژبې
 په دارو که د نیزې زخم روغیږي * روغ به نه شي په دارو پرهار د ژبې
 د آتش سکروتهې درنگ ساعت له مړې شي * تازه کیږي دم په دم انگار د ژبې
 بل په سپک نامه بلل سپکاوی خپل دی * سرې دروند شي په ادب وقار د ژبې
 که د مخ په زینت خلق مټین کیږي * زه مټین یم په زینت سنگار د ژبې
 قند شکرې ورو له دواړو شونډو * تل به نه وي د ویلو وار د ژبې
 که و ژبې ته جارو وایی بنائېږي * خچن زړه پاکیزوي اعدار د ژبې
 له تصدیقه د زړه یو الله خبر دی * په ظاهر دی معتبر اقرار د ژبې
 که تصدیق د مؤمن ښه محکم په ځای وي * ایمان درومي په طوعا انکار د ژبې
 تلخ گو به تنگ معاشه وي حافظه * شیرین گو به مدام خوري اثمار د ژبې

سور د آس نه راغورځېږي کله کله * د درياب اوبه اوچېږي کله کله
 په دُنیا د زمانو خواږه دوستان * د دولت په سربيلۍ کله کله
 په باغونو کې کچه ميوه د بُوتو * په سيلۍ طوفان دُورېږي کله کله
 که ژوندون وي د بادشاه په خوشحالي کې * ليکن مرگ ورته يادېږي کله کله
 سپوږمۍ څه چې ورسره نمر د آسمان * دا په ورځو کې پټېږي کله کله
 ښه طرزونه د شاعر عبدالوهاب * د دُنیا په مخ غږېږي کله کله

سوال د مالیاره کوی څه له د یو ټول د پاره * گلونه او کره په خپله ته د بل د پاره
انسان هغه دی چې هم خپل او هم پردې او پالي * هغه هیڅ ندی چې یوازې وي د خپل د پاره
ته به تر کومې د قاصد انتظارونه کوی * په خپله ملا د همت او تره منزل د پاره
شمع هیڅ نده دا رڼا په کې څو بې ده ښکلی * ځکه رازغلي پتنگان یې د محفل د پاره

د خدای سره عزت په عبادت سره موندې شي ✽ او چته مرتبه په صداقت سره موندې شي
غافل چې کوم انسان وي هغه نه رسي منزل ته ✽ منزل ته رسیدل په ډیر همت سره موندې شي
خوبی ځان کې پیدا کړه چې د عرشه بره لار شي ✽ بنده هر یو مقام په صفایت سره موندې شي
ده غوره په دُنیا د بزرگانو سره ناسته ✽ دُعا د بزرگانو په خدمت سره موندې شي
په ذکر د الله چې رسیدلی څوک کمال ته ✽ هغه عالم دنیا کې په قسمت سره موندې شي
شاعر عبدالوهابه یو د مرگه نه خلاصیږي ✽ نور هر څه که ته غواړي په دولت سره موندې شي

د نورو شاعرانو اشعار :

په گلونو که دَوران وي آخر تير شي ☆ که بهار وي که خزان وي آخر تير شي
 نن که ستا ښکلې خواني ده مه نازېږه ☆ داسې ډير ښکلي خوانان وي آخر تير شي
 دا مټل دی چې سختی پسې راحت وي ☆ که په چا باندې خفگان وي آخر تير شي
 په دې عمر مړېدل نشته خبر شه ☆ که ډير عُمر د انسان وي آخر تير شي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خوشخبري:

(د تقريرونو دويمه سلسله)

د تقريرونو دا اوله سلسله په همدې پنځلسم (۱۵) جلد باندې پوره شوه .
ددينه پس به اِنْ شَاءَ اللَّهُ د تقريرونو يوه بله سلسله شروع كوم ، دهغې نوم به وي :

“ د تقريرونو مُدَلِّكُهُ ذَخِيرَةٌ ”

په هغې کې به هم په مختلفو موضوع گانو باندې همدغه شان تفصيلي ، مُدَلِّل او
جامع تقريرونه وي ، هغه سلسله به د اول جلد نه شروع کيږي .
نور معلومات په تيلفون باندې حاصلولي شئ .

په خپلو خصوصي دُعاگانو کې مو ياد ساتئ

ستاسو ورور

ابوالشمس نورالهدا عفی عنه

مريائل نمبر : ۵۴۴۷۱۷۴ ۰۳۰۶

په ديارلسم او خوارلسم جلد کې د کتابتې غلطيانو اصلاح

په ديارلسم (۱۳) او خوارلسم (۱۴) جلد کې د لاندې کتابتې غلطيانو اصلاح او کړنې.

جلد، صفحه او کرځه نمبر	خطايي	صحيح عبارت
ديارلسم جلد، صفحه ۹۸ نهمه کرځه	يو بل ته شرکت ورکوي	يو بل سره په بې خوايي او تبه کې شريک وي
ديارلسم جلد، صفحه ۹۹ پنځمه کرځه	د سړي په شان	د يو سړي په شان
ديارلسم جلد، صفحه ۱۲۴ اوله کرځه	د غنمو په رڼه کې	د گڼو په رڼه کې
ديارلسم جلد، صفحه ۱۳۰ شلمه کرځه	ريکاري	رياکاري
ديارلسم، صفحه ص ۱۴۲ دولسمه کرځه	معين الفتى	معين المفتي
ديارلسم جلد، صفحه ۱۹۴ لسمه کرځه	چاته چې د قرض ورکړې و	چا چې د قرض ورکړې و
ديارلسم جلد، صفحه ۲۱۳ شلمه کرځه	دده په شان باندې	دده په شا باندې
ديارلسم جلد، صفحه ۲۳۷ پنځمه کرځه	غصب	غضب
ديارلسم، صفحه ۲۷۹ لاندې اوله حاشيه	البقرة	التوبة
خوارلسم جلد، صفحه ۳۸ دولسمه کرځه	رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي	حديث قدسي دى، الله تعالى فرمايي
خوارلسم جلد ص ۹۰ اوله او دويمه حاشيه	الحجرات آية ۱۱۲	الحجرات آية ۱۲
خلورم جلد، صفحه ۲۲۰ آتمه کرځه	پير (به شنبې)	پير (دو شنبې)
خلورم جلد، صفحه ۲۲۱ اوله کرځه	پير (به شنبې)	پير (دو شنبې)

معلومات

دا " إِصْلَاحِي مُدَلَّلٌ تَقْرِيرُونه " كتاب پنخلس واره جلدونه په فارسي کې هم چاپ شوی ، په مکتبو کې ملاويږي .

اوڅه لږ وخت پس به ان شاء الله دا مکمل کتاب په اردو کې هم چاپ شي ، ځکه تيار شوې دی ، خو صرف نظر ثاني ته پاتې دی .

همدارنگې زما بل کتاب الْأَسْمَلَةُ وَالْأَجْوَبَةُ الْفَاضِلَةُ لِتَشْحِيذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَةِ هم په پښتو ، اردو او فارسي درې واړو ژبو کې چاپ شوی ، په مکتبو کې پيدا کيږي .

همدارنگې زما بل کتاب " هر تقرير په مختلفو ژبو کې " هم چاپ شوی ، په هغې کې په پنځه واره ژبو کې تقريرونه دي . دا هم په مکتبو کې ملاويږي .

ابوالشمس نورالهدا عفی عنه

موبائل نمبر : ۵۴۴۷۱۷۴ ۰۳۰۶

په مختلفو موضوع کالو باندې

د تقریرونو یوه مُفضَّلَه ، مُعْتَبَدَه ، عِلْمِي ، او تحقیقي مجموعه :

د تقریرونو مُدَلَّلَه ذَخیره

جلد ۱

تألیف

أَبُو الشَّمْسِ مَوْلَانَا نُورُ الْهُدَى عَفِي عَنْهُ

داخلې جامعه امداد العلوم پشاور صدر ، وولای المدارس العربیة ملتان

ایم اے عبدالولی خان پندرشې مردان

حالا : مُدَرِّس دَارُ الْعُلُومِ فَيْضُ الْقُرْآنِ الْكَافِلُ كَالُونِي ، مردان

اول جلد

۱. د تورې اهميت ، فضيلت او احكام
۲. د الله ﷻ رحمت او مهرباني
۳. د گناهونو نقصانات
۴. د علم فضيلت او اهميت
۵. د علماؤ او طلباؤ مقام
۶. د درود شريف فضيلت او اهميت

دويم جلد

۱. حقوق الوالدين (يعنى د مور او پلار حقوق)
۲. عقوق الوالدين (يعنى د مور او پلار نافرمانى او د هغې سزا)
۳. د مرگ بيان
۴. د صبر فضيلت او اهميت
۵. د قبر عذابونه او نعمتونه

درېم جلد

۱. د زکوة اهميت ، فضيلت او احكام
۲. د زکوة نه ورکونکي عذابونه
۳. د صدقې وړکولو فضيلت او لويدي
۴. د خرچ کولو اهميت ، او د سخاوت فضيلت
۵. په مخلوقاتو کې د الله ﷻ قدرت نخې

څلورم جلد

۱. د نبي ﷺ اتباع او اطاعت
۲. نبي ﷺ سره د محبت کولو وچوب او لزوم
۳. د نبي ﷺ په مستوباندې د عمل کولو سائنسي او طبي فوائد
۴. د گيرې پريخودلو اهميت ، او د خړيلو يا قبضې نه د کمولو سزاگانې

پنځم جلد

۱. د قرآن کریم د تلاوت کولو فضائل او فوائد
۲. د حافظانو او د قرآن کریم سره د تعلق لرونکو خلقو مقام
۳. د قرآن کریم اعجاز
۴. قرآن کریم يو انقلابي او مؤثر کتاب دی
۵. د قرآن کریم د تعظيم او عمل په وجه الله ﷻ قومونو ته ترقي ورکوي

شپږم جلد

۱. د حلال کسب اهميت او فوائد
۲. د حلال خوراک اهميت او فوائد
۳. د حرام خوراک سزاگانې او نقصانات
۴. د مشتبه شيانو نه ځان ساتل
۵. د دودو خورلو سزاگانې او نقصانات
۶. د نبي ﷺ معجزات
۷. نبي ﷺ ته د مخکيني پيغمبرانو په نسبت بهترينې معجزې ورکړې شوې وې
۸. د علم او کماله ډکه رساله

اووم جلد

۱. په اسلام کې د مانځه اهميت او مقام
۲. د مانځه فضائل او فوائد
۳. بغير قدره د مونغ پريخودلو سزاگانې او نقصانات
۴. په جمعي سره د مونغ کولو اهميت او فضائل
۵. بغير قدره د جمعي پريخودلو سزاگانې
۶. په مانځه کې د غشوع اهميت
۷. د ټول مونغ معنی

اتم جلد

۱. د مانځه متعلق ضروري بحثونه
۲. د مانځه متعلق ضروري فقهي مسائل
۳. د سجدې سهرې متعلق ضروري مسائل
۴. د مسبوق غني ضروري مسائل
۵. د قضا مونځونو پاره کې فقهي مسائل
۶. د مانځه متعلق متفرق لاهقي مسائل
۷. د مسافر د مانځه متعلق ضروري فقهي مسائل
۸. د امامت متعلق غني ضروري مسائل

نهم جلد

۱. د رمضان المبارک د مياشتې فضيلت
۲. د رمضان المبارک د روژو اهميت او بغير عذر د پريخودو سزاگانې
۳. د رمضان المبارک د روژو فضائل فوائد او حکمتونه
۴. د شل رکته تراويحو ثبوت او فضائل
۵. د روژې متعلق فقهي مسائل
۶. د تراويحو متعلق فقهي مسائل

يوولسم جلد

۱. د حج اهميت او بغير عذره د حج نه کولو سزاگانې
۲. د حج فضائل، فوائد او حکمتونه
۳. د ذوالحجې اولې عشرې عظمت او فضائل
۴. د قربانۍ اهميت او فضائل
۵. د قربانۍ متعلق فقهي مسائل
۶. د غې اختر تقرير (په ابراهيم عليه السلام باندې دراغلي امتحاناتو تفصيلي بيان)

لسم جلد

۱. د رمضان المبارک په آخري عشره کې د اعتکاف اهميت او فضائل
۲. د ليلة القدر عظمت او فضائل
۳. د سراسيې وچوب او فضائل
۴. د وړوکي اختر بيان
۵. د جمعې د مانعې اهميت، فضائل، او بغير عذره د پريخودو سزاگانې
۶. د جمعې د ورځې عظمت او فضيلت
- د جمعې مانعې متعلق ضروري فقهي مسائل

ديارلسم جلد

۱. په جهاد کې د مال خرچ کولو فضائل او فوائد
۲. جهاد د الله ﷻ د رضا د پاره کول، او مال غنيمت کې د خيانت نه ځان ساتل
۳. په اجتماعي لحاظ سره د مسلمانانو د کمزورۍ او مغلوب کيدو اسباب
۴. هر ټک عمل په اخلاص باندې کول
۵. دريا نه ځان ساتل
۶. د رېښتيا ويلو فضيلت او د دروغو سزاگانې

دولسم جلد

۱. په اسلام کې د جهاد اهميت او مقام
۲. د جهاد فضائل، فوائد او حکمتونه
۳. د قدرت باوجود جهاد نه کولو سزاگانې او نقصانات
۴. د مجاهدينو مقام او فضائل
۵. د شهادت فضائل او د شهيد مقام

پنځلسم جلد

۱. د حسد سزاگانې او د دينه د بېچ کيدو طريقې
۲. د خوش اخلاقۍ فضائل ....
۳. د بد اخلاقۍ سزاگانې او نقصانات
۴. د نرمۍ فضائل او فوائد
۵. د معافۍ فضائل
۶. په عربۍ او پښتو کې جامع دعاگانې
۷. د وعظ او نصيحت نه ټک اشعار

څوارلسم جلد

۱. د غيبت سزاگانې او د دينه د بېچ کيدو طريقې
۲. د چغل خورۍ سزاگانې او نقصانات
۳. د ژبې حفاظت او خاموشۍ فضيلت
۴. د تکبر سزاگانې او د دينه د بېچ کيدو طريقې
۵. خالص په قرآني آيتونو باندې مشتمل جامع تقرير

خوشخبری

(دتقريرونو دويمه سلسله)

دتقريرونو دا اوله سلسله په همدې پنځلسم جلد باندې پوره شوه. ددينه پس به ان شاء الله دتقريرونو يوه بله سلسله شروع كوم، دهغې نوم به وي:

”دتقريرونو مُدَلَّلُهُ ذَخِيرُهُ“

په هغې کې به هم په مختلفو موضوع گانو باندې هم دغه شان تفصيلي، مُدَلَّل او جامع تقريرونه وي، هغه سلسله به داوول جلد نه شروع کيږي.

ابو الشمس مولانا نور الهدا عفی عنه

موبائل نمبر: ۰۳۰ ۶-۵۴۴۷۱۷۴